TAM BİR ASIRLIK TÜRKİYE 1914-2014

(TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN SOSYO-EKONOMİK, KÜLTÜREL VE SİYASİ OLARAK İRDELENMESİ)

Yazan: **Fahrettin ÖZTOPRAK**

ÖNSÖZ

Sayın Okuyucularım,

Bu kitap bilinen bir tarih ya da "**Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**" kitabı değil. Farklı bir kitap. Şu anda alanında tek. Ben bu kitaba **Sosyo-Ekonomik, Kültürel ve Siyasi Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1923-2012)** adını verdim, araştırmayı yapıp iki yıl sonra kalan kısımları da ekleyip, düzenlemeleri bitirdikten sonra **Tam Bir Asırlık Türkiye 1914-2014** (Türkiye Cumhuriyeti'nin Sosyo-Ekonomik, Kültürel ve Siyasi Olarak İrdelenmesi) adını vererek tamamladım. Çünkü, Türkiye Cumhuriyeti'ni başlangıcından günümüze kadar hem sosyo-ekonomik, hem kültürel, hem siyasi olarak inceleyen bir kitap. Ayrıca, bu incelemeyi sosyo-psikoloji dalında da yapan bir kitap. Kitabımın muhtevası oldukça geniş. Bu kitap bir anlamda "Hakiki Kahramanlarıyla Milli Mücadele Tarihi"dir, hatta "Mağlubiyet ve Zaferleriyle Türk İstiklal Savaşı Tarihi"dir de. Veyahut, Resmi Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nin bir tenkidi, yani eleştirisidir. Daha doğrusu, nasıl isterseniz öyle anlayabilirsiniz.

Şimdiye kadar yazılan Türkiye Cumhuriyeti tarihlerinde ilmi bir çalışma yapılmamıştır. Yapılmak istenmiştir ama, ortam müsait olmadığından başlanılmamış, başlanmışsa da bitirilememiştir. Çünkü tepede Demokles'in kılıcı vardı. Tepeye indi miydi, yandın. O kadar tarihçi bilim adamız var, o kadar tarihçi öğretim görevlimiz var, ama bilimsel anlamda bir Türkiye Cumhuriyeti Tarihimiz yok. Hele Sosyo-Ekonomik, Kültürel ve Siyasi Türkiye Cumhuriyeti Tarihimiz hiç yok. Bu gerçekten utanılacak durum. İşin tuhaf tarafı, yazılan Atatürk İlkeleri ve İnkılap veyahut Türkiye Cumhuriyeti tarihleri de birbirinin aynısı, ortada değişik bir durum mevcut değil. Biz o kadar yıl boyunca Enver Behnan Şapolyo'dan bir adım ileri gitmiş değiliz. Son

zamanlarda, bilhassa 15-20, ya da 30 yıldır değişik usuller deneniyor, kimi tarihlerde kısa kısa olaylar verilip günümüze kadar getirilmek isteniyor ama, bunu biri kalkıp da yeterli göremez. Kısır bir döngüden başka bir şey değildir söz konusu durum. Daha doğrusu bilim adamlarımız tarihi nasıl yazacaklarını bilemiyorlar. Devlet felsefesiyle mi yazayım, millet felsefesiyle mi yazayım, bunu bile düşündükleri yok. Genellikle de tarihler devlet felsefesiyle yazılıyor. Devlet kimi hain ilan etmiş, kimi asmış, kimi adam yerine koymamışsa, söz konusu tarihçilerde bir milim çizgiden sapmadan aynı şeyleri basma kalıp yazıyorlar.

Yıllardan beri okullarımızda okutulan, adına "**Atatürk İlkeleri ve İnkılapları**" adı verilen İnkılap Tarihi derslerinde Mustafa Kemal çok olağanüstü bir kişilikle tanıtılmıştır. Sanki o olmasaydı bu millet asla kurtulamayacaktı. Bu ise Türk milletini aşağılamak ve onu hakir görmektir. Geçmiş tarihi ve Türk milletinin vasfını ve karakterini bilmemezlik sonucunda tabi ki gençlerimiz, ya da yetişen nesil öyle düşünecek, öyle zannedecekti. Oysa Türk milleti 1071 yılındaki Malazgirt Harbi'nden tam 30 yıl önce Hakkari'den Güneydoğu Anadolu'ya girmiş, burada en az 6-7 yıl kadar kaldıktan sonra, Doğu Anadolu'ya, Akdeniz bölgesine ve İç Anadolu'ya yürümüştü. Bu Türklerin başında herhangi bir devlet görevlisi yoktu. Arslan Yabgu oğlu Kutalmış, bir devlet görevlisi değildi. O bu Oğuzların içindeydi. Keza, Taylu Danişment Gazi de… Yani, Anadolu'ya yürüyen ve Anadolu'yu Türk yapan zihniyet devlet zihniyetinden kaynaklanmamış, hatta Sultan Tuğrul Bey'den kaçan Türkmenlerden, yani Yabgulu Oğuzlardan kaynaklanmıştı.

Dikkat ettim, okullarda, liselerde olsun, fakültelerde olsun, "**Atatürk İlkeleri ve İnkılabı Tarihi**", ya da "**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**" öğrencilerin pek ilgisini çekmez. Okurlar ama, zorla, sıkılarak okurlar. Çünkü öğrencilerin bu kitaplardan alacağı bir şey yoktur. Bir şeyin ilgi çekmesi, seve seve okunması için basma kalıp olmaktan daha çok, bir araştırma ürünü olması ve yeni şeyler ihtiva etmesi lazım. Ruhu olmayan kitap okunmaz, ilgi uyandırmaz. Ancak ders geçmek için okunur, hafızada tutmak için değil. İşte ben bu nedenle "**Sosyo-Ekonomik, Kültürel ve Siyasi Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1923-2014)**"ni yazarken, elimi vicdanıma koydum, belgeleri ve dokümanları masama yığdım, bilgisayarımın başına geçtim ve en ufak bir tedirginlik bile hissetmeden bu eserimi tamamladım. Ancak eserimi tamamlarken İnkılap ya da Cumhuriyet tarihçilerinden çok farklı bir yol izledim.

Onlar askeriyenin ve devlet kurumlarının yayınları dışındakileri kaynak olarak kullanmaktan maalesef kaçınmaktadırlar. Hatta İstiklal Savaşı'nı yaşayan o kadar kişinin hatıra kitaplarını bile dikkate almamaktadırlar. Mesela, Kazım Karabekir'in, Ali Fuat Cebesoy'un, Çerkez Ethem'in, Rıza Nur'un… Bunların biri bile. Bu davranış ilmi araştırma niteliğini taşımaz. Yanlı bir tutumdan da öteye geçmez. Onların elinde tek bir koz vardır. Rıza Nur'un hatırları. Ancak Rıza Nur'un hatıralarında, Atatürk'ün şahsı, ailesi, bilhassa annesi hakkında söylenenlerin, aslında yazarı tarafından kaleme alındığını zannetmiyorum. Çünkü Dr. Rıza Nur aklı başında bir adamdır, öyle şeyler yazacak bir karaktere sahip değildir. Ben onun anılarının iki kitabını okudum. Adam samimi bir biçimde her şeyi yazıyor, O kadar samimi bir biçimde yazmış ki, en ufak bir sansürleme, yani gizleme bile yapmamış. Ancak Rıza Nur'un Atatürk'e dair sözlerine ikinci bir el karışmış gibi. Ben bunu farkettim. Herhalde parasız ve ekonomik sıkıntı içinde kalmıştır, birileri al sana para, böyle yaz demiş, o da yazmıştır. Onun hatıralarını bu minvalde okur isek, hatırlarında bir şey yok.

Atatürk'e laf söyleyenler genellikle onun annesini ve babasını işin içine katarak laf söylüyorlar. Arkadaşlar bu küfürdür. Bırak Atatürk'ü, Türkiye Cumhiriyeti'nden sen herhangi bir vatandaşın anasını ve babasını işin içine katarak laf söylersen, olmadık çirkin iftiralara baş vurup ağzına geleni o anda ifade edersen bu kanunen suçtur. Kaldı ki laf söylenen kişi bir başkası değil, Türkiye Cumhuriyeti kurucusu ve Cumhurbaşkanı.

Keza, Çerkez Ethem'in hatırları… Bu kitabı Çerkez Ethem'in yazdığı apaçık ortada, yani birileri onun adına kaleme almamış, ya da uydurulmamış. Hatta ikinci el bile karışmamış. Baştan sona okudum. Yazılanların hepsi de gerçek. Çerkez Ethem'in Mustafa Kemal Paşa ile herhangi bir meselesi yok. Onun meselesi Albay İsmet ile. Çünkü Çerkez Ethem hayatta yalan söylememiştir. Kitapta Çerkez Ethem'in üzerine gelen Albay İsmet'in kuvvetlerini yendiği, 2500 askerin silahları ve makineli tüfekleriyle Kuvayı Seyyare'ye geçtiği de doğrudur.

İnkılap ve Cumhuriyet tarihçileri, dergileri, gazeteleri bile kaynak almaktan kaçınırlar. Onlar için Tek Şef İnönü'den beri devlet felsefesiyle yayınlanan eserler

uygundur ve bu eserler dışına çıkılmaz/çıkılamaz. Çoğu kimse bunun farkındadır. Ama yakın zamana kadar bunu söyleyemiyorlar, ifade edemiyorlardı.

Oysa Atatürk'ün gençlik dönemlerinde, bilhassa Harp Okulu'nda okurken, hatta ilk subaylık yıllarında İkinci Abdülhamit'in hafiyelik teşkilatı vardı. O bundan Nutuk'-ta bile uzun uzun söz eder. İstibdat idaresi eleştiriye tahammül edemez. Maaşlı hafiyeler vardır. Bunlar padişahlık ve saray hakkında halkın konuştuklarını saraya ve padişaha bildirmekle yükümlüdürler. Her şeye kulak kabartırlar. O arada hasımları aleyhinde rapor vermeyi ihmal etmezler. Mustafa Kemal de bu nedenle gözaltına alınmış ve sorgulanmıştır. Ama Cumhuriyet kurulduğu günden itibaren, bilhassa Atatürk'ün vefatından sonra, bilhassa Milli Şef İsmet Paşa döneminde çok kimse Atatürk hakkında sarf ettiği sözler yüzünden takibe alınmış, çoğunun hayatı karartılmıştır.

Diğer taraftan Atatürk'ü ve Cumhuriyeti eleştiri bazında değil de, belge ve kaynaktan yoksun olarak, sırf Atatürk'ü ve Cumhuriyeti kötülemek bazında gayret gösterenler de vardır. Onlar bunu ya din, yani Siyasal İslam adına, yahut Etnik ayrımcılık denen Etnik milliyetçilik adına yaparlar. Tabi ki onların bu tutumlarına eleştirel olarak bakmak doğru olmaz. Yaptıkları apaçıkça suçtur. Türk insanları işte o zaman onlara gereken cevabı verir. Göz göre göre Atatürk'ü kimseye kötületmeyiz, onu Siyasal İslamcılara ve Gayritürklere linç ettirmeyiz. Türk milleti her Türke sahip çıktığı gibi, Mustafa Kemal Atatürk gibi bir devlet büyüğüne de sahip çıkmasını bilir.

Biz İkinci Abdülhamit'in istibdat devrinden uzaktık. Ancak bu istibdat devrini Cumhuriyet'in başlangıcından itibaren 1946, hatta 1950 yılına kadar yaşayanlar oldu, hatta askeri darbe dönemlerinde bile… Peki, öyleyse biz bu cumhuriyeti niye kurduk? Mustafa Kemal neden padişahlık hükümetine karşı mücadele verdi ve saltanatı ortadan kaldırdı? İşte, toplumun suskunluğa itilmesi, inşaların düşündüğünü ifade edememesi, hele bunun da uzun yıllar devam etmesi, kanser hastalığından ya da psikolojik rahatsızlıktan başka neyi ifade eder. Halbuki Atatürk normal bir insandır. Ne peygamberdir, ne de çok daha bir şey. O bu millete hizmet eden bir şahsiyettir. Türktür. Türklük için çalışmıştır, Türk İstiklal Savaşı başkomutanıdır. Bu mileltin kurtarıcısıdır. Elbette onun da yanlışları vardır, olmuştur da… Biz ona niye rakı içtin mi dedik? Niye Latife Hanımı boşadın mı dedik. Bu onun özel meseleleri, bizi ilgilendirmez, hatta lafını etmeye bile gelmez. Ancak Mustafa Kemal, Türkiye

Cumhuriyeti kurulduğunda ve cumhurbaşkanı seçildiğinde parti genel başkanlığını terk etmesi, siyaseti Halk Fırkası'na, ya da Cumhuriyetçi Terakkiperver Fırkası'na (İnönü'nün hışmıyla kapatılmasına göz yumacağına) bırakması gerekirdi. Bu bir hatadır, hatta büyük bir hatadır. Bazıları bu hatayı kabullenmez. Vay efendim, irtica varmış, hilafetçiler varmış, saltanatı devam ettirmek isteyenler varmış, cumhuriyeti yıkmak isteyenler varmış… Hepsi laf, hepsi uydurma. Halka güveneceksin, topluma güven duyacaksın, bu şart.

Topluma güvenmediğin zaman bir diktatörden başka bir değilsin. Maalesef CHP'nin Moskova Komünist Partisi'nden bir farkı olmamış. Zaten o nedenle bu parti Bülent Ecevit'ten beri Sosyalist Enternasyonal'e üye. Ama işin bir de görünmeyen diğer bir tarafı var. Acaba Mustafa Kemal yapmak istemiş de, başbakan veya bakanlar, ya da onların tesirinde kalan TBMM mensupları başta türlü mü hareket etmişlerdir? Her şey olabilir.

Mesala:

Çumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası yerel seçimlere girdiğinde tarafsızlık gösteriyor, ama bu sefer Yunus Nadi ve Burhan Felek başta olmak üzere basının tehdidi ile karşı karşı kalıyor. Bunlar gazetede yayınladıkları açık mektupta, "Seni biz oraya getirdik, istersen seni oradan indirebilhiriz" bile diyorlar. O nedenle Atatürk'e pek suç bulmamak lazım. Elini vicdanına koyacaksın, tartıya teraziye göre hareket edeceksin, öyle yazacaksın. Bir adamı kötülemek kadar kolay bir şey yok. Hata bulmak istersen herkeste bulabilirsin. Ancak iyi yönleri de görmek lazım.

Bu araştırmayı yapmaktan ve tamamlamaktan rahat ve huzurluyum.

Takip ettiğim metot yorumlardan ziyade, kaynaklara dayanmıştır. Kaynaklar birbirini tamamlar şeklinde bir araya getirilmiş ve kendi ifade tarzımla yazıya dökülmüştür. Bu araştırmamda, giriş mahiyetindeki, konu birliği kısımlar dışında, genellikle tarih sırası izlenmişti. Yorumu sonuç kısmında yaptım. Sonuç kısmında ne söyleyeceksem onu belirttim. Halk diliyle, kurdumu döktüm… Tabi ki bu yorum yazılanlara göreydi. Ya da farklı bir anlatış biçimiydi..

Birinci Kısım

BİR LİDERİN DOĞUŞU, BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI, ÜLKENİN İŞGALİ, MİLLİ MÜCADELE VE TÜRK İSTİKLAL SAVAŞI

I- GAZİ MUSTAFA KEMAL'İN SAMSUN'A ÇIKIŞINDAN CUMHURİYETİN İLANINA KADAR OLAN DÖNEM:

Birinci Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı İmparatorluğu çökmüş, Anadolu'nun itilaf devletleri tarafından yer yer işgali karşısında Milli mücadele başlamıştır. 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı ile başlayan bu mücadele kolay bir başarı olmamıştır. O, Samsun'a çıktığı zaman 38 yaşındaydı. Kendine güveni vardı. Askerlik alanında başarısını kanıtlamıştı. Mustafa Kemal, Samsun'a çıktığı andan itibaren bir siyaset ve bir devlet adamı olarak kendini gösterecektir. Bu zaman zarfından yapmak isteyip de yapamadıklarını yapmaya karar vermişti. Önündeki yol haritasına bakıp, başarı şansını yakalamanın mümkün olduğunu kavramakta gecikmedi. Ona bunu sağlayacak güç, silahlardan ziyade, insanların zihnini etkilemek, geliştirilecek düşüncülerle fikri zemini yerli yerine oturtmaktı.

Mustafa Kemal kendi adına hareket etmiyordu. O bir toplum için yola çıkmıştı. Bunu da uğruna mücadele verdiği toplumun desteğiyle gerçekleştirecekti.

Anadolu'nun yabancı güçler tarafından işgali üzerine Türk milleti, direncini yer yer Kuvayı Milliye hareketleriyle göstermeye başlamıştı. Osmanlı Devleti'nin yüzyıllardır bu milleti ihmal ettiği bir gerçekti. 1919 yılında Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı ile, geleceği kurtarmak onun vazifesiydi. Uzun yıllar süren savaşlar halkı çok etkilemiş, onu sarsmış, hatta çökertmişti.[1] Düşman vatanın topraklarını birer birer

---

1 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –II-, (Durmuş Yalçın, Prof. Dr. Yaşar Akbıyık, Prof. Dr. Yücel Özkaya, Prof. Dr. Gülnihal Bozkurt, Prof. Dr. Dursun Ali Akbulut, Prof. Dr. Erdinç Tokgöz, Prof. Dr. Refik Turan, Prof. Dr. Nuri Köstüklü, Prof. Dr. Mustafa Balcıoğlu, Prof. Dr. Mehmet Akif Tural, Prof. Dr. Cezmi Eraslan, Doç. Dr. Cemal Avcı), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk

işgal etmekteyse, teslim bayrağını çeken imparatorluk mevcut duruma seyirci kalmış ise, olanlara dur demek ancak milletin tabi bir hakkıydı. Bu onda gurur ve özgürlük düşünceni de beraberinde getirmişti.

Mustafa Kemal bir hayal aleminde yaşamıyordu. Türk halkını yeterince tanımıştı. Onun inatçı, sabırlı, savaşçı, dayanıklı, hatta üstelerine bağlı, öyle ki aldığı emirle vatan için canını seve seve vermeye hazır olduğunu çok iyi biliyordu.

Türk milleti yıllardan beri ezilmişti. Bunu ona Osmanlıyı yönetenler yapmıştı. Kötü yönetimlerin ardı arkası kesilmedi ki rahat bir nefes alsın. Bu nedenle Türk milleti yıpranmıştı. Savaşlar da bitmemiş, tükenmemişti. Sonunda Osmanlığı İmparatorluğu çöktü. Ancak bu devlet çökse de Türk milleti canlıydı. Göğsündeki kalbi, yerine göre dünyaya meydan okumuş, yerine göre Haçlı seferlerinde ve Timur istilasında olduğu gibi, bu işgalcilere karşı başarıyla karşı koymuş, Türklük aşkı ile çarpmıştı. Şu anda ise başında tarihte ender bulunur, ancak dört ya da beş insanla karşılaştırılabilir biri vardı. Onu başkumandan yapmış, önderliğinde duruma el koymuş, teşkilatlanmaya başlamış, yurdun her tarafında Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri teşekkül ettirmişti. Halkın kendi yaşadığı toprakları savunması, bu toprakları düşman işgalinden kurtarması gerekti. O nedenle Erzurum Kongresi'ni düzenlendi. Sivas Kongresi'nde bütün Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri birleştirilerek tek çatı altında toplamak istedi. Buna Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı verdi.

Mustafa Kemal'in o sırada başlattığı bu harekat, henüz diplomasiden yoksun, ama bir ayaklanma, çete savaşı ile açık savaş arası bir geçiş dönemiydi. Çevresinde bulunanlar onu tam anlamı ile tanıyamamışlardı. Ordu dağıtılmış, donanma kızağa çekilmişti. Kuvayı Milliye birlikleri disiplinsizdi. Bunlar işgalci İtilaf devletlerinin düzenli orduları ile baş edebilecek miydi? Bunu soran bir dostuna Mustafa Kemal,

"*Milli kuvvetler namuslu bir adamın yastığının altında duran tabancaya benzer. Na musunu kurtarmak ümidini büsbütün yitirdiği zaman, hiç olmazsa tabancasını çekip kendini öldürebilir*" demişti.

Araştırma Merkezi, Ankara 2011, s. 1

Anadolu'nun Doğu bölgelerinde de Kuvayı Milliye birlikleri oluşturulurken Erzurum Kongresi'yle kurulan, Sivas Kongresi'yle genişletilen Heyet-i Temsiliye, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar, idareyi ele almıştı.

Anadolu'da söz konusu gelişmeler yaşanırken, İtilaf kuvvetleri tarafından işgal altına alınmış İstanbul'da, Padişah Vahdettin ile, onun tarafından görevlendirilen hükümetler aciz bir halde bulundukları gibi, teslimiyetçi bir politika izlemekteydiler. Mustafa Kemal'in başlattığı hareket İstanbul Damat Ferit hükümetlerinin bu durumuna rağmen gerçekleşmişti.

İstanbul'un İtilaf kuvvetleri tarafından işgali, Meclis-i Mebusan'a yapılan baskın Mustafa Kemal'in davasında haklı olduğunu tamamen ortaya koymuştu. Bu gelişme Anadolu'da yeni bir meclisin açılması ve yeni bir hükümetin kurulması zorunluluğunu beraberinde getirmişti. 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı. Bununla Anadolu'da yeni bir aşama kaydedildi. Şimdi devletin biri İstanbul'da, biri de Ankara'da iki meclisi vardı.

Ankara, ülkenin düşman işgalinden kurtuluşu için çalışırken, İstanbul işgalcilerin emirlerini uygulamaya başlamış, Sadrazam Damat Ferit bunu yapmakla kendini bitirdiği gibi ülkeyi de bitirme aşamasına girmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açılışı ile milli hareket hukuki bir boyut kazanmış, bunun sonucunda gerçekleşen yıpratıcı ve çetin savaşlardan sonra, bir başarı sağlayarak çıkmıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nu bir yıkılışa sürükleyen 30 E kim 1918 Mondros Mütarekesi'ne karşın, kazanılan zaferlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti tarafından 11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır.

Lozan Konferansı öncesinde, iki buçuk yıldır süregelen ikili yönetimden kurtulmak gerekmekteydi. İstanbul tutumundan vazgeçmemiş, yine işgalcilerle birlikteydi. Ayrıca ülkenin kurtuluşu için en ufak bir çaba sarf etmediği gibi herhangi bir şey de yapmamıştı. İstanbul'daki Padişah Vahdettin ve yandaşları karşısında Ankara'da Mustafa Kemal ve arkadaşları bulunmaktaydı. Mücadele kazanılmıştı. Türk halkı bunun gurur ve sevincini yaşıyordu. Ancak İstanbul'da değişen bir şey yoktu. Padişah Vahdettin idaresinde yalnız bu şehir vardı.

Trakya ve bütün Anadolu, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkış sonrasında asi diye ilan edilen, hatta Milli mücadeleye katılanların hakkında fetvalar verilerek ölüm fermanları bile çıkartılan, önderlerinin ortadan kaldırılması için her yol denenen Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin idaresi altına girmişti. Saltanat zamanı geldiğinde tamamen ortadan kaldırılacaktı, şimdilik bu düşünce aşamasındaydı.

1 Kasım 1922'de Saltanat kaldırıldı. Böylece yeni bir dönemin kapısı aralandı.

Cephelerde kazanılan savaşın, masa başında kabul ettirilmesi için, Batılı devletlerle barış anlaşması yapılması gerekmekteydi. İtilaf devletleri bu anlaşmayı Sevr Anlaşmasının bir düzeltilmesi olarak görmeyi kendi aralarında konuşmuşlardı. 20 Kasım 1922'de Lozan görüşmeleri böyle başladı.

İtilaf devletleri Türkiye'nin bu yeni durumunu ve kazanılan başarıyı kabul etmekte direnmekteydiler. Mesele Türkiye ve Yunanistan'a indirgenmekteydi. İki devlet arasında bir savaş olmuş, bu savaşı Türkiye kazanmıştı. Anlaşma metni iki devlet arasındaki duruma göre hazırlanmalıydı. Batılı devletler kendilerine göre Türkiye'ye karşı mağlup değil, galiptiler. Meseleler buna göre dizayn edilmeli, maddeler başka bir şekle büründürülmemeliydi.

Türkiye, Batılı devletlerin belirttiklerinin aksine, savaş yalnız Yunanistan'a karşı verilmemiş, Anadolu ve Trakya topraklarını işgal altında bulunduranlara karşı da verilmiş ve başarılmıştı. Bunu Batılı devletler kabul etmeliydiler.

Birinci Dünya Savaşı'ndan İngiltere en güçlü bir devlet olarak çıkmıştı. Konferansta isteklerinin kabul edilmesi için Türkiye'yi sürekli yalnız bırakmaya gayret sarf etti. Bu devletin ele aldığı ve üzerinde ağırlıklı olarak durduğu konuların başında Musul ve Boğazların statüsü gelmekteydi. Fransa ise borçlar, kapitülasyonlar ve imtiyazlara kafayı takmış, ayrıca adalar meselesini ve kabotaj meselesini de söz konusu yapmıştı.

Türkiye bu durumda görüşmelere devam edemezdi. Heyetimiz 4 Şubat 1923'te Lozan'ı terk etmek zorunda kaldı. Görüşmeler 23 Nisan 1923'te tekrar başladı. Bu defa durum bir az farklıydı. Sorunlar paralel ele alınmaktaydı. Sonuçta, 24 Temmuz 1923'te Lozan antlaşması imzalandı. Milli mücadelede Türk milletinin elde etmiş olduğu başarıyı güçlükle de olsa Batılı devletler kabul etmiştiler.

Bundan sonra sıra devlet merkezinin belirlenmesine gelmişti. 23 Eylül 1923'teki demecinde Mustafa Kemal, devlet merkezinin Ankara olacağına dair ilk işareti vermişti. Malatya mebusu İsmet Paşa ve 14 arkadaşının imzası ile 9 Ekim 1923'te devlet merkezinin Ankara olmasına yönelik teklif, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunuldu. Bu teklifte İstanbul'un öneminin korunacağı dile getirilmiş, iç ve dış tereddütleri ortadan tamamen kaldırmak için devlet kuruluşunu bir an önce ele almak mevzubahis edilmişti.

Lozan Antlaşması maddeleri ülke emniyeti açısından yeterli değildi. Ankara'nın jeopolitik durumu önemliydi. Böyle bir teklif sonucunda, düşman işgalinden kurtulmuş olsa bile, İstanbul merkez olarak kabul edilemeyeceği kesinlik kazanmıştı.

Eskisinden çok farklı esaslara dayanan ve Milli hakimiyet esasına göre şekillenen yeni devlet, mevcut ya da halen tasarıda bulunan bütün kurumları ile söz konusuydu.

13 Ekim 1923'te kabul edilen ve Anayasa'ya dahil edilen maddeye göre, Ankara Türkiye Devleti'nin başkentiydi. Yeni devletin İstanbul'dan çok farklı bir noktaya getirildiği böylece görülmekteydi.

Lozan Antlaşmasının imzalanması ile Milli mücadele sona ermiş değildi. Mustafa Kemal, düşündüklerinin bir kısmını gerçekleştirmiş, amaçlarının yalnız bir kaçını elde etmişti. O, Türkiye'yi düşmandan kurtarmış, ülkeye canlılık getirmiş, dağınık ve parçalanmış bir imparatorluktan yeni bir Türk devleti çıkarmıştı ki, bu devlet ileride dost olması ihtimali bulunan milletler tarafından da tanınmıştı. Ölçülü yöntemler kullanılarak kızgın bir canlılık aleviyle çelikleşmek kolay bir iş değildi. Başarı sağlanmıştı ama, bunun devamı gerekliydi.

Gerçeklerin çok zor anlaşıldığı bir devirde, bir gerçekçi olarak, hedefinde yan amaçlarla desteklenen tek bir amaç bulundurmuş, elde edebileceği şeyin de ne olduğunu çok önceden görmüş, her ne kadar arkadaş olsalar bile Mustafa Kemal, kendisinden az buçuk da olsa kuşku duyan dostlarına, hatta düşmanlarına bile, amacına ulaşmakta kararlı olduğunu bütün benliğiyle göstermişti. Bunun için tabi ki yüksek bir önsezi, hatta kendi tabiatı ile bile çelişen, ancak büyük bir iç disiplin sonucu kazanılabilecek sabır gerekti.

Ayrıca temel meseleleri sezmek, dost-düşman olsun çoğu kimsenin psikolojisini çok iyi kavramak ve bilmek, hatta kullanmak da işin içine dahildi. Mustafa Kemal, gençliğinden beri bunun için kendini yarınlara hazırlamış, başa geçme iktidarını o nitelikleri sayesinde elde etmişti. Onun yaptığı olağanüstü bir durum değildi. Bu ise planlama, örgütleme, karar verme sonucunda harekete geçmeydi. Ustalaşmış bir askerden daha başkası beklenemezdi. Onda bir az daha fazla olan şeyse, bir devrimcinin bir devlet adamı olma niteliğiydi. Tabi ki onun amacı, yurdunu düşman işgalinden kurtardıktan sonra, yeni bir devlet oluşturmaktı.

Mustafa Kemal, Osmanlı zihniyeti tesirinde kalan Türk toplumunu bu tesirden kurtarmak, ona yeni bir gelecek sunmak istiyordu. Teokrasi Ortaçağ'da kalmış, ileriye gidememişti. Ama halen o teokrasiden vazgeçmek istemeyenler vardı. Bu ne kadar bir toplum sistemi gibi görünse de, aslında toplumu dikkate almayan bir sistemdi ve kaldırılması gerekti. Yerine Batı uygarlığına dayanan çağdaş bir sistem getirilmeliydi. O bunun düşüncesi ve fikrindeydi.

Mustafa Kemal, işe başlarken bir asker gibi düşünerek işe koyulmuştu. Zaferler kazanılmıştı ama, bu başarının üzerine yatmak ve mücadeleyi bırakmak karakterine uygun değildi. Savaş bitmişti, bitmesine de, yeni bir savaş öncekinden daha zordu, onun da kazanılması gerekti. Buna girişmeden önce gevşemek taviz vermenin başında gelirdi. Yeni savaş, silahlarla, askerlerle değil, daha başka şeylerle yapılacaktı. Ama usul ve taktik bakımından önceki savaştan herhangi bir farkı yoktu. Önceki nasıl adım adım gerçekleştiyse, bu da adım adım gerçekleşecekti.

Yeni savaş, öncekinden bir daha kolay olacağa benziyordu. Çünkü insiyatif yalnız onun elindeydi. Bu ise işi hızlandıracaktı.

Planlarken ileriyi gören, ama uygulamaya geçince deneyimlerden mümkün mertebe faydalanan Mustafa Kemal, öyle ki 1920 yılında milletin vicdanında ve geleceğinde sezdiği gelişme yeteneğini kafasının içinde bir sır gibi saklamış, vakti gelince topluma uygulamaya karar vermişti. Şimdi ise bunun zamanıydı. Türk milletinin yaşadığı Türkiye gelişmenin yeni dönemindeydi. Vakit kaybedilemezdi. Falih Rıfkı Atay, bunu çok güzel bir biçimde izah etmiştir. O, der ki: Türkiye bir gemiye benzemekteydi. Limandan ayrılmıştı. Ancak rotayı kaptanından başka kimse bilmiyordu. İzlenilen rota neydi?

Oysa Mustafa Kemal kararını vermişti.

O zafere doğru, Samsun'dan Erzurum'a, oradan Sivas'a, oradan Ankara'ya, oradan da Lozan'a uzanan sabırlı yolculuğu boşuna yapmamıştı, bunu biliyordu. Kararı Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıydı. O bu kararını gerçekleştirmek için şimdi gereken gücünü kazanmıştı. Zafer ve ardından gelen barış, Mustafa Kemal'in nüfuzunu yükseltmişti. Hem kendinin kurduğu bir meclis, hem de genel başkanı bulunduğu bir parti ona iktidar yolunu açmıştı. Reformlara girişmek artık bir taktik ve zaman meselesiydi.

Cumhuriyet kavramı Türk toplumunun, hatta Müslüman toplumunun devlet anlayışı ile taban tabana zıt olduğu gibi, bu sözcük ilk olarak da telaffuz edilmekteydi. Bu değişiklik hem İstanbul basınında hem de Meclis'te heyecan meydana getirmişti. Kimse kurulan yeni devletin Cumhuriyet rejimine geçeceğini düşünmemişti. Mustafa Kemal, Meclis'te açık bir tartışma istemiyordu. Çünkü bu kötü sonuç yaratabilirdi. Cumhuriyet rejimini, muhalefet güçlenmeden başka bir yoldan gerçekleştirmeyi aklına getirdi. O, kendisini destekleyen arkadaşlarına teşekkür ettikten sonra, gözlerini Batıya dikerek, bu rejimin yurt dışında nasıl etki yapacağına değinerek düşündü: "*Milletimiz kendinde bulunan vasıf ve değerleri, hükümetinin yeni adıyla, uygarlık dünyasına göstermeyi daha kolaylıkla başaracaktır. Türkiye Cumhuriyeti, dünya yüzünde bulunduğu yere layık olduğunu eserleriyle ispat edecektir*."

Mustafa Kemal, döneminde bile, geleneksel ve baskıcı rejimlere rağbetin olduğunu bile bile, "*Türk milletinin yaratılışına en uygun idare cumhuriyet idaresidir*" diyerek, 29 Ekim 1923'te cumhuriyeti ilan etmiştir.[2] Peki, geriye dönüp, 19 Mayıs 1919 öncesine baktığımızda ne görürüz?

I- BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE BU SAVAŞA GİREN OSMANLI İMPARATORLUĞU

Avusturya'nın 28 Temmuz 1914'te Sırbistan'a savaş açması ile Birinci Dünya Savaşı'nın ilk kıvılcımı atıldı. Almanya'nın da işin içine karışacağını hesaplayan

2 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –II-, a.g.e., s. 1-6

Rusya, 31 Temmuz 1914'te genel seferberlik ilan etti. Almanya, bu işten vazgeçmesi için Rusya'ya 12 saatlik bir mühlet verdi. Rusya, 1 Ağustos 1914'te Almanya'ya karşı savaş açtı. Tarafsız kalıp kalmayacağı cevabını yetersiz bulan Almanya, 3 Ağustos 1914'te Fransa'ya savaş açtı. Almanya, teklifine olumsuz bulan Belçika'ya 4 Ağustos 1914'te savaş açtı. İngiltere bunun üzerine aynı gün Almanya'ya savaş açtı. Avusturya ve Macaristan devletleri 6 Ağustos'ta Rusya'ya savaş açtı. İngiltere ve Fransa da 12 Ağustos'ta Avusturya ve Macaristan'a savaş açtı. Japonya, Almanya'ya karşı, İngiltere'nin yanında bulunduğunu ilan ederek, 23 Ağustos'ta savaş açtı.[3] Böylece Birinci Dünya Savaşı başladı.

Almanların Göben ve Breslav zırhlıları İngilizlerin takibinden kaçıp 10 Ağustos 1914'te Çanakkale Boğazı'ndan içeri girerek, Çanakkale Boğaz kumandanı Alman Weber'in emriyle Osmanlı İmparatorluğu'na sığınmıştılar. Osmanlı hükümeti buna karşı çıktı. Genelkurmay başkanı yardımcısı Alman generali sığınmanın kabulünde ısrarlıydı. Harbiye Nazırı Enver Paşa bu hususta Sadrazama danışmak istediğini söyledi. Hükümet Alman sefiriyle görüşüp iki zırhlının derhal Osmanlı karasularını terk etmesini istedi. Sefir kabul etmedi. Hükümet bu sefer Alman imparatoruyla görüşüp, iki zırhlıyı satın almak istediklerini, bunun için Almanya'ya 5 milyon liraya ödeyeceklerini belirtti. Teklif kabul edildi. İtilaf devletleri buna itiraz etmek istedilerse de daha ileri gidemediler ve zırhlılardaki mürettebatın değiştirilmesini istediler. Hükümet bunu kabul etti. İttihat ve Terakki Partisi'ne mensup maliye bakanı Cavit Bey, savaşa girmemekte ve tarafsız kalmakta ısrarlıydı.

9 Eylül 1914'te Babıali Hükümeti tarafından bir karar çıkartılarak, kapitülasyonların 1 Ekim 1914'ten itibaren ilga edilmiş olduğu, yani kaldırıldığı bütün dünyaya ilan edildi. Buna itiraz eden ilk devlet Almanya oldu.[4]

Yavuz adını alan Göben ve Midilli adını alan Breslav zırhlıları kumandanları ve mürettebatı, bu zırhlılar resmen satın alınmış olduğu halde, komuta ve mürettebat kademesinde herhangi bir değişikliği kabul etmiyorlar, direttikçe diretiyorlar, hatta

---

3 Mithat Sertoğlu, Mufassal Osmanlı Tarihi Resimli-Haritalı VI. Cilt, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları IV/A-2-2.11.Dizi-2a.8, Ankara 2011, s. 3517-3518

4 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3519-3520

Osmanlı Bahriye Nazırlığı emrine girmeyi bile istemiyorlardı. Alman amirali, Karadeniz'e çıkmak fikrini hükümete dayattıkça dayatıyor, Alman elçisi de onu destekliyor, hükmet ise onların bu isteğini kabul etmiyordu. Alman amirali, Harbiye Nazırı Enver Paşa'yla görüşerek, Karadeniz'de herhangi bir sorun çıkarmayacaklarını, yalnız talim ve tatbikat maksadıyla bulunacaklarını, aynı gün geri döneceklerini söyledi. O da bu sözlere inandı. Enver Paşa, o gün bir teftiş bahanesiyle İstanbul'dan ayrıldı. Sadrazam Sait Halim Paşa, bunun üzerine Harbiye nazırı Cemal Paşa'yı arayarak, durumu ona bildirdi. Cemal Paşa, telsizle Alman amiraline derhal dönmelerini söyledi. Alman amirali, dönmeyeceklerini, ancak genel karargah isterse dönebileceklerini cevap olarak bildirdi ama, çok geçmeden İstanbul'a döndü[5] ve Çanakkale Boğazı'na vararak, buraya Ege açıklarında bekleyen İngiliz donanmasına karşı mayın döşedi.

Cemal Paşa'nın Almanların yanında Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girme fikrini kabul etmesi üzerine Yavuz ve Midilli zırhlıları 27 Ekim 1914'te tekrar Karadeniz'e çıkarak, 29 Ekim 1924'te Rus sahillerini ve donanmasını topa tuttular. Bu, Talat Paşa, Enver Paşa ve Cemal Paşa'nın kararıyla olmuştu. Sivastopol, Odesa, Kefe ve Nocorosisk liman ve şehirleri bombardıman edildiği gibi, iki Rus gemisi, bir Fransız vapuru da batırılmıştı. Olay, Padişah Mehmet Reşat ve hükümeti şaşkınlık içinde bıraktı. Oysa söz konusu zırhlıların Karadeniz'e çıkmaması hususunda Vükela Meclisi'nce önceden karar alınmıştı. Padişah Mehmet Reşat, Talat Paşa, Enver Paşa ve Cemal Paşa'yı aratıp her üçüyle görüşmek istemişse de, bu mümkün olmadı. Sadrazam Sait Halim Paşa, derhal Rusya'yı arayarak, barışa devam etmek için girişimlerde bulundu ama, faydası olmadı. Rusya 31 Ekim 1914'te Doğu Beyazıt'ın kuzeyinden Osmanlı Türk topraklarına asker sokmaya başladı. İngilizler 1 Kasım 1914'de Akabe'yi bombaladıkları gibi, Basra Körfezi'nin Şat boyunca asker yığmaya başladılar. 3 Kasım 1914'te, Fransa 5 Kasım 1914'te Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açtı. Babıali'nin İtilaf devletlere savaş açması 11 Kasım 1914'tedir.[6]

5 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3520-3521

6 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3521

A) ÇANAKKALE CEPHESİ

İtilaf devletlerin Londra'da toplanan savaş meclisi, 13 Ocak 1915'te Çanakkale'-den geçip İstanbul'a varmayı kararlaştırmıştılar.[7] Söz konusu boğazın Anadolu yakasında ve Gelibolu yarımadasında dış savunmaya yönelik 20 top vardı. Bu topların dördünün azami menzili 14.800 m., geri kalanın ise azami menzili 7.500 m. idi. İç savunmaya yönelik ise 9 tabya, 137 top vardı. Bunlardan 18'inin menzili 14.800-16.900 m.'ydi.

İtilaf devletlerinin Çanakkale Boğazı'na ilk taarruzu 3 Kasım 1914'te olmuştu. 19 Şubat 1915'te İtilaf devletlerinin ikinci saldırısı başladı. Bu savaşta İngilizlerin Vojans ve Agamemnon zırhlıları isabet aldı. 25 Şubat 1914'teki saldırıda ise Agamemnon bir daha isabet alarak savaş dışı bırakıldı. 2 Mart 1914'teki dördüncü saldırıda Kronovalis zırhlısı isabet alarak, savaşmamak üzere çekildi. 5 Mart 1914'te bombardıman eşliğinde Seddülbahir ve Kumkale'ye çıkış yapan İngiliz askerleri Osmanlı kuvvetleri tarafından süngü hücumuyla denize dökülmüşlerdir. 9 Mart 1914'te Kuin Elizabet, Lord Nelson ve Buvet zırhlıları isabet aldılar.

18 Mart 1914'teki Çanakkale Harplerinde, Deniz ve Kara savaşlarında, Türk kuvvetleri düşmanın zırhlı savaş gemilerine bir geçit vermedikleri gibi, Buvet zırhlısını batırmış, Sufren zırhlısının cephaneliğine top mermisi isabet ettirerek onu da savaş dışı bırakmışlardır.[8]

13 Mayıs 1914'te Golyat zırhlısı, 25-27 Mayıs 1914'te de Triumf ve Majestik zırhlıları batırılmış,[9] düşmanın Kumkale, Beşike, Bolayır, Seddülbahir, Arıburun, Kabaktepe ve Suvla çıkarmaları muvaffakiyetsizlikle sonuçlanmış,[10] 10 Ağustos 1915'te Mustafa Kemal'in Anafartalar taarruzu ile İtilaf devletlerine kesin darbe vurulmuştur. Ancak düşman mağlubiyeti kabul etmiyordu, etmek de istemiyordu.

---

7 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3531

8 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3532-3535

9 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3536

10 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3538-3545

21 Ağustos 1915'teki Türk ordusuna taarruzu ona 20 bin asker zayiatına mal oldu. 27 Ağustos 1915'teki bütün kuvvetlerin iştirak ettiği son taarruzu ise tam bir hezimetle sonuçlandı. İtilaf devletleri donanması mağlubiyeti kabul etmiş bir halde, 1916 yılının kış ortasında Çanakkale'den çekip gitti. Bu savaşa İngilizler 470 bin, Fransızlar 80 bin askerle iştirak etmiş, İngilizler 120 bin, Fransızlar 30 bin asker kaybetmiş, Türkler ise 120 bin asker zayiat vermişlerdir.[11]

B) KAFKASYA CEPHESİ

Ruslar 1 Kasım 1914'te sınırı geçerek Pasinler ve Eleşgirt'e doğru ilerlemeye başladılar. Osmanlı 3. Ordusu onları Köprüköy mevkiinde karşıladı. 6 Kasım 1914'-te başlayan şiddetli çarpışmalardan sonra Ruslar püskürtüldüler. 11 Kasım 1914'-de Türk birliklerinin şiddetli taarruzlarıyla Azapköy Zaferi kazanıldı. Ruslar sınırlarına çekilmiştiler.[12]

Trabzon üzerinden Erzurum'a 12 Aralık 1918'de gelen Harbiye Nazırı Enver Paşa[13] oradan Köprüköy'e gelerek, 3 Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa'yla görüştü, ona taarruz için orduyu hazırlamasını söyledi. Bunun üzerine Hasan İzzet Paşa, istifasını verdi. Enver Paşa 3 Ordu komutanlığını kendisi üstlendiği gibi, Sarıkamış harekatının başlaması için bütün kolordulara hazır olmaları emrini gönderdi.

21-22 Aralık 1914'te harekat başladı. 9. Kolordu harekatta erlerinin çoğunu kaybetmiş, 26 Aralık 1914'te Yukarı Sarıkamış (Çerkezköy)'a girmiştir.[14] 29 Aralık 1914'te Sarıkamış kuşatılır.[15] Rus orduları başkomutanı vekili General Nikolski, 30

---

11 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3546-3549

12 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3525

13 Özhan Eren, Sarıkamış'a Giden Yol (Rehin Alınan İmparatorluk), 5. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2006, s. 354-356

14 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3525

15 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I- (Durmuş Yalçın, Prof. Dr. Yaşar Akbıyık, Prof. Dr. Dursun Ali Akbulut, Prof. Dr. Mustafa Balcıoğlu, Prof. Dr. Nuri Köstüklü, Prof. Dr. Azmi Süslü, Prof. Dr. Refik Turan, Prof. Dr. Cezmi Eraslan, Prof. Dr. Mehmet Akif Tural, Doç. Dr. Cemal Avcı), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011, s. 82

Aralık 1914'te günkü notlarında, saat 7.00'de Sarıkamış'ı işgale eden Türklerin yerleştiği kulübelerin, önceden yerleştirdiğimiz bombalarla tahribine karar verdik diyor.[16] Enver Paşa, Sarıkamış'ı Hafız Hakkı Paşa'ya bırakıp 4 Ocak 1915'te Bardız'daki Türk kuvvetlerinin durumunu öğrenmek için bir müfrezeyle yola çıkar. Yolda rastladıkları bir Rus keşif kolu birliğini dağıtırlar. Rus komutanını bizzat Enver Paşa vurmuştur.[17]

Bardız'a varan Enver Paşa, 11. Kolordu'nun Kötek'te bulunduğunu öğrenir ve oraya gidip kolordu kumandanı Galip Paşa'yla konuşur.[18] Bardız'da bir cephe teşekkül etmeye karar vermiştir. Türklerin 7 Ocak 1915 günü Bardız'daki kuvvetleri 10 bin kadardır. 20 topları vardır. Enver Paşa, 4000 asker kaybetse de emrindeki birliklerle, Yudeniç kuvvetlerine karşı direnir. Rus orduları kurmay başkanı Albay Moslofski, Türklerin bu şiddetli direncinden bahseder. Enver Paşa'nın Rus ordusunu durdurmasıyla 31. ve 32. Tümen'den arta kalan 3000 asker Hasankale'ye sağ salim ulaşır.[19] Erzurum'da 12 bin kadar hastalanmış asker vardır.[20] Bazı askerler de tedavi için diğer şehirlere gönderilmiştir. Yaralı ve hasta askerlerin toplam sayısı 20 bindir.[21] Erzurum'da 3. Ordu'dan kalan askerlerin sayısı 42 bindir.[22] Askerlik Dairesinin General Yudeniç'e verdiği rapora göre, Türklerin defnedilen asker sayısı 23 bindir. Rusların bu savaştaki kaybı 32 bindir.[23]

---

16 Ö. Eren, a.g.e.., s. 440

17 Ö. Eren, a.g.a., s. 463

18 Ö. Eren, a.g.a., s. 474

19 Ö. Eren, a.g.a., s. 481-482

20 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 84

21 Ö. Eren, a.g.a., s. 504

22 Ö. Eren, a.g.a., s. 499

23 Ö. Eren, a.g.a., s. 498-499

Ruslar 1916 yılında Ardahan ve Oltu'yu almış, sırası ile Van, Muş, Bitlis, Erzurum, Erzincan, Trabzon'u işgal etmişlerdir.[24]

Ruslar 1917 yılında gerçekleşen Bolşevik İhtilali'yle Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu vilayetlerinden, Erzurum, Erzincan, Van'dan ordularını tamamen çekmişler, bu şehirleri Ermenilere bırakmıştılar. Mustafa Kemal'in komutasında bulunan 16. Kolordu birlikleri 6 Ağustos 1916'da Rusların 4. Kolordusunu mağlup etmiş, o gün Muş'u, 7 Ağustos'ta da Bitlis'i Ruslardan kurtarmışlardı.[25] 26 Şubat 1918'de Erzincan, 27 Şubat 1918'de Trabzon Türk orduları tarafından Osmanlı sınırlarına yeniden dahil edilmiş, bunun üzerine Ruslarla 3 Mart 1918 Brest-Litovsk Antlaşması imzalanmış, 12 Mart 1918'de Erzurum, 2 Mart 1918'de Van Türk orduları tarafından Osmanlı sınırlarına dahil edilmiştir.[26]

Kazım Karabekir kumandasındaki Kafkas kolorduları, Ardahan ve Batum'u da Osmanlı topraklarına ilave ettiler. Hatta (15 Eylül 1918'de) Bakü'ye de girildi.[27] Kazım Karabekir Sarıkamış'ı 5 Nisan 1918'te, Kars'ı 25 Nisan 1918'de, Gümrü'yü ise 15-16 Mayıs 1918'de Türk topraklarına ilave etmişti.[28]

C) SURİYE-FİLİSTİN CEPHESİ

İngilizlerin Kanal Cephesi'nde 150 bin kişilik kuvvetleri vardı. Cemal Paşa ise 35 bin kişilik bir kuvvetle bir haftada geçtiği Sina Çölü'nü arkada bırakıp, 2-3 Şubat 1915'te Kanal'a gelmişti. Düzenlenen taarruzda Kanal'ı ancak 600 asker geçmiş, bunlar da taarruza katılan diğer Türk askerleri gibi, ya öldürülmüş ya da esir alın-

24 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 84

25 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 84

26 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3567

27 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 84

28 Prof. Dr. Cemalettin Taşkıran, Milli Mücadele'de Kazım Karabekir Paşa, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008, s.34-36

mış, o gün askerlerin kalanına çekil emri verilmiştir. Çekilen askerin bir kısmı Ruslara karşı savaşmak için Doğu Anadolu'ya gönderilmiştir.[29] Ancak Birinci Kanal Harekatı'nda Gondos Müfrezesi, 20 Ocak 1915'te İngilizlere karşı kahramanca çarpışmış, bu müfreze 23 Ocak 1915'te sayıca üstün İngiliz kuvvetlerini kaçırtarak Tur kasabasını ele geçirmiş, 6 Şubat 1915'te kasabanın 90 km. kuzeyindeki İngiliz kuvvetlerini, hatta Arap milislerini bile kaçırtmış, yalnız 6 şehit veren Gondos müfrezesi başarılı bir harekattan sonra sağ salim geri dönmüştür.[30]

Cemal Paşa'nın ordu kumandanı bulunduğu 4. Ordu'nun bir diğer amacı çölde keşif harekatı yapmaktı. Bu keşif harekatlarının birinde, 22 Nisan 1916 gece Katya-'ya doğru yürünürken Ugratina hurmalığında bir İngiliz kuvvetiyle karşılaşılmıştır. Meydana gelen muharebede İngilizler 250 ölü, 257 de esir vererek teslim olmuşlardır. 23 Nisan 1916'da Katya Savaşı'nda ise, İngilizler çok kayıp verdiler. Onlar da bayrak açarak teslim olmuşlardı.[31]

27 Temmuz 1916'da Alman Albayı Von Kres tarafından 10 bin kişilik bir askeri kuvvetle düzenlenen İkinci Kanal Harekatı da birincisi gibi, hezimete uğradı.

el-Ariş'teki Osmanlı kuvvetleri Gazze'ye çekilmişti. Buradaki asker toplamı 20 bin kişiydi. İngilizlerin ilk taarruzu 26 Mart 1917'de oldu. Bu taarruz zırhlı otomobiller, uçaklar, denizden donanma ateşiyle gerçekleştirilmişti. 24 saat süren savaş sonucu İngilizlerin taarruzu durduruldu. Hatta İngilizler çekilmek zorunda bırakıldılar. 17 Nisan 1917'de ikinci taarruz başladı. Silah ve cephane yönünden çok eksiği

29 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 84-86

30 Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi (IV.'ncü Cilt , I.'nci Kısım, Kısım-Sina-Filistin Cephesi (Harbin Başlangıcından İkinci Gazze Muharebeleri Sonuna Kadar), Ankara 1979, s. 231-233

31 Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi (IV.'ncü Cilt, I.'nce Kısım….), a.g.e., s. 349-357

olan, hatta susuzluk bile çeken Türk ordusu, 4-5 misli asker sayısına sahip İngilizleri bu defa da hezimete uğrattı. İngilizler 10 bin ölü verip bir daha çekildiler.[32] Onların bu çekilişi 19 Nisan 1917'de gerçekleşti.[33] Türkler bu iki zaferle Kanal mağlubiyetini telafi etmiş, hatta İngilizlere karşı sayıca az olmalarına rağmen üstün bir duruma da geçmiştiler.

Alman generalleri ve Enver Paşa tarafından Doğu Anadolu, hatta Irak Cephesi'ni bile içine alacak bir biçimde Suriye'de Yıldırım Orduları Grup kumandanlığı kurulmuş, orduya 6000 Alman askeri de dahil edilmişti. Mustafa Kemal de 5 Temmuz 1917'de Halep'teki 7. Ordu kumandanlığına getirilmişti. Bu orduya bağlı 14 Tümen asker vardı.

Yıldırım Ordularına 7. Ordu da dahil edilip, bu ordu 8. Ordu'yla birlikte Filistin Cephesi'ne gönderilmek istenince Mustafa Kemal, 3. Kolordu Kumandanı Albay İsmet'le görüşüp başkumandanlığa itiraz mektubu yazdı, başka bir yol denenmesini söyledi. Onun bu fikri kabul edilmeyince Mustafa Kemal, ordu kumandanlığından istifa etti.[34] Sorun Cemal Paşa'dan kaynaklanmıştı. Yıldırım Orduları Grup kumandanlığının emrine Filistin'deki 8. Ordunun da verilmesi kararlaştırılmıştı. Ancak Mustafa Kemal'in 7. Ordu kumandanlığından istifası ve Cemal Paşa'nın da muhalefeti nedeniyle İngilizlerin Filistin Cephesi'nde durdurulup, onların yeniden Mısır'a çekilmelerini sağlayacak planların biri bile gerçekleşmedi. Bunun üzerine İngilizlerin Filistin'e yönelik taarruzunun durdurulması tamamen imkansız bir hale geldi.

Gazze boşaltıldı. 15 Kasım 1917'de Remle, 17 Kasım 1917'da Yafa İngilizler tarafından işgal edildi. 9 Aralık 1917'de Kudüs Belediye reisi İngilizlere şehri teslim edeceğini haber verdi. Merkezi Nablus'ta bulunan Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığı Nasıra'ya taşınmış, Cemal Paşa da 12 Aralık'ta vazifesini bırakıp İstanbul'a hareket etmişti.[35]

---

32 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3559-3560

33 Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi (IV.'ncü Cilt, I.'nce Kısım….), a.g.e., s. 611-634

34 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3561-1362

35 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3561-3562

Müsebbip Kimdi?

Filistin Cephesi'nde ve Sina yarımadasında Almanların direktifiyle çok yanlış işler yapıldı. Kanalı geçme harekatında teknelere doldurulan Türk askerleri İngiliz mitralyözleriyle ekin biçilir gibi biçildi, bu olayda binlerce Türk askeri öldü, binlerce Türk askeri esir oldu. Bu olayın müsebbip Cemal Paşa'ydı.

Dikkat edilirse, Kanal hezimetine rağmen, Türk ordusu İngilizlere karşı Filistin Cephesi'nde 19 Nisan 1917'de kazanılan Gazne zaferiyle üstündü. İşte böyle bir durumda orduda görev yapan, daha sonra istifa edip İngilizlerin hizmetine giren Arap asıllı Muhammet el-Hüseyni ve onun yetiştirmesi Cevat Rıfat devreye girdi. Cevat Rıfat, Sina-Filistin Cephesi'yle ilgili anlatımlarında, kendini Ordu kumandanı adına karar alma durumunda bile görüyordu, Aynı tutumunu Milli Mücadele sırasında da devam ettirmek isteyince, hakkında bazı işlermler yapıldı ve o devre dışı bırakıldı. Cevat Rıfat, Antisemit kimliğiyle her olayın altında muhakkak Yahudi-Mason komplusu arardı. O buna göre şartlanmıştı. Hamisi Mersinli Cemal Paşa'ydı.[36].

Cevat Rıfat, Sina cephesinde mülazım olarak bulunmuştu. Alman subaylarla arası iyi idi.[37] Sina Cephesi'de nerede bir Yahudiye rastlasa hemen onun tutuklar, casuslukla itham ederdi. Hatta ele geçirdiği Yahudilere işkenceler yapar, istediği doğrultuda ifadeyi alır, imzalatır, sonra onu kendi eliyle kurşuna dizerdi. Bundan zevk alırdı. Filistin cephesinde de bulunmuştu. Bu cephedeyken tespit ettiği Yahudileri bir bir yakalamış, onlara da aynısını yapmış, sonra her birini kurşuna dizmişti. *Simi Simon, Sara Aranson ve Ara Aranson bunlardan bir kaçıdır.*[38] Oysa adı geçen kişileri normal vatandaştı, casuslukla ilgileri yoktu. Bunu Cevat Rıfat, muhayyilesinden uydurmuş, onlara işkenceler yaparak ifadelerini de almıştı.. Bir hahamın

---

36 Dr. Mustafa Murat Çay, Milli Mücadele Döneminde Cevat Rıfat Atilhan, Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5. cilt, 10. sayı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Konya 2013, s. 257

37 M. M. Çay, a.g.m, s. 257

38 Atilla Atilhan, 73. Eser, Yaylacık Matbaası, Aykurt Neşriyatı, İstanbul 1968, s. 8

kızı olan Suzy Liberman'ı da gözaltına aldı, işkence yaptı. Onu da diğerleri gibi kurşuna dizdi. Öylesine gözü kin bürümüştü ki, bu kıza tam 9 kurşun sıktı.[39]

Cevat Rıfat Atilhan, Suriye-Filistin'in elden çıkamasının tek müsebbibi olarak Mustafa Kemal'i görür. Oysa asıl müsebbip Cemal Paşa ve kendidir.. Üçüncü müsebbip ise, Cevat Rıfat'ın Birinci Dünya Savaşı'ndan önce de tanıştığı, Topçu subayı olarak Filistin Cephesi'nde görev yapan, Kasım 1916'da hastalık bahnesiyle ordudan ayrılıp Kudüs'e yarlaşan, İngilizlerle işbirliği yapan, 1921-1922 yıllarında Kudüs müftüsü tayin edilen ve Filistin Kurtuluş Teşkilatı denen örgütün kurucusu Muhammet Emin el-Hüseyni'dir.[40]

D) IRAK CEPHESİ:

İngilizler 7 Kasım 1914'te Basra Körfezi'ne girmiş ve karaya asker çıkarmışlardı. 21 Kasım 1914'te Basra onların eline geçti.[41] Irak'ta Osmanlıların 8000 kadar askeri bulunmaktaydı.[42] Süleyman Askeri'nin rütbesi kaymakamlığa çıkarılarak, o Osmanlı Irak kuvvetlerinin genel kumandanlığına tayin edildi. Yeni takviye kuvvetler gelene kadar Süleyman Askeri, düşmanın ileri harekatını Irak'taki Müslümanların desteğini alarak durdurabileceğini düşünmüş, bunu İstanbul'a bildirmişti. Ancak olaylar onun sandığı gibi gelişmedi. Süleyman Askeri, teşkil ettiği yeni birliklerle İran'a ait olan Ahvaz kasabasını ele geçirip, İngilizlerin faydalandığı Abadan petrol boru hatlarını tahrip etti ve Basra'ya doğru ilerledi. Şuaybe'de İngilizlerle karşı girdiği savaşta, 17 Nisan 1915'te mağlup oldu, bunun acısına dayanamayıp intihar etti.

---

39 A. Atilhan, a.g.e., s. 8

40 Cengiz Özakıncı, Hitler'in İmamları,14/12/2010, http://www.hasturktv.com/anti_semitizm/1372.htm

41 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3527

42 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 86

Osmanlı kuvvetleri Şat Deltası gerisine çekilmişti. İngilizler Ammare'yi işgal etti. 29 Eylül 1915'te Kutü'l-Emare de İngilizlerin eline geçti. Bu sırada Irak'a yeni Osmanlı kuvvetleri geldi.[43] Bu gelen kuvvetlerin başında Yakup Cemil vardı.[44] 29 bin askerlik 5 Tümen Bağdat'ın savunmasını üstlenmişti. 22 Kasım 1915'te meydana gelen savaşı İngilizler kaybedip, üçte bir zayiat vererek çekildiler. Tam o anda Alman Fold Mareşalı Fon der Golç, 6. Ordu kumandanı sıfatı ile Irak'taki Osmanlı kuvvetlerinin başına tayin edildi. İngilizler İran'dan Doğu Anadolu'ya girmek üzere bulunan Rus ordusundan acil yardım istediler. Fon der Golç Paşa, 6 Nisan 1916'da tifüsten Bağdat'ta vefat etti. Ancak İngilizlerin kumandanı Tavzhend, 12 bin kişilik askeri olmasına rağmen bu askerlerle birlikte, yalnız 3000 askeri bulunan Halil Paşa'ya teslim oldu. Kutü'l Emare yeniden Türklerin eline geçmişti.[45] Almanlarla pek anlaşamayan Yakup Cemil Mayıs ayı başlarında İstanbul'a çağrılıp[46] 11 Eylül 1916'da idam edildi. Irak'ta mağlubiyetlere neden olduğu[47] ileri sürülmüştü. Oysa onun Irak'taki zaferlerde büyük payı vardı. Tek emre aykırı durumu Almanlara muhalefet etmekti. Zaten idamından sonra Irak'ta cepheler birer birer çöktü. İdamın sebebi Almanlarla işbirliğini devam ettiren Talat Paşa'ya suikast düzenlemesiydi.

İngilizler çok ağır bir darbe almıştı. İlerleyecek gibi değildiler. Ancak Almanların derdi Irak'ı savunmak değil, Hindistan'a varmaktı. Bunun için 6. Ordu dağıtıldı. 13 Kolordu İran'a, Ruslar üzerine gönderildi. Bu kolordu Rus ordusunu Hamedan'a kadar sürdü. Kutü'l-Emare'de yalnız 18. Kolordu kalmıştı. İngilizler geçen sürede Basra'da çoğu Hintli olmak üzere 160 bin asker toplamıştılar. Bunun 95 bin askeri harp edebilecek nitelikteydi. 10 Aralık 1916'da taarruza başladı. Dicle nehrini 23 Şubat 1917'de geçtiler. 18. Kolordu'da bulunan 8000 asker onları durdurmak için elinden gelen her şeyi yaptı ama, daha fazla dayanamazdı. Bunun üzerine Halil

---

43 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3527-3528

44 Ozan Bodur, Namlunun Ardındaki Adam: Yakup Cemil –I; Türkyorum, 16 Mayıs 2012, http://www.turkyorum.com/namlunun-ardindaki-adam-yakup-cemil-1/

45 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3528

46 O. Bodur, a.g.y.

47 Yakup Cemil, Vikipedi

Paşa, İran'da bulunan 13. Kolordu'yu acil geri çağırdı. Ancak o kuvvet gelmeden 11 Mart 1917'de Bağdat'ı mecbur boşaltmak zorunda kaldı. Böylece İngilizler Musul hariç bütün Irak'a hakim oldular ve İran'daki Rus ordusuyla temas kurdular.[48]

II- MONDROS MÜTAREKESİ, İLK DİRENİŞ, GİZİK DURAN, MECLİS-İ MEBUSAN'IN FESHİ VE İTTİHATÇI AVI

A) MONDROS MÜTAREKESİ

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi, Almanlar dışında, Birinci Dünya Savaşı'na katılan İtilaf devletlerle Müttefik devletler arasında imzalanan mütarekeler ile benzerlik göstermektedir, bilhassa Bulgaristan, Avusturya, Macaristan ve Osmanlı devletlerinde olduğu gibi. Koşullar içinde ortak görünen özelliklerden biri asker sevkiyatının durdurulması, orduların terhisi, silahların ve cephanenin teslimi, değiştirme şartı aranmaksızın İtilaf devletleri esirlerinin serbest bırakılması, diğeri de İtilaf devletlerince Müttefik devletlerin denetim altına alınması, İttifak devletlerin birinin bile bir diğeriyle herhangi bir ilişki kurmaması. Buna göre, haberleşmeyle birlikte ulaşım da denetlenecekti. Yine de İtilaf devletleriyle Müttefik devletler arasında yapılan mütarekelerde ülkeden ülkeye değişiklik görülmektedir.[49]

Peki, neden Almanlar hariç tutulmuştu? Bu sorunun cevabı mühimdir. Almanya ile 11 Kasım 1918 günü imzalanan **Rethondes Antlaşması**'yla Avusturya'ya bağımsızlık verilmiş,[50] 28 Haziran 1919'da imzalanan **Versay Antlaşması**'yla ise Almanya sömürgelerini kaybetmişti.[51]

Osmanlı Devleti'nin Doğu cephesinde halen hareketlilik olduğu gibi, bir dizi askeri ve siyasi başarı da kendini göstermekte, buna mukabil Güney cephesinde İn-

48 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3528-3530

49 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 86

50 I. Dünya Savaşı - Vikipedi

51 http://bunduka.blogcu.com/1-dunya-savasi-sonundaki-anlasmalar-ve-cemiyetler/2967575

gilizler karşısında çekilme ve ordu bakımından çöküş inkar edilemez bir noktaydı. Irak cephesindeki durum Güney cephesinden farklı değildi. **Bulgaristan Mütarekesi'**nden sonra Batıda, Trakya cephesi de açılmış, 70 bin kişilik bir İngiliz ordusu Gelibolu'yu ve İstanbul'u kontrol altına almak için harekete geçmişti. Buna karşı koyacak bir Piyade Tümeninden başka her hangi bir Türk kuvveti yoktu. Doğu cephesinden ve Boğazlar bölgesinden bazı Piyade Tümenlerin Trakya'ya sevki başlatılmıştı ama, sevkiyat işi çok ağır bir biçimde gidiyordu.

Osmanlı Devleti'ni asıl korkutan Güney cephesindeki durumdu. Bunun sonucu İstanbul'un işgaline yol açabilirdi. Güney cephesinde bulunan Mustafa Kemal, Padişah Vahdettin'e çekmiş olduğu telgrafta barış yapılması yönünde tavsiyede bulunmuştu.[52] O bunu inkar etmez, der ki:

"*Sulh çabuk gelmeyecektir. Sulha kadar çok ibretli ve mühim hadiseler karşısında kalacağız. Bu müşkül anda, vatanıma hizmet etmek istediğim için Harbiye Nezaretine talip olmuştum. Yoksa sulhtan sonra, onun huzuru ve sükunu içinde, Harbiye Nazırlığını benden daha iyi yapacak kimseler bulunur*."[53] Ancak Enver Paşa, barış taraftarı değildi. O savaşa sonuna kadar devam etmek fikrindeydi.[54]

Osmanlı devleti, Almanya'nın yaptığı gibi, ondan bir gün sonra 6 Ekim 1918'de İspanya Devleti aracılığı ile ABD başkanı Wilson'a, barışın yerine getirilmesi için başvurmuş, ancak her hangi bir cevap alamamıştı. 8 Ekim 1918'de Talat Paşa hükümeti istifasını verdi. Sadarete Ahmet İzzet Paşa getirildi. Yeni hükümet göreve 14 Ekim 1918'de başladı. Yapılan ilk işi Kutü'l-Emare savaşında esir edilmiş bulunan İngiliz general Townshed aracığıyla İngiltere hükümeti ile temas sağlanması oldu. Ahmet İzzet Paşa, 19 Ekim 1918'de hükümet programını mecliste okurken, Wilson prensiplerinin doğrultusunda bir anlaşma yapmayı amaç edindiklerini belirtti.

---

52 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 86

53 Dr. Tahsin Ünal, Atatürk ve Milli Mücadele, Berikan Yayınları, Ankara 2001, s. 3

54 T. Ünal, a.g.e, s. 1-2

İngilizler yapılan anlaşma çağrısını sevinçle kabul ettiler. Devreye İngiliz amirali Calthorpe girdi ve 23 Ekim 1918'de görüşmeler için Mondros'a gelinmesini söyledi. Hükümet, Bahriye nazırı Rauf Bey riyasetinde Hariciye müsteşarı Reşat Hikmet ve Yarbay Sadullah Bey'den müteşekkil bir heyet teşkil ederek, bu heyeti Mondros 'a gönderdi.

Mütareke görüşmeleri 27 Ekim 1918'de başlamış, görüşmeler 30 Ekim 1918'e kadar devam etmiş, o gün mütareke metnine son şekil verilerek taraflarca imzalanmıştır.

Mütareke Şartları:

1- Boğazlar açılacak, Karadeniz'e geçiş serbest olacak, Boğazlarda ve Karadeniz kıyılarında bulunan Türk istihkamları İtilaf devletlerce işgal edilecek.

2- Osmanlı sularında bulunan bütün torpido ve sulardaki mayın yerleri bir bir gösterildiği gibi, bunlar temizlenecek.

3- Aynı durum Osmanlının Karadeniz kıyılarına yakın sularda da uygulanacak. Diğer yerlere de döşenmiş torpido ve mayınlar varsa, bu yerler İtilaf devlet yetkilerine bildirilecek.

4- Bütün esirler İtilaf devletleri yetkililerine teslim edilecek.

5- Sınırların korunması ve içteki asayişin sağlanması dışında, Osmanlı ordusu terhis edilecek.

6- Osmanlı Savaş gemileri, buna benzer Deniz Savaş araçları İtilaf devletlerince bir bir kayıt altına alınıp belirlenecek, bunlar limanlara çekilecek ve kullanılmayacak.

7- İtilaf devletlerince, güvenliklerinin her hangi bir nedenle tehdidi karşısında, stratejik noktalar işgal edilecek.

8- Osmanlı demiryollarından Osmanlı Devleti ne kadar istifade ediyorsa İtilaf devletleri bundan o kadar istifade edecek, Osmanlı ticaret gemileri İtilaf devletlerinin her an hizmetinde bulunacak.

9- İtilaf devletleri Osmanlı tersaneleri ve limanlarından, buradaki araçlardan da istifade edebilecek.

10- Toroslardaki demiryolu tünelleri İtilaf devletlerinin kontrolü altında bulundurulacak.

11- İran içlerinde olsun, Kafkasya mıntıkasında olsun, buralarda bulunan Osmanlı kuvvetleri, derhal Osmanlı sınırları içine çekilecek.

12- Hükümetin resmi haberleşmelerinin dışında, telsiz, telgraf ve hat kabloların denetimi İtilaf devletlerince yapılacak.

13- Askeri malzemelerin tahribi önlendiği gibi ticari ya da denizle bağlantılı maddelerin ve malzemelerin de tahribi önlenecek.

14- İtilaf devletleri, kullanacakları kömür, mazot ve yağ gibi maddeleri Türkiye'den istediklerinde temin edebilecekler.

15- Osmanlı sınırları içindeki bütün demiryolu ağı İtilaf devletleri yetkililerinin kontrolüne verilecek ve intizamı sağlanacak.

16- Hicaz, Asir, Yemen, Suriye, Irak'ta bulunan Osmanlı kuvvetleri derhal İtilaf devletlerinin en yakın kumandanlıklarına varıp teslim olacaklar.

17- Trablusgarp ve Bingazi'de bulunan Osmanlı subayları ve askerleri en yakındaki İtalyan garnizonuna varıp teslim olacaklar.

18- Trablusgarp ve Bingazi'deki Osmanlı limanları İtalyanlara devredilecek.

19- Asker veya sivil Avusturya ya da Alman uyruklular bir ay içinde Osmanlı ülkesini terk edecekler.

20- Gerek askeri teçhizatın teslimi, gerek Osmanlı ordusunun terhisi, gerekse İtilaf devletlerince nakil vasıtalarının kullanımı, bunlara dair emir derhal yerine getirilecek.

21- İtilaf devletleri adına bir görevli iaşe işlerine nezaret edecek, bu devlet yetkililerinin ihtiyaçlarını temin edeceği gibi, isteyeceği her bilgi de kendisine verilecek.

22- Osmanlı Savaş esirleri İtilaf devletlerince gözetim altında bulundurulacak.

23- Osmanlı hükümeti diğer bütün devletlerle ilişkilerini kesecek.

24- Altı vilayet adı verilen yerlerin her hangi birinde bir karışıklık çıkarsa, bu vilayetlerde o kısmın ya da ona bağlantılı yerlerin işgali İtilaf devletlerince gerçekleştirilecek.

Türk heyeti 1., 7., 10., 11. ve 24. maddeler üzerinde değişiklikler yapmak istemişse de bu mümkün olmamıştır.

Mütareke şartları gerçekten de ağırdı. Osmanlı parlamentosu mensupları üzüntülü ve endişeliydi. Sadrazam Ahmet İzzet Paşa iyimser görünmeye çalışmaktaydı. Hükümete kırgınlık yaratmamanın ve halkı paniğe sevk etmemenin tek yolu buydu.

Bahriye nazırı Rauf Bey bile, gerçekleri söylemekten kaçınmakta, Hariciye nazırı Nabi Bey de onun gibi bir tavır izlemekteydi. Diğer devlet adamları bile sanki bir şey olmamış gibi bir tavır içine girmiştiler. Basın kamuoyunu itidale, huzuru ve sükunu bozmaya yönelik davranışlardan uzak durmaya çağrı yapıyordu. Azınlıkların taşkınlık yapmaması için elden gelen bütün gayret gösterilmeye başlanmıştı. Bunu fırsat bilen İtilaf devletleri her an müdahalede bulunabilirdiler. Yine de savaşın bitmesi nedeniyle devlet adamları oldukça rahatlamışlardı.

Mütarekeyi imzalayanlar, hatta devlet adamlarının biri bile, anlaşmanın neye mal olduğunu bilmiyordular. Onlar çok iyi niyetliydiler. Her hangi bir olumsuzluğu bile düşünemiyorlardı. İtilaf devletleri Türklerin izzet-i nefsini incitmekten mümkün mertebe kaçınacak, İzmir ya da İstanbul işgale uğramayacak zannetmekteydiler. Oysa mütarekenin imzalanmasından bir gün sonra, İngiliz hükümetinden bir talimat gelmiş, Calthorbe'ye İstanbul'un işgal edilmeyeceğine dair en ufak bir güvence bile vermemesi ona sıkı sıkıya tembih edilmişti. Şartlar kağıtta kalmıştı. Çünkü çok geçmeden İtilaf devletlerce yer yer işgaller başlayacaktı.[55]

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasında Ahmet İzzet Paşa'nın İngiltere'ye sunduğu Wilson Prensipleri üzerinde anlaşmaya varmak istemesi önemli rol oynamıştı. Zaten Osmanlı devlet adamlarının tümü bu prensiplere bel bağlamıştı. Peki, Wilson Prensipleri prensipler neydi?

ABD Birinci Dünya Savaşı'nda önce tarafsız kalmıştı. Barıştan yanaydı. Bunun için 18 Aralık 1916'da savaşan her iki tarafa başvurarak anlaşma şartlarının neler olduğunu sormuştu. Almanya, ABD'nin savaşa katılmasını hiç hesap etmemişti. İtilaf devletleri ABD'den yiyecek, giyecek, ve savaş malzemeleri tedarik etmekteydi. Alman denizaltıları bu yüklerin ulaşmasını engellemeye başlamış, bunun üzerine ABD, 3 Şubat 1917'de Almanya'ya savaş ilan etmişti.[56]

55 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 132-137

56 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3563-3565

Anladığımız odur ki, ABD Birinci Dünya Savaşı'na 1917 yılı sonlarında[57] girmemiş, çok daha önce, 3 Şubat 1917'de girmişti. Ancak Rusya'daki Bolşevik Devrimi'nden sonra ABD tarafından Wilson prensipleri açıklandı. Bu çok önemliydi. 8 Ocak 1918'de Kongre'de yapmış olduğu konuşmada Wilson, Birinci Dünya Savaşı ile ilgili 14 maddelik bir konuşma yapmıştı. İşte bu konuşmaya göre,

Wilson Prensipleri:

1- Barış antlaşmalarında ve diplomasisinde açıklık hakim olacak.

2- Ülkelerin karasuları haricinde kalan sularda, yani denizlerde tam serbestlik bulunacak.

3- Ekonominin gidişatına etki yapan bütün engeller ortadan kaldırılacak.

4- Ülkelerin mümkün olduğunca silahsızlandırılmasına çalışılacak, bunun için yeterli garantiler istenecek ya da şartlar getirilecek.

5- Sömürgelerde eğer problem var ise bu, sömürgeci devletlerin çıkarları eşit olarak gözetilmek suretiyle halledilmeye çalışılacak, problemin giderilmesinde tam bir tarafsızlık güdülecek.

6- Rusya topraklarından bütün işgalci güçler çekilecek, devletler Rusya'nın gelişmesi için bütün imkanlarını kullanacak.

7- Belçika'ya bağımsızlığı geri verilecek.

8- İşgal edilmiş bulunan Fransa topraklarından işgalci güçler çekilecek, bu devlete karşı işlenen bütün hatalar düzeltilecek.

9- İtalya'nın sınırları milli esaslara göre düzenlenecek.

10- Avusturya-Macaristan halkına muhtariyet tanınacak, bu halklara gelişme imkanı sağlanacak.

11- Romanya, Sırbistan ve Karadağ toprakları boşaltılacak, Sırbistan'a denize çıkma imkanı sağlanacak, Balkan devletleri milliyet esasına göre şekillenecek.

12- Osmanlı devletinin Türk olan kesimlerde egemenliği sağlanacak, Türk olamayan milletlere muhtariyet tanınacak, bunlara gelişme imkanları verilecek,

57 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 107

Çanakkale Boğazı milletlerarası trafiğe açılacak, burası milletlerarası kontrole tabi tutulacak.

13- Polonya'nın bağımsızlığının sağlanması için çalışılacak.

14- Büyük-küçük bütün devletlerin egemenlik hakkı ve toprak bütünlüğü karşılıklı olarak garanti altına alınacak, bunun yapılması için de bir Milletler Cemiyeti kurulacak.

Bu prensipler[58] çok önemliydi. Ancak lafta mıydı, o zaman için belli değil. Yoksa yem için mi ortaya atılmıştı? Bu oltaya kimler gelecekti? Çünkü, Rusya'da Bolşevik İhtilali patlak verip Rus ordularının Osmanlı topraklarından çekilmesiyle Wilson P-rensipleri açıklanmıştı. Almanlar meydana gelen savaşta çok kayıp vermiş, askerleri yorgun düşmüş, ekonomisi ağır darbe yemişti. Prensiplerde Almanya'nın işgalinden söz edilmiyor, Belçika'ya bağımsızlık verilmesinden, Fransa topraklarının boşaltılmasından, Avusturya-Macaristan'a muhtariyet verilmesinden, devletlerin bulundukları yerlerde milliyet esasına göre şekillenmesinden, işin tuhafı Rusya topraklarından bütün işgalci güçlerin çekilmesinden ve Rusya'nın gelişmesine devletler tarafından destek sağlanmasından söz ediliyordu ki, bu bir nevi Bolşevik İhtilali gerçekleştiren Vladimir İlyiç Lenin'e destek demekti. Hatta Wilson, söz konusu p-rensiplerini 1918 yılı başlarında yayınlamakla, Türk olan kesimlerde devlet egemenliğinin devamından söz etmekle Osmanlı devlet adamlarından Türk olanların da milli duygularını okşamış, Enver Paşa'nın ve Alman generallerinin henüz Şam'a ulaşmamış İngilizlere karşı kurulmasına çalışılmış Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'nın güçlenmesini ve İngilizlere karşı saldırıya geçmesini engellemişti. Aslında bu prensipler ABD tarafından savaşa girmeden önce 1917 sonlarında, daha İngilizler Filistin'de ilerleme imkanı bulmadan da Osmanlı'nın Güney cephesine sızdırılmış olabilir.

Türk Tarih Kurumu tarafından 1991 yılında yayınlanan, 1957 yılında sayfa 104'-te yayınlanmış olan Price'ın Exra-Special Correspondent adlı kitabın Cemal Köprülü tercümesinde;

"*14 Kasım 1918 günü, bir gün önce İstanbul'a gelip Pera Palas'ta ikamete başlamış olan Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin Daily Mail Gazetesi'nin muhabiri G.*

58 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 107

Ward Price'ı aracı yaparak General Harrington'la görüşmek ister. Price, Pera Palas'ta yaptığı görüşmeyi hatıralarında" nakleder ve Atatürk'ün ağzından der ki:

"*Eğer İngilizler Anadolu için sorumluluk kabul edecek olurlarsa Britanya idaresinde bulunan tecrübeli Türk valileri ile işbirliği halinde çalışmak ihtiyacını duyacaklardır. Böyle bir salahiyet dâhilinde hizmetlerimi arz edebileceğim münasip bir yerin mevcut olup olmayacağını bilmek isterim…*"[59]

"*Price'ın 'Mustafa Kemal İngiliz valisi olmak istiyordu!' iddiasını 'doğru' kabul edecek olursak şöyle yorumlayabiliriz: İşgal İstanbul'unda direniş planları yapan Mustafa Kemal, bütün vatanseverlerin İngilizler tarafından tutuklanıp Malta'ya sürgün edildiği bir ortamda İngilizlerin hedefi olmaktan kurtulmak için, 'strateji gereği' İngiliz taraftarıymış gibi görünmek amacıyla Price'e böyle bir öneri sunmuş olabilir. Ya da daha güçlü bir olasılıkla, ulusal direnişi örgütlemek için bir şekilde İstanbul'dan Anadolu'ya geçmeye çalışan Mustafa Kemal, 'İngiliz valisi' olarak kolayca Anadolu'ya geçmeyi düşünmüş olabilir. İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek için 'İngiliz vizesine' ihtiyaç duyulan bir ortamda zeki ve taktikçi Mustafa Kemal'in böyle bir plan yapmış olması muhtemeldir. Sadi Borak'ın dediği gibi, 'Bir görevle Anadolu'ya geçerek orada ulusal direnişi körüklemek kararında ve azminde olan taktisyen Mustafa Kemal'in bu yola da başvurmasını doğal karşılamak gerekir.' Prof. Andrew Mango da aynı kanıdadır: '…Mustafa Kemal… Belki de İngilizlerin desteğiyle askeri bir yönetici olarak Anadolu'ya dönüp Ermenilere ve Yunanlılara toprak verilmesini önlemek için çalışmayı düşünmüştür.'*"[60]

13-14 Kasım 1918'de 22 İngiliz, 17 İtalyan, 12 Fransız, 4 Yunan Savaş gemisinden müteşekkil 55 gemilik bir donanma İstanbul'a gelmiş, bazı askerleri karaya çıkarmıştılar[61] ama, şehri işgal etme teşebbüsünde bulunmamışlardı.

---

59 Gotthard Jaeschke, Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri, Çeviren: Cemal Köprülü, Ankara 1991, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 98

60 Sinan Meydan, Atatürk'ün Gizli Kurtuluş Planları, www.sinanmeydan.com - Atatürk İngiliz Valisi Olmak İstiyordu Yalanı

61 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3582

Mustafa Kemal, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nin bir metnini Adana'da bulunurken İstanbul'dan istemiş, incelemiş, söz konusu maddelerin genel olduğu gibi aynı zamanda çeşitli anlamlara gelebilecek bir biçimde yazılmış olduğunu, bunun aydınlatılmasını Başkumandanlık Erkanıharbiye Başkanlığından istemiş, bunlar arasında yanlış anlaşılacak olanların düzeltilmesinden önce orduların terhis edilmesinin galip devletlerin her isteğine boyun eğmek, dahası onların sonsuz ihtiraslarına itaat etmek olabileceğini bildirmişti.[62]

B) İLK DİRENİŞ

4 Kasım 1918'de İskenderun limanının torpidolardan ve su mayınlarından temizlenmesi üzerine 5 Kasım 1918'de bir Fransız birliği İskenderun Limanı'na çıktı. Durum İstanbul'a bildirildi. Hükümet, işgale mani olunmasını, mani olunamaz ise ateş edilmemesini, durumun İngiliz başkumandanlığına bildirilerek bunun protesto edilmesini belirtti. O sırada Mustafa Kemal, Adana'da bulunmaktaydı. Bölge kendi sorumluluğundaydı, işgalcilere izin vermeyeceğini İstanbul'a bildirmiş, ancak ona sakın böyle bir şey yapmaya kalkışma denmiş, 9 Kasım 1918'de de İngilizler İskenderun limanına bir müfreze çıkarmış, bunun üzerine Mustafa Kemal 10 Kasım 1918'de görevini bırakarak İstanbul yolunu tutmuştu.[63] O, Ahmet İzzet Paşa kabinesinin iki gün önce 8 Kasım 1918'de istifasını verdiğini[64] bilmektedir.

Peki, bölge sorumlusu olan Mustafa Kemal'in İskenderun'un işgali karşısında bütün tavrı bundan mı ibaretti?

Mustafa Kemal, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra, Adana'ya gelmiş, Bölge sorumluluk komutanlığını devralmıştı. Alman subayları, bizim için artık savaş bitmiştir diyorlardı. Mustafa Kemal onlara, sizin için savaş bitmiş olabilir, ama bizim için yeni başlıyor, cevabını verdi.

---

62 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3581

63 Yrd. Doç. Dr. Erol Seyfeli, Milli Mücadele'nin İlk Kurşununun Hatay'da Atılması ve Mustafa Kemal Paşa. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt XII, Sayı 35, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları, Temmuz 1996, Ankara, s. 397-399

64 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 143-

5 Kasım 1918'de limanı temizlemeye çalışan İngiliz sandallarından biri infilak ederek patladı. Ortalık karışmıştı. Mustafa Kemal, o gün durumu İstanbul'a bildirmiş, oradan aldığı emir üzerine Fransızlar "*İskenderun'a asker çıkarırlarsa, gerektiğinde silah kullanarak bu halin men edileceği*" emrini vermiştir.[65] Bunu Mustafa Kemal, notlarında teyit eder.[66]

11 Kasım 1918'da Fransızlar Osmanlı hükümet görevlilerinin şehri terk etmesini istedi. Ancak kaymakam ve liman reisi emri dinlemedi. Bunun üzerine iki kişi ve beraberinde olanlar gözaltına alınıp onlara işkence yapıldı ve halka teşhir edildi. 12 Kasım 1918'de Fransızlar limana askeri birlikler çıkardılar.

14 Kasım 1918'de şehir tamamen işgal edilmişti. 11 Aralık 1918'da Fransızlardan ve 400 kadar Ermeni'den müteşekkil Piyade Alayı Dörtyol'a girip, kasabayı işgal etti. Bu sırada Ermeniler Özerli köyüne saldırdılar. Köy muhtarı Şeyhmuszade Mehmet Ağa, Abdülkadir Ağazade Yusuf Ağa bu saldırıda süngülenerek öldürüldü. Aynı gün Haraç çiftliğine baskın yapıldı, çiftliği savunan iki kişi, saldırıda bulunanlardan 8 askeri öldürdü. Bunun üzerine Özerli ve çevre köylerden 10 kişi silahlanarak dağ çıktı. Başlarında Kürtül'den Baba Mustafa, Derviş Ağalar'dan Ali, Hocazadelerden Mehmet ve Ahmet kardeşler ve Kadri Beyoğlu Hacı Mustafa vardı. Bunlar Dörtyol ve Payas civarında Fransızlara ve Ermenilere karşı çarpışmaya başladılar.

Türk çetecilerine karşı Osmaniye'den Jandarma subayı Çerkez Mithat, 150 jandarma ile görevlendirildi. Kürtül köyünü sardılar. Çetecilerin bir kısmı buradaydı. Köylüden onların teslimi istendi. Bu kabul edilmedi. 500 altın cezayı köylüden Jandarma tahsil ederek, köyü terk etti. Bunun üzerine köylüler ne var ne yoksa, mallarını bile satarak, silahlanıp dağa çıktılar ve çetecilere katıldılar. 17 Aralık 1918'de Fransızlar Mersin'e asker çıkardı.

---

65 Kadir Aslan, Milli Mücadelede İlk Kurşun ve Dörtyol, Dörtyol Belediyesi Kültür Yayınları, Hatay 2008, s. 26.

66 Falih Rıfkı Atay, Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri, Kültür Bakanlığı Yayınları/398, Ankara 1981, s. 11

Suriye İşgal orduları kumandanı General Hamlin, 18 Aralık 1918'de askeri birliklerinin başında Adana'ya girdi. Bir Fransız müfrezesinin baskın yapmak için Karakese köyüne harekat ettiğini haber alan köylüler, Dörtyol ve Özerli'ye giden yollara barikatlar kurdular. Bunlar 19 Aralık 1918'de baskına gelen Fransız askerler yaklaşınca onlara ateşe başladı. Fransız müfrezesi 15 kadar ölü bırakarak çekilmek zorunda kaldı. Fransızlara Karakese köyü Özerli çayı kenarında ilk mağlubiyeti tattıran Mehmet Kara ve arkadaşlarıydı.[67] Türklerin hayvanlara zorla el koyan bir Ermeni kafilesi de aynı gün Turunçlu köyü yakınlarında karşılarına çıkan Koca Ömer Oğlu Mehmet Çavuş denen Mehmet Kara, Köse Mehmet ve arkadaşları tarafından imha edilerek hayvanlar kurtarılmıştı.[68]Bir süre sonra Mehmet Kara'nın ölmesi üzerine, bunun yerini alan Hasan Kara, Fransızlara ve Ermenilere karşı Çukurova ve Dörtyol'da direnen Türklerin başına geçti, mücadeleye devam etti.[69] Dörtyol civarındaki Karaçaylı Köyü'nden Mehmet oğlu Mustafa'nın Kurtkulağı Köyü'nde şehit edilmesiyle Kara Hasan da bu kardeşinin intikamını almak için Kuzuculu Köyü'ne geçerek Fransızlara karşı direnişe başlamıştı. Onun Kara Mehmet'in yerine geçmesiyle yöre halkından pek çok insan da Kara Hasan'a katıldı. Zamanla sayısı 400'e kadar varan çok güçlü birmilli teşkilat ortaya çıktı. Kara Hasan'a halk "Paşa" unvanını vermiş. Çetesine de **"Çetesi"** demiştiler. O, Fransız ve Ermenilerin korkulu bir rüyasıydı.

Kara Hasan Paşa, halk dilinde milli bir kahramandır. Çetesi ile Gavur Dağları, Antakya, Adana, Maraş, Antep, Osmaniye, Ceyhan'da Fransızlara baskınlar yapmış, Türklerin can, mal ve namusunu korumuştur. Kara Hasan Paşa'nın kurduğu Çete teşkilatı, Türkiye'nin en büyük Kuvayı Milliye Teşkilatı'ydı. O, 9 Ocak 1922'de Fransızların bu vatan topraklarından kovulmasını sağlamıştır.[70] Onu ne kadar yad etsek, o kadar azdır.

---

67 E. Seyfeli, a.g.m., s. 402

68 http://atam.gov.tr/?p=1011

69 E. Seyfeli, a.g.m., s. 403

70 http://www.karakese.bel.tr/default.asp?islem=Sayfa&id=17

C) GİZİK DURAN

Şimdi Saimbeyli adın verdiğimiz Haçın'ın etrafı yüksek ve sarp dağlarla çevrilidir. Bu dağlara eskiden Kozan dağları adı verilirdi. Haçın'ın kuzeybatısında Panık, güneybatısında Kötün dediğimiz mıntıkalar vardır. Kötün'deki köyler kayalık dağlar arasına sıkışmıştır. Çöhmürlü köyü bir az daha güneyde, yalçın kayalıkların yakınındadır. Panık ve Kötün köylüleri Türkmendir. Onlara Farsaklı denir. Her sene yaylaya çıkarlar. Bazen bir yaylada, bazen diğer yaylada kalırlar. Panık'ın bağ bahçeleri vardır. Kötün'de arazi o kadar verimli değildir. Halk pek buğday, tahıl ekmez. Meyve toplarlar. Kuru ya da yaş meyve pazarlarlar. Keçi sürüleri vardır. Elbiseleri kaput bezindendir. Kışları Maraş dokuması abaya bürünürler. Ayaklarından çarık vardır. Yoğurt, pekmez, bulgur çorbası, bulama aşı vazgeçilmez gıdalarıdır. Kozanoğulları devrinden, hatta daha önceden beri silah taşırlar, onsuz yola çıkmazlar. Her evde muhakkak bir tüfek vardır. Yüklerini ya katırlarla, ya da sırtlarında taşırlar. Buralarda kayalıklar ve yamaçlar nedeniyle at ve araba bulunmaz.

Birinci Sahne:

İşte, tasvir ettiğimiz memleketin karakter yapısına tıpa tıp uygun, Kötün mıntıkasının Çöhmürlü köyünde Gizik Duran adlı bir genç vardı. Bu genç asker kaçağıydı. Dağa çıkmıştı. Çok can yakmıştı. Havaliye hükmetmişti. Savaş bitince Gizik Duran düze inmiş. Kozan'a varmış. İşçi olarak çalışmaya başlamış. Burada onu tanıyan birileri çıkmış. İhbar etmişler. Yakalanmış. Adana'ya götürülüp hapsedilmiş. Fransızlar Adana'yı işgal edince Gizik Duran'ın namını ve şimdi hapiste olduğunu duyarlar. Haçınlı Ermeniler ondan istifade etmek istemiş, varıp kumandana söylemişler. Çünkü Gizik Duran'ın Haçınlı Ermeniler arasına da ünü yayılmıştı. Eşkıyaydı. Asker kaçığıydı. Bundan istifade etmeyip de kimden istifade edecektiler. Zaten paraya hırsı olmasa eşkıya olmazdı. Ona bol para verir, istediklerini yaptırırdılar. Yalnız unuttukları bir şey vardı. Gizik Duran memleketine ve milletine karşı hiç de ilgisiz biri değildi.

Bir Ermeni tercümanla gelen Fransız subay ona,

-“*Seni hapishaneden çıkaracağız. Silah vereceğiz. Bir de aylık bağlayacağız. Haçın’a gideceksin. Bizim jandarmaların emrinde çalışacaksın. Kabul ediyor musun?*” dedi.

Yüksek ve aşılmaz dağların havasına, suyuna, manzarasına alışkın ve tutkun olan biri hapishanenin dört duvarı arasında tabi ki duramazdı. Zaten burada yeterince bunalmıştı. Köyü gözündü tütüyordu.

-Kabul ediyorum, dedi.

Gizik Duran silahı ve parayı aldı. Köyüne döndü. Aradan bir az zaman geçti. Bir gün üç Ermeni jandarma köye geldi. Başlarındaki Artin Çavuş’tu. Bu o zamanlar öyle biriydi ki, çevrede onun adını duymayan kimse kalmamıştı. Vardığı yeri kasıp kavururdu. Dayağından sakat kalanlar, ölenler bile vardı.

Artin Çavuş köye gelince genç kızlar ve kadınlar çevredeki ağaçlık ve kayalık yerlere saklanmıştılar. Hastalar ve ihtiyarlar bahçelerin kuytuluk yerlerine gizlenmişlerdi. Artin Çavuş, muhtarın odasındaki sedire kuruldu. Muhtar gelince ona, köylüyü toplamasını, alıp gelmesini söyledi. Gizir Bekçi koştular. Gizik Duran da geldi. Artin Çavuş, onu görünce memnun oldu. Köylüye, silahınız varsa alın gelin dedi. Olmadığını söylediler. Sonra başladı Tehcir’de Türklerin Ermenilere yaptıklarını bire bin katıp anlatmaya.

-Siz bize bunu yaptınız dedi. Biz de şimdi size fazlasını yapacağız.

Ancak Artin Çavuş, iki jandarmayla gelmişti. Şimdilik fazla bir şey yapamazdı. Konuşur, konuşur, çekip giderdi. Aslında Artin Çavuş, bunları konuşurken Gizik Duran’a güveniyordu. Nasıl olsa o, kendilerine çalışan biri değil miydi? Bir iki köyde birkaç kişi, biz öyle şeyler yapmadık, hastalarına bile baktık, ihtiyarlarını sırtımızda taşıdık demişlerdi de, vay bunu diyen siz misiniz, onları falaka yatırmış, ayaklarından kan gelinceye kadar her birine bizzat kendisi sopa çalmıştı. Anlattıklarını bitiren Artin Çavuş,

-“*Duran, senden bu gece köyün en güzel kadınını isterim. Süleyman Kahya’nın dul gelini için iyi diyorlar. Ne dersin? Hadi bakalım sadakatini göster*” dedi gülerek.

Gizik Duran şaşırdı. Afalladı. Ne diyordu bu adam?! Fransız kumandan teklifi yaparken başına neler gelebileceğini düşünmüştü. Ama bunu hiç aklına getirmemişti. O kadar dağda gezmiş, yol kesmiş, köy ve ağa konağı basmış ama, şimdiye kadar helali dışında bir kadına, kıza bile bakmamıştı. Köylüsü ona tuhaf tuhaf bakıyordu işte. Niye bakmasınlar ki, Artin Çavuş'un söylediği yenilir yutturulur cinsten değildi. Ne düşünüyorlardı köylüsü ve akrabaları? Her birinin aklından neler geçiyordu? Bak katile bak, eşkıyaya bak, şimdi de Fransızlar hesabına çalışıp Ermenilere pezevenklik mi yapmaya başladı diyorlardı acaba? Evet, bakışlarından belliydi bu düşünceleri onların. Durdu, yutkundu; Artin Çavuş dedi.

-Söyle Duran'ım.

-Sen herhalde beni birisiyle karıştırdın Artin Çavuş. Benim kim olduğumu, karakterimin ne olduğunu, ahlakımı anlatmadılar mı? Duymadın mı hiç?

Şimdi şaşırma sırası Artin Çavuş'undu. Ne diyorsun be adam diyecekti ki, göğsünde bir hançer hissetti. Yerinde zangır zangır titreyen Gizik Duran, birden yerinden doğrulmuş, ok gibi fırlamış, belinden bir hamlede çektiği hançeri Artin Çavuş'un mundar bedenine saplamıştı. Bir anda boşta kalan eliyle belinden tabancasını çekti, tüfeklerine davranmak isteyen iki Ermeni jandarmaya doğrulttu, Kıpırdamayın, yoksa yakarım, dedi. Yanı başında beliren arkadaşı Halil İbrahim'e, "*Şunların silahını al*" diye emretti. Üç silahı da alan Gizik Duran ve Halil İbrahim, çok özledikleri Kozan dağlarına böylece çıkıp yeniden eşkıyalığa başladılar.[71]

Develi'de Milli Mücadele:

Adana bölgesinin işgali 25 Kasım 1918'de başlamış, 21 Aralık 1918'de bu işgal tamamlanmıştı. İşgalle birlikte Ermeniler harekete geçmiştiler. Suriye'den 100 bin Ermeni buraya getirilmişti. Ermeniler 70 bini Adana'ya, ilçe ve köylerine, 12 bini Dörtyol'a, 8 bini Haçın'a, geri kalanı Osmaniye, Kozan ve Kadirli'ye iskan edildiler. Ayrıca İstanbul ve Anadolu'dan 50 bin Ermeni getirilip iskan edilmişti.[72] Ermeniler

71 Mehmet Özdemir, Milli Mücadele'de Develi, Sümer Matbaası, Kayseri 1973, s.100-103

72 M. Özdemir, a.g.e., s. 41-42

ilkin Kadri Beyoğlu Tevfik Bey adlı bir Türkü köprübaşında çarmıha gerdiler. Vahan adlı bir Ermeni Adana Polis Müdürlüğü'nün başına getirilmişti. Adana ve çevresinde sürekli olay çıkarmaya başladılar.[73] Bu nedenle Kozan'dan, Feke'den, Haçın'dan gelip Develi'ye sığınanlar oldu. Belediye Reisi Kanberli Osman Bey sığınanlara yardımcı olmak için elinden geleni yapmaya başladı.[74] Kuvayı Milliyeciler burada teşkilatlandılar.

Kılıç Ali Bey Develi'ye gelmişti. Hacı Seyitzade, üyeliğine geçtiği Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne 40 ton kaput, 500 şinik buğday, 100 lira para yardımında bulundu. Onu cemiyetin başkanı seçtiler. Kısa zamanda 30 bin lira para toplandı.

Develi'den ayrılan Kılıç Ali, Mustafa Kemal'e durumu bir raporla bildirdi. Mustafa Kemal, Kozan'dan kaçıp gelenlerden bir heyetin Sivas'taki Kongre'de hazır bulunmasını ondan istedi. Bunun üzerine Kozanlı Kurtoğlu Hulusi, Topaloğlu Halil, Dava vekili Mustafa Beyler Sivas'a gönderildiler. Mustafa Kemal, Develi'ye iki kişi yollayıp Kilikya kumandanlığına Doğan Bey'i Binbaşı Kemal, Tufan Bey'i Yüzbaşı Osman takma isimlerle görevlendirmişti. Belediye Reisimize Özdemiroğlu Yaşar Bey, Coşkun Bey'e Astsubay Traşzade Osman, Civan Bey'e Astsubay Çakıoğlu Veli, Erdoğan Bey'e Astsubay Hadi Bey, Abbas Bey'e Astsubay Enver Bey takma isimleri koymuştular.[75] Osman Tufan Bey anlatıyor, şimdi onu dinleyim:

Feke kazasında Cezmi adındaki bir Türk, tehcir sırasında görevli bulunduğundan Ermenilerin hışmından kurtulmak için Fransızlarla münasebet tesis etmiş, kendini onlara kabul ettirmişti. Ancak Cezmi , daha sonra Milli Mücadele'ye büyük hizmetlerde bulunacaktır. Onun Develi'de bir ajanı vardı. Cezmi, Fransızlara hizmet eden Ali Saip'le doğrudan doğruya irtibatlıydı. Kayseri'den Develi'ye Katagikos adlı bir Ermeni papaz geldi. O ne derse yapacaktık. Çünkü Kayseri Mutasarrıfının emri böyleydi. Kaymakam, Jandarma ve memurlar onu karşıladılar. Develi'deki Ermeniler kasabanın yarısı kadardı.

---

73 M. Özdemir, a.g.e., s. 42

74 M. Özdemir, a.g.e., s. 42

75 M. Özdemir, a.g.e., s. 44-46

Develi'de Topal Tevfik adında biri vardı. Anası Ermeniymiş. Ermenilerle görüşüyormuş. Türkleri sevmezmiş. Bize bu haber geldi. Arkadaşlarımızdan bazısı onu ortadan kaldıralım dediler. Ancak ben onların fikrine karşı çıktım. Papaz ne için gelmişti? Bunu öğrenmek için bir adama ihtiyacımız vardı. Topal Tevfik'i çağırdık. O bizden geldiğini bir Ermeninin bile duymamasını istedi. Söz verdik. Kendisinden bize çalışmasını istedik. Eğer vazifesini doğru olarak yaparsa kendisini affedeceğimizi söyledik. Tamam dedi. İki gün sonra geldi. Önemli bilgiler getirmişti. Paris'te Ermeni Fedakarlı Cemiyeti kurulmuş, bu cemiyet İstanbul'da da bir şube açmıştı. Papazı Anadolu içlerindeki Ermenilerin başına getirmiştiler. Papaz Kayseri'deki Ermenileri teşkilatlandırmış. Onun Develi'ye gelmesinin nedeni, buradan Adana, Kozan ve Haçın'daki Ermenileri düzenlenecek Ermeni Kongresi için hazırlamakmış. Kongre de Develi'de yapılacakmış. Yozgat'ta 15 kişilik bir Ermeni çetesi varmış. Bu çete elini kolunu sallayıp, geçtikleri yerde Türklere tehditler savurarak Adana'ya varmış, Çetebaşı Samuel Fransız kumandanının elini öperek vereceği her işi eksiksiz yapacağını söylemiş. Papazın bir vazifesi de… Tehcir'de boşalan ve Türklerin eline geçen arazilerden elde edilen zahire son yılda İstanbul hükümetinin emriyle depolara istif edilmiş, bu zahire İhtilaf devletlerinin emri ve Osmanlı hükümetinin tasdikiyle Ermeniler için kullanılacakmış. İşi Papaz efendi organize edecekmiş. Bütün bu bilgileri kimden aldığını Topal Tevfik'e sorduk. O, Ayyaş Arsak adında bir Ermeniyi çok içirdiğini, onun boş bulunup bunları anlattığını söyledi.

Kaymakam Atıf Bey'i çağırdık. Durumu açıkladık. O bu haberi tasdik etti. Haberdar olduğunu söyledi. Tomarza nahiyesindeki toplanan zahire Kayseri Mutasarrıflığının emriyle çoktan Ermenilere teslim edilmiş, onlar bu zahireyi nakletmişler. Anlaşıldı ki durum ciddiydi. Teşkilatlanmayla boşuna vakit geçirmeye gerek yoktu. Harekete geçmeliydik. Fransızlar Develi'yi işgal etmek için hazırdılar. Onlara silahsız karşı koyamazdık.

Sivas'a durum bildirdik. Doğan Bey acilen Niğde'ye gitti, oradan mekanizması kaçırılmış silahları bize gönderdi. Yapacağımız bir iş vardı. Bu çok mühimdi. Fransızlara çalışan Kozan Jandarma kumandanı Ali Saip'i ne yapıp yapıp Milli Mücadele'ye geri planda da olsa kazandırmalıydık. O kendini Ravandızlı bir Kürt olarak Fransızlara tanıtmıştı. Aslında da öyleydi. Türk köylerine karşı giriştiği bir müsaademede yaralanmış, Fransızlar bu nedenle ona itimat eder olmuş, Ermeni çeteleri

emrine almış, Kürtlerden Kürt Mirza komutasında Türk köylülerine amansız zulümler yapan bir müfreze kurmuş, güvenmediği Türk memurlarını işten çıkarmıştı. O Fekeli Cezmi vasıtasıyla bizden haber alıyordu. Ancak Cezmi'yi biz çoktan kazanmıştık. O, Ali Saip'e yanlış bilgiler veriyordu. Ali Saim bu bilgileri aldıkça şaşırıyordu. Bir zaman geldi ki, bizimle irtibata geçmek bile istedi. Aklı sıra onun bu tuzağına biz düşecektik, o da bizi yakalayacaktı.[76]

Bir Ermeni subayını pusuya düşürüp öldüren dört Türk köylüsünün köyleri Ali Saip tarafından Kürt Mirza müfrezesine tarumar ettirilmiş, hatta Hamza adlı bir köylü Kozan hükümet konağı önünde bizzat Ali Saip tarafından başından tabancayla vurularak öldürülmüş,[77] Türk çetesi de Ali Saip'ten intikam almaya yemin etmişti. Bu çetenin gücünden yararlanmayı düşündük. Çete Develi'ye yakın bir köyde saklanmaktaydı. Bunu haber aldık. Aslında çete eşkıya falan değildi. Türk köyleri bu çeteyi besliyor, saklıyor, karşılık olarak da Ermeni saldırılarına karşı onları silah olarak kullanıyordular. Başlarındaki kişi de Gizik Duran'dı.[78]

İkinci Sahne:

Çöhmürlü köyü sık sık baskına uğruyordu. Ermeni jandarmaları bir yıldan fazladır köye geliyor, Gizik Duran'ın akrabalarını sıkıştırıyordular. Kadınları ve erkekleri falakaya yatırıp tabanlarından kan fışkırıncaya kadar dövüyorlardı. Gizik Duran'ın köyde olmadığını bildikleri halde bunu yapıyordular. Jandarmalar köye geldiğinde Gizik Duran'ın hanımı Şerife Hatun, iki yaşına basmış oğlunu bağrına basar, onu alır, köyden ayrılıp sarp kayalıklara sığınırdı. Jandarmalar gidinceye kadar bir kaya kovuğunda saatlerce beklerdi. Bazen gecelediği bile olurdu. Köylüler onun nerede olduğunu bütün işkencelere rağmen söylemiyordular.

Misak Çavuş bu Ermeni müfrezesine komutan tayin edildi. O Osmanlıya ihanet eden Ermenilerdendi. Tehcir'de arkadaşlarıyla kaçmış, dağlarda saklanmış, yeri

76 M. Özdemir, a.g.e., s. 50-57

77 M. Özdemir, a.g.e., s. 57

78 M. Özdemir, a.g.e., s. 58-59

geldikçe Türk köylerini basmıştı. Harpten sonra Fransızlar onu Haçın'dakı Ermenileri örgütlemekle görevlendirmiştiler. Misak Çavuş'un bütün derdi Gizik Duran'dı. Bir gece yarısı sessizce köye sokuldular. Gizik Duran'ın evini kuşatma altına aldılar. Şerife Hatun iki yaşındaki yavrusuyla uykuya dalmış, rüya görüyordu. Üstünde yattıkları kıl çulu Müftü Abuzer Efendi göndermişti.

İki jandarma bir anda kıpıyı kırıp içeri daldı. Kadın uyandı. Zaten rüyası da korkunçtu. İlkin bir şey anlayamadı. Karanlıkta bir çatırtı kopmuş, gözünün önüne belli belirsiz iki kıpırtı belirmişti. Rüya görüyorum sandı. Gözlerini ovuşturdu. Ama gerçekti. Bir anda onun koluna yapıştılar. Şerife Hatun bir çığlık atıp yavrusuna sarıldı. Jandarmanın biri çocuğu kapıp aldı. İki jandarma Şerife Hatun'u Misak Çavuş'un yanına götürdü. Misak, ona adını ve kocasının nerede olduğunu sordu. Şerif Hatun, başına gelecekleri anlamıştı. Adını söyledi. Kocasının nerede olduğunu bilmediğini de söyledi. Şerife Hatun'un boğuşurken geceliği yırtılmıştı. Vücudu gözüküyordu. Misak Çavuş iştaha geldi. Jandarmalara; tutun şunu, yatırın dedi.

Şerife Hatun, gözlerini açtı. Başucunda ihtiyar bir kadın vardı. Ağlıyordu. Çocuğu onun kucağındaydı. Şerife hatun, bir anda başına gelenleri hatırladı. Yerinden doğruldu. Şuuru bulanıktı. Ne yapacağını bilmiyordu. Şok halindeydi. Bir anda çocuğunu kaptı. Ona çılgınlar gibi sarıldı. Ne ağladı, ne sızladı. Sessizdi. Bağrına defalarca bastı. Yalnız bir kere, yavrum dedi. Onu ihtiyar kadına uzattı.

Dışarı çıktı. Vakit geceydi. Sabah olmamıştı. Etraf kardı. Güneyden şiddetli bir rüzgar esiyor, yamaçlardan ve ormanlardan çığlıklar geliyordu. Sanki devler, cinler, canavarlar şafağın alacakaranlığında meydana çıkmıştılar. Doğudan hafif bir beyazlık gördü. Gün atmaya başlamıştı. Kafasında tek bir düşünce vardı. Kendi kendine, ben bundan sonra Duran'ın karşısına nasıl çıkarım, dedi. Bunu düşündükçe kahroldu. Yaşamak ona haramdı.

Geyik Sivrisi'nin altına geldi. Kayalığı çıktı. Tepeye ulaştı ve kendini uçurumdan aşağı bıraktı. Köylüler iki gündür Şerife'den haber alamıyordular. Aramış, bulamamıştılar. Birden Geyik Sivrisi'nde uçuşan kartallar göründü. Koşup vardılar. Aşağıya baktılar. Şerife, param parçaydı.[79]

Üçüncü Sahne:

Olay dilden dile yayıldı. Ağızdan ağıza dolaştı. Bin bir şekle büründürüldü. Anlatıldı. Felaket haberi Develi'ye geldi. Punku'daki çeteler de duymuştular. Gizik Duran'a bakıyorlar, ama ona söylemiyordular. Gizik Duran sessizdi. Ağzını bıçak açmıyordu. Çok az konuşuyordu. Şimdi konuşmaz olmuştu. Akşam olunca tek başına dağlara, tepelere çıkıyor, bir kayaya sırtını veriyor, Kozan dağlarına bakıp duruyordu. Sabah Punku'ya dönüyordu. Kimse ona bu nedir diye sormuyordu. O da bir şey söylemiyordu. Acaba felaketi haber almış mıydı?

Kaymakam Atıf Bey'in önüne iki kağıt uzattılar. Bu bir telgraftı. Kozan'dan çekilmişti. Fransız komutan Tayyarde imzasını taşıyordu. İkincisi, Kayseri Mutasarrıfı Ali Ulvi'den şifreli olarak geliyordu. Okumaya başladı. İkisi de Gizik Duran'la ilgiliydi. O, Ermeni Jandarma Müfrezesi kumandanı Mülazımı Evvel Misak'ı ve dört jandarmayı öldürüp sıvışmıştı. Kalemi eline aldı, Kozan ve Kayseri Mutasarrıflığı'na, Gizik Duran ve avanesini eğer buraya gelirlerse, derdest etmeye hazır olduklarını yazdı, telgrafları çekilmek üzere gönderdi. Bundan iki gün sonra, Eşelik köyüne gelen Develi Belediye Reisi Kamberli Osman Bey'le Asteğmen Osman Coşkun'a Gizik Duran çetesinden Ahmet Çavuş olayı anlattı:

Punku'dan ayrıldık. İki gece yol teptik. Yaralıydım. Buna rağmen yürüyordum. Yaramı sarmıştılar. Kan durmuştu. Şafak sökmek üzereyken Pekmezli köyüne vardık. Mustafa Çavuş beni ve arkadaşlarımı görünce çok sevindi. Bir keçi kesti. Et kızartılana kadar uyuyun dedi. Altımıza bir şilte ve keçe serdiler. Üstümüzü yorganlarla örttük. Uyumuşuz. Öğleyin kalktık. Yirmi kişi tıka basa karnımızı doyurduk. Sonra yine uykuya daldık. Uyandığımızda baktık ki, Mustafa Çavuş, mavzerini almış, fişekliklerini kuşanmış, çarıklarını giyinmiş, hazır ol durumunda,

79 M. Özdemir, a.g.e., s.105-108

- Hadi çocuklar, çıkalım, dedi. Gizik Duran'a yolda takılmaya başladı.

Geceleri gidiyorduk. Gündüzleri ya bir köy evinde, ya da bulduğumuz bir kaya kovuğunda uyuyorduk. Pozat Gediği'ne vardık. Burası pusu için uygun bir yerdi. Feke tarafına iki gözcü gönderdik. Çünkü gelecekler o taraftandı. Haberini almıştık. Kozan'dan gelenlere dokunmayacaktık. Beklediklerimizin başında Fransızlara çalışan Jandarma kumandanı Ali Saip vardı. Onu Milli Mücadele'ye bilgi vermesi için ikna edecektik. Mevzilere girmiş, kendimizi maskelemiştik. Bir az sonra beş atlı Gedik'ten göründü. Önümüze gelmiştiler. Önlerine çıkıp teslim olmalarını söyleyecektik ki, Gizik Duran birden yerinde fırladı, kıpırdamayın dedi. Bize döndü, kimse tetiğe dokumasın, bunlarla alıp vereceğim var, dedi. Yanımdaki, bunların başındaki Ali Saip değil, başka biri, dedi. Atların üzerindeki jandarmalar sıfırı tüketmiştiler. Öylece donmuş kalmışlardı. Halil İbrahim mevziinden çıktı. Yavuz Ali de. Panıklı Mustafa peşlerinden… Bunlar jandarmaların silahlarını aldılar, aşağı indirip diz çökerttiler. Zabitin silahını alacaklardı, Gizik Duran bağırdı, "*Bırakın onu. Onun işini ben göreceğim*" dedi. Sonra silahını bırakıp zabitin yanına vardı:

"*Misak seni bana Allah gönderdi. Namussuz alçak. Zavallı ve masum bir kadına* nasıl kıydın? Bak ben silahsızım. Senin kucağında tüfek var. Hadi bakalım kendini göster" dedi.

Misak'ın gözleri yerinden fırlamıştı sanki. Tir tir titriyordu. Dili tutulmuştu. Ağzını açmak istedi, konuşamadı. Gizik Duran onun koluna yapıştı. Misak boş bir çuval gibi yere yığıldı. Gizik Duran, bir ayağını onun göğsünü bastırdı. Kamasını sıyırdı. Misak'ı delik deşik etti. Sonra jandarmaların yanına vardı. Jandarmanın birine dik dik baktı,

- *"O… Agop sende mi buradasın? Şerife'yi saçlarından tutup sürükleyen canavar sensin değil mi?"* dedi ve onu yakasından tutup sürükledi. Yere yatırdı, tekmelemeye başladı. Silahını başına doğrulttu. Bir kurşunla onun işini bitirdi. Diğer üç jandarmanın yanına vardı. Her birine birer kurşun sıktı. Jandarmalar cansız yere

serildiler. Silahları, fişeklikleri, atları aldık, yola koyulduk. Cadoloz İsmail de Misak'ın heybesini sırtlamıştı.[80]

Dördüncü Sahne:

Osman Tufan Bey:

Ali Saip, bizimle görüşmek istiyormuş. Yola çıktığını da Cezmi'den haber aldık. Cezmi, Fransızlarla münasebet tesis etmiş, kendini Feke dağlarında kerestecilik ve av derisi ticareti yapan biri olarak tanıtmış, bu planıyla Fransız kumandanının ve hanımının güvenini kazanmıştı. Ancak Ali Saip pek güvenilir biri değildi. Onun bu gelişinde gizli bir maksadı bulunabilirdi. Mösyö Supi ve 40 kadar Ermeni jandarmasıyla birlikte gelmiştiler. Zamantı suyuna geldiklerinde bizi çağırdılar. Cezmi de onlarla birlikteydi. Kaymakam, Belediye Resi ve Kuvayı Milliye Kozan murahhasları Fraktın köyüne varmıştılar. Herhangi bir tecavüz vuku bulması halinde durumu idare etmek için biz de gizde gittik. Bu arada Gizik Duran ve arkadaşlarına oraya gelmeleri için haber gönderdik. Fransız subayı ve Ali Saip'in müfrezesi köprünün öbür tarafındaydılar. Ayşepınar köyünde konaklamışlardı. Onlara bu tarafa gelmelerini söyledik. Doğan Bey Niğde'ydi. Onlar karşı tarafta buluşmakta ısrarlıydılar. Ben direndim. Ali Saip haber gönderdi. Fransız subayını içirmekteymiş. O sızınca gelecekmiş. Ali Saip, Cezmi ve yanındakiler başlarını tanınmamak için sarıp geldiler. Fraktınlı Ali Bey'in evinde konuşma yaptık. Geleceklerini haber alınca bir kağıda bazı sorular yazmış, arkadaşlarımı bu soruların sorulmasını beklemelerini, cevap alınana kadar lafa karışmamaları için onları uyarmıştım.

Soruları sormaya başladım.

- Fransızların kuvveti ne kadar?
- Maksatları nedir?
- Kumandanları kimdir, idareleri kimlerin elindedir?
- Türk köylüsünün hali ve Ermenilerin mezalimi ne olacak?
- Türkleri koruma çaresi olarak ne düşünüyorsunuz?
- Milli hareketin inkişafı ne olacak?

80 M. Özdemir, a.g.e., s.108-112

- Teşkilatlanmaya nasıl bakıyorsunuz?
- Fransızlar acaba başka kuvvetler de getirecekler midir?

Ali Saip, samimi olarak bu sorularımın bazısına cevap verdi. Diğer sorularımın cevabını sonra gönderecekti. O benden Fransız kumandanıyla muhakkak görüşmemi rica etti. Ben kabul etmedim. Kaymakam ve Belediye Reisi, biz görüşelim dediler. Ben bunun üzerine, köprü üzerinde görüşebiliriz dedim. Onayladılar. Her ihtimale karşı Gizik Duran çetesini köprünün bu tarafına yerleştirip mevzilendirdim. Her biri usta nişancıydı. Bir şey olursa onları indirirdiler. Vardık, görüştük. Fransız kumandanı Mösyö Supi, Fransız bayrağı yakında Develi'ye dikilecek dedi. Ben ona, Türk bayrağının Kozan'a dikildiğini gördüğünüzde ne yapacaksınız dedim. Ali Saip bu görüşmeyi, eğer ki geceki konuşmamız duyulursa, ikinci görüşmeyi tevil ederek, maksadı birincisinin inkarına gitmekmiş. O bize Namık takma isimle Cezmi vasıtası ile haber göndereceğini de iletti. Ancak Ali Saip kendini meydana çıkarmamak için köylere zulümde devam etti. Biz ona bunun doğru olmadığını söyledik. Bir az daha tahammül edin dedi. Biz de bunu sineye çektik. Sonra bir gün Ali Saip, bize bir mektup gönderdi. Fransız kumandanı nasıl öğrenmişse bizimle haberleştiğini anlamış ve ikazda bulunmuş. Yakında Urfa'ya tayinini çıkaracaklarını da söyledi.[81]

İlk Zafer:

Kanberli Osman Bey, Milli mücadele için camideki konuşmasını bitirmişti. Cemaatin içinden bir adam ayağa kalktı;

- Beyim, ben öte geçeliyim. Çöhmürlülüyüm. Gizik Duran'ın köyündenim. Köyüme gidemez, evime uğrayamaz oldum. Arkadaşlarım var. Onlar da benim gibi. Ortalarda kaldık. Gündüzleri dağlarda kalıyoruz. Gece olunca köylere sığınıyoruz. Kendi evime bazen geceleri gizlice uğruyorum. Misak Aram çevrede kuş uçurtmuyor. Allah bunu kimsenin başına vermesin. Yapmadıkları kötülük, rezalet kalmadı. Silah ve binit verirseniz size biz de katılırız. Öte geçede sekiz kişi var, haber

81 M. Özdemir, a.g.e., s. 59-63

bekliyor. İkisi yaşlı. Bunlar pek bir şey yapamaz ama, yine yardımcı olurlar. Hepimiz emrinizdeyiz. Ne derseniz onu yaparız. Benim adım Murtaza, dedi.

Ayağa kalkan Ayvazhacılı Musa Kahya, hayvan vardır ama, cephanemiz yoktur, bize silah lazım dedi. Köyün hocası da ayağa kalkarak onu tasdik etti. Bunun üzerine Belediye reisi Osman Bey,

- İstediğiniz silah ve cephaneyi getirteceğim. Şimdi siz binit ve işe yarar adamlar bulun, sayımızı artıralım, dedi.

Belediye reisinin yanında elinde kağıtlar bulunan biri vardı. Ona "*Oğlum, Erzurum ve Sivas kongrelerinde alınan kararları ve Mustafa Kemal Paşa hazretlerinden gelen telgrafları oku da durumu iyice anlasınlar*" dedi. Genç adam, her şeyi bir bir anlattı. Kısaca, onun anlattıkları şöyleydi: Ordu dağıtılmıştı. Hükümet merkezi işgal edilmişti. Memleket düşman işgali altındaydı. Mustafa Kemal'ın açmış olduğu bu mücadeleyle memleketin kurtuluşu mümkün olacaktı. Başka çare yoktu. Öte geçeliler Ermeni mezalimine maruzdular. Bunlar bir bir anlatılıyordu. Yarın, bir gün aynı duruma kendilerinin de kalmayacağı ne malumdu. Develi'deki Milli mücadeleyi organize edenler güvenilir, tanıdık, sevilen, sayılan insanlardı. Onların yürüdüğü yolda gitmek gerekti. Belediye başkanı sözü ondan aldı,

- Belki bu genç arkadaşı tanımak istersiniz diye düşündüm. Adı Emin Bey'dir. Kendisi yabancı değil, bizdendir, hemşerimizdir. Yahyabeyzade Hacı Feyzullah'ın mahdumudur. Filistin'de İngilizlerle çarpışmış ve esir düşmüştü. Mısır'da, Üsera kampında bir buçuk yıl kalmıştır. Serbest bırakıldığından buraya, Develi'ye geldi. Şimdi sizlerle birlikte vatan için çalışacak, dedi.

Camideki toplantıdan sonra Musa Kahya'nın evine geldiler. Köyün aklı eren kimseleri de buraya gelmişti. Oturup konuştular. Önce silah ve cephanenin tedariki lazımdı. Develi belediye reisi Kanberli Osman Bey, Askerlik Şubesi'ne bir mektup yazdı:

"*Develi Ahzu Asker Şubesi Riyaseti Celilesine*

Gayet mühim. Müctaceldir.

Ayvazhacı köyünde teşkil olunan Milis kuvvetlerine dağıtılmak üzere 50 mavzer ile 2500 merminin, Ayvazhacı köyü muhtarı Musa Efendi'ye teslimen irsali müsterhamdır.

Ol babta 4 Mart 1326

Ayvazhacı köyünde Milis kuvvetleri kumandanı Özdemiroğlu Yaşar"

Musa Kahya, yanına yeterli sayıda hayvan ve adam aldıktan sonra, mektubu Develi'ye varıp Şube reisi Nebih Bey'e verdi. O da emri derhal yerine getirdi.

Musa Kahya, yatsı okunurken köye döndü. Hazırlıklara başladılar. Öte geçeli Murtaza ve 5 arkadaşı gönüllü yazıldılar. Bunlara tüfekler ve mermiler verildi. Sabahleyin kafile yola çıktı. Madazı köyüne gidiyordular. Altı merkep silahları ve cephaneyi taşıyordu. İki kişi de bunların arkasından geliyordu.

Madazı köyünden sonra, Gömedi, Kazlı Gömedi, Ebce , Fraktın, Şahmelik, Hüseyinli ve Çöten köylerine uğradılar. Silahları ve cephaneyi vardıkları köylerde paylaştırmışlardı. Sonra Develi'ye gidip 200 kadar silah ve cephane daha alıp Punku köyüne geldiler. Çünkü Milli mücadeleye katılmak isteyen köylü sayısı çoktu. Şahmelik köyünden Seyfullah, Ali Kahya, Halim Efendi gelmiştiler. Madazalı Hasan Ağa, Çötenli Ahmet Kahya, Ebceli Mükremin Kahya, Fıraktınlı Ali Bey, Gömedili Mehmet Çavuş da geldiler. Bunlara da silah ve cephane dağıtıldı.

Punku'da Gizik Duran'ın 20 kişilik çetesiyle birlikte tam 244 atlı silahlarıyla hazırdılar. Bu kadar insan üç gün içinde toplanmıştı. Kaza merkezinde esen kötümser havayı böylelikle yok etmiştiler. Türk milletinin en büyük desteği köylüydü. Bu şimdi daha iyi bir biçimde belli olmuştu. Köylüler bütün varlıklarını Milli mücadele için ortaya koymuştular.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti için köylere çıkıp yardım toplayan Mustafa Durukan başından geçen bir olayı anlatmış, demişti ki:

- "*Köye girmeden evvel yol kenarında koyunlarını otlatan bir çobana rastladım. Çobanı tanımıyordum. Selamlaştık. Hayvandan inerek yanına vardım. Bir çalının dibinde oturup, günün konuları üzerinde konuşmaya başladık. Duyduklarımı,*

bildiklerimi çobana anlattım. Sonra köye geliş sebebimi söyledim. Adamda bir değişiklik, düşünceli bir hal sezdim. Sonra ayağındaki yün çorapları çıkarmakta olduğunu gördüm. Ne oluyor dememe mahal kalmadan çoban, 'Mustafa Efendi, bu çorapları avrat yeni ördü. Verecek başka bir şeyim yok. Allah'ını seversen al' dedi. Çobanın çorabı köyün ilk bağışı olmuştu. Gözlerim yaşardı. Çünkü çoban çok fakirdi, fakat gönlü ne kadar zengin ve sevimli idi."

Kumandan Yaşar Bey, Punkulu Hacı Çavuş'un başında olduğu dört kişilik bir müfrezeyi Rumlu nahiyesi merkezi Kiske köyüne gönderdi. Bu müfreze nahiyenin Feke'yle irtibatını sağlayan telgraf hatlarını kestiler. İki kişi Kiske köyü yakınında kalıp, diğerleri haber vermek üzere Punku'ya döndü.

Gece yarısı 250 silahlı atlı Kiske köyüne girdi. Fransızların karakol binasını bastılar. Nahiye Müdürlüğü'ne de saldırmışlardı. Nahiye müdürü Serkis Efendi ve dokuz jandarma kıskıvrak hale getirildiler. Karakolda bulunan silah ve cephane Milis kuvvetlerinin eline geçmişti. Köylüler bayram yapmaya başladılar.[82] Sevinçten ne yapacaklarını bilemiyordular. Bu onların ilk zaferiydi.

Beşinci Sahne:

Develi'den yola çıkan Kamberli Osman, 600-700 kadar kişiyle Rumlu Nahiyesi'ni Fransızlardan geri almış, bu olay Doğan Bey'i çok sevindirmişti.[83] 14-15 aydır devam eden Fransız işgalinden sonra köylüler kurtulmuştular. Develi'de hava düzelmişti. Ermeniler konuşamıyordular. Birinin bile ağzını bıçak açmıyordu. Neydi o, eli kolu bağlı Nahiye müdürü Serkis Efendi'nin ve jandarmalarının caddeden diğer Ermenilere ibret olsun diye geçirilmeleri. 6-7 gün içinde Türkler 700'e yakın silah toplamıştılar. Nahiye merkezindeki Fransız bayrağı indirilmiş, yerine Türk bayrağı çekilmişti. Doğan Bey, olup bitenleri Hacı Çavuş'tan öğreniyordu. Müfrezeler 25 kişilik gruplar halinde düzenlenmişti. Doğan Bey, Erzak ne durumda olduğunu sordu. Hacı Çavuş;

82 M. Özdemir, a.g.e., s.85- 91

83 M. Özdemir, a.g.e., s.99-100

- "*Sağ olsunlar, köylüler bizi et, yağ, bal ile besliyorlar. Her gün 25-30 davar kesiliyor.*"

Doğan Bey'in merak ettiği biri vardı. O Gizik Duran'dı. Onun hakkında değişik laflar duymuştu. Hacı Çavuş, Gizik Duran'ın dağlarda beraber gezdiği arkadaşlarındandı. Ona saygısı büyüktü. Doğan Bey, sorunca,

- "*Yiğit bir insan, Ermenilerden intikam almak için çalışıyor, başka bir arzusu yok*" dedi.

Doğan Bey, Punku'daki çetelerin hemen hemen hepsini gelen haberlerden öğrenmişti. Arap Ali mi dersin? Dülelli Halil Çavuş mu dersin? Halil İbrahim mi dersin? Hacı Ahmet mi dersin? Yavuz Ali mi dersin? Cadoloz İsmail mi dersin? Hacı Çavuş'a, Kozanlı idam mahkumlarını bir araştır, dedi. Hacı Çavuş,

- Bu adamların hepsinin çete olması sırf Ermenilerin mezalimi yüzünden. Kiminin anasını, kiminin babasını, kiminin çocuğunu öldürdüler. Ermeniler bunların kiminin de namusuna göz dikti. Ellerinden gelebilecek başka bir şey yoktu, dağa çıktılar.[84]

Hacı Çavuş, gelen yabancıları tanıttı:

- "*Bunlar öte geçelidir. Düşman zulmünden kaçmışlar. Bizim köye geldiler. Bunlar da Gizik Duran ve Halil İbrahim*."

Gizik Duran'ın ünü çoktan Develi'ye gelmişti. Nuri Bey, onun hakkında çok işitmişti. İri yarı ve orta yaşlı sanırdı. Saçlı sakallı ve vahşi suratlı biri olarak muhayyelesinde canlandırırdı. Karşısında bir genç vardı. Bu genç çok sevimli, eli yüzü düzgün ve yakışıklı biriydi. Ona hayretle baktı. Yaşı 23 civarındaydı. Munis bir bakışı vardı. Bir az uzunca idi. Narindi. Mütenasip bir bedene sahipti. Yüzü esmerdi ve traşlıydı. İnce bıyıkları vardı. Bu bıyıklar suratına çok yakışmıştı. Duruşunda ve oturuşunda emin bir tavır sezdi. Her halinden yiğitlik fışkırıyordu. Öyle anlatılan gibi korkunç biri değildi. Halil İbrahim ondan bir az yaşlıydı, ama genç yapılıydı. Orta

84 M. Özdemir, a.g.e., s.99-100

boyluydu. Saçları kıvırcıktı. O da sağlam ve traşlıydı. Arap Ali bunlardan daha yaşlı gözüküyordu. Sağlam yapılı ve güler yüzlüydü. Zeki bakışları da vardı.[85]

Haçın'ın Düşüşü:

Sıra Feke'nin de alınmasına gelmişti. Doğan Bey'in emriyle Doğanbeyli köyünü basan Gizik Duran da adamlarıyla birlikte Kamberli Osman'a katılmıştı. Kamberli Osman'ın kuvvetlerinin sayısı 850-1000 silahlı kadar vardı.

Kamberli Osman, Feke'de bulunan Fransız ve Ermeni Komutanlığı'na haber göndererek; Feke'nin kuşatıldığını, çok sayıda silahlı adamları bulunduğunu, her hangi bir mukavemet görüldüğü takdirde bütün Fransız ve Ermenilerin öldürüleceğini, teslim olmaları gerektiğini, başka çareleri bulunmadığını belirtir. Telgraf hatları kesilmiştir. Ermeniler Feke'yi terk ederek Kozan'a kaçmaya başlamış, kasabada çok az Ermeni kalmıştır. 10 Mart 1920 'de Feke'ye Türk birlikleri girer. Bu kasaba on beş ay kadar sonra Fransız işgalinden kurtarılmış, Fransız bayrağı indirilip yerine Türk bayrağı çekilmiştir. Sıra Saimbeyli'nin, yani Haçın'ın ele geçirilmesine gelmiştir. Kemal Doğan Bey'in Yeşiltepe adını verilen Yellibelen'deki karargahı faaliyettedir.

Saimbeyli kuşatması 16 Mart 1920'de başlar. Kozan da Osman Tufan Paşa tarafından kuşatılmıştır. Fransızlar, Saimbeyli'ye yıl boyunca bol silah ve cephane yığmışlardı. Fransızlar ve Ermeniler saldırı hareketinin Maraş tarafından olacağını sanmışlar, Ermenilerin bulunmadığı Mağara bucağında buna göre tedbir almışlardı. Develi tarafından bir saldırıya ihtimal verilmemişti. Doğanbeyli'de yarı yarıya Ermeni vardı. Şarköy'ünde Ermeniler çoktu.

Mağara'ya hareketle görevli Hasan Seklikoğlu kuvvetlerinin vurucu gücü Gizik Duran Çetesi'ydi. Bu çetenin mevcudu elli altı kişiydi. Gizik Duran, Çatalçam'a geldi, buradan Doğanbeyli köyüne adamlar gönderdi. Durumu öğrenen Ermenilerin çoğu Saimbeyli'ye kaçtı. Gizik Duran ve çetesi 19 Mart 1920'de Doğanbeyli köyüne girerek Ermenileri teslim almıştır.

85 M. Özdemir, a.g.e., s.103-104

Ermeni Cebeciyan'ın kırk kadar fedaisi vardı. Bunlar Dallıçam'a kadar gelmişlerdi. Gizik Duran adını işitince köye girmekten çekindiler. Gizik Duran onları kovaladı, ama yakalayamadı. Gizik Duran'ın adı Ermenilere dehşet vermekteydi. Onun başarılı çalışmaları sayesinde bölgedeki köyler Türklerin eline geçmiştir. Mağara Bucağı alınmıştı. Ermeniler sadece Şarköy'de ve Saimbeyli'de toplanmışlardı. Doğan Bey gelerek Gizik Duran kurtardığı Doğanbeyli köyüne karargah kurup, Haçin ve Şarköy'ü kuşatma altına aldı.

Haçın'ın olaydan önce 4800 hanesi ve 30 bin kadar nüfusu vardı ve burası Ermenilerin en kalabalık bulunduğu bir yerdi. 7000 silahlı Ermeninin başında olan Terziyan Aram, Kayseri'yi alma derdine düşmüştü. O sırada Yahyalı'da Türkler tarafından 1000 kişilik bir müfrezesi oluşturuldu. Silahlar Niğde'den, II. Tümen tarafından sağlanmıştı. 5 Nisan 1920'de 1400-1600 Kuvayı Milliye, 200 kadar piyade ve diğer bölüklerle birlikte 2000 kişiydi. Ermeni kuvvetleri ise 15 bin kişi olup, bunun 5000'i silahlı, 1000 kadarı atlıydı. Ellerinde sekiz makinalı tüfek vardı. 6 Nisan 1920'de taarruz başladı. Niğde ve Kayseri'den cephane gelmekteydi. O sırada Kozan, Kadirli, Feke, Develi, Yahyalı, Pınarbaşı, Göksun, Tomarza'dan yüzlerce gönüllü Türklere yardım için Haçın'a koşuyorlardı. Gizik Duran ve adamları Saimbeyli kuşatmasında da yer almışlar, 3 Temmuz 1920'de Şar Köyü savaşına da katılmıştılar.

105 mm. çapındaki bir obüsle 150 mm. çapındaki bir top Haçın'ı kuşatmasına destek için Kayseri'den getirilmişti. Yedi ay kadar süren yoğun çarpışmalardan sonra Haçın 15-16 Ekim 1920'deele geçirildi. Bu savaşta şehit düşen Yedek Üsteğmen Saim Bey'in adı Haçın'a verildi. 20-21 Haziran 1920'de Kozan da Ermeni ve Fransızlardan geri alındı.[86]

86 Ali Aktan-Ayhan Öztürk-Hasan Ali Şahin, Doç. Dr. Remzi Kılıç'ın Bildirisi: Milli Mücadele'de Gizik Duran ve Faaliyetleri, IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu, (10-11 Nisan 2003), Kayseri 2003, s. 370-373

D) MECLİS-İ MEBUSAN'IN FESHİ VE İTTİHATÇI AVI

Mustafa Kemal, İstanbul'a gelmiştir. O bu şehirde bir şeyler yapmak istemektedir. Boş durmaktan o hoşlanmamaktadır. Ahmet İzzet Paşa zamanında Harbiye Nazırlığı'nı istemiş ama, bu iş olmadan sadrazamlıktan çekilmiştir. İşte, Mustafa Kemal'in İstanbul'daki durumunu göz önünde bulunduranlar onun hakkında çok şeyler söylemektedirler.

Ya da Mustafa Kemal, o sırada, yani İstanbul'a ayak bastığı günlerde, 15 Kasım 1918'de Wilson Prensiplerine herkesten daha çok inanıyor, İngilizlerin bu prensipleri yerine getireceğini düşünüyordu. Ancak zaman geçince, hele 15 Mayıs 1919'daki İzmir'e Yunan ordusunun çıkarılması ile söz konusu prensiplerin İngilizleri bırak, İhtilaf devletlerinin birinin bile umurunda olmadığını, ancak lafta kaldığını gördü. Birleşmiş Milletlerin kurulmasının esasını da teşkil eden Wilson Prensipleri, hiçbir zaman uygulamaya tam anlamı ile konmamış, hep aldatıcı maddelerden ibaret kalmıştır. Ancak o prensipler, bize değil, Almanlara uygulanmıştır. Onların ülkeleri işgal edilmediği gibi, milli devlet kurmalarına izin vermişlerdir. Çünkü baştan beri birileri bu hesap içindedir. Almanların teslim bayrağını çekmesinin altında da Wilson Prensipleri yatmaktadır. Velhasıl onlar Osmanlıyı tuzağa düşürmüşlerdir. Enver Paşa, boşuna teslim olmayalım, direnelim dememişti.

Talat Paşa hükümetinin istifasından sonra İttihat ve Terakki Fırkası'ndan bazı kopmalar olmuş, 9 Ekim 1918'de Fethi Bey başkanlığında Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası adı ile bir parti kurulmuştu. Mondros Mütarekesi'nden sonra İttihat ve Terakki'nin kendini fesh etmesiyle mecliste görünürde İttihatçı kalmamıştı. O sırada kurulan Teceddüt Fırkası'nda da İttihatçılar vardı.[87] Ancak bunların Talat Paşa Kabinesi'ndeki İttihatçılar olduğunu söylemek çok zor. Çünkü liderleri yurdu terk etmişti. Her biri Birinci Dünya Savaşı ve Ermeni Tehciri nedeniyle İngilizler tarafından tutuklanma kaygısı içindeydi. Gerçi bunlar Ahmet İzzet Paşa Kabinesi'ne güven oyu vermiş, Tevfik Paşa Hükümeti'ne de güven oyu vermekten çekinmemiştiler. Mustafa Kemal, onları Tevfik Paşa Hükümeti'ne de güven oyu vermemeye çağırmış ama, dinlememişlerdi.

87 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 144

Tevfik Paşa, 21 Aralık 1918'de Padişah Vahdettin'den meclisi fesh etmesini istemiş, o da bugün Meclis-i Mebusan'ı feshetmiştir. Çünkü İttihatçılar meclisin ilk toplantısında ona güvensizlik oyu vermeyi kararlaştırmıştılar.[88] Nedeni de, 17 Kasım 1918'de Rum mebusların meclis başkanlığına verdikleri bir önergede, 15 yıllık hükümet icraatının ve bu sırada meydana gelen olayların incelenmesi, Arap mebusların da savaş suçlularının ve iaşe işlerine bakanların durumlarının soruşturulmasının istenmesi, 20 Kasım 1918'deki toplantıda söz konusu önergelerin görüşülmesi, tekliflerin kabul edilerek inceleme ve araştırma komisyonlarının kurulmasının söz konusu edilmesiydi.

26 Kasım 1918'de Talat, Cemal ve Enver Paşalar için bir Divan-ı Harp teşkil edilmiş, ülkeyi çoktan terk etmiş bu İttihatçılar gıyaben yargılanmış, askerlikle ilişkileri kesilmiş, mallarına el konulmuş, hatta her biri hapis cezasına bile çarptırılarak, medeni haklardan da mahrum bırakılmışlardır.

25 Aralık 1918'de hükümet bir kararname yayınlamış, kararnamede tehcir suçluların özel mahkemeler kurularak, yargılanacaklarını açıklamış, 1919 yılı ilk ayında İzmir başta olma üzere, Bursa, Tekirdağ, Edirne, Samsun ve Antep'te Divan-ı Harpler kurulmuş, böylelikle İttihatçı avı hükümet tarafından başlatılmıştır.

7 Ocak 1919'da tutuklanan Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'in 10 Nisan 1919'da, ardından Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey'in 5 Ağustos 1920'de tehcirden suçlu bulunarak idam edilmeleri çok acıklı bir durumdu. Bunları yapan Damat Ferit Paşa hükümetiydi. 5 Nisan 1919'da Osmanlı Hürriyetperver Avam ve Teceddüt Fırkalarını kapatmıştır.[89]

88 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 144-145

89 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 147-148

III- PARİS BARIŞ KONFERANSI'NDAN TBMM'NİN AÇILIŞINA KADAR OLAN DÖNEM.

A) PARİS BARIŞ KONFERANSI

Mütarekelerin başlamasından tam iki buçuk ay sonra, yani 1919 yılı Ocak ayı içinde Galip devletler Paris'te bir barış konferansı düzenlemişlerdir. Onlar bu konferansla mağlup devletler karşısında ne yapacaklarını kararlaştıracaklar, şartları kaleme alacaklardı. Konferansa 32 devlet iştirak etti. Katılan devletler müttefikler, daha az müttefik olanlar ve ortaklar diye üç gruba ayrılmıştı. Devletler mağlup devletler karşısında elde edecekleri payı buna göre düşünmüş ve gerçekleştirmişlerdir.

Konferansta 50'ye yakın kurul oluşturulmuştu. Meseleler burada konuşulduktan sonra genel kurulda ele alınıyordu. Onlar Konseyi adı verilen ve 5 büyük devletin, ABD'nin, İngiltere'nin, Fransa'nın, İtalya'nın ve Japonya'nın dışişleri bakanlarından oluşan grup en üstün bir niteliğe sahipti. Asıl söz hakkı olanlar bunlardı. Konuyu görüşüyorlar, prensip neyse kararlaştırıyorlar, sonra her birini ikinci derece komisyonlara sevk ediyorlardı. Adı geçen devletlerin dışişleri bakanlıklarına, devlet ve hükümet başkanları da eklendi. Bunun üzerine konsey 24 Mart 1919'da ikiye ayrıldı. Dörtler konseyi ve Beşler konseyi. Çünkü Japonya'nın başbakanı konferansı gelmemişti.

Konferansta ağırlık Osmanlı İmparatorluğu'na verilmişti. Almanya ve Avusturya da işin içindeydi ama, önemli olan Osmanlı'ydı. Manda Meselesi ve Türkiye Barışı gündeme getirilmişti. Konferansta görüşmeler ve alınan kararlar tamamlandıktan sonra, sıra Mağlup devletlerin çağırılarak anlaşmaları imzalaması onlardan istendi.[90] Yani Wilson Prensipleri hiçe sayılmıştı, bilhassa 12. ve 14. Maddeler.

Açıkçası Paris Barış Konferansı'nda görüşecek devletlerin karşılık olarak da eşitliği prensibi yok sayılmış, anlaşmalar bir oldu bitti şeklinde kağıda dökülmüş,

90 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 148-149

bunlar konferansa çağırılan mağlup devletler tarafından imzalanmak üzere yetkililerin önlerine konulmuştu.[91]

Paris'e varan ve Ayan reisi Tevfik Paşa başkanlığında bulunan, Dahiliye nazırı Raşit Bey, Maarif nazırı Fahrettin Bey ve Nafıa nazırı Operatör Dr. Cemil Bey'den müteşekkil heyetin önüne anlaşma şartları imzalanmak üzere 11 Mayıs 1919'da kondu. En ufak bir şekilde bile müzakere hakkı tanınmamıştı.

Paris Antlaşma Şartları:

1- İstanbul sınırı dışında kalan yerler hariç, Trakya boşaltılacak ve bu bölge Yunanlılara bırakılacak.

2- Ödemiş, Tire, Söke, Akhisar, Kasaba ve Kırkağaç dahil olmak üzere İzmir Bölgesi de Yunanlılara verilecek.

3- Osmanlı Devleti'nin güney sınırı Mardin, Urfa, Antep, Amanos ve Osmaniye'nin kuzeyinden geçecek.

4- Doğuda bir Ermenistan kurulacak, bu devletin sınırlarının tespiti ABD Cumhurbaşkanı Wilson'a bırakılacak. (Wilson ise sınırları kafasına göre çizmiş, Türklerin çoğunlukta bulunduğu yerler, hatta bir tane bile Ermeninin olmadığı yerler, Karadeniz kıyısında bulunan Tirebolu bile Ermenistan'a dahil edilmişti.)

5- Silifke, Ulukışla, Niğde, Aksaray, Ilgın, Akşehir, Afyonkarahisar, Tavşanlı, Kütahya ve Balıkesir İtalyanlara bırakılacak.

6- Diyarbakır, Sivas, Harput ve Tokat Fransızlara bırakılacak.

7- İstanbul, İzmit, Edremit ve Bursa'yı içine alan bir Boğazlar Bölgesi teşkil edilecek, bu bölge bayrağı ve bütçesi olan müstakil bir idare tarafından yönetilecek.

8- Doğuda Kürtler ayrı bir devlet kurmak isterlerse buna engel olunmayacak, kurulacak bu devlet İngiliz mandası olacak.[92]

Sekiz maddeden oluşan anlaşma maddesi sekiz madde olarak Osmanlıya Galip devletler tarafından sunulmuştu.

---

91 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 149

92 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3602

B) KAZIM KARABEKİR'İN TRABZON'A ÇIKIŞI:

15 Eylül 1918'de Türk ordusunun Bakü'ye girmesi ve Gence şehrinde bulunan Azerbaycan hükümetinin burasını başkent yapması, o günlerde Türk dünyasını çok sevindirmiş, Kazım Karabekir, Bakü'den Tebriz tarafına geçmiş, 22 Ekim 1918'de İstanbul'dan bir telgraf almış, ona İran topraklarını boşaltarak Nahcivan'a çekilmesi emredilmiş, 25 Ekim 1918'de geldiğinde ise, 1. Kolordu'nun lağvedildiği, kendisinin İstanbul'a çağırıldığı haber almış, 28 Kasım 1918'de Karadeniz üzerinden İstanbul'a gelmiş, 23 Aralık 1918'de Tekirdağ'da bulunan 14. Kolordu kumandanlığına tayin edilmiş, İtilaf devletlerinin Doğuda kuracağı Ermenistan'ın Osmanlının başına çok büyük dertler açacağını ısrarla söylemesi üzerine o, 24 Şubat 1919'da 15. Kolordu kumandanlığına tayin edilmiş, 11 Nisan 1919'da Şişli'de Mustafa Kemal ile görüşmüş, ona Anadolu'ya gideceğini, kendisini de en yakın zamanda Anadolu'da beklediğini söylemiş, 12 Nisan 1919'da bir vapurla İstanbul'dan Trabzon'a varmak için ayrılmıştı.

Zonguldak, Sinop, Samsun, Ordu ve Giresun'a da uğrayan Kazım Karabekir, 19 Nisan 1919'da Trabzon'aydı. Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti üyeleri toplanarak onun başkanlığında bir kongre düzenlemişti.[93] Aslında o vardığı gün söz konusu cemiyeti kurmuştur. Maalesef bu yuvarlak cümlelerle geçiştirilmeye çalışılır.

Kazım Karabekir, kongrede alınan kararla gençleri bir araya toplamak için bir kulüp de açtırmış, burada toplanan gençler örgütlendirilerek, onlara işgal ve tecavüzlere karşı nasıl hazır olacakları, bu işgal ve tecavüzlerin nasıl önleneceği öğretilmiş, o halkın da katıldığı toplantıda, "*Arkadaşlar, can çekiştiği sanılan vatanımız dipdiri ve ayaktadır. Bu memleketi silah kuvvetiyle kurtaracağız. Bu bakımdan size düşen en büyük vazife, elinizdeki silahları teslim etmemektir*" demiştir. Onun bu sözleri coşkun bir tezahüratla karşılanır. Cemiyet başkanının İngilizler şehri bombalarlar ise, ne yapmaları gerektiğini sorması üzerine, Ruslar da defalarca şehri bombardıman ettiler, ama işgal edemediler, İngilizler de işgal demeyecek, müsterih olun, dedi ve endişeleri giderdi. Böylece Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa'dan tam bir ay önce Milli mukavemet çekirdeklerinden birini Karadeniz'de,

93 C. Taşkıran, a.g.e., s.37-48

Trabzon'da oluşturmuştu. O daha Trabzon'dan ayrılmamıştı. Bir gün bir İngiliz yüzbaşısı çıkarak geldi. Bu yüzbaşı ona, "*Trabzon ve havalisinin emniyeti için Türk Silahlı Kuvvetlerine 1500 piyade tüfeği ayrıldıktan sonra, diğer bütün ateşli silahları teslim almaya geldim. Topların kamalarını, makineli tüfeklerin sürgülerini, piyade tüfeklerin mekanizmalarını bana teslim etmeniz lazımdır*" dedi. Kazım Karabekir; "*Siz bir yüzbaşısınız, ben ise bir generalim. Vaziyetim ve mevkiim sizinle görüşmeye müsait değildir. Bu hususta Erzurum'daki amiriniz ile görüşeceğim*" dedi ve İngiliz yüzbaşısını başından savdı.

Kazım Karabekir, Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti başkanı ve üyeleriyle bir görüşme daha yapar, onlara "*İtilaf devletleri savaştan yılgın ve yorgun çıkmışlardır. Bizim karşımıza ancak Rumları ve Ermenileri çıkaracaklardır*" der ve o bu şekilde kimlerle savaşacaklarını belirterek Milli mücadelenin ilk işaretini burada verir.

30 Nisan 1919'da otomobille Erzurum'a hareket eder. Bu yolculukta Kazım Karabekir Gümüşhane, Bayburt ve Aşkale üzerinden 3 Mayıs 1919'da Erzurum'a varmıştır. O, Erzurum'u düşman işgalinden kurtarmıştı, bir kurtarıcıydı. Halk eşsiz komutanlarını büyük bir sevinç ve coşkuyla karşılamıştı. Kazım Karabekir, o gün telsiz istasyonuna varmış, Rusça, Almanca ve Fransızca bilen uzmanları çağırttırmış, onları yabancı telsiz istasyonlarını ve bütün telsizleri dinlemek için görevlendirmiş, İstanbul ve Karadeniz'de bulunan gemilerin haberleşmelerini de dinlettirmeye başlamış, o bu sırada Erzurum Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı ve yönetim kurulu üyeleriyle görüşmüş, eldeki silahların mevcudu belirlemiştir.[94] Bu cemiyeti de Kazım Karabekir kurdurmuştur.

İngiliz Yarbay Rawlinson, mütareke hükümlerine göre, ordunun silahlarını teslim almak için gelmişti. Kazım Karabekir'in silahları şimdilik teslim edemeyeceğini söylemesi üzerine bir rapor kaleme alıp bunu İstanbul'a bildirir. Kazım Karabekir ne yapacağını düşünmeye başlar. Aralarında Erzurum Belediye Başkanı ve müftünün de bulunduğu 11 kişilik heyete hitap eder:

94 C. Taşkıran, A.g.e., s.48-50

- Muhterem vatandaşlarım, silahları vermediğimi ve vermeyeceğimi biliyorsunuz, ama bu büyük bir risk ister, sizler için de bir şereftir; bunu düşünerek Rawlinson'a gidip deyiniz ki, Ermeniler bizi saldırıyor; sulh tamamen akdedilip milletin mukadderatı daha belli olmadı, Ermenilerin saldırgan durumu karşısında silah teslim etmeyiz, hatta bir fişek bile vermeyiz, bunun için ölümü göze alırız.

Söylenenleri heyet yerine getirir. O sırada, 15 Mayıs 1919'da İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmişti. Kazım Karabekir, el altından bu işgali kınamak için 18 Mayıs 1919'da halkın telin mitingi düzenlemesine yardımcı olduğu gibi, İstanbul'a da işgali kınayıcı telgraflar çektirir.

19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a gelmiş, ona şifreli bir telgrafla, "*Genel durumumuzun almakta olduğu tehlikeli şekilden, çok üzgün ve kederliyim. Millet ve memlekete borçlu olduğumuz en son vicdan vazifesini, yakında ortaklaşa çalışarak en iyi(yi) yapmak mümkün olacağı düşüncesiyle bu son memurluğu kabul ettim. Bir an önce zatı alinizle buluşmak arzusundayım*" diyerek geldiğini haber vermişti. Kazım Karabekir bu hususta diyor ki:

- "*Mustafa Kemal Paşa'nın gelmesinden çok sevindim. Bunu bir aydır bekliyordum… Kimlerle geldiğini sorup öğrendik. Gelenler içinde umut ettiğim bir çok arkadaş yoktu. Halbuki durum, bizi bir Anadolu hükümeti kurmaya götürüyordu. Asker ve mülkiye yönünü kimler idare edecekti? Ben doğuyu sonuna kadar tutabilirdim. Şu halde kesin zafere kadar yerime bağlı idim. Mustafa Kemal Paşa'yı başa geçirmeyi ve onu bütün gücümle tutmayı daha İstanbul'dayken düşünmüştüm. Bana bir an önce kavuşması pek uygun ve gerekliydi. Esasen İstanbul'da kendisine rica ettiğim de buydu. Hele ki, bir aydan beri doğu her şeyi yapmaya azmetmiş, (kıyıda Rumlara, içeride Ermenilere karşı koymaya) hazırlanmıştı. Bir kere Erzurum Kongresi'nde bir dayanak ve hareket üssü kurulduktan sonra teşkilatça, kuvvetçe, maddi ve manevi heybetli bir çığ gibi, batıya yuvarlanmak kolaydı ve doğu zaferlerine dayanarak İzmir'i de kurtarmak mümkün*" olurdu.

Kazım Karabekir, Erzurum Hazırlık Kongresi'ni toplama çalışmalarına başladı. 19-21 Haziran 1919'da Küçük Erzurum Kongresi toplandı. Bu kongre daha sonra

toplanacak Asıl Erzurum Kongresi'nin karar taslağını oluşturmuştu. Kazım Karabekir, Amasya'da bulunan 3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'ya alınan kararları özetledi:

Bu karar şöyleydi:

1- Milli teşkilatımızın temeli askeriyedir, bu ortadan kaldırılamaz.
2- İş başında bulunan memurlar yerlerine yenileri gelmeden değiştirilemez.
3- Silah; cephane ve askeri araçların biri bile teslim edilemez.
4- Herhangi bir bölgeye İhtilaf devletlerin yapacağı saldırı o bölge halkına genel savunmayı mecbur kılar.

Kazım Karabekir, olayların seyrinden faydalanmayı, bunu yaparken politik davranmayı, istenilen sonucu elde etmeyi çok iyi bilirdi ve başarma kabiliyeti yüksekti bir komutandı.[95]

Havza'daki faaliyetleri nedeniyle Mustafa Kemal Paşa'ya 8 Haziran 1919'da İstanbul'dan dön emri gelmiş, o bunu umursamamış, 12 Haziran 1919'da Amasya'ya gelmiş, Refet Bey'in, Rauf Bey'in ve Ali Fuat Paşa'nın çabalarıyla kurulan Amasya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde çalışmalara başlamış, bu çalışmalar sonucu Amasya Tamimi'ni, yani Amasya Genelgesi'ni hazırlamıştı. Kaleme alan da yaveri Cevat Abbas'tı. Konya'da bulunan ordu müfettişi ve Erzurum'da bulunan Kazım Karabekir'in onaylaması ile bu genelge 21-22 Haziran 1919'da ilgili herkese duyuruldu. Genelge Anadolu'da bulunan bütün mülki ve askeri erkana da duyurulmuş, bu şifreli telgraf ve mektup aracılığıyla yapılmıştır.

Amasya Tamimi'nin Maddeleri ve Önemi:

1- Vatanın bütünlüğü olduğu kadar istiklali de tehlikede bulunmaktadır.
2- İstanbul hükümeti sorumluluk gereklerini yerine getirmemekte, bu durum milletimizi yok olmuş göstermektedir.
3- Milletin istiklali yine milletin azim ve kararı ile kurtarılacaktır.

95 C. Taşkıran, A.g.e., s.50-53

4- Milletin o anki durumunu belirlemek, haklı sesini bütün dünyaya duyurmak, her türlü tesirden olduğu kadar denetimden de uzak milli bir heyetin teşkil ettirilmesi gerekmektedir.

5- Anadolu'nun güvenilir merkezlerinden biri olan Sivas'ta en yakın bir zamanda bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştır.

6- Bunun için bütün vilayetlerden, vilayetlerin sancaklarından itimada mazhar üç delegenin en kısa zamanda acilen yola çıkarılması gerekmektedir.

7- Her ihtimale karşı bu kongre çalışmasının sır olarak tutulması, gereken yerlerde tebdil-i kıyafete başvurulması duyurulur.

8- Ayrıca bu kongreden önce, Vilayat-ı Şarkiye adına 10 Temmuz 1919'da Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. Belirtilen tarihe kadar Sivas'a ulaşabilenler bekleyecek, Erzurum Kongresi'ne katılanlar Sivas Kongresi'ni yapmak için dağılmadan Sivas'a geleceklerdir.

Amasya Tamimi, siyasi yönden olduğu kadar hukuki yönden de önem taşıyan tarihi bir belge niteliğindedir. Bu tamim ile Anadolu'da başlayacak olan Milli mücadelenin hedefi, stratejisi ve yöntemi belirlenmiştir. Mustafa Kemal'in yayınladığı Amasya bildirgesi, bir bağımsızlığın ilanı niteliğindedir. Bununla istiklal meşalesi yakılmıştır. Bu tamim, milli egemenliğe dayanan yeni Türk devletinin kuruluşu yönünde atılan ilk adımdır.[96] Ancak Kazım Karabekir'in topladığı Erzurum Hazırlık Kongresi'nde, "*Milli teşkilatımızın temeli askeriyedir, bu ortadan kaldırılamaz*" denmesi düşündürücüdür. O bu kongreyi Mustafa Kemal ile haberleştikten sonra toplamıştı. Milli teşkilat demekle Milli devlet demek arasında her hangi bir fark bulunmaz. Milli devlet fikri 19 Mayıs 1919'da ya telgraf görüşmesinde veya onun Trabzon'a hareket etmeden önce Mustafa Kemal ile görüşmesinde söz konusu edilmiş olabilir. Bu nedenle Amasya Tamimi'nin öneminden bahsedilirken, "*Bu tamim, milli egemenliğe dayanan yeni Türk devletinin kuruluşu yönünde atılan ilk adımdır*" demenin herhangi bir mahsuru yoktur. Aslında Küçük Erzurum Kongresi de, siyasi olduğu kadar hukuki yönden önem taşıyan bir tarihi belgedir.

---

96 Komisyon (Prof. Dr. Refik Turan, Prof. Dr. Mustafa Safran, Prof. Dr. Necdet Hayta, Doç. Dr. M. Ali Çakmak, Doç. Dr. Cengiz Dönmez, Yrd. Doç. Dr. Muhammet Şahin,), Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 18. Baskı, Okutman Yayıncılık, Ankara 2011, s. 91-92

C) MİLLİ KONGRELER

Milli Kongre, zor şartlar altında kalan, bilhassa bağımsızlığını yitirecek duruma düşen, o günün gidişatında devletin yardım ve desteğinden uzak kalan bir milletin, halihazırda toplumda hali vakti yerinde olup da söz sahibi kimseleri bir araya toplayıp, o andan itibaren milletin geleceği için neler yapılması, nasıl hareket edilmesi hususunda istişarede bulunup durumun bir an önce düzeltilmesi için kararlar almasıdır. Aynı hususta, bu kongreyle eş zamanlı veya yakın zamanlarda yapılan ve aynı amaç üzerinde birleşilen kongrelere de Milli Kongreler denir. Bu kongreler yurdun çeşitli kesimlerinde yapılmaya başlamıştı.

1) Erzurum Kongresi

Mustafa Kemal Paşa, 25 Haziran 1919'da Amasya'dan ayrılmıştır. O ve beraberindekiler 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a girdiler. Karşılayanlar Erzurum Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı, yönetim kurulu üyeleri, Kazım Karabekir Paşa ve maiyetiydi. Geceyi Kolordu binasında konaklayarak geçirdiler. Mustafa Kemal Paşa ertesi gün cemiyeti ziyaret etti. 2 saat kadar, toplanacak olan Büyük Erzurum Kongresi hakkında konuştular.

İstanbul hükümeti ne olursa olsun Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul'a getirme kararını almıştı. Onları buna İngilizler zorlamaktaydı. Muhakkak Mustafa Kemal Paşa ile konuşulacaktı. Yumuşak bir siyaset izlenmeye başlandı. Harbiye Nazırı bizzat telgraf başında Mustafa Kemal Paşa'yla konuştu. Onun bir an önce İstanbul'a dönmesini istedi. Şerefi ve haysiyeti korunacak, hayat ve istikbali güvence altına alınacaktı. Padişah ve İtilaf devletleri temsilcileri onu İstanbul'da bekliyordular. Mustafa Kemal Paşa, telgrafta dönmeyeceğini belirtti. 7-8 Temmuz 1919'da Padişah Vahdettin'le iki telgraf yazışması yaptı. Bu görüşmede Padişah ona, isterse Anadolu'nun bir yerine çekilmesini, olayların yatışmasına kadar beklemesini söyledi. Mustafa Kemal Paşa, dönmeyeceğini bir daha belirtti. Bunu cevabı karşı taraf alınca, ona "O halde resmi göreviniz sona ermiştir" denildi. 10 Temmuz 1919'da Mustafa Kemal Paşa, Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Heyet-i Faal başkanlığına, Rauf Bey ise cemiyetin Heyet-i Faal başkan yardımcılığına getirildi.

Alınan Kararlar:

Büyük Erzurum Kongresi, Amasya Tamimi'nde belirtildiği gibi 10 Temmuz 1919'da toplanacağı yerde, 13 gün gecikmeyle 23 Temmuz 1919'da toplandı. Bu kongrenin çalışmaları 14 gün boyunca devam etti. 7 Ağustos 1919'da çalışmalar tamamlandı. Kongre heyeti 10 maddelik bir bildiri halinde alınan kararları o gün yayınladı.

Kararların yer aldığı maddeler:

1- Milli hudutlar içerisinde varlığını sürdüren vatan parçalanamaz bir bütündür. Vatan toprakları birbirinden ayrılamaz.

2- Yabancı işgali ve müdahalesi karşısında Osmanlı hükümeti varlığını koruyamaz ve dağılır ise, millet yekvücut olup kendisini savunacak, sonuna kadar direnecektir.

3- İstanbul hükümeti vatanı koruyamadığı, istiklalini muhafaza edemediği takdirde, bu amacı gerçekleştirmek için geçici de olsa, bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümetin üyeleri düzenlenen Milli kongre tarafından seçilecek, kongre toplanamamış ise, seçimi Heyet-i Temsiliye yapacaktır.

4- Kuvayı Milliye'yi tek güç olarak tanımak ve milli iradeyi hakim kılmak esastır.

5- Azınlıklara siyasi hakimiyet ve toplumun sosyal dengesini bozacak ayrıcalıklar verilemez.

6- Manda ya da himaye kabul olunamaz.

7- Milli meclisin bir an önce toplanmasını, hükümetin yaptığı bütün işlerin bu meclis tarafından kontrol edilmesini sağlamak için gayret gösterilecek ve çalışılacaktır.

8- Kongre heyeti kongre temsilcileri tarafından alınan kararları uygulamak için bir temsil heyeti seçecektir.

Büyük Erzurum Kongresi'nde alınan bu kararların yanı sıra bazı değişiklikler de yapılmış, Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin adı Şark-i Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yapılmıştır. Bundan sonra Doğu Anadolu'da bulunan bütün cemiyetler bu ad altında bir araya geleceklerdir. Yine Büyük Erzurum Kongresi'nde, kongre kararlarını uygulama alanına sokmak için en az 9, en fazla 16 üyeden oluşacak olan bir Heyet-i Temsiliye vücuda getirilmiştir ki, 9 asıl üye, Erzurum'dan

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'dan Hoca Raif Efendi, Bitlis'ten Mutki Aşireti Reisi Hacı Musa Efendi, Bitlis'ten Eski mebus Sadullah Bey, Sivas'tan Eski Bahriye Nazırı Rauf Bey, Sivas'tan Eski Beyrut Valisi Bekir Sami Bey, Trabzon'dan Eski Mebus Servet Bey, Trabzon'dan Eski Mebus İzzet Bey ve Erzincan'dan Şeyh Nacı Fevzi Efendi'den ibaretti.

Erzurum Kongresi'nin Nitelikleri:

Büyük Erzurum Kongresi, bölgesel yapıda bir kongre niteliği taşımasına rağmen, bir milli devlete atılan adımın daha da pekiştirilmesi ve teşkilatlanma unsurlarını taşımaktadır. Bilahare Sivas'ta Anadolu'da ve Rumeli'de teşkilatlanmış Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin benimseyeceği Müdafaa-i Hukuk ilkeleri de burada kararlaştırılmış, teşkilatın ana yapısı yine burada oluşturulmuştur. Bu kongre, Amasya'da toplanan Milli mücadelenin önder niteliğindeki kadrosuyla, Doğu Anadolu'da sürdürülen Müdafaa-i Hukukçu hareketi bir araya getirmiş, merkezileştirmede önemli bir rol oynamıştır. Amasya'da askeri bir komite vardı. Bu komite Büyük Erzurum Kongresi'nde sivil bir taban da kazanmıştır. Görüldüğü gibi, Büyük Erzurum Kongresi'nde vatan topraklarının bütünlüğü ve milli bağımsızlık hareketinin esasları belirlenmiştir. Yani, esaslarda ana madde milletin kayıtsız şartsız istiklali ve hakimiyetiydi. Milli nitelik önem taşımaktadır. Burada vatan topraklarının bütünlüğünden ve parçalanmayacağından bahsedilirken işgalci devletlere, işgale kalkışmamaları, eğer böyle bir davranış içine girecek olurlarsa sonucuna katlanacakları anlatılmak istenmiştir. Büyük Erzurum Kongresi'nde Trabzon ve "Altı Doğu Vilayeti"ndeki milli teşkilatlar ve güçler birleştirilmiş, bunun sonucunda kurulan Şark-i Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti doğuyu tamamen temsil eden hukuki bir organ niteliğine büründürülmüştür. Ayrıca bu kongre, Milli mücadele hareketine ve hareketin liderine, kadrosuna hukuki bir kimlik de kazandırmıştır.[97]

97 Prof. Dr. Osman Akandere-Doç. Dr. Yaşar Semiz, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Eğitim Akademi Yayınları, Konya 2011, s. 109-113

2) Balıkesir Kongresi:

İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından işgali üzerine Ege'de hamiyetperver vatan insanları, İstanbul'daki hükümetin meydana gelen olaylar karşısında duyarsız kalması üzerine, işgali kınadıkları gibi, bazı teşebbüslerde de bulundular. Bu teşebbüslerden biri Hacım Muhittin Bey'in Balıkesir'de 26 Temmuz 1919'da topladığı kongredir. Bu kongre 30 Temmuz'a kadar çalışmalarını sürdürmüş, Hacım Muhittin Bey'in başkanlığı yaptığı kongrede, katılan Balıkesir, Bandırma, Burhaniye, Edremit, Gönen, Balya, Soma, Sındırgı, Akhisar, Kırkağaç ve nahiye temsilcileri silah altına alınacakları, mücadelenin verileceği cepheleri belirlemiş, altı kişilik bir Heyet-i Temsiliye oluşturulmuştur.[98]

3) Alaşehir Kongresi:

Yine Hacım Muhittin Bey başkanlığında, Alaşehir'de, 16 Ağustos 1919'da milli bir kongre toplanmış, kongre 20 Ağustos 1919'a kadar çalışmalarına devam etmiş, kongrede Doğu Anadolu'da kurulmuş olan Milli teşkilatlanma ile bütünleşme kabul edilmiş, 20 Ağustos 1919'da bir beyanname yayınlanarak, beyannamede Yunan zulmüne son vermek için milli mücadeleye devam edileceği vurgulanmış, kongrenin milli bir nitelik taşıdığı, tertip edenlerin saltanata bağlılığı muhafaza ettikleri, particilik ve siyasetle her hangi bir ilgilerinin bulunmadığı, tek amaçlarının ise Yunan işgali karşısında bölgelerini ve ülkeyi kurtarabilmek olduğu belirtilmiş, Kazım Karabekir tarafından 24 Ağustos 1919'de Ali Fuat Paşa'ya çekilen telgrafta, Alaşehir Kongresi'nden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir.[99]

4) Sivas Kongresi:

4 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi'ne beklenenin altında katılım olmuştu. Bu kongre Amasya Tamimi'yle, çok önceden kararlaştırılmış, her tarafa haber gönderilmiş olmasına rağmen, işgalci güçlerin baskısı, İstanbul hükümetinin tutumu,

98 Komisyon, a.g.e., s. -98

99 Komisyon, a.g.e., s. -98

basında uygulanan sansür nedeniyle Sivas Kongresi'nin toplanması haberi kısmen sekteye uğramıştı. Kongreye altısı Erzurum Kongresi Heyet-i Temsiliye olmak üzere, toplam 38 üye iştirak edebilmiştir. İtilaf devletlerinin kongreyi engelleme teşebbüsleri devam etmekteydi. Elazığ valisi Ali Galip ve Malatya mutasarrıfı tarafından bölge İngiliz binbaşısının teşvikiyle kongreyi sabote etme gayretleri başarısız kaldı. 4 Eylül 1919'da başlayan kongre çalışmaları 11 Eylül 1919'da tamamlanmıştır. 8 gün gün süren toplantının müzakerelerinde en çok tartışılan konu manda ve himayeydi. Delegelerin bir kısmı mandalığı kabul etmekten yanaydı. Ancak ABD'yi mi, İngiltere'yi mi, karar verememişlerdi. Sayıları da o kadar az değildi. Rauf Bey, zekasını kullandı ve "*Amerika'dan bir heyet gelerek memleketin halini görmeli*" dedi. Onun bu teklifi tartışmalara noktayı koydu. Büyük Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar ufak değişikliklerle Sivas Kongresi'nde de kabul edilmiş oldu.

Alınan Kararlar:

1- Türk toprakları ayrılmaz bir bütündür.

2- Kuvayı Milliyeyi etken, İrade-i milliye'yi, yani halkın, milletin iradesini hakim kılmak esastır.

3- İşgal edilen yerler topyekun savunulacaktır.

4- Azınlıklara toplumun dengesini bozan ayrıcalıklar verilmeyecektir.

5- Türk topraklarına karşı istila emeli taşımayan her hangi bir devletin yardım teklifleri, iktisadi olsun, askeri olsun, kabul edilecektir. Amaç adaletli bir barışın yapılmasıdır.

6- Millet meclisi bir an önce toplanacak ve milletin geleceğine bu meclis karar verecek, kontrol yine bu meclis tarafından yapılacaktır.

7- Milletin kendiliğinden oluşturmuş olduğu cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olarak, tek ad ve tek amaç etrafında birleştirilmişlerdir.

8- Kongrenin seçtiği Heyet-i Temsiliye, meclis açılana kadar durumu idare edecektir.

9- Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti köylere varana kadar teşkilatlanmalarını tamamlayacaklardır.[100]

Büyük Erzurum Kongresi'nde olduğu gibi burada da bir Heyet-i Temsiliye seçilmiş, bu heyetin yetkileri artırılmış, heyetteki üye sayısı 16'ya çıkarılmış, heyetin başkanlığına yine Mustafa Kemal getirilmiş, Heyet-i Temsiliye kamuoyuna sesini daha iyi duyurabilmek için Sivas'ta 13 Eylül 1919'dan itibaren bir gazete neşretmeye başlamıştır.[101] Kongrenin bitiminden sonra 12 Eylül 1919'da halkın da katıldığı açık bir oturum düzenlenmişti.[102] Sivas Kongresi'nde alınan kararların bir müddet sonra İstanbul meclisinde de Milli Ahit olarak kabul edilmesi çok önemliydi.[103] Sivas Kongresi'nden sonra Damat Ferit Paşa hükümeti Mustafa Kemal ile anlaşmaya varmaktan bütün ümidini keserek 1 Ekim 1919'da istifa etmiş, yerine Ali Rıza Paşa hükümeti kurulmuştu.[104] Bu kabine milliyetperverlerden müteşekkil bir kabineydi ve Osmanlı Türklerinin yaşadığı sınırları devlet toprakları olarak esas almıştı. Bu esas Türk tarihine Misak-i Milli olarak geçecektir.[105]

Sivas Kongresi'nin Önemi:

Sivas Kongresi, Türk milletinin milli uyanıştan doğmuştu. Amasya Tamimi'yle kararlaştırılan kongre çalışmalarının kesintisiz olarak sürdürülmesi ve sonuçlandırılması için bu kongrenin yapılması bir başarı ifade etmekteydi. Başarıda en büyük pay Mustafa Kemal Paşa'ya aitti. Sivas yolculuğunda ona pusu kurulduğu haberi gelmiş, ama o bunu umursamamış, kendisine pusu kurma teşebbüsüne giren

---

100 Komisyon, a.g.e., s. 104-106

101 Komisyon, a.g.e., s. 106

102 A. İ. Gencer-S. Özel, Türk İnkılap Tarihi, Der Yayınları 87, İstanbul 2011, s. -113

103 Komisyon, a.g.e., s. 106

104 Milli Eğitim Komisyonu (Yazarlar: Salih Omurtak, Hasan Ali Yücel, İhsan Sungu, Enver Ziya Karal, Faik Reşit Unat, Enver Sökmen, Uluğ İğdemir), Atatürk, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, İstanbul 1970, s. 77

105 Komisyon, a.g.e., s. 106

Ali Galip sürekli izletmiş, ona yönelik karşı tedbirler almış, İngilizlerin pusu kurdurma çabalarını böylece def etmişti. Bu kongre az sayıda temsilciye rağmen, Milli Mebusan'ın kapalı olduğu bir dönemde, milleti temsil eden tek kurul olmuş, İstanbul hükümetinin bütün çabalarına rağmen toplanmış, hakkında tutuklama kararına rağmen, kongre Heyet-i Temsiliye başkanlığına yine onu seçmişti. Bu yönüyle kongre ihtilalci bir karaktere sahipti. Kongre, Büyük Erzurum Kongresi gibi, vatan topraklarının bütünlüğünün yanında parçalanamaz olduğunu ilan etmiş, bağımsızlık ve milli egemenliği esas almayı bir kez daha vurgulayarak, bunu temel prensiplerden biri haline getirmişti.[106]Evet, birinci madde çok önemliydi. Türk toprakları ayrılmaz, yani bölünme kabul etmez, parçalanamaz bir bütündü. Bu Misak-i Milli demekti. Türk toprakları kavramı çok geniş bir kavramdır. Bu tevil kabul etmez bir biçimde açıktır. Yani nerede Türkler yaşıyor, oralarda çoğunlukta iseler, o topraklar Türk toprağıydı. Yoksa Mondros Mütarekesi'yle Osmanlıya Devleti'ne bırakılan topraklar değildi.

IV- İSTANBUL HÜKÜMETİYLE İYİ İLİŞKİLER, MECLİS-İ MEBUSAN VE TBMM

A) AMASYA MÜLAKATI VE KOMUTANLARIN SİVAS TOPLANTISI

Damat Ferit Paşa'nın istifası ile yerine Ali Rıza Paşa getirilmişti. Bu yeni hükümet üyelerinin çoğu Mustafa Kemal ve arkadaşları gibi düşünmekteydi.[107] Kuvayı Milliye'ye sempati duyanlardan biri olan Mersinli Cemal Paşa, Harbiye Nazırı olmuştu.[108] Sivas ile İstanbul arasında yazışmalar başladı. İstanbul'dan Amasya'ya gelen Bahriye Nazırı Salih Paşa ile Mustafa Kemal Paşa arasında, 20-22 Ekim 1919'da bir görüşme gerçekleşti. Bu görüşmelerde taraflar birbirlerine karşı nasıl hareket edecekleri ve davranışlarda bulunacaklarını beş protokol esasında tanzim ettiler. Protokollerin üçü açık ve imzalı, ikisi gizli ve imzasızdı.

---

106 A. İ. Gencer-S. Özel, a.g.e., s. 114

107 Komisyon, a.g.e., s. 107

108 A. İ. Gencer-S. Özel, a.g.e., s. 119

Yeni İstanbul hükümeti Kuvayı Milliye'ye sıcak baksa da, protokolün ilkinde ordunun siyasetin dışında kalmasını, İttihatçıların desteklenmemesini, İstanbul hükümetini küçük düşürücü beyanlardan uzak kalınmasını istiyor, ikincisinde azınlıklar hususunun hemfikir birliğinde ele alınması, yabancıların bağımsızlığa gölge düşürmelerine dikkat edilmesi, mütareke sınırlarının tam olarak belirlenmesi, Milli meclisinin İstanbul'da toplanmaması, üçüncüsünde Heyet-i Temsiliye'nin seçimlere müdahale etmemesi, azınlıkların seçime dahil edilmesi, İttihatçıların seçilmesinin engellenmesi gibi hususlar belirtilmiş, gizli ve imzasız protokolün dördüncüsünde, Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul hükümetinden istekleri ve beklentileri, beşincisinde ise görüşmelerde devam edecek kurul delegelerin isimleri yer almıştı.

İstanbul hükümeti Amasya görüşmelerinde taahhüt ettiklerinin çoğunu yerine getirmemiş ama, Meclis-i Mebusan'ın yeniden açılması çalışmalarını başlatmıştı. O güne kadar isyancı olarak nitelendirilen Kuvayı Milliyeciler, İstanbul tarafından muhatap alınmaları ile bundan sonra meşruluk kazanmıştılar.

Amasya Mülakatı ile, Meclis-i Mebusan'ın yeniden açılması umut ışığı gören Kuvayı Milliye komutanları 16-29 Kasım 1919'da bir araya gelerek bazı kararlar almış, harekat ve hedef noktasında bazı değişiklik, daha doğrusu tadilat yapma lüzumunu hissetmişlerdir. Bunlardan birincisi, meclisin İstanbul'da toplanmasıydı. İkinci karar maddesinde, mecliste Milli teşkilatın programını savunacak bir gruptan söz edilmekte, grubun oldukça kuvvetli olması öngörülmekte, üçüncü karar maddesinde Milli teşkilatın yurt çapında yaygınlaştırılması için komutanlara önemli görevler düştüğü belirtilmektedir.[109] Herhalde söz konusu grup, Kuvayı Milliye'nin ortaya çıkaracağı gruptu. Yani Milli mücadele, yeni bir meclis açacağı yerde Meclis-i Mebusan'da şansını denemeyi şimdilik seçmişti. Ancak dördüncü karar maddesi, Heyet-i Temsiliye'nin meclisin açılması ile çalışmalarına rahat ve güvenli bir ortam oluşuncaya kadar devam edeceği, o ortamın oluşması ile Milli heyetin durumunun yeni bir kongreyle belirleneceği ifade edilmektedir. Beşinci maddede, Paris Barış Konferansı kararlarının eğer ki Meclis-i Mebusan tarafından kabulü halinde, milletin düşüncesine başvurulacağı ve ona göre hareket edileceği hususu belirtilmişti.[110]

---

109 Komisyon, a.g.e., s. 107-109

110 Komisyon, a.g.e., s. 109

B) MECLİS-İ MEBUSAN'IN AÇILMASI, ALINAN KARARLAR VE BU MECLİSİN DAĞITILMASI:

Meclis-i Mebusan, 12 Ocak 1920'de Padişah Vahdettin'in beyannamesi okunarak açıldı. O rahatsızlığı nedeniyle açılışa katılamamıştı. Mecliste Milli mücadeleciler bir grup kurmuştu. Bu grubun adı planlandığı gibi Müdafaa-i Hukuk değildi. Çünkü itirazlar neticesi grubun adı Felah-ı Vatan olarak değiştirildi. Heyet-i Temsiliye'nin ileri sürdüğü fikirler her hangi bir itiraza uğramadı ama, söz konusu fikirler meclisin 22 Ocak 1920 gizli oturumunda ele alındı, son şekli verildi. "Milli Ant" ya da "Peymani Milli" adı verilen bu kararlar 28 Ocak 1920'de meclis tarafından oy çokluğu ile kabul edildi. Böylece Milli mücadelecilerin Milli kurtuluş planı hukuki bir hüviyete tam anlamı ile kavuşmuştu. Alınan karar maddelerini özetlersek.

1- Arapların bulunduğu Osmanlı topraklarında durum, halkın serbest bir şekilde kullanacağı oylamayla belirlenecek, buna karşın mütareke sınırları içinde bulunan Osmanlı toprakları parçalanamaz bir bütün halinde muhafaza edilecek,

2- 1918 yılında Ruslardan ve Ermenilerden alınıp Türk sınırlarına dahil edilen Kars, Ardahan ve Batum, yani üç vilayette, o günlerde yapıldığı gibi yeniden halk oylamasına gidilecek,

3- Batı Trakya'nın durumu halkın hür iradesine ve oylamasına bırakılacak,

4- İstanbul, Marmara Denizi'nin güvenliğinin sağlanmasıyla, Boğazlar eğer dünya ticaret ve ulaşımına açılır ise, Osmanlı Devleti'yle birlikte ilgili devletlerin bir masaya oturup ortaklaşa verecekleri karara bağlı olacak,

5- Azınlıklar hakkı, komşu ülkelerdeki Türk insanlarının aynı haklardan yararlanması şartıyla verilecek,

6- Osmanlı Devleti'nin milli ve iktisadi gelişmesi dikkate alınmalı, her devlet gibi Osmanlının da gelişmesinin sağlanabilmesi için istiklal ve serbestlik ön planda tutulmalı, Osmanlının iktisadi, siyasi ve sosyal gelişmesi önündeki her çeşit engel ortadan kaldırılmalı, borçların ödenmesi hususu ise buna göre değerlendirilmeli, duruma ters düşecek bir konum içerisine sokulmamalı.

Meclis-i Mebusan, Misak-ı Milli adı da verilen bu kararları 17 Şubat 1920'de Türk ve bütün dünya kamuoyuna ilan etti. Söz konusu kararlar bir istiklal beyannamesi

mahiyetindeydi. İngilizler bundan Ali Rıza Paşa kabinesini sorumlu tuttular. Baskılara dayanamayan hükümet 3 Mart 1920'de istifa ederek çekildi. 6 Mart'ta görevlendirilen Salih Paşa, kabinesinin 8 Mart 1920'de padişahın onaylanmasıyla işe başladı. İngilizler durumdan yine memnun değildiler. Çünkü değişen bir şey yoktu. 13 Kasım 1918'den beri İstanbul'da bulunan Galip devletleri donanması, ancak görüşmeler veya liman kontrolü veyahut karakolların denetimi ya da ihtiyaçlarının giderilmesi için karaya asker çıkarmasına rağmen, 16 Mart 1920'de şehri tamamen işgal için asker çıkardı ve Kuvayı Milliye'nin Sivas mebuslarından Hüseyin Rauf Bey ile Kara Vasıf Bey tutuklanıp Malta adasına gönderildi.

Meclis-i Mebusan son oturumunu 18 Mart 1920'de yaptı. Sinop mebusu Dr. Rıza Nur'un yaptığı konuşmayla meclis çalışmalarına süresiz ara verildiğini ilan edildi. İstanbul ile Ankara arasındaki irtibat kesildi.[111] Çünkü Heyet-i Temsiliye 27 Aralık 1919'dan beri Ankara'daydı.[112] Bundan sonra İstanbul ile ne yazışma yapılacak, ne İstanbul'a vergi gönderilecekti. Anadolu'daki maliye sandıkları kontrol edilerek, paralar tutanaklara geçirildi. Geyve-Ankara-Pozantı Demiryoluna el konulması ve yabancı askerlerin tutuklanması ilgililere bildirilmiş, bunun içen görevliler gönderilmişti. Kazım Karabekir tarafından Erzurum'da Yarbay Ravlinson ve beraberindeki 20 asker tutuklanıp hapsedildi. Salih Paşa, 2 Nisan 1920'de hükümetin istifasını Padişaha sundu. Yerine 5 Nisan 1920'de Damat Ferit Paşa hükümeti getirildi.[113]

C) TBMM'NİN AÇILIŞI:

İstanbul'un işgalinden 3 gün sonra Mustafa Kemal, valilere ve Kolordu komutanlarına bir genelge gönderdi.[114]

Genelgede şöyle deniyordu:

---

111 Komisyon, a.g.e., s. 110-113

112 Komisyon, a.g.e., s. 109

113 Komisyon, a.g.e., s. 113-114

114 Mükerrem Kamil Su-Kamil Su, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul 1975, s. 51

"*İstanbul Meclis-i Mebusan'ına ve hükümet merkezine başta İngilizler olduğu halde itilaf güçleri tarafından resmen ve zorla el konmuştur. Kanun-i Esasi'nin koruyuculuğunda bulunması gereken yasama ve yürütme gücü bugün mevcut değildir. Bir kurucu meclis (Meclis-i Müessisan) oluşturmak zorunludur. Hilafet makamının ve saltanatın dokunulmazlığını ve bağımsızlığını, İstanbul'un kurtulmasını sağlayacak Milli Mücadele'nin, Kurucu Meclis'in kontrolü altında olması gerekir. Meclis'in 15 gün içinde çoğunluğu teşkil edecek şekilde toplanması kararlaştırılmıştır. Kurucu Meclis Ankara'da toplanacaktır, her livadan beş kişi seçilecektir. Seçilecek üyeler medeni cesarete, fikri yeteneğe, dini ve milli hasletlere haiz olacak, yirmi beş yaşından küçük ve kötü şöhretli olmayacak, her cemiyet, fırka ya da zümre meclis üyeliği için aday gösterebileceği gibi, her fert kendiliğinden bu kutsal mücadeleye aday olabilecek, seçim gizli oyla ve mutlak çoğunlukla icra edilecek, seçimler gizli oyla ve çoğunlukla yapılacak, oyları kurulun kendi içinden seçeceği ki kişi kurul önünde sayacaktır.*"

Genelgenin ardından meclis toplanması için gerekli hazırlıklara girişildi. Nisan ayının ortalarından itibaren Ankara'ya temsilciler gelmeye başladılar. 21 Nisan 1920'de tüm ilgili yerlere telgraf çektirerek meclisin 23 Nisan 1920'da açılacağını ilan etti. O gün geldiğinde 78 üye hazır bir haldeydi.

İlk konuşmayı en yaşlı üye olma hasebiyle Meclis başkanı seçilen Sinop milletvekili Şerif Bey yaptı. Onun ardından Mustafa Kemal konuştu. 24 Nisan 1920'de Meclis başkanlığına Mustafa Kemal getirildi. Dünkü tutanaklar incelenmişti. Meclise bir önerge verdi, bu önerge kabul edildi.

Kabul Edilen Önerge Maddeleri:

1- Hükümetin kurulması zaruridir,

2- Geçici olarak hükümet başkanı tanımak doğru olmadığı gibi, onun padişah vekili olarak da görülmesi doğru değildir,

3- Meclis toplanmıştır. Bu milli irade demektir. Milli iradeyi fiiliyatta bile milletin mukadderatına hakim kılmak gerekir,

4- Meclisin üstünde herhangi bir güç yoktur,

5- Meclis bundan sonra yasama ve yürütme gücünü kendinde toplamıştır,

6- Meclis tarafından seçilecek vekiller heyeti hükümet işlerini yürütecektir. Meclis başkanı vekiller heyetinin de başkanı bulunmaktadır.

Padişah ve halife sıfatıyla anılan kişinin, ona yönelen baskılar ortadan kalktıktan sonra, meclisin çıkaracağı kanuna göre, durumu yeniden ele alınacaktır notu da kabul edilen önerge maddelerine eklendi.

Meclisin Çıkardığı İlk Kanun:

29 Nisan 1920'de toplanan meclisten Hıyanet-i Vataniye Kanuni çıkarıldı. Bu kanun sırf Mustafa Kemal'i korumak için meclisin oyuna sunulmuş ve kabul edilmişti. 30 Nisan'da Avrupa devletlerinin bütün dışişleri bakanlıklarına Ankara'da TBMM'nin kurulduğu, Türkiye'de tek meşru söz hakkının bu meclise ait bulunduğu ve TBMM'nin onayının alınmadığı hiçbir belgenin resmi nitelik taşımayacağı bildirilmiştir.[115] Ancak Vergi uzmanı Şükrü Kızılot, 23 Nisan 1923'te, Meclisin ilk açıldığı gün vergi ile ilgili Ağram Resmi kanunu oluduğunu belirtmektedir.[116]

TBMM Hükümeti'nin Kuruluşu:

2 Mayıs 1920'de Meclis tarafından, hükümet kurulması teklif kabul edilmiş, 3 Mayıs 1920'de 11 kişiden müteşekkil Vükela heyeti, yani Bakanlar kurulu meclis üyeleri içinden seçilmiş, hükümet başkanlığına ise Mustafa Kemal getirilmiştir.

- Bursa Milletvekili Mustafa Fehmi, Şeriye vekili
- Kozan milletvekili Fevzi Paşa, Müdafaa-i Milliye vekili
- Tokat milletvekili Bekir Sami Bey, Hariciye vekili
- Denizli milletvekili Hakkı Behiç bey, Maliye vekili
- Yozgat milletvekili İsmail Fazıl Paşa, Nafia vekili
- Kastamonu milletvekili Yusuf Kemal Bey, İktisat vekili
- Erzurum milletvekili Celalettin Arif Bey, Adliye vekili

---

115 Komisyon, a.g.e., s. 118-120,

116 Haber, TBMM'nin Kabul Ettiği İlk Kanun, 23 Nisan 2005 10: 29, memurlar.net, http://www.memurlar.net/haber/20241/

- Aydın milletvekili Cami Bey, Dahiliye vekili
- Sinop milletvekili Dr. Rıza Nur, Maarif milletvekili
- İstanbul milletvekili Dr. Adnan Bey, Sıhhat ve İçtima-i Muavenet vekili
- Edirne milletvekili İsmet Bey, Erkan-ı Harbiye Umumiye vekili

Hükümet yetkilileri izlenecek politikayı belirlemek için bir hükümet programı hazırlayıp bunu 9 Mayıs 1920'de TBMM'nin onayına vermişler ve söz konusu hükümet güven oyu alarak o gün çalışmalarına başlamıştır.[117]

V- MİLLİ MÜCADELEYE KARŞI ANADOLU'DA PADİŞAH VAHDETTİN'İ DESTEKLEYEN AYAKLANMALAR

Osmanlı padişahı Devlet başkanıydı. O, başkomutandı. Hatta en büyük imamdı da. Onun emri ve iradesi dışında yapılacak olan bir mücadele meşru olmadığı gibi, şeriata bile uygun değildi. Bu hareketler padişaha isyan etmek demekti. O nedenle Milli mücadelede irtica ve tutuculuğun, daha doğrusu bağnazlığın kışkırttığı sözler, propagandalar ve fetvalar çok etkili bir silahtı. İşin tuhafı bunlar düşmana, işgalcilere değil de, halkın birbiri içinde kullanılmak istenmesidir. Oysa Milli mücadelenin ve bu mücadeleyi verenlerin dine aykırı her hangi bir yönü ve tutumları yoktu. Ayrıca, Milli mücadeleyi benimsemeyenlerin, hıyanete yönelmek isteyenlerin söz konusu faktörleri her zaman istismar etme gibi bir karakterleri de vardı. Misal olarak verilirse, bunlardan biri Mülkiye mezunu Neyyir Efendi'ydi. İkincisi, İpsala Müftüsüydü.

Müftü Efendi diyordu ki:

"*Cihadı imam ilan eder, imam olmadıkça harp olmaz. Kumandan Padişahımız serbest değildir, muhasara altındadır. Cihat ilan edecek sorumlu yoktur. Harp olamaz*."

117 Komisyon, a.g.e., s. 120-121

Bu müftünün sözlerine karşı Denizli Müftüsü ve Saray Müftüsü, aksini söylüyor, halka yapmış oldukları konuşmalarda, İşgalcilere karşı koymanın İslam'ın prensiplerinden biri olduğunu ileri sürüyorlardı.[118]

A) ŞEYH EŞREF AYAKLANMASI:

İlk ayaklanma Bayburt'un Hart bucağında meydana geldi. Bu adam kendini Mehdi ilan etmişti. Kazım Karabekir anılarında ondan bahseder. Şeyh'in çalışmaları 1908 yılına kadar gitmektedir. Etkisi Bayburt'ta görüldüğü gibi, Sürmene ve Erzurum taraflarında da ondan hissedilmeye başlanmıştı. Erzurum Kongresi'nin yapıldığı günlerde bu şeyh, Milli mücadeleye karşı tavır aldı. Milli birlik ve beraberliğin teşkilini engellemek için halkın içinde çalışmalar yapmaya başladı. Bayburt kaymakamı müftü aracılığı ile onu 26 Ekim 1919'da ilçeye davet etti. Ancak Şeyh gelmedi. Kaymakam durumu Erzurum Valiliğine haber verdi. Onun asker gönderilerek getirilmesi emrini alan kaymakam, ilçede bulunan 18. Piyade Alayı'ndan 50 erattan müteşekkil bir müfrezeyle Binbaşı Nuri Bey'i 6 Aralık 1919'da Hart'a yola çıkardı.

Şeyh, müfrezeyi çok iyi karşıladı. Binbaşıya çok dil döktü, hakkında hasımları tarafından şikayetler olduğunu, oysa kendisinin her hangi bir aksi girişimde bulunmadığını söyleyip, gece misafir kalmalarını, gün ışırken beraber yola çıkacaklarını söyledi. Askerler birer ikişer köy evlerine uyumaları için gönderildi. O gece bu eratın silahları ev sahipleri ve Şeyh'in adamları tarafından toplanıp evlerin önüne nöbetçiler dikildi. Sabah her biri şeyhin önüne getirildi. Erlere iman tazelettirildikten sonra terhis edildikleri söylendi ve memleketlerine gönderildiler. Ancak Binbaşı Nuri o gece öldürülmüştü.

9 Aralık 1919'da Yarbay Lütfi komutasında 4 hafif makineli tüfeğe de sahip 2 Piyade Taburu Hart'a yola çıkarıldı. Binbaşı Nuri ve eratı dönmeyince merak etmişlerdi. Bu bölük Aşağıkırzı köyü yakınlarında Şeyh ve adamları tarafından pusuya düşürülüp esir edildi. Kazandığı bu başarılardan güç alan Şeyh, kendini Mehdi ilan

118 Gn. Kenan Esengin, Milli Mücadelede Ayaklanmalar, Kamer Yayınları/97, İstanbul 1998, s. 25-29

etti. Halk akın akın onun çevresinde toplanmaya başladı. Şeyh, ilkin Bayburt üzerine yürüyeceğini, orayı fethettikten sonra hedefinin Erzurum olacağını söylüyor, müritleri onun sözlerini propaganda olarak çevreye yayıyordular. Bunun üzerine Şeyh'in üzerinde büyük etkisi olan Erzurum müftüsü Hurşit Efendi, onu oyalamak için Hart'a gönderildi.

17 Aralık 1919'da, 9. Piyade Tümeni komutanı Yarbay Halit Bey, 4 top, bir obüs, 110 kadar bir Süvari Bölüğü, 600 Piyadeden müteşekkil Alay hazırlamış, o sırada güvenlik için bazı kuvvetler Gümüşhane'ye getirtilmiş, bir Piyade Taburu Şeyh'e yardımı kesmek için Of'tan gelen yol üzerine konuşlandırılmıştı.

Alay 24 Aralık 1919'da Hart bucağı önüne geldi ve çevresini kuşattı. Şeyh ve adamları karşı koydular. 2 er şehit oldu, 3 subay ve 41 er yaralandı. Bir ara topçunun yoğun ateşi Şeyh'in evine isabet etti. Oğulları, ailesi ve 5 müridi öldüler. Ayaklanmacıların morali bozulmuştu. Kurşun işlemediği söylenen Şeyh bir top mermisinin isabetiyle paramparça oldu. Esir edilen subay ve erat kurtarıldığı gibi, ayaklanmacıların eline geçen silah ve mermiler de teslim alındı.[119]

B) ALİ BATI AYAKLANMASI

Midyat, Nusaybin ve Ömerkan ilçeleri ve çevresinde biri çıktı, "*hükümet zayıf düştüğünden, padişah bu bölgenin korunmasını bana emanet etti, yakında Mardin'de oturarak hükümet edecek. Buraları ben koruyacağım*" demeye başladı. Adamları vardı, onun bu sözlerini halka yayarak propaganda yapıyorlardı. Çevredeki aşiretlerden bazısı da onu desteklemeye başladılar. 11 Mayıs 1919'da pek çok atlı adamıyla Nusaybin'e gelmişti. Orada 24. Piyade Alayı'na bağlı 2 Tabur asker vardı. 100 kişiden fazla değildiler. Ali Batı, o gün hapishaneden mahkumları serbest bırakmış, halktan zorla para almaya, insan toplamaya başlamıştı. 12 Mayıs 1919'da 5. Piyade Tümen komutanlığı onun üzerine tenkil için kuvvetler gönderdi. Ali Batı bunun üzerine dağlık bölgeye çekildi. 20 kadar adamı yakalandı.

119 K. Esengin, a.g.e., s. 31-42

Nusaybin'de barınamayan asiler Midyat tarafına kaymıştılar. Bir dağ topuyla güçlendirilen 6. Piyade Alayı'nın 200 kişilik bir müfreze birliği onun üzerine gönderildi. 4 Haziran 1919'da isyancılarla temasa geçildi. Çarpışmalar başladı. Ali Batı'nın yanında 500 kadar adamı vardı. Gece karanlığından istifade ederek kaçtılar ve Mezizah köyü civarında savunma tertibatı aldılar. Burada müfreze onu iki taraftan sardığı halde, Ali Batı bir kez daha kurtuldu. 5. Tümen komutanı 6 Haziran 1919'da halka bildiri yayınlayarak isyancılara karşı onlardan yardım istedi. 6. Alay komutanı Binbaşı Pehlivanzade Nuri, askerlerini küçük gruplar halinde müfrezelere bölerek bölgeyi araştırmaya başladı. Ali Batı, 18 Haziran 1919'da Medah'ta kıstırılarak öldürüldü.[120]

C) BOZKIR AYAKLANMALARI

Konya'da bulunan Cemal Paşa İstanbul'dan çağırılmıştı. 5 Temmuz 1919'da Mustafa Kemal, Konya 12. Kolordu komutanı Albay Selahattin'e telgraf çekerek bunun nedenini sordu. Bir süre sonra Albay Selahattin de vazifesinden ayrıldı. Bunu Konya valisi Cemal Paşa el altından yapmaktaydı. O bir yandan İngiliz Muhipler Cemiyeti üyesiyken diğer yandan Damat Ferit Paşa'nın da yakın adamıydı. Aslen Antalyalıydı. Bolu mutasarrıflığından azledilmiş, Elazığ valisiyken orada Ermenileri himaye etmiş, bu nedenle kendisine Artin Cemal denmişti. İstanbul hükümeti Albay Selahattin'in yerine Ali Sait Paşa'yı atadı. O, 11 Eylül 1919'da vazifesine başladı ama, tedirgindi. 25 Eylül 1919'da istifasını verdi. Mustafa Kemal, bunun üzerine Albay Refet Bey'i bir askeri güçle Konya'ya gönderdi. Bunu haber alan Artin Cemal, 27 Eylül 1919'da, gece Konya valiliğini bırakıp İstanbul'a kaçtı. Onun ayrılması üzerine şehir eşrafı Belediye binasında toplandı, Müderris Mehmet Vehbi'yi Vali vekilliğine getirdiler. Bunun üzerine Artin Cemal ve onun ilişkide bulunduğu İngiliz papazı Frew'le konuşan Konyalı Zeynelabidin Hoca'nın halkı kışkırtması ile Bozkır'da Milli mücadeleye karşı ayaklanmalar başladı.

120 K. Esengin, a.g.e., s. 45-48

1) Birinci Ayaklanma:

Valinin İstanbul'a yola çıkacağı gün Kürtoğlu Musa, bademli Hacı Halil ve Güzel Çavuş adlı kişiler, Arpa, Dinek ve Hisarlı'dan topladıkları çoğu silahlı 100 kişiyle Bozkır'a girip ilçedeki jandarmanın silahlarına el koymalarıyla olaylar baş gösterdi. Vatandaşlardan müdahale etmek isteyenlerden bazıları öldürüldüler. Baruthane de ateşe verilmişti. 28 Eylül 1919'da Seydişehir'den gelen bir Süvari Bölüğü'ne de ateş açtılar. Hatta bir makineli tüfek takımını da esir aldılar. 4 Ekim 1919'da İstanbul hükümetinin emriyle yetkililer Bozkır'a gelerek halkı teskin etti.

2) İkinci Ayaklanma:

Birinci Bozkır ayaklanmasından 15 gün sonra, ikinci ayaklanma patlak verdi. Afyonkarahisar'dan Yarbay Arif komutasındaki müfreze Seydişehir'e kaydırılmış, 12. Kolordu'nun bazı birlikleri Çumra ve Karaveren'den toplanmaya başlamıştı. O sırada bu çalışmaları haber alan Hoca Abdullah, Sabit ve Hoca Abdülhalim adlı kişiler İstanbul ile temas kurarak, 70 kadar silahlı, 200 kadar silahsız adam toplayarak Bozkır'ın güney tarafına gelip, 20 Ekim 1919'da ilçeye girdiler. Durumu öğrenen Yarbay Arif, ileri karakol birliklerini asilerin bulunduğu Akkise mevkiine sürdü. Asiler buraya 24 Ekim 1919'da baskın yaptılar. 3 er öldü, isyancılardan da 4 kişi öldü. İsyancılar tutunamayıp Balakhavi köyü civarındaki ormanlık alana kaçtılar. Yarbay Arif onları takibe çıktı ama, o sırada Delibaş adlı bir isyancının pek çak adamıyla Çumra üzerine yürümekte olduğu haberini aldı. İsyancılardan Güzel Çavuş'un köyü Ağarlı'ya, oradan Avdan'a varıldı. Avdan'da tertipçilerden Hacı Osman'ın evinde bir mektup ele geçti. İsyancılar emirleri Beyşehirli Hoca Talat'tan almaktaydılar. Onlara 29 Ekim 1919'da Arap köyü, 1 Kasım 1919'da Dinek köyü civarlarında büyük kayıplar verdirildi. İsyancılar bunun üzerine dağıldılar. Elebaşları bir çok adamla dağa çekilip saklanmışlardır.[121]

121 K. Esengin, a.g.e., s. 60-72

D) ANZAVUR AYAKLANMALARI

Ayaklanma Manyas'ta çıkmış, Susığırlık, Gönen, Ulubat ve Bandırma çevrelerine kadar yayılmıştır. Bu ayaklanmayı çıkaran Ahmet Anzavur adında biriydi. O, aslen Bigalıydı. Emekli Jandarma Binbaşısıydı. Sarayla bağlantısı vardı. Her yıl para alıyordu. Ata ve at yarışlarına meraklıydı. Zalim biriydi. Bölgede Türkler ve Rumlarla birlikte Çerkezler ve Arnavutlar da vardı. Anzavur, Çerkezler üzerinde nüfuz sağlamak için Biga, Gönen ve Manyas civarlarını seçmişti.

1) Birinci Ayaklanma:

Ahmet Anzavur, Gönen ve Manyas çevresine gelerek, 25 Ekim 1919'da Milli kuvvetlere karşı halkı teşkilatlandırmaya başlamış, Eşkıya Kadir diye anılan Hacı Yakup'la görüşmüş, 1 Kasım 1919'da Susığırlık'a gelmiş, ilçede bulunan Topçu Taburu ve Ulaştırma Taburu'dan askerler toplamış, subaylar herhangi bir müdahalede bulunmamış, 40 kadar erat ona katılmıştır. Durumun öğrenilmesi üzerine Anzavur'un tenkili için 3 Kasım 1919'da 6 subay, 169 erattan müteşekkil bir müfreze yola çıkarıldı. Müfrezeye 174. Alay komutanı Yarbay Rahmi komuta etmekteydi. İlçede Şah İsmail ve Davut Karacabey'in çeteleri vardı. Çatışmalarda bu çeteler kaçmak zorunda kaldılar. Balıkesir'den isyanın tenkili için gönderilen müfreze 4 Kasım 1919'da Susığırlık'a geldi. O sırada Ulubat'a dönmek üzere olan 25 kadar erat, Anzavur tarafından esir edildi. Edremit kaymakamı Hamdi Bey ve 61. Tümen komutanı Albay Kazım'ı isyandan vazgeçtiğine inandırarak vakit kazanan Anzavur. 12 Kasım 1919'da Susığırlık'a girerek her yeri yağmaladı.

15 Kasım 1919'da Demirkapı sırtlarında kıstırılan Anzavur, çatışmada mağlup bir halde kaçtı. 17 Kasım 1919'da bir müfreze ona rastladı ama, yakalayamadı. Anzavur'un tenkili çiin Salihli'den Çerkez Ethem Bey 150 Süvarisiyle Susığırlık'a geldi ve Yarbay Rahmi'yle birlikte çalışmaya başladı. Köylerde ve ilçelerde çatışmalar başlamıştı. Durumun kötü olduğunu gören Anzavur yanındaki 7 kişiyle birlikte 25 Kasım 1919'da. Manyas yakınlarında bulunan Sultançayırı'na sığındı.

2) İkinci Ayaklanma:

Gelibolu'da Akbaş denilen bir yerde, Fransızların korumasında silah, cephane ve makineli tüfekler vardı. Bunlar Osmanlıdan teslim alınmıştılar. Edremit kaymakamı Hamdi Bey, 26-27 Ocak 1920'de söz konusu silahları ele geçirmiş ve Biga dolaylarında bulunan Yenice'ye getirmişti. O günlerde Biga'da türemiş Kara Ahmet adlı biri vardı. Yandaşlarıyla bu adam çevreye dehşet vermekteydi. Kaymakam Hamdi Bey, jandarmalarla basın yaparak Kara Ahmet'i yakalayıp hapse attırdı. Kaymakam Hamdi Bey, Askerlik Şubesi başkanının da yardımıyla çevreden 500 kadar genç topladı. Bunlar Biga'ya gelen Piyade Taburu'nun emrine eğitilmeleri için verildi. Gönen'de bulunan 180. Alay'dan bir müfreze de Biga'ya gelmişti.

Gavur İmam ve Şah İsmail adlı çete reisleriyle Pomaklar, 200 silahlı, 100 baltalı adamla 16 Şubat 1920'de Biga'ya saldırdılar. Eğitim kışlasında bulunan eratın çoğu Pomaktı. Bunlar saldırıda bulunanlara karşı koymadılar. Gavur İmam böylece ilçeye hakim oldu. Bu sırada Biga hapishanesinde bulunan Kara Ahmet, ilçeyi işgal edenlerin başına geçerek durumun daha tehlikeli bir hal almaması için Milli kuvvetler tarafından öldürülmüştü. Biga'nın durumunu haber alan Anzavur, 25 kişilik adamıyla ilçeye geldi ve isyancıların başına geçti.

İsyancılar ilçede Kani Bey'i ve Üsteğmen Ali Rıza Bey'i de öldürmüştüler. Baskın sırasında Topçu Taburu'nun komutanı sırra kadem basmış, Taburun topları da isyancıların eline geçmişti. Biga baskını haber alan Hamdi Bey, silahların başına bir şey gelmesin diye Yenice'ye yola çıktı. Orada 190. Alay'ın bir kısım askeri vardı. Biga'ya yakın Eminoba köyüne gelen Hamdi bey burada dinlenmek, bir şeyler yemek istedi. Anzavur'a bağlı köylüler onu tanıdı. Okula baskın yapan bu silahlı kişiler Hamdi Bey'i yakaladılar. Onu Biga yakınında, bir değirmende kurşunladılar ve cesedini bir at arabasına yükleyip Biga'ya getirdiler. 18 Şubat 1920'de Biga'ya iki İngiliz subayı geldi. Kani Bey'in ve Üsteğmen Ali Rıza'nın cesedini gördüler. Şah İsmail bu subaylarla birlikte Çanakkale'ye gitti. İki gün sonra geldiğinde yanında İngiliz altınları vardı.

Anzavur, Akbaş silahlarının Yenice köyünde bulunduğunu öğrenmişti. Pek çok adam toplayıp buraya 21 Şubat 1920'de baskın yaptı. Depoyu korumakla görevli

Müfreze komutanı Dramalı, sağ kalan ve yaralanan askerlerini Avonya köyüne gönderdikten sonra depoyu havaya uçurdu. Böylece o, silahların isyancıların eline geçmesine engel oldu. Bu silahlar Anzavur'un eline geçseydi, onu kimse durduramazdı.

14. Kolordu komutanlığı Biga ayaklanmasına el koymak istedi. Ancak İstanbul hükümeti bunu istemedi. İngilizler de Anzavur ayaklanmasını destekliyordu. İstanbul'dan, padişahtan yana olan bazı subaylar bile gelip Anzavur'a katıldı. 14. Kolordu komutanlığı durumun ciddiyetini kavramıştı. İstanbul'un tutumuna rağmen, isyanın bastırılması için çevreye, yetersiz de olsa, yer yer askeri kuvvetler sevk edildi. 2 Mart 1919'dan 15 Nisan 1919'a kadar çarpışmalar sürdü. Mustafa Kemal ayaklanmayı öğrenmişti. Bu hususta bildiri yayınladı. Ayaklanmanın genişlemesi ve tehlikeli hal alması ile 61. Tümen komutanı Kazım Bey de endişeye kapılmıştı. 10 Mart 1920'de Salihli'ye bir şifreli telgraf çekti ve Çerkez Ethem Bey'den ayaklanmayı bastırmasını istedi.

Emrindeki Süvari birlikleriyle Çerkez Ethem Bey, 15 Nisan 1919'da Susığırlık'a geldi. Çünkü Anzavur'un önemli kuvvetleri buradaydı, Yahya köyü civarına mevzilenmişlerdi. Çarpışmalar 16 Nisan 1920'de, sabahtan akşama kadar sürdü. Akşam üzeri isyancılar mağlup oldular. Anzavur, Karabiga'ya, oradan İstanbul'a kaçtı.[122] Böylelikle çok tehlikeli bir hal alan ve askeri birliklerin bastıramadığı isyan Çerkez Ethem Bey tarafından bastırılmıştı.

E) DÜZCE AYAKLANMALARI

Ayaklanmanın amacı Batıdan ilerleyen Yunan kuvvetlerine karşı kuzeyde tutulacak savunma hatlarının kuruluşunu engellemekti. Bu sayede ilerleyen düşman kuvvetleri İstanbul hükümetiyle bağlantılarını sağlayabilecektiler. Ayaklanma doğuya doğru yayıldıkça Ankara'yı da etkisi altına alabilecekti. Nitekim ayaklanma kısa sürede Gerede ve Kızılcahamam çevresine kadar yayıldı.[123]

---

122 K. Esengin, a.g.e., s. 73-92

123 K. Esengin, a.g.e., s. 94-95

1) Birinci Ayaklanma:

Hilafeti destekleyen propagandalar 28 Ekim 1919'da Adapazarı çevresinde de yapılmaktaydı. Bu tarih İngilizlerin İstanbul-Eskişehir demiryolu kontrolünü ele aldıkları zamana rastlar. Akyazı Çerkez eşrafından Talustan, Çerkez Bekir, Sapanca Avşar köyünden Tahsildar Beslan adlı kişiler yanlarına aldıkları 15 adamla Adapazarı'nda olay çıkardılar. Kaymakam Tahir Bey bu kargaşayı önledi ve olay çıkaranlar dağıldı. Tahsildar Beslan ile kardeşi Hasan Çavuş tutuklanmış, İstanbul'dan para getirmiş ve bu paraları dağıtmakta olan Mayaslı Bekir de kaçmıştı. Zonguldak'tan getirilmiş 70 kadar asker asayişi sağlamakla görevliydi.

Düzce'nin Ömerefendi köyünde toplanan isyancılar Düzce'ye saldırıp askeri karargahı bastıla, Binbaşı Mahmut Nedim Bey, asilere teslim oldu ama, Süvari Yüzbaşı Avni Bey, askerleriyle isyancılara karşı koydu ama, yaralandı. Teğmen Ruhsar Bey şehit olmuştu. İsyancılar hükümet binasına el koydular. Başlarında Berzak Sefer, Çerkez Vahap ve emekli Jandarma yüzbaşısı Koçibey vardı. İsyancılar Bolu mutasarrıfı Haydar Bey'i görüşmek için Düzce'ye çağırdılar. Gelir gelmez o da yakalanıp hapsedildi. İsyancılar 14 Nisan 1920'de Bolu'ya girdiler.

Durumu öğrenen Mustafa Kemal, Geyve'de bulunan 24. Tümen komutanı Yarbay Mahmut Bey'e 18 Nisan 1920'de telgraf çekerek, emrindeki kuvvetlerle Düzce'ye hareket etmesini istedi. O, 2 Piyade Taburu, bir Dağ Bataryası ve süvarilerle 19 Nisan 1919'da yola çıkıp, akşam Hendek'e vardı. Bu ilçede de isyancılarla işbirliği yapanlar vardı. Yarbay Mahmut Bey, onların isyandan uzak durmaları için 2-3 gün uğraştı, hatta bildiriler bile dağıttı.

22 Nisan 1922'de Düzce'ye yola çıkan askeri kuvvet, daha ilçeden yeni çıkmıştı ki, tepelerden yaylım ateş altında kaldı. Buna rağmen ilerlemeye devam ettiler. Yolda, pek fazla gitmeden komutan öldürüldüğü gibi, müfrezenin silahları yağmalandı, top isyancıların eline geçti.

Bir heyet 23 Nisan 1920'de isyancıları yatıştırmak için görüşmek istedi. İsyancılar heyette bulunanlardan Kazım ve Sait beyleri de öldürdüler.

O gün Ankara'da TBMM açılmış, Yarbay Arif Bey 300 atlı ile Ayonkarahisar'dan Ankara'ya gelmişti. Bolu'ya doğru yola çıktı. 25 Nisan 1920'de Beypazarı'na taarruz edip isyancıları mağlup ederek, ilçeye girdi. Nallıhan'a yürürken yola çatıştığı isyancıları da mağlup etti. Nallıhan müftüsü Yarbay Arif Bey'e katıldı.[124]

TBMM açıldığı gün Safranbolu halkının, Padişahtan başkasını tanımayız diyerek, ilçede bağırıp çağırması üzerine, aynı gün 200 kişilik bir isyancı Gerede'yi işgal etmişti.[125]

Yarbay Arif Bey, Seben dağına mevzilenmiş isyancıları dağıttıktan sonra, Bolu'ya yürüdü. Çerkez Yar ve adamlarının ateşiyle karşılaştı, onları da püskürttü. Bolu'ya girerken halkın temsilcisi olarak gelen Süreyya Bey, af diledi. Durumdan endişelenen Yarbay Arif Bey, şehre girmekten vazgeçip kuvvetlerini çevreye yerleştirdi. Çünkü her an baskın yiyebilirdi. Şehirde bulunan Binbaşı İhsan Bey, Zonguldak'taki 32. Alay'dan gelen ve elinde kalan kuvvetleriyle iç kısımda gerekli tertibatı almıştı.

2 Mayıs 1920'de Düzce'de toplanan isyancılar ellerindeki kuvvetlerle Yarbay Arif Bey ve askerlerini yok etmek için Bolu'ya yürüdüler. Bu saldırıya yakın köyler ve Bolu halkı da iştirak etmişti. Binbaşı İhsan Bey'in mezarlık kıyısına yerleştirdiği makineli tüfekler kurşun kusmaya başladılar. Halkın çoğu bu atışlarla yere kapaklandı. O sırada Çarşambalı Kara Ali, elinden yaralanmış Binbaşı İhsan Bey'i şehit etti.

Halk gencecik Teğmen Abdülkadir Bey'i çırılçıplak soyup yerlerde sürüklemeye başlamıştı. Öldü sananlar onu kaldırıp bir tarafa attılar. Oysa teğmen ölmemişti. Onu bulan biri hastaneye kaldırdı. Hemşirenin biri onun ölmediğini görünce varıp isyancılara haber verdi. Dışarı çıkardıkları yaralı haldeki Teğmen Abdülkadir Bey'i öldürdüler.

Şehre hakim olan isyancılar 4 Mayıs 1920'de Yarbay Arif Bey'in müfrezesine taarruzda bulundular. Akşama kadar çarpışmalar sürdü. Gece müfreze Karadoğan bucağına çekildi. Yarbay Arif Bey buradan Kızılcahamam'a döndü.

---

124 K. Esengin, a.g.e., s. 95-103

125 K. Esengin, a.g.e., s. 95

8 Mayıs 1920'de Mustafa Kemal, telgraf çekerek Geyve'de bulunan Ali Fuat Paşa'yı Ankara'ya çağırdı. Yine bir telgraf da Konya Ereğlisi'ne çekilmiş, 11. Tümenin Ankara'ya acilen ve eksiksiz gelmesi istenmiştir.

2) İkinci Ayaklanma:

Kızılcahamam'a kadar çekilen Yarbay Arif Bey, 11-12 Mayıs 1920'de çadırına çekildi. Tedbirini de aldırmıştı. Buna rağmen, o gece gizlice çadırına gelen bir kişi onu öldürdü. Kimin öldürdüğü bilinmiyordu ama, nöbetçi erler, Emir subayı Üsteğmen İhsan Bey ve Binbaşı Rüştü Tevfik Bey tutuklandılar. Çünkü Gerede'deki çatışmalarda kuvveti iyi idare edememesi yüzünden binbaşıyla çok sert bir biçimde tartışma olmuş, bir ara Yarbay Arif Bey ona seni astıracağım demişti. Yapıp yapmadığı belli değil ama, bütün şüpheler binbaşının üzerindeydi.

Yarbay Mahmut Bey'in, Yarbay Rahmi Bey'in ve Yarbay Arif Bey'in peş-peşe öldürülmeleri TBMM'ni bile gerdi. Bazı milletvekilleri meclisin ve karargahın ya Sivas'a ya da Kayseri'ye taşınmasını istediler. Ali Fuat Paşa bunun üzerine duruma el koydu ve kesin tedbirler aldı. Emir bile çıkardı. Bu emrin 5. Maddesine göre, Çerkez Ethem Bey'in de dahil olduğu Milli kuvvetlere nasıl hareket edecekleri ve görevlerinin ne olduğu bildirilmişti.[126] Bu telgrafla yetinmeyen Ali Fuat Paşa, 22 Mayıs 1920'de Geyve'ye gelmiş bulunan Çerkez Ethem Bey'le görüştü ve ona yarın 23 Mayıs 1920'de asilerin tedibi için hazır olmasını bizzat söyledi.[127]

23 Mayıs 1920'de Çerkez Ethem Bey'in kuvvetleri hareket geçtiler. Aynı gün Sapanca ve Adapazarı'nı bu kuvvetler ele geçirdi. Tedip kuvvetleri 25 Mayıs 1920'de Hendek'e girdiler. O sırada ayaklanmanın merkezi olan Düzce, doğudan Albay Refet Bey'in, batıdan Çerkez Ethem Bey'in kuvvetleriyle sarılmış bir hale geldi. Düzceliler ellerinde rehin olarak bulunan, nasihat heyeti olarak geldiklerinde tutuklanan Trabzon Milletvekili Hüsrev ve Osman beyler aracılığı ile barış yolları aramaya başlamışlardı.

---

126 K. Esengin, a.g.e., s. 104-115

127 K. Esengin, a.g.e., s. 114

26 Mayıs 1920'de Çerkez Ethem Bey kuvvetleri Düzce'ye girdiler. İlçe ona direnmeksizin teslim oldu. Berzak Sefer, Koçi Bey ve Abdülvahap adlı isyan elebaşıları orada idam edildiler. İstanbul'dan ayaklanmaya destek ve bu ayaklanmayı idare etmek için 9 subay ile Düzce'ye gelen Yarbay Hayri Bey de yakalanıp idam edildi.[128] Böylece Düzce ayaklanması başarılı bir şekilde Çerkez Ethem Bey tarafından bastırılmış oldu.

F) KUVAYI İNZİBATİYE AYAKLANMASI:

İstanbul hükümeti 18 Nisan 1920'de çıkardığı bir kararnameyle Kuvayı Milliye'yi tenkil için Kuvayı İnzibatiye'yi kurmuştu. Bu kuvvetler 250 mevcutlu 4 bölükten, 1 Tabur ve 1 Alay'dan müteşekkildiler. Gönüllüler, muvazzaf ve emekli subaylar da Kuvayı İnzibatiye'de yer alacaklardı. Erlere 30 lira, teğmenlere 60 lira, üst komutanlara 150 lira maaş verilecekti. Bu ordunun başına 500 lira ek ödenekle Süleyman Şefik Paşa getirilmişti. Ordunun kurmay başkanlığına Kurmay Albay Refik Bey atandı. Ordunun 1. Alay'ı İzmit'e gönderilmek üzere 29 Nisan 1920'de vapura bindirildi. Bu alay 66 subay, 965 er, bir dağ bir de sahra bataryasından müteşekkildi. Alayın 22 makineli tüfeği vardı. Komutanlığına Binbaşı Hasan Tevfik Bey getirilmişti. Alay ancak 8 Mayıs 1920'da karaya çıkartılabildi. O sırada Birinci Düzce ayaklanması devam etmekteydi. Bu alayın hareketin sonra 2. Alay Harbiye Nezareti, yani Beyazıt Meydanı'nda toplanmaya başladı.

2. Alay, 7 Mayıs 1920 sayımında mevcudu, 94 subay, 927 erden müteşekkildi. 4 Tabur haline getirilmişti. Komutanlığına Çerkez Bekir Bey tayin edilmişti. Ama bu adam asker değildi. Erlerin pek çoğu gönüllülerdi. İzmit bölgesine gönderilecekler, 3. Alay da kurulduktan sonra Tümen halini alacaktılar. Tümen karargahı olarak İzmit'in 2 km. doğusu seçilmişti.

Durumu haber alan ve tümenin tamamlanmasını bekleyen Ahmet Anzavur, iş tamam olunca yanına çete arkadaşlarını alarak İzmit'e, Tümen karargahına geldi. Doğruca Süleyman Şefik Paşa'nın yanına vardı. Ona, bundan sonra bana Ahmet Anzavur Paşa diyeceksin, bu namı Padişah Efendimiz Hazretleri vermiştir, dedi ve

128 K. Esengin, a.g.e., s. 115-117

"*Kuvayı İnzibatiye'ye istediği anda komuta etmek yetkisi olduğunu ve İstanbul Hükümeti Genel Kurmayının kendisi emrine göre hareket etmek zorunda bulunduğunu*" belirtti, hatta onu, aradan kaç gün geçmiş, şimdiye kadar ne yaptın diyerek tenkit bile etti. Sonra aç bakayım sandığını dedi, gizli tahsisattan ayrılan 15 bin lirayı aldı, adamlarına, silahları da alın, dedi, 2000 tüfek, 600 sandık cephaneyi de alıp 8 Mayıs 1920'de trenle Adapazarı yönüne gitti. Bu hali gören Süleyman Şefik Paşa, ordu komutanlığından istifa ederek, İzmit'ten ayrıldı.

Anzavur, o gün Adapazarı'na gelmiş, şehri işgal etmişti. Yanında ancak 500 kadar adamı vardı.

Şehrin kuzeyinde, Süleymanbey denilen yerde bulunan Mesut Efendi Müfrezesi'ne saldırdı. 4 saatlik bir çatışmadan sonra müfreze çekildi.

Anzavur'un maksadı Geyve'ye saldırıp burayı ele geçirmekti. Ancak Kolordu komutanı Ali Fuat Paşa, gerekli tedbiri almış, Doğançay-İkramiye hattını tahkim ederek buraya kuvvetler yerleştirmiş, Sapanca ve İzmit gelen yollara, Geyve Boğazı'na bile barikatlar kurdurmuştu. Ayrıca Saffet Bey komutasındaki bir müfrezeyi de Değirmendere'nin batısına mevzilendirmişti.

13 Nisan 1920'de Kandıra'yı ele geçiren Anzavur, 14 Mayıs 1920'de Geyve Boğazı'na doğru hareket etti. Elinde Kuvayı İnzibatiye'den almış olduğu top bataryası vardı. 2000 kişi kadardılar.

Anzavur, 15 Mayıs 1920'de Doğançay'ı ele geçirdi. Sakarya nehrini geçmek isterlerken top ateşine tutuldular. Pek çok kayıp vermişlerdi. Bir süvari harekatıyla durduruldular. Saat 17.00'de cepheye gelen 70. Alay'ın 3. Taburu topçu desteğinde taarruza geçti. Bu sırada Kurmay Binbaşı Saffet Bey, Anzavur güçlerinin yan tarafına taarruzda bulundu. Taarruzların şiddeti karşısında isyancılar bozuldular, kaçmaya başladılar. Hava kararmaya başlamıştı. Kaçanlar bu nedenle yakalanamadı.

Bu sefer Anzavur, 17 Mayıs 1920'den itibaren 300 kadar atlıyla vur-kaç harekatı yapmak için çete savaşına girişti. İkramiye'den Geyve istasyonuna taarruza başladılar. Bu yerde pek fazla kuvvet yoktu. 30 kadar asker vardı. Ancak, o sırada 10. Kolordu komutanının bir makineli tüfekle bir topu mevzie getirtmesiyle durum düzelebildi. Ali Fuat Paşa ve emir subayı, her şeyi bırakıp, biri makinelinin diğeri de

topun başına geçti. Top ve makineli tüfek ateşine başladılar. Çarpışma iki saat kadar devam etti. O sıra bir Kolordu Süvari Bölüğü yetişti. Gelenlerin içinde Dayı Mesut müfrezesi ve Demirci Mehmet Efe'nin atlı zeybekleri de vardı. İsyancılar bir kere daha bozguna uğrayıp kaçtılar.

Anzavur, İstanbul'a bir telgraf çekti ve yaralanan ayağının tedavi için Dersaadet'e hareket ettiğini belirtti. Giderken adamlarına, "*Kuvayı İnzibatiye, Kuvayı Milliyeciler ile savaşa tutuştukları zaman Kuvayı İnzibatiye birliklerini arkadan tehdit ve taciz ediniz*" dedi.[129] Buraya çok dikkat edin.

Anzavur İstanbul'a gittikten sonra, tenkil birlikleri olarak gelen Çerkez Ethem Bey kuvvetleri 23 Mayıs 1920'de Geyve'den hareketle Sapanca ve Adapazarı'nı ele geçirmişler, Sapanca'da konuşlanmış Kuvayı İnzibatiye'nin bir müfrezesinden 2 subay, 80 askeri esir almış, 4 top ve 4 makineli tüfeğe de el koymuşlardır.[130]

Süleyman Şefik Paşa'nın İstanbul'a gelmesinden sonra Kuvayı İnzibatiye'nin başına Yarbay Senai Bey atanmıştı.[131]

Suphi Paşa'nın raporuna göre, Kuvayı İnzibatiye'de Anzavur gönüllülerinden bir kişi bile kalmamış,[132] İnzibat kıtalarından erler firar etmeye başlamış, eğer maaşlarına 15'er lira eklenirse bu firarların duracağı[133] belirtilmiş olsa da, asıl sorun para değil, erlerde meydana gelen Milli uyanış fikriydi. Onlar firardan sonra Milli orduya katılıyordular. Kuvayı İnzibatiye'nin hareketine 14 Haziran 1920'de karar verildi. Ancak bu orduda görev yapan 3. Alay komutanı Yarbay Ragıp Bey'in, 3. Alay'ın 1. Tabur komutanı Yüzbaşı Yusuf İzzet Bey'in, 2. Alay komutanı Binbaşı Mustafa Bey'in raporlarına göre durum hiç de ümit açıcı değildi. Kuvayı İnzibatiye tam bir kargaşa içinde, ne yaptığını bilmeden ilerlemiş, Tümen komutanı bile hayali görüntülere makineli ve topçu ateşi açtırmış, girdikleri köylerden çıktıklarında Milli kuvvetler

129 K. Esengin, a.g.e., s. 121-135

130 K. Esengin, a.g.e., s. 138

131 K. Esengin, a.g.e., s. 139

132 K. Esengin, a.g.e., s. 139

133 K. Esengin, a.g.e., s. 142

o köylere girerek arkalarını çevirmiş, 1. ve 2. Alaylar çekilirken hezimetler yaşanmış, 3. Alay'dan 1. Bölük komutanı Yüzbaşı Nuri Bey gibi pek çok subay Milli kuvvetler tarafına geçmiş, erler ateş etmekte kararsız kalmışlar, 2. Alay'dan Milli kuvvetlere katılan 170 er gibi, pek çok er de topluca Milli kuvvetlere katılmış, velhasıl Kuvayı İnzibatiye savaş bile yapamadan mağlup olmuş, erlerinin pek çoğunu, hatta yarısından çok çok daha fazlasını kaybederek çekilmişti. Bu inkar edilemez hezimet karşısında, İstanbul Hükümeti 25 Haziran 1920'de acilen Kuvayı İnzibatiye'yi lağvetmiştir.[134]

G) YOZGAT AYAKLANMASI

Yozgat mutasarrıfı Necip Bey, Milli harekete karşı çıkması nedeniyle 20 Ekim 1919'da görevinden alınmış, yerine Muhasebeci Arif Hikmet Bey atanmıştı. Yozgat'taki Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın başkanı Çapanoğlu Edip Bey ve kardeşi de Milli harekete karşıydılar. TBMM kurulunca eleştiriye ve meclisi kötülemeye başladılar. 16 Mayıs 1920'de bir araya gelen Hacı Bekir, Zileli Musa, Osmaniye köyünden Meşeci İdris ve arkadaşlarını Çapanoğlu Edip Bey toplantıdan sonra evinde misafir etti. Sabah bunlar aldıkları emre göre köy ve ilçelere dağıldılar.

İlk olay Sivas'ın Yıldızeli'nde patlak verdi. Bu olayın elebaşısı Postacı Nazım Bey'di. Nisan ayı içinde Yozgat beyleriyle ilk toplantılarını yapmıştılar. Yıldızeli'nden onlara katılanlar oldu. Bunun üzerine Kolordu Süvari Bölüğü Sivas'tan Yıldızeli'ne intikal ettirildi. Halk askere sevgi gösterisinde bulundu ama, diğer yandan Milli hareketi ve TBMM'ni kötülemeye devam ettiler. 3. Kolordu komutanlığı bir Piyade Taburu ile bir Bataryayı Jandarma Binbaşısı Kemal Bey emrinde 25 Mayıs 1920'de Yıldızeli'ne gönderdi. Çarpışmalar başladı. Sulusaray'da bazı zayıf birlikler isyancılar tarafından esir alındı.

Mustafa Kemal, Mucur Askerlik Şubesi Başkanı'na gönderdiği emirde, Yıldızeli'nde bulunan Alevilerin isyanda yer almamaları için Alevi dedesi Çelebi Efendi'nin isyan bölgesine gönderilmesini, onun orada isyandan vazgeçirici konuşmalar

134 K. Esengin, a.g.e., s. 139-150

yapmasını istenmişti. Ancak Çelebi Efendi buna yanaşmayıp hasta olduğunu söyledi.

İsyancılar 14 Haziran 1920'de Yozgat'ı işgal edip şehre hakim oldular. İsyancıların başına geçen Çapanoğlu Celal Bey, Antep bölgesinden isyanı bastırmak için çağırılan Kılıç Ali Bey'e gönderdiği mektupta, "*Halife ordusunun maksadı Mustafa Kemal ile yedi arkadaşını yakalamaktır. Kırşehir mebusu Rıza Beyle temas ve muhabere halindeyiz. Kırşehir üzerinden Ankara'ya yürüyeceğiz*" demekteydi. Bunun üzerine Kılıç Ali Bey, kimseye bir şey söylemeden, Ankara'ya bile haber vermeden emrindeki birlikleri alıp Boğazlıyan tarafına çekildi ve beklemeye başladı.[135] Onun moral bozucu davranışlarda bulunduğu, hatta Akdağmadeni halkının isyancılara katılmasında ve isyancılara sempati duymasında katkısının bulunduğu[136] söylenir. Çünkü, Çapanoğlu İsyanı çok büyük bir isyandır. Öyle 100-200 askerle bastırılacak isyan değildir. Ankara'ya gönderdiği raporda Kılıç Ali Bey, "*Yanımda 60 atlıdan başka güveneceğim kimse yoktur*" diyor, 2 topla takviye edilmesini belirtiyor, Çerkez Ethem Bey kuvvetleri taarruza geçince kendisinin de taarruz geçip ona yardım edeceğini ifade ediyordu.

15-16 Haziran 1920'de Artova ve Çamlıbel karakollarına isyancılar saldırı düzenlediler. Yıldızeli Karakolu'na bile saldırıp jandarmaların silahlarını, mermilerini ve giyeceklerin aldılar. Genelkurmay bu isyanı ve Yozgat'taki isyanı da ancak Çerkez Ethem Bey'in bastıracağına kanaat getirdi. O, Eskişehir'de Birinci Kuvayı Seyyare kuvvetlerinin başında hazır bekletiliyordu.[137] Bu tenkil işinin başına iş açacağını bildiği halde, yalvar yakar görevi kabul eden Çerkez Ethem Bey, 70 subay, 2100 er, 1300 hayvan, bir dağ bataryasından müteşekkil 4 top, bir sahra topu, 8 makineli tüfek gücüyle[138] 20 Haziran 1920'de Ankara'dan Yozgat'a yola çıktı. 23 Haziran 1920'de sabah şehrin kapısına vardılar. O gün çarpışmalar başladı. İsyancılar kısa sürede dirençlerini yitirdiler. Saat 12.00'de şehit tamamen teslim alındı.

---

135 K. Esengin, a.g.e., s. 155-161

136 K. Esengin, a.g.e., s. 162

137 K. Esengin, a.g.e., s. 162-163

138 K. Esengin, a.g.e., s. 166

Çerkez Ethem Bey, şehirde 20 kişilik bir müfreze bırakıp, 24 Haziran 1920'de isyancıların toplandığı Alaca üzerine hareket etti. Gece isyancıları kuşatma altına aldı ve kaçmalarını önledi. Çerkez Ethem Bey bunu çok iyi biliyor, yerine göre uyguluyordu. Sabah çarpış iki saat kadar sürdü. İsyancılar büyük kayıp vermiştiler. İlçeye girildi. O sırada kaçan isyancılar Alaca'nın dışında toplanmış, kendilerine katılan çevreden insanlarla Arapseyf'de tertibat alarak beklemeye başlamıştılar. Çerkez Ethem Bey durumu sezdi ve Yozgat'a doğru harekete geçti. Bunu yaparken isyancıların toplandıkları yere, onları çevirmek için adamlarından bir kısmını göndermişti. Öyle bir şey oldu ki, isyancılar kendi tuzaklarına kendileri yakalandılar. Çünkü iki taraftan sarılmış bir haldelerdi. 4 saatlik bir çarpışmadan sonra dağıldılar. Kaçanların içinde Çapanoğlu Halit Bey de vardı. 300 ölü vermiştiler. Çerkez Ethem Bey isyancılardan bir top 4 makineli tüfek ele geçirmişti. Olay olup bittikten sonra, İkinci Kuvayı Seyyare'yle Çolak İbrahim Bey, ondan bir müddet sonra da 300 Süvari, 350 Piyadeden müteşekkil birliğiyle Albay Refet Bey, isyan bölgesine intikal etti. Yozgat isyanı bastırılmıştı. Çerkez Ethem Bey, emrindeki Birinci Kuvayı Seyyare birlikleriyle 9 Temmuz 1920'de Yozgat'tan Batı cephesine hareket etti.[139] Albay Refet Bey, onun tenkil hareketindeki her işine burnunu sokmaya başlamıştı. Neden yaptığı belli değildi. Geç kalışının ayıbını mı bastırmak, yoksa tenkilin üstüne mi yatmak istiyordu? Demek ki Çerkez Ethem Bey, durumu önceden hissetmişti. O, Hatıralarında buna uzun uzun yer verir. Misal, 200 isyancı Kuvayı Seyyare'ye geçmeye razı edilirken, Albay Refet onları cezalandırmaya çalışır.

H) DELİBAŞ AYAKLANMASI

Delibaş ve adamları 2 Ekim 1920'de Çumra'yı basıp bucak müdürünü tutukladılar. Bunun üzerine ayaklanma Koçhisar, Karapınar, Karaman, Ilgın, Akşehir, Seydişehir, Beyşehir, Akseki, Manavgat ve Alanya'ya kadar yayıldı. İsyan olayı İstanbul'da hazırlanmıştı. Tüccardan Kadıhanlı Hoca Ahmet, Gördesli Celal Bey birkaç ay önce bölgeye gelmiş, gezmiş ve ayaklanmayı hazırlamışlardı. Zeynel Abidin za-

139 K. Esengin, a.g.e., s. 168-172

ten bu ayaklanma için çoktan beri çalışıyordu. TBMM hükümeti durumdan haberdar olmuştu. İsyanın tenkili için Albay Refet Bey görevlendirildi. 3 Ekim 1920'de Afyonkarahisar'da bulunan 12. Kolordu'nun bir bölüğü, 2 makineli tüfekle güçlendirilip, trenle Konya'ya yola çıkarılmıştı. Gelenler Sarayönü istasyonunda mevzilendiler. 5 Ekim 1920'de 12. Kolordu'dan Binbaşı Sadettin Bey komutasında bir müfreze de trenle gönderildi. İsyancılar bu müfrezeyi bekliyordular. İstasyonda çarpışmalar başladı. Ölenler oldu. Bunun üzerine isyancılar dağıldı. Müfreze 10 kişiyi tutuklamıştı. O gün Binbaşı Derviş Bey, 2 makineli tüfeğin de bulunduğu bir Süvari birliğiyle olay yerine intikal etti.[140]

Delibaş ve adamları 6 Ekim 1920'de Horozlu'ya saldırdılar. Çünkü Binbaşı Sadettin ve Binbaşı Derviş beyler buradaydı. O sırada Ankara'dan bir Süvari Alayı'yla gelen Albay Refet Bey, yetişti. Delibaş ve adamları bozulup kaçmaya başladılar. Aynı gün Milli kuvvetler Konya'ya girdi. [141] Çünkü isyancılar, 4 Ekim 1920'den beri şehrin bazı yerlerine hakimdiler.[142]

O gün akşama doğru Albay Refet Bey'e Genelkurmay'dan "*Asilerin Karaman batısında Pınarbaşı köyü ile Bozkır ilçesinin Armasun yerinde ve demiryolu üzerinde Arıgören mevkilerinde ve Çumra ovasında bulundukları, kuvvetlerinin 500'ü aşkın olup, günden güne arttıkları, Karaman civarında Pınarbaşı gibi tenkillere başlanması, ondan sonra yapılacak hareketler için sizden emir alınması bu tümen komutanına yazılmıştır*" şeklinde ifade edilen bir telgraf gelmişti.

Albay Refet Bey, 7 Ekim 1920'de, akşam cevap olarak tel çekti, dedi ki:

"*Bu sabah Karaman ile birkaç telgraf muhaberesi yapılabildi. Oranın isyancılar elinde olduğu anlaşılıyor. Bu halde bütün Konya ve Isparta Sancağının Konya'ya yakın yerleri isyan halindedir. Kadıhan istasyonu memuru, 7 Ekim 1920 öğleden sonra Kadıhan'ın dahi asiler tarafından işgal edildiğini söyledi. Muhabere şimdi kesildi. Durumu önemli görüyorum. Bir kuvvet Ilgın üzerinden Kadıhan istikametine hareket etmelidir. Eğridir'den Doğu Karaağaç ve Beyşehir yönünden de Demirci*

140 K. Esengin, a.g.e., s. 195-198

141 K. Esengin, a.g.e., s. 206-208

142 K. Esengin, a.g.e., s. 202-205

Mehmet Efe'nin yollanmasını gerekli görüyorum. Karaman yönündeki hareketin Niğde çevresine bulaşmasından endişe ediyorum. Gerek Karaağaç, gerek Kadıhan ve gerekse Karaman'a karşı önemli icraata geçilmesi gerekiyor. Çabuk ve etkili davranmazsak, isyan daha da büyüyecektir."

500 atlı, bir dağ topu ve iki makineli tüfek gücüyle varan Albay Refet Bey, Binbaşı Derviş Bey'le buluştu. Afyonkarahisar'la Ilgın arası yerlerin temizlenmesi 12. Kolordu'ya, Eğirdir ve çevresi Demirci Mehmet Efe'ye bırakılmış, Konya'nın güneyindeki isyancıların temizlenmesi işini Albay Refet Bey üzerine almıştı. 8 Ekim 1920'de harekete geçildi. 9 Ekim 1920'de Çumra, 16 Ekim 1920'de Bozkır, 19 Ekim 1920'de Beyşehir, 23 Ekim 1920'de Çığıl Albay Refet Bey tarafından, diğer bölgeler de ilgilileri tarafından temizlendi ve ayaklanma böylece bastırıldı. Konya'da yargılanan 25 kişi idam edildi.[143]

VI- İZMİR'İN YUNANLILARCA İŞGALİ, BİR GAZETECİ, BATI ANADOLU KUVAYI MİLLİYE, SEVR ANTLAŞMASI

A) İZMİR'İN YUNANLILARCA İŞGALİ

İtilaf devletlerin L. George, Clemenceau ve Wilson'dan oluşan Yüksek konseyi İzmir'in işgaline izin çıkarmışlardı. 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar şehri işgal ettiler. Aslında şehrin bir gün önce işgal edileceğini haber alan halk, rıhtımda toplanmak istemiş, kendisiyle görüşen heyete İngiliz amirali Calthorpe, siz mağlup bir devletsiniz, buna katlanacaksınız demişti.

Yerli Rumlar ellerinde Yunan bayrakları, İzmir'i işgal eden Yunan ordusunu karşılamıştılar. İzmir metropoliti Chrisostomos, şehre ayak basan ilk Yunan birliğini kutsamıştı.[144] Yunan askerleri şehirde ilerlemeye başladılar. Bunu gören gazeteci Osman Recep Nevres, yani Hasan Tahsin tarafından Yunan bayrağını taşıyan as-

143 K. Esengin, a.g.e., s. 208-216

144 A. İ. Gencer-S. Özel, a.g.e., s. 96-97

ker kurşunlanıp öldürüldü. Yunanlılar Hasan Tahsin'i öldürmekte gecikmediler. Askeri kışla Yunan askerileri tarafından işgal edildi. O sırada Askerlik şubesi başkanı Süleyman Fethi Bey'i süngüleyerek öldürdüler. Hatta Kolordu başhekimi Yarbay Şükrü Bey de öldürüldü.[145] Rumlar galeyana gelmiş, şehirde rastladıkları Türk subaylarına saldırmaya başlamışlardı. Hatta Türkler üzerinde atış taliminde bulunan Rumlar bile vardı. Olaylara mani olmak isteyen Yunanlı Albay Mazarakis bile Rumlar tarafından öldürüldü. O gün şehirde 5000 Türk öldürülmüştü. Yunanlılardan ölen ise yalnız iki kişiydi. Bunun üzerine İstanbul'da hükümet 16 Mayıs 1919'da istifa etti, Damat Ferit Paşa yeni hükümeti kurmakla görevlendirildi. Mustafa Kemal Paşa, o gün Sadarete çektiği telgrafla İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalini kınamıştı. Giresun Belediye Başkanı Topal Osman Ağa da, 17 Mayıs'ta Giresun'da Yunanlıların İzmir'i işgalini kınayan büyük bir protesto mitingi düzenledi. Tirebolular da bu işgali 19 Mayıs'ta protesto ettiler.

İşgali kınamak yalnız Karadeniz bölgesine has olmamıştı. Trakya'da, Doğu Anadolu'da, hatta Güneydoğu Anadolu'da bile Yunan işgali halk tarafından protesto edildi. Trakya Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi'nin Edirne'deki kınama mitingine 58 bin kişi katılmıştı. Hasankale'den ve Silvan'dan işgali kınayan telgraflar İstanbul'a gelmekteydi.

İngiliz Genelkurmay başkanı General H. Wilson, Yunanlıların İzmir'e çıkarılmasını yanlışlık olarak nitelendirdi. Fransa'dan yalnız Piyer Loti ve Claude Farrere gibi Türk dostu yazarlar işgali kınadılar. İtalyanlar Yunanlıların İzmir'i işgal etmesine öfkelenmişlerdi. Çünkü onlar kendi paylarına düşen İzmir'in neden Yunanlılara verildiğini sorgulamaktaydılar. Amerika Birleşik Devletleri halkından bazı kimseler Wilson prensiplerinin çöpe atılmasından söz etmektelerdi.[146]

Denizli müftüsü Ahmet Hulusi Efendi ve Denizli Askerlik Şubesi başkanı Tevfik Bey'in girişimleriyle Yunan işgalinden dört saat sonra Denizli'de protesto mitingi yapılmış, o gün Milli mücadeleye Denizliler karar vermiş, akşam 57. Piyade Tümen komutanı Mehmet Şefik Bey'e yazılan Tevfik Bey'in bir raporuyla silah istemişler.

145 O. Akandere-Y. Semiz, a.g.e., s. 71

146 A. İ. Gencer-S. Özel, a.g.e., s. 97-98

Mutasarrıfın onayı ile Sarayköy Topçu Alayı'nda bulunan silahlar Denizli halkına dağıtılmış, 16 Mayıs 1919'da Harbiye Nazırlığından askeri birliklere ve Askerlik şubelerine çekilen telgraflarda, silahların İtilaf kuvvetlerine terk edilmemesi de ilgililerden istenmişti.[147]

B) BATI ANADOLU'NUN TEŞKİLATLANMASI

17 Mayıs 1919'da Burdur Askerlik Şubesi başkanı Binbaşı İsmail Hakkı Bey, 57 Piyade Tümeni komutanına telgraf çekmiş, düşman işgaline karşı sadık ahalinin teşkilatlandırılmasını, bunların silahlandırılmasını teklif etmiş, Piyade Tümen komutanı M. Şefik Bey teklifi uygun bulmuş, 23 Mayıs 1919'da Harbiye Nazırlığına gönderdiği telgrafla olaydan söz etmiş, en iyi durumun Kuvayı Milliye Teşkilatı'nı kurmak, bunu yurt çapında yaygınlaştırmak olduğunu belirtmiş, telgrafı alan Cevap Paşa raporun altına not düşerek, son fıkra önemlidir, acele etmemiz gerekmektedir diyerek, görüşünü dile getirmiş, M. Şefik Bey'i desteklemiş, onun desteğiyle Yunan işgaline karşı Batı Anadolu'nun her yerinde Kuvayı Milliye birlikleri teşekkül ettirilmiştir.

İzmir'i işgal eden Yunanlılar, şehirde asker bıraktıktan sonra Anadolu içlerine ilerlemeye başlamışlardı. Ayvalık da Yunanlılar tarafından işgal edildi. Böylece Ege bölgesinin kuzeyinde bile işgaller başlamıştı. Türkler Aydın, Nazilli, Ayvalık, Bergama, Soma, Akhisar, Salihli ve Ödemiş'te Yunanlılara karşı cepheler oluşturmuştular.

Yunanlılar ancak 18 Mayıs 1919'a kadar İzmir'e ve Urla'ya hakim olabilmişlerdi. 26 Mayıs 1919'da Manisa Yunanlılar tarafından işgal edildi. Gediz vadisi boyunca işgaller devam etmekteydi. Turgutlu, Tire, Saruhanlı da Yunanlıların eline geçmişti. Menderes havzasından güney ve doğu kollarında ilerleyen işgal kuvvetlerin ilk hedefi Aydın'dı. 27 Mayıs 1919'da bu şehir de işgal edildi. Yunanlılar Aydın'dan sonra Nazilli'ye taarruza geçtiler.

147 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -1-, a.g.e., s. 256

Umurlu, Köşk ve Sultanhisar'ın işgaliyle 4 Haziran 1919'da Nazilli de teslim oldu. Yunan kuvvetlerini sevinç çığlıklarıyla Rumlar karşıladılar. Türkler 15 Mayıs 1919 işgalinden itibaren yol boyunca katledilmişti. Bunu Yunanlılar da yapmış, Rumlar da yapmıştı. Hatta şehirler, kasabalar, köyler ateşe verilmiş, kadınların ve kızların bile namusları kirletilmişti. Bütün bu olaylara dünya basını ve hükümet görevlileri seyirci kalmıştı. Türk milleti bir infial içindeydi.

İşte bu sırada Kuvayı Milliye fikri Anadolu'da, hatta Trakya'da bile kısa sürede filizlenmeye, işgal bölgelerine yakın yerlerde ise, sanki mantar biter gibi bitmeye, Milis kuvvetler, Gönüllü birlikleri teşekkül etmeye başladı. 29 Mayıs 1919'da Denizli Redd-i İlhak Cemiyeti kurulmasıyla, gönüllüler cemiyetin kapısına yığılmaya başladılar. Öyle ki Polis komiseri Hamdi Bey bile gönüllü yazıldı ve oluşan birliklerden birinin başına kumandan tayin edildi.

Yine Molla Bekir adında bir köylü, başına gençler toplamış, onlarla bir gönüllü birliği teşkil etmişti. Binbaşı İsmail Hakkı Bey'in emrine verilen ve Sarayköy Müfrezesi adını alan bu birlik 8 Haziran 1919'da cepheye uğurlanmıştı.

Gençler Mızraklı Süvari Bölüğü adıyla Denizli'de yine gönüllülerden oluşan bir kuvvet teşkil etmiş, Sarayköy Müfrezesinin ardından cepheye sevk edilmişlerdir. Korkuteli, Hafızpaşa, Bucak ve nahiyelerinden cepheye gönderilmek üzere koşup gelenler çoktu. Askeri birlikler Kuvayı Milliye'ye gereken silah ve cephaneyi sağlıyordular. Hatta 175. ve 176. Alayların birer taburları Sarayköy'e gelmişlerdi.

Mutasarrıf Hilmi Bey'in desteğiyle Muğlalılar da bir müfreze teşkil ederek, bu müfrezeyi Aydın'a göndermiştiler. Gönüllülerle birlikte Tavaslı'dan Ömer Bey ve Yörük Ali Efe toplanan kuvvetlere iştirak etmişlerdi. Müftü Ahmet Hulusi Bey'in, Mutasarrıf Faik Bey'in, Albay Tevfik Bey'in, Albay Şefik Bey'in hizmetleri bir an olsun inkar edilemez.

Denizli'de Türk Ocağı çatısı altında toplanan gençler, aydınlar, yedek subaylar, eşraf belirli bir yekun teşkil edince hemen cepheye doğru yola çıkıyorlardı. Böylece 27 Haziran 1919'da, bütün kuvvetler Umurlu'da toplandı. Kuvayı Milliye asker sayısı 2500'ü bulmuştu. Aydın'daki Yunan kuvvetleri ise 5000 civarındaydılar. Yunanlılar her yönden üstün olmaların rağmen, 29 Haziran 1919'da saldıran Türk güçleri

karşısında, 30 Haziran 1919'da Aydın'ı terk edip çekilmişlerdir. Bu başarı daha İstiklal Harbi başlamadan Yunanlıların düzenli, her tür teçhizatla donatılmış silahları mükemmel ordusuna karşı Kuvayı Milliye'nin kazandığı ilk zaferdir. Ancak imkansızlıklar nedeniyle düşman takip edilememiş, bir iki gün sonra Aydın yeniden işgal edilmiş, Sarayköy müfrezesi Nazilli istikametinde savunmaya geçmiştir.

Yunanlılar 3 Temmuz 1919'da Nazilli'ye saldırıp burayı almakta gecikmedi. Arkasından Buldan'ı işgal ettiler.

Türkler Umurlu'da yeni bir cephe teşkil ettiler. Demirci Mehmet Efe kızanlarıyla gelip buradaki çarpışmalara iştirak etti. Temmuz ortalarında Yunan ilerleyişi durmuştu. Yunanlılara karşı Denizli'nin batısında, Ağustos'un ortalarında güçlü bir cephe oluşturuldu. 11 Ağustos 1919'da sayımda cephedeki mücahitlerin sayısı 2900'u bulmuştu. Bu rakamın % 83'ü gönüllülerdi. Gönüllüler Tavas, Arpaz, Çal, Nazilli, Yenipazar, Karacasu, Honaz, Koçarlı, Karahayt, Suldan, Kuyucak, Akçaköy, Ortakçı, Pirlibeğ; Bademiye, Mendegüme gibi kaza ne nahiyelerden gelmişti. Yörük Ali Efe, Sökeli Ali Efe, İsmail Efe, Mestan Efe ve Zurnacı Efe de kızanlarıyla Milli kuvvetlere iştirak etmiştiler.

Yunanlılar Batı Anadolu'yu yerle bir edip ateşe vermiş, Denizli'yi tehdit etmeye başlamışlardı. Bunun üzerine Anadolu'nun iç kesimlerinden gönüllüler akın akın cepheye gelmeye başladılar. Isparta mücahitleri, Demiralay ve Çelikalay gönüllüleri böylece teşekkül ettirildi. Hafız İbrahim Bey, Demiralay gönüllülerinin başındaydı. Bu birlik 1920 yılının Eylül ayında Buldan-Güney Çal ve Sarayköy çizgisini kapsayan Menderes cephesine kaydırılacak, düşman karşısında önemli başarılar elde edecekti.

Görüldüğü gibi İzmir-Aydın-Denizli hattında bütün Türkler Yunan işgallerini durdurmak için vatan topraklarını savunmaya koşmuştu.

26 Mayıs 1919'da, İşgal savaş gemileri Ayvalık kıyılarına gelerek keşif yapmışlar, 29 Mayıs 1919'da Ayvalık Yunanlılar tarafından işgal edilmişti ama, işgalin ilk safhasında 172. Piyade Alay komutanı Yarbay Ali Bey'in direniş kuvvetleri işgalcilere karşı koymaya başlamışlardı. Bu direniş, Mondros Mütarekesi'den beri bir ordu

birliğinin düşmana ilk silahlı mukavemetiydi. Rumlar Ayvalık'ta da, İzmir'in işgalinde yaptıkları gibi, Yunanlılar safında yer almıştılar.

Yunanlılara karşı Ayvalık'taki ilk direniş başladı. Burada Edremit ve Burhaniye'den gelen ve Ayvalık'tan da katılan gönüllülerle bir Kuvayı Milliye birliği oluşturulmuştu. Bu birliğin mücahit sayısı 500-600 kişiydi.

Ayvalık cephesinde oluşturulan Kuvayı Milliye'ye Yarbay Ali Bey'le birlikte, Edremit eski kaymakamı Köprülülü Hamdi Bey'in, Peli köylü Mehmet Bey'in, Ayazmentli Nazmi Bey'nin ve Kırkağaçlı Mehmet Emin Bey'in büyük büyük katkısı vardı. Zamanla daha da güçlenen cephede çarpışmalar bir yıl kadar devam edecekti.

5 Haziran 1919'da Soma, 13 Haziran 1919'da Bergama Yunanlılar tarafından işgal edilmişti. Bunun üzerine Akhisar-Bergama-Soma üzerinde yeni bir cephe açıldı. 61. Piyade Tümen komutanı Albay Kazım Bey, Balıkesirli Yüzbaşı Kemal Bey, Akhisarlı Parti Pehlivan Bey, Hafız Hüseyin Bey ve Balıkesir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri bölgedeki diğer nizami birlik komutanları ile birlikte direnişe geçtikleri gibi, cephenin oluşmasında da katkı sağlamıştılar. Kısa zamanda gönüllü birliklerden müfrezeler oluşturulmaya başlandı. Bunlar Kuvayı Milliye çatısı altında birleştirildi. 15-16 Haziran 1919'da Bergama'da bulunan Yunan kuvvetlerine baskınlar yapıldı ve işgal taburlarının bir kısmı yok edildi. Yunanlılar gece meydana gelen saldırıyı beklemiyordular. Bunun üzerine sivil Türkler katledilmeye başlandı. 17 Haziran 1919'da Yunanlılar ve Rumlar Menemen'de bir katliam gerçekleştirdiler. Menemen Kaymakamı Kemal Bey ve çok sayıda Türk öldürüldü.

Batı cephesindeki bu gelişmenin şahitlerinden biri olan Rahmi Apak, o geceki Bergama baskını hakkında,

- Bu, "*Milli hareket tarihinde en ön safta yer alacak bir hadisedir. Ve adeta milli ayaklanmanın ilk şanlı*" olaylarından biridir, demektedir.

Yunanlılar baskından sonra çekilmişlerdi. 19 Haziran 1919'da işgal kuvvetleri Bergama'ya yeniden girdiler. Bu yeniden işgali Kuvayı Milliye'nin yapısında aramak gerekir. Çünkü söz konusu direniş birlikleri nizami birlikler olmaktan uzaktı. Bir başarı elde ettikten sonra, orada kalmayıp dağılıyorlardı. Aynı durum Aydın'da da yaşanmış, bu şehri terk eden Yunan kuvvetleri Kuvayı Milliye birliklerinin dağılıp şehirdeki güçlerinin zayıflamasıyla yeniden Aydın'ı işgal etmişlerdi.

Temmuz ayında Soma-Bergama-Akhisar cephesinde çarpışmalar daha da şiddetlendi. Düşmana mukavemet artmıştı. Yakın köy ve kazalardan, hatta Balıkesir ve nahiyelerinden cepheye gelenler vardı. Kuvayı Milliye birliğinin mücahit sayısı 700'e ulaşmıştı. Birliklerin başında Soma cephesinin kurucusu Kırkağaçlı Mehmet Emin Bey ve Hulusi Bey bulunmaktaydı. Akhisar mıntıkasında Manisalı Karaosmanzade Halit Bey ve Hafız Hüseyin Bey Kuvayı Milliye birliklerinin başına geçmiştiler. Bu birliklere 188. Piyade Alayı'ndan bir miktar askerle, Akhisar kazası ve Marmara nahiyesi halkından da katılanlar olmuştu. Bu iki vatanperver insan daha sonra şehit olacaklardı.

Alaşehir eşrafından Mustafa Bey'in gayretleriyle Çerkez Ethem Bey, Salihli'de Yunanlılara karşı bir cephe açmış, onun direniş kuvvetine Kuvayı Seyyare, atlılardan müteşekkil olmaları nedeniyle gezici, intikal edici kuvvetler adı verilmişti. Bu güçler Kuvayı Milliye birliklerinin en güçlü direniş kuvvetiydi. Mücahitlerinin sayısı bir Tümen düzeyine ulaşmıştı. Çerkez Ethem Bey'in kuvvetleri, kuzeyde Akhisar, güneyde Sart harabeleri-Salihli-Alaşehir-Uşak mıntıkalarında Yunanlılara karşı koyuyordular. Büyük kısmı Afyonkarahisar'da bulunan 23. Piyade Tümeni'nin bir alayı bu kuvvetlere destek veriyordu.

Salihli'nin güneyinde, Ödemiş mıntıkasında İsmail Efe ve Bayındırlı Gökçen Efe kızanları ve kendilerine iştirak eden gönüllülerle birlikte vatan topraklarının savunmasında yerlerini almıştılar. Bu mıntıkada Kuvayı Milliye ruhunun teşekkülü Kaymakam Bekir Sami Bey'in çalışmalarıyla gerçekleşmişti.[148] Ödemiş Kuvayı Milliyesinin kuruluşunda İlçe Jandarma kumandanı Yüzbaşı Tahir Fethi ve Askerlik Şubesi başkanı Ali Rıza beylerin büyük emeği vardır. Tahir Fethi Bey, 1600 silahı halka dağıtmış, gönüllü birlikleri kurmuş, bu birliklerin kumandasını üzerine almıştı.[149]

148 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 256-264

149 Prof. Dr. Yavuz Abadan, Mustafa Kemal ve Çetecilik, Varlık Yayınevi/1699, İstanbul 1972, s. 101-102

C) BİR GAZETECİ

İzmir'de Yunan işgali başlar başlamaz Tasvir-i Efkar gazetesi, Arif Oruç adlı bir muharririni Batı Anadolu'ya göndermiş, onun bölge hakkında her gün verdiği bilgiyi muharririnin adı ile yayınlamaya başlamıştı. Bu bir dizi haber yazısıydı. Oruç Bey, bölgedeki Kuvayı Milliye önderleriyle görüşmüş, röportajlar yapmış, 1919 yılının son dört aylık dönemini bütün hatlarıyla gözler önüne sermiştir. O bu haber yazı dizisiyle isim yapmıştı. Oruç Bey, 1920 yılında Eskişehir'de Yeni Dünya gazetesini çıkarmaya başladı ve başyazar olarak yazılar yazdı. Bir ara tutuklandı, 21 Nisan 1921'de serbest bırakıldı. Sosyalist fikirlere sahipti. Sonra, Cumhuriyetin ilanıyla siyasetle ilgilenmeye başladı ve 1949 yılında da vefat etti.

Ruşen Eşref Bey, onun yazıları için, "Batı Anadolu'da Kuvayı Milliye Nezdinde" tabirini kullanmıştı. Bu nedenle Oruç Bey, ilk yazısına "**İade-i Muhacirin Heyeti**" başlığını atmış, üç tefrikadan sonra yazı dizisine "**İzmir Kuvayı Milliye Nezdinde**" başlığını koymuştu.

Yazının tamamı 22 tefrikadan oluşmaktaydı. O yazı dizisinde, Kuvayı Milliye'nin karşılaştığı zorlukları, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleriyle olan ilişkilerini anlatmıştır. Oruç Bey'in yazıları İstanbul'a tam zamanında varmıyor, bazı gecikmeler oluyor, bu nedenle yazı dizisinde bazı kopukluklar meydana geliyor, ancak gelen yazılar Tasvir-i Efkar'da yayınlanıyordu. Tabi ki onun haber dizisiyle ilgili yayınlanmayan, daha doğrusu sansüre uğrayan yazıları da oldu.

Oruç Bey, Batı Anadolu'daki Türk halkının, Ekim 1919-Aralık 1919 ayları arasındaki durumunu Türk kamuoyuna duyurduğu gibi, ilginç ve bilinmeyen gerçekleri de su yüzüne çıkarmıştır. Onun yazılarına göre, Türk halkının durumu o sırada hiç iç açıcı değildir. Çünkü perişanlık her yerde göze çarpmaktadır. Halk bir yandan açlıkla, bir yandan da hastalıkla boğuşmaktadır.

Eğitim ve sağlık kurumları yetersizdir. Kimi yerlerde bu kurumlar çalışmamaktadır.[150]

---

150 Prof. Dr. Yücel Özkaya, Milli Mücadelede Ege Çevresi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/1619, Ankara 1994, s. 1-2

Oruç Bey, bu yazısında oldukça tarafsız kalmıştır. Konuşmaları aynen yayınlamıştır. Ancak yazının bazı kısımlarında sansür uğrayan, kesik atılan yerler de vardı. Buna rağmen onun İstanbul'a gönderdiği haber yazılarının çoğu olduğu gibi yayınlanmıştır. Yazı dizisi, Sivas Kongresi'nden sonra ve Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya gelme zamanı arasını kapsamaktadır.

Oruç Bey, yazı dizisinde sık sık göçmenlere değinmekteydi. Onu bu yazılarıyla göçmenlere karşı ilgi artmış, onlara hükümet ve zenginler tarafından bazı yardımlar yapılmaya başlanmıştır.

Kamuoyu, Milli mücadeleden Oruç Bey'in yazı dizisiyle haberdar olmuş, daha doğrusu onun yazı dizisiyle Milli mücadele kendini geniş kitlelere duyurmuştur. Bu inkar edilemez bir gerçektir. Oruç Bey'in yazı dizisi halkın Kuvayı Milliye'ye katılımında da büyük rol oynamıştır. Çünkü onun bu yazıları halkta Milli mücadeleye bir eğilim ruhu aksettirmekteydi.[151] Oruç Bey, bir seyyah gibi, seyyahın yazdığı seyahatname gibi, o zamanki Batı Anadolu hakkında bilgiler bile vermekteydi.[152]

Onun verdiği bilgilerden biri, Damat Ferit Paşa Hükümetinin Harbiye nazırı Süleyman Şefik Paşa'nın, İzmir Kuvayı Milliye kurucularından Hacı Şükrü Bey'le Demirci Mehmet Efe'yi kandırma çalışması, bu ikisinin oyuna gelmeyip İstanbul'a gitmemeleridir. Gitselerdi tutuklanacaklardı. Demirci Mehmet Efe, paşanın gelen telgrafını Oruç Bey'e göstermiştir.[153]

Yazı dizisinin önemli kahramanlarından biri Hacı Şükrü Bey'dir. Bu zat, 1900 yılında Harbiye'den mezun olmuş, 1901 yılında eşkıya takibiyle Serez'de görevlendirilmişti. Onun askerlikte ilk vazifesi buydu. Mülazım-ı Evvel Hacı Şükrü Bey, 1903 yılında 4. Avcı Taburu'nun 2. Bölüğü'ne komutan tayin edilir. 1905 yılında İstanbul'a gelir. 31 Mart Vakası'ndan sonra taburunun lağvedilmesiyle Manastır Mitralyöz Bölüğü komutanı olur. Balkan Savaşları'nda, 26 Ekim 1912'de yaralanır, Almanya'da tedavi edilir.

---

151 Y. Özkaya, a.g.e., s. 10

152 Y. Özkaya, a.g.e., s. 11

153 Y. Özkaya, a.g.e., s. 15

Hacı Şükrü Bey, Birinci Dünya Savaşı'nda Süveyş, yani Kanal Harekatı'na katılmış, Çanakkale Anafartalar Cephesi'nde bulunmuş, Conk Bayırı'nda yaralanmış, İstanbul'a sevk edilmiş, 9 Mart 1915'te binbaşı olmuş, İkinci Fırka ile Kutü'l-Emare Savaşı'na katılmıştır. O, Ali İhsan Paşa'nın kolordusuyla Hamedan'a kadar gider. Bir ara Rumeli'ye çağrılır, oradan Batum'a gönderilir.

135. Piyade Alayı Muavinliği ve 175. Piyade Alayı Komutanlığı da yapan Hacı Şükrü Bey, 27 Haziran 1918'de son vazifesinden ayrılarak, Kuvayı Milliye kumandanlığı yapmaya başlamıştır.[154]

Oruç Bey, Çerkez Ethem ve kardeşi Çerkez Reşit Bey hakkında bile bilgi verir. Çünkü o, Yunanlılarla savaşan bu iki kahramanın karargahına varmış, her ikisiyle de konuşmuştur. Verdiği bilginin biri bile uydurma değildir, gördükleri ve konuştuklarıdır.

Der ki:

Bu iki kardeş, işgalden önce sessiz ve sakindiler. Yunanlılar işgale başlayıp Salihli'ye geldiklerinde, kasabaya iki kardeşin emrindeki mükemmel kuvvetler dolayısı ile giremediler. Her iki kardeş Yunan işgalinden sonra çevreden gönüllüler toplayıp teşkilatlanmışlardı. Reşit Bey'in emrinde Aziz Bey adında çok zeki bir şahsiyet vardı. Yunanlıların İzmir'i tahliyesinden başka çare olmadığını, huzurun ancak bu şekilde mümkün olacağını söyledi.

Çerkez Ethem Bey, Alaşehir'de bulunuyormuş, kendisiyle yarın görüşeceğim.

Hani derler ki, Çerkezler köyleri basıyormuş, ahaliyi soyuyormuş. Ben durumu müşahede ettim. Bu haberlerin hepsi asılsız. Milli mücadeleye karşı olanların çıkardığı laflar. Bu sözler tamamen yalan. Çevreyi kontrol ettim, öyle bir şey yok. Bir misal vereyim. Bir kızcağıza tecavüz edilmişti. Tecavüz edenlerin üçü de asılıp idam edildi. Onlar burada asayişi mükemmel temin ediyorlardı.

154 Y. Özkaya, a.g.e., s. 16

Yunan kuvvetleri 10 dakikalık mesafeden Salihli'ye ilk taarruza geçtiklerinde, Çerkez Ethem Bey ve 9 beraberindeki kişi tarafından tart edilmişlerdi. İşte o gün bir avuç olan fedai, bugün sayısı 10 bine varan bir kuvvete ulaşmıştır.[155]

Yazı dizisinde en ilginç olay, Fata nahiyesinden olan Gökçen Efe'nin şehadetidir. Bu efe Çakırcalı'nın akrabasıydı. Gökçen Efe, Fata'da 44 kişilik maiyetiyle birlikte kuşatılmıştı. O, 24 saat içinde bu kuşatmayı yarar, Hacı İlyas İstasyonu'na çıkar, köprüyü ele geçirir. Yunan birlikleri yaklaşınca onlara pek çok kayıp verdirir, 16 saatlik bir çarpışma sonunda şehit edilir.[156]

Oruç Bey'in son 20.[157] ve 22. yazısı Gökçen Efe'nin şehadeti üzerinedir. O bu şehadeti bütün tafsilatıyla yazısında anlatmıştır. 20 Aralık 1919'daki yazısında o, Demirci Mehmet Efe'nin Kaymakçı Savaşı'ndaki muzafferiyetinden ve Nazilli'ye kahramanca dönüşünden söz etmektedir. Çünkü şehit olan Gökçen Efe'nin intikamıyla yanıp tutuşan Demirci Mehmet Efe, Kaymakçı'da Yunanlılara büyük bir darbe vurmuş, Gökçen Efe'nin karlar içinde can veren naaşı alınamamış ama, silahları ve fişeklikleri düşmana kaptırılmamış, 6-8 kişiyle Kaymakçı'ya baskın yapan grup, 500 kişilik Yunan birliğiyle öyle bir savaş yapmıştı ki, onları kaçırtmış, bu baskın Ege'nin o anlı-şanlı efesine 2 kızana mal olmuştu.[158]

Muharrir, daha fazla yazamaz. İstanbul'a döner ve Eskişehir'e yerleşir, burada gazetesini çıkarmaya başlar. Gözleriyle bizzat gördüğü olaylar onu etkilemiştir. Hele Tasvir-i Efkar'da yayınlanan 20. ve 22. yazıları okuyanlar göz yaşına boğulmuş, İstanbul 20 Aralık 1919'u, o günü ağlar bir halde geçirmişti.

---

155 Y. Özkaya, a.g.e., s. 38-39

156 Y. Özkaya, a.g.e., s. 15

157 Y. Özkaya, a.g.e., s. 121-127

158 Y. Özkaya, a.g.e., s. 134-137

D) SEVR ANTLAŞMASI:

İtilaf devletleri San-Remo'da alınan kararları bildirmek üzere Türk barış heyetiyle 22 Nisan 1920'de görüşmek istediler. Ankara'nın delege olarak onayladığı Tevfik Paşa ve onun başkanlığındaki bir heyet Paris'e varıp, sunulan barış şartlarını gözden geçirdi, bunun kabul edilemeyeceğini 11 Mayıs 1920'de İstanbul'a bildirdi.

İtilaf devletleri şartların kabulü için bir ay süre verdiler. Bu süre 20 Haziran 1920'ye kadar uzatıldı. Tevfik Paşa ve başkanlığındaki heyet en ufak bir şekilde kabule yanaşmadığı gibi, yola çıkıp İstanbul'a döndü. Bundan sonra Damat Ferit Paşa ve maiyetindeki heyet 2 Haziran 1920'de Paris'e vardı, anlaşma şartlarını yumuşatmak istedi, ama İtilaf devletleri bir adım bile geri atmadı, ancak 27 Temmuz 1920'ye kadar süre tanıdılar.

İstanbul hükümeti 20 Temmuz 1920'da antlaşmanın imzalanması yönünde karar aldı. Bu 22 Temmuz 1920'de Saltanat Şurası'nda görüşüldü. Topçu Feriki Rıza Paşa dışındaki bütün katılımcılar antlaşmayı kabul ettiler.

Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Sadullah Bey'den müteşekkil heyet Paris'e vardı, bu heyet tarafından 10 Ağustos 1920'de, Paris yakınlarında, Sevr'de antlaşma imzalandı. Bu anlaşmayla Osmanlı İmparatorluğu paylaşılmış oluyordu. Anlaşma 13 bölüm, 433 maddeden ibaretti. Biz bunu mümkün olduğu kadar özetlersek, şöyle sıralayabiliriz:

1- İstanbul Osmanlı Devleti'nin başkentidir. Şart odur ki, azınlık hakları gözetilsin. Bu yapılmazsa İtilaf devletleri İstanbul'u alacak,

2- Merkezi İstanbul olmak üzere Boğazlar komisyonu kurulacak ve Boğazlar bu komisyon tarafından kontrol edilecek, savaş halinde bile gemilerin geçişine açık olacak, komisyonun bir bütçesi ve bayrağı olacak, bölgede bulunan Osmanlı jandarması İşgal kuvvetlerinin emrinde olacak,

3- Anlaşmanın uygulanmaya başlamasından ancak bir yıl sonra Kürtler Doğu Anadolu'da bir Kürt devleti kurmak isterler, eğer bu Cemiyet-i Akvam tarafından kabul edilir ise, Osmanlı Devleti problem çıkarmayacak, olur diyecek,

4- Marmara sahillerinden itibaren Trakya Yunanistan'a verilecek, İzmir Osmanlı egemenliğinde kalacak, yalnız şehrin idaresi ve idare hakları Yunanistan'a bırakılacak. Ancak 5 yıl sonra şehirde kurulacak olan mahalli parlamento, şehrin ve bölgenin Yunanistan'a katılmasını isteyebilecek, aynı durum için halkın oylamasına da başvurulacak,

5- Suriye Fransızlara bırakıldığı gibi, sınır Mardin-Urfa-Antep hattını takip ederek, Cebelibereket'in de kuzeyinden geçecek.,

6- Arabistan ve Irak İngilizlere bırakılacak,

7- Doğu Anadolu'nun bir kısmında, buna Van, Erzurum, Bitlis ve Trabzon da dahil, bir Ermenistan Devleti kurulacak, bu devletin sınırlarını ABD başkanı Wilson belirleyecek,

8- Mecburi askerlik kaldırılacak. Osmanlının yalnız 50 bin kişilik bir ordusu olacak. Bunun 35 bini jandarma, 15 bini yardımcı kuvvet olarak görev yapacak. Bunun dışında her hangi bir kuvvet bulunmayacak. Orduyu idare edecek olan subayların yüzde on beşi İtilaf devletlerden ve tarafsız devletlerden olacak,

9- Azınlıkların her türlü hakkı genişletilecek, onların hiçbir şeyine karışılmayacak, anlaşmanın bu maddesini uygulama alanına sokmak için İtilaf devletleri bütün tedbirleri alacak,

10- Kapitülasyonlardan İtilaf devletlerinin tümü yararlandığı gibi, İtilaf devletleri destekleyen bütün ülkeler de yararlanabilecek,

11- Osmanlı Devleti'nin her hangi bir vatandaşı isteği zaman başka bir devletin vatandaşlığına geçebilecek,

12- Devletin mali işlerini İngiltere, Fransa, İtalya ve Osmanlı temsilcilerinden müteşekkil bir komisyon yürütecek, komisyondan izinsiz mali karar alınmayacak, bütçe hakkında komisyon ağırlıklı olarak söz sahibi olacak, komisyondaki Osmanlı üyesinin ancak istişari mahiyette bir fonksiyonu bulunacak, gümrükler ise bu komisyon tarafından atanan bir genel müdür tarafından idare edilecek.[159]

159 Komisyon, a.g.e., s. 130-131

VII- DÜZENLİ ORDU, BİRİNCİ İNÖNÜ SAVAŞI, LONDRA KONFERANSI, MUAHEDELER VE KARGAŞALAR

A) KUVAYI MİLLİYE'NİN DÜZENLİ BİR ORDUYA GEÇİŞİ:

24 Ekim 1920'de yapılan Gediz Savaşı'nda Türk birlikleri Yunanlılar karşısında mağlup olmuştular. Bu mağlubiyet Ankara'da bulunan herkesi derin bir üzüntüye sevk etmişti. Mustafa Kemal, o gün TBMM'sinde konuşmuş

- "*Efendiler! Dalgalı ve düzensiz ve komutasız bazı savaşlardan sonra, bildiğiniz üzere Gediz'de yenildik*" demişti. İşte o günden sonra Kuvayı Milliye'nin tasfiyesine başlandı.

9 Kasım 1919'da Batı Anadolu Cephesi, Batı cephesi ve Güney cephesi diye ikiye ayrıldı. 10 Kasım 1919'da Batı cephesi kumandanlığına Albay İsmet Bey, 11 Kasım 1919'da Güney cephesi kumandanlığına Albay Refet Bey getirildi. Mustafa Kemal, her iki cephenin bu iki kumandanına, süratle muntazam ve düzenli bir ordu teşkil etmeleri emrini vermişti. Onun emrini yanlış anlayan Çerkez Ethem Bey, durumu soğuk karşıladı ve Ankara'dan uzak durmaya başladı. Onu ikna etmek istedilerse de buna muvaffak olamadılar. Üzerine ordu birlikleri gönderildi. Bu kuvvetlere savaşan Çerkez Ethem Bey, daha sonra Yunanlılara sığınmıştır. Demirci Mehmet Efe kuvvetlerine saldıran Güney cephesi kumandanı Refet Bey, 15 Aralık 1920'de Isparta'nın İğdecik köyünde bulunan onun kuvvetlerini dağıtmış ve kızanlarını da teslim almıştı. Daha sonra Demirci Mehmet Efe, TBMM tarafından affedilecek, kendisine yetecek kadar maaş bağlanacak ve bir köyde ikamet etmesi sağlanacaktır.[160] Düzenli orduya geçiş bir bahaneydi. Batı cephesi kumandanlığı Albay İsmet'e verilmek için bu iş yapılmıştı. Refet Bey'in cephe kumandanlığı görünürdeydi. O bu arada kullanılmıştı.

160 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 264-267

1) Ne Dediler?

Çerkez Ethem Bey için çok şey söylendi. Mustafa Kemal, konuşmalarında ancak onun hakkında duyduklarını ve kendisine iletilen haberleri anlattı. Tabi ki bunun derecesini bilemezdi. Doğru mu, değil mi, bir an bile düşünmemiş ve araştırmamıştı. O karşısında bir rakipti. Tedip edilmesi gerekmekteydi. Bu nedenle biz Çerkez Ethem Bey'i olayın şahidi komutanların ağzından dinleyelim.

Ali Fuat Cebesoy:

Ethem konusu tek taraflı ve mücerret olarak alınamaz. Ona ihanet isnat etmenin delilleri yoktur. Ben o delilleri çok aradım ama, bulamadım. Ethem Yunan'a ne bir fert, ne bir top, ne bir makineli tüfek götürmüştür. Oysa bunlardan elinde çok miktarda vardı…. Ethem Yunanlılara iltica etmemişti. Protokol imzalamış, evine gitmek için çıkarken Yunanlılar onu tevkif etmiştir. Bu da düşmanın Ethem'e itimat etmediğinin bir göstergesidir. Onu kardeşleriyle karıştırmamak gerekir. Ama şöhret onda olduğu için her şey Ethem'e mal edilmiştir…. Şunu söyleyebilirim: Ethem yakınları ve karşısında bulunanlar tarafından buna zorlanmıştır. Ancak o, hain olmamıştır. Onun Milli mücadeledeki emeği inkar edilemez.[161]

Refet Bele:

Ethem bu vatan topraklarını terk ederken, tek başına gitti. Ne yanında bir kuvvet vardı, ne de düşmanın işine yarayacak herhangi bir şey. Yani o giderken malzemelerinden birini bile götürmedi. Kuvvetlerinin büyük bir kısmı bize iltihak etti. Hepsi de Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar sadıkane hareket ettiler. O gittiğinde Kuvayı Seyyare'nin elinde bulunan silah ve cephane Kütahya ve Gediz havalisindeki depolarındaydı. Biri bile eksilmemişti. Hepsini elimizle teslim aldık. Adamlarından silahlarıyla teslim olanları sorguya çektik. Bunların hepsi, Ethem'in kendilerine Türk

161 Cemal Kutay, Çerkez Ethem Dosyası 1-2 cilt, 3. Baskı, Boğaziçi Yayınları/84. İstanbul 1989, s. 138-139

ordusuna teslim olmalarını ve ordunun emrine girmelerini söyledi. Bir kişi bile başka türlü konuşmadı. Ethem, kardeşlerinden sonra, yanında sadece bir kişi alarak, Yunan işgali altında bulunan hatta geçmiştir. Biz bunu haber aldık. O, Yunanlılarla bir protokol yapmış. Zaten hasta olan Ethem'in önünü kesip tevkif etmişler.[162]

Kazım Özalp:

13 Ocak 1921'le 21 Ocak 1921 arasında Ethem'in bizim kuvvetlere çarpışması devam etti. Yalnız burada şunu belirteyim: Ethem, emri altında bulunan kuvvetleri zorlamamıştı. Adamlarından bize teslim olanların anlattıklarına göre, onları hareketlerinde serbest bırakmıştı. Her birine sıkı sıkıya tembih ederek, sakın elinizdeki silah ya da mermiyi Yunan'a vermeyin demişti. Onun en yakın ve sadık adamı Parti Pehlivan, Yunan'a karşı Sındırgı ve çevresini muhafaza etti, hatta Büyük Taarruza kadar bize yardım etti. Ethem, bizim sıkı takiplerimiz sonucu kardeşleri ve bir iki arkadaşıyla 21 Ocak'ta Yunan tarafına geçti…. Tek başına kalsaydı, kardeşleri onu etkilemesiydi, durum başka türlü olurdu, biliyorum. Kendisi çok saygılı ve büyüklerine karşı terbiyeliydi. Ayrıca, cesur ve fedakardı. Hiçbir ihtirası yoktu. Onun sonunu kardeşleri hazırlamıştır. Bunun olmaması için çok çalıştım. Öyle ki, Kütahya'ya, Ethem'le en son konuşmaya giden kumandan bendim.[163]

Mustafa Kemal:

Ethem Bey'in bana olan bir bağlılığı vardı. Demek ki yalnız değildi. Yoksa bağlılığını muhafaza ederdi. Çok üzgünüm. Çünkü, o sıralar işlerimiz çok yoğundu. Bu nedenle onunla yeterince ilgilenemedik.[164]

Celal Bayar:

---

162 C. Kutay, Çerkez Ethem Dosyası, a.g.e., s. 142-143

163 C. Kutay, Çerkez Ethem Dosyası, a.g.e., s. 153-154

164 Ahmet Seyrek, Çerkez Ethem'in Anıları, Nokta Yayınları, İstanbul 2008, Tanıtımı Yazısı. http://www.kitapyurdu.com/kitap/default.asp?id=434202

Ethem'i kardeşleriyle karıştırmayın. O Mustafa Kemal'in şahsını hedef almamış, makamına da göz dikmemişti. İthamları birilerineydi. O kurban seçilmiştir. Hizmeti de gerçekten çok büyüktü.[165]

2) Ethem Ne Dedi?

Yunan başkomutanı Papulas'un makamına alındım. Fotoğraflarına benziyordu. O bana masa gerisinden bakıyordu. Bir zaman kendilerine kan kusturan birinin şu da karşısında bulunuyor, bana ne diyeceğini düşünüyordu. Yanında tercüman Alaşehirli Mülazım Yorgiyadis vardı. Bu tercüman Papulas'ın söylediklerini tercüme etti. Hadiseden müteessir olduğunu, gençliğinde onun da başından böyle bir şey geçtiğini, Başkumandanlığın protokole bağlı kalacağını, hastalığımı öğrendiğini, zaten halimden de bunun belli olduğunu, istersem doktorlarının tedavi edebileceğini, her birinin iyi mütehassıs olduklarını söylemiş, ayrıca istersem beni Hollanda Hastanesi'nde de tedavi ettireceğini belirtmiş, bir arzunuz var mı diye de sormuştu. Ben teşekkür ettim. Sonra dedim ki: Ben olaylar üzerinde konuşacak, tartışacak ve her birinin anatomisini ortaya koyacak durumda değilim. Bunu görüyorsunuz. Yalnız sizden tek bir isteğim var. O da, bana sakın cevap veremeyeceğim sorular sormayınız, ya da sordurtmayanız. Ağzımı açmam. Başka bir isteğim yoktur. Tek isteğim budur. Tedavi meselemi de bilahare konuşuruz.[166]

B) BİRİNCİ İNÖNÜ SAVAŞI:

6 Ocak 1921'de Bursa ve Uşak civarlarından Eskişehir-Afyonkarahisar istikametine harekete geçen Yunan ordusu 9 Ocak 1921'de İnönü mevkiine gelmişti. Bu ordunun asker sayısı Türk kuvvetlerinden üç misli fazlaydı. Öğleden sonra saldırıya geçtiler. Yunanlıların bu saldırışına Türkler karşılık verdi. Yunanlılar 11 Ocak 1921'de eski mevzilerine çekildi. Bu başarı TBMM ve Mustafa Kemal'ın Nutuk adlı ese-

165 A. Seyrek, a.g.y., tanıtım yazısı

166 C. Kutay, Çerkez Ethem Dosyası, a.g.e., s. 227-228

rinde Birinci İnönü Zaferi olarak nitelendirilmiştir. Ancak Yunanlılar kendilerinin İnönü'de mağlup olmadıklarını, çekildiklerini ilan ettiler. General Fahri Belen, bu hususta, "*Ne derlerse desinler, starteji kurallarına riayet etmedikleri için Yunanlılar dünya efkarında mağlup duruma düşmüşlerdir*" demektedir. Yunanlıların açıklamalarında da belirtildiği gibi Birinci İnönü Savaşı'nda 8 Yunan subayı ve 49 Yunan askeri ölmüş, 9 subay ve 145 asker de kaybolmuştur.[167]

İlk taarruzdan sonuç alamayan Yunanlılar 10 Ocak 1921'de yeniden taarruza geçmişlerdi. Bir Yunan Alayı İnönü Tren İstasyonu'na kadar geldi. Türkler. buradaki Batı cephesi karargahlarını İnönü köyüne naklettiler. Bir piyade taburu ve bir süvari bölüğü Yunanlıların taarruzlarını durdurmak için görevlendirilmişti. Güneydeki Türk birlikleri Yunan taarruzuna karşı koymaktaydılar. Ancak kuzeydeki birliklerimiz gerilemişti. 11 Ocak 1921'de gördüğü şiddetli mukavemetle Yunanlılar Bursa'ya kadar çekildiler, mağlup olmuşlardı. Cephenin kumandanı Albay İsmet, generalliğe terfi edilerek paşa yapıldı.[168]

Yunanlılar 20 bin piyade, 150 ağır ve hafif makineli tüfek, 100 kadar top ve bir süvari birliğine sahiptiler. Türkler, 6000 piyade, 50 ağır makineli tüfek, 28 top… Bütün kuvvetler bu kadardı. Yunanlıların taarruzu 9 Ocak 1921'e, geceye kadar devam etti. Türk kuvvetleri Yunanlılara şiddetle karşı koymuştular. Gece yarısı Yunan taarruzu durduruldu. 10 Ocak 1921'de, sabah sisli havada savaş yeniden başladı. Öğle üstü Yunanlılar taarruza geçtiler. O gün Batı cephesi kumandanı Albay İsmet, İnönü'ye gelmişti. Savaşı idare etmeye başladı. Yunanlılar sağ kanatta bulunan 24. Piyade Tümeni'nin mevzilerini ele geçirdiler. Nazım Bey komutasındaki askerlerimiz Yunanlılarla süngü süngüye boğuşmuş, tepeler ölülerle, yaralılarla dolmuştu. Bu sırada topçularımız ateşe başladılar. Yunanlılar sarsılır gibi oldu, ancak merkezden ve sol kanattan taarruzlarını şiddetlendirdiler. Bu kanlı savaş o gün gece yarısına kadar sürdü. 126. Piyade Alayı ile Hücum taburu çok zayiat vermişti. Yunanlılar sabah olmadan savaş meydanını terk ederek Bursa'ya çekildiler. Bu

167 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 268

168 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3612

savaşa Birinci İnönü Zaferi adı verildi.[169] Yunanlıların şiddetli mukavemet karşısında çekildikleri yalan. Benim bu savaşa zafer demeye dilim varmıyor. Çünkü zafer süngülerin ucunda kazanılır. Gece sabaha kadar beklemekle zafer kazanılmaz. İnönü'ye çekilirken Yunanın ölü ve yaralısından çok, hatta misli misli ölü ve yaralımız vardı. 174. Alay komutanı, Yunanlıların 11 Ocak 1921'de saat 4.30'da çekilmekte olduğunu Tümen Komutanlığı'na rapor etmişti. Türk birliklerinden gece tek çekilmeyen bu 174. Alay'dı. Gelen diğer raporlar da düşmanın çekilmekte olduğuna dairdir. Alayın süvari kolu ilerlemiş ama, düşmana rastlayamamıştır.[170]

C) LONDRA KONFERANSI

Paris'te toplanan İhtilaf devletleri Türklerle barış şartlarını yumuşatmayı görüşmüş, Londra'da 21 Şubat 1921'de yeni bir konferans toplanmasına karar vermiştiler. Bu toplantıya Osmanlılarla birlikte Yunan delegeleri de davet edilecekti. Sadrazam Tevfik Paşa, durumu Mustafa Kemal'e bildirdi ve heyete katılacak mümessilin gönderilmesini istedi. Bu arada o, Yunanlıların on güne kadar taarruz hareketlerine yeniden başlayacaklarını da bildirmişti. Mustafa Kemal ile Sadrazam arasındaki telgraf görüşmeleri 20 Ocak 1921'den 30 Ocak 1921'e kadar devam etti. Heyeti İstanbul'un mu, Ankara'nın mı temsil edeceği hususunda anlaşılamadılar. O günden sonra Tevfik Paşa'yla İcra Vekilleri heyeti reisi Fevzi Paşa muhatap oldu. Ankara'da bulunan Ahmet İzzet Paşa da Sadrazamla görüştü, yardımcı olunmasını söyledi. Durum TBMM'ne intikal ettirildi. Hariciye Vekili Bekir Sami Bey'in başkanlığında bir heyet Roma'ya gönderilmesi kararlaştırıldı. Bu heyet İtalya Dışişleri bakanı tarafından ülkeye davet edilmişti. Onun girişimleriyle Londra Konferansı'na heyetin katılması kabul edildi.

Konferans 27 Şubat 1921'de başladı, 12 Mart 1921'e kadar devam etti. Konferansa İstanbul'dan Sadrazam Tevfik Paşa başkanlığında bir heyet de katılmıştı.

---

169 Enver Behnan Şapolyo, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Refet Zaimler Kitabevi, İstanbul 1965, s. 76-77

170 Birinci İnönü Savaşı - Vikipedi

Görüşmelerde söz onu gelince, Tevfik Paşa, "*Ben sözü Türk milletinin hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisi'nin baş delegesine bırakıyorum*" dedi ve Bekir Sami Bey'i kürsüye davet etti. Osmanlı delegelerinden Mustafa Reşit Paşa, o anda ayağa kalkarak, "*Bekir Sami Beyefendi, bütün Türkiye namına söz söylüyor*" diye alkışladı.

Türk heyeti, barış için Misak-ı Milli'nin şart olduğunu ileri sürdü ve her şeyden önce Anadolu'nun boşaltılamasın istedi. Yunan heyeti yumuşatılan maddelerin b-rini bile kabul edilmeyeceğini, Türklerin silah gücüyle dize getirileceğini belirtti.

Konferansta Yumuşatılan ve Dayatılan Maddeler:

- Türkiye'ye bırakılan jandarma ve takviye kuvvetin sayısında artırıma gidilecek, yabancı subay sayısı azaltılacak,
- Boğazlar bölgesi ufaltılacak, bütçedeki tahditler hafifletilecek,
- Kapitülasyonlar, yabancı postalar ve Kürdistan hususunda tadilat yapılacak, kurulması istenilen Ermenistan sınırı Milletler Cemiyeti tarafından teşkil ettirilen bir komisyona çizdirilecek,
- İzmir'de özel bir idarenin kurulması sağlanacak, vilayet Türklere verilecek ama, şehirde her zaman bir Yunan kuvveti hazır bulunacak, İzmir'in asayişine İtilaf devletlerinin görevlendirdiği subaylar nezaret edecek, sancaktaki jandarma Türk ve Rum nüfusa göre ayarlanacak, Milletler cemiyeti buraya Hıristiyanlardan birini vali olarak seçecek, İzmir vilayeti Osmanlıya, yani Türklere yılda belli bir vergi ödeyecek,[171]
- Trakya'da nüfus yeniden incelenecek,
- Türkler Cemiyet-i Akvam'a alınacak,
- Türkler İstanbul'da kalacaklar,
- Türk hükümeti imtiyaz vermek serbestisini kazanacak.[172]

Londra Konferansı'nda İtilaf devletlerinin istediklerinin biri bile kabul edilmeyeceği belliydi. Ankara hükümeti bu konferansa sesini bütün dünyaya duyurmak için

171 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3612-3615

172 E. B. Şapolyo, a.g.e., s. 78

katılmıştı, başka bir şey elde edebileceğini sanmıyordu. Buna rağmen Ankara heyeti başkanı Bekir Sami Bey, İngiliz, Fransız, İtalyan delegeleriyle görüşme sonucu, Tarsus milletvekili Niyazi Bey'in itiraz ve ikazlarını hiçe sayarak, söz konusu maddelerin bazılarının altına kabulüne dair imzasını attı. Ancak TBMM hükümeti, tasdike yanaşmadı. Yalnız, Londra Konferansı'nda İngiltere'yle yapılan anlaşmanın esir mübadelesiyle ilgili kısmını kabul edip uyguladı.[173]

D) AFGANİSTAN VE MOSKOVA ANTLAŞMALARI

TBMM'sini Sovyetlerden sonra ilk tanıyan devlet Afganistan olmuştu. Bu devlet yetkilileriyle 1 Mart 1921'de anlaşma imzalandı. Buna göre,

- İki devlet doğudaki bütün milletlerin hürriyet ve istiklallerini tanıyacak, hatta iki devlet Buhara ve Hive merkezli Türklerin de istiklallerini tanıyacak,
- Doğuya yönelik her hangi bir emperyalist istek, istismar ya da istila vuku bulduğunda, bunları ortadan kaldırmayı ve def etmeyi iki hükümet taahhüt eder,
- Türkiye Afganistan'ı tam anlamı ile tanıyacak,
- Türkiye, Afganistan'a kültür ve askeri gelişim için öğretmenler ve subaylar gönderecek.

1920 yılının Temmuz ayında Moskova'ya Dışişleri bakanı Bekir Sami ve Yusuf Kemal beyler Moskova'ya gönderilmişti. Bunlar Rusya ile Ermenistan arasında varılan bir anlaşma sonunda Türkiye ile Rusya arasında kapanan yolları açmak için görevlendirilmiştiler. Her ikisinin görüşme girişimi başarısız oldu.

24 Ağustos 1920'de Türk-Rus Dostluk Muahedesi Projesi hazırlanmış, ancak Rus hariciyesinin Ermenilere Van ve Bitlis taraflarında toprak istemesi projeyi askıda bırakmıştı. Sonunda Ankara'ya Rusya'dan bir elçi geldi. Elçi, Lenin'in Mustafa Kemal'e yazılmış mektubunu getirmişti. Mektupta, her milletin kendi mukadderatına hakim olması zamanının geldiği yazıyordu. Bunun üzerine Yusuf Kemal Bey'in başkanlığında Rıza Nur ve Ali Fuat Paşa Moskova'ya yola çıktı. 16 Mart 1921'de Sovyetler-Türkiye anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre;

173 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3615

- İki taraftan birinin tanımadığı devletlerarası bir anlaşmayı diğeri de tanımayacak,
- Sovyetler Misak-ı Milliyi tanıyacak,
- Osmanlıyla Rusya arasında şimdiye kadar imzalanmış anlaşmalar hükmünü yitirecek,
- Sovyetler Türkiye'ye dayatılan kapitülasyonları tanımayacak,
- İki devlet görüşmelerini sıklaştıracak, iktisadi ve mali anlaşmalar yapılacak,
- Kars ve Ardahan'ın Türkiye'de olduğu kabul edilecek, buna karşılık Batum Gürcistan'a verilecek,
- Boğazlar meselesi ayrı bir konferansla halledilmeye çalışılacak.[174]

Türk elçilik heyeti Moskova'da bulunurken Enver Paşa da oradaydı. Nasıl İstanbul Damat Ferit Hükümeti dışlamış, onu düşman ilan etmişse, Ankara Mustafa Kemal Hükümeti de Enver Paşa'yı dışlamış ve düşman ilan etmişti. İngilizler onu tutuklamak için peşindedirler. Buna rağmen sırf şahsi kinleriyle hareket etmekten başka bir şey bilmeyen Türk yetkilileri Enver Paşa'nın Batum'dan Türkiye'ye geçme çabalarını İngilizlerin gizli bir oyunu olarak nitelendirme[175] gayretine düşer.

E) İKİNCİ İNÖNÜ ZAFERİ:

Yunan ordusunun Bursa ve Uşak havalisinde bulunan kuvvetleri 23 Mart 1921'-de harekete geçmiştiler. Batı cephesi kumandanı İsmet Paşa'nın birlikleri Eskişehir'in kuzeyinde toplanmışlardı. Savaşın İnönü cephesinde yapılmasına karar verilmişti. Buna göre tedbirler alındı.

Yunanlılar 26 Mart 1921'de Türk mevzilerinin sağ kanadına yaklaşmaya başladılar. 27 Mart 1921'de bütün cephede savaşa tutuşuldu. Yunan birlikleri 28 Mart 1921'de Türk ordusunun sağ kanadına taarruza geçtiler. 29 Mart 1921'de sol kanattan da Yunan ordusu yüklendi. Onlar zaman zaman başarı elde ediyordular. 30 Mart 1921'de meydana gelen savaş Yunan ordusunun lehineydi.

---

174 E. B. Şapolyo, a.g.e., s. 78-80

175 Doç. Dr. Coşkun Topal, Milli Mücadele'de Türk-Rus İlişkileri, Murathan Yayınevi, Trabzon 2012, s 264

İsmet Paşa, 31 Mart 1921'de Türk ordusuna taarruz emrini verdi. Yunanlılar bu taarruzla mağlup edilerek kaçmaya başladılar. Türk piyadeleri ve süvari kuvveti takibe başladı. Yunanlılar ilk mevzilerine çekilme gayreti içindeydiler.

E) KARGAŞALAR

1) Güney Cephesi Savaşı:

Üç Piyade Tümeniyle Güney cephesi kumandanı Refet Paşa Dumlupınar'da bulunmaktaydı. Ordunun sol kanadında ayrıca bir Süvari Tümeni ve bir Süvari Tugayı vardı. Bu cephenin amacı Yunanlıların ileri harekatına mani olmaktı.

Yunanlılar Uşak'ın doğusunda bulunan mevzilerinden üç Piyade Tümeni ve bir Süvari Birliğiyle hareket ettiler. 26 Mart 1921'deki Yunan taarruzlarında Türk birlikleri mevzilerinden sökülüp atıldı. Refet Paşa, cepheyi bırakan askerleri durdurmak için çok gayret sarf ettiyse de, buna muvaffak olamadı. Kendi emrinde bulunan iki Piyade ve bir Süvari Tümeniyle Altıntaş mevkiine çekildi.

Fahrettin Paşa kumandasında bulunan kuvvetler de, Yunan taarruzlarında çok zor durumda kalmışlardı. Ancak o kuvvetlerini Afyonkarahisar'ın doğusuna çekmeyi bildi. Yunanlılar bu şehri işgal ettikten sonra Bolvadin hattında durdular. Fahrettin Paşa, iki Piyade Tümeni ve Adana'dan cepheye gelmiş olan bir Piyade Tümeniyle karşı bir hat meydana getirdi.

İnönü'deki savaşta o cephede bulanan birliklerinin mağlubiyet haberini alan Yunan ordusunun Uşak grubu çekilmeye başlamıştı. Bunun üzerine fırsatı kaçırmayan Fahrettin Paşa, Afyonkarahisar'dan çekilen Yunanlıları takibe başladı. Refet Paşa da o sırada harekete geçerek Aslıhanlar civarında Yunan birliklerine taarruz etti. Bir Yunan Piyade Alayı Refet Paşa'nın taarruzuna karşı koydu. İki Yunan Piyade Tümeni o mevkie gelip yerleşti. Yunanlıların Afyonkarahisar'dan gelen kuvvetleri de bunlara katıldılar. Böylece Yunan ordusu Dumlupınar'a hakim oldu.[176]

176 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3615-3616

Güney cephesinde meydana gelen Dumlupınar ve Aslıhanlar savaşları Türk ordusu için bir muzafferiyetten ziyade başarısızlıktır. Zaten Mustafa Kemal de bunu ifade etmektedir.[177] Aslında Yunan kuvvetlerinin Uşak grubu çekilmemiş, Dumlupınar'dan Eskişehir'e ilerlemesi gerekirken, Afyonkarahisar'dan Konya istikametine yönelmişti. Mustafa Kemal, bunun Yunan ordusu için büyük hata olduğunu belirtmekten kendini alamaz. Nitekim, Yunan ordusu 7 Nisan 1921'de Afyonkarahisar'ı boşaltmak zorunda kalmıştı.[178] Görüyorsunuz, hep tesadüfler Türk ordusuna yardım etmekte. Yanız burada şunu belirtmekten geçemeyiz. Hani, düzenli orduya geçince mağlup olmamız mümkün değildi? Bunun cevabı verilmelidir.

2) İç Politik Olaylar:

25 Nisan 1921'de Ankara'da bulunan Bekir Sami Bey, İtilaf devletleriyle anlaşmanın gereği üzerinde durmaktaydı. Londra Konferansı'nda yaptığı anlaşmanın ve sözleşmelerin TBMM hükümetince kabul edilmemesi üzerine Hariciye vekilliğinden 8 Mayıs 1921'de istifa edip çekildi. O buradan Avrupa'nın yolunu tutmakta gecikmedi. Ankara onun Paris'te bazı teşebbüslerde bulunduğunu işitince, sözü edilen kişinin resmi bir görevinin olmadığını ilgili yerlere bildirdi.

Ankara'ya dönen Bekir Sami Bey, kendisinin Londra Konferansı'nda yapmış olduğu anlaşma ve sözleşme çerçevesinde, Milli mücadeleye bir son verilmesini Türkiye için son çare olduğunu belirten bir yazı kaleme alıp, hükümete sundu. Anlaşılan o, Misak-ı Millinin ne demek olduğunu ya anlamıyor ya da anlamak istemiyordu.

TBMM'nde kargaşayı alevlendirenlerden biri de işte bu Bekir Sami Bey'di.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti heyetlerinin seçtiği üyelerden de müteşekkil olan meclis, başlangıçta adı geçen cemiyetin siyasi bir organı gibiydi ama, vekillerin aralarında var olan birlik beraberlik zamanla azalmaya, meclisteki

177 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 287

178 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 287

müşterek çalışmalarda zorluklar çıkmaya, basit meselelerde bile karmaşıklıklar kendini göstermeye başladı.

Mustafa Kemal'in 1920 yılı Eylül ayında tartışılan Halkçılık Programı'nda, 1- Tesanüt, 2- İstiklal, 3- Halk ve 4- Islahat gruplarından söz edilmişti. Bunlar TBMM'de zamanla kendilerine göre birer program geliştirmiş, bunların propagandası çabasındaydılar

Mustafa Kemal, söz konusu durum üzerine meydana gelen kargaşayı önleyebilmek için Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk adı ile grup meydana getirdi. O, başa dönmüş, meseleyi baştan ele almıştı. Bu grubun iki önemli prensibi vardı.

- Misak-ı Milli esasları çerçevesinde çalışmak, memleketin birlik ve beraberliğini sağlamak, milletin Milli istiklalini temin edebilmek ve o hususta barışı gerçekleştirebilmek için milletin maddi ve manevi bütün kuvvetlerini bir hedefe yöneltmek, kullanmak, resmi ve özel bütün teşkilatları ve tesisleri maksada hizmet eder hale getirmek,
- Devletin ve milletin teşkilatlanmasını Anayasa içinde vakit kaybetmeden detaylarıyla tespit edip hazırlamak.

Bütün gruplar söz konusu iki esas üzerinde birleşmeye çağrıldı. Ç geçmeden bu temin edildi ve problem ortadan kalktı.

3) Kütahya ve Eskişehir Savaşları:

İkinci İnönü Savaşı'nda mağlup olan Yunanlılar, yeniden taarruza geçmek için derlenip toparlanmaya çalışıyordular. Bu nedenle cephedeki kuvvetlerini 11 Piyade Tümenine çıkarmışları. Türk ordusu ise, son savaşlardaki başarısızlık nedeniyle Güney cephesini ilga etmiş, bütün kuvvetleri Batı cephesi kumandanlığında birleştirmişti. Yeni bir Yunan taarruzunun öncesinde İnönü-Kütahya-Döğer hattında bir savunma oluşturuldu. Ayrıca, Afyonkarahisar civarında iki Piyade Tümeni, Geyve ve Menderes bölgesinde ise bir Piyade Tümeni konuşlandırılmış, Yunan ordusu ise Bursa ve Uşak'ta birer kolordu, Menderes civarında bir Tümen hazır etmişti.

İkinci İnönü Savaşı'ndan sonra Yunanlılar genel seferberlik ilan etmiş, üç ay içinde Türk ordusundan çok üstün bir duruma gelmiştiler. Bu nedenle 10 Temmuz 1921'da saldırıya geçtiler. İnönü-Kütahya hattından taarruza başlamışlardı. Taarruz Kulaksız-Döğer hattında başladı. Bu taarruz 6 Piyade Tümeniyle sol kanattan yapılmıştı. Seyitgazi istikametinde ilerlemekteydiler. Türk birlikleri ancak Eskişehir-Seyitgazi hattına çekilebildi. Mustafa Kemal 18 Temmuz 1921'de Batı cephesi karargahına geldi. İsmet Paşa'ya, orduyu Eskişehir'in kuzey ve güney istikametinde topla, düşmanla arana mesafe koy, süratle Sakarya'nın doğusuna çekil, dedi.

Türk birlikleri 25 Temmuz 1921'de Sakarya ırmağının doğusundaydılar. Eskişehir mevkileri Yunan ordusuna terk edilmişti. Bu çekilmeden önce, Yunun ordusunun güney kanadına bir taarruz yapılmış, düşmanın o kanattaki tazyiki hafifletilmişti.[179] Kütahya ve Eskişehir savaşları düzenli ordunun ikinci mağlubiyetiydi.

VII- SAKARYA ZAFERİ, İTİLAFNAME, PARİS KARARLARI, BÜYÜK TAARRUZ. MUDANYA MÜTAREKESİ VE LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI

A) SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ:

Mustafa Kemal, 4 Ağustos 1921'de TBMM'nin gizli oturumunda bir önerge vererek, Başkumandanlık vazifesini kabul edebileceğini belirtti. Ayrıca o, bu yetkiyle TBMM'nin haiz olunduğu bütün yetkiyi tek başına kullanmak istediğini, kendisine yalnız üç aylık bir sürenin kafi geleceğini belirtti. Mecliste itirazlar o anda yükseldi. Mütalaaların, itirazların hepsi yerindeydi. O yükselen seslerin haklı olduğunu söyledi. Ancak durum zannedildiği gibi değildi. Düşünmeliydiler, öyle karar veremliydiler. Bunun üzerine meclise bir tasarı sundu. Müzakere edilen tasarı kanunlaştı. Böylece tasarının ikinci maddesiyle Mustafa Kemal Paşa'ya meclis tarafından başkumandanlık verildi. Tasarının üçüncü maddesiyle bu görev üç ay olarak sınırlandırılmıştı. Tasarı 5 Ağustos 1921'de kanunlaşmıştı.

179 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3616-3618

Mustafa Kemal, 12 Ağustos 1921'de Polatlı'ya gelip, cephe karargahının fiilen başına geçti. Bu suretle Milli mücadele devrinin yerini İstiklal Savaşı almıştı.

13 Ağustos 1921'de ileri harekata geçen Yunan ordusu, 23 Ağustos 1921'de Polatlı'nın batısında, demiryolunun kuzeyi ve güneyinde bulunan Türk savunma hattına taarruz etti. Bu hat Sakarya ırmağının sağındaydı. Cephenin uzunluğu 100 km'ydi. Savunma hattının bir çok yeri kırıldı. Geri çekilmeler başladı. İlerleyen Yunan birlikleri karşısında yeni bir cephe kuruluyordu.

İşte o gün Başkumandan Mustafa Kemal Paşa,

-"*Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanı ile ıslanmadıkça terk olunamaz*" emrini verdi.

Geri çekilen birlikler durabildikleri noktada yeni bir cephe teşkil etmekteydiler. Yanındaki birlikler çekilseler de, bunu gördüğü halde mevzide sonuna kadar çarpışan birlikler de vardı.[180]

1 Eylül 1921'de Yunanlılar Türk kuvvetlerinin sağ kanadı ve merkezine saldırıya geçerek, 2 Eylül 1921'de Çal dağını ve bazı Türk mevzilerini zapt etmiştiler. Türkler Çal dağının doğusuna çekilmişlerdi.[181] Her şey bir anda başka bir şekle dönüşmüş, Kavuncu ve Katrancı arasında bulunan başlangıçtaki cephe hattı, Polatlı Haymana arasına çekilerek yeniden kurulmuştu. Cephe kumandanları buna rağmen endişeli değildiler. Yunan ordusunun taarruz kabiliyetinin zayıfladığını, saldırıların 6 Eylül 1921'de durduğuna görünce, keşif taarruzlarının yapılması emri verildi. 7 Eylül 1921'de yapılan bu harekat başarılıydı. 10 Eylül 1921'de genel taarruz emri verildi. 13 Eylül 1921'de Yunanlılar mağlup olarak Eskişehir ve Afyonkarahisar istikametlerine çekilmeye başladılar. Türk birlikleri onları Porsuk çayı altından, Sivrihisar ve Kaymaz mevkiinden takibe koyulmuşlardı.[182]

---

180 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3618-3620

181 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 291

182 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 291-295

B) FRANSIZLARA KARŞI MÜCADELE

İngilizler 22 Şubat 1919'da Maraş'a gelerek, burayı işgal etmişlerdi. Onları Ermeniler karşılamıştı. Ermeniler Maraş'ın İngilizler tarafından işgal edilmesiyle şehirdeki Türkleri öldürmeye başladılar. Gözlerini kestirdikleri Türklerin kendilerine borç olduklarını ileri sürerek, ikişer yalancı şahitle para tahsil etmeye de koyulmuşlardı. Onların bu iddialarının zamanla yalan olduğu ortaya çıkmaya başladı. İngilizler bunun üzerine Ermenilere yüz vermemeye başladılar. Ancak Ermeniler asılsız iftiralardan geri durmuyorlardı. İngiliz kuvvetlerinin yetkili komiserlerinden Mısırlı Yüzbaşı Hasan Rufai'nin, "*Biz buraya emniyet ve asayişi temin için geldik. Müracaat merciiniz hükümet daireleridir. Oraya şikayet ediniz*" demesi üzerine Ermeniler İngilizlerin aleyhine döndüler.

15 Eylül 1919 Suriye İhtilafnamesi'ne göre İngiliz hükümeti, Musul ve çevresini, bölgedeki petrol alanlarını da alarak, buna mukabil Maraş, Urfa ve Antep sancaklarını Fransa'ya devretti. Bunun üzerine De Fontzine komutasındaki Fransız birlikleri 29 Ekim 1919'da Maraş'a gelip şehri İngiliz komutanlığından teslim aldı.[183]

Urfa, 24 Mart 1919'da İngilizlerin işgali altına girmişti. Bu işgal sırasında her hangi bir olay çıkmadı. Onlar Türk idaresine fazla müdahale etmedikleri gibi, halkı tahrikten de kaçınmıştılar. 15 Eylül 1919 Suriye İhtilafnamesi'ne göre, İngilizler şehri 30 Ekim 1919'da Fransızlara verdi.[184]

Güneydoğu Anadolu bölgemizin en önemli yerleşim merkezlerinden birisi Antep'tir. Bu şehir Güney cephesinde gelişen pek çok olayda sürekli dikkat çekmiştir. Öyle ki Antep, Mondros Mütarekesi'nde İtilaf devletlerin göz diktiği stratejik öneme haiz, hatta Suriye'ye de hakim bulunan bir şehirdir. Dahası bu şehir güney-kuzey, doğu-batı yollarının kesiştiği bir noktada bulunmaktadır.

---

183 Prof. Dr. Ahmet Eyicil, Makaleler, Kahramanmaraş Valiliği, PDF Google, Kahramanmaraş 2009, s. 17

184 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 240

Antep 15 Ocak 1919'da İngiliz birlikleri tarafından işgal edilmişti. Onların buradan çekilmesiyle 29 Ekim 1919'da Fransızlar buraya geldiler.[185]

1) Maraş'ın Kurtuluşu:

Ermeniler Fransızları coşkun bir sevgiyle karşıladılar. "*Yaşasın Fransızlar ve Ermeniler, kahrolsun Türkler*" diye bağırıyorlardı. Güney cephesindeki bu durumu öğrenen ve Adana'da bulunan Mustafa Kemal, Yüzbaşı Kılıç Ali Bey'le Süvari yüzbaşı Yörük Selim Bey'i Maraş ve Antep halkını teşkilatlandırmak için görevlendirdi. Kılıç Ali Bey, Pazarcık'ta karargahını kurdu.

31 Ekim 1919'da Fransız askerleriyle şehri dolaşan Ermeniler, rastladıkları Türklere hakaret etmeye başladılar. Hükümet konağı önündeki bir nöbetçi asker bundan nasibini aldı. Ermeniler bir posta dağıtıcısını dövdüler. Bir grup Fransız askerinin hamamdan çıkan Türk kadınlarının peçesini açmaya çalışması olayı çığırından çıkardı. Kel Hacı'nın kahvehanesinde oturan Türkler duruma müdahale ettiler. Çakmakçı Sait ve Gaffaroğlu Osman dipçikle dövülmeye başlandı. Bunun üzerine Sütçü İmam, tabancasını çekerek Ermenilerden birini öldürdü. Çakmakçı Sait de ölmüştü.

Olay yerinden kaçan Sütçü İmam, Nalbant Bekir'den aldığı bir atla Bertiz kazasının Ağabeyli köyünden Muharrem Bey'in yanına sığındı. Bütün aramalara rağmen o bulunamadı. Ermeniler Zülfikar Çavuş'un oğlu Hüseyin Bey'i öldürdüler. Fransızlar Sütçü İmam'ın akrabası Tiyekli oğlu Kadir Bey'i işkenceyle katletmişlerdi.

26 Kasım 1919'da Osmaniye'den gelen Adana valisi Albay Andre, Maraş'ın guvernörlüğünü üstlenmişti. Yanında Fransız askerleriyle birlikte Tabur komutanı Binbaşı Sıtkı Bey, Bölük komutanı Yüzbaşı Mithat Bey, Takım komutanı Teğmen Kenan Bey vardı.

Maraşlılar, 28 Kasım 1919'da kale burcunda Türk bayrağının indirilmiş, Fransız bayrağının dalgalandır bir halde olduğunu görünce ne yapacaklarını bilemediler. Bunu Albay Andre'nin yaptırdığından emindiler. Halk galeyana gelmişti. Guvernör

185 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 243

Andre, suçu Mutasarrıf Ata Bey'de atmak istedi. Ali Sezai Efendi, asıl galeyana getiren sizsiniz diyerek ona cevap verdi. Bunun üzerine Albay Andre, 30 Kasım 1919'da Adana'ya dönmek üzere Maraş'ı terk etti.

Bayrak olayından iki gün sonra Maraş halkının ileri gelenleri Veziroğlu Mehmet Bey'in evinde toplanarak, aralarında konuştular. Ayrıca, Fransızları teskin ettirmek için Belediye reisi Bekir Sıtkı, Kocabaşzade Hacı Naci, Kocabaşzade Hacı Ahmet, Şişmanzade Arif, Dedezade Mehmet, Beşen Beyzade Hacı Nuri, Hancızade Hafız Ali, Karaküçük Hacı Mustafa, Kısakürek Hacı, Fatmalıoğlu Derviş, Hüdayi Tahsin, Çanakoğlu Hüseyin ve Mühendis Abdüllatif beylerden müteşekkil bir heyet kurarak, İlyas Efendizade Refet Efendi'yi heyete başkan seçtiler. Bu heyet zamanla genişleyerek Merkez heyeti adını aldı. Bir süre sonra heyetin başkanlığına Arslan Bey getirildi. Şehrin Çavuşlu, Bektutiye, Restebaiye, Acemli, Kayabaşı, Divanlı, Ekmekçi, Cığcığı, Alemli ve Hatuniye mahallelerinde de heyetler teşekkül ettirilmişti.

Çok geçmeden jandarmanın elinde bulunan silah ve cephaneler evlere taşınmaya başladı. Çünkü bu silahlar Fransızlar tarafından teslim alınmak istenmişti. Merkez Bölük komutanı Yüzbaşı Mahmut Bey, silahları depodan çıkarıp mahallelere sevk etmede büyük gayret gösterdi.

1500 kişilik birlikle Fransız komutanı General Keret ve Miralay Saint Mari 19 Aralık 1919'da Maraş'a geldiler.

Yollarda Maraş'a silah ve cephane taşıyan Fransız birlikleri Türk çetelerinin baskınına uğradıkları gibi, büyük kayıplar da veriyordu. Fransızların şehirde 5000 kadar askeri, 2000 kadar Ermeni gönüllüsü bulunuyordu. Türklerin ise 850 silahı, iki makineli tüfeği, çetelerle birlikte 2500 kadar mücadele edecek adamları vardı. Merkez Heyeti, Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını almış, mahallelerdeki heyetler de şube kapsamına alınmıştı. Karargah, Katipzade Mehmet Efendi'nin evinin alt katındaydı. Arslan Bey harekatı buradan yönetmeye başladı. Sivas ve diğer illerle haberleşmeyi rahatça yapabilmek için telgraf merkezinin Bertiz'in Maksutlu Köyü'ne taşınması uygun görülmüştü.

Türkler 21 Ocak 1919'da harekete geçtiler. Her mahalleden silah sesleri yükselmeye başlamıştı. Bertiz'den gelerek İncebel'e inen Cineviz Mustafa ve Eczacı Lütfi Bey emrindeki çete kuvvetleri Maraş'ın kuzey ve batı yönünde bulunan Fransızlarla

savaşmaya başladılar. O gün bir beyanname yayınlayan Arslan Bey, savaşın başladığını halka duyurmuştu.

Antep'ten Maraş'a gelmekte olan bir Fransız taburu 23 Ocak 1920'de Şeyh Adil mevkiinde pusuya düşürüldü. Fransızlar bu olay üzerine şehirdeki Türk mahallelerini top ateşine tuttular.24 Ocak 1920'de Kayabaşı cephesinin düşmemesi ve Fransızların irtibatının kesilmesi için Karakızoğlu Muhittin Bey evini ateşe verdi. Aynısını Kışla'da Abdullah Çavuş da yaptı. Böylece bitişikteki Ermeni evleri tutuşarak yanmaya başladı. 25 Ocak 1920'de Sivas'tan 2 topla gelen Yüzbaşı Kamil Bey, karargahını Cancık'ta kurup 200 askeriyle çatışmalara katıldı.

Savaşamayacak durumda bulunan kadın, çocuk ve ihtiyarlar 29 Ocak 1920'de şehir dışına, köylere gönderildiler. Evliya Efendi'nin çetesi 30 Ocak 1919'da Tekke Kilisesi'ni kuşatıp burayı bombaladı. Patlamada ve çıkan yangında çok sayıda Ermeni öldü, kaçmaya çalışan Ermeniler kurşunlandılar. Göllülü Yusuf Çavuş bugünkü çatışmada şehit oldu. Çatışmalar 1 Şubat 1920'den 7 Şubat 1920'ye kadar aralıksız sürdü. O gün Albay Norman komutasında bulunan 2 Süvari Bölüğü ve 2 Piyade Taburu takviye için Maraş'a yaklaşmıştı. Biri uzun menzilli dört top bataryasına sahiptiler. Bu toplar 8 Şubat 1920'de Mercimek Tepe'ye yerleştirildi. Buradan şehri dövmeye başladılar. Albay Norman, General Keret'e Adana Genel Valisi General Dufieux'dan haber getirmişti. Vali ondan Maraş'ı terk edip gelmesini istiyordu. 11 Şubat 1921'de Fransızlar bu emre uyup şehri terk etmeye başladılar. 12 Şubat 1920'de Maraş düşmandan tamamen temizlenmişti.[186]

2) Urfa'nın Kurtuluşu:

Urfa'ya ilk Fransız kuvveti geldiğinde, bu kuvvetin 100 kadarının Fransız, çoğunun Ermeni olduğu görüldü. Maraş, Antep ve Adana'nın işgal edilme tepkilerine Urfa'nın işgal edilmesi de eklenmişti. Anadolu'nun çoğu yerinde bu işgal olayı kınandı. Fransız yetkililer niyetlerinin barışı sağlamak olduğunu açıkladılar. Ancak

186 A. Eyicil, a.g.e., s. 17-29

Fransızlar İngilizler gibi değildi. Gelir gelmez Türk idaresine müdahale etmeye başladılar. Silahlı Ermeniler yapmış oldukları tahriklerle işi çığırından çıkarır olmuşlardı. Bunun üzerine Jandarma komutanı Ali Rıza Bey'in Belediye başkanı Hacı Mustafa Bey'le temasa geçmesiyle Türkler, teşkilatlanmaya başladılar. Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu.[187] Bu cemiyetin Güllüzade Osman Efendi'nin evinde kurulduğu[188] söylenir. Ancak Fransızlar 30 Ekim 1919'da Urfa'ya gelmiştiler. Bunu Suriye İhtilafnamesi'nde bahsederken görmüştük. Kanaatimce cemiyetin kuruluş tarihi bu tarihten sonra olmalıdır.

Hacı Mustafa Bey ve Güllüzade Osman Efendi dışında Urfa Jandarma kumandanı Ali Rıza Bey'e bağlı cemiyetin üyeleri: Barutçuzade Hacı İmam Efendi, Eşraftan tüccar Hacıkamilzade Hacı Mustafa Reşit Efendi, Mollazade Mahmut Efendi, 5. Polis komiserliğinden müstafi Arabi Katibizade Şakir Efendi, Esnaftan Şellizade Ali Ağa, Tüccardan Nebizade Hacı İmam Efendi, Eşraftan Hacı Bedirağazade Halil Ağa, Jandarma tabur mülhakı İzmirli Adil Hulusi Efendi, Takım kumandanlarından mülazımıevvel Hüseyin Pertev Efendi, Jandarma Çavuşu Sofizade Hacı Mustafa Çavuş'tu. Adı geçen isimler 3 Ekim 1919'de Sivas'ta bulunan Heyet-i Temsiliye'ye bildirildi.[189] Bu cemiyet Ancak 25 Kasım 1919'da Binbaşı Ali Rıza Bey, Fransızlar tarafından tutuklandı. O bir yolunu bulup aynı gün firar edip Siverek'e gitti.

Binbaşı Ali Rıza Bey'in yerine Kozan'dan Yüzbaşı Ali Saip Bey atanmıştı. O Urfa'ya gelerek Jandarma kumandanlığının başına geçti. Cemiyetle temas kurmakta gecikmedi. 15 Ocak 1920'de Fransızlara şehri boşaltmaları için, "*Gerek Wilson İlkeleri'ne ve gerekse Mondros Mütarekenamesi hükümlerine aykırı olarak memleketi sebepsiz işgalinizi şiddetle ret ve protesto eder ve kısa bir müddet içinde bulunduğunuz yeri boşaltmadığınız takdirde zorla savaşılarak çıkartılmanız yoluna gidileceğinden bu suretle akacak kanların sorumluluğu tamamen size ait olacaktır*" şeklinde ültimatom verecektiler. Ancak onun planı 14 Ocak günü Fransızlar tarafından öğrenildi. Ali Saip Bey de Ali Rıza Bey gibi Siverek'e firar etti. O çevresinde

187 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 240-241

188 Müslüm Akalın, Urfa'da Kuvayı Milliye, ID 2001/03-04, 8 Temmuz 2008, http://www.as-add.de/Dosya/tarih/kurtulus/2440-urfada-kuvay-milliye-.html

189 M. Akalın, a.g.y.

toplanan aşiretlerle birlikte Urfa'ya yöneldi. 7 Şubat 1920'de Karaköprü köyüne geldiler. Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri ve taraftarlarıyla burada buluşuldu. 9 Şubat 1920'de Urfa'ya girdiler. Fransızlarla çatışmalar başladı. Milis kuvvetiler Fransızların Urfa şehrindeki Ermenilerle bağlantılarını kesmeye çalıştılar.

Kış olanca şiddetiyle bastırmış, kar yağmıştı, hatta tipi başlamıştı. Mart ayı başında Siverek'ten buraya iki top getirildi. 4 Mart 1920'de halkın da desteğiyle Fransızlara karşı, saldırıya geçtiler. Bu çarpışmalarda 82 vatansever hayatını kaybetti. Ali Saip Bey, Sivas'taki Heyet-i Temsiliye'ye 19 Mart'ta çektiği telgrafta, acilen kuvvet gönderilmesini, yoksa Urfa'da herkesin başının çaresine bakacağını belirtti. Bu telgrafın çekilmesinden birkaç gün sonra, bir Fransız müfrezesine baskın yapmaya çalışan Milis kuvvetler Fransızların uyanıklığı sayesinde yedi ölü, üç yaralı vererek çekildiler. Bütün bunlara rağmen, Fransızlar şehri boşaltmaya karar vermişlerdi. 10-11 Nisan 1920'de anlaşma imzalandı. Fransızlar gece yarısı iki koldan Suruç yoluna çıkarak şehri terk ettiler. Ancak yolda sabaha karşı silah sesleri çevrede duyuldu. Fransız kuvvetlerini arkadan izlemekte olan Mülazımıevvel Halil Münir Efendi'nin Yüzbaşı Ali Saip'e gönderdiği raporda, "*Düşman öncüsü, bilhassa öncüde bulunan Ermenilerin yolda rastladıkları aşiretlere ve bilhassa yol üzerindeki köylülere ateş etmeleri üzerine Şebeke boğazında şiddetli bir çatışma başladı. Kumandan Fransız kuvvetlerine savaş düzeni aldırdı. Bize karşı da ateş etmeye başladılar. Urfa yolunu koruma altında bulunduruyorum. Durumumuz tehlikelidir, acele etmenizi bekliyorum*" yazıyordu. Ali Saip olay yerine vardığında gördü ki, Fransız kumandanları ve subayları öldürülmüş, 100 Fransız askeri de tutuklanmıştı. 11 Nisan 1920'de Urfa'ya Milis kuvvetler hakim olmuşlardır.[190] İşte, bütün hesap ve kayıtlar bu 100 Fransız askeri üzerinedir. İngilizler şehri terk ettiğinde şehre 100 Fransız askeri geldiğini bu yazının başında görmüştük. Nedense rakam hep 100 üzerinedir. Daha doğrusu, Urfa'ya gelen Fransız kuvveti 500 askerden az değil. Kanaatimce anlaşma yapıp şehri terk eden Fransızlara Milis kuvvetlerince sabaha karşı ateş açılmış, anlaşılan, burada çok Fransız askeri katledilmiş. Mülazımıevvel Halil Münir Efendi durumdan haberdar. Maalesef o, Ali Saip Bey'e verdiği raporda öyle demesi gerekmiş. Hatta Ali Saip Bey'in bile bu olayda rolü bulunabilir. Gerçekten

190 M. Akalın, a.g.y.

de bizim için çok utanılacak bir durum. Fransızlar şehre geldiğinde Mustafa Kemal'in emriyle buraya 600 silah ve cephane gönderilmiş. Bu silahlar halka dağıtılmış.[191] Öyleyse durum belirttiğimiz gibi. Bir şeyler olduğu belli.

Urfa'da Milli Mücadeleyi ilk olarak örgütleyen Binbaşı Ali Rıza Bey'den 25 Kasım 1919'da Siverek'e firar edişinden sonra haber yok. Ancak o sağ. Hatıralarını da yazmış. Kaldı ki Ali Rıza Bey, Ali Saip Bey'den daha kıdemli ve rütbesi büyük biri. Onun Urfa'nın alınışında harekatın başında bulunması gerekirken neden adından bahsedilmez? İdam edilen Urfa mutasarrıfı Nusret Bey'in yerine gelen Mutasarrıf Ali Rıza Bey[192]'le Binbaşı Ali Rıza Bey'i sakın birbirine karıştırmayalım. Bunlar apayrı kişiler.

3) Antep Halkının Mücadelesi:

Fransızlar, gelir gelmez halka bir duyuru yaparak, bölgenin Osmanlı Devleti tarafından da kendilerine bırakıldığını, herkesin emirlere harfiyen uyması gerektiğini belirttiler. Türkler Fransızların bu işgaline karşıydı. Fransız kuvvetleri kendilerini asayişi sağlamada yetersiz görüp, Ermenilerden silahlı bir alay teşkil ettiler. Fransız birliklerinden ve silahlı Ermeni Alayı'ndan cesaret alan yerli Ermeniler taşkınlıklara başlamışlardı. Rastladıkları Türklere hakaret ediyor, tehdit ediyor, hatta onlara saldırıyordular. Mustafa Kemal, o sırada bir bildiri yayınlamış, Antep'in işgalini dünya kamuoyu nezdinde protesto etmişti.

10 Kasım 1919'da şehirde olaylar çıktı. Bunun üzerine Antep halkı bir protesto mitingi düzenleyerek şehrin işgalini kınadı. 21 Ocak 1921'de Mehmet Kemal Bey, Ermeniler tarafından katledildi. Son olayın meydana gelmesiyle halk teşkilatlanmaya başladı. Cemiyet-i İslamiye adını alan Maarif-i Mahalli Cemiyeti, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne dönüştürüldü. Bu cemiyetin kuruluşu ile İşgal kuvvetlerine karşı yer yer direnişler kendini gösterdi. 1 Nisan 1920'de baskılara dayanamayan Antep halkı ayaklandı. Maraş yolu Fransızlara kapatılmıştı. Katma ve Kilis tarafından da Türklere yardıma geliyordu. Antep Fransızlardan boşaltılmış, Şahin Bey tarafından

191 M. Akalın, a.g.y.

192 M. Akalın, a.g.y.

1920 yılının Şubat ayında Kilis yolu tutulmuştu. Fransızlar onun yoldan çekilmesi için Antep mutasarrıflığına başvurdular. Fransızlara haber gönderen Şahin Bey dedi ki:

-Ayaklarınızın bastığı her Türk toprağında Türk milletinin mübarek kanı vardır. Bu toprakların her bucağında bir atamızın mezarını görürsünüz. Biz Türkler çok eskiden beri buradayız, burada yaşamaktayız. Türk demek bu topraklar demek, bu topraklar demek Türk demektir. Sade siz değil, dünyayı toplayıp gelseniz bile, bizi bu topraklardan söküp atamazsınız. Peki, siz Türk esir olmaz, olamaz diye hiç işitmediniz mi? Namusumuz ve hürriyetimiz için ölüme atılmak, bizim için ağustos ayında soğuk su içmektir. Oysa sizlerin canı kıymetlidir, vazgeçmek istemezsiniz. Bir an evvel bu topraklarımızı terk edip gidin, yoksa yapacağımızı bilirsiniz.

Ancak Fransızlar laftan anlayacak gibi değildiler. Kilis'ten yola çıkan bir birlik, 26 Mart 1920'de Antep'e hem yolu açmak hem de şehri yeniden ele geçirmek için hareket etti. Şahin Bey, Elmalı Köprüsü civarında mevzilenmişti. İşte o günkü çarpışmada Şahin Bey şehit oldu. Böylece yol açılmış, Fransızlar şehrin kenar mahallerine girmiş, Türkleri kuşatma altına almışlardır. 11 Ağustos 1921'de başlayan kuşatmada Antep halkı kahramanca işgal kuvvetlerine karşı koymuştur. Fransızlar 21 Kasım 1921'de ikinci kuşatmayı denediler. Antep halkının gıdaları tükenmiş, aç kalınmıştı. Ama yine de şehri işgal kuvvetlerine teslim etmiyordular. 6 Şubat 1921'de TBMM, bir karar alarak, Antep'in adını Gaziantep yaptı. Fransızlar her yeri tutmuştular. Gazianteplilerin 6-7 Şubat 1921'de huruç harekatı yapmak istediler. Hata bunu başardılar bile. Ancak Fransızlar toparlanıp yolu yeniden tıkadı. 8 Şubat 1921'de Fransızlar şehre yeniden hakim oldular[193]

4) Ankara Antlaşması:

İşte bu durum karşısında ve Türklerin İkinci İnönü Zaferi'yle, Fransızlar gibi hele İtalyanların da İngiliz-Yunan İşbirliğinden memnun kalmaması üzerine, 9 Haziran

193 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I-, a.g.e., s. 243-245

1921'de Fransız temsilcisi Franklin Boullion, Ankara'ya geldi, masaya oturmak istedi. İşin içinde Bekir Sami Bey'in Londra Konferansı'da yapmış olduğu, ancak TBMM tarafından onaylanmamış anlaşmanın yürürlüğe girmesi de vardı. Mustafa Kemal, Bekir Sami Bey'in yapmış olduğu anlaşmanın kendilerine bağlamadığını söyledi. Bunun üzerine bekleyelim dediler. Sakarya Meydan Muharebesi'nin kazanılmasından sonra masaya oturuldu ve 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması imzalandı. Bunu TBMM de onadı. Bu anlaşmaya göre Fransa,

- İşgal altında bulundurduğu, İskenderun ve Antakya hariç, Türk topraklarından çekilecek,
- İskenderun'da ve Antakya'da özel bir idare teşkil edilecek, bu iki şehirdeki Türklere milli kültürlerini korumak ve geliştirmek bakımından serbestlik verilecek ve resmi dilleri Türkçe olacak.

Böylece Türkiye-Fransa arasındaki savaş sona erdirilmiş oluyordu. Bu anlaşmayı imzalamakla Türk hükümeti batılı devletler karşısında yerine bir az daha sağlamlaştırdı. Ankara Antlaşması ile Türklere karşı oluşturulan ortak cephe yıkılmış, düşman devletlerden biri sonunda Milli hükümeti tam anlamıyla tanımıştı. Mustafa Kemal, "*bu anlaşmayla siyasi, iktisadi, askeri, vs… hiçbir hususta istiklalimizden hiçbir şey feda etmeksizin vatan topraklarımızın kıymetli parçalarını işgalden kurtarmış olduk*" demektedir. Söz konusu durumla, Doğu ve Güneydoğu'dan Batı cephesine silah, cephane ve kuvvet kaydırmaları başlayacaktı.[194]

C) PARİS KARARLARI

Türkler Sakarya Meydan Muharebesi'ni kazandıkları halde, İtilaf devletleri, bilhassa İngilizler Yunanistan'ı tutmakta direniyordular. Paris'te bulunan İtilaf devletleri 22 Mart 1922'de Yunanistan'a bir mütareke teklifi verdiler. Buna göre,

- İki taraf arasında askerden arındırılmış bir saha bırakılacak,
- Her iki tarafın durumu Müttefik komisyonu tarafından kontrol edilecek,

194 Komisyon, a.g.e., s. 155-156

- Üç aylığına savaş durdurulacak, barış şartlarının tespitine kadar bu mütareke uzatılacak.

Söz konusu mütarekede alınan kararları Yunanistan kabul etmiş, ancak Türkiye Müttefik komisyonu kontrolüne itiraz etmiş, ayrıca Yunan ordularının Anadolu'dan tamamen çekilmesini belirtmiştir. Buna rağmen Müttefikler, barış şartlarını bildirmekte gecikmediler:

- İzmir ve Tekirdağ Türkiye'ye, Edirne, Kırklareli ve Babaeski Yunanistan'a bırakılacak,
- Doğuda bir Ermeni devletinin kurulması kararlaştırılacak,
- Türklerde mecburi askerlik kalkacak, ordunun asker sayısı 55 binden 85 bine çıkacak,
- Sevr Antlaşması'nın bazı maddelerinde değişiklikler yapılacak, mali ve ekonomik hükümlerde Türkiye lehine düzeltmeler olacak.

TBMM hükümeti Müttefiklerinin bu şartlarına mukabil kendi şartlarını bildirdi, ancak Türk şartlarının hiç biri kabul edilmedi. Barış toplantısı İzmit'te yapılsın denmişti, Müttefikler buna da yanaşmadılar.[195]

D) BÜYÜK TAARRUZ

TBMM'de muhalifler ordunun savaş durumunun zayıf olduğunu, hatta yerinden kıpırdayamaz bir halde bulunduğunu propaganda edip duruyorlardı. Mustafa Kemal bu tür sözlere cevap vermedi, karışmadı bile. Çünkü lehlerineydi. Türk ordusunun da işine yaradı. Tabi ki Yunanlı komutanlar söz konusu propagandadan haberdardılar. Tedbiri elden bıraktılar. Ancak Türk ordusunun üst mevkiinde bulunan bazı kimselerin de propagandadan zarar görmeye başlaması üzerine, Mustafa Kemal onlarla konuşup her birini ikna etti. Genelkurmay başkanı Fevzi Bey'le bile görüştü. Onun cepheye geldiği gizli tutulacaktı.

195 E. B. Şapolyo, a.g.e., s. 155-156

Mustafa Kemal, 20 Ağustos 1922'de Akşehir'e, Batı cephesi karargahına vardı ve kumandana 26 Ağustos 1922'de düşmana yapılacak taarruz emrini verdi.

O gece 1. ve 2. Ordu kumandanlarını da karargaha çağırdı. Cephe kumandanı, Genelkurmay başkanı ve çağırılan kumandanlarla bir toplantı yaptı, onlara taarruzun nasıl yapılacağını, Savaş şeklini teferruatıyla izah etti. Yığınağın ve tertiplerin gizli kalmasını, bunların ancak geceleri yapılmasını da söyledi.

24 Ağustos 1922'da Batı cephesi karargahı Akşehir'den Şuhut'a nakledildi. Mustafa Kemal, 25 Ağustos 1922'de Kocatepe'nin güneybatısında bulanan çadırına geçti.

26 Ağustos 1922'de, sabahın erken saatinde Genelkurmay başkanını ve Batı cephesi kumandanını alarak Kocatepe'ye çıktı. Bir gün önceden her tarafla yazışma ve telgraf haberleşme bağlantılarını kesmiştiler.

Taarruz İçin Alınan Kararlar:

- 12 Piyade Tümeni ve 3 Süvari Tümeninden müteşekkil, Sakallı Nurettin Paşa komutasındaki 1. Ordu Akarçay-Ahırdağ civarından kuzeye doğru taarruzda bulunacak,
- 2 Kolordu ve 1 Süvari Tümeninden müteşekkil, Yakup Şevki Paşa komutasındaki 2. Ordu, cepheden taarruzda bulunacak,
- Ayrıca, 3 Tümenden müteşekkil Süvari kolordusu, Ahırdağı'nın doğusuna geçecek, bu kolordu Yunan ordusunun yan ve geri hatlarına hücum yapacak.

Düşmanın nasıl hareket edeceği de konuşulmuş, ince ince hesaplanmıştı. Asıl önemli husus, ne olursa olsun, merkezden diğer cephelere kuvvet kaydırmaktı, buna çok dikkat edilecekti.

Eskişehir-Akarçay arasında bulunan 130 km'lik cepheye 5 Piyade Tümeni bir Süvari Tümeni yerleştirilmiş, Akarçay'ın batısında 14 Piyade Tümeni yerine almıştı. Ağırlık merkezinin batısında 6 Tümen de, böylece taarruz 20 Tümenle başlayacaktı. Bu taarruzun amacı, düşmanın sağ kanadını hırpalamak, Yunanlıların Akdeniz, yani Ege deniziyle irtibatını kesmek, daha doğrusu düşmanı vatan toprağında imha etmekti.

Taarruzun Başlaması:

26 Ağustos 1922'de, topçuların yoğun ateşinden sonra, taarruz başladı. Bu taarruz tam bir baskına dönüştü. Türk askerleri hücuma kalmıştılar. Daha ilk saatlerde bile Yunanlıların bazı kesimlerine nüfuz edildi. Taarruz akşama kadar hızını kesmeden devam etti. Yunanlılar bu taarruzlar karşısında çok sarsılmıştılar. Akşama üstüydü. Afyonkarahisar'ın güneydoğusunda bulunan Yunanlıların sağ kanadı hırpalanmıştı. Buradaki Kaleciksivrisi, Belentepe ve Tınaztepe Türk kuvvetleri tarafından ele geçirildi. Böylece düşman ihtiyat kuvvetlerini ağırlık merkezine sürmekten mahrum kalmıştı.

26 Ağustos 1922'de sabah, Türk Piyade taarruzu başladı. Bu taarruzla Türk ordusunun asıl maksadı belli oldu ama, iş işten geçmiş, Yunanlılar için yapacak bir şey kalmamıştı. Bu taarruzlar Afyonkarahisar'ın güneyinden başlayıp 50 km, doğusunda 25-30 km'ye kadar uzanan mevzileri yarıp geçti. Oysa bu mevziler bir yılda ancak yapılmıştı. Yunanlılar kuzeye doğru çekilmeye başladılar. O sırada Türk piyadesinin taarruzu devam etmekteydi. Düşmanın savunma gücü tamamen yok olmuştu. Sincan ovasına atıldılar. Burada bir sahra savaşı yapıldı.

25-26 Ağustos 1922'de Ahırdağı'nın arkasından geçerek düşmanın sağ yan gerilerine Süvari Kolordusuyla inen Fahrettin Paşa, düşmanın Batı ile olan bütün bağlantısını kesmiş, diğer Türk kuvvetleriyle Yunanlılar çembere alınmıştı. Bu sırada 2. Ordu kuzeyden ilerler bir haldeydi. Bir ara Afyonkarahisar ve Eskişehir kuvvetleri arasına dalıp çıktı. Bu suretle Yunanlılar ikiye bölündüler. 28 Ağustos akşamına doğru birinci kısım çevrilerek sarıldı. İkinci kısım 29 Ağustos 1922'de çembere alındı.

Başkumandanlık Meydan Savaşı:

Mustafa Kemal, 30 Ağustos 1922'de Dumlupınar'daydı. Harekat öncesinde Yunanlıların asıl kuvvetleri yakın mesafeden ve iki yandan kuşatılmış, Adatepe'ye doğru sürülmüş, Süvari Kolordusu çekilme yollarını kapatmıştı. Son taarruz başladı. Yunanlılar bu savaşta yok edildikleri gibi, Başkumandan Trikopis de esir alındı. Her taraftan hücuma uğrayan ve imha edilen Yunanlıların cesetleri kimi yerde üst

üste yığılmıştı. Bu savaştan canını kurtarıp kaçabilen Yunanlılar Uşak istikametinden İzmir'e varmaya, Çeşme limanına ulaşmayı amaçlamaktaydılar. Ancak amansız takip sonucunda bir kısmının önü çevrilip batıya sürülmeye başlandı. Yunanlıların Eskişehir kuvvetleri 3. Kolordu ve İzmitlilerden müteşekkil Piyade Tümeni tarafından imha edilmiş, kalanlar da Bursa-Erdek-Mudanya hattına sürülmüştü. Takip başlarken bir emir yayınlayan ve emrin sonunda Mustafa Kemal'in, "*Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri"* dediği vakidir. Türk orduları emri yerine getirebilmek için 300 km'yi 11 günde kat ederek, 9 Eylül 1922'de İzmir'e girmiştir.[196]

E) MUDANYA MÜTAREKESİ:

Milli hükümet adına İsmet Paşa'nın, İstanbul'da bulunan İşgal kuvvetleri kumandanlarından İngiltere adına General Harrington'ın, Fransa adına General Charpy'nin, İtalya adına General Monbelli'nin katılımıyla Mudanya'da bir mütareke yapılmış, görüşmeler 3 Ekim 1922'de başlamış, 11 Ekim 1922'de tamamlanmıştır. Yunan temsilcisi Mazarakis ise bu görüşmelere geç olarak katılmıştı.

Hükümleri:

- Yunan kuvvetleri Meriç nehrinin batısına çekilecekler,
- Barışa kadar önemli noktalar İtilaf devletlerin kontrolünde bulanacak,
- Yunanlıların Doğu Trakya'yı boşatmaları mütarekenin yürürlüğe girmesinden ancak 15 gün içinde tamamlanacak,
- Trakya'yı Yunanlılar boşattıktan sonra, boşalan jandarma ve mülki amirlikler Müttefik devletlerinin temsilcileri tarafından 30 gün içinde TBMM hükümetinin memurlarına bırakılacak,
- TBMM hükümeti devraldığı bölgelerde asayiş için subaylar da dahil 8000 kişilik bir jandarma bulunduracak, Milli hükümet barış imzalana kadar söz konusu jandarmalar dışında herhangi bir asker geçirmeyecek,
- Müttefik devletlerin hazır kuvvetleri bulundukları yerlerde barış yapılana kadar kalacak,

196 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 2628-2631

- TBMM hükümeti emrindeki kuvvetler İstanbul ve İzmit bölgesinde bulunan, sınırları belirtilmiş olan hatları barış yapılana kadar geçmeyecekler.

15 Ekim 1922'de yürürlüğe giren bu mütarekede kararlaştırılmış olan Doğu Trakya'nın teslim işiyle Türk tarafı adına görevlendirilen Refet Paşa ilgilenmiştir. Mudanya Mütarekesi için, Türk zaferinin başarıyla sonuçlanan bir yazılı belgesi denilebilir. Bu mütarekeyle Doğu Trakya silah atılmadan topraklarımıza katılmış gibidir. İngiliz başbakanı Lloyd George'nin Yakındoğu politikası böylelikle iflas etmiş, onun siyasi hayatı böylelikle sona ermiştir.

F) LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI

TBMM hükümetinin kalıcı barış konferansının İzmir'de yapılmasını istemesine rağmen, barış konferansının yapılacağı yer Lozan olarak kabul edildi. İngiltere araya ikilik sokmak için İstanbul hükümetini de konferansa davet temek niyetindeydi. 17 Ekim 1922'de başlayan Sadrazam Tevfik Paşa-Mustafa Kemal telgraf görüşmelerinden sonra 27 Ekim 1922'de Ankara hükümetinin temsilcileri Lozan'a davet edildi. Ancak bu hükümet, İstanbul hükümeti temsilcilerinin de konferansa katılacağını, böyle bir durumda katılmalarının mümkün olmadığını belirterek, cevabını verdi.

TBMM'nde Saltanatın kaldırılması görüşüldü. Hüseyin Rauf Bey saltanat taraftarıydı. Mustafa Kemal, onu ikna etti, hatta mecliste saltanatın kaldırılması için bir konuşma bile yaptırdı. 1 Kasım 1922'de saltanat böylelikle kaldırılmış oldu. Yalnız halifeliğe dokunulmadı. Vahdettin'in ülkeyi terk etmesiyle 18 Kasım 1922'de Hilafet mevzuu gündeme geldi. Vahdettin'in yerine Abdülmecit Efendi halife tayin edildi.

27 Ekim 1922'de barış görüşmelerinin 13 Kasım 1922'de başlayacağı bildirilmişti. Ancak görüşmeler 20 Kasım 1922'de başladı. Konferansa İsmet Paşa başkanlığında bir heyet katılmıştı. İngiltere'yi Lord Curzon temsil etmekteydi. Görüşmeler 4 Şubat 1923'e kadar devam etti. Ara verilen konferansa 23 Nisan 1923'te tekrar başlandı ve 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalandı. Antlaşmanın tamamı 143 maddeden ibaretti.

Esasları:

Sınırlar:

- Bulgaristan ile olan sınırımız Trakya'da Rezve deresinden başlamış, Yunanistan sınırına kadar devam etmiş, burada Yunanistan ile Meriç nehri sınır kabul edilmiş, Karaağaç Savaş tazminatı olarak Türkiye'ye bırakılmış, İmros, Bozcaada ve Tavşan adası bize bırakılmış, Kuzey Ege Adaları da Yunanistan'a verilmiştir.
- Suriye'yle, İskenderun üzerinde Payas'ın güneyinden başlamış, Kilis, Nusaybin ve Cizre Türkiye'de kalacak şekilde devam etmiş, Caber kalesi Türk askeri kontrolüne verilmiş, Türkiye'nin malı kabul edilmiş, burada Türk bayrağının her an dalgalanacağı hükme bağlanmış.
- Irak'la, anlaşmanın imzalanmasından 9 ay sonra Türkiye-İngiltere arasında belirlenmesi kabul edilmiş,

Boğazlar:

- Her iki yakanın 15 km'lik alanı askerden arındırılacak, bir savaşa girmesi halinde Türkiye tarafından silahlandırılabilecek, eğer her hangi bir savaşta tarafsız kalınır ise, geçecek gemilere sayı ve tonaj bakımından sınırlama getirilecek, Boğazlar Milletler Cemiyeti'nin denetiminde bulunacak olan bir komisyon tarafından idare edilecek, bu komisyon Milletler Cemiyeti'ne her yıl rapor verecek, barış zamanında boğazlardan geçiş serbest olacak,

Kapitülasyonlar:

- Bunlar tamamen kaldırılacak, yabancı ticaret kuruluşları Türkiye yasalarına uyacak,

Azınlıklar:

13- Türkiye sınırları içinde bulunan azınlıklar vatandaş olarak kabul edilecek, Yunanistan'da bulunan Türklerle Türkiye'de bulunan Rumlar mübadele edilecek, İstanbul'da yaşayan Rumlarla Batı Trakya'daki Türkler mübadelenin dışında tutulacak,

Borçlar:

- Bunlar Osmanlıya ait olan borçlardır. Bu nedenle Osmanlı sınırları içindeyken, ayrılmış, devlet haline gelmiş ülkelerle Türkiye arasında paylaştırılacak, Türkiye payına düşen kısım neyse onu ödeyecek, ödemenin esası ise paylaşma belirlendikten sonra açıklanacak,

Savaş Tazminatı:

- Kırkağaç ve çevresi

İstanbul'un ve Boğazların Boşaltılması:

- Anlaşmanın TBMM tarafından tasdik edilmesi üzerine, İtilaf kuvvetleri 6 hafta içinde İstanbul'u ve Boğazları boşaltıp gidecekler.[197]

Önemi ve Sonuçları:

Birinci Dünya Savaşı'nda diğer İttifak devletleri gibi mağlup olmamış, hatta Çanakkale zaferleriyle adını dünyaya duyurmuş, hatta Rus orduları karşısında mağlup olsa bile, Rusların Bolşevik İhtilali'yle topraklarımızdan çekilmeleri üzerine Birinci Dünya Savaşı bitmeden Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kaybettiği yerleri yeniden elde etmiş, hatta bu arada Ermenilere karşı Kars yakınlarında Kazım Karabekir kumandasında bir savaş kazanmış, ama Irak ve Filistin cephelerinde mağlup olmuş, Almanların ve diğer müttefiklerinin teslim bayrağı çekmesi, tabi olduğu Osmanlı İmparatorluğu'nun da teslim bayrağını çekmesiyle, yapılan Mondros Mütarekesi'nde ittifak içinde olduğu devletlerden daha ağır şartlara tabi tutulma amacı ile Birinci Dünya Savaşı'nda mağlup kabul edilmiş Türk Milleti, savaşın galiplerinin kendisine verdiği ölüm fermanını yok saymış, bunun üzerine Galip devletlerle Türkler arasında yeniden alevlenen savaş 1922 yılının son çeyreğine kadar devam etmiş, Milli Mücadele ve Türk İstiklal Savaşı sonuç olarak büyük bir zaferle zihinlere işlenmiştir. İşte, önemli olan da buydu. Türk milleti kazandığı son zaferle Birinci

197 Komisyon, a.g.e., s. 163-170

Dünya Savaşı'nın galip devletleriyle aynı şartlara haiz olarak masaya oturdu. Böylece İtilaf devletlerinin Birinci Dünya Savaşı bitiminde Osmanlı İmparatorluğu'na imzalattıkları Mondros Mütarekesi ve Sevr Antlaşmaları bir kağıt parçası olarak kaldı.

Lozan Antlaşması, yalnız Türkiye topraklarının parçalanmasını önlemedi, bu antaşmayla Osmanlının son dönemine aktarılan asırlık meseleleri de çözüldü. Kapitülasyonlar kaldırıldı, borçlar meselesi bir esasa bağlandı. Daha doğrusu, borçlar meselesinin halledilmesi devlet üzerindeki ekonomi baskıları yok etmişti. Ayrıca siyasi sınırların yeniden kesin olarak belirlenmesi, bunun resmen kabulü ve tasdik edilmesi, askeri baskıları giderdiği gibi, azınlıklar için vatandaşlığın esas alınması sosyal ve siyasi baskıları da ortadan kaldırdı.

Lozan, tarihi bir hesaplaşmadır. Bu nedenle çok çetin müzakerelere sahne olmuştur. Ancak Türkler açısından barışın sağlanmasına rağmen, bazı meseleler çözüme kavuşamamıştır. Irak sınırı istenildiği gibi belirlenememiş, Boğazların idaresi milletlerarası bir komisyona bırakılmış, Ege adaları meselesi sürüncemede kalmış, borçların ödenmesinde Türkiye'ye düşen kısmının alacaklı devletlerce kararlaştırılmış olması kurulan devleti bir süre daha meşgul etmiştir. Ne olursa olsun, Mustafa Kemal'in dediği gibi, Lozan Antlaşması, Türk milletine karşı asırlardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması ile tamamlandığı sanılarak tatbike konmuş bir suikastın sonuçsuz kaldığını ifade eden kıymetli bir vesikadır.[198]

VIII- MİLLİ MÜCADELE VE TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NIN SOSYAL VE POLİTİK YÖNTEMİ

Milli mücadelenin yöntemi, başlanırken belirlenmemişti. Yani nasıl ve tür bir yol izleneceği inceden inceye hesap edilmemişti. Önce ortaya değişik görüşler atılmıştı. Bu görüşler çerçevesinde Milli mücadeleye karar verilmişti. Sonra yönetici kadrolar tespit edilmişti. Erzurum ve Sivas Kongresi davetiyelerinde beş kişinin imzası vardı. Mustafa Kemal Paa, Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Hüseyin Rauf Bey ve Albay Refet. Bu beş kişi asker kökenliydi. Geçmişleri de birbirine az

198 Komisyon, a.g.e.,s. 171

buçuk benzerdi. Her biri komutan sıfatına haizdiler. Doğum tarihlerinde bile arada pek fazlalık yoktu, tevellüt itibariyle 1881-1883'lüydüler. Bu komutanlar, ya kara, ya deniz harp akademilerinden mezunlardı. 1920 yılının baharına kadar yönetim genel itibariyle paşalar elindeydi. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti temsil heyetinin başında Mustafa Kemal ve Hüseyin Rauf Bey adlı iki subay, Bekir Sami adlı bir eski vali, bir şeyh, bir hoca, bir aşiret reisi ve üç vekil bulunmaktaydı. İlk üçünün dışında diğerleri yalnız isim bakımından etkiliydiler, biri bile yönetimde yer almadı. Ankara ve İstanbul hükümetlerindeki görevlilerin doğum yılları ve doğum yerlerine göre dağılışları gözden geçirildiğinde;

Milli mücadele subaylarının Halifeye bağlı subaylara nazaran yaş ortalaması oldukça gençti. Yani İstanbul hükümetinin askeri komutanları sembolik bir anlam ifade ediyordu. Birinci Dünya Harbi'ne katılan paşaların beşte biri, İstanbul kabinesinin dörtte biri, Türklerin yoğun bulunmadığı yerlerden gelmişti. Oysa Milli mücadele komutanlarının biri bile o bölgelerden değildi. Aynı durum Ankara hükümeti için de geçerliydi. TBMM bakanlarının yarısından çoğu Anadolu'dan ve yüzde yüz Türk olan yerlerdendi. Bunların yaşı 40'ı geçmiyordu.TBMM'nin Cumhuriyet öncesi birinci döneminde (yani 1920-1923 arası), vekillerin yaş ortalaması 43'tü. Bu yaş ortalaması Avrupa milli meclislerinin yaş ortalamasının 10 yaş altındaydı, Osmanlı vekillerinden de 15-20 yaş. TBMM'ndeki vekillerin öğrenim durumları oldukça yüksekti. Dörtte üçü Batı ayarında, lise ya da üniversite düzeyinde öğrenim görmüştü Hükümet üyelerinin de % 90'ı üniversite mezunuydu.

Erzurum Kongresine ve Büyük Millet Meclisi'nin Birinci Dönemine Katılanların Meslek Gruplarına Göre Dağılışları gözden geçirildiğinde, buna delegeler de dahil; 1-Hukuk, 2-idare, 3-askerlik, 4-eğitim, 5-sağlık ve teknik, 6-basın, 7-tarim, 8-ticaret-bankacılık ve 9-din eksenli meslek grupları askerler ve memurlar çoğunluktadır. Hukuk alanındakilerin yarısı dahil, ilk 4 grup toplanırsa, devlet görevlerinde bulunanlar az değil, ya çoğunlukta, veya yarı itibariyle. İlk beş gruptaki vekillerin % 50'si, bakanların % 60'ı halen devlet görevlisi.7. ve 8. Grupların katılım oranları vekillerde % 19, hükümette ise % 9. Erzurum Kongresi'nde delegelerin % 30'dan fazlası asker ve memurken, TBMM üyelerinde bu oran % 50'ye yükselmiştir. 7. ve 8. Grupların katılım oranları, Erzurum Kongresi'ne göre, yarısından daha fazlaydı.Genel

itibariyle, askerlik Milli mücadelenin başlıca dayanağı olan meslek grubudur. İstanbul hükümetine bağlı subaylar için de durum böyle. O subayların çoğu Mustafa Kemal'e karşı değil. Kimi İstanbul'daki silah depolarından gizlice Anadolu'ya silah ve cephane geçiriyordu.

Sivil memurlar içinde Halifeye bağlı olanlar çoğunluktaydı. Yüksek memuriyette bulunanlar halifeye daha bağlıydılar. İllerde bulunan memurların çoğu Milli mücadele taraftarıydı. Milli mücadeleye diğer bölgelerde bağlı olanlar ya da destekleyenler, idari makamların başında bulunanlardan çok, zanaatkarlar ve serbest meslek mensuplarıydı. Buna rağmen, Milli mücadelede orta yahut alt kademedeki yöneticilik görevleri memurlara verilmiştir. Mustafa Kemal'in Milli mücadele boyunca haberleştiği kişiler, ya ordu ya da jandarma komutanları veyahut sivil idarede bulunanlardı. Milli hareketin ya da İnkılapçı zihniyetin üst yönetim kadrosu Osmanlı'nın devlet görevlerinden gelmiştiler. Bunlar yaşça gençtiler. Öğrenim bakımından yüksektiler. Bu onların batı dünyasının ilmi yahut politik görüşlerinin etkisinde kaldıklarını gösterir. Dolayısı ile, Milli hareketin yönetim kadrosu sosyo-kültürel açıdan Osmanlı geleneklerine pek uygun değildi. Bu durum üst kadroda daha belirgindi.

Özet olarak diyebiliriz ki, 1920 yılından beri Milli mücadelenin yasama ve yürütme görevlerinde bulunan kimselerin nitelikleri, davranış ve hareket biçimleri, düşünceleri ve fikir alanları, hatta teşkilatlanma faaliyetleri Türk sosyal yapısını tam anlamı ile (çoğunluk itibariyle bile) yansıtır değildi. Ne var ki bu durum, Erzurum Kongresi'nin toplanmasından beri, TBMM kuruluna kadar, kendini göstermemişti. Yeni kurulan devlet bu nedenle olduğu kadar serbest bir tutum izledi.

Zamanla devletin alt tabakalarla kopukluğu daha çok hissedildi. Köylü ve işçiler Milli hareketin yönetim kademesinde pek bulunmamıştılar.[199]

Kurt Steinhaus bunları söylüyor. Acaba o belirttiği hususta, bilhassa son ifadelerinde ne kadar haklı olabilir. Gerçekten de işçi veyahut köylüler Milli mücadelenin

199 Kurt Steinhaus (Çeviri: M: Akkaş), Atatürk Devrimi Sosyolojisi (Sosyo-ekonomik Yönden Az Gelişmiş Ülkelerde Burjuva Toplumunun Gelişmesi Sorunu Üzerine Bir Araştırma), SanderYayınları, İstanbul 1973, s. 82-87

yönetim kademesinde bulunmamışlar mıydı? Bilime ve bilim adamlarına güvenmek şart. Onlar her zaman daha iyisini, doğrusunu düşünür.

İkinci Kısım

MUSTAFA KEMAL, TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU, I., II., III., IV. YÖNETİM DEVRELERİ VE DERSİM'İN ADI TUNCELİ

I- KIZIL OĞUZLAR

Arslan Yabgu 1025 yılında Gazneli Mahmut tarafından esir edilmiş ve Hindistan'a gönderilerek Kalincar kalesine hapsedilmişti. Oğuzların başında bulunan Yağmur Bey, 1032 yılında Sultan Mesut tarafından yakalanıp hapsedildi ve Gazne valilerinden Taş Ferraş tarafından öldürüldü. Bunun üzerine Yağmur Bey'in oğlu (Bögi), babasının obasının başına geçti. Ona Kızıl, Buka, Oğuzoğlu Mansur ve Göktaş Bey'ler destek verdiler. Bunlara sonradan Oğuz oğlu Mansur ve Daana Bey'ler de katıldı. Oğuzlar Taş Ferraş komutasındaki Gazneli ordusunu Horasan civarında mağlup edip, onu öldürdüler. Sultan Mesut ordusuyla üzerlerine gelince Hamedan ve Azerbaycan tarafına çekildiler. Çok olaylar meydana geldi.[200] Kızıl Bey, halifeye yazılan mektupta Yahya oğlu Kızıl imzasında görüldüğü gibi Tuğrul Bey'in veziri oldu. Rey'e hakimdi. Nişabur'un zaptında bulundu.[201] Kızıl Bey hariç Oğuzlar 1040

200 Prof. Dr. Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999, s. 94-108

201 Gregory Ebu'l-Farac (Trc. Ömer Rıza Doğrul), Abu'l-Farac Tarihi Cilt 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987, s. 296

yılında Urumiye civarındalardı. Bunlar Urumiye ve çevresine 1037 yılından beri hakim Daana Bey'in konuğuydular. 1037 yılında geldiklerinde Meraga şehrini yerle bir etmiş, bir camiyi de yakmışlardı. Azerbaycan hakimi Vahsudan'ın şairi Katran yazmış olduğu şiirde Daana Bey'e Oğuzların padişahı diyordu.[202] Daana Bey Urumiye'de kaldı. Oğuzlar 1041 yılında Hakkari üzerinden Anadolu'ya girip 1042 yılında Diyarbakır'ı kuşattılar.[203] Kızıl Bey, 432 (1040-1041) yılında Rey'de vefat etmişti. Ona Türkmenlerin başbuğu Azizüzüddevle Kızıl[204] da denir. Arslan Yabgu oğlu Kutalmış'ı 427 (1035-1036) yılında Teberek kalesinde 30 bin dinar fidye karşılığı hapisten kurtaran Kızıl Bey'di.[205] Kutalmış, Kızıl Bey'e bağlı aşiretle Güneydoğu Anadolu'ya gelip Oğuzlara katıldı.[206] Güçlenen Oğuzlar Mervaniler, Ukeyloğulları ve Besneviye Kürtlerinden müteşekkil orduyu mağlup ederek Musul'u 1043 yılında zapt ettiler.[207] Kutalmış'ın adı babasından dolayı İsrail[208] olarak Musul'a giren Buka, Mansur ve Göktaş beylerle birlikte zikredilir. Halifenin şikayetiyle Tuğrul Bey'den Hasan el Maverdi tarafından getirilen[209], Mervanoğlu Nasrüddevle adına, "*Bana ulaşan haberlere göre, adamlarımız ülkene girmiş ve siz de onlara mal verip güzel muamele etmişsiniz. Halbuki sen sınır boylarında oturuyorsun, asıl sana mal vermek lazım ki, kafirlerle çarpışasın*" ibareleri yazılı mektubun[210] ellerine erişmesi

---

202 F. Sümer, a.g.e., s. 107

203 Prof. Dr. Ali Sevim, Azimi Tarihi, Selçuklular Tarihi İle İlgili Bölümler (H. 430-536=1038/39-1143/44), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 6

204 A.Sevim, a.g.e., s. 4

205 İbnü'l Esir (Çev. Dr. Abdülkerim Özaydın), el-Kamil Fi't-Tarih 9. cilt, Bahar Yayınları, İstanbul 1987, s 294

206 Hrant D. Andreasyan, Urfalı Mateos Vekayi-namesi (952-1136) ve Papaz Gregory'un Zeyli (1136-1162), TTK Yayınları, Ankara 1987, 84

207 F. Sümer, a.g.e., s. 117

208 A. Sevim, a.g.e., s. 7

209 Fahrettin Öztoprak, Oğuzların İsyanı ve Babai Türkmenler, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı, İstanbul 2012, s. 26

210 İbnü'l Esir, a.g.e., s. 301

ve İbrahim Yinal'ın Selçuklu süvarileriyle üzerlerine gelmesi üzerine Oğuzlar Mervaniler ve Ukeyloğullarıyla 1044 yılında yaptıkları savaşı galip geldikleri halde,[211] onlara öldürücü darbeyi vurmadan bırakıp Doğu Anadolu'ya çekildiler. Erciş'te Stefan Katapan komutasındaki bir Bizans ordusunu mağlup ettikten sonra[212] Azerbaycan'a vardıklarında Tuğrul Bey, Diyarbakır'ın iktasını Oğuzların başında bulunan Buka ve Anasıoğlu'na verdi. Onları 10 bin atlıyla Diyarbakır'a gönderdi.[213] 1047 yılında Buvehoğulları bir orduyla gelip bir gece Diyarbakır kalesine baskın yaptılar. Bu baskında Buka öldürüldü.[214] Ancak Anasıoğlu kurtulabildi. Diğerlerine ne olduğunu bilmiyoruz. Anasıoğlu'nu 1062 yılında Ergani'den Salur Horasan ve Cemceme beylerle Fırat havzasına akınlarda bulunurken[215] görüyoruz.

Kızıl Oğuzlara Yabgulu Oğuzlar da deniyordu. Araplar bunlara Navekiyye Türkmenleri demişlerdir. Suriye Filistin Oğuzlar Devleti'nin kuran Avuk oğlu Atsız ve Şökli beyler de Yabgulu Oğuzlardandı.[216] Bu Oğuzlar 1064 yılında Arslan Yabgu'nun oğlu Kutalmış'ın buyruğunda, hatta Bizans'a sığınan Er-Basgan'ın yanında da yer almıştılar. Babası Kutalmış gibi Süleymanşah'ın da Navekiyyelerden, yani Yabgulu Oğuzlardan olduğu söylenir.[217]

---

211 F. Sümer, a.g.e., s. 118

212 H. D. Andreasyan, a.g.e., 84

213 F. Sümer, a.g.e., s. 118

214 Mükremin Halil Yinanç, Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri -I- Anadolu'nun Fethi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1944, s. 44

215 H. D. Andreasyan, a.g.e., 113

216 F. Sümer, a.g.e., s. 156

217 F. Sümer, a.g.e., s. 153

II- MUSTAFA KEMAL'İN DÜNYAYA GELİŞİ, İLK ASKERİ YILLARI VE ASKERLİKTE YÜKSELİŞİ

A) DOĞUMU VE ÖĞRENİMİ:

Mustafa Kemal'in dedesinin adına Kızıl Hafız Ahmet Efendi, dedesinin kardeşinin adına Kızıl Hafız Mehmet Emin Efendi derler. Bunların soyu Karaman'dan gelerek Manastır Vilayeti'nin Debre-i Bala Sancağı'na bağlı Kocacık köyüne yerleşmişlerdir. 1830 yılında da Kocacık köyünden Selanik'e göç etmişlerdir.[218] Görüldüğü gibi aile "Kızıl" lakabıyla anılıyordu. Kızıl'ı birileri "Kırmızı"[219]'ya tevil etmiş, o şekil anmak istemişler. Oysa "Kızıl" ismi Türkmenlerde büyük bir soyu ifade eder. Anadolu'daki Türkmenlerin büyük bir kısım bu soydandır. Kızıl Oğuz adlandırması 1040-1041 yıllarında Rey'de vefat eden Oğuz başbuğlarından Kızıl Bey[220]'den gelir.

Mustafa Kemal, anne tarafından Sofuzade Feyzullah Efendi'den gelmektedir. Sofuzade Feyzullah Efendi, Selanik'e bir saat kadar uzaklıkta bulunan Langaza'da çiftlik sahibiydi. Mustafa Kemal'in kız kardeşi Makbule Hanımefendi'nin anılarında sık sık bahsettiği çiftlik burasıdır. Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde hanımefendi, Feyzullah Efendi'nin eşi Ayşe Hanımefendi'nin tek kızıydı.[221] Karaman Valiliği İnternet Sitesi'ne göre, Feyzullah Efendi'nin soyu, "*1466'larda Karaman'dan gelerek Vodina Sancağı'na bağlı Sarıgöl'e yerleşmiş; sonra Selanik yakınlarındaki Lankaza (Langaza)'ya göçmüş*"ler.[222] Annesinden dinlediklerini nakleden Makbule Hanımefendi'nin, "*Bizim esas soyumuz Yörüktür. Buralara Konya-Karaman çevrelerinden gelmişiz. Büyükbabam Feyzullah Efendi'nin büyük amcası Konya'ya gitmiş,*

---

218 Yrd. Doç. Dr. Ali Güler, Karaman'dan Kocacık'a, Oğuzlar, Atatürk'ün Soyu, Ankara 2001,s. 94

219 A. Güler, a.g.e., s. 85

220 http://www.karamankulturturizm.gov.tr/kulturMd/sayfaGoster.asp?id=327

221 A. Güler, a.g.e., s. 99

222 http://www.karaman.gov.tr/default_B0.aspx?content=204

Mevlevi dergahına girmiş orada kalmış. Yörüklüğü tutmuş olacak"[223]demesi bu nedenledir. Aslında Yörükler Avşarlar gibi Türkmenlerden gelmektedir. Ancak günümüzde tarih bilinci zayıflamış olacak ki, bazı Yörükler kendilerini Türkmenlerden ayrı görmek isterler. Oysa Yörük, Türkmenin konar göçerliğini devam ettiren kısmına demişlerdir.

Doğumu:

Mustafa Kemal, Ali Rıza Bey'in ve Zübeyde Hanımefendi'nin oğlu olarak 1881 yılında Selanik'te dünyaya gelmişti. Mayıs ayında doğduğu tahmin edilmektedir. Annesi "*beyaz tenli, açık sarı saçlı, yüksek iradeli, sağ duyu sahibi, sağlam karakterli, dindar, beş vakit namazını kılan sofu bir hanımdı*."[224] Babası, "*ileri görüşlü, kişiliği olan bir insandı*."[225] "*Selanik Evkaf katipliğinde ve rüsumat memurluğunda, 1876'da da Selanik Asakiri Milliye Taburunda birinci mülazım (teğmen) olarak bulunmuştu*."[226] Mustafa Kemal, onu hayal meyal hatırlardı.[227] Çünkü, babasını küçük yaşta kaybetmiş, yetim kalmış, Zübeyde Hanımefendi ise oğlunun yetiştirilmesini üzerine almıştı.[228] Mustafa Kemal'in doğum gününü kıymetli araştırmacı Ali Güler, Zübeyde Hanımefendi'nin beyanlarına göre, 4 Ocak 1881[229] olarak çıkarmıştır.

---

223 A. Güler, a.g.e., s. 99

224 Prof. Dr. Hamza Eroğlu, Atatürk'ün Hayatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları/703, Ankara 1986,s. 9

225 H. Eroğlu, a.g.e., s. 10

226 Naci Kasım, Gazi'nin Hayatı (Büyük Gazi'nin Çocukluğundan İtibaren Ölümüne Kadar Bütün Hayatı), İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1981,s. 15

227 H. Eroğlu, a.g.e., s. 10

228 N. Kasım, a.g.e., s. 15

229 Yrd. Doç. Dr. Ali Güler, Atatürk'ün Saklanan Doğum Tarihi ve Kayıtları, Haberiniz.com, 26 Eylül 2012

Öğrenimi:

Mustafa Kemal, 1894 yılında Selanik Mülkiye Rüştiyesinde okul hayatına başladı. Ancak o, burada tahsilini tamamlayamadı, ayrıldı. Çünkü okul müdür yardımcısı ve öğretmeni Kaymak Hafız Efendi öğrencilere çok dayak atıyordu. Bu dayaklardan Mustafa Kemal de nasibini aldı. Hatta Kaymak Hafız Efendi ona kafayı takmıştı bile. Ne yaparsa yapsın Mustafa Kemal öğretmene kendini kabul ettiremiyordu. Bu nedenle okulu kısa sürede bıraktı.

İşte, o okul hayatı Mustafa Kemal'in batıya dönük düşünce sahibi olmasını ve eğitim reformunu benimsemesini sağladı.

Okulla ilişiğini kestiği gün varıp Askeri Rüştiyeye kaydını yaptırdı. Onu bu kararı almaya kimse teşvik etmemişti. Hatta annesinin bile haberi yoktu. Sırf kendi iradesiyle varıp Askeriye mektebine girmişti. Onu bu kararı almasında babasının asker olması ve üsteğmen rütbesiyle görev yapmasının etkisi vardı. Çocukken babasının defalarca gördüğü duvara asılı kılıcının, dinlediği kahramanlık türkülerinin askerlik mesleğini seçmesinde rolü bulunabildi. O sıralarda Selanik Askeri Rüştiyesi disipliniyle, kuvvetli öğretim ve eğitimiyle şöhret sahibiydi. Bu okul onun yetişmesinde büyük etken oldu. Mustafa Kemal zekiydi, kabiliyetliydi. Bir anda arkadaşları arasında kendini göstermeye başladı. O ayrıca hocalarının da dikkatini çekmişti. Bir gün matematik hocası, senin adın Mustafa, benim adım Mustafa, arada bir fark gerek. Bundan sonra senin adın Mustafa Kemal olsun dedi. İşte ondan sonra ona Mustafa Kemal dediler. Bu ad benimsenmişti.

Askeri İdadi:

Askeri Rüştiyeyi başarıyla bitiren Mustafa Kemal 1896 yılında Manastır Askeri İdadisine kaydını yaptırdı. O burada kendini daha iyi yetiştirmeye başladı. Hatta tatillerinde bile bunun için çalıştı. Fransızcasını okuma tekniğini ilerletmek, dahi iyi Fransızca konuşabilmek için Selanik'teki Papaz Okulu'nun derslerine katılmıştı. Bunun ona faydası oldu. Mustafa Kemal'in Papaz Okulu'na gidip gelmesinde başka amacı yoktu. Ama onu yanlış anladılar. İdare bunu yasakladı. Dayak ve yasak olayı Mustafa Kemal'in zihninde düşüncelere yol açmaya başladı.

Manastır İdadisinin tarih öğretmeni Kolağası Mehmet Tevfik Bey, ona Türk tarihini ana hatları ile öğretti. Mustafa Kemal tarih dersinden hoşlanmıştı. Hele öğretmeninin Türk tarihinin detaylarına girmesi kaçırılmaz bir fırsattı. Ömer Naci ve arkadaşlarıyla da tanışmış, şiire, edebiyata, hitabete ilgi duymaya başlamıştı.

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, o sırada 16 yaşında bulunan Mustafa Kemal'i heyecanlandırdı. Hatta o, kendi ifadesiyle, az kalsın gönüllü yazılıp bu savaşa katılacaktı, denedi, ama olmadı.

Savaş zaferle bitmişti. Bu onda babasından intikal eden milliyetçilik ruhunu ve sevgisini kamçıladı.

Harp Okulu

Mustafa Kemal, 1899 yılında İstanbul Harp Okulu'na girdi ve 1902 yılında okulu başarıyla bitirdi. Rütbesi teğmendi.[230] Artık bir subay olmuştu. Şimdi, onu dinleyelim:

"*İdadide iken birinci, ikinci olma için hepimizde bir gayret vardı. Nihayet İdadiyi bitirdim. Harbiye'ye geçtim, burada da riyaziye merakım devam ediyordu. Birinci sınıfta saf gençlik hayallerine tutuldum, dersleri ihmal ettim. Senenin nasıl geçtiğinin farkında olmadım. Ancak dersler*" bitince "*kitaplara sarıldım. İkinci sınıfa geçtikten sonra Askerlik derslerine merak sardım. Şiir yazmak hususunda İdadi hocasının koyduğu yasağı unutmuyordum. Fakat güzel söylemek ve güzel yazmak hevesim baki idi. Teneffüs zamanlarında hitabet talimleri yapıyorduk. Saati ellerimize alıyor, '… Bu kadar dakika sen, bu dakika ben söyleyeceğim…' diye müsabaka ve münakaşalar*" yapıyorduk.[231]

230 H. Eroğlu, a.g.e., s. 11-13

231 N. Kasım, a.g.e., s. 18-19

"*Mektep talebesi arasında okunmak üzere mektepte el yazısı ile bir gazete tesis ettik. Sınıf dahilinde ufak bir teşkilatımız vardı. Ben heyeti idareye dahildim. Gazetenin yazılarını ekseriyetle ben yazıyordum. O zaman Mektep Müfettişi İsmail Paşa vardı, bu hareketimiz keşfetmiş; takip ettiriyormuş.*

Mektep müdürü Rıza Paşa isminde bir zattı. Bu padişah nezdinde İsmail Paşa tarafından azarlanmış, mektepte böyle talebe var, ya farkında olmuyor, ya müsamaha ediliyor denilmiş. Rıza Paşa mevkiini muhafaza için inkâr etmiş.

Bir gün gazetenin icap eden yazılarından birini yazmakla meşguldük. Baytar dershanelerinden birine girmiş, kapıyı kapamıştık. Kapı arkasında birkaç nöbetçi duruyordu. Rıza Paşa'ya haber vermişler, sınıfı bastı. Yazılar masa üzerinde ve ön tarafta duruyordu, görmemezliğe geldi. Ancak dersten başka şeylerle uğraşmak iştigal vesilesiyle tevkifimizi emretti, çıkarken;

-Yalnız izinsizlikle iktifa olunabilir… dedi. Sonra hiçbir ceza tatbikine lüzum olmadığını söylemiş. Böyle hareket etmesinde, atfedilen kusuru meydana çıkarmamak gayretinin dahli olmakla beraber, hüsnüniyeti de inkâr edilemezdi."

Mustafa Kemal, Harp Okulu'nda sonra Harp Akademisi'ne girmiş ve burayı 11 Ocak 1905'te Yüzbaşı rütbesiyle bu okulu bitirmiştir.[232]

B) ASKERLİK YILLARI

Mustafa Kemal, Yüzbaşı iken arkadaşları ile bir apartman katı tutarlar, arda sırada burada toplantı yapmak için buluşmaya başlarlar. Bir gün onun yanına Fethi isminde bir arkadaşı gelir. Bu kişi zabit iken askerlikten tart edilmiş biridir, kalacak yeri olmadığını söyler. Onu apartman katına yerleştirirler. Meğer Fethi, İsmail Paşa'nın hafiyesiymiş. Apartmanda kalan İsmail Hakkı Bey'i de tutuklamışlar. İsmail Paşa, Mustafa Kemal'i sorguya çeker. Tutuklanan arkadaşlarından bir iki kişi ne yaptıklarının hepsini anlatmış. İsmail Paşa, boşuna saklama, ne yaptığınızdan, şimdiye kadar ne faaliyetler yürüttüğünüzden haberimiz var, der. Mustafa Kemal bir iki ay tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılır. İsmail Paşa ona, Rıza Paşa'ya

232 N. Kasım, a.g.e., s. 23-24

şükret, yoksa bırakmazdık, der. Ancak çok geçmeden Mustafa Kemal'i ve bütün Erkanıharp arkadaşlarını çağırırlar. Her biri Edirne ve Selanik'te bulunan İkinci ve Üçüncü Ordu birliklerine dağıtılacaktılar. Kura çekimine gerek kalmaz. Çünkü hangi yere gideceklerine dair arkadaşları anlaşmışlardır. Gönderilirler. Ama Mustafa Kemal için sürgün gecikmez. Onu Suriye'ye gönderirler. Dürziler isyan halindeymişler, üzerlerine kıtalar sevk ediliyormuş.

Sürgün Yılları:

Mustafa Kemal 4 ay kadar Suriye'de kalır. Bu sırada Kıta kumandanlarından Lütfi Bey, onu tüccarlardan Mustafa Bey ile tanıştırır. Mustafa Bey, Şam'da küçük bir dükkan açmış, işiyle meşgul olmaktadır. Bu zat Mektebi Tıbbıye'nin son sınıfından siyaset nedeniyle uzaklaştırılarak, üç yıl cezaya çarptırılmış. O sonra buraya gelip ticaretle uğraşmaya başlamış. Tüccar Mustafa Bey, Şam'da teşkilatlanma yapmak için çok çalıştım ama, buna muvaffak olamadım, eğer birlikte çalışırsak belki kurabilir, der. Mustafa Kemal o günleri anlatırken diyor ki:

Hürriyet Cemiyeti adında bir cemiyet meydana getirdik. Bu cemiyete katılım sağlamamız ve genişletmemiz gerekiyordu. Staj yapma bahanesiyle Beyrut ve Yafa'ya, oradan Kudüs'e gitmeye izin aldım. Adı geçen yerlerde teşkilatlar kurdum. Yafa'da daha fazla kaldığımdan buradaki cemiyet daha güçlü oldu. Ancak Suriye'de istediğimiz oranda cemiyeti büyütemiyorduk. Bunun üzerine işin Makedonya'da daha güzel yürüyeceğini aklıma getirdim. Oraya nasıl gideceğimi düşünmeye başladım. Ancak bu mümkün değildi. Çünkü sürgüne gönderilirken, "*vesaiti sehile ile memleketine gidemeyecek bir yere gönderilmesi*" kaydı düşmüştüler. Bunu aklımdan çıkarıp atmak üzereydim ki, elime bir yanlışlık mahsulü hazırlanmış bir mezuniyet tezkeresi geçti, nasıl yapılmış, fikrim yoktu. Ancak söz konusu tezkereden yararlanabilirdim.

Tezkereyle İzmir'e gitmem mümkündü. Ancak bu yanlışlık eninde sonunda ortaya çıkacaktı. O zaman durumum ne hale gelirdi, düşünemiyordum. O sırada Selanik'te Topçu müfettişi Şükrü Paşa'dan bahsedildiğini, kendisinin gayet vatansever biri olduğunu duydum. Ona durumu izah etmem gerekti, karar verdim. Bir mektup yazdım, kendimi ve maksadımı anlattım. Şükrü Paşa doğrudan doğruya cevap

vermedi. Bilvasıta haber aldım. O, eğer Selanik'e gelirsem, işi halledebileceğini belirtiyordu. Ancak izimi kaybettirmem şarttı. Bunu nasıl yapacaktım. Düşünmeye başladım. Evvela Mısır'a, sonra Yunanistan'a geçmeye karar verdim. Güvendiğim arkadaşlara durumu açıkladım, herhangi bir aksilik olursa bunu Yafa'dan bana bildireceklerdi. İşim rast gitti. Selanik'e vardım. Şükrü Paşa ile görüştüm. O benimle temastan çekiniyordu. 4 ay kadar burada kaldım. Selanik'teki arkadaşlarla temas kurmuştum. Tahir Bey, Hoca İsmail Efendi, Ömer Naci, Hüsrev Sami ve Hakkı Baha adındaki arkadaşlarım bana yardımlarını esirgemiyorlardı. Onlara da maksadımı anlatmıştım. Hürriyet Cemiyeti'ni böylece açtık.

Selanik'te bulunduğum İstanbul tarafından haber alınmıştı. Takibata başlanmıştım. Selanik'te daha fazla kalmayıp Yafa'ya vardım. O zaman Akabe Meselesi ortaya çıkmıştı. Bundan yararlanıp kendimi sınıra memur olarak tayin ettirdim. Beni buldular, sorgulamak istediler. Bana, o kadar süredir neredeydin, dediler. Ben bunun başıma geleceğini hissetmiştim, o nedenle gerekli ayarlamaları yapmıştım. Kendimin o kadar süredir sınırda memur olarak görev yaptığımı ispat ettim, sorguda aksini söyleyen olmadı. Aradan iki yıl geçti. Suriye'de üç yıl kalmıştım, her şey unutulup gitmişti. Makedonya'ya naklimi istedim. Bunu kabul ettiler. Selanik'e geldim. Cemiyete uğrayım dedim. Vardım ki, kurduğum cemiyet İttihat ve Terakki adını almış. Bu değişikliği yapan da Nazım Bey'di. O, Paris'ten Selanik'e gelmiş, isim değişikliği teklifi kabul edilmişti. Cemiyet İttihat ve Terakki adıyla devam etti. Resmi memuriyet olarak Maiyet Müşiri Erkanıharbiyesine bağlıydım. Ben bu görevdeyken 23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet ilan olundu.[233]

1) 31 Mart Vakası

Selanik'te Meşrutiyetin ilanıyla İkinci Abdülhamit, söz konusu Hürriyet İhtilali ile, İttihat ve Terakki ve ordunun almış olduğu kararlara uymakla birlikte tahtını koruma peşindeydi. Bunu fırsat olarak gören Avusturya Bosna-Hersek'i ilhak, Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş, Girit'te bulunun Rumlar Yunanistan'a bağlanmıştı. İhtila-

233 N. Kasım, a.g.e., s. 24-27

lin oluşmasında Mustafa Kemal'in de payı vardı. O ordunun siyasetten uzak kalması düşüncesi ve fikrindeydi. Bu nedenle İttihat ve Terakki ileri gelenleriyle konuyu görüştü. Ordunun vazifesi siyaset yapmak değil, vatan topraklarını korumaktı. İşte o günlerde birden bire 31 Mart Vakası diye adlandırılan yobaz olayı İstanbul'da kendini gösterdi. Bunun üzerine İttihat ve Terakki yöneticileri ve subaylar her şeyi unutarak meşum olayın üzerine odaklandılar. Söz konusu isyan ordunun aşağı tabakasında mayalanmış, askeri olmamasına rağmen, askeri bir karakter almaya başlamıştı. Çünkü isyanın elebaşlarının direktifiyle harekete geçenler başçavuş rütbesinin üstünde kimseler değildi. Bu ayaklanma imparatorluğun her köşesinde bile, şaşkınlık ve korku meydana getirmişti.

Mustafa Kemal, isyanın çıkmasından sonra Ordu karargahına varıp, isyanın bastırılması için neler yapılması gerektiğini belirten raporunu komutanlığa sundu. Bu rapora göre,

- Harekat Ordusu adı verilen bir tedip kuvveti hemen hazırlanmalı,
- İkinci ve Dördüncü Ordularla temas kurularak yardımları için muhaberat temin edilmeli,
- Demiryolu kullanılarak İstanbul'a naklin kolaylığı sağlanmalı,
- Silahlı veya silahsız her tür mukavemet yok edilmeli,
- Asi kıtalar silahsızlandırılmalı,
- Elebaşları tevkif edilmeli,
- Sefarethaneler, yabancı bankalar ve azınlıklar zarara uğratılmamalı.

Mustafa Kemal, Harekat Ordusu'nun başına Üçüncü Süvari Fırkası kumandanı Suphi Paşa'yı getirtmek istemişti ama, Redif Fırkası komutanı Ferik Hüseyin Hüsnü Paşa'yı uygun gördüler. Bu Harekat ordusu kumandanı, ordunun sevkiyatı ve idaresiyle Mustafa Kemal'in ilgilenmesini emretti. Mustafa Kemal, ne yapılması gerektiği hususunda hazırlıklara başladı. İrticanın yok edileceği inancındaydı.[234]

234 Prof. Dr. Yavuz Abadan, Mustafa Kemal ve Çetecilik, Varlık Yayınevi/1699, İstanbul 1972, s. 49-53

a) İsyanın Başlaması:

Ayaklanma 12-13 Nisan 1909'da başlamıştı. Taşkışla'da bulunan 4. Avcı Taburu askerleri gece ayaklanmıştılar. Subaylarını bağlamışlardı. Sabah Sultanahmet'e gelerek meclisi kuşatma altına almıştılar. Askerlerin elinde beyaz, kırmızı ve yeşil bayraklar vardı. Diğer kışlalardaki askerler de ayaklanma çağrısı üzerine Sultanahmet'e gelip toplanmıştılar. Bu askerler Kılıç Ali ve Yıldız kışlasından gelen askerlerdi. Kolağası Aziz Bey'in Avcı Taburu ayaklanmaya iştirak etmemişti. Ayaklananların sayısı 3000 kadardı. O sırada İstanbul'un güvenliğinden sorumlu askerler ve polisler sokaklarda devriye gezmeye başladılar. Harbiye Nezareti 1. Ordu Kumandanı Katırcıoğlu Mahmut Muhtar Paşa'yı arayarak, ondan Davutpaşa Kışlası'yla temas kurup Süvari birliklerin derhal yola çıkarılmasını emretti. Bu birlikler öğle olmadan isyanın cereyan ettiği meydana geldiler. 20 Süvari Gedikpaşa'daki ayaklanmacıları dağıttı. Beyazıt Meydanı tutularak toplanan halk da dağıtıldı. Bu sırada Beyazıt Meydanı'nda bulunan Harbiye Nazırlığının kapısına dağ topları ve makineli tüfekler yerleştirildi. Köprüden geçişi önlemek için Eminönü'ne makineli tüfekler gönderildi. Harbiye'deki askerler isyancılara yüz vermemiş, hatta onların bir kaçını derdest etmişlerdi. İkdam gazetesine göre, olay üç gün önceden hazırlanmış, ilgililerle gizli temaslar yapılmıştı.[235]

b) İsyanın Gelişmesi:

Olay durulmuşken birden Derviş Vahdeti askerlerin arasında belirdi. Çevresinde er kıyafeti giymiş birileri vardı. Bunlar kılık değiştirmiş subaydılar. Öğle üzeriydi. Divan Yolu'ndan kalabalık bir kümeyle ulema göründü. Kafileye ilmiye öğrencileri de katılmıştılar. Askerler selama durdu, kafile tekbir getirmeye başladı. Mebusan'ın önü bembeyaz oldu. Ayaklanan askerler şeriat perdesiyle örtüldüklerin görünce rahatladılar. O sırada deniz bandosu eşliğinde 1000 kadar deniz eri de gelip isyancılara katıldı. Hükümet bütün umudu Şeyhülislama bağlamıştı. Harbiye Nezaretine

235 Sina Akşin, 31 Mart Olayı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları/305, Ankara 1970, s. 31-32

topçu birlikleri ve Süvariler gelmiş beklemekteydiler ama, Vükela Meclisi kan dökmekten yana değildi. Kabine istifa etmişti. Köprü başındaki askerler 15.00'te çekilmişlerdi. Unkapanı'ndaki birlikler de ayaklanmaya katılmıştı. 15.30'da bir kalabalık Nazırlığa girmek istemiş, su sıkılarak durdurulmuştu. Hatta Mahmut Muhtar Paşa, Süvarilere ateş emrin vermiş, ama Süvariler havaya ateş açmıştı. Genelkurmay başkanı İzzet Paşa, saat 16.30'da Harbiye Nazırı'na isyanın zorla bastırılmamasını söyledi, kararı Yıldız Sarayı ile görüşülmesinden sonraya bırakmıştı. Mahmut Muhtar Paşa, o kadar askeri karavansız bir arada tutamayacağını anlayıp 18.30'da birlikleri kışlalarına yollamaya başladı. Bu sırada Padişahın ayaklananları affettiği haberi geldi. Ancak, gruplar dağılmadılar. 19.30'da Paşa azledildi.[236] Saat 20.45'te Harbiye Nazırı, Ethem Paşa olmuştu. O gün Adliye Nazırı Nazım Paşa, Lazkiye Mebusu Arslan Bey ve Şerif Sadık Paşa isyancılar tarafından katledilmiştiler.[237]

c) İsyanın Bastırılması:

İkdam gazetesi, 15 Nisan 1909'daki sayısında ölenleri 4 kişi, yaralananları 14 kişi olarak açıklamıştı. İsyancılar bir binbaşıyı da öldürmüştüler.[238] Bu binbaşının adı Ali Kabuli'ydi. İsyancılar onu Yıldız Sarayı'nı topa tutmakla suçlamıştılar. İkinci Abdülhamit Ali Kabuli'nin bizzat ifadesini almak istemişti. Ancak isyancılar buna fırsat vermeyerek Saray'la Karakol arasında onu öldürmüştüler.[239] Mecliste tartışmalar başladı. Vasfi Bey, orduda bulunan 20 bin subayın 8000 kadarının Harbiyeli, gerisinin Alaylı olduğunu, eğer bu subayların çoğunluğu cahilse suçun onlarda değil, hükümette olduğunu söyledi.[240]

Harekat ordusunun ilk birliği 16 Nisan 1909'da Çatalca'ya varmıştı. İşte o gün, Volkan gazetesinin yazarlarından Kürt Hoca da denen Said-i Kürdi'nin 16 Nisan

236 S. Akşin, a.g.e., s. 34-37

237 S. Akşin, a.g.e., s. 53-54

238 S. Akşin, a.g.e., s. 73

239 S. Akşin, a.g.e., s. 88-89

240 S. Akşin, a.g.e., s. 81

1909'da İkdam Gazetesi'nde askerleri büyük kahramanlar olarak nitelendiren yazısı yayınlandı. Oysa onun bu yazıyı kaleme aldığı saatte Binbaşı Ali Kabuli'yi Yıldız'da parçalamıştılar.[241] O gün isyancılar 2 subay daha öldürmüş, 18 kişiyi daha yaralamışlardı. İsyanı düzenleyenler İttihadı Muhammediye Cemiyeti'nin üyeleriydiler.[242] Derviş Vahdeti ve Said-i Kürdi bu cemiyetin yayın organı Volkan gazetesinde yazı yazmaktaydılar. Son iki yazı imzasız çıkmıştı ama, bu ikisinin yazdığı belliydi.[243] 21 Nisan 1922'de Hüsnü Paşa'nın üstü Mahmut Şevket Paşa, Selanik'ten Sadarete bir ültimatom çekmiş,[244] Genelkurmay başkanı İzzet Paşa, onun isteklerini o gün kabul etmişti.[245]

Harekat Ordusu'nun İstanbul'a gelmesi 24 Nisan 1909'da tamamlanmıştı. Bu ordu Hürriyet Tepesi'nde de bir karargah kurmuştu. Bu karargahın kumandanı Mustafa Kemal'di. O, isyancıların çoğunluğunun bulunduğu Taksim kışlalarına emrindeki kuvvetlerle taarruz düzenledi. İsyancılar çok geçmeden çil yavrusu gibi dağıldılar. Böylece Sultan İkinci Abdülhamit tahttan indirilerek yerine Sultan Reşat geçti. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra Mustafa Kemal, 38. Piyade Alay Komutanlığına tayin edildi. Mahmut Şevket Paşa ona yurdun diğer bölgelerindeki ayaklanmaları bastırma görevi verdi. Mustafa Kemal, 31 Mart Vakası'nın devamı niteliğini taşıyan bu ayaklanmaları 1910 yılında bastırdı.[246]

2) Kuzey Afrika:

Trablusgarb'a gönderilerek orada kumandan ve vali olarak görev yapan Recep Paşa, kabineyi kurmakla görevlendirildiği için İstanbul'a gelmişti. Bir gün Kolağası Mustafa Kemal, ondan bir mektup aldı. Paşa diyordu ki:

---

241 S. Akşin, a.g.e., s. 96-97

242 S. Akşin, a.g.e., s. 98-99

243 S. Akşin, a.g.e., s. 162

244 S. Akşin, a.g.e., s. 166-168

245 S. Akşin, a.g.e., s. 172

246 Y. Abadan, a.g.e., s. 53-54

"*Trablus'ta hürriyete karşı bir isyan olmuştur. Sizin oraya gitmeniz, buradaki bütün arkadaşlarca münasip görüldü. Bir an önce azimetinizi rica ederim.*"

Mustafa Kemal, o yıllarda üyesi bulunduğu İttihat ve Terakki Komitesi'nin merkez genel idare kurulu toplantılarına katılmak üzere Selanik'e gitti. Cemiyette ona Trablusgarb'a gitmek için hazırlıklarını tamamlamasını söylediler. Cemiyetin yönetim kurulu üyesi Hacı Adil Bey, Mustafa Kemal'e 1000 altın uzattı, harcarsınız, harcayamadıklarınızı iade edersiniz, dedi.

Trablusgarp

Mustafa Kemal, bir vapura binip Trablusgarb'a vardı. Onu arada Sevkiyat Müdürüyüm diyen bir genç karşıladı. Ertesi gün Sakallı Hasan Bey, Mustafa Kemal'i liva kumandanı İbrahim Paşa'yla tanıştırdı. Paşa, ona kardeşi Murat'ı yaver olarak verdi. Mustafa Kemal'in ilk işi Belediye başkanı Hasune Paşa'yı getirtmek oldu. Onunla konuştu ve ikna etti. Hasune Paşa, Mustafa Kemal'in bir dediğini iki etmeyecekti.

Ertesi gün Mustafa Kemal Paşa, Polis müdürü Cemal Bey'den Trablusgarp ve havalisindeki aşiretlerin isyan halinde bulunduklarını haber aldı. Konuşma tarzından onun isyancılarla işbirliği içinde olduğunu anladı ve açıkça yüzüne karşı söyledi. Ancak asilere karşı koyacak elde herhangi bir kuvvet yoktu. Bunu o, şahsi gayretiyle başarmaya karar verdi. Yanına yaveri Murat'ı alıp asilerin toplandıkları yere vardı. Burası bir camiydi. Kapıdaki asilere, lideriniz nerede, onunla görüşmem gerek, dedi. Onu medresenin son kapılarından birinin önüne getirdiler. Mustafa Kemal, odaya girdi ve kapıyı kapayıp durdu. İçeride bazı kimseler yere bağdaş kurmuş oturmuşlardı. Bunlar isyanın elebaşlarıydı. Onlara, "*Ne yapıyorsunuz, siz kimsiniz, ne yapmak istiyorsunuz*" dedi. Bunların hepsinin Abdülhamit idaresi tarafından Trablus'a ya Nahiye müdürü, ya Kaymakam, ya da Mutasarrıf olarak gönderilen kimseler olduğu anladı. İnkılaptan zarar görmüş, çıkarları zedelenmişti. Yeni rejime karşıydılar. Bütün istekleri çıkarlarının korunmasından ibaretti. Halk da bunların çıkarlarına göre hareket etmekteydi. Mustafa Kemal onlara, halkla konuşma-

sını sağlarlarsa kendilerinin şahsi isteklerini yerine getireceğini söyledi. Onun yanına Arapça-Türkçeyi çok iyi bilen bir memur verdiler. Mustafa Kemal, o gece asileri cami avlusunda topladı, onlara şu konuşmayı yaptı:

Dünya siyasetinde bir tehlike belirmiştir. Bu tehlike Trablus'u da tehdit etmektedir. Memleketin hali belli, işte görünüyor. Ülkenin yabancı boyunduruğuna girmemesi lazım. Herkes güven içinde yaşayabilmeli. Bunun için de fertlerin üzerinde üstün bir kudrete ihtiyaç var. Herkes başına buyruk hareket ederse memlekette ne yapılabilir? Bunun sonucu ise karanlık bir akıbet. Memleket halkının birbirine düşeceği yerde, dış düşmana karşı birleşmemiz, birlik-beraberlik içinde hareket etmemiz, bunun için de fikir ve işbirliğinde olmamız şart. Tarih de göstermiştir ki, ancak böyle yapılırsa kurtulabilinir.

Bu konuşma isyancılar için iyi bir uyarıcı konuşma oldu. Trablus üzerinde beliren yabancı istilaya karşı bir mukavemet temeli böylece atıldı. İşte Mustafa Kemal buydu. Tek başına gelmiş, bir irticayı daha tek başına, ama bu sefer kansız olarak söndürmüştü.

Bingazi

Mustafa Kemal, Makedonya'ya dönüş hazırlıkları içindeydi. O sırada Bingazi'de bulunan bir arkadaşından mektup aldı. Dr. Mustafa Şevket Bey onu davet ediyordu. Mustafa Kemal bu davetin önemli bir sebebe dayandığını anladı. Bu nedenle Bingazi'ye vardı. Koyda kendisini bir kalabalık karşıladı. Onu alkışlıyordular.

Polis komiseri Hüseyin Bey, Mustafa Kemal'in oteldeki odasına girdi. Gelir gelmez, "*Şeyh Mansur Hazretleri teşrif buyuracaklar*" dedi. Mustafa Kemal, Şeyh'in kim olduğunu, karakterini, neler yaptığını öğrenmesi zor olmadı. Bir az sonra Şeyh, ağır adımlarla içeri girdi. Osmanlı İmparatorluğu onun şahsi otoritesini kabul etmişti. Devletin buradaki başta Mutasarrıflık, Polis Komiserliği, Hükümet binası, Jandarma, hatta Piyade Alayı bile Şeyh Mansur'un elindeydi sanki.

Şeyh salona girdiğinde Mustafa Kemal, bir koltukta oturmaktaydı. Yanına geldiğinde ona yer bile göstermedi, buyurunuz, oturunuz demedi. Buna rağmen Şeyh gelip karşısına oturdu. O zaman Mustafa Kemal,

-Şeyh Mansur, sende hiç utanma sıkılma denen bir şey yok mudur? Burada bir devlet teşkilatı var. Polisi var, jandarması var. Bunlara sen boyun eğeceğin yerde nasıl olur da, sana boyun eğmelerini istersin. Sen bu hareketlerinle memleketteki asayişi baltaladığın gibi, istikrar ve düzeni de baltalıyorsun, dedi. Şeyh bu konuşma üzerine yerinden kalkıp adamlarıyla oteli terk etti.

Polis ve jandarmalar, idareciler şaşırmıştılar.

Mustafa Kemal, Mutasarrıf Galip Bey'i oteldeki odasına çağırdı. O geldi. Konuşurken, laf içinde karşılamaya gelecek olduğunu ama, kendisini davet edenin hasmı olması nedeniyle gelmediğini söyledi. Onun bunu demesi üzerine Dr. Mustafa Şevket Bey, Galip Bey'in üzerine yürümek istedi, Mustafa Kemal tatsızlığı engelledi. Mutasarrıfla görüşen Mustafa Kemal, Piyade Alayı komutanı Albay Arif Bey'le de görüştü. Ondan Kurban bayramı münasebetiyle bir bayramlaşma töreni düzenlemesini istedi.

Bayramlaşma günü Bingazi dışındaki kışlalardaki ordu mensupları da geldiler. Bayramlaşma töreni yapıldı. Mustafa Şevket Bey ve Mutasarrıf Galip Bey de hazırdılar. Bu havayı gören Mustafa Kemal, orduyu teftiş ettiği gibi, bir de birliklerin tatbikat yeteneğini müşahede etmek istedi. Albay Arif Bey, tatbikat yapılacaktır emrini verdi.

Tatbikat sonuna doğru aniden bir cephe değişikliği yapılıp, askerler Şeyh Mansur ve adamlarının bulunduğu yöne saldırıya geçtiler. Bu önceden planlanmıştı. Şeyh ve adamları şaşırdılar. Askerler namlularını doğrultmuş, hatta süngülerine bile takmış, Allah allah deyip üzerine geliyordular. Durumu anladılar. Bir anda Şeyh'in adamlarından biri bir uzun çubuğa beyaz bayrak çekip sallamaya başladı. Bu teslimim demekti. Mustafa Kemal'in önüne gelen Şeyh Mansur, aman dilemekte gecikmedi.

Mustafa Kemal, yarı şaka, yarı ciddi bu işi de başarmıştı. Çünkü Bingazi'de devletin otoritesi yeniden tesis edilmiş, hürriyet rejiminin etkinliği bölge üzerinde kabul ettirilmişti. Bu ise yine zorlanmadan yaptırılmıştı. Şeyh Mansur,

-Bak isteğiniz yerine geldi, müsterihsiniz; benim de sizden bir isteğim olacak, kutsal kitabımız adına yemin edip Halife hazretlerine dokunmayacağınıza yemin

edebilir misiniz, çünkü böyle bir söylenti var; işte o zaman ben de müsterih olacağım, dedi. Mustafa Kemal, kutsal kitabı aldı, onu öptü, alnına koydu ve, "*Bu mukaddes kitap üzerine yemin ederim ki, Halife denilen adama bu kitap dışında hiçbir fenalık yapmayacağım*" dedi. Cümleyi öyle bir lastikli kurmuştu ki, anlayamadılar. O bir inkılap yolcusuydu. Kur'an hükümlerini buna alet etmeden, dini sömürmeden yapacaklarını yapacaktı.

Şeyh Mansur da durumdan memnundu. Hiç olmazsa hürriyet düşmanlığı damgasını alnından sildirmişti ya, bu yeterdi. Zaten variyeti ve adamları vardı, daha fazlasına ne gerek vardı. O teselliyi bunu düşünerek buldu. Fazla bir şey kaybetmiş olamazdı. Ancak taçsız kral unvanını kaybetmişti, o kadar.

Tören de hazır bulunanlar da antlaşmaya şahit olmuştalar. Bu antlaşma Bingazi'de Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniden hükümet otoritesini sağlayarak, gücünü gösterdi. Şeyh Mansur'un buradaki otoritesi tamamen kırılmıştı. Mustafa Kemal bir arkadaşının daveti üzerine geldiği Bingazi'de kendi insiyatifiyle hareket ederek bir olmazı gerçekleştirmişti. [247]

İtalyanlar

4 Ekim 1911'de İtalyanlar Bingazi'yi savaş gemilerinden topa tutmuştular.[248] Aynı yıl çok gezmeden Trablusgarb'a asker çıkardılar. Aslında böyle bir durum bekleniyordu. Ama Osmanlı hariciyesi bundan gafletteydi. Olaydan 48 saat önce bir açıklama yapmış, demişti ki: İtalyan hariciyesi Trablus üzerine her hangi bir çıkarma yapmayacağına dair siyasi çevrelerde dolaşan haberleri kesinlikle yalanlamıştır.

---

247 Y. Abadan, a.g.e., s. 55-72

248 Prof. Dr. Feridun Ergin, K. Atatürk, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları/5, İstanbul 1978, s. 53

Babıali bu açıklamadan sonra rahat ve endişesiz olarak o günü geçirmiş, akşam tatlı rüyalara dalmıştı. Bu sırada İtalyan donanması son süratle Trablus'a yol almaktaydı. Mustafa Kemal, olay üzerine birkaç arkadaşıyla birlikte önce Mısır'a, sonra Tobruk'a hareket etti. Tebdil-i kıyafet yapmışlardı.[249]

Mustafa Kemal, Mısır'a Albay Enver Bey ve arkadaşlarıyla birlikte İstanbul'dan gelip kaçak olarak girmiştiler. O sırada Fethi Bey, Marsilya'dan Tunus'a geçmişti. Ancak Mustafa Kemal ve arkadaşlarını Mısır'da Arap subaylar tanımıştılar. Ancak Mustafa Kemal, Mısırlı subayı tercüman aracılığı ile ikna etmesini bilmişti. Libya'ya girerlerken yolda İngiliz ve Mısırlı subaylar onları çevirmiştiler. Durumu yine Mustafa Kemal kurtarmış, Derne'de cephe kumandanı Albay Enver Bey olmuştu.

Mustafa Kemal, Tobruk'a vardığında bir kabile şefiyle temas kurarak, onlara bolca mavzer dağıttı. Böylece meydana gelen bu güçle şehrin doğusunda bulunan bir istihkama saldırdı. 70 topu tahrik ettikleri gibi, 200 de esir aldılar.

Albay Enver Bey'le Mustafa Kemal Derne'de arada sırada tartışıyor, eğer durum ciddiyet arz ederse Fethi Bey araya girip düzeltiyordu.[250] Mustafa Kemal, Ethem Paşa kuvvetlerinin Kurmay başkanı oldu ve Derne savaşına katıldı. Onun cephenin doğu kesiminde bulunan Seytabdülaziz'de düşman kuvvetlerine karşı uygulamış bulunduğu mukavemet ve gösterdiği başarı Ethem Paşa'nın dikkatini çekmekte gecikmedi. 27 Kasım 1911'de Binbaşı rütbesiyle taltif edildi. Ancak İtalyanların donanması denizle olan bağlantıları kesmişti. Mücahitlere bu yüzden silah, cephane ve erzak ulaştırılamıyordu.

Mustafa Kemal, Harp Okulu'nda okurken öğrendiği çete, yani gerilla taktiğini denemeye karar verdi. Bundan onun Kuzey Afrika'da kaldığı sürede şeyhler ve halk ile ilişki kurması ona söz konusu imkanı tanıdı. Öyle taktikler uyguladı ki, Mustafa Kemal'in bulunduğu cephede düşman sahil şeridinden içeriye bir adım bile atamadı.

---

249 Y. Abadan, a.g.e., s. 72-73

250 F. Ergin, a.g.e., s. 54-55

Şimdi olayı Bingazi Sıhhiye reisi İbrahim Tali Bey'den dinleyelim:

- Arkadaşlarla iki gün susuzluğa dayanarak 1911 yılı Kasım ayında Derne'ye vardık. Bir gün bir kılavuzla kumandanı görmek için karargahına gittim. Yaveri onu görüşmeye hazır olduğunu, ancak kendisini yatakta dinleyeceğini bize bildirdi. Çadırına vardık. Mustafa Kemal, portatif karyolasındaydı. Eşyası bir açılır-kapanır masa, iki açılır-kapanır sandalye ve yere serilmiş bir kurt postuydu. Kumandanın gözü kanlanmıştı. Sık sık da nefes alıyordu. Elini sıkarken ateşli olduğunu hissettim. Kendimi takdim ettim. Ateş ölçme aletimi çıkardım. O, bana nereden geldiğimizi, seyahatimizin nasıl geçtiğini soruyordu. Ne zamandan beri rahatsızsınız, sizi Mısır'dan gelmiş olan Kızılay Hastanesi'ne kaldıralım dedim. O beni duymak istemiyor, lafı değiştirip duruyordu. Zor ikna ettim. Bir iki haftalık tedavi ve dinlenmeden sonra cephe kumandanlığına sıhhati tam anlamı ile yerine gelmiş olarak döndü.

Şimdi yakın arkadaşı Salih Bozok'a Derne'den gönderdiği mektuptan Mustafa Kemal'in yazdıklarını okuyalım. Bu mektup 25-26 Nisan 1912'de gönderilmiştir:

Mektuplarınızdan, gazetelerden bize yönelik hislerinizi satırlarınızı okurken görüyorum. Kalbim o zaman çırpınıp duruyor. Bunu duyuyorum. Birkaç kardeşiniz Akdeniz'i aştı, çöllerde yol aldı, donanmasıyla ölüm kusan düşmanın karşısına çıktı. Burada vatandaşı zaten kucaklamıştık. Şimdi ise düşmanı sahil noktasına hapsettik. Bu sizin için de memnuniyet verici bir haberdir. Vatana borcumuz var, bunu ödeyeceğiz. Her türlü fedakarlığa hazırım. Bilirsin, ben askerliği ve savaş sanatını severim. Burada bunu bol bol tatbik ediyorum, zamanım da çok. Önemli olan milletin arzusu. Bunu yerine getirirsem, ne mutlu bana.

Ah Salih, orduma yararlı olmak vicdanımda yer etmiş, kaldırıp atamam. Çünkü vatanın muhafazası buna bağlıdır. Ordumuzun o eski Türk ordusu olduğunu muhakkak göstermeliyim. Bu hususta beni ifrata kaçar görseler de, önemli değil, hakikatler kabulünden çekinilse bile, tatbik edilmeli.

Bu gece Derne'de kumandanlar ve zabitlerin de katıldığı bir müsamere düzenlemiştik. Satırlarımı oradan döndükten sonra çadırımda yazıyorum.

Ah bir görsen, o temiz kalpli, kartal bakışlı arkadaşlarımın, rütbesi küçük ama, düşmanı tir tir titreten büyük kumandanlarının nazarında vatan aşkıyla ölmek arzusunu okuyorum. Onları gördüm, dimağımda sizin, Makedonya'da tanıdığım arkadaşların, ordumuzun kahraman askerlerinin hatırası bir bir gözümün önünde canlandı. Kalbimde sevinç ve gurur hasıl oldu. Arkadaşlarıma hitap ettim, onlara mutlaka vatan huzur ve barışa erecek, millet mesut olacaktır, çünkü kendi geleceğini, kendi mutluluğunu memleketin ve milletin geleceği ve mutluluğu için feda edebilen vatan evlatları az değil, pek çoktur, dedim.[251]

3) İkinci Balkan Savaşı

Balkan Savaşı başlayınca Kuzey Afrika'da bulunan arkadaşları İstanbul'a dönmüştüler. Mustafa Kemal orda tek başına kalmıştı. Durumun ne olacağı belli değildi. Kararını veren Mustafa Kemal, Avrupa'ya geçti, Avusturya-Macaristan ve Romanya üzerinden İstanbul'a 1912 yılının son aylarında döndü. İttihat ve Terakkiciler Edirne'yi kurtarmaya karar vermiştiler. Mustafa Kemal, bunun için kurulmuş Müretteb kuvvetlerin kurmay heyetine dahil edildi.

Balkan Savaşı'nda Seferberlik ilanı yapılmış ama, bu seferberlik düzensizlik içinde yürütülmeye başlanmış, birçok subayın ordudan atılması onların yerini boş bırakmıştı. Cepheye hareket eden taburlardan ancak bir iki subay kalmış, Demiryolu trafiğinin tıkanması birliklerin sevkiyatını zorlaştırmıştı. İkmal hatları tam anlamı ile çalışmamıştı. Para getiren mutemetler günlerce istasyonlarda beklemişti. Son şans olarak Çatalca istihkamları kalmış, bu hatta Karadeniz yoluyla birlikler getirip yerleştirmiştiler. 17-18 Ağustos 1912'de Bulgarların Çatalca önlerinde saldırıları tamamen kırılmıştı. Onlarla 3 Aralık 1912'de bir mütareke akdettiler. Kamil Paşa Kabinesi Bulgarlarla barış şartlarını tartışmaya hazırlanırken Harbiye Nazırı Nazım Paşa, Yakup Cemil Bey tarafından kurşunlandı. Babıali baskını da 23 Ocak 1913'te oldu. Londra toplantıları sonuçsuz kalmıştı. Bulgarlar tekrar harekete geçmiştiler.

251 Y. Abadan, a.g.e., s. 55-78

Edirne'ye yardım bir an önce gerekliydi. Bu da ancak düşman hatlarının yarılmasıyla mümkündü. Taarruz planı İstanbul tarafından hazırlandı. Haliç'ten çıkartılan eskimiş zırhlılarla düşman denizden top ateşi altına alınacak, 10. Kolordu Şarköy'e çıkartma yapacak, böylece düşman yandan vurulacak, Şarköy ve Bolayır'dan başlayan taarruz Edirne'ye kayacak, bunu gören Bulgar birlikleri mecburen Çatalca'dan çekilecektiler. Mustafa Kemal bu plana itiraz etti. Şarköy'deki Bulgarların tepelere hakim olduğunu, Bolayır'dan başlayan taarruzun sonuç vermeyeceğini söyledi. Çünkü iç hatlar stratejisi bakımından Bulgarlar avantajlıydılar. Ancak o üst rütbede biri değildi, alt rütbedeydi, emre uyması gerekti.

Taarruz başarısızlıkla sonuçlandı. İki tümen Bolayır'da 8 Şubat 1913'te taarruza kalkmış, düşmanı oldukça gerilere atmış, ancak bir anda bastıran sisle harekat zorlaşmış, görüş sahası kapanmış; bunun üzerine düşman cepheyi kaydırarak tümenlerden birini ateş altına almış, baskına uğrayan tümen dağılmış, o sırada durumun daha kötü gitmesine Mustafa Kemal engel olmuş, mevcudunun yarısını savaş yerinde bırakan diğer tümeni de alıp eski mevzie çekilmiş, 10. Kolordu ise düşmanın yoğun ateşi altında kalarak çıkarmaya yapamamış, 6000 kayıp vererek dönmüş, Edirne böylece 26 Mart 1913'te düşman eline geçmiş.

22 Temmuz 1913'de Mustafa Kemal'in harekatını organize ettiği kuvvetler gelene Edirne düşman elinde kalmaya devam edecekti.[252] O gün Kırkkilise alındığı gibi, Edirne de alınmış,[253] bu serhat şehirlerimiz düşman elinden kurtarılmıştır. Mustafa Kemal, Balkan Savaşları'ndan bahsederken der ki:

Bulgar ordusu harekete geçip Çatalca hattına ve Bolayır'ın kuzeyine geldiği zaman İstanbul'a vardım. Gelibolu'da Kuvayı Mürettebe adıyla bir ordu vardı. Onun Erkanıharbiyesine görevlendirildim, 25 Kasım 1912. Çok geçmedi, Bolayır Kolordusu'nun Erkanıharbiyesi başkanı oldum.

Ordumuz Edirne-Dimetoka istikametinde hareket etti. Önce Kuvayı Mürettebe kuzeye, Edirne'ye kadar vardı. Sonra Bolayır Kolordusu, Başkumandanlık emriyle

252 F. Ergin, a.g.e., s. 55-57

253 M. Sertoğlu, a.g.e., s. 3513

Dimetoka'ya yürüdü. Bundan sonra ise İstanbul'a geldim. Kuvayı Mürettebe Erkanıharp başkanı olan arkadaşım Fethi Bey istifa etmiş, İttihat ve Terakki'nin genel katibi olmuştu. Çok geçmedi, bir vazifeyle Sofya'ya Ateşemiliter olarak tayin edildim, 27 Ekim 1913. Bir sene orada kaldım.[254]

1 Mart 1914'te Kaymakamlık, yani Yarbaylık rütbesine yükseltilen Mustafa Kemal, Sofya'da Ateşemiliter görevinde bulunurken Birinci Dünya Savaşı 28 Temmuz 1914'te patlak verdi.[255] Ancak onun Ateşemileterlik görevi ancak 1915 yılı başlarında bitti. O daha Sofya'dan ayrılmamıştı. Harbiye Nazırı Vekili İsmail Hakkı Paşa'dan 2 Şubat 1915'te, 19 Fırka Komutanlığına tayin edildiğini, İstanbul'a gelmesini belirten bir telgraf aldı. Derhal emre uydu. O İstanbul'a geldiği zaman Enver Paşa da henüz Sarıkamış'tan dönmüştü. Oturup konuştular. Öğrendi ki, onu 19. Fırka komutanlığına tayin ettiren Enver Paşa'ymış.[256] Mustafa Kemal'in yükselişinin tek müsebbibinin kim olduğu böylelikle meydana çıkmaktadır.

4) Anafartalar

Mustafa Kemal, 19. Fırka komutanlığına atanmıştı. Bu bir Piyade tümeni demekti. Halihazırda 19. Fırka yoktu ama, Tekirdağ'da kurulmasına başlanmıştı.[257] Mustafa Kemal, Başkumandanlık Erkanıharbiyesine vardı. Kendini;

-Ben On Dokuzuncu Fırka Kumandanı Mustafa *Kemal* diyerek tanıttı.

Onun yüzüne hayretle baktılar. Çünkü kayıtlarda böyle bir fırka yoktu. Başkumandanlık Erkanıharbiyesi19. Fırka'nın kuruluşundan daha haberdar edilmemişti.[258]

---

254 N. Kasım, a.g.e., s. 30

255 N. Kasım, a.g.e., s. 33

256 N. Kasım, a.g.e., s. 34

257 N. Kasım, a.g.e., s. 39

258 N. Kasım, a.g.e., s. 35

Mustafa Kemal bizzat varıp kolordunun kuruluş işlemiyle ilgilendi. Kuruluşu ve Tekirdağ'daki hazırlıkları 22 Şubat 1915'de tamamlandıktan sonra 19. Fırka, Yarbay Mustafa Kemal komutasında olarak 25 Şubat 1915'te Maydos'a geçti. O sırada Türk ordusunun üst komuta heyetinde Alman subaylar vardı. Boğaz'ın müdafaası için düşünüyordular. Bunlar düşmanın Bolayır'a çıkarma yapacağını zannediyor, ona göre tedbirler alıyorlardı. Hatta ihtiyat kuvvetlerini bile Bolayır ve civarına yığmak istediler. Türk subayları ise düşmanın Bolayır'da değil, Gelibolu yarımadası kıyılarında karşılanmasını, müdafaanın buna göre yapılmasını istiyorlardı. 19. Fırka kumandanı Mustafa Kemal de aynı fikirdeydi. Görüşünü belirtti, arkadaşlarım doğruyu söylüyor, dedi.

Maydos'ta kıyı gözetleme görevinde bulunan bazı Piyade alayları vardı. Bu alaylar ve topçu bataryaları da Mustafa Kemal'in emrine verildi. O, Maydos Mıntıkası Komutanı sıfatıyla bölgenin müdafaasından sorumlu kılındı. Bu bölge Ece limanından başlayıp Seddülbahir ve Morto limanına kadar devam ediyordu.[259] Yine de Alman kumandan Liman Von Sanders, düşmanın Bolayır'dan çıkarma yapacağı ihtimaline karşı oraya 2 Piyade Tümeni yerleştirmeyi ihmal etmedi.[260]

Birinci Zafer

İtilaf savaş gemileri 25 Nisan 1915'te, sabah Arıburun ve Seddülbahir kıyılarına asker çıkarmaya başladılar. Bu kuvvetlerin Arıburun kısmında karaya çıkanlar Gözetleme taburunu püskürterek ilerlemeye başlamışlardı. Öyle ki, sonradan Kemalyeri adı verilen yere kadar ilerlediler, burada 27. Piyade Alayı ile karşı karşıya geldiler. Düşmanın çıkarma yaptığını öğrenen Mustafa Kemal, durumu müşahede etti ve fırkasının kumanda heyetine Conk Bayırı istikametinde ilerleyen düşmanı gösterdi, derhal taarruz emri vereceksiniz, dedi. Kuvvetler sırf onun insiyatifiyle bir anda harekete geçtiler. Bu savaş gece de sürdü ve düşman kıyı şeridinde başlayan

259 N. Kasım, a.g.e., s. 39

260 F. Ergin, a.g.e., s. 58

tepelere kadar atıldı. Çanakkale müdafaasının temeli böylece Mustafa Kemal tarafından sağlam bir şekilde atılmış oldu.[261]

Olayı başka bir boyuttan alalım:

Mustafa Kemal, o gün saat üç buçukta top sesleriyle uyanmış, top seslerinin geldiği tarafa bir Süvari Keşif bölüğü göndermiş, çok geçmeden düşmanın göründüğü haberi gelmiş, ondan bir Tabur sevk etmesi istenmiş, ancak o bundan kuşkulanmıştı. Çünkü Sarıbayır ve Conk Bayırı ele geçiren düşman Türk birliklerini ikiye böler, deniz geçidine de hakim olabilirdi. Böyle önemli bir bölgeye yapılan taarruz küçük bir kuvvetle yapılmaz, ancak bir taburla durdurulamazdı. O anda sorumluluğunun tam anlamı ile bilincine vararak, düşmana elindeki kuvvetlerin bütünüyle karşı koymaya karar verdi. 57. Alay'a da Kocaçimen'i tutmasını emretmiş, Ordu kumandanı Esat Paşa'ya durum hakkında bilgi vermişti.

İngilizlerin saldırısını gerçekleştirenler Anzaklar'dı.

Mustafa Kemal, Conk Bayırı'ndaki durumu teftiş için giderken çekilen askerlere rastladı. Baştaki askere neden çekiliyorsunuz, dedi. Asker, üç saattir çarpıştık, dayandık, ancak mermimiz bitti, çekiliyoruz, dedi. Mustafa Kemal, çekilen askerlere, durun, dedi. Durdular. Mustafa Kemal, merminiz bittiyse süngünüzde mi yok, dedi. Bunu işiten askerler döndüler, cephede yerlerini aldılar. 57. Alayı buraya mevzi almaları için çağırdı.

Savaş gece de devam etti ve Anzaklar püskürtüldüler.

General Birdwood'dan mesaj gelmişti. General Ian Hamilton bu mesajı aldı. Mesajda mağlup oldukları, tahliye işlemlerinin derhal başlaması gerektiği söyleniyordu. Hamilton, kahramanca ölümün sahilde koyunlar gibi yok edilmekten yeğ bulunduğunu söyledi.

O bu cevabı verirken Mustafa Kemal, aynı gün, ama daha önce askerlerine, "*Karşımızda bulunan düşmanı gerekirse hepimiz ölerek son bireyine kadar denize*

261 N. Kasım, a.g.e., s. 39

dökmek lazımdır" demişti. Ancak Birdwood, Hamilton'a göre tecrübeli bir subaydı.[262]

Çarpışmalar şiddetlendiğinde emrindeki askerlere Mustafa Kemal'in,

-"*Size ben taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında, yerimize başka kuvvetler kaim olabilir*" dediği de söylenir.

Mustafa Kemal'in bu büyük başarısı ile rütbesi 1 Haziran 1915'te Miralaylığa, yani Albaylığa yükseltildi ve böylece o terfi etmiş oldu.[263]

Bir Türk atasözü vardır. "*Yiğidi öldür, ama hakkını yeme*" derler. Şimdi böyle bir durumu nasıl yok sayacaksın? Bu hangi akla ve vicdana sığar?

İkinci Zafer

İngilizler Arıburun ve Seddülbahir'de başarı sağlayamamışlar, Mustafa Kemal tarafından püskürtülmüşler, sahil noktasına çakılı kalmıştılar. Bir adım bile atamıyorlardı. Attıkları anda karşılık anında geliyordu. Yeni yeni kuvvetler getirdiler ve hazırlandılar. Türk kuvvetlerinin sağ yanında bulunan Conk Bayırı-Kocaçimen hattına saldıracaklar, bu mevzileri söküp atacaklardı. Sonra Kabaktepe-Maydos hattına bütün güçleriyle ilerleyecektiler. Böylece Türk ordusunun İstanbul'la bağlantısı kesilmiş olacaktı. Geri kalan kuvvetler de buraya sevk edilecek, Anafartalar'ı İngilizler harekat üssü yapacaktılar. Plan buydu.

6-7 Ağustos 1915'te Arıburnu'nun kuzeyine çıkarma düşman, buradan Anafartalar'a çıktı ve ilerlemeye başladı. Durum normaldi, ama bir anda düşmanın karşısında Mustafa Kemal belirdi. Çünkü o, 8-9 Ağustos 1915'te Anafartalar Grup Kumandanı olmuştu. Gece alınan bu karardan düşmanın haberi yoktu. Mustafa Kemal, İlerleyen İngiliz kuvvetlerine karşı taarruz emrini verdi. Bu emri alan Türk kuvvetleri derhal saldırıya geçtiler. Emri nasıl verdiğini Mustafa Kemal, "*Vakaa böyle bir mesuliyeti deruhte etmek, basit bir keyfiyet değildir. Fakat ben, vatanım mahvolduktan*

262 F. Ergin, a.g.e., s. 59-60

263 N. Kasım, a.g.e., s. 40

sonra yaşamamaya karar verdiğim için, kemali iftiharla bu mesuliyeti deruhte ettim" diyerek belirtir.

Mustafa Kemal, kuvvetlerine verdiği taarruz emriyle, düşman sahil şeridine ve sahil kenarındaki tepelere kadar 10 Ağustos 1915'te bir daha püskürtüldü.[264] Anlatılır:

Mustafa Kemal, Ordu kumandanı Esat Paşa'nın Arıburun tarafına gereken ihtimamı göstermediğini düşünüyordu. Çünkü tepelerin kilit noktası Sazlıdere'ydi. Bu nokta Mustafa Kemal'e verilmiş bölgenin tam sınırında bulunuyordu. İki kumanda bölgesinin sınırı daima nazik bir nokta kabul edilirdi. Esat Paşa, oraya gelerek durumu görmüş, bu noktadan düşman taarruzunun mümkün olamayacağını söylemişti, ancak Mustafa Kemal, Von Sanders'te olduğu gibi, yine haklı çıkmıştı.[265] Bir olay daha anlatılır:

Cephe, yani grup kumandanlığı Liman Von Sanders tarafından Albay Fevzi Bey'e verilmişti. Ondan 8 Ağustos 1915'te düşmana taarruz etmesi istemişti. Albay Fevzi Bey, zamanı değil, askerlerim yorgun, taarruza elverişli değiller demiş, bunun üzerine Von Sanders, Grup kumandanlığına tam yetkiyle Mustafa Kemal'i tayin etmişti. Bu o demekti ki Mustafa Kemal, karargahına Ordu kumandanlığı forsunu çekebilecekti.[266]

Conk Bayırı savaşında bir mermi Mustafa Kemal'in göğsüne rastlamıştı. Ancak bu mermi sağ cebindeki saatine gelip çarpmıştı. Saat parçalanmıştı ama, Mustafa Kemal'in hayatı kurtulmuştu.

Anafartalar'da İtilaf kuvvetler Çanakkale'nin diğer cephelerinde olduğu gibi, yenilmişlerdi. İngilizlerin bu cephede uğradıkları kayıp daha fazlaydı. Mustafa Kemal

264 N. Kasım, a.g.e., s. 40

265 F. Ergin, a.g.e., s. 61

266 F. Ergin, a.g.e., s. 62

onlara Türkün tarihteki eşsiz gücünü göstermişti. Bunun farkına varan İtilaf devletleri komuta heyeti toplanarak bir karara vardı. Çanakkale'de mağlup olmuştular ve cepheden kalan askerlerini çekecektiler.[267]

5) Doğu Cephesi

Çanakkale bölgesinde bulunan Mustafa Kemal, 14 Ocak 1916'da Edirne'ye nakledilmesi kararlaştırılan 16. Kolordu kumandanlığına tayin edildi ama, oradan Doğu cephesine yola çıkarıldı. Doğu cephesinde kumanda edeceği kolorduya Edirne'de kurulması kararlaştırılan 16. Kolordu'nun adı verilmişti. Ancak Rus cephesinde durum hiç de iyi değildi. Buna Sarıkamış felaketi neden olmuştu. Cepheye vardığı zaman gördük ki, işi döküntüleri toplamak, bir araya getirmekti. Silah ve cephane yetersizdi. Üniformalar yeterince eskimişti. İstanbul'a çektiği telgraflara yanıt verilmiyordu. Rus cephesini 3. Ordu tutmaktaydı.[268]

Mustafa Kemal, 1 Nisan 1916'da generalliğe terfi etti.[269] Ama Diyarbakır merkezli 2. Ordu halen kuruluş aşmasındaydı. Onun komutanı olduğu kolordu bu orduya bağlıydı. Van gölünün güneyinden Capakçur'a kadar olan 80 km'lik cephe 16. Kolordu'nun savunmasına verilmişti.

Kazım Karabekir de Mustafa Kemal ile birlikte 16. Kolordu'da görevlendirilmişti. Onunla 1916 yılının Temmuz ayında Erzurum'u kurtarmayı planladılar. Ancak İkinci Ordu savaşa daha hazır hale getirilmemişti. Ruslar önceden davranarak taarruza geçmiştiler. 2. Ordu tutunacak durumda değildi. Mustafa Kemal, birliklerine ricat emrini verdi. Ama kısa zamanda da birliklerini yeniden bir araya getirdi. O bu birliklerle 6 Ağustos 1916 Bitlis'i, 7 Ağustos 1916'da Muş'u işgalden kurtardı. Bu başarılardan dolayı ona Altın Kılıç verildi.

---

267 N. Kasım, a.g.e., s. 40-41

268 F. Ergin, a.g.e., s. 63; N. Kasım, a.g.e., s. 40-41

269 F. Ergin, a.g.e., s. 52

O yıl kış erken bastırdı. Soğuklar çetindi. Orduya halen kışlık giysiler gelmemişti. Erzak ve zahire dersen, yoktu. Askerin barınması için bile doğru dürüst yerler yoktu. Ya mağaralarda, ya harabelerde, ya ağaç kovuklarında, buldukları yerde kalıyordular. Sağlık servisi çalışmıyordu. 2. Ordu'nun savaşacak gücü yoktu.

Mustafa Kemal bu orduya5 Mart 1917'de vekaleten, 18 Mart 1917'de asaleten kumandan olarak tayin edindi. Ordu karargahına varınca İsmet Bey'le buluştu. O ordunun kurmay başkanıydı. Selanik Kongresi'nde beri birbirlerinden haber alamamışlardı. Mustafa Kemal Trablusgarb'a gönderilirken, o Yemen'e gönderilmişti. Kurmay başkanı İsmet Bey, önemli olan düşman değil, iaşe deyip duruyordu. Ancak beklenen düşman taarruzu ilkbaharda gerçekleşmedi. Çünkü Rusya'da ihtilal patlak vermişti. Lenin, 16 Nisan 1917'de Petrograd'da yapmış olduğu konuşmada, savaşa son vereceğini, Çarlık birliklerini ülkeye geri çekeceğini söylemişti.[270] Mustafa Kemal'le Kurmay başkanı Albay İsmet bu duruma çok sevindiler.

III- MUSTAFA KEMAL'İN SAMSUN'A ÇIKIŞINDAN CUMHURİYET'İN İLANINA KADAR OLAN DÖNEM

Birinci Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı İmparatorluğu çökmüş, Anadolu'nun İtilaf devletleri tarafından yer yer işgali karşısında Milli mücadele başlamıştır. 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı ile başlayan bu mücadele kolay bir başarı olmamıştır.

O, Samsun'a çıktığı zaman 38 yaşındaydı. Kendine güveni vardı. Askerlik alanında başarısını kanıtlamıştı. Mustafa Kemal, Samsun'a çıktığı andan itibaren bir siyaset ve bir devlet adamı olarak kendini gösterecektir. Bu zaman zarfından yapmak isteyip de yapamadıklarını yapmaya karar vermişti. Önündeki yol haritasına bakıp, başarı şansını yakalamanın mümkün olduğunu kavramakta gecikmedi. Ona bunu sağlayacak güç, silahlardan ziyade, insanların zihnini etkilemek, geliştirilecek düşüncülerle fikri zemini yerli yerine oturtmaktı.

270 F. Ergin, a.g.e., s. 63-64

Mustafa Kemal kendi adına hareket etmiyordu. O bir toplum için yola çıkmıştı. Bunu da uğruna mücadele verdiği toplumun desteğiyle gerçekleştirecekti.

Anadolu'nun yabancı güçler tarafından işgali üzerine Türk milleti, direncini yer yer Kuvayı Milliye hareketleriyle göstermeye başlamıştı. Osmanlı Devleti'nin yüzyıllardır bu milleti ihmal ettiği bir gerçekti. 1919 yılında Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı ile, geleceği kurtarmak onun vazifesiydi. Uzun yıllar süren savaşlar halkı çok etkilemiş, onu sarsmış, hatta çökertmişti.[271] Düşman vatanın topraklarını birer birer işgal etmekteyse, teslim bayrağını çeken imparatorluk mevcut duruma seyirci kalmış ise, olanlara dur demek ancak milletin tabi bir hakkıydı. Bu onda gurur ve özgürlük düşünceni de beraberinde getirmişti.

Mustafa Kemal bir hayal aleminde yaşamıyordu. Türk halkını yeterince tanımıştı. Onun inatçı, sabırlı, savaşçı, dayanıklı, hatta üstelerine bağlı, öyle ki aldığı emirle vatan için canını seve seve vermeye hazır olduğunu çok iyi biliyordu.

Türk milleti yıllardan beri ezilmişti. Bunu ona Osmanlıyı yönetenler yapmıştı. Kötü yönetimlerin ardı arkası kesilmedi ki rahat bir nefes alsın. Bu nedenle Türk milleti yıpranmıştı. Savaşlar da bitmemiş, tükenmemişti. Sonunda Osmanlığı İmparatorluğu çöktü. Ancak bu devlet çökse de Türk milleti canlıydı. Göğsündeki kalbi, yerine göre dünyaya meydan okumuş, yerine göre Haçlı seferlerinde ve Timur istilasında olduğu gibi, bu işgalcilere karşı başarıyla karşı koymuş, Türklük aşkı ile çarpmıştı. Şu anda ise başında tarihte ender bulunur, ancak dört ya da beş insanla karşılaştırılabilir biri vardı. Onu başkumandan yapmış, önderliğinde duruma el koymuş, teşkilatlanmaya başlamış, yurdun her tarafında Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri teşekkül ettirmişti.[272]

Mustafa Kemal'in o sırada başlattığı bu harekat, henüz diplomasiden yoksun, ama bir ayaklanma, çete savaşı ile açık savaş arası bir geçiş dönemiydi. Çevresinde bulunanlar onu tam anlamı ile tanıyamamışlardı. Ordu dağıtılmış, donanma kızağa çekilmişti. Kuvayı Milliye birlikleri disiplinsizdi. Bunlar işgalci İtilaf devletlerinin düzenli orduları ile baş edebilecek miydi? Bunu soran bir dostuna Mustafa Kemal,

271 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –II-, a.g.e., s. 1

272 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –II-, a.g.e., s. 1

"*Milli kuvvetler namuslu bir adamın yastığının altında duran tabancaya benzer. Namusunu kurtarmak ümidini büsbütün yitirdiği zaman, hiç olmazsa tabancasını çekip kendini öldürebilir*" demişti.

Anadolu'nun Doğu bölgelerinde de Kuvayı Milliye birlikleri oluşturulurken Erzurum Kongresi'yle kurulan, Sivas Kongresi'yle genişletilen Heyet-i Temsiliye, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar, idareyi ele almıştı.

Anadolu'da söz konusu gelişmeler yaşanırken, İtilaf kuvvetleri tarafından işgal altına alınmış İstanbul'da, Padişah Vahdettin ile, onun tarafından görevlendirilen hükümetler aciz bir halde bulundukları gibi, teslimiyetçi bir politika izlemekteydiler. Mustafa Kemal'in başlattığı hareket İstanbul Damat Ferit hükümetlerinin bu durumuna rağmen gerçekleşmişti.

İstanbul'un İtilaf kuvvetleri tarafından işgali, Meclis-i Mebusan'a yapılan baskın Mustafa Kemal'in davasında haklı olduğunu tamamen ortaya koymuştu. Bu gelişme Anadolu'da yeni bir meclisin açılması ve yeni bir hükümetin kurulması zorunluluğunu beraberinde getirmişti.[273]

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açılışı ile milli hareket hukuki bir boyut kazanmış, bunun sonucunda gerçekleşen yıpratıcı ve çetin savaşlardan sonra, bir başarı sağlayarak çıkmıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nu bir yıkılışa sürükleyen 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'ne karşın, kazanılan zaferlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti tarafından 11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır.

Trakya ve bütün Anadolu, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkış sonrasında asi diye ilan edilen, hatta Milli mücadeleye katılanların hakkında fetvalar verilerek ölüm fermanları bile çıkartılan, önderlerinin ortadan kaldırılması için her yol denenen Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin idaresi altına girmişti. Saltanat zamanı geldiğinde tamamen ortadan kaldırılacaktı, şimdilik bu düşünce aşamasındaydı.[274]

---

273 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –II-, s. 2

274 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –II-, s. 2-3

Bundan sonra sıra devlet merkezinin belirlenmesine gelmişti. 23 Eylül 1923'teki demecinde Mustafa Kemal, devlet merkezinin Ankara olacağına dair ilk işareti vermişti. Malatya mebusu İsmet Paşa ve 14 arkadaşının imzası ile 9 Ekim 1923'te devlet merkezinin Ankara olmasına yönelik teklif, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunuldu. Bu teklifte İstanbul'un öneminin korunacağı dile getirilmiş, iç ve dış tereddütleri ortadan tamamen kaldırmak için devlet kuruluşunu bir an önce ele almak mevzubahis edilmişti.

Lozan Antlaşması maddeleri ülke emniyeti açısından yeterli değildi. Ankara'nın jeopolitik durumu önemliydi. Böyle bir teklif sonucunda, düşman işgalinden kurtulmuş olsa bile, İstanbul merkez olarak kabul edilemeyeceği kesinlik kazanmıştı.

Eskisinden çok farklı esaslara dayanan ve Milli hakimiyet esasına göre şekillenen yeni devlet, mevcut ya da halen tasarıda bulunan bütün kurumları ile söz konusuydu.

Lozan Antlaşmasının imzalanması ile Milli mücadele sona ermiş değildi. Mustafa Kemal, düşündüklerinin bir kısmını gerçekleştirmiş, amaçlarının yalnız bir kaçını elde etmişti. O, Türkiye'yi düşmandan kurtarmış, ülkeye canlılık getirmiş, dağınık ve parçalanmış bir imparatorluktan yeni bir Türk devleti çıkarmıştı ki, bu devlet ileride dost olması ihtimali bulunan milletler tarafından da tanınmıştı.

Ölçülü yöntemler kullanılarak kızgın bir canlılık aleviyle çelikleşmek kolay bir iş değildi. Başarı sağlanmıştı ama, bunun devamı gerekliydi.

Gerçeklerin çok zor anlaşıldığı bir devirde, bir gerçekçi olarak, hedefinde yan amaçlarla desteklenen tek bir amaç bulundurmuş, elde edebileceği şeyin de ne olduğunu çok önceden görmüş, her ne kadar arkadaş olsalar bile Mustafa Kemal, kendisinden az buçuk da olsa kuşku duyan dostlarına, hatta düşmanlarına bile, amacına ulaşmakta kararlı olduğunu bütün benliğiyle göstermişti. Bunun için tabi ki yüksek bir önsezi, hatta kendi tabiatı ile bile çelişen, ancak büyük bir iç disiplin sonucu kazanılabilecek sabır gerekti.

Ayrıca temel meseleleri sezmek, dost-düşman olsun çoğu kimsenin psikolojisini çok iyi kavramak ve bilmek, hatta kullanmak da işin içine dahildi. Mustafa Kemal, gençliğinden beri bunun için kendini yarınlara hazırlamış, başa geçme iktidarını o nitelikleri sayesinde elde etmişti. Onun yaptığı olağanüstü bir durum değildi. Bu ise

planlama, örgütleme, karar verme sonucunda harekete geçmeydi. Ustalaşmış bir askerden daha başkası beklenemezdi. Mustafa Kemal'de bir az daha fazla olan şeyse, bir devrimcinin bir devlet adamı olma niteliğiydi. Tabi ki onun amacı, yurdunu düşman işgalinden kurtardıktan sonra, yeni bir devlet oluşturmaktı.

Mustafa Kemal, Osmanlı zihniyeti tesirinde kalan Türk toplumunu bu tesirden kurtarmak, ona yeni bir gelecek sunmak istiyordu. Teokrasi Ortaçağ'da kalmış, ileriye gidememişti. Ama halen o teokrasiden vazgeçmek istemeyenler vardı. Bu ne kadar bir toplum sistemi gibi görünse de, aslında toplumu dikkate almayan bir sistemdi ve kaldırılması gerekti. Yerine Batı uygarlığına dayanan çağdaş bir sistem getirilmeliydi. O bunun düşüncesi ve fikrindeydi.

Mustafa Kemal, işe başlarken bir asker gibi düşünerek işe koyulmuştu. Zaferler kazanılmıştı ama, bu başarının üzerine yatmak ve mücadeleyi bırakmak karakterine uygun değildi. Savaş bitmişti, bitmesine de, yeni bir savaş öncekinden daha zordu, onun da kazanılması gerekti. Buna girişmeden önce gevşemek taviz vermenin başında gelirdi. Yeni savaş, silahlarla, askerlerle değil, daha başka şeylerle yapılacaktı. Ama usul ve taktik bakımından önceki savaştan herhangi bir farkı yoktu. Önceki nasıl adım adım gerçekleştiyse, bu da adım adım gerçekleşecekti.

Yeni savaş, öncekinden bir daha kolay olacağa benziyordu. Çünkü insiyatif yalnız onun elindeydi. Bu ise işi hızlandıracaktı.

Planlarken ileriyi gören, ama uygulamaya geçince deneyimlerden mümkün mertebe faydalanan Mustafa Kemal, öyle ki 1920 yılında milletin vicdanında ve geleceğinde sezdiği gelişme yeteneğini kafasının içinde bir sır gibi saklamış, vakti gelince topluma uygulamaya karar vermişti. Şimdi ise bunun zamanıydı. Türk milletinin yaşadığı Türkiye gelişmenin yeni dönemindeydi. Vakit kaybedilemezdi.

Falih Rıfkı Atay, bunu çok güzel bir biçimde izah etmiştir. O, der ki: Türkiye bir gemiye benzemekteydi. Limandan ayrılmıştı. Ancak rotayı kaptanından başka kimse bilmiyordu. İzlenilen rota neydi?

Oysa Mustafa Kemal kararını vermişti.

O zafere doğru, Samsun'dan Erzurum'a, oradan Sivas'a, oradan Ankara'ya, oradan da Lozan'a uzanan sabırlı yolculuğu boşuna yapmamıştı, bunu biliyordu.

Kararı Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıydı. O bu kararını gerçekleştirmek için şimdi gereken gücünü kazanmıştı. Zafer ve ardından gelen barış, Mustafa Kemal'in nüfuzunu yükseltmişti. Hem kendinin kurduğu bir meclis, hem de genel başkanı bulunduğu bir parti ona iktidar yolunu açmıştı. Reformlara girişmek artık bir taktik ve zaman meselesiydi.

Cumhuriyet kavramı Türk toplumunun, hatta Müslüman toplumunun devlet anlayışı ile taban tabana zıt olduğu gibi, bu sözcük ilk olarak da telaffuz edilmekteydi. Bu değişiklik hem İstanbul basınında hem de Meclis'te heyecan meydana getirmişti. Kimse kurulan yeni devletin Cumhuriyet rejimine geçeceğini düşünmemişti. Mustafa Kemal, Meclis'te açık bir tartışma istemiyordu. Çünkü bu kötü sonuç yaratabilirdi. Cumhuriyet rejimini, muhalefet güçlenmeden başka bir yoldan gerçekleştirmeyi aklına getirdi. O, kendisini destekleyen arkadaşlarına teşekkür ettikten sonra, gözlerini Batıya dikerek, bu rejimin yurt dışında nasıl etki yapacağına değinerek düşündü: "*Milletimiz kendinde bulunan vasıf ve değerleri, hükümetinin yeni adıyla, uygarlık dünyasına göstermeyi daha kolaylıkla başaracaktır. Türkiye Cumhuriyeti, dünya yüzünde bulunduğu yere layık olduğunu eserleriyle ispat edecektir*."[275]

IV- TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU, BİRİNCİ YÖNETİM DEVRESİ VE İZMİR SUİKASTI

A) TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU

Cumhur Arapça bir kelimedir. Halk anlamına gelmektedir. Ahali ya da büyük kalabalık demektir. Veyahut toplu halde bulunan bir kavmi ya da milleti ifade etmek için de kullanılmıştır. Cumhuriyet, işte bu cumhur kelimesinden gelmektedir ve halka dayanan, gücünü de halktan alan bir devlet şekli demektir. Dolayısı ile, iktidarın millete ait olması gerekir. Bu bir sistem gereğidir. O nedenle, cumhuriyet rejiminde egemenlik bir kişiye veya zümreye değil, o ülkede bulunan toplumun bütün kesimlerine aittir.

275 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, a.g.e., s. 3-6

"*Cumhuriyet, başta devlet başkanı olmak üzere, devletin temel organlarında görev yapan kişilerin seçimle işbaşına geldikleri, bunların belirlenmesinde kesinlikle veraset sisteminin rol oynamadığı bir hükümet"* şeklidir.

Cumhuriyet fikri ilk olarak Fransız Devrimi'yle ortaya çıkmıştır. Dar ve geniş anlamda iki şekli bulunmaktadır. Dar anlamda cumhuriyetten kasıt, sadece devlet başkanının, doğrudan doğruya ya da halk tarafından belirlenmesiyken, geniş anlamda cumhuriyetten kasıt ise, egemenliğin milletin, yani toplumun bütününe ait olmasının ifade edilmesidir.

Türkiye Cumhuriyeti, geniş anlamda bir cumhuriyet şeklini benimsemiştir.

Türkiye'de Cumhuriyetin ilan edilmesi, başlı başına Mustafa Kemal'le ilgili bir durumdur. Çünkü o bunu ilan etmeden önce, düşünce ve fikir olarak benimsemişti. Gençlik yıllarından beri cumhuriyet fikriyle dolup taşmaktaydı. O bu rejimin ülkeye nasıl geleceğini düşünüp duruyordu. Hatta Mustafa Kemal, Türk milleti bir gün elbette cumhuriyete, bu idare tarzına kavuşacak bile demiş, o günün şartlarında söz konusu sözleri ifade etmekten çekinmemişti. Öyle ki Mustafa Kemal, cumhuriyeti ilan etmeden önce, cumhuriyet fikrini düşüncelerinde olgunlaştırmıştı. Tek yapacağı şey, şartların oluşmasını beklemekti. Daha doğrusu bu rejim onun bir eseridir.

Erzurum Kongresi'nde bile Mustafa Kemal, cumhuriyetten söz etmiş, zaferden sonra kurulacak hükümet şeklinin cumhuriyet olacağını belirtmiştir.

TBMM'nin kurulması ve onun varlığının zor şartlara, gelişen olaylara rağmen muhafaza edilmesi de cumhuriyete atılmış bir adımdır. Bu meclisin kabul ettiği ilk Türk anayasasında, "*Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir*" denmektedir. Bir cumhuriyetten söz etmekteyiz, ama ismi o zamanlar konulmamış bir cumhuriyetten.

Mustafa Kemal, zaferden ve düşmanın memleketten kovulmasından sonra, Türk milletini çağdaş medeniyetler seviyesine nasıl çıkarabileceğini düşünmeye başlamıştı. O bunun için kafa yoruyordu. Kolay bir iş değildi. Bunun sağlanması da devlet yapısına bağlıydı. Bu nedenle o, 1 Kasım 1922'de TBMM kararı ile saltanatı ilga etti.

Saltanatın kaldırılması cumhuriyetin önündeki en büyük engelin kaldırılması ve yolunun açılması demekti.

24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ile Türk milleti tarafından Milli bağımsızlık tam anlamı ile elde edilmişti. Türkiye Cumhuriyeti daha kurulmamıştı ama bu, milletin olduğu kadar devletin de bağımsızlığı demekti.[276]

Cumhuriyet, "*Milletin egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı bir yönetim biçimi*"dir.[277] Bu tarif cumhuriyet rejimi için çok açık ve berrak bir tariftir. Mustafa Kemal diyor ki:

"*Efendiler, saltanat devrinden cumhuriyet devrine geçebilmek için, cümlenin malumu olduğu veçhile, bir intikal devresi yaşadık… Devlet reisliğinden bahsetmeksizin onun vazifesini, fiilen meclis reisine gördürüyorduk… Kabine sistemine geçmekten içtinap ediyorduk; çünkü derakap saltanatçılar, padişah istimal-i salahiyeti lüzumun ortaya atacaklardı*"[278]

O, bu sözleriyle, milleti 1920'lerin başında karşılaştığı tehlikelerden kurtaracak, milletin ihmal edilmiş genel çıkarlarını gözetecek, milleti derleyip toplayacak bir yönetim şeklini belirtmektedir.[279]

Gerçekten de, Ali Fuat Başgil'e göre, "*1921 Anayasası ile Cumhurreissiz bir cumhuriyet kurulmuştur.*" Saltanatın kaldırılması ile hükümet şeklinde bir boşluk oluşmuştu. Bu süreçte hükümet şeklinin ne olacağı üzerinde zaman zaman, ciddi ciddi tartışmalar baş göstermiş, hatta kimileri veya gruplar hilafete dokunulmama-

---

276 Komisyon, a.g.e., s. 179-180

277 O. Akdere-Y. Semiz, a.g.e., s. 174

278 Vakıf Komisyonu (Ord. Prof. Dr. Ömer Celal Sarc, Prof. Dr. Macit Gökberk, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Dr. Bülent Daver, Prof. Dr. Şerif Mardin, General Muzaffer Özsoy, Prof. Dr. Metin Heper, Doç. Dr. İzzettin Doğan, Doç. Dr. Sina Akşin, Doç. Dr. Metin Tapan, Doç. Dr. Ünsal Yücel, Prof. Dr. J.C. Hurewitz, Dr. Klaus Kreiser, Dr. N. Akmal Ayyubi, Prof. Dr. Ali A. Mazrui), Çağdaş Düşünce Işığında Atatürk, Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1986, s. 237

279 Vakıf Komisyonu, a.g.e., s. 240

sından faydalanarak, hilafet makamına siyasi bir hava vermek gayreti içine girmişlerdir. Bu ise cumhuriyet ilanını hızlandıracaktır. Her şey Lozan görüşmelerinden sonraya bırakılmıştır. Antlaşma ile Türkiye Devleti kavramı tam anlamı ile ortaya çıkmıştı. Kurulan devlet bağımsızdı.

Cumhuriyetin ilanından önce yapılması gereken tek bir şey kalmıştı. Devletin başkentinin neresi olduğunu ilan etmek. 13 Ekim 1923'te de meclis kararıyla bu halledildi ve Türkiye Devleti'nin başkenti Ankara oldu.

1 Nisan 1923'te TBMM, seçimlerin yapılması hususunda karar almıştı. Daha doğrusu, seçimler yenilenecekti. Bu yapıldı. Yeni vekiller seçilmişti. Bu vekillerle TBMM, çalışmalarına 11 Ağustos 1923'te başladı.[280]

Geçici başkanlığa Ali Fuat Paşa seçilmişti.

Birinci mecliste vekiller, saltanat ve hilafetin kurtuluşuna dair yemin ettikleri halde, şimdi saltanat kaldırıldığına göre, nasıl yemin edeceklerdi? Bu yemin vatanın selameti, milletin mutluluğu ve millet egemenliği adına yapıldı.

2. Meclis'e 287 vekil seçilmişti. Mustafa Kemal bir defa daha meclis başkanlığına, Ali Fuat Paşa ikinci başkanlığa getirildi. Kabine 14 Ağustos 1923'te belirlendi. Başbakan olarak Ali Fethi Bey seçilmişti.

13 Ağustos 1923'te, Meclis açılış konuşmasında, Mustafa Kemal,

"*Yeni Türkiye Devleti bir halk devletidir, halkın devletidir."* Geçmiştekiler *"ise bir şahıs devleti idi, şahısların devleti idi*" demişti.[281]

Ali Fethi Bey başkanlığındaki hükümet, çok geçmeden muhaliflerin aşırı muhalefetiyle karşı karşıya geldi. Muhalefet şiddeti gün gittikçe artmaya başladı. Bunun üzerine Ali Fethi Bey'in kurmuş olduğu hükümet millete ve topluma pek faydalı olamadan istifa etti. İşin doğrusu, Mustafa Kemal'e korkularından acık açık cephe

280 O. Akdere-Y. Semiz, a.g.e., s. 174-175

281 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -I-, a.g.e., s. 420

almak istemeyenler ve onun düşündüklerinin-fikirlerinin aksine hareket edenler, yeni kurulan hükümeti hedef almışlar, böylece güçlerini göstermiştiler.[282]

Tabi ki muhaliflerin hükümeti hedef almalarındaki asıl amaç, Mustafa Kemal'in 2. Meclis'in açılış konuşmasında sarf ettiği sözlerdi. Bu sözler cumhuriyet ilanının yaklaşmakta olduğunu belirtiyordu.

Ali Fethi Hükümeti'nin istifasından sonra yerine yeni bir hükümet kurulamamıştı. Hükümet buhranının önüne geçmek için Meclis başkanı da bir çözüm üretemedi. Çünkü o günkü sistem Meclis hükümeteydi. Bu sistemle vekiller teker teker oylanıyor, çoğunluğun teşkil edilmesiyle seçiliyordu. Bir vekil üzerinde bile çoğunluğun sağlanması mümkün olmadığından hükümet problemi devam ediyordu.

Duruma Mustafa Kemal el attı ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda değişiklikler yapılmasını gündeme getirdi. "*Buna göre;*

- *Türkiye Devleti'nin hükümet şekli Cumhuriyettir,*
- *Türkiye Devleti Büyük Millet meclisi tarafından idare olunur. Meclis, hükümetin ayrıldığı idare kollarını Bakanlar vasıtasıyla yönetir,*
- *Türkiye Cumhurbaşkanı TBMM Genel Kurulu tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Cumhurbaşkanlığı görevi yeni Cumhurbaşkanının seçilmesine kadar devam eder. Görev süresi biten Cumhurbaşkanı tekrar seçilebilir,*
- *Türkiye Cumhurbaşkanı devletin başkanıdır. Bu sıfatla lüzum gördükçe Meclis'e ve Bakanlar Kurulu'na başkanlık eder,*
- *Başbakan, Cumhurbaşkanı tarafından ve meclis üyeleri arasından seçilir. Diğer bakanlar, Başbakan tarafından ve yine Meclis üyeleri arasından seçildikten sonra Cumhurbaşkanı tarafından hepsi birden Meclis'in onayına sunulur. Meclis, toplantı halinde değilse, onaylama, Meclis'in toplantısına bırakılır.*

Mustafa Kemal Paşa'nın bu teklifi" üzerine söz alan Abdurrahman Şeref Bey,

282 O. Akdere-Y. Semiz, a.g.e., s. 175

-Kime sorarsanız sorun, bu cumhuriyettir, yani doğan çocuğun adıdır, bazılarının hoşuna gitmemiş olabilir, varsın gitmesin, demiş derhal Cumhuriyetin ilanını istemiştir.

Teklif, Parti kurulunda kabul edildikten sonra, 29 Ekim 1923'te TBMM Genel kurulunda görüşülmüş, Cumhuriyetin ilanı burada vekillerin oybirliğiyle kabul edilmiş, sıra Cumhurbaşkanının seçimine gelmiş, o sırada Meclis'te bulunan milletvekillerinin 158 oyunu alan Mustafa Kemal Cumhurbaşkanı seçilmiştir.[283]

29 Ekim 1923, Şükrü Naili Paşa komutasındaki Türk kuvvetlerinin 6 Ekim 1923'te İstanbul'a girişinin 23. günüydü.[284]

30 Ekim 1923'te Ali Fethi Bey Meclis başkanı oldu, İsmet Paşa da hükümeti kurdu. Böylece Saltanatın kaldırılmasıyla meydana gelen, kargaşaya bile sebep olan boşluk dolduruldu. Cumhuriyetin ilanı ve Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanı seçilmesiyle Milli egemenliğin sağlanması yolunda çok ileri bir adım atılmıştı. Meclis Hükümeti Sistemi terkedilmiş, onun yerine Parlamenter Hükümet tanımına uygun bir hükümet kurma sistemi getirilmiştir. Cumhuriyetle Türkiye bundan sonra batıya açılacaktır.

Cumhuriyetin ilanı hakkında konuşan Mustafa Kemal, -"*Cumhuriyet ahlakı fazilete dayanan bir idaredir. Cumhuriyet fazilettir. Sultanlık korku ve tehdide dayanan bir idaredir. Cumhuriyet idaresi, faziletli ve namuslu insanlar yetiştirir. Sultanlık korku ve tehdide dayandığı için, korkak, alçak, sefil, rezil insanlar yetiştirir. Aradaki fark bunlardan ibarettir"* demekte ve ilave etmektedir: *"Cumhuriyet akıl ve şuurla kurulmuştur. Zayıf değildir. Yüzyıllardan beri çekilen milli musibetlerin uyanıklığı ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedelidir. Türk milletinin tabiat ve ününe en uygun idaredir*"[285] dedi. Yalnız şunu söylemekten geçmeyelim:

---

283 O. Akdere-Y. Semiz, a.g.e., s. 175

284 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -I-, a.g.e., s. 425

285 O. Akdere-Y. Semiz, a.g.e., s. 175-176

Cumhuriyet fikri veya düşüncesi Türkiye'de sırf Mustafa Kemal'e ait bir fikir veya düşünce değildir. Bu, 1860'lı yıllarda Yeni Osmanlıların bazı kesiminde de vardı.[286] Mustafa Kemal'in onlardan tek farkı, bu düşünce ve fikrinde direnmesi, şartların olgunlaşmasını beklemesi ve zamanı gelince de uygulama alanına koymasıdır. Zaten Cumhuriyet fikri batıya, bilhassa Fransa'ya aittir, oradan alınmıştır. Yani bizim kendi öz malımız değildir.

Bazıları, hatta Cumhuriyeti millete daha çok sevdirmek için, Milliyetçilik kavramıyla Cumhuriyetçilik kavramı birbirine çok karıştırılmış, 1789 Fransız ihtilaliyle ortaya çıkan Cumhuriyetçiliğe Milliyetçilik atfedilmiş, öyle ki uzun yıllardır Milliyetçilik kavramı Cumhuriyetçilikle eş değerde tutulmuştur.

Cumhuriyet'in ilanından 2 ay 14 gün önce Hüseyin Cahit Yalçın, yabancıların Türkiye'ye bakışını, onların ağzından;

"*Türklerin sonsuza kadar iyi bir asker olduğu kuşkusuz. Harikalar yarattınız. Fakat bunu, ekonomide ve idari konularda yeni harikalar izleyecek mi? Cumhuriyet'in kuruluşu harikadır, fakat sizlerde devletinizi yaşatma geleneği var mı? Yoksa kısır ve yararsız tartışmalarla birbirinizle mi uğraşacaksınız*" diyerek fikrini söylemişti.[287]

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan endişe eden yalnız Hüseyin Cahit Yalçın değildi. Milli mücadele dönemi yazarlarından İsmail Müştak da aynı görüşteydi. Yazısında, diplomatlara değinmiş, neler yapacaksınız, bu gücü ve inancı kendinizde buluyor muşunuz? *Binlerce Türk insanının kanıyla sulanan vatan topraklardan yarınların o güneşli, ışıltılı ve üretkenliğini mi fışkıracaksınız, yoksa zaferin işin içinden ölümler mi çıkacak?*[288] Diyecekti.

17 Şubat 1923-4 Mart 1923 arasında İzmir İktisat Kongresi toplanmış, kongreye Mustafa Kemal de katılmış, hatta o bu kongrede bir konuşma bile yapmıştı. Alınan kararlar şöyleydi:

---

286 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -I-, a.g.e., s. 421

287 Kemal Cabıoğlu, Ekonomide Kurtuluş Savaşı, Genişletilmiş 2. Baskı, Kamer Yayınları/3 Mart 2010, İstanbul, s. 46

288 K. Cabıoğlu, a.g.e., s. 46

- Hammaddesi ülkemizde bulunan veya yetiştirilebilen sanayi dallarının kurulması,
- El işçiliğinden ya da küçük imalattan bir an önce fabrikaya ya da büyük işletmeye geçilmesi,
- Devlet iktisadi hayata el atmalı, bunu düzenlemeli, özel sektör tarafından kurulamayan fabrikaların devlet tarafından kurulması,
- Özel teşebbüse kredi verebilecek bir devlet bankasının kurulması,
- Dış rekabete karşı sanayinin topluca ve bir bütün olarak kurulması,
- Yabancıların tekellerinden kaçınılmalı,
- Sanayi teşvik edilmeli ve milli bankalar kurulmalı,
- Demiryolu inşaatına başlanmalı,
- Amele değil, bundan sonra işçi denmeli,
- Sendika kurma ve sendikaya üye hakkı tanınmalı

Kongreye 1135 üye katılmıştı. Bunlar çiftçi, işçi, tüccar ve sanayi zümrelerden bazı kişilerdi. Kongrede iktisadi görüşler tartışılmıştı.[289]

Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey, Lozan Antlaşması'nın sert bir şekilde eleştirenlerdendi. O bu eleştirisinden sonra ortadan kayboldu. Öldürüldüğü meydana çıktı. Zanlı Meclis Muhafız Alayı Komutanı Giresunlu Topal Osman Ağa'ydı. Ancak o, ölü olarak ele geçirilebildi. Ali Şükrü Bey, çok etkili bir şahsiyetti. Milli Mücadele'deki etkili isimlerden biri olduğu gibi, basın camiasında da yer edinmiş, Tan gazetesi adlı bir gazete de çıkarmıştı.[290] Ölüm tarihi 27 Mart 1923'tür. Meclis, öldürülen İttihat ve Terakkicilerin ailelerine maaş bağlarken onun ailesine maaş bağlamadı. Oysa Ali Şükrü Bey, TBMM mebusu iken hayatını kaybetmişti.[291] Görülüyor ki, cumhuriyet kurulmadan bile, ilk cinayet işlenmiş, muhalefet sindirilmeye ve baskı altına

---

289 K. Cabıoğlu, a.g.e., s. 243

290 Sonay Üçüncü, Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'in TBMM'nin Birinci Dönemdeki Faaliyetleri, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2012, Afyonkarahisar, s. iii

291 Sait Çetinoğlu, İstiklal Mahkemeleri, PDF, s. 9, http://gelawej.net/pdf/Istiklal-Mahkemeleri-sait-cetinonoglu.pdf

alınmaya başlanmıştır. Oysa bu öldürülen insan Türk insanıydı. Bizim için her Türk insanı altınla bile ölçülemeyecek derecede kıymetlidir. Bu insanın tek suçu görüşünü beyan etmek, bildiklerini söylemekti. O TBMM'nin ilk şehididir. Naaşı karşısında saygıyla eğiliriz. Eğer Hüseyin Cahit Yalçın ve İsmail Müştak, bir şeyler söylemişse, bunu ve daha nice öldürülecek kişileri hesap ederek, ihtimal dahilinde söylemişlerdir.

İsmail Hacıfettahoğlu'nun Ali Şükrü Bey, isimli eserinde denir ki:

"*Uğur Mumcu, Kazım Karabekir Anlatıyor"* adlı eserinde*; "14 Ocak 1923 günü M. Kemal, Karabekir ve Fevzi Paşa ile trenle İzmir'e gider. Gazi o gün çok öfkelidir. Öfkesinin nedeni de Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey'in çıkaracağı gazete için Ankara'ya matbaa makinası getirmesidir" dedikten sonra Kazım Karabekir'den şu hatırayı naklediyor:*

"Gazi pek asabi idi. Muhaliflerden Ali Şükrü Bey, 'Ankara'ya matbaa makinası getirmiş… Tan adında bir gazete çıkaracakmış, siz hâlâ uyuyorsunuz' diye yaveri Hüseyin Abbas Bey'e verdi, veriştirdi. Ve 'yakın, yıkın' diye çıkıştı. Yalnız kalınca kendilerini teskin ettim. Bu tarzdaki beyanatının dışarıya aks edebileceğini ve pek de doğru olmadığını anlattım."[292]

B) BİRİNCİ YÖNETİM DEVRESİ:

Birinci Yönetim Devresi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti 29 Ekim 1923'te kurulmasından itibaren görev alan 4 hükümeti kapsamaktadır. Bu devreye biz Yapılanma Devresi de diyebiliriz. Devlet Birinci Yönetim Devresi'yle kendi organlarını tamamlama devresine girmiş, bunu 1927 yılı Kasım ayına kadar başarmıştır.

30 Ekim 1923'te İsmet Paşa hükümeti kurulmuştu. Bu, ilk Türkiye Cumhuriyeti hükümetiydi. Ancak Parti kuruluşu resmi olarak daha tamamlanmamıştı. Bu ise 20 Kasım 1923'te tamamlandı.[293] Ancak Halk Fırkası, 9 Eylül 1923'te Cemiyetler

292 Yahya Düzenli, Ali Şükrü Bey'i Anlamak ve Unutmamak. http://www.akasyam.com/kose-yazisi/122/ali-sukru-beyi-anlamak-ve-unutmamak.html

293 O. Akdere-Y. Semiz, a.g.e., s. 188

Kanunu'na göre kuruluşunu tamamlamış, aynı gün alınan bir karara göre, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Halk Fırkası adı ile anılacağı ilan edilmişti. Ama partinin 15 Ekim 1927 kongresinde konuşan Mustafa Kemal; "*Efendiler, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın büyük kongresini açıyorum… Bütün Anadolu ve Rumeli'yi kapsayan ilk genel kongremiz Sivas'ta yapılmıştı*" diyecekti. O, bu konuşmayla Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'yle Halk Fırkası arasındaki kuvvetli bağı belirtmektedir.[294] Oysa Halk Fırkası'nın programı 8 Nisan 1923'te yayınlanmıştı. Bu hususta konuşan Mustafa Kemal; "*Gerek bazı kimselerden aldığım yazılı düşüncelerinden ve gerek halk ile yaptığım görüşmelerden çok yararlandım. Sonunda 8 Nisan tarihinde, görüşlerimi dokuz ilke halinde tespit ettim. İkinci Büyük Millet Meclisi'nin seçimi sırasında yayınlayarak ilan ettiğim bu program, partimizin kuruluşuna temel olmuştur*" demektedir.[295]

Görüyorsunuz, bir parti kuruluşunu bile tamamlamıyor. Ancak bir dernek mahiyetinde. Bu partiye hükümeti kurma yetkisi veriliyor. Başka parti yok, ona müsaade dilmemiş. Demokrasiden yoksun cumhuriyet anlayışı gibi, kurulan ve başa getirilen hükümet de sakat. Partinin adına "Halk Fırkası" denmiş, halkla alakası yok.

Peki, 8 Nisan 1923'te açıklanan neydi? Meclis başkanlığı o gün, "*Yeni çalışma devresinde Halk Fırkası adında bir siyasi parti kurulacağını, bu partinin ise Meclis'te bulunan (Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu)'nun partileşmesi ile gerçekleşeceğini belirtmiştir*."[296] Ancak, 8 Nisan 1923'te yayınlanan seçim beyannamesinde Halk Fırkası'nın kurulacağından söz edildiği gibi "9 Umde"den de söz edilmektedir.[297] Çünkü 1 Nisan 1923'ten kabul edilen önergeyle,[298] o günden itibaren seçim devresine girilmişti.

Peki, "9 İlke" neydi?

---

294 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -I-, a.g.e., s. 419

295 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -I-, a.g.e., s. 418

296 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -I-, a.g.e., s. 418

297 Osman Akdere-Yaşar Semiz, a.g.e., s. 187

298 O. Akdere-Y. Semiz, a.g.e., s. 187

- Milli hakimiyete bağlıyız,
- Saltanatın kaldırılması kararı değiştirilemez, TBMM'ne dayanak teşkil eden Halifelik ancak Müslümanlar arası yüksek bir makamdır,
- İç güvenlik ve asayişi sağlayacağız,
- Mahkemeleri işleteceğiz, yeni kanunlar çıkaracağız,
- Ekonomik ve sosyal tedbirler alacağız ki, bunlar;

1) Aşardaki sakıncalar düzeltilecek,
2) Tütün üretimi, tarım ve ticaret desteklenecek,
3) Tarım, endüstri ve ticaret kredileri verilecek,
4) Ziraat Bankası'nın sermayesi artırılacak,
5) Tarım makineleri geliştirilecek,
6) Endüstri teşvik edilecek,
7) Demiryolları yapımı hızlandırılacak,
8) İlkokullarda öğretim birleştirilecek, bütün okullarda eğitim geliştirilecek,
9) Sağlık işlerine ve sosyal yardımlaşma önem verilecek,
10) Orman, madencilik ve hayvancılık geliştirilecek

- Zorunlu askerlik süresini kısaltacağız, ordudaki görevli kişilerin güvenliklerini sağlayacağız,
- Yedek subaylar, malul gaziler, emekliler, dul ve yetimler; bunlara belirli bir maaş bağlayacağız ya da yardım yapacağız,
- Bürokrasi yeniden düzenleyerek aksaklıkları düzelteceğiz, kamu görevlerinde aydınlardan yeterince istifade edeceğiz,
- Bayındırlık işleri için ortalıklar kuracağız, bu ortaklıklarda kişisel girişimleri kollayıp teşvik edeceğiz.[299]

9 Eylül 1923'te Halk Fırkası kurulduktan sonra, tüzüğü yayınlanmıştı. Bu tüzük 104 maddeden ibaretti. Tüzüğün 2. Maddesi'nde;

"*Halk Fırkası nazarında halk mevhumu (kavramı), herhangi bir sınıfa münhasır (ait) değildir. Nazarında mutlak bir eşitliği kabul eden bütün fertler halktandır. Halkçılar hiçbir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatin, hiçbir ferdin ayrıcalıklı olmasını*

299 O. Akdere-Y. Semiz, a.g.e., s. 188

kabul etmeyen ve kanunları vazetmekteki mutlak hürriyet ve istiklali tanıyan fert-lerdir",

3. Maddesi'nde

"*Halk Fırkası'na her türlü ve hariçten gelip türlü tabiiyet ve her şeyi kabul eden her fert dahil olabilir*" denmektedir. Bu açıklamalara göre, partide demokrasiye ait katılımcı hür irade görülmüyor değil. Zaten gerçek demokrasilerde halkçılık prensibi hem ilk şart, hem de uygulamalarda sonuç olarak meydana çıkmaktadır.

Halk Fırkası'nın Genel Başkanlığına TBMM başkanı Mustafa Kemal, Genel Vekilliğine İsmet Paşa, Genel Sekreterliğine Kütahya vekili Recep Bey; üyeliklere ise, Erzurum vekili Sabit Bey, İzmir vekili Celal Bey, Tekirdağ vekili Cemil Bey, İstanbul vekili Refik Bey, İzmir vekili Saffet Bey, Erzurum vekili Münir Hüsrev Bey, Konya vekili Kazım Hüsnü Bey, Diyarbakır vekili Zülfü Bey getirilmişti.[300]

"*Halk Fırkası'na her türlü ve hariçten gelip türlü tabiiyet ve her şeyi kabul eden her fert dahil olabilir*". Ama bu halk fırkasına nedense ne köylü dahil, ne işçi dahil. Dışarıdan gelen herhangi biri adam yerine konuyor ama, vatanı için Milli mücadele yaparak silaha sarılan, evladı, yakını can veren köylü ve işçi konmuyor. Köylü denince akla büyük toprak sahipleri ve ağalar gelmesin. Onlardan partide çok, ilçe teşkilatlarında da çok.

1) Birinci Dönem Hükümeti

- Başbakan İsmet Paşa
- Şeriye Vekili Mustafa Fevzi (Saruhan),
- Adliye vekili Seyit Bey,
- Erkanı Harbiye Umumi Reisi Fevzi Paşa,
- Müdafaa vekili Kazım (Özalp),
- Dahiliye vekili Ahmet Ferit (Tek),
- Hariciye vekili İsmet Paşa,

300 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -I-, a.g.e., s. 419-420; Osman Akdere-Yaşar Semiz, a.g.e., s. 187

- Maliye vekili Hasan Fehmi (Ataç),

Mustafa Abdülhalik (Renda),

- Maarif vekili İsmail Safa (Özler),
- Müdahale, İmar ve İskan vekili Mustafa Necati (Uğural),
- Nafia vekili Ahmet Muhtar (Cilli),

Süleyman Sırrı Bey,

- Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye vekili Refik (Saydam),
- Ticaret vekili Hasan (Saka).[301]

İsmet Paşa tarafından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Birinci Dönem Hükümeti, 1 Kasım 1923'te göreve başlamış, 6 Mart 1924'te hükümetten çekilmiştir.[302] Bu hükümet döneminde yapılan işlerden biri 3 Mart 1924'ta halifeliğin kaldırılması, ikincisi Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulüdür. Şimdi bunları sırasıyla görelim:

a) Halifeliğin Kaldırılması

Halife, Arapça bir kelimedir. Türkçesi, iş itibariyle birinin yerine geçen veya onu temsil eden kişi demektir. Bu terimin devlet başkanı anlamında kullanılması İslam peygamberi Hazreti Muhammed'in vefatından sonra, başa getirilen kişiye rastlamış, ona cismani ve ruhani bir kişilik atfedilmiş,[303] bu kişiyle birlikte Hulefa-i Raşidin denilen ilk dört İslam yönetici, söz konusu adla, yani halife adıyla anıldığı gibi, Emeviler ve Abbasiler zamanında, hatta Fatimiler ve Osmanlılarda da devam etmiştir. İlk halifenin İslam camiasının başına gelmesinde biat usulü vardır.[304]

---

301 1. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Vikipedi

302 Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri Listesi, Vikipedi

303 Komisyon, a.g.e., s. 182

304 Ramazan Hurç, Siyaset Bilincinin Oluşumu Bağlamında Dört Halifenin Seçim Sistemi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 1, Elazığ 2003, s. 399

Biat demek güç, baskı, bir oldu bitti demektir. Yani seçim demek değildir. Mesela, Peygamberin amcası Abbas, Utbe b. EbiLehep,[305] Haşimi ailesi ve Peygamber'in kızı Hazreti Fatma biat etmemiştir. Sa'd bin Ubade liderliğindeki Kureyşliler, Zübeyr b. Avvam liderliğindeki Haşimiler ve Ebu Süfyan liderliğindeki Ümeyye oğulları da biat etmemiştir.[306]Çünkü Ebubekir, Kureyş'le bağlantısı olmasına rağmen Araplarca hor görülen Beni Teym kabilesindendi.[307]Hazreti Ali'nin biat edip etmediği ise ihtilaflıdır. Biat, yönetenlerle yönetilenler arasında bir nevi sözleşme de demektir.[308] Ancak Hulefa-i Raşidin'de veraset usulü, yani babadan oğula geçme yoktu. Eğer seçim olarak kastedilen bu ise doğrudur. Emevilerde, Abbasilerde, Fatımilerde ve Osmanlılarda, yani dört sülalede halifelikte veraset, yani babadan oğula ya da en yakın akrabaya geçme usulü takip edilmiş ve başa geçen halifeye biat edilmiştir.

1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılmış ama, hilafetin devamına karar verilmişti. Ancak söz konusu halife, yani Abdülmecit Efendi, zaman zaman yetkilerini aşmış, hükümdar gibi davranmaya başlamıştır. Aslında milliyetçilik ve milli egemenlik fikri üzerine kurulmuş cumhuriyetle ümmetçilik fikri üzerine bina edilmiş hilafetin birbirleriyle herhangi bir bağdaşır durumu mevcut değildi. Dahası, Halife II. Abdülmecit Efendi, yeni devlet statüsüne uyum sağlamakta zorlanıyor, eski statüye dönme özlemi içinde bulunuyordu. İşte o sırada Hindistan'da bulunan Müslümanların lideri İmam Ağa Han ve onunla birlikte bulunan Emir Ali tarafından Hindistan Müslümanları adına Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nden halifenin yetkilerinin artırılmasını istendi. Bilhassa Emir Ali, İngiltere kralının özel danışmanı olması bu isteklerin devlete zararlar doğuracağı ihtimalini akla getirdi.

---

305 Dr. Mehmet Atalan, Hz Muhammed'in Vefatından Sonraki Hilafet Tartışmaları, Fırat Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı, 9, Cilt 2, Elazığ 2004, s. 61-62

306 R. Hurç, a.g.m., s. 401-402

307 R. Hurç,a.g.m., s. 398

308 Doç, Dr. Osman Aydınlı, Mutezili Siyaset Düşüncesinde Değişim süreci: Kadı Abdülcabbar'ın İmamet Anlayışı, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt V, Sayı: 2005/1, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Samsun 2005, s. 133

Mustafa Kemal, 1924 yılı Ocak ayı başında bir tatbikat için İzmir'e gitmiş, orada 2 aya yakın bir süre kalmıştı. Orada Halifenin durumu ile Başbakan İsmet Paşa'dan aldığı telgrafı, Hilafet makamı bizce ancak bir hatıradan öteye geçmez, diye cevaplamıştır. O, Ankara'ya döndükten sonra, 1 Mart 1924'te Halifeliğin kaldırılması kulislerde konuşulmaya başlandı. 2 Mart 1924'te Halk Fırkası'nda Halifeliğin kaldırılması karara bağlandı. 3 Mart 1924'te Meclis Genel kurulunda görüşüldü. Urfa vekili Şeyh Saffet ve 50 arkadaşı adına verilen "*Hilafetin kaldırılması ve Osmanlı Hanedanının Türkiye dışına çıkarılması*" kanun teklifinin kabul edilmesiyle Halifelik resmen Türkiye Cumhuriyeti'nde kaldırıldı.[309] Ancak hiç kimse İmam Ağa Han ve Emir Ali'nin İngilizlerin birer piyonu olup olmadığını düşünmedi. Çünkü halifeliğin kaldırılması en çok İngilizlerin işine yaramıştı. Son halife Abdülmecit Han, yurt dışına gönderilmişti, İngilizler Müslümanları çok düşünüyorlar ise onu halife ilan yahut doğrudan halife olarak kabul edeydiler, niye etmediler? Halifelik bir devlet kurumu değil, bir dini kurum.

b) Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Kabulü

Osmanlı İmparatorluğu'nda Selçuklulardan devralınan eğitim sistemiyle, XVIII. Yüzyıl sonlarından itibaren Avrupa'dan esinlenmek suretiyle kurulan okulların öğrenim gördüğü bir eğitim sistemi mevcuttu. Bunların müfredat ve kuruluş amaçları birbirleriyle çok farklı olduğu gibi, önceki eğitim sistemin vazgeçilmez kurumu medreselerle, Avrupai usullerde öğrenim veren okullardan mezun olanlar, birbirlerinden çok değişik, hatta zıt dünya görüşlerine sahip olarak, karşı karşıya bulunuyordular. Bunların hepsi de devlet okullarından yetişmiş kimselerdi. Devlet okullarından yetişen iki farklı insan tipi, azınlıkların, yabancıların, hatta misyonerlerin gittikçe artan okullarından yetişenlerin teşkil ettiği üçüncü tiple çok daha karmaşık bir hale dönüşüyor, ortaya çıkan mektepli-medreseli ayrımı münevverler arasında bile bölünmelere sebep olurken, aynı zamanda halkın bilinçlenmesine ve ilerlemesine de engel teşkil ediyordu. Mustafa Kemal, 16 Temmuz 1921'de, Ankara'da düzenlediği Maarif Kongresi'nde, buna bilhassa dikkat çekmişti. O, 1 Mart 1922'de TBMM'nin

309 Komisyon, a.g.e., s. 184-185

3. Toplanma yılını açarken yine aynı konuya dikkat çekti. Bunun düzeltilmesi elzemdi. Daha fazla gecikmeye gelmezdi.

Türkiye Cumhuriyeti Birinci Hükümeti kurulunca, Milli Eğitim bakanı Vasıf Bey ve 50 arkadaşı Tevhid-i Tedrisat, yani Eğitim ve Öğrenimin Birleştirilmesiyle ilgili bir önerge hazırlayıp TBMM'ne sundular. Önerge, 3 Mart 1924'te TBMM Genel Kurulu'nda görüşüldükten sonra kabul edilmiştir. Bu kanunla Türkiye Cumhuriyeti'nde medreseler kaldırılmış, eğitim kurumları tek çatı altında toplanmış; aynı zamanda bu kanunla yanlış uygulamaların önüne geçilmiş ve eğitimde batıl fikirlere yer verilmeyeceği belirtilmiştir.[310]

2) İkinci Dönem Hükümeti

- Başbakan İsmet Paşa
- Adliye vekili Mustafa Necati (Uğural),
- Müdafaa- Milliye vekili Kazım (Özalp),
- Dahiliye vekili Ahmet Ferit (Tek),
- Hariciye vekili İsmet Paşa,
- Maliye vekili Mustafa Abdülhalik (Renda),

Mehmet Recep (Peker),

- Maarif vekili Hüseyin Vasfi (Çınar),
- Müdahale, İmar ve İskan vekili Mahmut Celal (Bayar),

Refet (Canıtez)

- Nafia vekili Süleyman Sırrı Bey,
- Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye vekili Refik (Saydam),
- Ziraat vekili Zekai (Apaydın)

Şükrü (Kaya),

- Ticaret vekili Hasan (Saka).[311]

310 Komisyon, a.g.e., s. 208-210

311 2. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti, Vikipedi

İsmet Paşa tarafından Halk Fırkası adına kurulan Türkiye Cumhuriyeti İkinci Dönem Hükümeti, 6 Mart 1924'te göreve başlamış, 22 Kasım 1924'te hükümetten çekilmiştir.[312] İkinci Hükümet Dönemi'nde gerçekleştirilen işlerden biri 20 Nisan 1924 Anayasası'nın yapılması, ikincisi ise İngiltere-Türkiye arasında, İstanbul'da düzenlenen Musul Meselesinin çözümü görüşmeleridir.

a) Türkiye Cumhuriyeti Devleti Anayasası:

1921 Anayasası, o günlerde ülkede mevcut olağanüstü şartların yaşandığı bir dönemde hazırlanmıştı. Anayasa'nın TBMM tarafından kabul edilmesinden sonra, yapılacak olan inkılapların bir kısmı gerçekleştirilmiş, bu çerçevede saltanat ılga edilmiş, Cumhuriyet ilan edilmiş, Hilafet kaldırılmış ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmişti. Daha doğrusu 1921 Anayasası, Türkiye'de meydana gelen değişiklikler ve gelişmeler karşısında yetersiz kalmaya başlamıştı. Bu nedenle yeni anayasanın hazırlanması kaçınılmazdı. Yeni Anayasa için hazırlanmasına girişilmiş, yeni anayasa TBMM tarafından kabul edilerek 20 Nisan 1924'te yürürlüğe girmiştir. Bu anayasa 6 Bölüm, 105 Maddeden meydana gelmekteydi. Yeni anayasada demokrasi prensiplerine de yer verilmişti.

1924 Anayasası, önceki anayasaya göre, kuvvetler ayrımına yer vermiş, parlamenter sisteme geçişi kolaylaştırmış, devletin şekli cumhuriyettir ibaresiyle, Türkiye Devleti'nin şekli belirtilmiş, demokratik payı güvenceye alınmıştır. Bu anayasada, 1921 Anayasası'nda olduğu gibi, milli egemenlik önemli bir nitelik olarak alınmış, hatta devletin var olma sebebi sayılmış, bütün kuvvet ve yetkilerin tek kaynağı olarak millet görülmüştür.[313] Yeni Anayasa'nın kabulünden sonra, 23 Nisan 1924'ten itibaren TBMM 6 aylık bir tatile girmiş,[314] 26 Ağustos 1924'te Türkiye İş Bankası kurulmuştur.[315]

---

312 Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetleri Listesi, Vikipedi

313 Komisyon, a.g.e., s. 192

314 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 46

315 Komisyon, a.g.e., s. 226

b) Musul Meselesi:

Lozan Barış Anlaşması'nın imzalanmasıyla Türkiye Devleti, milletlerarası hayatta gerekli yerine alırken, aynı zamanda milletlerarası münasebetler içinde de ileriye dönük adımlarını atmış oluyor, bu temelde Türk milletinin geleceğini şekillendirmek istiyordu. Kolay değildi. ama başarılması gerekti. Ancak ilk olarak, bağımsızlığını sınırlayacak olan milletlerarası ilişkilerden uzak kalmayı, bir bekleme süresi kabul etti. Bu nedenle, barışçı bir politika gütmek suretiyle komşuları ile dostane ilişkiler gerçekleştirdi. Türkiye Cumhuriyeti'nin toplum hayatında önemli değişikliklere yol açacak olan inkılap ve kalkınma hareketlerinin başlangıcında bulunması sebebiyle, kendi içinde olduğu kadar, çevresiyle de barış ve huzura ihtiyacı vardı.[316] Ancak Musul ve çevresi Misak-ı Milli sınırları içindeydi. Lozan Antlaşması'nda bu durum karara bağlanmamış, daha önce gördüğümüz gibi, aynı anlaşmayla Türkiye-İngiltere arasında, 9 ay içerisinde yapılacak olan görüşmelere bırakılmıştı. Yine söz konusu anlaşmayla, eğer mesele bir çözüme kavuşturulamaz ise, Milletler Cemiyeti konuyla ilgilenecek, gerekli çözümü bulacaktı. Görüşmeler 19 Mayıs 1924'te İstanbul'da başladı. Ancak İngiltere masaya oturduğu andan itibaren Türkiye Cumhuriyeti'yle meselenin çözümünden yana olmadığını gösterdi. İyi niyetli hareket etmiyor, sonuç alınmaması için elinden gelen gayreti gösteriyordu. Onun gayesi meselenin Milletler Cemiyeti'ne bir an önce gitmesini sağlamaktı. Bu nedenle hukuki prosedürü tamamlamaya çalışıyordu. İngiltere'nin istediği oldu ve konu Milletler Cemiyeti'ne havale edildi.[317]

c) Nasturi Ayaklanması:

10 Ekim 1924'te Irak'ı işgal altında bulunduran İngiliz kuvvetleri kumandanı sözlü bir anlatımla Irak sınırında Türk kumandanlığına başvurmuş, Türk memur ve askerlerinin sınırı ihlal ettiklerini, 29 Eylül 1924 İngiliz notasına binaen, sınırda askeri tedbir alacaklarını söylemiştir. Ancak böyle bir ihlal yoktu.

---

316 Komisyon, a.g.e., s. 228

317 Komisyon, a.g.e., s. 230

İngilizler İstanbul görüşmelerinde Hakkari vilayetinden bir kısım arazinin Irak'a bırakılmasını istemiş, bu nedenle sınır belirlemeye razı olacaklarını belirtmiş ve Nasturilerin himayesini söz konusu etmiştiler. Anlaşılan İngilizler istedikleri arazi parçasına Nasturileri yerleştirmeyi, o kısmı tampon bölge olarak kullanmayı düşünmüşlerdi. Bunun için de şimdiye kadar çalışmıştılar.

Hakkari valisi bir teftiş sırasında Nasturiler tarafından pusuya düşürüldü. Böyle bir olaya sessiz kalmak devlete yakışmazdı. Askeri birliklerle gereken müdahale yapıldı. Bu sırada İngiliz uçakları askeri birliklerimiz üzerine bomba yağdırdılar. Olay çıkaran onlardı ama, İngilizler statükoyu Türkiye Cumhuriyeti bozmuş gibi, Cemiyet-i Akvam'a başvurup bizi protestoda bulundu. Türk hükümeti buna gerekli cevabı verdi, Türkiye'nin herhangi bir kargaşalık çıkarmadığını, sınır içinde bazı olayların meydana geldiğini, bunun için askeri tedbir alındığını, buna mukabil İngiliz uçaklarının halen sınırlarımızdan geçip bombalama yaptıklarını belirtti. Cemiyet-i Akvam, durumu incelemek için bir tahkik ve tetkik komisyonu kurup, Musul'a göndermiştir.[318]

d) Meclis Çalışmaları:

TBMM 6 aylık tatili bitmiş, kararlaştırılan tarihten 5 gün önce 18 Ekim 1924'te toplanmıştı. 20 Ekim 1924'te, Meclis'in 46. Birleşiminde Menteşe vekili Esat Efendi'nin ikisi mübadeleye, biri imar ve iskan işlerine dair verdiği üç soru önergesi ilgili bakanlıklara gönderildi. 23 Ekim 1924'de Dersim vekili Feridun Fikri Bey, Müdahale, İmar ve İskan bakanlığının lağvedilmesi, görevlerinin de Dahiliye ve Nafia bakanlıklarına paylaştırılmasına dair bir kanun teklifinde bulundu. Esat Efendi'nin mekteplerle ilgili soru önergesi ilgili bakan tarafından cevaplandırıldı. 27 Ekim 1924'te Feridun Fikri Bey, seçimle ilgili kanuna bir maddenin eklenmesini istedi. Esat Efendi'nin mübadele ile ilgili soru önergesi ilgili bakan tarafından cevaplandırıldı ama, cevap yetersiz bulunarak, soru önergesi gensoruya çevrildi. 30 Ekim 1924'te muhalifler hükümete soru yağdırmaya başladılar. 26 Ekim 1924'te 1. Ordu müfettişi Kazım (Karabekir) görevinden istifa etmiş, yasama faaliyetlerini iştirak

318 Ali Fuat Cebesoy, Siyasi Hatıralar (Büyük Zaferden Lozan'a, Lozan'dan Cumhuriyete) I-II. Cilt, Üçüncü Baskı, Temel Yayınları/157, İstanbul 2011, s. 497-498

edeceğini bildirmişti. 30 Ekim 1924'te 2. Ordu müfettişi Ali Fuat (Cebesoy) da görevinden istifa edip, yasama faaliyetlerinde bulunacağını bildirdi. Genelkurmay başkanı Fevzi (Çakmak)'ın aksine, III. Ordu müfettişi Cevat (Çobanlı) ve 7. Kolordu komutanı Cafer Tayyar (Eğilmez), 1 Kasım 1924'te mebusluktan istifa etmediler; bunun üzerine ikisinin ordudaki görevlerine son verildi.[319] Mustafa Kemal'in isteği üzerine, 10 Kasım 1924'te partinin adı Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirilmiştir.[320]

3) Üçüncü Dönem Hükümeti

- Başbakan Ali Fethi (Okyar)
- Adliye vekili Mahmut Esat (Bozkurt)
- Müdafaa- Milliye vekili Kazım (Özalp),
- Dahiliye vekili Mehmet Recep (Peker),

Mehmet Cemil (Uybadın)

- Hariciye vekili Şükrü (Kaya),
- Maliye vekili Mustafa Abdülhalik (Renda),
- Maarif vekili Şükrü (Saraçoğlu),
- Nafia vekili Fevzi (Pirinççioğlu),
- Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye vekili Mazhar (Germen),
- Ziraat vekili Hasan Fehmi (Ataç)
- Denizcilik vekili İhsan (Eryavuz),
- Ticaret vekili Ali (Cenani).[321]

Ali Fethi Bey tarafından Cumhuriyet Halk Fırkası adına kurulan Türkiye Cumhuriyeti Üçüncü Dönem Hükümeti, 22 Kasım 1924'te göreve başlamış, 3 Mart 1925'te hükümetten çekilmiştir.[322] Bu hükümet döneminde, başka bir partinin kurulmasına

---

319 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 47-49

320 Komisyon, a.g.e., s. 197

321 2. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti, Vikipedi

322 Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetleri Listesi, Vikipedi

izin verilmiş, Doğu Anadolu'nun bazı şehir, kasaba ve köylerinde Şeyh Sait Ayaklanması başlamıştır.

a) Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası:

Halk Fırkası'ndan 10 Kasım 1924'te 11 kişi istifa etmişti. İstifalar gittikçe artmaya başladı. Bu sayı 32'ye ulaştı.[323] Ayrılanlar içinde Kazım (Karabekir), Ali Fuat (Cebesoy), Refet (Bele), Hüseyin Rauf (Orbay) ve Adnan (Adıvar) da vardı. 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuştu.[324] İstifa eden vekillerden 28'i Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na geçti.[325] 8 Aralık 1924'te yapılan kongrede bu partinin genel başkanlığına Kazım (Karabekir), 2. Başkanlığına Rauf (Orbay), Genel sekreterliğine ise Ali Fuat (Cebesoy) getirildiler.[326] Ali Fuat Paşa'ya göre, bu parti iktidara gelmek için değil, demokrasi gereği iktidar partisine muhalefet etmek için kurulmuştu. Mebuslar partiden izin almadan herhangi bir şekilde hükümeti eleştirmeyecektiler. Partinin programı demokratik olduğu gibi, liberal bir yapıya da uygundu. Düşünceye ve insana saygılı olmaya önem vermiştiler. Ana maddeleri şöyleydi:

- Tek dereceli seçim sistemi benimsenecek,
- Anayasa milletin onayı alınmadan değiştirilmeyecek,
- Cumhurbaşkanı seçilince seçilen kişinin mebusluğu düşecek,
- İdari bakımdan adem-i merkeziyetçilik esas alınacak,
- Herhangi bir inkılap yapılırken yine milletin onayı alınacak.[327]

Aslında Mustafa Kemal, ülkeye demokrasinin yerleşmesi, bunun gelişmesi bakımından Terakkiperver Cumhuriyetçi Fırka'nın kurulması ve faaliyete geçmesinden

323 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 50

324 Komisyon, a.g.e., s. 197

325 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 50

326 Komisyon, a.g.e., s. 198

327 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 51-52

memnunluk duymuştu. Aynı zamanda o, mecliste birden çok partinin faaliyet göstermesiyle bu meçlisin medeni ülkelerdeki parlamentolara benzeyeceğini de düşünmüş, Terakkiperver Cumhuriyetçi Fırka'ya sıcak bakmaya başlamıştı. Ancak zamanla, saltanattan sonra hilafetin de kaldırılmasını içlerine sindiremeyenlerin ve bilhassa İttihatçıların bu partide toplanmaya başladığını haber alınca, onun söz konusu düşünceleri değişmeye başladı.[328] Onun bu değişikliğinde Başbakan İsmet Paşa'nın rolü bulunabilir. Çünkü o başbakanlığı Ali Fethi Okyar'a bırakmıştı. Ancak geri planda Terakkiperver Cumhuriyetçi Fırka'sının altını oyma çalışmasını başlatması da ihtimal dahilindedir.

Ali Fuat Paşa'ya göre, Mustafa Kemal'in kendilerinden yüz çevirmesine yol açan olay, basit bir meseleden ve tertiplenmiş bir olaydan kaynaklanmıştı:

Hüseyin Rauf Bey'e bir gün Rauf imzalı bir mektup alır. Gönderen kişi arkadaşıyla birlikte fedailik teklif etmektedir. Rauf Bey, Ömer Fevzi Bey'e, bu kişi kimdir, necidir tahkik etmesine söyler. Ayrıca o kişiye, "*Teşkiline tevessül ettiğimiz fırkanın gayesi Türk milletini gideceği normal hayata, sükun içinde kuvvetlendirmek, asude bir hayat temin etmektir. Fırkanın komitacılık ve fedailikle hiçbir münasebeti olmayacaktır. Kendisi memleketini seviyorsa bu fikirlerden uzaklaşsın*" demesini söyler.

Fevzi Bey, şahsı arar, evde bulamaz. Not bırakır, çıkar. Bir handa görüşeceklerdir. Rauf gelir. Fevzi Bey Hüseyin Rauf Bey'in söylediklerini harfi harfine söyler ve ona kendilerinden uzak durmalarını acık açık belirterek ayrılır.

Rauf görüşmek umudu ile aynı hana bir iki defa daha gelir, Fevzi Bey'i bulamaz. Ancak hanın kapıcısı Osman Ağa, emniyete götürülüp Fevzi Bey hakkında isticvap edilir. Ertesi gün Fevzi Bey karakola çağrılır, sorguya çekilir. Ona Rauf adlı şahsın kim olduğu sorulur. Fevzi Bey, ikinci isticvabında, Rauf adlı kişinin Trakya'da halkı isyana teşvik ederken yakalandığını emniyette öğrenir. Üçüncü isticvabı günlerce uzar. Ağır sorgulara maruz bırakılmıştır. Sonunda ona derler ki, "*Rauf'un iddiasının reddine, sizin serbest bırakılmanıza karar verildi…*"[329] Evet, olay bundan ibarettir.

328 Komisyon, a.g.e., s. 198

329 A. F. Cebesoy, a.g.e., s. 528-531

Tek partiye koyacak yeterince güç bulamayan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 3 Haziran 1925'te kapatılacaktır.[330]

Görüldüğü gibi, ele tek delil, karanlık ve fedai nitelikli birisinin Hüseyin Rauf Orbay'la kontak kurmak istemesi, ancak Terakkiperver Cumhuriyetçi Fırka'sından yüz bulamaması nedeniyle olayı somut hale getirmek için, Tekirdağ'da halkın isyanına yönelik bir girişim başlatması ve kendini ele vermesidir. Bu gibi tezgahlar her zaman bazı soru işaretleri akla getirir.

b) Halit Paşa'nın Öldürülmesi:

Büyük Taarruzda Kocatepe Grup kumandanlığı yapmış olan Halit Paşa, Avrupa'dan tedaviden dönmüş, politikaya alet olan silah arkadaşlarını uyarmak için Meclis'e gelmişti. O sert biriydi. Meclis'in kapısında Afyon vekili Ali Bey, Kozan vekili Ali Saip Bey, Cebelibereket vekili Avni Bey, Gaziantep vekili Kılıç Ali Bey ve Elazığ vekili Hüseyin Bey onu karşıladılar. Aralarında tartışma meydana geldi. Tartışma kavgaya dönüştü. Silahlar patladı. Halit Paşa, Kılıç Ali Bey'i altına aldı, yumruklamaya başladı, silahının namlusunu da ona doğrultmuştu. Kılıç Ali Bey'in arkadaşları mani olmaya çalışmak için Halit Paşa'nın üzerine çullandılar. Meclis kapısında duran komiser ve kapıcı müdahalede bulunmadıkları gibi uzaklaşmıştılar. Bu sırada Meclis kapısından içeri Hüseyin Rauf Bey girdi. Bir el silah sesi daha duyuldu. Halit Paşa vurulmuştu. Erzurum vekili Rüştü Paşa'ya Halit Paşa'nın, "*beni Rauf Bey vurdu*" dediği çevreye yayıldı. Olay anında bir iki vekil, bu sırada oradaydılar denmişti. O gün Meclis müzakeresi olayla ara verildiği yerden devam etti ve Meclis'e silahsız girileceği maddesine her vekilin uyması gerektiği hususunda, kürsüde bir konuşma yapıldı. Olay ne tahkikata uğradı, ne de mahkemeye intikal etti. Doktor raporundan önce, "*Tecavüze uğrayan Ali Bey'in kendini müdafaa ederken Halit Paşa'nın vurulduğu*" şeklinde basına haber tebliğ edildi. Peki, doktor raporu neden neşredilmemiş, Halit Paşa olaydan 5 gün sonra vefat etmesine rağmen, onun ifadesine neden başvurulmamıştı?[331] Gümüşhane Zeki Bey'in Hatıraları'nda

330 Komisyon, a.g.e., s. 200

331 A. F. Cebesoy, a.g.e., s. 538-540

Afyon mebusu Ali Bey, ifadesinde, "*Müdafaa-i nefis zımnında ben vurdum*" diye ifade verdiği[332] belirtilir. Anladığım kadarıyla Halit Paşa'nın öldürülmesi bir plan dahilindeydi. Rize vekili Rauf Bey'in gelmesi beklenmiş, o sırada Kel Ali tarafından alttan kurşunlanmıştır. Bir taşla iki kuş vurulmak istenmiş, ancak olaydan Rauf Bey, yalancı şahit ifadesiyle kurtulmuştur. Bu cumhuriyet tarihinin ilk, TBMM tarihinin ikinci cinayetidir. Katil Kel Ali sorgulanıp yargılanacağı yerde, çok geçmeden İstiklal Mahkemeleri'nin başına getirilerek, ödüllendirilecektir. Katil zanlılardan Rize vekili Rauf Bey, 3 Mayıs 1925'te evinde ölü bulunmuştur.[333] Onun bu ölümü Halit Paşa'nın vurulmasından 84 gün sonraydı.

c) Yıllar Sonra Bir İtiraf:

Ancak, Deli Halit Paşa olayının bir başka boyutu daha vardır.

Babamın Hüseyin Bey adında bir lise hocası vardı. Onun ziyaretine giderdik. Konuşurken laf arasında bir ara, 1932 senesiydi, dedi ve devam etti: Askeri tıbbiyede müzakereci teğmendim. Odamızda toplanır, sohbet ederdik. Arkadaşlarımızdan biri de Yüzbaşı Daim Bey'di. Kalabalıktık. O bize Deli Halit Paşa'nın öldürülme olayını anlattı:

"*Ben, Çankaya'da muhafız alayındaydım. Bir gün iki üsteğmeni ayırdılar. O zaman ben üsteğmendim. Muhafız alayı kumandanı Albay İsmail Hakkı Bey emir verdi. "Yarın mecliste bütçe müzakeresi olacak. Sen tabanca belinde, kürsünün bir tarafında ayakta bekleyeceksin" dedi. Öbür üsteğmen arkadaşıma da kürsünün öte tarafında ayakta beklemesini söyledi. Sonra bana, "Bahriye Vekili İhsan Bey kürsüye çıkarsa, kürsüde konuştuğu müddetçe, sen hep locaya bakacaksın. Locadan işaret geldi mi, tabancanı çekeceksin, İhsan Bey'i kürsüde vuracaksın"; arkadaşıma da "Sen de, Halit Paşa'yı böyle vuracaksın" diye emir verdi. Tesadüfen o gün İhsan Bey hastalandı, meclise gelmedi. Halit Paşa kürsüye çıktı. Malûl gazilerin maaşlarının artırılmasını müdafaa ediyor; sert konuşuyordu. Adı üstünde Deli Halit.*

332 S. Kocabaş, a.g.e., s. 277

333 Rauf Benli, Vikipedi

Kel Ali ekibi yuh diye bağırıyor, bir yandan da sıra kapaklarına vuruyorlardı. En sonunda "Para yok; bütçe müsait değil" dediler. Bunun üzerine Halit Paşa, "Ben Kars'ta Ermenilerden yetmiş araba mücevher alıp Ankara'ya gönderdim. Ne oldu bunlar?" dedi."…. "Tam bu sırada işaret geldi. Arkadaşım tabancasını çekip Halit Paşa'yı vurdu. Halit Paşa,"…."yıkıldı. Fakat ölmedi. Kel Ali,"…. "geldi. Kendi tabancasının dipçiğiyle Halit Paşa'ya vurmaya başladı. Hemen götürdüler. Birkaç gün sonra da öldü."[334] Olayın olduğu yıl Yüzbaşı olan İsmail Hakkı Bey, 1932 yılında Albaylığa terfi etmişti. Anlatılırken bu subayın o yıl ki rütbesi söyleniyor.

"*İkinci hikaye seneler sonra anlatılır. Gülhane'de iki subay var. Bir dost meçlisinde bahsettikleri meseleler bize kadar intikal etti. Fakat mesele tüyler ürpertici.*

Subaylardan birisi Lebip Bey, diğeri Daim Bey.

Daim Bey, İsmet İnönü'nün yaveri."….

"*Diğer hikaye bizim konumuzla alakalı. Meclis'te bütçe konuşmalarının öncesi. İki muhalif kişi için talimatlar geliyor. Lebip Bey'e işaret gelince Bahriye Nazırı İhsan Paşa'yı vurma emri veriliyor. Rauf Bey'e de işaret geldiği zaman Halit Paşa'yı vurma emri veriliyor.*

İhsan Paşa o gün hasta olduğu için görüşmelere gelemiyor. Kendisi ölümden Lebip ise cinayetten kurtuluyor. Fakat Halit Paşa aynı şansa sahip değil."[335]

d) Şeyh Sait Ayaklanması:

İki partili dönem başlamış ve devam etmekteydi. Ama buna daha ne kadar izin verecektiler? Bir yerden bir şeyler çıkacaktı, ama nasıl? Korktukları başlarına geldi. Olay patlak verdi. Aslen Elazığ'ın Palu ilçesinden olmasına rağmen, Şeyh Sait mera temini için gittiği Erzurum'un Hınıs ilçesinde ikamet etmeye başlamıştı. Onun

---

334 Prof. Dr. Ekrem Buğra Ekinci, Mecliste Silahlar Konuşuyor, Dünden Bugüne, 19 Ekim 1911, Türkiye Gazetesi, http://www.turkiyegazetesi.com/makaledetay.aspx?ID=510718

335 Ergun Hiçyılmaz, Deli Halit Paşa'nın II. Meclis'te Öldürülmesi, 2001 yılı, Karanlığı Aydınlatan ışık, Jan 24 2012; http://www.arastiralim.net/deli-halid-pasanin-ii-mecliste-oldurulmesi.html

için Ali Fuat Cebesoy, "*1914'te bir isyan çıkarmış, hadise askeri kuvvetlerce bertaraf edilince, Rus Konsoloshanesi'ne kaçmıştı. Birinci Dünya Savaşı arefesinde Rusya hesabına tahrikte bulunduğu anlaşılmıştır. Bu defa İngilizlerin tahrikiyle hareket ettiğine şüphe yoktu*" demektedir.

Şeyh Sait adamlarıyla birlikte Genç vilayetini dolaşmış, birçok kimseyle görüşmüş, sonra Ergani'ye bağlı Piran köyüne gelmişti. Yanındaki adamların çoğu firariydi. Jandarma onun Piran'da bulunduğunu haber alınca, köye gelmiş ve Şeyh Sait'ten yanında bulunan firarileri teslim etmesini istemiş ama o cevap vermemişti. O sırada jandarmaya ateş edilmeye başlandı. Çarpışma devam etti. Jandarmalar Şeyh Sait'in adamları tarafından teslim alındılar. Bu olay 13 Şubat 1925'te meydana gelmişti.

Şeyh Sait'in adamları Genç vilayeti hapishanesine bile baskın düzenlediler, mahkumları serbest bıraktıkları gibi, jandarmaları da esir aldılar. Bu ayaklanma Elazığ'a kadar sirayet etti. Jandarma kuvvetleri bölgeye sevk edildi. Ele geçirilen asilerin bazılarının üzerinde ayaklanmanın nasıl düzenlendiğine dair belgeler ele geçmiş, o belgelerde görüldüğü üzere, hükümetin bölge insanlarını katledeceği yalanı çevreye yayılmış, padişahlık, hilafet ve şeriat propagandası yapılmış, İkinci Abdülhamit'in oğullarından biri bile propaganda malzemesi olarak kullanılmıştı. 14 Şubat 1925'te, Diyarbakır hükümet konağı civarında duvarlara asılmış iki el yazılı ilanda, orduya, askere, komutanlara çok ağır laflar sarf edilmekteydi.

23 Şubat 1925'te Diyarbakır, Ergani, Muş, Dersim, Genç, Elazığ, Mardin, Urfa, Siverek, Siirt. Bitlis, Van, Hakkari il ve ilçelerde Erzurum'un Kığı ve Hınıs ilçelerinde bir ay süreli sıkıyönetim isteyen hükümetin bu tezkeresi 25 Şubat 1925'te kabul edilmiştir.[336]

Yine görülüyor ki, hükümet yapacağını yapmıştır. Yani bir ihmal söz konusu edilmemiştir. Ancak İsmet Paşacıların hükümeti yoğun eleştiriye tabi tutması idari mekanizmanın işlemesini engellemiş olabilir.

336 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 52-53

4) Dördüncü Dönem Hükümeti

- Başbakan İsmet Paşa
- Adliye vekili Mahmut Esat (Bozkurt)
- Müdafaa- Milliye vekili Mehmet Recep (Peker)

Dahiliye vekili Mehmet Cemil (Uybadın),

- Hariciye vekili Tevfik Rüştü (Aras)
- Maliye vekili Hasan (Saka),

Mustafa Abdülhalik (Renda)

- Maarif vekili Mustafa Necati (Uğural)

Hamdullah Suphi (Tanrıöver)

- Nafia vekili Süleyman Sırrı Bey

Ali (Cenani),

Behiç (Erkin)

- Sıhhiye vekili Refik (Saydam),
- Ziraat vekili Mehmet Sabri (Toprak)
- Denizcilik vekili İhsan (Eryavuz)
- Ticaret vekili Mustafa Rahmi (Köken)

Ali (Cenani).[337]

İsmet Paşa tarafından, Cumhuriyet Halk Fırkası kurulan Türkiye Cumhuriyeti Dördüncü Dönem Hükümeti, 4 Mart 1925'te göreve başlamış, 1 Kasım 1927'de hükümetten çekilmiştir.[338] Bu hükümet döneminde yapılan işlerin birincisi, Şeyh Sait İsyanının bastırılması, Mustafa Kemal'e suikast teşebbüsünde bulunanların yargılanması, tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması, takvim, saat, ölçüler ve rakamlarda değişikliklerin yapılması, Kılık-Kıyafet Kanunu başta olmak üzere, Medeni Kanunu'n, Ceza, Hakimler ve Ticaret Kanunlarının, Kadın haklarının, Türk-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nın ve Türk-Sovyet Ticaret Antlaşması'nın İmzalanmasıdır. Ayrıca Öşür kaldırılmış, Kabotaj ve Teşvik-i Sanayi Kanunları kabul edilmiştir.

337 2. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti, Vikipedi

338 Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetleri Listesi, Vikipedi

Ayrıca, İkinci Yönetim Devresi Mustafa Kemal'in yurt gezilerini artırdığı bir devredir. Şimdi bu gezilerden başlayalım:

Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce, 17-30 Ekim 1922 arasında Bursa, 14 Ocak 1923-21 Şubat 1923 arasında Batı Anadolu, 13-15 Mart 1923 arasında Adana, 20-23 Mart 1923 arasında Konya gezilerinde bulunmuş olan Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, 29 Ağustos 1924-18 Ekim 1924 arasında 51 gün süren bir Anadolu gezisi yapmış, bu geziye eşi Latife Hanım, İsmet Paşa, Fevzi (Çakmak), dönemin Milli Savunma, Milli Eğitim ve Bayındırlık bakanları eşlik etmiş, 3 Ocak 1925'te eşiyle birlikte Konya'ya gelmiş, 5 Ocak 1925'te Adana Belediyesi'nin Kurtuluş Bayramı törenlerine katılmış, 13 Ocak 1925'te yine Adana'ya gelmiş, 20 Ocak 1925-2 Şubat 1925 arası Mersin, Silifke ve Taşucu gezintisi yapmıştı. O, 23 Ağustos 1925-1 Eylül 1925 arasında Kastamonu, İnebolu gezintisi yapmış, bu arada 24 Ağustos 1925'te Başdeğirmenler köyüne gitmiş, 22 Eylül 1925-22 Ekim 1925 arasında yeni bir yurt gezisi yapmış (22 Eylül'de geldiği Bursa'da 24 gün kalmış, 8 Ekim'de Balıkesir'e varmış, 10 Ekim'de Akhisar'a varmış, 14 Ekim'de İzmir'de bulunmuş, 17 Ekim'de Konya'ya gelmiş, vardığı bu yerlerde konuşmalar yapmış), 7 Mayıs 1926-10 Temmuz 1926 arasında Konya'dan yola çıkarak Güneydoğu Anadolu gezintisi yapmış, sonra Tarsus, Silifke, Mersin, Adana, Bilecik, Bozüyük, Bursa, Balıkesir ve İzmir'e uğramış, 30 Haziran 1927-10 Ekim 1927 arasında bir İstanbul gezisi yapmış, Mustafa Kemal bu gezide, 1 Temmuz'da İstanbul'a 8 yıl sonra yeniden kavuşma konuşması yapmış, o İstanbul'da üç aydan fazla kalmıştır.[339]

a) Şeyh Sait Ayaklanmasının Bastırılması:

Cumhuriyet Halk Fırkasından da sesler yükselmeye başlamıştı. Şeyh Sait Ayaklanmasına karşı hükümeti suçluyordular. Hükümet gerekli tedbirleri almıştı ama, 2 Mart 1925'te bunu yetersiz bulup daha sert önlemlerin alınmasını isteyenler vardı. Başbakan Ali Fethi Bey, istifasını vermek zorunda kaldı. Hükümeti kurma görevi verilince İsmet Paşa, 3 Mart 1925'te hükümeti kurdu. 4 Mart 1925'te Takrir-i Sükun

339 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 373-380

yasa tasarısı Meclis'e sevk edildi. Tasarıda ayaklanma bölgesinde 2 İstiklal Mahkemesi kurulması istenmişti. Bunun kabul edilmesiyle İstiklal Mahkemeleri'nin kurulmasına başlandı.

Şeyh Sait ve adamları 7 Mart 1925'te Diyarbakır önlerine gelmiş, şehre saldırmıştılar. Kolordu kumandan vekili Mürsel Paşa, ayaklanmacılara karşı koydu ve onları 7-8 Mart 1925'te Diyarbakır çevresinden attı. Bölgede uygulanan sıkıyönetim bir ay daha artırıldı. Diyarbakır'dan atılan ayaklanmacılar 25 Mart 1925'te Silvan'ı işgal etmiştiler.

26 Mart 1925'te harekete geçen 3. Ordu Diyarbakır, Varto ve Elazığ taraflarında tenkile başlamış, Lice, Hani, Silvan ve Genç vilayeti ayaklanmacılardan temizlenmiştir. 15 Nisan 1925'te de Şeyh Sait ve yanındaki adamları ele geçirildi. Böylece ayaklanma tamamen bastırılmış oldu.

5 Mayıs 1925'te Diyarbakır'a getirilen Şeyh Sait ve adamlarının ilk sorgusu 21 Mayıs 1925'te yapılmış, 23 Mayıs 1925'te savcılıkça tutuksuz yargılanmak ve cezalandırılmak üzere İstiklal Mahkemelerine sevk edilmiş, 28 Mayıs 1925'te Şeyh Sait dahil, 80 kişiden 49'u idam cezasına çarptırılmış, bunlardan ikisi cezaları hapse çevrilerek idam edilmemiş, Şeyh Sait dahil 47 kişi 28-29 Haziran 1925'te idam edilmişlerdir.[340] Gördüğümüz gibi bu isyan bir Kürt isyanı değil, Zaza isyanıdır. Dini mahiyetlidir. Yabancı tahriki yoktur. Ancak İsmet Paşa'nın bu isyanı bastırmasıyla önemi artmış, hatta Mustafa Kemal'i gölgede bırakır bir hal almıştır.

b) Tekke-Zaviye ve Türbelerin Kapatılması

Tarihe baktığımız zaman Selçuklulardan itibaren Anadolu'nun Türkleşmesi için, hatta Osmanlıların devlet kurup imparatorluğa yükselmelerine kadar, tekke ve zaviyeler çok önemli rol oynamıştılar. Bunu Ömer Lütfi Barkan "**Kolonizatör Türk Dervişleri**" adlı eserinde çok güzel bir biçimde belirtir. Onların Anadolu'nun daha doğrusu bütün Türkiye'nin Türk vatanı olmasında büyük emeklere vardı, bu inkar edilemez.

340 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 54-55

Fuat Köprülü'ye göre, tekke ve zaviyelerin konar-göçer Türkmenlerin İslam'la daha iyi tanışmalarında, yani prensiplerini öğrenmelerinde rolü görmezlikten gelinemez. Ancak tekke ve zaviyeler XVI. Yüzyıldan itibaren,[341] bilhassa XVIII. Yüzyıl sonları, XIX. Yüzyıl başlarında bozulmaya yüz tuttu. Buna örnek olarak verecek olursak Gülşeni Tarikatı'ydı. Bu tarikat o dönemde Kadiri Tarikatı'nın eline geçmeye başladı.[342]

Mevlevi Tarikatı da bozulmaya yüz tutmuştu. Ancak Bektaşiler dinde hoşgörü fikrine sahiptiler.[343] Ancak Bektaşi tekke ve zaviyeler Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı ve Bektaşiliğin yasaklandığı 1826 yılından itibaren II. Mahmut tarafından Nakşi şeyhlerine verilmiş,[344] onlar bu tarikatı bozmuştular.

1925 Şeyh Sait İsyanı'nda Nakşibendilerin elindeki tekke ve zaviyelerden ayaklanmacılar çok istifade etmişlerdi. Bunu göz önünde bulunduran Mustafa Kemal 30 Ağustos 1925'te Kastamonu'da bir konuşma yaptı, aynı konuşmayı bir gün sonra kendisini karşılamaya gelen İskilip heyetine de yaptı. Konuşmada tekkelerin kapatılmasından bahsedilmişti.

Hükümet 2 Eylül 1925'te bir kararname hazırladı, bu kararnameye göre tekke, zaviye ve türbelerin kapatıldığını açıkladı. Şeyhliğin, dervişliğin ve müritliğinde de o günden sonra yasaklandığı, kararnameye ilave edilmişti.[345]

c) Kılık-Kıyafet Kanunu:

Mustafa Kemal, Türk milletinin batılılaşması için, ne yapması gereğini düşünmeye başlamıştı. Buna ilkin nereden başlamalıydı. Cumhuriyetin ilanından beri 2 yıl

---

341 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 257

342 Rüya Kılıç, Osmanlı Devleti'nde Gülşeni Tarikatı (Genel bir Yaklaşım Denemesi), Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı 15, Ankara 2004, s. 219

343 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 257

344 Arş. Gör. Salih Çift, 1826 Sonrasında Bektâşilik ve Bu Alanla İlgili Yayın Faaliyetleri, TC Uludağ Ü. İlahiyat Fakültesi, Cilt: 12,Sayı: 2003/1,Bursa 2003, s. 250

345 S. Çift, a.g.m., s. 250

geçmişti. Cumhuriyeti ilan etmişti, Saltanatı kaldırmıştı, Hilafeti kaldırmıştı ama, bunları yapmak Batılılaşmak değil, Batılılaşmanın önündeki engelleri kaldırmaktı. Çünkü İngiltere'de halen krallık vardı. Avrupa devletleri ve ABD, Vatikan'dan emir almıyorlardı ama, yine de Papalığın Avrupa ve Amerika toplumlarında büyük etkisi vardı. Anayasa çıkarmak da Batılılaşmak değildi. Çünkü, saltanat ve hilafet varken bile TBMM'nden 1921'de Anayasa çıkarmıştılar. Medreselerin kaldırılmasına karar veren Tevhid-i Tedrisat'ın kabul edilmesi bir nevi batıcılıktı ama, bu tam anlamıyla batıya geçiş demek değildi. Ancak eğitimde var olan ikiliği ortadan kaldırmıştılar. Daha doğrusu Batılılaşmak için şimdiye kadar bir adım bile atılmamıştı. Mustafa Kemal bu adımı atmaya karar verdi ve o nedenle halkın nabzını yoklama işine girişti. 24 Ağustos 1925'te Kastamonu seyahatini düzenledi. Oradan İnebolu'ya geçti. Seyahati boyunca başına bir şapka takmıştı, kendisini karşılayan halkı bu şapkayla selamlıyordu. O vardığı yerlerde, "*Biz her nokta-i nazardan medeni insan olmalıyız. Fikrimiz, zihniyetimiz, tepeden tırnağa kadar medeni olacaktır. Medeni ve beynelmilel kıyafet, milletimiz için layık bir kıyafettir. Onu giyeceğiz*" demiş, halka seslenmişti. Mustafa Kemal'in yapmış olduğu bu gezi ve konuşmalar faydalı oldu. 2 Eylül 1925'te Bakanlar Kurulu memurların şapka giymeleri hakkında bir karar aldı. TBMM, bu kararı anayasaya aykırı bularak kabul etmedi. Mustafa Kemal devreye girdi. Bu sefer TBMM, 25 Kasım 1925'te şapka kanunu kabul etti.[346] Bursa mebusu Nurettin Paşa ve Ergani mebusu İhsan Bey olumsuz oy kullanmıştı. Şapkayı kanununu hoş görmeyenlerden biri de Kütahya mebusu Ragıp Bey'di.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi azaları ile idare-i umumiye ve hususiye ve mahalliye ve bilumum müessesata mensup memurun müstahdemin Türk milletinin iktisap etmiş olduğu şapkayı giymek mecburiyetindedir. Türkiye halkının da umumi serpuşu şapka olup buna menafi bir itiyadının devamın hükümet men eder.
- İşbu kanun tarih-ı neşrinden itibaren muteberdir.
- İşbu kanun Büyük Millet Meclisi ve İcra Vekilleri Heyeti tarafından icra olunur.[347]

346 Komisyon, a.g.e., s. 219-220

347 Doç. Dr. Seçil Akgün, Şapka Kanunu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı 25, Ankara 1981, s. 78

Şapka Kanunu'nun yayınlanması ve yürürlüğe girmesinden itibaren yurt çapında olaylar çıktı. Erzurum'da 114 kişi tutuklandı, 3 kişi idam edildi, 2 kişiye 10'ar yıl hapis cezası verildi. Olay çıkaranlardan biri Gavur İmam lakaplı biri, diğeri de Hoca Osman denen biriydi. Sivas'ta çıkan olaylarla 32 kişi mahkum oldu, 2 kişi sürüldü. Kayseri'de Ahmet Hamdi adlı biri mahkemeye verildi. 25 Kasım 1925'te Rize'de de 2 hocanın önayak olmasıyla, 26 Kasım'da Maraş'ta İbrahim Hoca adında birinin kışkırtmasıyla olaylar çıkmıştı, olay çıkaranlar yakalanıp İstiklal mahkemesine yargılanmak için sevk edildi. 4 Aralık'ta Giresun'da Muharrem adlı bir hoca olay çıkarmak istedi ama, bastırılarak kovuşturulmaya geçildi.[348]

İskilipli Atıf Efendi, 1924 yılında 32 sayfa olarak yayınlamış olduğu "**Frenk Mukallitliği**" kitabında "*şapkanın taklit olduğunu, taklidinse Şeriat esaslarına uymadığını*" belirtiyordu.[349] O bir yıl önce yayınlanmış bu kitabı nedeniyle tutuklanıp İstiklal Mahkemelerinde yargılanmaya başladı. Atıf Efendi, ifadesinde "*Özellikle, şapka üzerinde durarak onun giymenin küfür olduğu (insanı dinden çıkaran), fakat zorlamayla giymek yanında, sıcak ve soğuktan korunmaya yönelik olarak "sıhhi nedenlerle" giyilmesinin insanı küfre götürmeyeceğinden*" söz etmesine rağmen o, 4 Şubat 1926'da Ankara'da idam edilecektir.[350] Bu olay adalet görünümü altında cinayetten başka bir şey değildir. Onun millete gözdağı verilmesi için muhakkak idam edilmesi gerekti. Oysa Şapka meselesinden İskilipli Atıf Efendi Sinop'taki mahkemede berat etmişti. Başka bir şey bulamadılar, onu İstiklal Savaşı sırasında bir beyannameden sorgulamaya başladılar. İskilipli Atıf Efendi, söz konusu beyannameyi tekzip edici gazetede yayınlanan yazısını gösterdi. Mahkeme ona 3 yıl ceza vermek taraftarıydı. Müdafaasını bir gün sonraya bıraktı. Ancak o gün Kılıç Ali denen mahkeme reisi Kel Ali, müdafaa yapmasına gerek görmeden idama mahkum

348 Arş. Gör. Selami Kılıç, Şapka Meselesi ve Kılık Kıyafet İnkılabı, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Cilt IV, Sayı 16, Ankara 1995, s. 544-545

349 S. Akgün,a.g.e., s. 78

350 Süleyman Kocabaş, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 2 (Atatürk ve İnkılaplar Dönemi 1923-1938), Vatan Yayınları/38, İstanbul 2006, s. 289-290

etti. Bir hafta sonra Ankara'da, Samanpazarı Meydanı'nda asıldı.[351] Onun idamı Cumhuriyet tarihinin yüzkarasıdır. Aklı başında bir kişi bu idamı haklı gösteremez. Onu ancak şartlanmış kimseler karalar.

Bugün Kemalist olduğunu söyleyenlerden birine İskilipli Atıf Efendi'den bahsettiğiniz zaman, onun Atatürk'e hakarette bulunduğunu söyler. Ancak İskilipli Atıf Efendi'nin Atatürk'e hakaret etmesine imkan yoktur. Çünkü o, İstiklal Mahkemesi tarafından 1926 yılında idam edilmiştir. Oysa Atatürk soyadı 24 Kasım 1934'te TBMM kararıyla alınmıştır.[352] Mustafa Kemal hakkında idam fermanını veren Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'dir. İskilip Atıf, bu fermana karşı çımış, altına derneğin mührünü vurmadığı gibi, metni yırtıp atmıştır. Mustafa Sabri, mühürsüz fetva mahiyetindeki fermanı Yunanlılara vermiş, onlar da bu metinleri uçaklarla Ege bölgesine atmıştır. Bunun üzerine İskilipli Atıf, Anadolu uleması ile temasa geçmiş, idam fermanına karşı Mustafa Kemal'i aklayan bir fetva yayınlamıştır. Ancak İstiklal Mahkemesi söz konusu fetvaya karşı duyarsız kalmıştır.[353]

Dr. Mehmet Silay'ın açıklamalarına göre, Mustafa Kemal'in idam fermanını imzalamayan iki kişi vardır. Biri Mevlivi Tahir Efendi, diğeri İskilipli Atıf Hoca'dır. Bunlar Şeyhülislam Mustafa Sabri'ye, "kuvayı Milliye'ye karşı olmak günahtır, vebaldir ve caiiz değildir" demişlerdir.[354]

İskilipli Atıf Efendi olayının günümüzdeki durumu nedir, şimdi ona bakalım:

İskilipli Atıf Hoca'nın torunlarından Ahmet Faruk İmal, CHP'nin Çorum Milletvekili Tufan Köse'nin İskilipli Atıf Hoca ile ilgili beyanlarını bazı yerel ve ulusal basında okuduklarını belirterek, "*Şimdi Sayın Tufan Köse'ye şu sorulara cevap vererek iddialarını ispat etme çağrısında bulunuyorum: İskilipli Atıf Hoca'nın İngiliz ve Yunanlılarla işbirliği yaptığına dair kaynaklarınız nelerdir? Yunan uçakları ile atılan*

---

351 İskilipli Mehmet Atıf Hoca, Vikipedi

352 Aziz Üstel, İskilipli Atıf Hoca, 3 Aralık 2011, Cumartesi, FrmTR, sayfa, 2, http://www.frmtr.com/guncel/4339437-iskilipli-atif-hocanin-iste-sicili-9.html

353 A. Üstel, a.g.e..

354 Furkan Altınok, Haber, FrmTR, sayfa, 2, İskilipli Atıf Hoca Kuva-yı Milliye'ciydi, http://www.frmtr.com/guncel/4339437-iskilipli-atif-hocanin-iste-sicili-9.html

bildiride Atıf Hoca ve Teali İslam Cemiyeti'nin imzaları ve mühürlerinin olmadığını, cemiyette yapılan oylamanın 5 evet, 5 hayır oyu çıkmasından sonra, başkan olması sıfatıyla Atıf Hoca'nın oyuyla reddedildiğini biliyor musunuz? Cumhuriyet kurulduktan sonra da Cumhuriyet karşıtlığı ve düşmanlığından vazgeçmediği, İngilizlerle işbirliği yaptığı iddialarınıza dayanak olarak hangi belge ve bilgilere sahipsiniz? İngilizlerle işbirliği yaptığını iddia ettiğiniz İskilipli Atıf Hoca'nın, İstanbul'un İngilizler tarafından işgaline yayınladığı beyanname ve protesto gösterisi ile ilk tepki koyan kişi olduğundan haberdar mısınız? Bir hukukçu olarak temyizsiz, avukatsız, hukukçuların yer almadığı, kararlarını vicdani kanaatlerine göre veren İstiklâl Mahkemelerini hukuki ve meşru buluyor musunuz? Atıf Hoca hakkında idam kararı veren bu mahkemelerin Atıf Hoca yargılamalarındaki tutanaklarını hiç okuma zahmetinde bulundunuz mu?

Mahkeme safahatının büyük bölümünün Şapka sorgulamalarından oluştuğundan haberdar mısınız? Mahkemenin Yunanla işbirliği suçlamasını, Atıf Hoca'nın milli mücadelenin gazetesi Vakit'in 1034. sayısında parasını cebinden ödeyerek yayınlattığı tekzip ile çürüttüğü bilgisine sahip misiniz? 1922'ye kadar 'hainlik' eden bir insanın cezalandırılması için 1926'ya kadar neden beklendiği hakkında bir fikriniz var mı? Bildiğinizi zannetmiyorum ama, Lozan Anlaşması ile bütün savaş suçlularına ve vatan hainlerine 150'likler dışında af getirilmiştir. Atıf Hoca 150'likler listesinde de yoktur. Bunlara rağmen vatan haini olduğunu gösteren süper deliliniz nedir? Atıf Hoca'nın idamına dayanak olan Ceza Kanunu maddesi ile 12 Eylül cuntasının yine aynı maddeye dayanarak insafsızca katlettiği ve temsilcisi olduğunuz ideolojinin bayraklaştırdığı isimlerden olan Deniz Gezmiş, Necdet Adalı ve yaşı büyütülerek asılan Erdal Eren için de "vatan haini" diyecek bir vicdana sahip misiniz?

Bu soruları uzatmak mümkün ama Atıf Hoca'nın akrabaları ve sevenleri olarak kısaca bunlara samimiyetle cevap vermenizi bekliyoruz. Bizler, istediğiniz platformda, istediğiniz zaman sizin yönelttiğiniz suçlamaların yalan olduğunu ispatlamaya hazırız. Mazlumluk, zulüm, haksızlık gibi kavramların uğrayan veya yapan kişilerin kimliklerine, dinine, diline, ırkına, ideolojisine göre değerlendirilmesini, sağlıklı ve sağduyulu bir yaklaşım olarak kabul etmemiz mümkün değildir.

Tüm samimiyetimizle kamuoyu önünde şu sözü de veriyoruz: Siz de dâhil olmak üzere, her kim belgesiyle, objektif bilgilerle İskilipli Atıf Hoca'nın "vatan haini" olduğunu ispat ederse onunla kol kola girip istedikleri platformda Atıf Hoca'yı hain ilan etmeye ve dönüp bir daha yüzüne bakmamaya hazırız. Bunun karşılığında insani bir hak olarak, milletten bir kesim adına, vekilimizden, yani sizden de, her namuslu ve şerefli insan gibi iddialarınızı tutarlı kaynaklarını göstererek ispata davet ediyoruz. İnşallah siz de "kaynak benim" demeden bunu gerçekleştirirsiniz" dedi.[355]

İskilipli Atıf Efendi hakkında söyleyebileceğimiz son söz:

Şapka İnkılabı Cumhuriyet devrinin en sembolik bir icraatıdır. Öyle ki, başka zamanlarda bir moda halinde toplumların kendiliğinden yaptığı bir kıyafet değişimini devlet eliyle uygulama alanına sokuluyor. Bunu yapıyorsunuz ama, sadece başlığın fiziki şeklini değişiyorsunuz, o kadar. Ancak başlık meselesi tarih boyunca sürekli sembol olarak algılanmış, sarık mezar taşlarına bile yüzyıllar boyu bir dinin göstergesi olarak nakşedilmiştir.[356]

Dışarıdan getirilen takım elbiseler, şapkalar, gömlekler yurt ekonomisini, milli ekonomiyi sarsacaktı. Bu hususta Halide Edip Hanımefendi, "*Şapka kanununun Türkiye'de ilk önemli sonucu, zaten fakirleşmiş Türklerin aleyhine, Avrupalı şapka fabrikalarını zenginleştirmesidir*" demektedir.[357]

d) Takvim ve Saat Kanunu:

Mustafa Kemal, kılık-kıyafetle Batılılaşmaya adım atmıştı, ülke genelinde olmasa bile hiç olmazsa TBMM ve Devlet memuriyeti alanında bunu uygulama alanına koymuştu. Batı medeniyeti ve milletlerarası normda daha yapılacak çok şeyler vardı. Batı ülkelerine göre Osmanlı çok başka bir takvim, bir saat, bir ölçü kullanmıştı.

---

355 Haber, Köse, Atıf Hoca İle İlgili İddialarını İspat Etmelidir, Tek Yıldız Günlük Siyasi Bağımsız Gazete 3 Mart 2012, Cumartesi

356 Yard. Doç. Dr. Fahri Sakal, Şapka İnkılabının Sosyal ve Ekonomik Yönü Destekler ve Köstekler, Turkish Studies Dergisi, (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Cilt 2, Sayı 4, Erzincan 2007, s. 1317

357 F. Sakal, a.g.m., s. 1314-1315

Dış devlet ilişkilerinde bunların bir geçerliliği yoktu. Yanlış anlamalara ve çelişkilere de yer veriyordu.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı medeniyeti arasında bulunan farklılığı ortadan kaldırmak için 26 Aralık 1925'te TBMM tarafından kabul edilen bir kanunla, o güne kadar kullanılan Hicri ve Rumi takvim kaldırıldı, yerine Miladi takvim kondu. Saat ve Ölçüyle ilgili çıkarılan iki kanunla da saat ve ölçü usulleri değiştirildi, günün başlangıcı gece yarısı, gün de 24 saat kabul edildi, İzmit yakınından geçen 30 derecede bulunan meridyen saatler için esas alındı.[358]

e) Medeni Kanunu'nun Kabulü:

"*Sosyal hayatı düzenleyen ve kamu kudreti tarafından bir müeyyideye bağlanarak destekleyen kurallar bütünü olan hukuk, aynı zamanda uygulandığı toplumun medeniyet derecesinin de bir göstergesidir*." Tanzimat'la birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda hukuk alanında bir takım düzenlemelere gidilmiştir. Çünkü, o günlerin devletinde hukuk sistemi, dini hukuk, azınlık hukuku, örfi hukuk, kapitülasyon hukuku, yani ayrıcalıklı hukuk dört çeşit hukuk vardı. Bu çeşitlilik zaman zaman Osmanlı İmparatorluğu'nu sıkıntıya soktu. Zamanla Batı devletlerinin baskısıyla gayrimüslimlerin yargılanmasında bazı ayrıcalıklar ortaya çıkmış, bunun sonucunda Batı usulü mahkemeler kuruldu. Osmanlı İmparatorluğu'nun bir Medeni hukuka ihtiyacı bulunduğunu Ali Paşa, Mithat Paşa ve Kabuli Paşa gibi o devrin devlet adamları anladılar ama, bu ihtiyacın ancak Fransız Medeni Hukuku'yla giderileceğini düşünüp, ona göre istekte bulundular. Onların söz konusu tutumu üzerine Cevdet Paşa, Şirvanizade Rüştü Paşa ve Fuat Paşalar, Milli bir Medeni hukukun hazırlanmasında hemfikirlerdi. İşte, Mecelle bu amaçla hazırlandı. (Ancak Mecelle'de Medeni hukuk tam anlamı ile yer bulmadı. İsim olarak vardı ama kendi yoktu.)

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Lozan Antlaşması'ndan sonra 29 Ekim 1923'te kurulmasıyla, başa geçen hükümetler tarafından köklü değişiklikler, Batılılaşmak için adımlar atılmaya başlandı. Bu adımlar Batılılaşmak için başlangıçtı.

358 Komisyon, a.g.e., s. 221-222

Batılılaşmak için hukuk alanında da adımlar atılması gerekti. Bu hukuk, modern hayat tarzının ihtiyaçlarına cevap verebilmeliydi. Daha doğrusu, akılcılığı ve ilmi esas almalıydı ki, bunun belirlediği hukuk düzeni elzemdi. Ayrıca, kadın-erkek arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırmak gerekti. Yani, elde bulunan Medeni kanun buna cevaz vermiyordu. TBMM'nin kurmuş olduğu komisyon yabancı kanunları incelemeye başladı ve İsviçre Medeni Kanunu'nda karar kıldı. Bu kanun 17 Şubat 1926'da kabul edildi ve 4 Ekim 1926'da ise yürürlüğe girdi.

İsviçre Medeni Kanunu'nun kabulüyle kişi, aile, miras ve eşya hukuku da düzenlenmiş, kabul edilen medeni kanunla çok eşlilik kaldırılmış, yerine tek eşlilik getirilmiş, bunun için resmi nikah şartı konmuş, boşanma isteği erkeğin keyfiliğinden çıkarılmış, bu mahkemenin vereceği karara bırakılmış, miras hususunda bile kadın erkek eşitliği öngörülmüştür. Bunun sonucunda gayrimüslim azınlıklara Lozan'da tanınan haklar da geçerliliğini yitirmiştir.[359]

f) Ceza, Hakimler ve Ticaret Kanunlarının Kabulü:

İtalya'dan adapte edilen Türk Ceza Kanunu, 1 Mart 1926'da kabul edildi. Bu kanun Müslüman ya da Gayrimüslim herkese tatbik edilebilecekti. Aynı suça yanı ceza vermek temel prensip olarak benimsenmiştir. Bu kanuna daha sonra, tercüme edilen Alman Federal Ceza Usulü Muhakemeleri Kanunu, Ceza Yargılama Usulü Kanunu olarak kabul edilip, eklendi.

Hakimler Kanunu, 3 Mart 1926'da kabul edildi. Bu kanunla mahkemelerin bağımsız olması sağlandığı gibi, hakimlere verecekleri kararlarda baskı yapılmaması da sağlanmış oldu. Artık hakimler vicdanlarının sesini dinleyerek öyle karar verebilecektiler. Ayrıca hakimler, siyasi güçlerin baskısından uzak kalmak için, tayin, terfi vs. gibi işlerde kendi aralarında kuracakları kurullarda bağlı oldukları kurulun kararına göre belirlenecektiler. Bu çok iyi bir gelişimdi.

Ticaret Kanunu, Alman ve İtalyan Ticaret kanunları esas alınarak hazırlandı. Bu Kara Ticaret Kanunu ve Deniz Ticaret Kanunu olarak iki bölümden oluştu. Kabul

359 Osman Akdere-Yaşar Semiz, a.g.e., s. 196

ve yürürlüğe girişleri aynı tarihlerde olmadı. Kara Ticaret Kanunu, 29 Mayıs 1926'-da kabul edildi, 4 Ekim 1926'da yürürlüğe girdi. Deniz Ticaret Kanunu ise 13 Mayıs 1929'da kabul edilecekti.[360]

Bu kanunlara 1925 yılında Öşür Vergisi'nin kaldırılmasını, 1926'da kabul edilen Kabotoj Kanunu'nu, 28 Mayıs 1927'de kabul edilen Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun ekleyebiliriz. Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun çıkarılması sanayiye geçişi kolaylaştıracaktır.[361] Ayrıca Sovyetlerle Ankara'da 11 Mart 1927'de iki taraf arasında bir Türkiye-Sovyetler Ticaret Antlaşması imzalanmıştır.[362]

g) Adliye Hukuk Mektebi ve Radyo

Profesörler Meclisi'nin ilk toplantısından sonra Ankara Hukuk Mektebi'nin açılması için gerekli çalışmalar başlatılmış ve Adliye Hukuk Mektebi 5 Kasım 1925'te, TBMM Genel Kurulu Salonu'nda Mustafa Kemal'in de katılımıyla açılmış, ilk faaliyetlerini bir kadar Meclis çatısı altında sürdürmüştür.[363]

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Dahilinde Telsiz ve Telefon Mursile ve Ahize İstasyonları İşletme Ruhsatnamesi 8 Eylül 1926'da imzalanmış, yayın yapma hakkı elde edilmişti ama, bunun yayını gecikmeli başladı.1927 yılının Mart ayında ilk deneme yayını İstanbul Sirkeci Büyük Postanesi'nden yapıldı. İstanbul Radyosu için düzenli program ve yayınlar ancak 6 Mayıs 1927'de yapılmaya başlandı.[364]

---

360 Komisyon, a.g.e., s. 206-207

361 Komisyon, a.g.e., s. 226

362 Komisyon, a.g.e., s. 233

363 Ertuğrul Akçaoğlu, Ankara Hukuk Fakültesi'nin Kuruluşu ve İlk Günleri, TBB Dergisi, Sayı 80, 2009, s. 376-378

364 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 240

h) Türkiye Cumhuriyeti'nin Vazgeçilmez Temel İlkeleri

1925-1927 Türkiye Cumhuriyeti Dördüncü Dönem Hükümeti kurulduktan sonra, Mustafa Kemal tarafından zaman zaman Cumhuriyetin Temel İlkeleri açıklandı. Buna soyadı kanundan sonra Atatürk ilkeleri dendi. Her biri Türk milleti için vazgeçilmez birer prensipti. Bunlar 6 adet kabul edilse de, aslında 9 adettir. 6 Adet kabul edilmesi, CHP'lilerin propagandasıyla başlamıştır.

Diğer temel üç ilke de, diğerleri gibi önem arz etmektedir.

Şimdi bu dokuz ilkeyi görelim:

1- Cumhuriyetçilik,
2- Milliyetçilik,
3- Halkçılık,
4- Devletçilik,
5- Laiklik,
6- İnkılapçılık,
7- Tam Bağımsızlık,
8- Çağdaşlık,
9- Müspet İlme ve Ahlaka Tabi olmaturgutk.[365]

Oysa CHP'nin 6 ilkesinde, ne tam bağımsızlık anlayışı, ne çağdaşlık fikri, ne de müspet ilme ve ahlaka tabi olmak düsturu vardır.

C) MUSTAFA KEMAL'E SUİKAST TEŞEBBÜSÜ:

Ziya Hurşit Bey, Mustafa Kemal'in baş muhafızı Topal Osman tarafından öldürülen Ali Şükrü Bey'in yakın arkadaşıydı.[366]Kendisi de mebustu. Denilenlere göre, o, iki fedai bulmuş, Meclis'in etrafından keşif yapmıştı. Güvenlik önlemleri çok sıkıydı. Sonra Anadolu Kulübü'nün çıkışında pusu kurmayı denemiş, ama Mustafa Kemal o gece gün ağarıncaya kadar dışarı çıkmamıştı.

---

365 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 271-315

366 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 56

Ziya Hurşit Bey'in suç ortakları içinde Ayıcı lakaplı Miralay Arif Bey ve eski Ankara valisi Abdülkadir Bey de vardı. İçlerinde en yetkilisi İttihat ve Terakki hükümeti nazırlarından Şükrü Bey'di. Bu adam, bir gece sarhoşken ağzından Mustafa Kemal'e suikast lafını kaçırmıştı.[367] Hatta bu işin içinde Ziya Hurşit Bey'in de bulunduğunu söylemişti.[368] Hüseyin Rauf Bey ve Ali Fuat Bey'e olaydan bahsetmişler, Şükrü Bey ve Ziya Hurşit Bey bu iddiayı reddetmişler, sarhoş bir adamın lafını nasıl ciddiye alırsınız demişlerdi.

1) Tutuklamalar

Bundan tam 6 ay sonra, Mustafa Kemal'in Anadolu'da yaptığı iki uzun geziden sonra, İzmir'i ziyaret edeceğini öğrenen suikastçılar, Şükrü Bey'den almış oldukları mektubu İzmir'de Sarı Efe Edip Bey adlı birine vermek üzere yola çıktılar. Mektupta iki imza vardı. Biri Şükrü Bey'in, diğeri Albay Rasim Bey'indi. Albay Rasim Bey de İttihat ve Terakkicilerdendi. Sarı Efe Edip Bey, onları Giritli Şevki adı biriyle tanıştırdı. Suikastı gerçekleştirecek olan Gürcü Yusuf ve Laz İsmail'e o da katıldı. Suikasttan sonra Giritli Şevki'nin motoruyla Sakız adasına geçecektiler. Ziya Hurşit Bey, bir kenarda bekleyecek, eğer suikastta bir başarısızlık olur ise, müdahale edecekti.

Suikasttan bir gün önce Gürcü Yusuf ve Laz İsmail İstanbul'a çekip gittiler. Bu ikisinin kaçıp gidişi Giritli Şevki'yi endişelendirdi. Durumu gidip İzmir valisine anlattı. Bunun üzerine Mustafa Kemal'e 14 Haziran 1926 akşamı telgraf çekilerek, ona Balıkesir'den İzmir'e çıkışını 24 saat ertelemesini söylediler.

Ziya Hurşit Bey İzmir'de, diğerleri de İstanbul'da otelde kalırken yakalandı. Mustafa Kemal, 16 Haziran 1926'da İzmir'e geldi. Çok geçmeden Ankara ve İstanbul'da tutuklamalar başladı. Suikastta adı geçen ne kadar kişi varsa, ilgili veya ilgisiz hepsi tutuklandı. 25 mebus da tutuklananlar arasındaydı. Dr. Nazım Bey ve Maliyeci Cavit Bey de tutuklanmıştılar. Eski Ankara valisi Abdülkadir Bey kaçmıştı.

---

367 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 57

368 A. F. Cebesoy, a.g.e., s. 598

Kazım (Karabekir), Refet (Bele) ve Ali Fuat (Cebesoy) dahil Cumhuriyetçi Terakki-perver Fırkası liderleri de tutuklandı. İsmet Paşa, sorumluğu üzerine alarak Kazım (Karabekir)'i serbest bıraktırdı. Mahkemeye dışarıdan gelip katılacaktı.

2) İdamlar ve Mütalaa

Tutuklulardan İzmit mebusu Şükrü Bey, Sivas mebusu Halis Turgut Bey, İstanbul mebusu İsmail Canbolat Bey, Erzurum mebusu Rüştü (General) Bey, Eski Rize mebusu Ziya Hurşit Bey, Eski Trabzon mebusu Hafız Mehmet Bey, Sarı Efe namıyla Edip Bey, Mebus Albay Arif Bey, Emekli Albay Rasim Bey, Çopur Hilmi (Emekli Teğmen), Laz İsmail, Gürcü Yusuf; firarilerden Eski Ankara valisi Abdülkadir Bey ve Eski Bakanlardan İaşeçi Kara Kemal Bey idam cezasına çarptırıldılar. Bu idam edilenlere sonradan sanıklardan Maliyeci Cavit Bey, Dr. Nazım Bey, İttihat ve Terakki katibi Nail Bey ve Mebus Hilmi Bey dahil edildi.[369] İdam edilenler içinde Saruhan mebusu Abidin Bey bile vardı.[370] Yani, tam 19 kişi hakkında idam kararı verilmişti. Cavit Bey. "**İdama Beş Kala**" adlı hatıratında olaydan bahsetmiştir.[371] İzmir Suikastı girişimiyle tam 10 mebus idam edilmişti. Sivas mebusu Halis Turgut, idam sehpasında son sözünü, "Yaşasın mefkûrem, payidar olsun Türklük" diye tamamlar.[372]

Mahkemede Kılıç Ali'nin "İstiklâl Mahkemesi delillere göre değil vicdani kanaate önem verir" demiştir.[373] Bu ise mahkemenin nasıl bir adalet anlayışı içinde bulunduğunu ortaya kor.

Şimdi olayı irdeleyelim:

---

369 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 56-63

370 S. Kocabaş, a.g.e., s. 308

371 S. Kocabaş, a.g.e., s. 309

372 Ahmet Anaplı, İzmir Suikastı, Dünya Gerçekleri, http://dunyagerceklerim.blogspot.com/2012/12/izmir-suikast.html

373 A. Anaplı, a.g.y.,.

Olayı ihbar eden Giritli Şevki'den başka kimse yok. Suikasta adı karışan Gürcü Yusuf ve Laz İsmail İstanbul'da. Ziya Hurşit'in bile olaydan haberi yok. İfade Giritli Şevki'nin beyanına göre. Tabi ki gözaltına alınanlar sorgudan geçirilmiş. Zorla yahut baskıyla, hatta işkenceyle suçu kabul etmiş de olabilirler. Ancak bütün bunlar onların olayda yer aldıklarını ispatlamaz.

Arif Oruç Bey, çıkarmış olduğu gazetesinde söz konusu suikast teşebbüsünü, mürettip, yani tertip edilen İzmir suikastı olarak yazdı, suikastın düzmece olduğunu iddia etti.[374] Aslan Tufan Yazman ise "**Atatürk'le Beraber Devrimler, Olaylar**" adlı kitabında, "*Bu suretle İttihat ve Terakki kalıntısı kişilerin hemen hepsi tasfiye edilmiş ve Cumhuriyet kurulduktan sonra muhalefete geçmiş olan kimselerin kurduğu Terakkiperver Fırkası'nın mensupları da sindirilmiş ve etkisiz hale getirilmiş*"tir diyecektir.[375] Halide Edip (Adıvar) da olayın komplo olduğunu belirtmiştir.[376]

Olay hakkında Kazım Karabekir; "*Evet… Bir suikast teşebbüsü vardı. Fakat benim gibi evinini ekmeğini fırından alıp koltuğunun altında getiren ve köşesine çekilerek memleketin refah ve saadetini dilemekten başka bir düşüncesi emeli kalmayanların değil, asıl bize o müthiş isnadı yapanların suikastı vardı*"[377] der.

V- TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN İKİNCİ YÖNETİM DEVRESİ

İkinci Yönetim Devresi'nde Türkiye Cumhuriyeti bilhassa Dostluk Antlaşmalarına yer vermiş, Yunanlılarla, Sovyetlerle, Fransızlarla ve İtalyanlarla yapılan bu dostluk anlaşmaları o güne kadar dışarıya pek açık olmayan Türk insanlarına Avrupa kapılarını açmıştır. Yine aynı devrede İslam ülkeleriyle ilişkilere girilmiş, Afganistan ve İran ile de dostluk antlaşmaları imzalanmıştır. Bu devreye biz rahatça Dostluk Devresi diyebiliriz.

---

374 S. Kocabaş, a.g.e., s. 300

375 S. Kocabaş, a.g.e., s. 302

376 S. Kocabaş, a.g.e., s. 310

377 S. Kocabaş, a.g.e., s. 304

1927-1931 Türkiyesi'nde, Sağlık alanında çalışmalar yapılmış, Tarım Kooperatifleri, Türk Tarih Kurumu kurulmuş, Ölçü kanunu çıkarılmış, Borçlar Kanunu, İcra ve İflas Kanunu kabul edilmiş, Latin Harfleri kabul edilmiş, rakamlar değiştirilmiş, Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuş, Kadınlara Milletvekilliği dışında seçme-seçilme hakkı verilmiştir. Bu devre, Milli ekonomiye de geçiş dönemdir. Yine Mustafa Kemal bu devrede de yurt gezileri yapmıştır. Başlıklardan görüldüğü gibi, bu devre de birinci devre gibi hareketli bir devredir. İkinci Yönetim Devresi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yüksek öğretime önem verdiği bir devredir ki, iki fakülte açılmıştır.

Ayrıca bu devrede, ikinci defa çok partili bir döneme izin verilmiş, Mustafa Kemal'in isteğiyle Ali Fethi Bey tarafından 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Bu partinin kurulmasındaki amaç, bazı hoşnutsuzlukları gidermek, hükümeti kusurlu davranışlarını düzeltmeye yöneltmek, bunun yanında ekonomik durumu iyiye götürmek için yeni çarelerin tespitini sağlayabilecek bir kontrol sistemi meydana getirmekti.

Serbest Cumhuriyet Fırkası, parti programına göre ilke olarak, cumhuriyetçiliği, milliyetçiliği ve laikliği esas almış, söz konusu prensiplerin yanında liberalizmi ve kadınlara siyasi hakların verilmesini benimsemişti. Bu parti kuruluşundan sonra, özellikle Ege bölgesinde büyük taraftar teşkil eden bir kitle bulmuş, önemli ölçüde de teşkilatlanmıştı.

Ali Fethi Bey'in Ege bölgesinde düzenlediği yerel seçim çalışmalarında partiye katılımlar yoğundu. Ancak halkı durdurmak kolay değildi. Bir umut kapısı aralanmıştı. Bunu fırsat bilenler yapılan toplantılarda, her türlü tedbir alınmasına rağmen, hükümet başta olmak üzere, yapılan inkılaplar ve laiklik karşıtı gösteriler yaptılar. Söz konusu partinin meydana gelen eylemlerde herhangi bir rolü yoktu.

Belediye seçimlerinde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın bir patlama yaparak 502 yerde belediye seçimlerini kazanması, hükümeti güç durumda bıraktı. Seçimlerde yolsuzluklar yapıldığı öne sürülerek bu seçimlerde o kadar belediyeden ancak 22'sinin kazanılması geçerli kabul edildi. Durumu Ali Fethi Bey, bir partinin genel başkanı olarak tabi ki kaldıramazdı. 17 Kasım 1930'da İçişleri bakanlığına bir dilekçe vererek Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı feshetti. Fesh dilekçesinde, "*Fırkanın Gazi*

hazretleriyle siyasi sahada karşı karşıya gelebileceği anlaşılmış, bu sebeple feshine karar verilmiştir" denilmişti.[378]

Halide Edip Hanımefendi de Serbest Cumhuriyet Fırkası mensubuydu. O baskıya, tek parti idaresine karşıydı. Haksızlar karşısında susmamış, bildiği neyse onu söylemekten çekinmemişti. Bu nedenle yurt dışına çıktı. 14 yıl boyunca da yurt dışında kalacak, yurda döndükten sonra DP'den milletvekili seçilecekti.[379] O Türk milletinin yetiştirdiği güzide vatan evlatlarından biridir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Yönetim Devresi'nin diğer bir özelliği de, Cumhuriyet kurulduğu günden beri önemle takip edilen ekonomik politikanın, son birkaç yıllık Dünya İktisadi Krizi'ne rağmen verimli bir hale gelmesidir.

Mustafa Kemal'in sayesinde izlenen Karma Ekonomik Sistem, özel teşebbüse yer vermiş, ancak bu bir denetim usulüne dayandırılmıştı. Devlet ise ancak özel teşebbüsün yapamadığı ya da gücünün yetmediği, veyahut kendi tekelinde bulunmasını istediği sektöre giriyordu. Bu devrede Türk ekonomisinin büyük bir kısmı tarıma dayalıydı. Mustafa Kemal'in de ekonomik politikası genellikle o yönde oldu.

1924'te çıkarılan Silah Altına Alma Yasası'na göre, askere alınmış köylülere bu askerlik süresi içinde ayrıca tarım makinalarının kullanılması öğretildiği gibi, ziraat hususunda yeni yöntemler de belletilmiştir. 18 Mart 1924'te çıkarılmış olan Köy Kanunu'yla, mahalli teşebbüse yer verilmiş, modern usullerin kullanılması teşvik edilmiş, çiftçilere yaşama düzeylerini yükseltmeleri öğütlenmiş, onlara çiftçiliğin yanı sıra ev tezgahlarını geliştirmeleri, bundan kazanç sağlamaları söylenmiş, Tarım Bakanlığı 3 Mart 1924'te söz konusu işleri organize temek için yeniden düzenlenmiştir.

Ziraat Bankası da tarımdaki gelişmelere yön vermek için araç haline getirildi. Bu bankanın küçük toprak sahiplerine kredi sağlayabilmesi için 24 Şubat 1924'te Mahalli İhtiyaç Komisyonları kurulmuştur. Hatta bankanın daha verimli olabilmesi

378 Komisyon, a.g.e., s. 201-202

379 Halide Edip Adıvar - Vikipedi

için sermayesi artırıldı, pay dağıtımı bir süreliğine durduruldu, kredi imkanları da sermayesinin yüzde yüzüne çıkarıldı.[380]

1929 yılında Ziraat Bankası'nın denetiminde kurulan Ziraai Kredi Kooperatifleri'nin sayısı zamanla 572 adete çıkmasına, köylüyü nispeten tefeciden az buçuk kurtarmasına rağmen, bu kooperatifler sermaye yetersizliği yüzünden pek faydalı olamadılar. Dini vakıfların elinde çok büyük araziler vardı. Bunlar devlet denetimine alındı. 1920'lerde çıkan çeşitli yasalarla bazı ev ve tarlalar Balkanlar'dan ve Asya'dan gelen göçmenlere dağıtıldı.[381] 1923-1932 yılları arasında tarımda artış nispeti % 58'di. Tahılda, tütünde ve pamukta artış sağlanmıştı.[382]

Peki, verilen krediler yeterli olmuş muydu? Araştırmacı bunun ziraat kooperatiflerinin sayısından bahsederken kooperatiflerin köylüye pek faydalı olmadığını söylüyor. Öyleyse yapılan bu işler ne için yapılmıştı? Tarımda artış vardı. Bu artış yüzde 50'nin üzerindeydi ama, artıştan faydalananlar kimlerdi? Şimdi bunu görelim:

Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında yabancı alıcı firmalar ülkeden kuru incir, kuru üzüm, fındık ve tütün ihraç ürünlerin piyasasına hakimdiler. Bu 1920'den sonra (yani Türkiye Cumhuriyeti kurulmasıyla) da devam etti. Söz konusu ürünler daha dalında, ya da olgunlaşırken, köylü kredi bulamadığı için, malını alacak tacirden önce avansını alır, a livrer bir satış ilişkisine girerdi. O da bir pazarlık sonucu belirlenir, tacir her seferinde avantajı elde ederdi ki, bu köylü için yetersiz bir gelir demekti. Velhasıl köylü, Türkiye piyasalarında bulunan birkaç yabancı şirkete belirlenen mukavelelerle bağlanmış olurdu. Böylece az sayıdaki yabancı şirket, hem ürünlerin o yılki piyasa fiyatını belirler, hem de yerli tacirlerin kar paylarını kendilerince dikte ederlerdi. Buna İzmir ve Samsun'daki tütün üreticileriyle alıcı Amerikan ve İtalyan firmaları arasındaki ilişkiler örnek olarak verilebilir. Türk üreticiler o yabancı firmaların elinde birer oyuncak gibiydi. Söz konusu durumun engellenebilmesi için Tarım Kredi Kooperatifler ve Tarım Satış Birlikleri'ne acil ihtiyaç vardı.

---

380 Prof. Dr. Adurrahman Güzel, Mustafa Kemal Atatürk'te Milli Birlik ve Beraberlik, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü, Çanakkale 1996, s. 153-154

381 Abdurrahman Güzel, a.g.e., s. 155-156

382 Abdurrahman Güzel, a.g.e., s. 156

Tarımda meydana gelen değerin büyük bir bölümünün küçük üretici köylü aileleriyle ilişkisi bulunduğu için tefeciler, faiz gelirleri bakımından tarımdaki iktisadi fazlanın sahiplenilmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Tefecilik daha çok kırsal kesimle ilişkisini sürdüren tacirler veya büyük arazi sahipleri yapmaktaydı. Köylü onlarla olan ilişkilerinde eziliyordu. Köylünün kredi ihtiyacını ancak bunlar karşılıyordu ama, uygulanan faiz hadleri de % 100'ün üzerindeydi. Yüksek faizlerle alınan borçlar, özellikle 1927 kuraklığında, 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nde binlerce köylünün arazisini elden çıkarmasına neden oldu. Bu hususta Şevket Raşit Hatipoğlu diyor ki:

Devletten herhangi bir yardım göremeyen köylü kasabada veyahut şehirde tanış olduğu bir tüccara veresiye alış veriş hesabı açtırırdı. Bu hesap yıl boyunca yüksek fiyattan işlenirdi. Ayrıca köylü için bir faiz de hesaplanırdı. Yine köylü başı sıkıştığı zaman gelir yine bu tüccardan yalvar yakar borç para alırdı. Harman zamanına kadar borç kabardıkça kabarırdı. Köylünün mahsulün, yine borçlandığı tüccar piyasaya göre bir az daha ucuz fiyata alırdı. Çünkü anlaşma böyleydi. Ayrıca tüccar hileli tartı da yapardı: Böylece köylü kazığı yedikçe yerdi. Mahsulünü tüccara veren köylü bu durum karşısında hesabını kapayamadığı gibi, tüccara her yıl borçlandıkça borçlanır, hesabı da kabardıkça kabarırdı. Tüccar sonunda varır onun arazisine, hatta evine bile el kordu.[383]

Ziraat Bankası hesaplarında tarım kredisi diye gösterilmiş olanların önemli bir bölümü, ticaretle de iştigal eden büyük çiftçilere, ticari işlerinin finansı için verilen kredilerdi. Banka onlara büyük krediler tahsis ediyor, onlar da bu kredileri bankadan kredi alma imkanı bulamamış muhtaç küçük çiftçilere, ihtiyaçlarını gidermek için tefeci faiz hadleriyle borç vererek çok haksız kazanç sağlıyordular. Bu büyük arazi sahipleri veya tacirler bankadan % 15 faizle aldıkları krediyi % 60 faizle köylüye borç veriyorlardı. Görev itibariyle söz konusu banka, aslında tefeciyle mücade-

383 Dr. İbrahim İnci, Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Tarımsal Kredi Konusundaki Gelişmeler (1923-1938), Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Dergisi, Cilt 12, Yıllık Sayı 1, Samsun 2010 s. 97-99

le etmek için var gücüyle gayret göstermesi gerekirken, o bunun birini bile yapmayıp tefeciye destek olmaktaydı. Öte yandan küçük çiftçiler yeterli güvence gösteremediklerinden Ziraat Bankası'ndan kredi alamıyorlardı.[384]

1925 Yılı Bütçe Kanunun 25 Maddesi'ne göre, "*toprağa ihtiyaç duyan ziraat erbabına, elde mevcut millî arazi, bedeli on senede taksitle alınmak ve her aileye verilecek arazi miktarı ellerindeki topraklarla birlikte en fazla 200 dönümü geçmemek üzere, değeri bahasına*" dağıtılacaktı.[385] Ayrıca Mustafa Kemal, 1928 yılı TBMM açılış konuşmasında, "*toprağı olmayan çiftçilere toprak sağlamak meselesiyle önemli olarak*" çalışılması emrini vermiş, 8 Haziran 1929'da "Şark menatıkı dahilinde muhtaç zürraa tevzii edilecek araziye dair kanun" 1505 sayılı kanun çıkarılmış, bu kanuna göre, "köylü, aşiret efradı, göçebe ve muhacirlere" toprağı dağıtmaya hükümet yetkili kılınmıştır.[386] Toprak dağıtımı 1935 yılına kadar İskan Yasası'na dayandırılmıştı.[387] Ancak bu tür girişimler olduğu halde, Anadolu'nun ihtiyaç sahibi köylülerine söz konusu topraklardan verilmedi. Toprakları partinin ilçe yönetim kurulundaki kimseler aldılar. Dağıtılan topraklar bunlara verildi. Hatta İsmet Paşa sayesinde Kürtlere bile verildi ama, Türk çiftçilerine verilmedi. Atatürk işin iyi gitmediğinin farkına varmıştı. 1936 yılında emrine tekrarlamak zorunda kalacak, "*Toprak kanununun bir neticeye varmasını Meclisin yüksek himmetlerinden beklerim. Her Türk çiftçi ailesinin, geçineceği ve çalışacağı toprağa sahip olması, behemahal lazımdı*"[388] diyecekti. Zaten 1937 yılında da Dersim isyanı ve Hatay Meselesi çıkacak, her şey unutulacaktır.

Mustafa Kemal Atatürk köylü için bir şeyler yapılsın istemiştir ama, hangi birini kontrol edecek? Sorduğu zaman da yapıyoruz, köylüye elimizden geldiği kadar

---

384 İbrahim İnci, a.g.m.,s. 112

385 Yrd. Doç. Dr. Süleyman İnan, Toprak Reformunun En Çok Tartışılan Maddesi: 17. Madde, Journal of Historical Studies, 3(2005),Ondokuz Mayıs Üniversity, International Jornal of History, Samsun 2005, s. 45

386 Süleyman İnan, a.g.m., s. 45

387 Süleyman İnan, a.g.m., s. 45

388 Süleyman İnan, a.g.m., s. 46

hizmet ediyoruz efendim demişlerdir. Bunda İsmet Paşa'nın başında bulunduğu hükümet yönetiminin rolü vardı. Köylü ve küçük çiftçiler yine sahipsizdiler. Yurt dışında getirtilen zirai araçlar parası olan büyük toprak sahiplerine veriliyordu.[389]

A) BEŞİNCİ DÖNEM HÜKÜMETİ

- Başbakan İsmet Paşa,
- Adliye vekili Mahmut Esat (Bozkurt),
- Müdafaa-i Milliye ve Bahriye vekili Mehmet Cemil (Uybadın),
- Dahiliye vekili Şükrü (Kaya),
- Hariciye vekili Tevfik Rüştü (Aras),
- Maliye vekili Şükrü (Saraçoğlu),
- İktisat vekili Şakir (Kesebir),

Mustafa Rahmi (Köken),

- Maarif vekili Mustafa Necati (Uğural),

Hüseyin Vasıf (Çınar),

İsmet Paşa,

Cemal Hüsnü (Taray),

Refik (Saydam),

- Nafia vekili Behiç (Erkin)

Mehmet Recep (Peker),

Behiç (Erkin),

- Sıhhiye vekili Refik (Saydam),
- Ziraat vekili ve Ticaret Vekaleti vekili Mustafa Rahmi (Köken).[390]

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Beşinci Dönem Hükümeti, 1 Kasım 1927'de kurulmuş, bu hükümet 27 Eylül 1930'a kadar devam etmiştir.[391]

---

389 İbrahim İnci, a.g.m. s. 98-99

390 5. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Vikipedi

391 Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetleri Listesi, Vikipedi

Mustafa Kemal, 5 Haziran 1928'de tekrar yurt gezilerine başladı. O gün İstanbul'a geldi. 23 Ağustos 1928'de İstanbul'dan deniz yatıyla Tekirdağ'a vardı. 14 Eylül 1928'de İstanbul'dan ayrıldı. 28 Eylül 1928'de Sivas'tan Kayseri'ye geldi. 5 Ağustos 1929-1 Ekim 1929 arasında bir gezi daha yapmıştır. Mustafa Kemal, 5 Ağustos 1929'da Eskişehir'e varmış, burada bir konuşma yapmış, 6 Ağustos 1929'da İstanbul'a yeniden gelmiş, 9 Ağustos 1929'da Büyükdere'de bir konuşma yapmış, 19 Ağustos 1929'da Yalova'ya varmış, burada kaplıcalarla ilgili bilgi almıştır. 26 Şubat-13 Mart 1930 arasında İzmir ve Antalya'da bulunmuş, valilikleri ve belediyeleri gezmiş, incelmeler yapmış, o arada bu iki vilayetteki parti çalışmalarını da gözden geçirmiştir. 9 Mart 1930'da Antalya Müzesi'ni gezerken, Aspendos'a da giderek, Roma'dan kalma tarihi eseri görmüş, tiyatronun restoresi için gerekli emri vermiş, sakın buranın kapısına kilit vurmayın, temsiller verin demişti. Mustafa Kemal, 11 Haziran 1930'da yine İstanbul'a gelmiş, 30 Haziran 1930'a kadar burada kalmıştır. O, 30 Haziran 1930-5 Eylül 1930 arası Yalova'da kalmış, 5 Eylül'de İstanbul'a dönmüş, çalışmalarını 19 Eylül 1930'a kadar Dolmabahçe Sarayı'nda sürdürmüştür.[392]

1) Dostluk Antlaşmaları

a) Türk-Afgan Dostluk Antlaşması:

1921 yılının Mart ayında Türkiye-Afganistan Dostluk Antlaşması imzalanmış, bu çerçevede Afganistan elçisi Ahmet Han 21 Mayıs 1921'de Ankara'ya gelmişti. 25 Mayıs 1928'de önceki antlaşmayı teyit eder mahiyette yeni bir Türk-Afgan Dostluk Antlaşması imzalandı. Türkiye doğuyla ilişkilerinde, bunun için İran'la 22 Nisan 1926'da bir Türkiye-İran Güvenlik ve Dostluk Antlaşması imzalamıştı ama, ilişkiler tam olarak yürümemişti.

Türkiye söz konusu Dostluk Antlaşmasını daha güvenilir bir hale getirmek için 1928 yılında İran'la bir ek protokol imzalamış, böylece önceki Dostluk Antlaşması etkin bir hale getirilmiştir. Sonra iki taraf arasında, 23 Ocak 1932'de bir Dostluk

392 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 380-382

Antlaşması daha imzalanacak, sınır meselesi çözülmüş olacak, dostluk ilişkileri pekişmeye başlayacaktı.[393]

b) Türk-İtalyan Dostluk Antlaşması:

İtalya'da 1922 yılında iktidara gelen Mussolini, Eski Roma hayalini ülkesinde yeniden gerçekleştirme politikası gütmeye başlamış, konuşmalarında Türkiye üzerindeki emellerini de dile getirmişti. Bu nedenle ilki ülke arasında soğuk rüzgarlar esmeye başladı. Türkiye, Mussolini'ye sömürgeciliğe ta baştan beri karşı olduğunu, yine karşı bulunduğunu, gerekirse İtalyan güçlerine var gücüyle karşı koyacağını da açıklamış, o sırada İtalya'ya karşı kurulan Küçük Antanta Paktı'na Yugoslavya da katılmıştı. Mussolini bunun üzerine Türkiye'yle İtalya ilişkilerini yeniden gözden geçirdi ve dostluk ilişkisine girmek istedi. Bu nedenle 30 Mayıs 1928'de Türkiye-İtalya Tarafsızlık ve Dostluk Antlaşması imzalandı. Ancak yine de iki ülke birbirine tam anlamıyla yakınlaşamadı. 1936'dan itibaren geliştirilen Türk-İngiliz ilişkileri Türkiye-İtalya ilişkilerini zayıflatmaya başlatacaktı.[394]

c) Türk-İngiliz Yakınlaşması:

Türkiye daha Milletler Cemiyeti'ne üye bile olmamıştı. Buna rağmen Musul Meselesi Milletler Cemiyeti'nde görüşülmeye başlanmıştı. Türkiye, "*Musul'da bir plebisit yapılması ve Musul'un geleceğiyle ilgili kararı kendi halkının vermesi*" fikrindeydi, bunda ısrar etmişti. Ancak o sırada İngiltere söz konusu cemiyet içinde güçlüydü, halkın cahil bulunduğunu, kendi başlarına karar veremeyeceklerini ileri sür-

393 Komisyon, a.g.e., s. 236

394 Komisyon, a.g.e., s. 235-236

müş, Türkiye'nin görüşünü kabul etmemiş, 16 Aralık 1925'te Musul Irak'a bırakılmıştı.[395] Hariciye bilgi ve tecrübesi bulunmayan İsmet Paşa'yı baş murahhas yaparsan, Lozan'da işi sıkı tutmazsan, Meclis'te eleştiri yapan aklı başında, keza milli şuurla dolu olan mebusu da susturursan tabi ki göz göre göre Musul'u kaybedersin.

Ayrıca, 5 Haziran 1926'da Türkiye-İngiltere-Irak arasında, Ankara'da üçlü anlaşma imzalanmış, Musul ve çevresinden elde edilen petrol gelirlerin % 10'nun 25 yıl süreyle Türkiye'ye bırakılması karara bağlanmıştı.[396] Böylece Türk-İngiliz ilişkileri bir durgunluk dönemine girdi. Ancak 1929 yılında Akdeniz'de bulunan İngiliz Filosu'nun İstanbul'u ziyareti Türk-İngiliz ilişkileri düzeltmeye başladı.[397] Bunu bizim yazılı bir Dostluk antlaşmasından ziyade, sözlü bir Dostluk Antlaşması mahiyetinde kabul etmemizde hiçbir mahzuru yoktur. Ancak Musul'un kaybının yeri hiçbir şeyle doldurulamaz. Burası parayla ölçülecek bir yer değildir. İngilizler Osmanlı petrollerine hakim olmak için Birinci Dünya Savaşını çıkarmıştı. Amaçlarına da ulaşmışlardır. Biz Almanların yanında savaşa girsek de, girmesek de bütün planlar Türk topraklarındaki petroller üzerine kurgulanmıştı. Çünkü amaç buydu.

d) Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması:

17 Aralık 1925'te Türkiye-Sovyetler Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması imzalanmış, iki ülke siyasi alanda da birbirine yakınlaşmış, iki ülke arasında daha önce gördüğümüz gibi, 1927 yılında bir Ticaret Antlaşması imzalanmıştı. Ancak zaman içinde Türkiye'nin Batı ülkeleriyle arasındaki meseleleri halledip, onlarla yakınlaşmak istemesiyle Sovyetler rahatsız oldu. Durum ikili ilişkilere yansımaya başladı ve soğukluk kendini belli etti. Bunu gidermek için 17 Aralık 1928'de masaya oturdular ve 1925 yılı Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşmasını iki yıl daha uzattılar. Ancak iki devlet yine de bazı konularda anlaşamadı, zaman zaman tartıştılar. Türkiye 1930

395 Komisyon, a.g.e., s. 230-231

396 Nevin Yazıcı, Petrol Çerçevesinde Musul Meselesi (1926-1955), T.C. Ankara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 24

397 Komisyon, a.g.e., s. 231

yılından itibaren Batılı devletlerle ilişkilerini geliştirmeye yönelince, Türkiye-Sovyetler ilişkileri gittikçe zayıflamaya başladı[398]

e) Türk-Fransız Dostluk Antlaşması:

1921 yılında Fransa'yla Ankara'da yapılan anlaşmayla Türkiye-Suriye sınırını tespit etmek için bir karma komisyon kurulması karara bağlanmış, bu komisyon ancak 1925 yılı Eylül ayında kurulabilmiş, buna rağmen meydana gelen anlaşmazlıklar sonucu sınır tam anlamıyla tespit edilememiş, iki ülke arasında gerginlik baş göstermişti. Bu nedenle iki ülke arasında 30 Mayıs 1930'da bir Dostluk Antlaşması imzalanarak, Türkiye-Suriye sınırı çizildiği gibi, gerginlik de giderildi. Bundan sonra Türkiye-Fransa arasında Misyoner Okulları gündeme geldi. Çünkü, 1926 yılında çıkarılan Yabancı Okulları Yönetmenliğine Türkiye, meseleyi kendi iç meselesi olarak kabul edip, buna göre bir karar alabilecekti. Daha doğrusu, Fransız Misyoner Okulları kapatılacaktı. Fransa önce buna karşı çıktıysa da, sonra kabul etmek zorunda kalacaktı.[399]

f) Türk-Yunan Dostluk Antlaşması:

Yunanlılar Mübadele Antlaşmasına rağmen, İstanbul'da daha fazla Rum bırakmak taraftarıydılar. Bunun üzerine İstanbul'da bulunan Ortodoks Patriği de mübadele kapsamına alınmış ve sınır dışı edilmiş, ilişkiler kopma noktasına gelmiş, ancak Patrik 19 Mayıs 1925'te görevinden istifa etmiş, böylece meselede problem kalmamış, Türkiye-Yunanistan arasında, 1 Aralık 1926'da Atina'da bir antlaşma imzalanmış, azınlıklıkların emlak meseleleri çözüme kavuşturulmak istenmiş, ancak bu anlaşma problemleri de beraberinde getirmiş, Yunanistan savaşı göze alamadığından yumuşamıştı. İki ülke arasında 10 Haziran 1930'da bir Dostluk Antlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre, İstanbul'daki Rumlar için geçerli olan Etabl kapsamına Batı Trakya Türkleri dahil edilmiş, her iki toplumun malları ile ilgili yeni

398 Komisyon, a.g.e., s. 233

399 Komisyon, a.g.e., s. 233-234

düzenlemelere gidilmiştir. Böylece iki ülke arasındaki temel problem halledilmiş oldu. Aynı yıl, yani 1930'un Ekim ayında Yunanistan başbakanı Venizelos Türkiye'yi ziyaret etti. Onunla üç yeni anlaşma daha imza edildi.[400]

2) Harf İnkılabı:

Cumhuriyet ilan edilmeden önce Latin harflerinin kabulü Mustafa Kemal'e teklif edilmiş, hatta 1924 yılında TBMM konuşmalarında bile, Arap harflerinin yetersizliği dile getirilmişti. Mustafa Kemal, uzun süre bekledi ve 23 Mayıs 1928'de Bakanlar Kurulu toplantısında dönemin Milli Eğitim Bakanı'nın teklifiyle harf değişikliğiyle ilgili bir komisyon kurulmasına karar verildi. 9 kişiden mürekkep komisyon 26 Haziran 1928'de gerekli çalışmalarına başladı. Harf değişikliğinin nedenleri gayet basitti:

- Osmanlı, yani Arap alfabesi geç ve zor öğrenilmekteydi,
- Dileyen söz konusu alfabe harflerini değişik şekillerde yazabilmekte, bu nedenle belirli bir yazım kuralı oluşturmak mümkün değildi,
- Arap harfleri yüzünden yabancılar Türkçeyi öğrenmekten uzak kalmaktaydı,
- Öğrenim görenlerde bile söz konusu harfler yüzünden okunan yazılarda hatalar meydana gelmekte, o nedenle yayınlar sınırlı bir okuyucu kitlesi tarafından takip edilmekteydi. Oysa eğitimin bir an önce, halk içinde yaygınlaştırılması gerekti.

Osmanlı yazım sisteminin devamından yana olanlar ise gerekçelerine Latin harflerini isteyenler gibi dört şıkta toplamıştılar. Bu şıkların her biri cevap niteliğindeydi.

- Eski harflerin öğrenilmesinde yeterli zaman 2-3 aydır, fazla etmez. Bunun kullanımı kolaydır. Steno gibi yazılabilir. Daha az yer kaplar,
- Yetkili bir kurul toplanıp farklı yazım şeklini teke indirebilir. Mesele, imla kılavuzu çıkarmaktan ibaret,
- Yabancıların Türkçeye ilgi duymaması Arap harfleri yüzünden değildir. Başka nedenleri var. Bir çok yabancı aynı harfler olduğu halde neden Arapça öğrenmiş?
- Bilinmeyen kelimelerin hangi alfabeyle olursa olsun okunmasında her zaman yanlışlık olabilir. Latin harfleriyle yazılan yazılardaki bilinmeyen kelimelerde

400 Komisyonu, a.g.e., s. 231-232

olmayacak mı? Eğitimin yaygınlaşmamasının tek sebebi konuşma diliyle yazım dilinin birbirinden farklı olmasıdır.

O sıralarda Azerbaycan ve Kuzey Kafkasya'da 1922 yılından beri Latin harfleri kullanılmaktaydı. 1922 yılının Temmuz ayında Azerbaycan hükümeti tarafından, neden Latin harflerine geçmiyorsunuz mahiyetinde Ankara'ya bir muhtıra verilmiş, Azerbaycan Yüksek Sovyeti 1 Mayıs 1925'te Latin harflerini Azerbaycan'ın resmi yazı şekli olarak kabul etmiş, 1926 yılında Bakü'de bir Türkologlar Kongresi toplanmış, bu toplantı Sovyetlerin himayesinde yapılmıştı. Ancak işin bir başka yüzü de vardı. O sırada Türkiye'de Arap harfleri geçerli olduğundan, Sovyetler iki Türk toplumu arasındaki bağları koparmak için bunu yapmış da olabilir.[401]

8 Şubat 1928'te ilk Türkçe hutbe okunduktan sonra, 24 Mayıs'ta Latin rakamları Türk rakamları olarak kabul edildi. Latin alfabesinin kabulüne yönelik 27 Haziran'da Dil Encümeni Kurulu, Bu kurum ilk toplantısını bir gün sonra yaptı. Harf İnkılabı'nın zamanı geldiğini gören Mustafa Kemal, 9 Ağustos'ta Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Sarayburnu gösterisinde konuşma yaparak, "*Bizim güzel, ahenkli, zengin dilimiz yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir*" dedi. Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Kanunu 1 Kasım'da Meclis tarafından kabul edildi, 3 Kasım'da Resmi Gazete'de yayınlanarak, yürürlüğe girdi. 1 Ocak 1929'dan itibaren de, halkın okuma yazma öğrenmesi için Millet Mektepleri açıldı.[402]

3) Hükümetin Diğer Yaptığı İşler:

a) Kanunlar:

Borçları Kanunu 8 Mayıs 1928'te TBMM tarafından kabul edildi. Bu kanun, Ticaret Kanunu'nun bir tamamlayışı mahiyetindeydi. Borçlar kanununun kabulü ile alacak-borçların belli kurallar çerçevesinde çözümlenmesi bire esasa bağlandığı gibi, taraflar arasında karşılıklı zararların bile önüne böylelikle geçilmiş oldu. Ayrıca,

401 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 112-113

402 Osman Akdere-Yaşar Semiz, a.g.e., s. 199

taraflar arasında ticari ahlakın korunması da bu kanunla sağlanabildi. Deniz Ticaret Kanunu'nun 1929 yılında kabul edileceğini daha önce belirtmiştik. İşviçre İcra ve İflas kanunu 24 Nisan 1929'da kabul edildi. Bu kanun günün şartlarına uygun olması için bazı değişikliklerle 1932 yılında yeniden düzenlenecektir. 1930 yılında kadınlara Belediye Meclisi seçimlerinde, seçilme ve oy kullanma hakkı verildi.[403] 26 Mart 1931'da kabul edilen kanunla arşın, endaze, okka ve çeki gibi İslam ülkelerine, bilhassa Osmanlıya ait ağırlık ve uzunluk ölçü kaldırıldı, yerine metre ve kilogram gibi ölçüler kondu.[404]

b) Fakülte Açılışı:

Ankara Adliye Mektebi'nin adı 1927 yılında Ankara Hukuk Fakültesi olarak değiştirilmiştir.[405] Fakülte ilk mezunlarını 8 Temmuz 1932'de vereceğine göre[406], fakültenin yeni adıyla açılışı Kasım ayıdır. Zaten Ankara Adliye Mektebi'nin açılışı 1925 yılının Kasım başlarındaydı, bunu görmüştük.

c) Sağlık ve Sosyal:

Kimsesiz çocuklara sahip çıkmak, onların kötü duruma düşmesine engellemek için 1921 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuştur. Bu alanda yapılan bir çalışmayla 1930 yılında bazı değişiklikler yapılmış, aynı tarihte Umumi Hıfzısıhha Kanunu'na göre, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kuruldu. Yine bu kanunla, sağlık alanında bazı düzenlemeler yapılmış, kanun çerçevesinde Tıp Odaları, hastaneler ve Tıp Fakülteleri açılması sağlanmıştır.[407]

---

403 Komisyonu, a.g.e., s. 207

404 Komisyonu, a.g.e., s. 222

405 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 112-113

406 Ertuğrul Akçaoğlu, a.g.e, s. 378

407 Komisyonu, a.g.e., s. 227

d) Tarım-İktisadi:

Çiftçiye destek vermek ve ekonomiyi canlandırmak için 1928 yılında Tarım Kredi Kooperatifleri kurulmuş ve faaliyete geçirilmiştir. Bu, çok önemli bir karardı.[408] Ancak işler istenildiği gibi gitmedi. Partizanlık, adam kayırma bu işi baltaladı. Kredilerden büyük toprak sahipleri, hatta tefeciler bile faydalandılar. Tarım için çok şey yapılmak istenmişti. Hatta bunun için dışarıdan 2000 adet traktör, 7677 adet pulluk, 912 adet kalbur makinesi getirildi.[409] Ancak bunları tek partiye mensup büyük toprak sahipleri aldı, onlar kullandı.

Türkiye Cumhuriyeti, 1929'da baş gösteren Dünya Ekonomik Krizi'nden oldukça etkilendi. İktisadi sıkıntının baskı, krizin başladığı günden itibaren kriz bitene kadar, sürekli hissedilecekti.[410]1929 yılında Türkiye'nin dış ticaret açığı 101 milyon TL'ydi. İhracat ithalatın ancak % 60'nı karşılamaktaydı. TL, Sterlin karşısında % 20 değer kaybetti.[411]Ayrıca, 1773 yılında açılan Mühendislik Mektebi'ne 28 Nisan 1928'de Yüksek Mühendislik Mektebi ismi verildi.[412]

B) ALTINCI DÖNEM HÜKÜMETİ

- Başbakan İsmet Paşa,
- Adliye vekili Yusuf Kemal (Tengirşek),
- Müdafaa-i Milliye vekili Zekai (Apaydın),

Mustafa Abdülhalik (Renda)

- Dahiliye vekili Şükrü (Kaya),
- Hariciye vekili Tevfik Rüştü (Aras),
- Maliye vekili Şükrü (Saraçoğlu),

---

408 Komisyonu, a.g.e., s. 226-227

409 Enver BehnanŞapolyo, a.g.e., s. 135

410 Komisyonu, a.g.e., s. 226-227

411 Kemal Cabıoğlu, a.g.e., s. 235

412 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 163

Mustafa Abdülhalik (Renda),

- İktisat vekili Mustafa Şeref (Özkan),
- Maarif vekili Esat (Sagay),
- Nafia vekili Hilmi (Uran),

Zekai (Apaydın),

- Sıhhiye vekili Refik (Saydam).[413]

Türkiye Cumhuriyeti 6. Dönem Hükümeti, 27 Eylül 1930'da kurulmuş, 4 Mayıs 1931'de görevden ayrılmıştır.[414] Görüldüğü gibi hükümetler sık sıkı değişiyordu. Türkiye Cumhuriyeti Devleti 29 Ekim 1923'te kurulmasından itibaren, 7 yıl içinde bu kurulan 6. Hükümetti. Bunun nedeni neydi, bilmiyoruz. Belki, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması olabilir. Ama daha bu parti gücünü göstermemişti ki, yalnızca kurulmuştu, o kadar. Altınca hükümet de bir yıl devam edecekti. Demek ki, neden başka bir partinin kurulması demek değildi. Bu nedeni tespit etmek kolay bir iş değil. Belki bazı bakanlarda meydana gelen huzursuzluk olabilir. Çünkü, her yeni kurulan hükümet öncekine göre bir az daha farklılık gösteriyor. Bu defaki farklık öncekilere göre bir az daha belirgin.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşunu, gelişmesini ve kapanışını, bu kısmın ana başlığı olan Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Yönetim Devresi başında görmüştük. Çünkü söz konusu parti bu kısmı da ilgilendiriyor, bir sonraki kısmı da. Burada tekrar etmeye gerek yok. Halkalı Ziraat Mektebi 1928 yılında kapatılmıştı. Ziraat mekteplerinin eksikliğini hisseden hükümet tarafından 1930 yılında Ankara Yüksek Ziraat Mektebi açılmıştır.[415]

Mustafa Kemal için 17 Kasım 1930-15 Ocak 1931 arasında 52 günlük bir yurt içi seyahati düzenlendi. O bu seyahatinde Sivas, Tokat, Amasya, Samsun, Trabzon, İstanbul, Kırklareli, Edirne ve Bursa gibi vilayetleri ziyaret etti. Samsun'a geldiğinde onun halkla kucaklaşmasını engellemek için şehrin valilik ve Belediye Başkanlık makamları tarafından bazı önlemler alınmıştı. Mustafa Kemal bunu fark edince,

---

413 6. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti, Vikipedi

414 Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetleri Listesi, Vikipedi

415 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 160

önlemleri kaldırarak şehri bir boydan bir boya dolaştı ve halkla kucaklaştı. Valiyi ve Belediye Başkanı'nı da görevden aldı. 18 Aralık 1930'da İstanbul'a gelen Mustafa Kemal, Türk Ocağı'nda toplanan gençlere bir konuşma yaptı. 19 Aralık'ta Trakya gezisine başladı. Kırklareli'ne de uğradı, oradan 21 Aralık günü ayrıldı. 4 Ocak 1931'de Bursa'ya geldi. Bursa'da iken karşısına bir çocuk dikildi, "*Gazi Baba dur, söyleyeceklerim var*" dedi. Mustafa Kemal onu dinledi. Meğer çocuk okuyamıyormuş, ailesinin maddi durumu yetersizmiş. Çocuk o gün bir okula yerleştirildi, okuma masraflarını devlet üstlendi.

26 Ocak 1931'de Uşak'ı ziyaret eden Mustafa Kemal, şehirdeki Şeker fabrikasını gezerek teftiş etti. O, 13 Şubat 1931'de Malatya'da bir konuşma yaptı. 16 Şubat 1931'de Adana'ya vardı. 17 Şubat günü şehrin çarşılarını ve Pazar yerlerini gezerek halkla birer birer tanıştı.[416]

1) Menemen Olayı

Denir ki, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapanmasıyla boşlukta kalan, cumhuriyete, inkılaplara ve laikliğe karşı olanlar Türkiye'de meydana gelen değişimi kabullenmemiştiler; bunun için harekete geçmişlerdi. Nakşibendi Tarikatı mensubu Derviş Mehmet adlı birini kendilerine baş olarak tanıyan 14 kişilik bir grup, 23 Aralık 1930'da Menemen'e geldiler. Amaçları kutsal sancak altında bir araya gelerek, halkı rejime karşı ayaklanmaya sevk etmek ve hükümet binasını zorla ele geçirmekti. Buradan Manisa'ya yürüyecektiler. Derviş Mehmet, ben Ahir zaman peygamberiyim diyordu. Adamları bir yandan sürekli zikir halinde bulunuyor, bir yandan da esrarlı sigara içip duruyordular.

İsyanı bastırmak için gelen Jandarma müfrezesinin komutanı Asteğmen Kubilay, meydanda toplanmış bulunan asilere dağılın çağrısı yaptı. Ayaklanmayı başlatanlar Kubilay'ı yakalayarak orada şehit ettiler. Bir süre sonra olay yerine gelen takviye birlikleri meydana gelen devlete karşı isyan eylemini bastırmış, suçluları

416 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 382-385

yakalamış, bu suçlular İstiklal Mahkemelerinde yargılanmış, gerekli cezaya çarptırılmışlardır. Yargılamada söz konusu eylemin, sırf Menemen'le sınırlı kalmayıp, teşkilatlı bir biçimde yurt çapında bir hareket olduğu anlaşılmıştır. Menemen olayı göstermiştir ki, ülke henüz demokrasiye hazır değil.[417] Peki, bu olayın toplumun demokrasiye hazır olmadığını göstermek için bir tertip olduğunu ben nereden bileyim. Zaten şimdi göreceğimiz gibi, işin teferruatına inince zihinlerde pek çok soru işareti belirir.

Olayı tertipleyenler, Mehdi Mehmet, Şamdan Mehmet, Sütçü Mehmet, Emrullah oğlu Mehmet Emin, Ali oğlu Hasan, Nalıncı Hasan, Topçu Hüseyin, Süleyman Çavuş, Çakır oğlu Ramazan, Çırak Mustafa ve Hüseyin oğlu Ali'ydi.[418] İşin içinde bunlara silah temin etmekle Giritli İsmail ve Bıçakçı Mustafa da vardı.[419] Bozalan köyüne gelirler.[420] Çakır oğlu Ramazan burada kaçar.[421] Geri kalan kişiler gelir, hükümet meydanında yeşil bayrağı açarlar.[422] Mehdi Mehmet, "*Ben mehdiyim. Şeriatı ilan ediyorum. Bana kimse mukavemet edemez*" der.[423]43. Piyade Alayı'na durum bildirilmiştir.[424] Bu işi Kubilay'ın yapması için emredilir.[425] Cephanesiz Kubilay, bir manga askerle olay yerine gelir. Askerleri kahvenin önüne dizer, varıp Mehdi Mehmet'in yakasını toplar, silahını ver, der.[426] Olay çıkaranlardan biri arkadan ateş edip onu vurur. Yaralı Kubilay, cami avlusuna koşar. O sırada ona bir daha ateş açarlar.

---

417 Komisyonu, a.g.e., s. 202-203

418 ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.:2-409/2-63,

419 ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.:2-409/2-64,

420 ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 1135; D.:1; F.:2-263/410

421 ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.:1-48,

422 ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.:1-49,

423 ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.: 2-414,

424 ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.:1-48,

425 ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.:1-50,

426 ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.:1-51,

Kubilay düşer. Cephaneleri olmayan askerlerin geri çekildiğini gören Mehdi Mehmet, onun başını bir bıçakla keser, bu başı camiden alınan sancağın ucuna geçirir.[427] İsyancılar ip isterler. Kamil adlı biri koşup dükkanından ip alır gelir. Ucunda kesik baş olan sancağı dikip direğe bağlarlar.[428] Olayın ana hatları bunlar. Tabi ki, çok geçmeden Piyade Alayı'ndan bir askeri kuvvet gelip olayı bastırır.

Kubilay'ın ve bir manga askerinin cephanesiz olduğu, yani silahlarında öldürücü mermi olmadığı Mustafa Şengül tarafından da belirtilir.[429] Sabahat Erkal adlı görgü tanığı, babasının bizzat Kaymakam ve Alay Kumandanının yanına bizzat gittiğini, olayı haber verdiğini, Alay Kumandanının ise garnizona telefon açıp cephaneyle gelin dediğini söyler.[430] Öyleyse askerlerin silahlarındaki mermiler kim tarafından ve nasıl değiştirilmiş? Peki, Asteğmen Kubilay'da bir tabanca bile olsun nasıl bulunmaz? Yine görgü tanıklarına göre, Kubilay vurulduğu an bacağından yaralanmış, hükümet binasına girip çıkmış, bütün kapılar o gelince kapanmış, kimse onu içeri almamış, sonra Kubilay yaralı bir halde camiye varmış, onun başını burada kesmişler.[431] Kaymakam, Hükümet binasının o ilçede tek yetkilisi değil mi? Bu anda Kaymakam ve Alay Kumandanı, yahut Bölük Kumandanı, ne yapıyorlar, nereye saklanmışlar?

İstiklal Mahkemeleri ve Divan-ı Harp o kadar hızlı çalışmışlardır ki, 2 Şubat 1931'de karar açıklanır. 27 idam kararı verilir, kaçan Mehmet Emin de bu karar gereği yakalanıp idam edilir, İki Hasan'ın idam kararı yaşları küçük olduğundan 24 yıl hapse çevrilir. Olayda hiçbir suçu olmadığı halde, Haim Josef isimli dükkan sa-

427 ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.:1-51/2-414/1-14,/D.:2; F.:2-535

428 ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.: 2-520,

429 Can Dündar, Milliyet Gazetesi, 29 Aralık 2005, s.

430 Can Dündar, Milliyet Gazetesi, 29 Aralık 2005, s.

431 Can Dündar, a.g.y., s.

hibi bir Yahudi de idam edilmişti. Tek suçu, olay yerine zorla getirilerek bayrak altından geçirilmesi.[432] Sicim onun dükkanından alınmış[433] da denilir, ancak sicimi Kamil adlı kişi koşarak dükkanından alıp gelmiştir. Ama bu Kamil adlı kişi için suç teşkil eder ama, Haim Josef için bayrak altından zorla geçirilmek suç teşkil etmez.

Olay öncesi ve sonrasında Menemen kaymakamı Cevat Bey'in durumu şüphelidir. Olay sonrasında bu kaymakam Ankara'ya çağırılmış sorgulanmış, sorguda Cevat Bey, kasabaya yeni tayin olduğunu, bölgenin yabancısı bulunduğunu ve tecrübesinin de olmadığını ifade ederek, kendisini savunmuştur.[434]

1932 yılında Arif Oruç Bey, Kaymakam Cevat Bey Ankara'da iltifat görmüş, iki sene önce İsmet Paşa tarafından tertip edilen irtica oyununu sahnede çok iyi tatbik ettiği için, İsmet Paşa'nın Ankara'da bulunan köşkünde aylarca izaz edilmiştir[435] der.

Geçmişte meydana gelen İzmir Suikastı ve Menemen Olayları dolayısıyla, tek partinin devamına engel olacak muhalefet susturulmuş ya da sindirilmiş, inkılap karşıtlarına bilhassa Menemen Olayı ile gerekli dersi vermiştiler. Hele son olay, 8 ya da 10 kişilik bir esrarkeş grubu tarafından çıkarılmış olmasına rağmen, bu olay öylesine abartılmış, öylesine şişirilmiş, öylesini zihinlere işlenmişti ki, pes doğrusu. Millet ne yapacağını, nasıl düşüneceğini bilemez bir haldeydi. Söz konusu tarikatın bu olayla bağlantısı yok değil, vardı. Olay çıkaranlardan biri, Manisalı Basmacı Cemal Efendi'yle birlikte İstanbul'da tarikat ileri gelenleriyle, hatta Esat Efendi'yle bile görüşmeler yapmış, Şeyh Esat'ın oğlu Ali Efendi'nin evinde misafir edilmiştiler.[436] Bunları anlatan İbrahim Hoca adlı tarikat adamlarından biridir. İbrahim Hoca, adamları tarafından peygamber gibi görülürdü.[437] Onu peygamber gibi gören kişiler-

432 Can Dündar, a.g.y., s.

433 S. Kocabaş a.g.e., s. 332

434 S. Kocabaş a.g.e., s. 324-325

435 S. Kocabaş a.g.e., s. 325

436 ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:8; F.: 2-260/261

437 ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:8; F.:1-26/27

den biri olan Osman Çavuş, "*İnşallah reis-i cumhuru gebertirler de rahat yüzü görürüz, fes giyeriz*" diye bir toplantıda cümle sarf etmişti.[438] İbrahim Hoca, ayrıca "*Şapka giyen gavurdur. Biz gavur olamayız. Rakı içen ve yalan söyleyenler de gavurdur*" diye konuşmalar yapardı.[439] Hatta o, Manisa'ya geldiğinde, "*Araplıkla beraber sultanlık ve Sultan Hamid'in oğlu gelecek. Tekkeler kapandı ama, açılacak ve serbest olacak. Kılıçlarımız gelecek, kesecekler. Fes giyilecek*"[440] gibi laflar da kullanırdı. Tabi ki söz konusu davranışların ve bu lafların biri bile tasvip edilemez, hatta her biri ceza gerektirecek bir suçtur. Ancak Kubilay ve bir manga askerinin silahlarında neden mermi yok, tatbikat mermisi var. Bu tatbikat mermilerini onların silahına kim yerleştirmiş.

2) Türk Ocakları'nın Kapatılması:

Türk Ocakları'nın tüzüğünde siyasi partilerle herhangi bir ilişkisi kuramayacağı açık açık belirtilmişti. Ancak bu ocaklar kurulduğu 1912 yılından itibaren Birinci Dünya Savaşı sona erene kadar İttihat ve Terakki'yle yakın ilişki içinde bulunmuştular.[441] Oysa Türk Ocakları kurucusu ve genel başkanı Hamdullah Suphi, 1. ve 2. Dönem TBMM üyesi, yani İstanbul mebusu olduğu gibi, Milli Eğitim Bakanı olarak da bulunmuştu.[442] Türk Ocakları'nın 22-26 Nisan 1924'te Birinci Genel Kongresine katılan 64 delegenin 42'si TBMM mebusuydu.[443] 1926 yılında idam edilen Sivas

438 ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:8; F.:1-45

439 ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:8; F.: 1-30/31

440 ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:8; F.: 1-36/37

441 Şeyda Çelik, Türk Ocakları ve Eğitim, TC Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Adana 2010, s. 26

442 Hamdullah Suphi Tanrıöver, Vikipedi

443 Türk Ocakları, Vikipedi

mebusu Halis Turgut bu ocakların Birinci Dünya Savaşı'ndan önce umumi katibiydi.[444] Türk Ocakları'nın yönetim kurulunda bulunan Mehmet Emin Yurdakul[445] ve Yusuf Akçura da mebustular.[446] TCF genel başkanı Kazım Karabekir Türk Ocakları Hars heyeti başkanlığı[447] yapmıştı. Hatta Paşa Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak bile Türk Ocakları hars heyetinde üyeydi.[448] Öyleyse Türk Ocakları'nı tüzüğündeki söz konusu madde bağlamazdı. Türk Ocakları, genel merkez dahil Cumhuriyeti ve Atatürk inkılaplarını destekliyordular.[449] Ancak Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları Türk Ocakları'yla yakın ilişikideydiler. Mustafa Kemal buna tahammül edememiş, Türk Ocakları'nı Cumhuriyet Halk Fırkası'nın bir kültür şubesi olarak kalmasını Türk Ocakları yönetiminden istemiş,[450] hatta Türk Ocakları'nın bu partiyle birleştirme yönünde de bir karar almıştı.[451] Tabi ki Ocak yönetimi ve delegeleri bunu kabul edemezdiler. Türk Ocakları 10 Nisan 1931'de kapatıldı.[452] Ocakların kapatılma kararı bizzat Mustafa Kemal tarafından verilmiştir.

---

444 Türk Ocakları, Vikipedi

445 Mehmet Emin Yurdakul, Vikipedi

446 Yusuf Akçura, Vikipedi

447 İHA, Türk Ocakları Erzurum Şubesinden Kutlama Mesajı, Milliyet.cok.tr, 12 Mart 2014-11:52, http://www.milliyet.com.tr/turk-ocaklari-erzurum-subesinden-kutlama-erzurum-yerelhaber-76740/

448 Ş. Çelik, a.g.t., s. 25

449 Arş. Grv. Yusuf Ziya Bölükbaşı-Gökberk Yücel, Cumhuriyetin Ötekisi Olarak Geleneksel Milliyetçilik ve Türk Ocaklarının Kapatılması, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 26, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını, Eylül-Ekim 2011, Celalabat, s. 15

450 Ş. Çelik, a.g.t., s. 25

451 Ş. Çelik, a.g.t., s. 29

452 Ş. Çelik, a.g.t., s. 28

[453] Ankara'da bulunan ve muhteşem yapısı ile dikkat çeken Türk Ocakları genel merkez binası 19 Şubat 1932'de Halkevleri'ne verilecekti.[454]

Türk Ocakları'na mensup gençlerin Türkiye dışındaki Türklerle yakından ilgilenmeleri, bilhassa Sovyetler'den kaçıp gelen Türkistanlıların ocakta kalıp barınmaları, ocaklı gençlerin cihangilik duyguları içinde bulunmaları, bu gençlerin Türkçü ve Turancı olmaları Türk Ocakları'nın kapatılmasında asıl etgendi. CHF'liler kapatılmayı haklı göstermek için Türk Ocakları yönetiminin o yıllarda Almanya ve İtalya'da rağbette olan faşist eğiliminde bulunduğunu söylemeye başlamışlardır. [455] Bu tamamen bir iftira ve yakıştırmaydı. Üçbuçuk ay kadar önce meydana gelen Menemen olayıyla Türk Ocaklarını bağlantılı göstermek isteyen ve kasıtlı olarak yayılan haberler de kapatılmada tali etkendi.[456] Oysa Türk Ocakları Menemen'deki olaya en sert tepkiyi göstermiş, 2 Ocak 1931'de Ocak merkezinde Hamdullah Suphi, bu irticai olayı eski-yeni mücadelesinin bir devamı olarak değerlendirerek, bir bildiri yayınlamış ve Türk Ocakları'na mensup gençleri inkılapların bilfiil savunulması için göreve çağırmıştı.[457]

3) Türk Tarih Kurumu:

Osmanlılarda medreselerde İslam Tarihi okutulurken, bir kısım okullarda Osmanlı Tarihi,[458] Mustafa Kemal'in okul devresinde gördüğümüz gibi, askeri okullarda Türk Tarihi okutulurdu. Medreselerde İslam Tarihi'nin yanında Peygamberler Tarihi okutulurdu. Mustafa Kemal bunun farkındaydı ve görüşünü açıkladı: "*Tarih*

---

453 Ş. Çelik, a.g.t., s. 26

454 Ş. Çelik, a.g.t., s. 3

455 Ş. Çelik, a.g.t., s. 28

456 Ş. Çelik, a.g.t., s. 26

457 Y. Z. Bölükbaşı-G. Yücel, a.g.m., s. 16

458 Komisyon, a.g.e., s. 215

yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa, değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır."[459]

Harp Okulları'nda ve Harp Akademisi'nde eski Türk tarihine yer veriliyordu ama, Medreseler de dahil, bir kısım okullarda, buna değinilmeden geçiliyordu. Mustafa Kemal'in istediği tarih milli tarihti, yoksa hanedanlar tarihi değil. Bunun çerçevesinde Türk Tarih Tezi geliştirildi.

- Türkistan medeniyetlerin beşiğidir,
- Beyaz ırk Türkistan'dan dünyaya yayılmıştır,
- Türklerin ata yurdu Türkistan'dır,
- İlk medeniyeti Türkler kurmuştur,
- Türkler Türkistan'dan yola çıkarak Hind'e, Çin'e, Mezopotamya'ya, Anadolu'ya, Kafkasya'ya, Balkanlar'a ve Mısır'a dağılmışlar, bu göçler esnasında vardıkları yerlere medeniyet taşımışlar, onlara (kılıcı, ok ve yayı, atı kullanmasını, hatta araba yapımını, tek eşli yaşamayı, yani) medeniyeti öğretmişlerdir,
- Anadolu'nun ilk yerli halkı Hititlerdi. Hititler Türkistan'dan gelmişlerdi ve bizim atalarımızdı.

Bu tezle Türk tarihinin yalnız Selçuklular ve Osmanlılardan ibaret olmadığı benimsendi. 23 Nisan 1930'da Türk Ocakları'nın VI. Kurultayı'nda, Türk Ocakları kanununa, "*Türk tarih ve medeniyetini ilimi bir surette tetkik ve tetebbu eylemek vazifesiyle mükellef olmak üzere, bir Türk tarih heyeti teşkil eder*" maddesi eklendi. Ancak bu Milli Ocaklar 15 Nisan 1931'de kapatıldı. O gün, yani 15 Nisan 1931'de de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adıyla Türk Tarih Kurumu kuruldu.[460]

VI- TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN ÜÇÜNCÜ YÖNETİM DEVRESİ

Türkiye Cumhuriyeti, "**Yapılanma Devresi**" de denen Birinci Yönetim, "**Dostluklar Devresi**" de denen İkinci Yönetim Devresini atlatmış, Üçüncü Yönetim Devresi'ne gelmişti. Bu devreye biz "**Tek Parti Devresi**" de diyebiliriz. CHP tek başına

459 Komisyonu, a.g.e., s. 215

460 Komisyonu, a.g.e., s. 216-216

iktidardaydı. Parti'nin Genel Başkanı Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'di. İnönü bu devrede de partiyi Başbakan olarak onun adına yönetti. Siyaset bilimcileri CHP'yi yüzde yüz totaliter görmemelerine beraber, yapı itibariyle Tek parti rejimlerinin totaliter bir tutuma doğru yönelişlerinin kaçınılmaz olduğunu belirtmişler, Türkiye'deki CHP rejimini de siyaset literatüründe malul olarak görmüşlerdir. Bu nedenle Tek parti kendi iç yapısında tutarlı gibi görülmek istense bile, eğer ki o bir ideolojiye dayanıyor ise (ki öyledir), kendi kendisi içinde zamanla var olan tutarsızlıklar bir hastalık halinde baş gösterebilir.[461] Bunun neticesinde sık sık hükümet değişikliğine gider, tutarsızlıklarını hükümet değişiklikleriyle örtüp kapatmak ister. Bunu CHP'de gördük. Ancak Üçüncü Yönetim Devresi'nin 1., yani T.C.'nin 7. Hükümet döneminde, tek parti ne hikmetse 4 yıl iktidarda kalabildi. Bu onun için bir mucizeydi. Bir başbakanla 4 yıl. Oysa 5. Hükümet dönemi hariç, o da iki yıl, bir yıldan fazla iktidar dönemi yaşamamıştı. Ancak 9. Hükümet dönemiyle aynı hastalığın pençesine kendini kaptırıp, bir yıllık bir hükümet dönemine yine geçiş yapacaktı. Çünkü Tek parti, Ortaçağ'da bir slogan haline gelen "*kilise dışında necat (kurtuluş) yoktur*" inancı çerçevesinde hareket ediyor, ona göre davranıyordu,[462] daha önceleri de bunu yaptığı gibi.

Üçüncü Yönetim Devresi'nde Türkiye'de ilk üniversite açılmış, Milletler Cemiyeti'ne dahil olunmuş, İstanbul Üniversitesi açılmış, Balkan Antantı ve Sadabat Paktı denen antlaşmalar yapılmış, Kadın Hakları olarak seçme ve seçilme hakkı tanınmış, Soyadı Kanunu çıkarılmış, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmaya başlamış, 20 fabrika açılmış,[463] Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalanmış, Milli Bayramlar ve Tatil Günleri kabul edilmiştir. Bu devre hareketlilik olmakla beraber öncekiler gibi haraketli değildir. Sovyetlerle Üçüncü Yönetim Devresi'nde ilişkiler bir az gerilir gibi olmuş ama, bu ilişki kopma noktasına gelmemiş, hatta düzelmeye doğru yeni bir adım atılmıştır.

---

461 Doç. Dr. Fahri Sakal, Tek Parti'nin Vatandaşları ve Ötekileştirdikleri, Histories Stidues Dergisi, Ondokuz Mayis University, Faculty of Education, Cilt 1, Sayı 1, Samsun 2009, s. 135-136

462 F. Sakal, Tek Parti'nin Vatandaşları… a.g.m, s. 139

463 K. Cabıoğlu, a.g.e, s. 230

Bir Musul bile topraklarımıza dahil edilememiş, Türkiye Cumhuriyeti istemese bile, karar ancak Milletler Cemiyeti'ne bırakılmış, onlar da bir oldu bittiyle Musul'u göz göre göre elimizden almıştılar. Oysa buranın halkı Türktü. Musul yüzyıllardan beri Türktü. 11. Yüzyıl'da Türklerin eline geçmiş, sürekli ve kesintisiz Türk idarelerinde kalmıştı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 7. Dönem Hükümeti'nin ilk yıllarında hareketlilik bir az daha azalmaya başlandı. Ancak 1934 yılından itibaren hareketlilik yine kendini gösterdi. Bu hareketlilik genellikle kuzeybatı ve güneydoğu yönlerinde bulunan devletlerle geliştirilen iyi ilişkilerden kaynaklanmıştı. Balkan Antantı ve Sadabat Paktı denen söz konusu ilişkilerin mimarı Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'di. 1936 yılı ortalarından itibaren hareketlilik ibresi bir az daha yükselmeye başladı. Bu yükselme Hatay Meselesinden kaynaklanmıştı.

Ayrıca T.C.'nin Üçüncü Yönetim Devresinin 7. Hükümeti, Tek parti tutumunu sürdürmesine rağmen, istikrarlı bir politika izleyerek, 4 yıllık normal süresini tamamladı. Bu ise Atatürk dönemi CHP'si için bir ilkti. En fazla iki yıl ömrünü devem ettiren CHP Tek Parti hükümeti için söz konusu durum çok büyük bir başarıydı.

Bu devrede Türkiye'nin Sovyetler'le ilişkisi pek bozulmasa da, zaman zaman gerginler yaşandı. Hatta bir ara kopma noktasına bile geldi. İlişkilerin gerginleşmesinin nedeni, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üye olması, İngiltere'yle sıkı ilişkilere girmesi, bilhassa Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni imzalamasıydı. Ancak Almanya'nın İtalya'yla birlikte Avrupa'da saldırgan bir tutum içine girmesi iki devlet arasındaki ilişkilerin yeniden düzelmesine yol açtı.

A) YEDİNCİ DÖNEM HÜKÜMETİ

- Başbakan İsmet Paşa,
- Adliye vekili Şükrü (Saraçoğlu) ,
- Müdafaa-i Milliye vekili Zekai (Apaydın),
- Dahiliye vekili Şükrü (Kaya),
- Hariciye vekili Tevfik Rüştü (Aras),
- Maliye vekili Fuat (Ağralı),

Mustafa Abdülhalik (Renda),

- İktisat vekili Mustafa Şeref (Özkan),

Mahmut Celal (Bayar),

- Maarif vekili Esat (Sagay),

Refik (Saydam),

Reşit Galip Bey,

Zeynel Abidin (Özmen),

Yusuf Hikmet (Bayur),

- Nafia vekili Ali (Çetinkaya),

Hilmi (Uran),

Fuat (Ağralı),

- Sıhhiye vekili Refik (Saydam).[464]

Türkiye Cumhuriyeti 7. Dönem Hükümeti, 4 Mayıs 1931'de İsmet Paşa Başbakanlığında kurulmuş, 1 Mart 1935'e kadar devam etmiştir.[465]

Mustafa Kemal, 16 Temmuz 1932-30 Temmuz 1932 arasında Yalova kaplıcalarına gelmiş, bir süre dinlenmiş, bu arada İstanbul'da düzenlenen 1. Türk Dil Kurultayı çalışmalarını yönlendirmiş, 17 Ocak 1933'te Bursa'da Gemlik zeytin üreticileriyle görüşmüş, 25 Ocak 1933'te Adana'ya varmış, pamuk ekim sahasının genişletilmesi hususunda ilgililer ve üreticilerle görüşmüş, 30 Haziran 1933'te İstanbul'a gelmiş, burada 7 Eylül 1933'e kadar kalmıştır. O bu sırada 27 Temmuz 1933'te Afgan kralı Emanullah Han'ı, 21 Ağustos 1933'te Fransa başbakanı M. Heriot'u Dolmabahçe Sarayı'nda kabul etmiş ve ağırlamıştı.

Mustafa Kemal 12 Eylül 1933'te özel treniyle İstanbul'a bir daha geldi, burada 9 Ekim 1933'e kadar kaldı. 26 Eylül'de Yunan başbakanı Venizelos'u, 27 Eylül'de İngiliz elçisi George Clarck'ı, 4 Ekim'de de Yugoslav kralı Alexandre'yle eşi Kraliçe Mari'yi Dolmabahçe Sarayı'nda kabul edip ağırladı, onları hoş tuttu. Mustafa Kemal, 4 Şubat 1934'te Kayseri'ye geldi, aynı gün buradan Niğde'ye geçti. 16 Haziran 1934'te İran Şahı Rıza Pehlevi Ankara'ya gelmişti. Onunla birlikte 20 Haziran'da Eskişehir'e, 21 Haziran'da Afyonkarahisar'a, 22 Haziran'da İzmir'e, 24 Haziran'da

464 7. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti, Vikipedi

465 Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetleri Listesi, Vikipedi

Balıkesir'e, 25 Haziran'da Çanakkale'ye, 26 Haziran'da İstanbul'a seyahatte bulunup söz konusu şehirleri gezdiler. İran Şahı Rıza Pehlevi, mükemmel bir biçimde ağırlanmasından ve Türkiye Cumhurbaşkanı'nın bu tutumundan çok memnun kaldı.

Mustafa Kemal 3 Temmuz 1933'te Yalova'ya geldi, 19 Temmuz 1934'ten itibaren 2 ay kadar İstanbul'da kaldı. 18 Ağustos 1934'te Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan Türk Dil Kurultay'ını yakından takip etti. Mustafa Kemal, 22 Ocak 1935'te bir daha geldiği İstanbul'da 16 Şubat 1935'e kadar kalmış, o gün Akdeniz Bölgesi'ne yola çıkarak, Alanya, Mersin, Taşucu, Fethiye ve Marmaris'i gezmiş, 28 Şubat 1935'te Ankara'ya dönmüştür.[466]

İçişleri Bakanlığı'nın 1934 yılındaki raporundan bir bölüm:

Gümrük kapıları ardına kadar açıktı. Bu dönemde Avrupa'dan ithal edilen kumaşlara ipekli kumaşlar da dahildi. Öyle ki Bilecik dutlukları harap oldu. 1821 yılında 600 adet el tezgahı bulunan Üsküdar'da ancak 40 tezgah kaldı. 1812'de 3000 tezgahın bulunduğu Tırnova'da, tezgah sayısı 1000'e düştü. Dokuma sanayinin çöküşü diğer sanayi dallarında da etkili oldu. Ülkedeki sanayi cumhuriyet dönminde yok oldu.[467]

1) Türk Dil Kurumu

Dil "*İnsanoğlunun birbirleri arasındaki anlaşmayı sağlamak üzere küçük ses birliklerine dayandırarak oluşturduğu ve zamanla bir sistem haline getirdiği kelime ve söz dünyasıdır.*" Bu dil, millet olmanın başlıca unsurlarından biridir. Daha doğrusu dil olmadan millet olmaz. Türk milleti için bu böyledir. Ancak Osmanlıda üç çeşit dil vardı. Bilim dili için Arapça, Edebiyat dili için Farsça, halk dili ya da konuşma dili için Türkçe. Yönetici sınıfla halk kesimi birbirini anlamaktan uzaktı. Yönetici sınıf

466 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-, s. 385-386

467 K. Cabıoğlu, a.g.e., s. 47

ve saray mensupları her üç dilin karışımı bir konuşma tarzı icat etmişlerdi. Bu zamanla Anadolu ve Rumeli'deki vilayet ve sancak memuriyetlerine kadar inmişti. Halk onların dediğini az buçuk anlıyordu, çat pat.

Halk Osmanlının bilim dilinden, edebiyatından dilinden zerre kadar bile anlamıyordu. O da yazıyordu, menkıbeler, destanlar, cönkler, fıkralar, şiirler, ama bunlar Türkçeydi. Osmanlının yönetici kesimi halkın yazdıklarından habersizdi, ya ilgisizdi. Oysa Kaşgarlı Mahmut, yüzyıllar önce Divan-ı Lügati't-Türk adı eserini vermiş, Türkçenin Arapçadan aşağı kalır bir dil olmadığını izah etmiş, Arapları Türkçe öğrenmeye sevk etmişti. Ali Şir Nevai çıkmış, öyle güzel eserler vermişti ki, Türkçe'nin Farsçadan aşağı kalır bir dil olmadığı açık açık belli olmuştu. Türkçe bilim dili de olabilirdi, edebiyat dili de... II. Meşrutiyet'le Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp birlikte Genç Kalemler dergisini çıkarmışlar, bu dergide yazdıkları makalelerle Türkçeyi savunmuşlardır. Onların girişimlerine rağmen yine Arapça ve Farsça Türkçenin üzerine tutulmaya devam etti.

Bu hususta Mustafa Kemal;

"*Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkı Türk milletidir. Türk milleti demek Türk dili demektir. Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlakını, ananelerini, hatıralarını, menfaatlerini, kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde muhafaza olduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir*" demektedir. Ona göre yapılması gerekli olanlar:

- Türk dili yabancı kelime ve terkiplerden temizlenmeli,
- Halkın konuştuğu dili, buna aydınlar da dahil, sınırlar içinde herkes konuşabilmeli,
- Eğitim millileşmeli ve milli bir dil politikası izlenmeli,
- Eğer Türkçede yabancı kelimeleri karşılayabilecek kelimeler yok ise, bunu bir kurul yeni kelimeler türeterek giderebilir.

İşte tüm bu nedenler dolayısı ile, 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyetin yaptığı ilk önemli iş, "Göktürk Yazılı Metinleri"ni iki cilt halinde neşretmek olmuştur. Ayrıca söz konusu cemiyet, Kaşgarlı Mahmut'un

Divan-ı Lügati't-Türk, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig eserlerini yayınlamış, Tarama ve Derleme Sözlüğü çalışmalarına başlamıştır.[468]

2) Milletler Cemiyeti'ne Üyelik:

Milletler Cemiyeti Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda, İhtilaf devletleri tarafından dünya barışını korumak ve milletlerarası işbirliğini artırıp geliştirmek amaçlı kurulmuştu. Ancak bu teşkilat bir süre İngilizlerin kontrolünde kalmıştır. Oysa Türkiye'nin İngiltere'yle Musul problemi vardı. Bu yüzden söz konusu teşkilata pek sıcak bakılmadı. Olanlara rağmen Türkiye barış taraftarıydı.[469] Mustafa Kemal 20 Nisan 1931'de seçim konuşmalarında "*Cumhuriyet Halk Fırkasının müstakar umumî siyaseti… Yurtta sulh, cihanda sulh…*" demişti.[470] Bu bir partinin siyasi görüşüydü.

Türkiye 1928 yılından silahsızlanma faaliyetleri içinde yer almış, 1929 yılında Briand-Kelleog Paktı'nı imzalayarak savaş yanlısı olmadığını ortaya koymuştu. Bu nedenle 1932 yılının Nisan ayında yapılan Cenevre Silahsızlanma Konferansı'nda Türkiye Milletler Cemiyeti'yle işbirliğine hazır olduğunu bildirdi ve İspanya ve Yunanistan temsilerinin Türkiye'nin cemiyete alınması için vermiş oldukları teklif kabul edildi ve 6 Temmuz 1932'de Türkiye Milletler Cemiyeti'nin üyesi oldu.[471]

Kuruluşunu 1919 yılında yapmış olan bir teşkilata Türkiye içinde bulunduğu şartlar nedeniyle ancak 13 yıl sonra katılabilmiştir. Bunda Sovyetler'in baskısı da rol oynamıştı. Mustafa Kemal bu dönemde hem Batı'dan, hem Sovyetler'den gelen baskıları bir denge politikasıyla üstesinden gelmiştir. Ancak Türkiye Milletler Cemiyeti'e üye olduktan sonra, 1934'de Sovyetler de bu cemiyete üye olacak,[472] ama

468 O. Akdere-Y. Semiz, a.g.e., s. 201-202

469 Komisyon, a.g.e., s. 238

470 Yurtta Sulh, Cihanda Sulh - Vikipedi

471 Komisyon, a.g.e., s. 238

472 Yard. Doç. Dr. Şayan Ulusan, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-i Akvam) Girişi (Öncesi ve Sonrası) Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD), VII. Cilt, 16-17, Sayı, Bahar-Güz 2008, İzmir 2008, s. 256

sonra çıkarılacaktı. ABD de o sıralar cemiyetin üyesi değildi. Barış amaçlı bir kuruluş olan Cemiyet aslında İngiltere ve Fransa'nın ortak çıkarlarına hizmet etmekteydi.[473]

3) İstanbul Üniversitesi:

Üniversite, belirli bir eğitim-öğretim devresinden geçen insanları kaliteli ve nitelikli insan gücü haline getirmek için onları yeniden belirli bir eğitim-öğretime tabi tutan bir kuruluştur. Üniversitenin bu amaç ve görevlerinin dışında, araştırma yapmak, bilgi üretmek ve o bilgiyi yayıp korumak gibi hizmetleri vardır. Ayrıca üniversite özerk bir kuruluştur. (Ancak Dr. Reşit Galip Maarif vekili olunca bu özerklik mi kalır?) Üniversite ya da Üniversitelerin bir ülkeye çok büyük yararları vardır. Daha doğrusu, bir ülke onsuz ileri gidemez, gelişmez ve kalkınamaz. Bu kurum Türkiye için biçilmiş, bedenine uygun bir kaftandır. Onsuz geçen yıllar bir boşluktan ibarettir.

Bu sebeple Türkiye Cumhuriyeti, yeni bir üniversite açma çalışmalarına başladı ve Milli Eğitim Bakanı'na görev verildi. Bakan Reşit Galip Bey'in yaptığı ilk iş, İsviçre'den Prof. Dr. Albert Malche'yi davet etmek oldu. Malche, üniversite çalışmalar için raporunu hazırlayıp Mustafa Kemal'e verdi. Almanya'dan Türkiye'ye 15 profesör getirildi. Bunlar bir tasarı hazırladılar. Tasarının 31 Mayıs 1933'te kabul edilmesiyle İstanbul Darülfünun'u kapatılıp yerine 1 Nisan 1934'te İstanbul Üniversitesi kuruldu.[474]

4) Kanun Düzenlemeleri

a) Kadın Hakları ve bir tekerrür:

Türkiye Cumhuriyeti'nde kadınlar 26 Ekim 1933'te Muhtarlık seçimlerinde de seçilme ve oy kullanma hakkını elde ettiler. 5 Aralık 1934'te yapılan bir Anayasa

473 A. Kıran, a.g.m., s. 19

474 Komisyon, a.g.e., s. 213

değişikliğiyle, o gün hazırlanmış olan Milletvekili Seçim Kanunu TBMM tarafından kabul edildi.[475] Bu kanundan iki gün önce, 3 Aralık 1934'te din adamlarının, dini kılık ve kıyafetlerini, en üst mevkideki din görevlisi hariç, sırf ibadet yerlerinde kullanabileceklerine dair, kanun çıkarılmıştı.[476] Peki, bu kanunun çıkarılmasına neden gerek görülmüştü. Oysa 2 Eylül 1925'te kabul edilen kanunda "*dini adamı dışındaki kişilerin cübbe ve sarık giymeleri yasaklanmıştır*"[477] ibaresi varken, hatta buna "*Diyanet İşlerine Bağlı görevlilerin dışında*"[478] denilmesine rağmen, 3 Aralık 1934'teki kanuna neden gerek görülmüştü? Soru işaretleri bitmez. Herhalde tekerrüründe fayda görmüş olacaklar, unuttuklarını sanmam. Önemli olan zihinlerin bir şeylerle meşgul olması, ya da Demokles'in kılıcını başlarında her an hissetmesi. Çünkü, aradan 9 yıl geçmiştir.

b) Soyadı Kanunu

Daha önceleri Türkiye'de soyadı yoktu. Herkes sülalesine göre, ya da baba adı ile birlikte adlandırılırdı. Adlandırılmalarda lakap da geçerli olurdu. Nüfus kütükleri sülale adlarına göre işlenirdi. 24 Kasım 1934'te soyadı kanunu TBMM tarafından kabul edildi. Mustafa Kemal'e bu kanunun çıkmasıyla Atatürk soyadı uygun görüldü. Kanuna göre, 24 Kasım 1934'ten itibaren kimse ağa, hacı, hafız, molla, hoca, efendi, bay, beyefendi, hanım, hanımefendi, paşa ve hazretleri gibi unvan ve lakapları soyadı alamayacaktılar.[479] Kanuna göre, her Türk insanı adından başka soyadını da taşıyacaktır. Söyleşide, yazımda, imzada ad önde, soyadı bunun peşinde olacaktır. Soyadını seçme, tercih etme hakkı, evlenilmişse kocaya aittir. Mümeyyiz

475 Komisyon, a.g.e., s. 225

476 Komisyon, a.g.e., s. 220

477 Komisyon, a.g.e., s. 220

478 S. Akgün, a.g.e., s. 76

479 Komisyon, a.g.e., s. 223

olan ve reşit halde bulunan kişi soyadı seçmekte serbesttir. Bunun gibi toplam 15 madde.[480]

5) Balkan Antantı:

Mustafa Kemal, 1930 yılında Balkan Antantı fikrini ortaya atmış, bu nedenle Balkanlar'da bir dostluk havası estirmişti. Bunun nedeni 18 Ekim 1925'te Bulgaristan, 25 Ekim 1925'te Yugoslavya, 15 Aralık 1923'te Arnavutluk'la yapılan Dostluk Antlaşmalarıydı. Yunanistan'la 1930'da yapılan antlaşma bu işin tamamlayıcı fikri oldu. Artık bunun tatbik zamanı gelmişti. Türkiye'nin 14 Eylül 1933'te Yunanistan'la Dostluk ve Sınır Güvenliği Antlaşması'nı yapması Balkan Antantı'nın gerçekleşme zamanının geldiğini gösterdi. O sırada Naziler Almanya'da iktidara gelmişti. Onların iktidara gelmesi Antant çalışmalarına hız verdi. Böylece Balkan Antantı, Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında 9 Şubat 1934'te imzalandı. Antanta Bulgaristan ve Arnavutluk katılmamıştı. Antlaşma 6 Mart 1934'te TBMM tarafından onaylandı.[481] Balkan Antantı'na biz Balkan Paktı da diyebiliriz.

B) SEKİZİNCİ DÖNEM HÜKÜMETİ

- Başbakan İsmet İnönü,
- Gümrük ve İnhisarlar vekili Ali Rana Tarhan
- Adliye vekili Şükrü Saraçoğlu,

Yusuf Kemal Tengirşek,

- Müdafaa-i Milliye vekili Kazım Fikri Özalp,
- Dahiliye vekili Şükrü Kaya,
- Hariciye vekili Tevfik Rüştü Aras,
- Maliye vekili Fuat Ağralı,
- İktisat vekili Mahmut Celal Bayar,

480 Soyadı Kanunu, Kanun Numarası: 2525, Yayımlandığı Resmi Gazete: Tarih. 2/7/1934 Sayı 2741, Yayınlandığı Düstur Tertip: 3 Cilt: 15, Sayfa: 506

481 Komisyon, a.g.e., s. 239

- Maarif vekili Zeynel Abidin Özmen

Saffet Arıkan,

- Nafia vekili Ali Çetinkaya,

Sırrı Day,

- Sıhhiye vekili Refik Saydam
- Ziraat Vekili Şakir Kesebir,

Reşat Muhlis Erkmen[482]

Türkiye Cumhuriyeti 8. Dönem Hükümeti, 1 Mart 1935'te İsmet İnönü Başbakanlığında kurulmuş, 25 Ekim 1937'ye, istifasına kadar devam etmiştir.[483]

Mustafa Kemal Atatürk, 18 Mayıs 1935-4 Haziran 1935 arasında İstanbul'da kalmış, 28 Haziran 1935-10 Temmuz 1935 arasında Yalova'da dinlenmiş, 15 Temmuz 1935'te Bursa'ya uğramış, 17 Temmuz 1935-22 Eylül 1935 arasında İstanbul'da bulunmuştur. O, 1936 yılında İstanbul, Bursa, Eskişehir ve Yalova'ya geziler yapmıştır. Atatürk, 24 Ağustos 1936'da Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan 3. Türk Dil Kurultayı'nı izlemiş, İstanbul'a gelen İngiliz kralı VIII. Edward'ı Tophane Rıhtımında 4 Eylül 1936'da karşılamış, Moda'da düzenlenen Deniz yarışlarını onunla birlikte 6 Eylül 1936'da seyretmiştir. 27 Eylül 1936'da Büyükada'yı ziyaret etmiş, 6 Ekim 1936'da Ankara'ya dönmüştür.

Mustafa Kemal Atatürk, Başbakan, Genelkurmay Başkanı ve İçişleri Bakanı ile 6 Ocak 1937'de Eskişehir'e gelmiş, 7 Ocak 1937'de Konya'ya varmış, o bu Eskişehir ve Konya gezilerinde Hatay'la ilgili kararlılığını Türk kamuoyuna bütün dünyaya göstermiş, 31 Ocak 1937'de on binlerce kişinin katıldığı mitingi Dolmabahçe Sarayı'nın balkonundan izlemiş ve halkı selamlamıştır. 10 Haziran 1937'de Trabzon'a geçen Atatürk, 11 Haziran 1937'de bu şehirde çeşitli toplantılar yaparak, onlara çok çalışmalarını, boş durmamalarını salık vermiş, Ankara'ya döndükten sonra bütün servetini hazineye bağışlamıştır. O gün köşkün bahçesinde duran Atatürk, gerçekten de kendini çok hafiflemiş hissetti ve 9 Ekim 1937'de Nazilli'ye vardı. Onu

482 8. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti, Vikipedi

483 Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetleri Listesi, Vikipedi

burada Başbakan Genelkurmay başkanı, Bakanlar, mebuslar ve Aydın valisi karşıladı. Atatürk, o gün Nazilli Basma Fabrikası'nın açılışını yaptı.[484]

1) Milli Bayramlar ve Tatil Günleri

23 Nisan 1921'de 23 Nisan günü TBMM'nde kabul edilmiş, ondan sonraki yıllarda bu gün bayram olarak kutlanmaya başlanmıştı. 27 Mayıs 1935'te "**Milli Bayramlar ve Genel Tatiller Kanunu**" TBMM tarafından kabul edildi, bu kanunla Milli bayram günleri tespit edilirken Hafta sonu tatiller de karara bağlandı.[485]

2) Montrö Boğazlar Sözleşmesi

Daha önce gördüğümüz gibi, Lozan Antlaşması'yla Boğazlar asker ve silahtan arındırılmış, Milletler Cemiyeti'ne bilgi vermekle yükümlü bir Boğazlar Komisyonu kurulmuştu. Ancak başta Milletler Cemiyeti olmak üzere, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya garanti vermiş olsalar da, yetersizdi. Milletler Cemiyeti güvenlik sistemini tam olarak uygulamıyordu. İtalya ve Almanya dünya barışını tehdit eder hale gelmişti. Bu durum sözleşmeyi, Boğazları ve ülkenin güvenliğini tehdit eder gibiydi.

Türkiye 11 Nisan 1936'da sözleşmeyi imzalayan devletlere şartlar değişmiştir diye bir nota göndererek, sözleşmenin gözden geçirilmesini ve yenilenmesini istedi. Bu hususta Balkan Antantı Daimi Konseyi de 4 Mayıs 1936'da aynı yönde karar aldı. Sözleşmeyi imzalayan ülkeler de durumu uygun gördüler. Bunun üzerine İsviçre'nin Montrö kentinde bir araya gelindi ve konferans düzenlendi. Görüşmeler sonucu Türkiye, İngiltere, Fransa, Sovyetler, Japonya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 20 Mayıs 1936'da Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalandı. Bu sözleşmeyle Boğazlar Komisyonu kaldırılmış, Türkiye Boğazlarda asker ve silah bulundurma hakkını elde etmiştir. Böylece Lozan'da Batılı devlet tarafından ülkemizin kısıtlanan bazı haklarına yeniden kavuşmuş olduk. Bu sözleşmeyle 16 yıldır süren Boğazların statüsünü tamamen değiştirdiğimiz gibi, ülkemizin

484 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II-,a.g.e., s. 386-389

485 Komisyon, a.g.e., s. 224

prestijini de milletlerarası ilişkilerde artırdık. Ancak söz konusu sözleşme Sovyetlerle aramızdaki ilişkiyi gerginleştirmeye yol açtı.[486] Eğer ki bu sözleşme imzalanmasıydı, herhangi bir savaş durumunda Türkiye, Boğazlardan geçecek olan savaş gemilerini engelleyemez, güvenliğini de sağlayamazdı.[487]

3) Sadabat Paktı

Mustafa Kemal, Balkanlar'daki havayı Ortadoğu'da da tesis etmek ve bu havayı estirmek için çalışmalara başlamıştı. Aynı Antantın bir benzerini Ortadoğu'da kurmak istiyordu. Bunun için onun direktifleriyle Dışişleri Bakanlığı gerekli temasları başlattı ve Türkiye, İran ve Irak arasında Ortadoğu paralelinde bölgesel işbirliğini geliştirmek için 2 Ekim 1935'te üçlü bir antlaşma imzalandı. Bir süre sonra söz konusu devletlere Afganistan da katıldı. Böylece Ortadoğu Antantı kurulmuş oldu. Bölgesel işbirliğini daha da kuvvetlendirmek için 2 yıl sonra, 8 Temmuz 1937'de aynı devletler arasında Sadabat Paktı adı verilen bir antlaşma imzalandı.[488] 2 Ekim 1935'te yapılan anlaşma da bir Sadabat Paktı antlaşmasıydı. Dış politika yorumcuları her ne kadar bu paktın kuruluş amacının İtalya'ya karşı bir blok oluşturmak olduğunu söyleseler de, pakt bölücü akımların bastırılıp temizlenmesinde önemli rol oynamış, Hatay meselesi dolayısı ile Fransa'nın tezgahladığı oyunları suya düşürecektir.[489]

---

486 Komisyon, a.g.e., s. 240-242

487 Hüseyin Tosun, Montrö Boğazlar Sözleşmesi (Boğazlar Sorununda Son Aşama), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Cilt 4, Sayı 13, Ankara 1994, s. 111-112

488 Komisyon, a.g.e., s. 240

489 Prof. Dr. Hasan Koni, Hatay Sorununa Yeni Bir Bakış, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Cilt 1, Sayı 4, Ankara 1989, s. 537

4) Hatay Meselesi:

1934 yılında Balkan Paktı'na dair verilmiş bir Amerikan raporunda Türkiye'nin dış politikasının barışçı olduğu belirtiliyor, Türkiye'nin Lozan Antlaşması'nı değiştirmek istemesini şimdilik tehlikeli buluyordu. Batılılar Mustafa Kemal Atatürk'ün Avrupa siyasi konjonktürünün elverişli bir hale gelmesini beklediğini anlayamadılar. Oysa o, İngiliz kralını İstanbul'a çağırmış, Boğazlar üzerinde onu ikna etmiş ve Montrö Antlaşması'na giden yolu açmıştı. Dahası Atatürk, Fransa'nın Suriye üzerinde uygulamakta olduğu senaryoları dikkatle izliyordu. Çünkü Fransa Dışişleri bakanı Delbos, siyasi müsteşarı Vienot'la birlikte bu konuya eğilmiştiler. 1936 yılındaki bir başka Amerikan belgesinde Hatay sorunundan bahsedilmez. Verilen bilgi, Suriye'deki Fransız rejiminin Türklere karşı sürekli komplolar ürettiği ve kaçakçılığı yönettiği, bunların yanında Ermenileri desteklediği ve bölücü örgütlenmelere gittiği yönündedir.

Türkiye, 9 Ekim 1936'da bir nota vererek Hatay meselesine adımını atmıştı. Toprak istenmiyordu ama, Suriye nasıl tanınmışsa, onun gibi, Sancak bölgesine, yani Hatay'a bağımsızlık isteyerek işe başladı. Batılı devletler, Fransa haricinde konuya ilgisizdiler. Fransa bunun Milletler Cemiyeti tarafından çözümü taraftarıydı. Türkiye kabul etti. Sancak, yani Hatay sorunu Milletler Cemiyeti'ne götürüldü. Konuyu İngilizlerin Musul'da yaptıkları gibi yapmak istiyor, hatta o devrede nasıl İngilizler Türkiye'ye karşı bölücü akımları kışkırtmışsa, o da bunu yapmak için kolu sıvadı. Ancak Atatürk'ün Sadabat Paktı'nı kurması Fransa'nın bütün oyunlarını boşa çıkardı. Bunun üzerine Fransa Atatürk'ün gittiği yolu denemeye çalıştı ve 7 Nisan 1937'de Fransa-Mısır Dostluk Anlaşması imzaladı. Ama hiç umduğu gibi olmadı. Mısır, Sadabat Paktı'na katılmamasına rağmen, Türkiye'yle ilişkilerini geliştirmekle kalmadı, Fransa'nın sesine de kulağını tıkadı. Bunun farkına varan Fransa, Türkiye'yle Cenevre'de masaya oturdu. Toplantıya ilgili iki devletin Dışişleri bakanı katılmıştı. Burada 29 Mayıs 1937'de Sancak'ın, yani Hatay'ın toprak bütünlüğünü ifade eden ve

Türkiye-Suriye sınırının güvence altına alınmasına yönelik bir antlaşma imzalandı.[490] Zaten Milletler Cemiyeti 10 Kasım 1936'da kendisine havale edilen meselede, incelemesini beklemeden yapmış ve çabuk karar vererek 20 Ocak 1937'de Sancağa ayrı bir statü tanınmasını istemişti. Bu karar Türk görüşüne uygundu. Fransa umduğunu bulamamıştı.[491]

5) Türk-İtalyan İlişkileri:

1928 yılında imzalanan Türk-İtalyan Dostluk Antlaşması, iki ülke arasında bir yakınlaşma sağlamıştı ama, yine de ilişkiler istenilen seviyede değildi. Ancak bunu belirtmemiz antlaşmanın bir fayda getirmediği anlamına gelmez. Türkiye'yle İtalya arasındaki var olan ilişkiler 1934 yılından itibaren kopma noktasına geldi. Çünkü bu devlet Yakındoğu'ya karşı yayılma emellerini dile getirmeye başlamıştı. Hele ki, İtalya'nın Habeşistan'a saldırması Türkiye'yi oldukça kaygılandırdı. İşte, onun bu saldırgan tutumuyla Türk-İtalyan ilişkileri bozulmaya başladı. Türkiye'nin da aralarında bulunduğu Milletler Cemiyeti, İtalya'ya karşı, onu saldırgan tutumundan vazgeçirmek için bazı tedbirler almış, ama İtalya bu tedbirlerden dolayı onları tehdit etmişti. Tehdit, bilhassa Türkiye için geçerliydi.

İtalya'nın 1936 yılında Akdeniz'in Ege kısmında bulunan 12 Adalar'ı kuşatma altına alması Türkiye'yi tamamen huzursuz etti, ilişkiler daha da gerginleşti. Ayrıca İtalya, Montrö Boğazlar Antlaşması'na da katılmadı. Ancak İtalya, birden bire çark edip, 1928 Antlaşması'na bağlı bulunduğunu ifade etmesi gergin havayı birazcık olsun yumuşattı. O sırada İtalya-İngiltere Akdeniz Antlaşması'nın imzalanması Türk-İtalyan ilişkilerini de iyileştirdi.

1937 yılı Şubat ayında Türk Dışişleri Bakanı'nın İtalya'yı ziyaret etmesi, iki ülke Dışişleri bakanının Milano'da görüşmesi ve iki ülke arasında herhangi bir mesele olmadığına dair yayınlanan bildirideki açıklamalar yeni bir işbirliğinin haberiydi ama, bu gelişme pek fazla uzun sürmedi. Deniz korsanlarına karşı alınacak tedbir-

490 H. Koni, a.g.m, s. 536-538

491 Komisyon, a.g.e., s. 245

ler hususunda Avrupa devletleri 10-11 Eylül 1937'de Nyon'da bir konferans düzenlediler. Bu konferansa Türkiye katılırken, İtalya iştirak etmedi. Bu nedenle Türk-İtalyan ilişkileri yeniden gerginleşti.[492]

VII- TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN DÖRDÜNCÜ YÖNETİM DEVRESİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin Dördüncü Yönetim Devresi, tek hükümet dönemlik bir devredir. Bu devre Mustafa Kemal Atatürk'ün ömrünün sonlarına rastlar. İsmet İnönü Başbakanlık görevini bırakmış, yerine Mahmut Celal Bayar gelmiştir. Bu Atatürk Dönemi'nin ikinci defa başbakan değişimidir. Ali Fethi Okyar nasıl İsmet Paşa'dan sonra CHP hükümetinin başbakanlığını yapmışsa, Mahmut Celal Bayar da bu dönemde CHP tek parti hükümetinin başbakanlığını yapacaktır.

Dördüncü Yönetim Devresinde Türkiye iki olayla meşgul olmuştur. Doğuda 1930 yılından beri baş gösteren, şiddetini 1937 yılı baharında artıran Dersim İsyanı ve İkinci Türk Devleti'nin kuruluşu. Dersim İsyanı bu devrede bastırılmıştır. Ayrıca 2. Beş yıllık kalkınma planına dahil olarak 100 fabrikanın kurulması tasarlanmış, ancak Atatürk'ün vefatıyla söz konusu 100 fabrikanın kurulması ancak lafta kalmıştır.[493]

DOKUZUNCU DÖNEM HÜKÜMETİ:

- Başbakan Mahmut Celal Bayar,
- Gümrük ve İnhisarlar vekili Ali Rana Tarhan,
- Adliye vekili Şükrü Saraçoğlu,
- Müdafaa-i Milliye vekili Kazım Fikri Özalp
- Dahiliye vekili Şükrü Kaya
- Hariciye vekili Tevfik Rüştü Aras,
- Maliye vekili Fuat Ağralı,
- İktisat vekili Şakir Kesebir,

492 Komisyon, a.g.e., s. 246-247

493 K. Cabıoğlu, a.g.e, s. 230

- Maarif vekili Saffet Arıkan,
- Nafia vekili Ali Çetinkaya,
- Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye vekili Ahmet Hulusi Alataş
- Ziraat Vekili Şakir Kesebir,

Faik Kurdoğlu[494]

Türkiye Cumhuriyeti 9. Dönem Hükümeti, 25 Ekim 1937'de Mahmut Celal Bayar Başbakanlığında kurulmuş, 11 Kasım 1938'e kadar devam etmiştir.[495]

İsmet İnönü, 1925 yılından başlayıp 1937 yılında görevden ayrılana kadar, CHP'nin genel başkanı olmamasına rağmen, Başbakanlık görevini aralıksız sürdürmüştü. Bu dönemde Türkiye'deki bütün önemli politik gelişmelerinde o, Mustafa Kemal Atatürk'ten sonra ikinci adam rolündeydi. Atatürk, soyadı kanununun kabulünden sonra İsmet Paşa'ya İnönü soyadını bizzat verdi. Siyasi muhalefetin etkisiz kılınmasında, inkılapların gerçekleştirilmesinde, iktisadi alanda Devletçilik ilkesinin kabulü ve uygulanmasında İsmet İnönü, Atatürk'e her an destek verdi ve yardımcı oldu. Bütün bunlara rağmen, yönetime ilişkin konularda, tekdüze ekonomi ve Hatay Meselesinde 1937 yılının başından itibaren Atatürk'le ters düşmeye başladı. Eylül ayında da Başbakanlıktan ayrıldı.[496]

Onun başbakanlıktan ayrılmasında çok şey söylenir. Bu hususta o kadar çok söylenti vardır ki, tarifi imkansız.

Söylentilerden biri Nyon Konferansı ve Antlaşması ile ilgilidir. Güya, İnönü bu antlaşmaya karşı çıkmış. Söz konusu antlaşma Türkiye'yle İtalya arasında ciddi sorunlara yol açarmış. Anlaşmayı Türkiye Cumhuriyeti adına imzalayan da Hariciye vekili Tevfik Rüştü Aras.[497] Bu belli ki bir söylenti, doğru olup olmadığını bilmiyoruz. İkinci söylenti ise, Ankara'da Bira Fabrikası açılması olayı. Bu fabrikanın açılması gecikmiş. İsmet İnönü'nün eniştesi Kudüslü Abdürrezzak ve mebus Ah-

494 9. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti, Vikipedi

495 Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetleri Listesi -Vikipedi

496 Komisyon, a.g.e., s. 285

497 S. Kocabaş, a.g.e., s. 362-363

met İhsan Tokgöz adlı iki kişi İstanbul'da Bomanti Şirketi'nin imtiyaz ortaklığını almış. Çok kar ediyorlarmış. Güya, Ankara'da Bira Fabrikası kurulursa zarar edecekleri endişesine tutulmuşlar ve yeni kurulacak olan fabrikanın kuruluşunu geciktirmeye başlamışlar. Bunda İsmet İnönü'nün de rolü varmış.[498] Tabi ki bunun da doğru mu, değil mi olduğunu bilemeyiz. Öyleyse söz konusu söylentilere kulak asmayacağız. Bunu ben bir misal olarak, söylentilerin ne gibi boyutlara varacağını belirtmek için verdim. Çünkü, bilmekte fayda var. Nedeniyse 12 yıl süresiz ve kesintisiz Başbakanlıkta kalan birinin bir anda görevden ayrılması veya alınması, tabi ki bu dikkat çeker.

Atatürk, 13 Kasım 1937'de Doğu Anadolu gezisine çıktı. Bu geziye Başbakan, Bakanlar ve komutanlar da katıldı. Sivas, Malatya, Diyarbakır, Elazığ, Adana, Mersin, Afyonkarahisar ve Eskişehir vilayetleri gezildi. O bu gezide Malatya Sümerbank Bez Fabrikası'nda incelemelerde bulunmuş, Diyarbakır Üniversitesi'nin açılması için ayrılan arsaya bakmış, hatta Diyarbakır-Irak-İran demiryolu inşaatının temelini atmış, 17 Kasım 1937'de Dersim ve Elazığ illerine geçerek, incelemelerde bulunmuştur. Atatürk bu gezide Dersim'le yakından ilgilenmişti. Soyungeç köprüsünün açılışını yapmış, hatta söz konusu köprünün adına Singeç konması teklifinde bulunmuş, Pertekli gençler ve çocuklarla da ilgilenmiş, bir kısmını yanına çağırıp bakmış, yüzlerinden çıkan Şark çıbanlarının nedenini onlara sormuş, aldığı cevaplarda buna sineklerin yol açtığını öğrenince hükümet doktorunu acilen çağırmış, ona tedavilere tez elden başlanmasını ve gecikmeden söz konusu yaralarla mücadele edilmesi emrini vermiştir.

Atatürk Doğu Anadolu gezisinde Elazığ'a da uğramıştı. Onun geldiği gün Elazığ Halkevleri'nde bir gece düzenlendi. Bu gecede Atatürk bir konuşma yapıp, Elazığ adının aslında Elazık olduğunu, buna rağmen bu şehre Osmanlıdan beri Elaziz denildiğini, bu ismin yanlış olduğunu, şehre bundan sonra Elazığ denilmesi gerektiğini söyledi. Gece yarısı bir ara Atatürk, çevresinde toplanan kalabalığı aldı, onlara "**Yürüyelim arkadaşlar**" dedi: Bu sözün üzerine Elazığlılar, marş ile Elazığ sokaklarında toplu halde yürümeye başladılar.

498 S. Kocabaş, a.g.e., s. 363-364

Atatürk, 22 Ocak 1938-1 Şubat 1938 arasında Yalova'da kaplıcalarda dinlendi. Çünkü rahatsızlığı artmıştı. Sağlığı yönünden bazı şikayetleri vardı. Doktor onu muayene etmiş ve Siroz başlangıcı teşhisini koymuştu.[499]

1) Hatay Devleti:

1938 yılında Almanya Avusturya'yı ilhak etmişti. Fransa bunun üzerine Türkiye ilişkilerinde yumuşamaya başladı. İki ülke arasında 3 Temmuz 1938'de bir Askeri Antlaşma imzalandı. Bu anlaşmadan Hatay'ın belirlenen statüsü korundu. Türkiye-Fransa arasında 4 Temmuz 1938'de bir Dostluk Antlaşması imzalandı. Bunun üzerine İskenderun Sancağı'nda seçimler yapıldı. Ağustos ayında gerçekleştirilen seçimlerin ardından, İskenderun Sancağı Meclisi 2 Eylül 1938'de açıldı. O gün toplanan Meclis İskenderun Sancağı adını değiştirip, Hatay Devleti adını verdi. Meclis bu devletin yönetim şeklini de Cumhuriyet olarak belirlemişti.[500] Atatürk tuttuğunu koparan bir adamdı. Böylece o başladığı işi bitirmişti, gönlü rahattı.

2) Atatürk'ün Vefatı:

Mustafa Kemal Atatürk, 16 Ekim 1938'de ilk krizi atlatmış, sağlığı gittikçe düzelmeye başlamış, 22 Ekim 1938'de sağlık durumunun çok iyi olduğu bildirilmiş, ancak o, Ankara'da Cumhuriyet Bayramı törenlerine 29 Ekim 1938'de katılamamış, törende okunması için bir mesaj göndermişti. Yatağındaydı. Daha ayağa kalkmamıştı. O durumda 15 gün kaldı. Yataktan hiç çıkmamıştı. Yine bir kriz geldi. Durum normal seyrinden çıkmıştı. 10 Kasım 1938'de sabah saat 9'u 5 geçe dünyaya gözlerini yumdu.[501]

Türk milleti yeis içindeydi. Tabutu 16 Kasım 1938'de, Dolmabahçe Sarayı'nda tören salonuna Türk bayrağı ile örtülü bir katafalk üzerinde konuldu. Halkın ziyareti

499 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –II-, a.g.e., s. 389-390

500 Komisyon, a.g.e., s. 246

501 N. Kasım, a.g.e., s. 147

için o gün izin verildi. 16 Kasım 1938'de Aziz Ata'sını İstanbul halkı kabre uğurlamadan önce doya doya seyretti. 19 Kasım 1938'de, yine bu salonda onun cenaze namazı kılındı. İmam Prof. Dr. Şerafettin Yaltkaya'ydı. Cenaze alayı Gülhane Parkı'na geldi. Tabut burada Yavuz zırhlısına bir torpidoyla kondu. İzmit'e götürülen cenaze oradan özel bir trene Ankara'ya uğurlandı. 20 Kasım 1938'de Atatürk'ün naaşı Ankara'daydı.[502] Doktorlarından biri onun için, zayıftı, kilo vermişti; şuuru, muhakemesi ve mantığı yerindeydi, der.[503] Ruhu şad ve bahtiyar olsun.

VIII- DERSİM'İN ADI TUNCELİ

Dersim İsyanı hakkında çok şey söylenir. Bu hususta çok yazılar yazılmış, hatta ilmi araştırmalar bile yapılmıştır. Olay Türkiye sınırları içinde patlak vermiştir. Hatay Meselesinin yeniden kızıştığı bir dönemde, nasıl ki, Musul Meselesinde Hakkari Nasturi İsyanı, peşinden Şeyh Sait İsyanı patlak vermişse bu devrede de Dersim İsyanı patlak vermiştir. Tarihçiler genellikle böyle yazarlar. İsyanlarla yabancılar arasında ilişki böyle kurulur. Önemli olan bunu zihinlere yerleştirebilmektir. Çünkü Türk milletinin en hassas noktası yabancılardır. Hakkari Nasturi isyanı doğrudur. Bu isyanı İngilizler çıkarmıştır ama, gördük ki Şeyh Sait İsyanıyla yabancıların hiçbir alakası yok. Kaldı ki Şeyh Sait isyanı bir Kürt isyanı değil. Aslında Dersim isyanı da Kürt isyanlarından biri değil. Ancak İsyan elebaşısı Seyit Rıza ile Kürtleştirilmiş Dersim Kızılbaşlarından biridir. Oysa Kürtler Kızılbaş, yani Alevi değil, Şafidirler.

Dersim İsyanı, Şeyh Sait İsyanından daha büyüktür. Şeyh Sait İsyanı 2 ayda bastırılmış, ama Dersim isyanı bir yılı aşkın bir süre devam etmiştir. Bu isyanda yer alan kimseler Kürtler değil, Zazalardı. Gerçi Şeyh Sait İsyanında da Zazalar, yani Koçuşağı Aleviler vardı[504] ama, Kürtler de var, onların niyeti Kürdistan'ı kurmaktır[505] denir. Ancak yapılan ilmi çalışmalar her iki olayda, hatta Kürt Teali Cemiyeti

502 N. Kasım, a.g.e., s. 148

503 Cemal Kutay, Atatürk'ün Son Günleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1981, s. 163

504 Rıza Zelyut, Dersim İsyanları ve Seyit Rıza Gerçeği, Kripto Kitaplar/26, Ankara 2010, s. 191

505 R. Zelyut, a.g.e., s. 188-190

yer almasına rağmen Koçgiri isyanında Kürtlerin yer almadığını doğruluyor. Çünkü yıllardan beri Doğuda isyan çıkaranların Kürtler olduğu propaganda edilmişti.

Kürtçü örgütler, Dersim'i de tetiklediler. Alevi aşiretleri içinde bazı okumuş kimseler vardı. Bunlar aşiretleri içinde okumuşlukları nedeniyle söz sahibi oldular. Nasıl oldu, bilmiyoruz, tek yaptıkları şey Türkmen Alevileri Kürt olarak göstermekti. Öylesine propaganda yaptılar ki, çevrelerinde yeteri kadar adam topladılar. Onlar Kürtçüler tarafından silahlandırıldı. Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşum sürecinde isyanlar çıkarmaya başladılar, hatta bin bir zahmetle kurulan düzeni yıkmaya yöneldiler. Dersim İsyanları da böyle başladı.[506] Acaba olay bu yazarın dediği gibi midir? Dersim İsyanında Kürtler var mıdır?

Zazalar ve Kürtler aynı millet değildiler. İkisi de Müslümandı. Ancak dilleri farklıydı. Soner Yalçın'ın Hürriyet Gazetesi'nin 20 Aralık 2009 sayısında yayınlanan "**Zazaca Kürtçe Değildir**" yazısında bunu görüyoruz. Kürtçeye nazaran Zazaca Türkçeye daha yakın bir dildi. Kürtçe Zazacaya nazaran dil yapısında daha çok Arapça ve Farsça kelime barındırmaktaydı. Zazalar Alevi ya da Hanefiydiler. Cemal Şener'in "**Alevilerin Etnik Kimliği (Aleviler Türk mü?) Kürt mü**" adı makalesinde bunu görüyoruz. Kürtler Şafi[507] ve Yezidiydiler.[508] Kürtlerin içinde pek Alevi yoktu.[509] Daha doğrusu Alevilik Türkmenlere has bir kavramdı. Bunu Cemal Şener söz konusu makalesinde belirtiyor. Türkmenler de Alevi[510] ya da Hanefiydiler. Hanefilere son zamanlarda Sünni derler. Aslında, bunlar daha önceleri Bektaşiydiler. Alevilik de Bektaşilikten sirayet etmişti. Bektaşilerin belli bir kültürü ve tekkeleri varken, Alevilerde İkinci Mahmut'tan sonra kargaşa yaşandı. Bu kargaşa bir yüzyıl

506 R. Zelyut, a.g.e., s. 131

507 R. Zelyut, a.g.e., s. 124

508 Arş. Gör. Şakire Çelik, Yezidilerinin Yaşam Pratikleri ve Kimlik Algısı, Mukaddime, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 4, Mardin 2011, s. 162.

509 R. Zelyut, a.g.e., s. 125-126

510 Burhan Kocadağ, Doğu Anadolu'da Yer Alan Alevi/Türkmen Kökenli (Loulan)-Lolan Oymağı'nın Etimolojik Araştırma Raporu, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Yaz Dönemi, Sayı 26, Ankara 2003, s. 199-200

kadar devam etti. Vaka-yı Hayriye ile Bektaşilik yasaklanmış,[511] tekkeleri Nakşibendi tarikatlarının ileri gelenlerine, şeyhlerine verilmişti.[512] Bunu Rumeli'de değil, Anadolu'da yaptılar.

A) TARİHİ YAPI

Rumeli Bektaşiliğini muhafaza ederken[513] Anadolu Bektaşilik'ten uzaklaşmaya başladı. Çünkü yakın takipteydi. Başlarında onları yönlendirecek Bektaşi önderleri yoktu. Dersimliler Türkmendi. Hatta, İkinci Mahmut, Dersimli Alevilere karşı sonradan Hamidiye Alaylarını kullandı, onları bu Kürtlerle tedip etmeye çalıştı. Çünkü ona söz konusu harekat tarzı atalarından miras kalmıştı. II. Mahmut'un ceddi III. Murat, Hakkari'de bulunan Kürt beyine yolladığı fermanda;

"*Emrinizde bulunan Kürt askerleriyle kusursuz ve eksiksiz bir halde cenge hazır olasız. Tebriz'de bulunan vezirim Cafer Paşa'dan haber gelir gelmez acele hareket edip Tebriz'de ona mülaki olasız. Kürt emirleri, şimdiye kadar Kızılbaşlara kılıç sallayarak Allah yolunda gaza ve cihad edegelmişlerdir*" diyordu.[514]

Mehmet Şerif Fırat, Hamidiye Alayları'nın bölgedeki Alevi aşiretlere yaptığı zulmü bizzat gözleriyle görmüş, bunu kitabında belirtmiştir.[515]

Askeri okullarda, Harp Okulları'nda, buna Harp Akademileri de dahil, İkinci Mahmut sürekli övülmüştür. Ondan yenilikçi bir padişah olarak bahsedilmiştir. Acaba bu doğru mudur, oturup da kimse düşünmemiştir. Bir orduyu mahvetmenin, o orduyu toptan ortadan kaldırmanın neresi yenilikçilik. Çünkü beyinler o zamanlar Av-

---

511 Fahrettin Öztoprak, Babailer, Balkan Türkleri ve Şeyh Bedrettin, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı/245 İstanbul 2010, s. 248

512 F. Öztoprak, Babailer,… a.g.e., 357-358

513 F. Öztoprak, Babailer,… a.g.e.,, s. 330

514 R. Zelyut, a.g.e. s. 55

515 R. Zelyut, a.g.e., s. 60

rupa'ya, batıya şarj edilmişti. Avrupa ne derse güzeldi, doğruydu. Avrupa bu Osmanlı ordusunun ortadan kaldırılmasını tasvip etmiş midir, onu yapan padişah yenilikçidir. Avrupa demek yenilikçi demektir.

Bizim aydınlarımız yıllardan beri Batı'nın her dediğini körü körüne kabul etti. Çünkü Batı medeniyet demekti, uygarlık demekti. Batı demek insanlık demekti. Oysa Avrupa, Yunanlıları ayaklandırmış, onları Osmanlıya karşı büyük bir isyana sevk etmişti. Yunanlılar bu isyanla bağımsızlıklarını elde edecektiler. Plan buydu. Mora'da ve Tesalya'da başlayan Yunan isyanı 1822-1825 yılları arasında bastırıldı, hatta Atina'yı bile Mısır kuvvetleriyle birlikte isyancılardan temizledik.[516] Vay bunu yapan sen misin, ordunu halletmek kolay dediler. Ordunun adı Yeniçeri Ordusu'ydu. Bunlar savaşçıydılar. Ama I. Abdülhamit'ten beri Ayanlar türemişti. Bu ayanlar bulundukları bölgenin derebeyiydiler.

Birinci Abdülhamit'ten beri Alaylı askerler de boy göstermeye başlamış, bunların yekunu gün geçtikçe artmıştı. Yeniçeriler hem Alaylılara hem de Derebeylerin adamlarına karşıydılar. Aralarında sürtüşmeler meydana geliyordu. Bu derebeylerden biri de Alemdar Mustafa'ydı. Nasıl olmuşsa o, paşalık unvanını almış, kendisine Alemdar Mustafa Paşa dedirtmeye başlamıştı. Derebeyler III. Selim ve Dördüncü Mustafa zamanında boy göstermiştiler.

Askeri okullarda Alemdar Mustafa, ballandıra ballandıra anlatılır, o kahraman, hatta sadrazam bile[517] yapılır. Oysa söz konusu adam, emrindeki adamlarla İstanbul'a gelip Topkapı Sarayı'nı basan biridir. Zorbadan başkası değildir. Nasıl sadrazam olmuş, şaşarsınız. Emrindeki zorbalara da yaran denilir. Anlatılır, vay efendim, cephaneliği barut fıçılarını ateşe verip Yeniçerileri havaya uçurdu diye,[518] ona övgüler dizilir ama, işin iç mahiyetini kimse bilmez. Kabakçı Mustafa neyse, Alemdar Mustafa da odur. Birbirlerinden farkları yoktur. Şimdi sen kalk, bunu o dönemin düzmecelerini anlatanlara söyle, dinlemezler bile.

---

516 Mithat Sertoğlu, Mufassal Osmanlı Tarihi (Resimli-Haritalı) V. Cilt, Türk Tarih Kurumu/IV/A-2-2.11.Dizi-Sa.8, Ankara 2011, s. 2884-2885

517 M. Sertoğlu, V. Cilt, a.g.e., s. 2831

518 M. Sertoğlu, V. Cilt, a.g.e., s. 2839

Zorbalardan biri de Paspanoğlu'dur. Diğeri Pazvantoğlu Osman'dır. Bir diğeri Tepedelenli Ali Paşa'dır. Cabbarzade Süleyman'dır. Karaosmanoğlu Ömer Bey'dir. Serezli İsmail'dir. Kalyoncu Mustafa'dır. Paspanoğlu ve Pazvantoğlu ortadan kaldırılmıştır ama, diğerlerinin her birinin 5000-10.000 silahlı adamları vardır. II. Mahmut bunlarla sözleşme bile yapar.[519]

II. Mahmut'un hocası Kürt Abdurrahman Efendi'dir. Ona saygısı büyüktür. O sırada Kuzey Irak'ta, Şehrizor'da Halid-i Kürdi adında biri çıkmış, Halid-i Bağdadi adını almış, Şam ile Kuzey Irak arasında mekik dokumaktadır. Nakşibendi Tarikatı'nın başına geçmiş, Halidilik kolu diye bir Nakşibendi kolu kurmuştur.[520] Amacı din ve tarikat maskesi altında Kürtçülüğü yaymaktır. Kürt Abdurrahman Efendi'nin de ona saygısı büyüktür. Sonunda bu adam, talebesi II. Mahmut'u Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmaya razı eder. Zaten padişahın III. Selim'den dolayı bu orduya kini vardır. II. Mahmut hocasının teklifini seve seve kabul etmiştir.[521] Ve 1826 yılında Yeniçeri Ocağı topa tutulur. Esnaf ve hali vakti yerinde olanlar da II. Mahmut'a destek vermişlerdir. İstanbul'da yoğun bir Yeniçeri kıyımı başlar. Olayın adına Vaka-yi Hayriye denir. İş bununla bitmemiştir. Yine Kürt Abdurrahman Efendi'nin etkisiyle Bektaşilik yasaklanır. Hacıbektaş Tekkesi dahil, Anadolu'daki bütün Bektaşi tekkeleri çok geçmeden, bir yıl sonra vefat edecek olan Halid-i Bağdadi'nin halifelerine verilir.[522]

Çok geçmeden Avrupalılar Navarin'de bulunan Osmanlı donanmasını yakarlar.[523] Böylece ordusu yok olan Osmanlı donanmasız da kalır. Yunanlılar akabinde ayaklanırlar. Mora'da, Atina ve çevresinde, Tesalya'da isyanlar başlar. Osmanlının askeri kalmamıştır ki varsın önceki gibi Yunan İsyanını bastırsın. Atina dahil, Mora

519 M. Sertoğlu, V. Cilt, a.g.e., s. 2833

520 Halid Bağdadi, Vikipedi

521 M. Sertoğlu, V. Cilt, a.g.e., s. 2891

522 F. Öztoprak, Oğuzların İsyanı….,a.g.e., s. 268

523 M. Sertoğlu, V. Cilt,,a.g.e., s. 2906-2908

yarımadası elimizden böylece çıkar[524] ve bir Yunan devleti doğar.[525] Bu Yunan devletinin kurulmasında tek sorumlu II. Mahmut'tur. Bu nedenle Batı adı geçen padişahı alkışlar, onu yere göğe sığdıramaz. Bizimkiler de Avrupalının ağzına bakar. Hatta Mustafa Kemal ve Cumhuriyetçiler bile.

Dersimlilerin dramı burada başlar. Çünkü onlar Bektaşidir. Ama Bektaşilik yasaklanmıştır. Tekkelerine Nakşi Halidi şeyhleri padişahın fermanıyla gelmiş, çöreklenmişlerdir. Onlara ne deseler, tutuklanacaklar, ömürlerine yazık olacak. O sırada yeni ordunun kurulması için asker alımları da başlamıştır.

Halidiler durumdan memnun olmazlar. Hepsi 1828 yılında Sivas'a sürgün edilir.[526] Bu askerlik öyle 4-5 yıl değil, süresiz. Bir giden daha gelmiyor. Tekkelerin başına geçen Halidi şeyhleri onlara akıl verir. Çoluğunuzu çocuğunuzu, canınızı, malınızı kurtarmak istiyorsanız, bizim dediklerimizi aynen uygularsınız. Başka çare yok. Yavaş yavaş Kürtleştirme hareketleri başlar. Çünkü Kürtleşirsen hem askerden hem de vergiden muaf olacaksın. Ama bilmezler ki, Halidilik Aleviliğe tepki olarak doğmuştur.[527]

B) DERSİM'LE İLGİLİ BİR ÇALIŞMA:

2010 yılında 11. Sınıfta okuyan bir öğrenci var. Adı Yiğit Uysal. O, İsmail Görgülü adlı öğretmeninin kontrol ve gözetiminde büyük bir dikkat ve titizlikle, "**Dersimli Anadolu Türkmenleri ve Onların Tarihi Süreç İçerisindeki Yeri Proje Çalışması**" adlı bir ödev çalışması yapmış. Yiğit Uysal. Manisa'nın Salihli ilçesinde Türk Birliği Lisesi'nde 2010 yılında okuyor. "**Tübitak Orta Öğretim Kurumları Arası Proje Araştırma Yarışması**"a söz konusu çalışmasıyla girmiş. O bu projeyle

524 M. Sertoğlu, V. Cilt, a.g.e., s. 2910

525 M. Sertoğlu, V. Cilt, a.g.e., s. 2911

526 Rüya Kılıç, Osmanlı Devleti'nde Yönetim-Nakşibendi İlişkisine Farklı Bir Bakış: Hâlidî Sürgünleri, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, İstanbul Gelişim Akademisi Eğitim ve Danışmanlık Hizmetleri A. Ş., Yıl: 7, sayı: 17, 2006, s. 109

527 Fatih M. Şeker, Cumhuriyet İdeolojisinin Nakşibendilik Tasavvuru (Şerif Mardin Örneği), Dergah Yayınları, İstanbul 2007, s. 33

Salihli'yi temsil etme hakkını kazanmış. 24 sayfalık çalışmasını Salihli Belediyesi internet sitesine koymuş.

Dersim milletvekili Hasan Hayri Bey, 1921'deTBMM'debir konuşma yapar, "*Harzem'den gelen ve Türkçe konuşan atalarıma Selçuklu Sultanı Alaattin Keykubat'ın buraya yerleşme izni verdi, Yavuz Sultan Selim zamanında Harzemli Alevi Türklerin can güvenlikleri nedeni ile, Dersim dağlarına çekilmek zorunda kalındı ve burada Türkçe'den uzaklaşıldı*" der. Yiğit Uysal, adı geçen çalışmasında bu konuşmaya yer vermiş. O, 24 Aralık 2009'da Ersin Bey'e soru sormuş, Dersimlilerin Türkmen olduklarını nasıl anladınız, bunun belgeleri var mı, demiş. Ersin Aybar, bu sonu üzerine aşiret isimlerini sıralamış, her aşiretin de Horasan'dan geldiğini belgeleriyle paylaşmış, "*Bugün kökünü merak eden bir Dersimli olursa tarihini araştırdığı zaman atalarının Horasan Türkmeni olduğu ve zamanla dilini kaybettiğini göreceğini*" de belirtmiş.

Söz konusu çalışmada röportaj yapılan Hıdır Ulaş, "*benim babam İsmail, İsmail'in babası Hacı, Hacı'nın babası Ali, Ali'nin babası Ahmet, Ahmet'in babası Mustafa, Mustafa'nın babası Salman Ağa, SalmanAğa'nın babası (Büyük) Cemal ,Cemal'in babası Hüseyin Kuli , Hüseyin'in babası Ali (Beyt), Ali'nin babası Mustafa, Mustafa'nın babası Seyit, Seyit'in babası Şıh (Şeyh) Ahmet, Şıh Ahmet yukarı Türkistan yani Horasan'dan gelme Horasan Türkmenidir*" diyor. Evet, bu sözler doğrudur. Dersim halkı Alevi Türkmeni oldukları halde zamanla ya Zazalaştırılmış, ya da Kürtleştirilmişlerdir. Bunu da devletin eliyle oraya, Dersim tekkelerine gönderilen Nakşibendi şeyhleri yapmıştır. Çünkü II. Mahmut'tan önce belirli bir eğitim sitemleri olan, belirli bir yaşayış tarzları olan, belirli bir dili ve kültürleri olan Dersim halkı, 100 yıl içinde değirmende öğütülen buğday tanesi gibi un haline gelmiş, daha doğrusu posaları çıkarılmıştır. Rüzgarda savrulan birer yaprak gibidirler. Üflenen ya da esen yerden uzaklaşırlar. Bundan sonra onlar kendi istikametlerini tayinde birilerinin emrine bırakılmışlardır.

Yiğit Ulaş, çalışmasında Ersin Aybar'la da röportaj yapmış. Bu şahıs Dersim kökenli. Hukuk Fakültesi mezunu, avukatlık yapmış, 63 yaşında. Şimdiki halde bir gazetede köşe yazarlığı yapıyor. Önceki paragrafta bahsettiğimiz Hıdır Ulaş da Dersim kökenli. Ona arkadaşları Kürt Hıdır diyor. Hıdır Ulaş, Kürtlüğü kabul etmiyor

ama, kendisine Kürt Hıdır denmesinden rahatsız değil. Çünkü aslının ne olduğu biliyor. Ailesi Dersim isyanında Salihli'ye sürülmüş. Kendisi 79 yaşında. Yiğit Ulaş ona 2 Ocak 2010'da sorular sormuş, cevaplar almış. Yukarıdaki sözler röportajda Hıdır Ulaş tarafından söylenmiş. Ayrıca Hıdır Ulaş, Dersim'deki Koçgiri, Beytuşağı ve Koçuşağı aşiretlerinin Türkmen Şıh Hasan'dan geldiklerini belirtmiş.

Yiğit Ulaş, Salihli'de bulunan 32 Tunceliliyle yüz yüze anket de yapmış. Bu ankette onlara "*Kendinizi hangi etnik yapıya mensup görüyorsunuz?*" sorusunu sormuş. Bu soruya ankete katılan 32 kişinin 30'u, yani % 93.71'i Türkmen, 2'si yani % 6.25'i Kürt ya da Zaza cevabını vermiş.

Bu röportaj ve anket bir öğrencinin yapmış olduğu çalışmadır, ama güzel bir çalışma. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğrencisi Mustafa Türközü'nün, 26 sayfalık, üzerinde hocası Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'ın imzası bulunan "**Bilecik Vilayeti Yer Adları**" adlı 1966-1967 Mezuniyet Tezi'nden çok daha kaliteli. Büyükleri ve konu hakkında çalışanlar Yiğit Uysal'ı kendilerine örnek alsınlar. Onun çalışmasında ayrıca kendisi tarafından çekilmiş renkli fotoğraflar da var.

1240 yılında Babai Türkmen eylemlerini katılan Hacı Bektaş Konya Sarayı'nın baskısından uzak kalmak için bir süre Dersim'de gizlenmişti. Onu burada gizleyenler Saru Saltuk ve ona bağlı Türkmenlerdi. Hacı Bektaş ve Saru Saltuk dolayısı ile Dersim halkı Bektaşilere yaklaşmış, Türkmenlerle içli dışlı olmuştular.[528] Öyle bir zaman gelmişti ki, kendilerini Türkmenlerden ayıramaz olmuştular.

Herhangi bir Dersimli Zaza'ya nereden geldiniz denildiği zaman, Hacı Bektaş ve Saru Saltuk Türkmenleri gibi, Horasan'dan geldik diyorlardı. Bunu Yiğit Uysal'ın Proje çalışmasında röportaj yaptığı Ersin Aybar da açıkça çık ifade ediyor. Horasan, Doğa Anadolu'da bulunan Horasan kazası değil, İran-Türkmenistan-Afganistan topraklarının o zamanki ortak kısmını ifade eden Horasan topraklarıydı.

Dersimliler, yani Alevi Zazalar için söz konusu olan durum Kürtler için söz konusu değildi. Çünkü, Kürtler Babai Türkmen Ayaklanması'nda isyanı tediple görevli Selçuk ordusu saflarında yer almış, bu çarpışmalarda Frank, Alman, Gürcü ve Rum

528 F. Öztoprak, Oğuzların İsyanı…,a.g.e., s. 197-198

yabancı askeri birlikle beraber hareket ederek, Türkmenlere karşı yer almıştılar.[529] Hatta Kürtler işgalci Moğol kuvvetlerine karşı zerre kadar hareket etmezlerken, Türkmenler ve Zazalar Moğol işgalcilere karşı yıllarca karşı koymuşlardır.

C) OLAYLARIN NEDENİ?

Peki, Dersim İsyanı neden durduk yere patlak vermişti. Bunun öncesi var mıydı? Sivas'ta, 1921'de Milli mücadeleciler karşı isyan bayrağını kaldıran Koçgiri'lerin Dersimlilerle bağlantıları var. Koçgiri Ayaklanmasına katılanlar hakkında, bunların elebaşları Kürt, hatta Kürtçülük yapıyor dense bile, Zazalık ve Alevilikleri var, hatta Türkmenlikleri de. Onlar için, "*bunlar Kürtçe konuşmakla beraber, hepsi Türkçe biliyordu. Çoğunlukla Türk ve Alevi idiler. Koçgiri aşiretinin bulunduğu yerler ile dağıldığı yakın bölgeler genişti. Nüfus sayısı ise 40 bine yaklaşmaktaydı. Bu geniş bölge içinde yer yer Türkçe ve Kürtçe konuşulmakta idi. Kuruçay, Zara ilçelerinde Türkçe konuşanlar çoğunlukta idi. Aşirete mensup ailelere meskun olan köyler ve ilçelerin adları Türkçe idi*" denilmektedir[530]

Klasik felsefe Dersim İsyanı'nı Hatay Meselesi'ne ve Fransız kışkırtmasına bağlar. Ancak bu o kadar da basit bir mesele değildir. İsmet Paşa'nın İkinci hükümet yönetiminde HakkariNasturi isyanları çıkmıştı, bunu görmüştük. Bu isyan pek etkili olmadan bastırılmıştı. Sonra, İsmet Paşa görevden alındı, Başbakan olarak Ali Fethi Okyar atandı. 2-3 ay geçmeden Şeyh Sait İsyanı patlak verdi. Yine 8. Hükümet dönemini dolduran İsmet Paşa, 1937 yılında Başbakanlıktan alındı, yerine Mahmut Celal Bayar getirildi. İsyan çoktan başlamış ve devam ediyordu. O arada Seyit Rıza yakalanmış olabilir, ama isyan kontrol altına alınmamıştı.

Aslında Şeyh Sait İsyanının da bir hazırlık dönemi vardı. Bu hazırlık dönemi Ali Fethi Okyar Başbakan tayin edilmeden öncesinden başlamıştı. O dönemde isyanla ilgili bazı kişiler Mustafa Kemal'in Doğu gezisinden sonra gözaltına alınmış, hatta sorgulamalarda Şeyh Sait'in varlığı keşfedilmişti.

---

529 F. Öztoprak, Oğuzların İsyanı…,a.g.e., s. 98-99

530 K. Esengin, a.g.e., s. 217

Bir toplum durduk yere ayaklanmaz. Elbette bunun nedenleri vardır. Ama araştırmacılar ve tarihçiler o nedenlere neden pek değinmezler, bilmem. Değinenler var, yok değil ama, ben burada genel olarak ifade ettim. 1921 yılında Sivas'ta isyan edenler Koçgiri aşiretiydi, Aleviydi. 1925 yılında isyan edenler Dersimlilerin bir asırlık sürede Tarikat şeyhlerinin tesiriyle Sünnileşmiş kesimiydi. Dersim isyanında bulunanlar ise, Alevilerdi. Bunlar aslen Kürt değil, hatta Zaza bile değil, Alevi Türkmendiler.

D) DERSİM İSYANI

Seyit Rıza, Dersim ve çevresinde bulunan Şeyh Hasanlar topluluğunun Yukarı Abbaslar kolunun lideriydi. O kendini Seyit ilan etmiş, böylece daha da güçlenerek, diğer aşiretleri de etkisi altına almış. Devlet adamlarıyla ilişkisi varmış. O bu ilişkisi büyük bir kurnazlıkla yürütmekteymiş. Bilhassa söz konusu ilişkisini çevresine göstermeyi huy edinmiş. Böylelikle diğer aşiretler onun devlet konumunda ne kadar saygın ve sözü dinlenir bir kişi olduğunu anlamış ve ona biat etmiştiler.

Şeyit Rıza'nın ayrıca bir çetesi varmış. Bu çeteyle rakip aşiretleri korkutuyormuş. Ovalık arazide bulunan köy ve kasabalara baskın yaptırarak, mal gasp ettiriyormuş. Seyit Rıza, bu çetesini çok iyi yönettiğinden çevrede bulunan rakip aşiretler onun egemenliğini kısa zamanda kabul etmişler.

Seyit Rıza'nın ve ailesinin hayat hikayesi oldukça karışıktır. Bu aile bir yandan Kürt kimliğini benimseyerek Kürtçülük hareketi yapmış, bir yandan Araplığı benimseyerek Seyitliğini ilan etmişti. Aslında Seyit Rıza ve ailesi ne Kürttü, ne de Seyitti. O Dersim'e çok önceden gelen Kızılbaş Türkmen aşiretlerinden biri olan Şeyh Hasanlar'dandı. Daha doğrusu, Seyit Rıza'nın ailesi ve sülalesi Dersim'de 500 yıllık bir derebeylik geçmişi olan bir düzenin en üst kesimiydi. O derebeyliğinin nimetlerinden faydalandıkça faydalanıyordu. Bunu belgeler göstermektedir.[531]

531 R. Zelyut, a.g.e., s. 250-251

"*Dersim'in Yukarı Abbas (Abbas Uşağı) Aşiret Reisi olub gıyaben idam cezasına mahkum olan Seyit Rıza'nın hukuk-ı şahsiye davası baki olmak üzere affı*."[532] Bu karar 8 Aralık 1912 Pazartesi günü verilmişti. Çünkü Osmanlı onun saldırılarını, aşiretleri kendine bent etmesini ve yağmalarını tespit etmiş, kararını vermiş, ama nasılsa Seyit Rıza'yı affetmişti. O, aşiret gücüyle dedelik ve seyitlik gücünü o kadar ustalıkla ve kurnazca kullanıyordu ki, Dersim halkı kara talihin kör hikayesi durumuna düşmüştü.[533]Bu durum Dersimlilere çok ağıra patlayacaktır.

Seyit Rıza'nın akıl hocalarından Baytar Nuri; "*Merhum Seyit İbrahim, tahsilini ceddim Colikzade Mehmet Ali Efendi'den görmüştü. Mehmet Ali Efendi. Seyit İbrahime'e Kürtlük mefkuresini telkin eden emsalsiz Kürt bilgini idi. Seyit İbrahim, oğlu Rıza'yı aynı mefkure ile terbiye etmişti*" diyor.[534]

Dersim İsyanı aslında 1937 yılında çıkmamıştı. Çok, çok daha öncesi vardı. Bunu tarihçiler nedense saklarlar. Hatta Türk İnkılap tarihçileri bile öğrencilerine okutmaktan çekinirler. Yani Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde Dersim ve olaylarından bahsetmek yasaklanmıştır sanki.

25 Aralık 1935'de çıkarılan ve yürürlüğe konan bir kanunla Dersim adı kaldırılarak, bu vilayetin adı Tunceli yapılmıştı.[535]

1) Olayların Başlangıcı:

Türk Hükümeti, 1925 yılında Şeyh Sait Ayaklanmasını bastırmıştı ama, bu sefer Doğu Anadolu'da Dersim İsyanının ilk kıvılcımı atıldı. Yeni kıvılcımı çakan Koçlar aşiretiydi. Kürtçü Hoybun Örgütü de Ağrı civarlarında ülke yönetimine baş kıldırmıştı. Onu destekleyenler vardı. Ağrı İsyanı denen ayaklanma işte budur.

---

532 R. Zelyut, a.g.e., s. 252

533 R. Zelyut, a.g.e., s. 252

534 R. Zelyut, a.g.e., s. 253

535 Tunceli - Vikipedi

Seyit Rıza, ayaklanmacıları desteklemek için harekete geçti. Bakalım, Baytar Nuri bu ayaklanma hakkında ne diyor:

1925-1926 yılından beri Ağrı civarında Kürt çeteleri toplanmaktaydılar. Zamanı geldiğini düşünerek Kürdistan'ı bir an önce kurmak için Dersimli Seyit Rıza'ya harekete geçmemiz gerek dedim. Bunun üzerine Seyit Rıza ve Keçealan aşiretleri 1930 yılının ilkbaharında taarruza geçtiler. Erzurum ve Erzincan mıntıkalarını hedef almışlardı. Ayaklanma mıntıkası gün geçtikçe genişledi. Müşir Fevzi Paşa buraya olayları bastırmak için geldi. Seyit Rıza, Dersim'den Plömer aşiretine yardım göndermiş, Briman, Hayderan ve Demnan aşiretleri de Türk hükümetiyle işbirliğinde bulunan Kürt aşiretlere pek çok zayiat verdirmiştiler. Bu nedenle Türk güçleri Dersim'e girememişlerdi. Erzincan üzerinde gerçekleştirilen bir baskınla bir Türk taburu imha edilmişti. İsyancılar alınan ganimetlerle Dersim'e döndüler. Bu başarılar üzerine isyancılara Balan, Lolan ve Karsan aşiretleri de iştirak ettiler. Merh Gediği denilen mevkide Plömer Kaymakamı esir alındı. Onunla Türk kuvvetlerine haber gönderip teslim olmaları istendi. Ordu kumandanı Rüştü, aldığı takviye kuvvetlerle Abbasan aşiretinin yaşadığı bütün köyleri yerle bir etti. 27 Ekim 1930'de Dersimliler Türk askeri birliklerine taarruza geçtiler. 11. Tabur kumandanı Sırrı, mühimmatıyla birlikte teslim oldu. Albay Rüştü bunun üzerine kuvvetlerini geri çekti. 7 Kasım 1930'da 3. Fırka kumandanı Ömer Halis Paşa, Dersim üzerine taarruzlarda bulundu. Ancak o, kış ve bastıran soğuklar nedeniyle taarruzu ilkbahara erteleyip, kuvvetleriyle birlikte geri çekildi.[536] Baytar Nuri'nin anlattıkları bu kadar. O yıl Hakkari valisi Fahri Bey, Elazığ'a gönderilmişti. Deli Fahri denen bu vali işi asker kullanmadan çözmek istedi.

Görüşmelere başladı. Ancak Seyit Rıza, olanların suçunu bir başkasının üzerine yıkmaya bire birdi. Deli Fahri'nin devam eden olaylarda rolü bulunduğunu çevreye yaydılar. İsmet Paşa, apar topar Elazığ'a geldi, aşiretleri ikna etmeye çalışan Vali Fahri Bey'i ve İbrahim Tali'yi uyardı.[537]

536 R. Zelyut, a.g.e., s. 274-276

537 R. Zelyut, a.g.e., s. 290

2) Şiddetlenen İsyan:

Dersimliler 21 Mart 1937'de Mahmut köprüsünü yıkıp Pah nahiyesini bastılar. 25 Mart 1937'de Seyit Rıza, adamlarına emrederek Sin Köyü Karakolu'nu bastırdı. Bu olaylardan sonra isyancılar her yöne yayıldılar. Yukarı Abbas Uşağı, Hayderan, Yusufan, Kureyşan, Demnan ve Bahtiyar aşiretleri de hazırlanmışlardı. Bunların toplam nüfusu 20 bin kadardı.

4 Mayıs 1937'de Mustafa Kemal Atatürk ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın da katıldığı Bakanlar Kurulu toplantısında gizli bir karar yayınlanmış, bu karara göre Dersim Harekatı o günden itibaren başlamıştı.

Sin Köyü Karakolu baskınından sonra, Suriye'ye sığınmış bulunan Hasanan aşireti reisi Mehmet Emin oğlu Fasih, başına topladığı adamlarla birlikte Diyarbakır'ın Karaköprü Karakolu'na bastı. Yusufan aşireti Türk ordusu tarafından tedip edildi. Elazığ'da bulunan İsmail Hakkı Bey emrindeki bir fırka kuvvet Dersim'e doğru yürüdü. Çatışmalarda Kırgan aşireti Türk kuvvetlerine yardımcı oldu. Basına olaylarla ilgili sansür konmuştu. Akşam gazetesi, 21 Haziran 1937'de, İsmet Paşa'nın Dersim'de büyük bir sevinç coşkusuyla karşılandığını, ıslahat çalışmaları için tedbirler aldığını haber veriyor, 23 Haziran günkü gazete haberinde Seyit Rıza'nın teslim olmak için haber gönderdiği yazıyordu.[538] Oysa 19 Haziran 1937'deki bir haberde Dersim'im sükuna kavuştuğu haberine yer verilmişti.[539] O arada Seyit Rıza, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na mektup yazmış, Türk uçaklarının Kürt köylerini Dersim'de yerle bir ettiğini bildirmişti.[540] İngiliz hükümeti 5 Ekim 1937'de İstanbul'daki elçiliğine gönderdiği yazıda, destek vereceklerinin söz konusu bile edilemeyeceğini, Seyit Rıza'nın isteklerinin kabul edilmediğini belirtmiş, elçilik Türk hükümetini konudan haberdar etmiştir.[541]Oysa Abbasan aşireti reisi Seyit Rıza'nın bu yazıdan bir ay kadar önce 10 Eylül günü tutuklandığı söylenir. Kimi kaynaklara göre

538 R. Zelyut, a.g.e., s. 297-298

539 R. Zelyut, a.g.e., s. 298

540 R. Zelyut, a.g.e., s. 301-302

541 R. Zelyut, a.g.e., s. 304

tutuklanma teslim olmakla gerçekleşmişti. Kimi kaynaklara göre de, Seyit Rıza barış görüşmesi için gittiği Erzincan'a ele geçirilmişti.[542] İngiliz hükümeti o kadar aptal mıdır ki, isyan olup bittikten, olayın elebaşısı yakalandıktan 25 gün sonra, kalksın elçiliği vasıtası ile Türkiye Cumhuriyeti hükümetine Seyit Rıza'nın kendileriyle irtibat kurduğunu, bu irtibatın yardım istemek olduğunu, 5 Ekim 1937'de de hükümetleri tarafından bu yardımın kabul edilmediğini bildirmiş olsun? Seyit Rıza, Türk ordusunun şiddetli tedip harekatıyla gücünü yitirmiş ama, yakalanamamış… İşte bu şekilde mektubun bir anlamı olabilir.

19-22 Ekim 1937 tarihli Tan Gazetesi'nde, "*Dersim isyanı sanıklarının mahkemelerine bugün de devam edildi*" diye başlayan bir haber yayınlandığına, 16 Ekim 1937 tarihli Ulus gazetesi de davadan bahsettiğine göre,[543] Dersim isyanının bastırılış tarihi 5 Ekim'den sonradır. Yani Dersim İsyanı, İsmet İnönü'nün Başbakanlığı bırakmasından en az 10 gün sonra bastırılmış da olabilir. Ancak olaylar devam etmekteydi. Atatürk'ün manevi kızı Sabiha (Gökçen) de pilot olarak bu tedip harekatında görev almıştı.

Olaylar 1937 yılının son aylarında bile bitmedi, 1938 yılına sarktı ve bir süre daha devam etti.[544] Ancak 1938 yılında Dersim'de sükunet sağlanabilmişti. Daha Dersim'in doğusu ve Ağrı taraflarında isyan yer yer devam ediyor olabilir. Çünkü yakalanmamış çeteler var.

Demek ki, sorgulanma tamamlanmış ve sanıklar mahkemeye sevk edilmiş. Yani 16 Ekim 1937'de sansür kalkmış. Seyit Rıza'nın yakalanış tarihini 11 Eylül 1937 olarak verilir. 22 Eylül 1937 günkü Akşam gazetesi onun, "*Hükümet kovaladı, ben kaçtım, fakat tek kurşun atmadım. Bir gün çobanım tayyareye bir kurşun attı, onu hırpaladım*" ifadesini yayınlamış.[545] Gazetedeki bu ifade av için ortaya atılan bir

542 Ayşenur Arslan-Hıdır Göktaş-Nadire Mater-Mahmut Övür-Seral Özzeybek, Nokta Dergisi Yıl 5, Sayı 25., 28 Haziran 1987, s. 11-23

543 R. Zelyut, a.g.e., s. 314-315

544 Cengiz Özakıncı, Özgün Belge ve Bilgilerle Dersim Dersi, Bütün Dünya Dergisi, Başkent Üniversitesi Kültür Yayını, Sayı 2010,/1 Ankara 2010, s. 15

545 R. Zelyut, a.g.e., s. 325

yem olabilir. Zaten, o çok geçmeden gelip, teslim olacaktır. Çünkü verilen ifadelere göre yakalanış tarzı çok şüpheli. Katırla giden Seyit Rıza, askerlere "*Seyit Rıza dedikleri benim*" diyor.[546] Hatta, Seyit Rıza'nın torununun verdiği o ifadede, "*Bazıları Seyit Rıza'nın Erzincan'da bir dostu olduğunu, o dostunun Seyit Rıza'ya, 'Erzincan valisiyle aram iyidir. Erzincan'a gel! Seni onunla görüştüreceğim! Devletle, hükümetle aranı yapacağım!'* diye haber göndermiş olduğunu söylüyorlar. Bu söylenenlerin ne kadar doğru olduğunu bilmiyoruz" deniyor.[547] Mahkeme 19 Ekim 1937'den[548] bir iki gün önce başlamışa benziyor. Çünkü Tan Gazetesi haberine göre ikinci celse o tarihe verilmiş ve mahkeme devam etmiş.

3) Sonraki Çarpışmalar:

Kör Abbas, Keçeli ve Baluşağı aşiretlerinden derlenmiş bir çete, Akkaş mevkiinde pusuya yatıp, 7 jandarmayı öldürdü. Bu çete, Mercan Karakolu'nu da basıp, 2 jandarmayı daha öldürdü. Ovacık Jandarma Taburu faillerin yakalanması için görevlendirilmişti. 4. Genel Müfettişlik, bir karar vererek Munzur, Merho, Mercan dereleri çevresini ve Kalan aşiretinin yaşadığı yerleri de kapsayan bölgenin boşaltılmasını istedi. Başbakan Celal Bayar, bölgeden gelen bilgileri değerlendirmeye başladı. İçişleri Bakanlığı'nın açıklamasına göre, 23 Şubat 1938'de bölgede kargaşa halen sürüyor. Kış şartları dolayısıyle, tuzağa düşmemeleri ve uyanık bulunmaları da askerlerden istenmiş. Genelkurmay Başkanlığı'nın 21 Mart 1938'deki bildirisinde, Haziran ayından itibaren Tunceli Vilayeti'nde teslim edilmemiş silahların toplanmasına hükümetçe karar verildiği belirtiliyor.[549]

Koçlar aşireti Aktaşlı Hüseyin'in karısının kışkırtmasıyla yeniden hareket geçtiler ve 19 Haziran 1938'de Amutka karakolunu bastılar. Bunun üzerine Elazığ havali-

546 R. Zelyut, a.g.e., s. 312

547 R. Zelyut, a.g.e., s. 311

548 R. Zelyut, a.g.e., s. 314

549 R. Zelyut, a.g.e., s. 326-327

manından kalkan tayyareler makineli tüfeklerle çevrede siper almış asileri taramaya başladı. Sonra bir Jandarma birliği gelip karakolu onların elinden kurtardı ve Koçlar aşiretinde tutuklanmalar başladı.[550] 1939 yılında İçişleri Bakanı Faik Öztrak, Dersim'de küçük bir bölgenin dışında isyanın meydana geldiği bölgenin her tarafına hakim bulunduklarını belirtmiştir.[551]

4) İsyanda Ölenler:

Ayşe Hür, "*Tahminlere göre 110 bin nüfusu olan Dersim'in 72 bin kişisi ülkenin değişik bölgelerine sürüldü*" diyor. İsmail Beşikçi, "*1937-1938'deyse, 50 binin üzerinde Alevi Kürdün öldürüldüğü görülmektedir*" diyor. DTP'li Şerafettin Halis, "*Dersim'de 70 binle 90 bin arasında insanın kanına ve canına mal olan bir katliam yaşanmıştır*" diyor. Mustafa Yelkenli, "*Mustafa Kemal'in emriyle yüz bin kadar kişinin katliamına neden olacak bastırma operasyonu yapıldı"* diyor. Özlem Çelik, "*Dersim'de 90 binden fazla insan öldürüldü*" diyor.[552] Necip Fazıl Kısakürek, "*50 bin sivil katledilmiştir*" diyor.[553] Ancak olay sonrasında ileri sürülen bütün bu varsayımların haddinden fazla abartıldığı açıkça ortada. 3. Ordu Müfettişliğinin yaptığı açıklamada, bölgeden ölü ve diri 7954 kişi çıkarılmıştır. Bu kişilerin bir kısmı Batı bölgelerine sürülmüştür. 2 yılı içinde öldürülen insan sayısı 2500 kadardır.[554]

Tunceli'nin 1940 nüfus sayımında nüfusu 95 bindir. Nasıl oluyor da, Tunceli'de o kadar çok insan öldürülüyor, sonra Tunceli'nin bölge nüfusu bu kadar çıkıyor? Rakamların abartılmasında "*Tuncelilerin dini yoktur*" diyen Fethullah Gülen'in basın camiasındaki adamlarının rolü de bulunabilir.[555] Ama yine de belirli bir rakam

550 R. Zelyut, a.g.e., s. 329

551 R. Zelyut, a.g.e., s. 367

552 R. Zelyut, a.g.e., s. 366

553 R. Zelyut, a.g.e., s. 368

554 R. Zelyut, a.g.e., s. 367

555 R. Zelyut, a.g.e., s. 368

vermek gerekirse, Genelkurmay Başkanlığı'nın ifadeleri dikkate alınarak, ölü sayısının 4000'den fazla, sürgün sayısının da 5000-7000 arası olduğu[556] belirtilmiş. Aslında rakamlar doğru verilseydi, daha iyi olurdu, bu kadar abartılmaya da gerek olmazdı. Elbette ki o rakamların bulunduğu devlet arşivi vardır. Bu rakam Tunceli vilayeti nüfus dairesinden de çıkarılır.

"Genel Nüfus Sayımı Verilerine Göre Dersim'de 'Kayıp Nüfus' 1927-1955", adlı yazıda Türkiye İstatistik Kurumu, kısaca TÜİK'in rakamlarına göre 1935-1945 yılları arasında Tunceli'nin nüfusu 17 bin kişi azalmıştır[557] deniliyor. Bu ifade de gösteriyor ki, başta İsmail Beşikçi olmak üzere, Necip Fazıl'ın, Ayşe Hür'ün, Şerafettin Halis'in, Mustafa Yelkenli'nin ve Özlem Çelik'in vermiş olduğu rakamlar haddinden çok fazla abartılmış rakamlardır.

5) Yabancı Basında Dersim:

Londra'da 12 Temmuz 1938'de yayınlanan gazeteler, Kürtlerin Türk birliklerine hücum ettiklerini, hatta bozguna uğrattıklarını haber yapmış. Şam'da 13 Temmuz 1938'de yayınlanan el-İhbar gazetesi o haberi aynen vermiş. Beyrut'ta 30 Temmuz 1938'de yayınlanan er-Rabıtat-eş-Şarkiye gazetesi Dersim'de meydana gelen çarpışmalardan bahsetmiş. Atina'ya göre, Dersim'de şiddetli çarpışmalar oluyormuş, Türkler tank, top, uçak sevk etmiş. Kürtler saldırıyorlarmış. Türk birlikleri onları kuşatma altına alamamış.

Şam'da 4 Ağustos 1938'de yayınlanan Elifba gazetesi Dersim'deki Kürt isyanından bahsetmiş, geçen yıl bastırıldı denen Kürt isyanının Başbakan Bayar'ın açıklamalarına göre, bastırılmadığı meydanda, demiş. Şam'da 7 Ağustos 1938'de yayınlanan el-Amel-el Kavmi gazetesi Kürtlerin Türk kuvvetlerini mağlup ettiğinden, Irak ve İran'ın Türkiye'ye yardım yaptıklarından bahsetmiş; Şam'da 13 Ağustos 1938'de

556 Ayşenur Arslan-Hıdır Göktaş-Nadire Mater-Mahmut Övür-Seral Özzeybek, a.g.y., s. 23

557 Şükrü Aslan, Herkesin Bildiği Sır. Dersim (Tarih, Toplum, Ekonomi, Din ve Kültür), İletişim Yayınları/1481, İstanbul 2010, s. 397-412

yayınlanan el-Kabes gazetesi Dersim'de Kürt isyanının canlandığından söz etmiş.[558] Görülüyor ki, bunların bir çoğu doğru haberden çok propaganda amaçlı…

Bilhassa Amerikan basını, Türkiye'nin doğusunda çıkan isyanlarla çok yakından ilgilenmiş, isyanlar çıktığında bunu kamuoylarına aksettirmişlerdir. İsyanlar ABD basınının dış Politika sayfasında yer almakla birlikte, söz konusu sayfanın tam olarak da Doğu Anadolu isyanlarına ayrıldığı bile olmuştur. Bu durum ABD'nin politik durumunu yansıtmaktadır. İsyanlar tarafsız bir gözle verileceği yerde, taraflı ve yanlı olarak verilmiştir. Sürekli isyan çıkaranlar haklı görülmüş, onların bir nevi savunulmasına gidilmiştir. Kullandıkları terminoloji de çok dikkat çekicidir. Amerikan basını Doğu Anadolu bölgesinden bahsederken, bu bölgeye Ermenistan, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden bahsederken bu bölgeye Kürdistan demiştir. Onlar bu terimleri sürekli kullanmışlardır.[559]

Amerikan'ın tutumu yanlıştır. Doğu'daki isyanların Nasturi isyanının dışındaki isyanların bir tanesi bile ne Ermeni isyanıdır ne de Kürt isyanıdır. Bu isyanı çıkaranlar Zazalardır.

1- Koçgiri isyanı Alevi Zaza isyanı. 2- Şeyh Sait İsyanı Sünni Zaza isyanı. 3- Dersim isyanı Alevi Zaza isyanıdır.

Ağrı isyanları Dersim isyanı içinde değelendirilebilir. Günümüzde bilhassa Mit menşeili olarak PKK'lıların da Ermeni olduklarına dair propaganda yapılmakta, hatta Kürt Alevilerinin Ermeni dönmesi olduğu söylenmektedir. Yusuf Halaçoğlu bile bundan arada sırada söz etmektedir. O Türk Tarih Kurumu Başkanı iken bir laf sarf etmiş, Kayseri'de bir toplantıda bunu "*Kürt Aleviler Ermenidir demedim*" diyerek o sözü yalanlamış, hatta "*Ermeni Patriği benim dostumdur*" bile demişti[560]

---

558 R. Zelyut, a.g.e., s. 337-340

559 Esra Sarıkoyuncu Değerli, Amerikan Basınında Doğu İsyanları 1925-1938, Akademik Bakış, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını, Cilt 3, Sayı 6, Yaz 2010, Celalabat, s. 112

560 Yusuf Halaçoğlu: Kürt Aleviler Ermenidir, demedim. NTV MSNBC, 21 Ağustos 2007 Salı. http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/417879.asp#storyContinues

Üçüncü Kısım

İNÖNÜ VE MENDERES DÖNEMİ, MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ, DEMİREL DÖNEMİ, 12 MART DÖNEMİ, KOALİSYON HÜKÜMETLER, 12 EYLÜL DARBESİ

I- İNÖNÜ DÖNEMİ:

A) YAPILANMA

Atatürk, 10 Kasım 1938'de vefat ederken, kendisinin yerine kimin geleceğini belirtmemişti. TBMM 11 Kasım 1938 günü yeni Cumhurbaşkanının kim olacağı huşusunda toplantıya çağırılmıştır. Parti adına Genel Başkan Vekili ve Başbakan Celal Bayar, bir konuşma yapmış, durumu açıklamıştır. İnönü 348 oyun hepsini alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bundan sonra uygulanacak ekonomik, siyasi ve kültürel politikanın ne olacağı ve nasıl sürdürüleceği konuşularak, bunlar parti ilkeleri çerçevesinde birer birer belirlenmiştir. CHP ve ilkelerinin halka nasıl benimsetileceği, ilişkilerin nasıl kurulacağı bile masaya yatırılmıştır. Tabi ki en önemli mesele bu işlevi yürütecek kadrolardı. Bu işlevi yürütecek kadroların da oluşturulması sağlanmıştır. İnönü yeni vazifesine büyük bir ciddiyetle eğildi. Cumhurbaşkanı olduktan sonra hükümeti kurma görevini Celal Bayar'a verdi. O kendi ekibini oluşturmak için bazı politikacıları tasfiye etmeye başladı. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tasfiyeden nasiplerini aldılar. Her ikisi 1937 yılında İnönü Başbakanlıktan alınınca onu ABD'ye büyükelçi olarak gönderip Ankara'daki siyasi hayatını dumura uğratmak düşüncesindeydi. Bunlar yeni kabinede yerlerini alamadılar.

İnönü, çeşitli nedenler dolayısı ile Atatürk'le anlaşamadıkları için siyaset dışında itilmiş bulunan muhalifleri yanına aldı. Bu amaçla Kazım Karabekir başta olmak üzere, Fethi Okyar, Rauf Orbay ve Hüseyin Cahit Yalçın gibi mebusların yeniden

meclise girmelerini sağladı. O söz konusu yapılanmaya giderken, "*ticaret ve milli para alt üst olmuştu. Atatürk zamanında geçen bu usulün, artık düzelmesi lazımdı. Zaman geçtikçe hiç düzelmeyecek bir hale gelebilirdi*" demeye de başladı.

CHP'nin 26 Aralık 1938'de toplanan olağanüstü kurultayı bir değişikliğe daha sahne oldu. Genel sekreterlikçe kurultaya tüzük değişikliği teklifi yapıldığı zaman, "*millet arasında politik kanaatleri birbirine uygun olanların kendi halinde dağınık oldukları ve bu dağınıklığın ancak milli bir şef tarafından giderileceği*" tarzında bir konuşma yaptı. Onun bu konuşması kurultay üyeleri tarafından dikkate alındı ve tüzük değişikliğiyle İnönü, Milli Şef kabul edildi.

Tüzükte yapılan bir diğer değişiklik ise, her dört yılda yapılması gereken parti genel başkanlığı seçiminin kaldırılması ve parti genel başkanlığının sürekli hale getirilmesidir. O bu değişiklikle partinin değişmez ve değiştirilemez genel başkanı oldu. Yapılan kurultayda Recep Peker, Necip Ali Küçük, Ali Rıza Erten gibi altı üye de tasfiyeye uğradı. Böylece İnönü, iktidarını sağlamlaştırırken CHP'yi de ele geçirdi. Cemal Kutay, bunun dönemin olağanüstü şartlarından kaynaklanmadığını, onun kendi politik çevresine dayanarak, kendi politikasını başlatma girişimi olarak değerlendirmiştir.

Olağanüstü kurultaydan şahsi büyük bir güçle çıkan İnönü, kendisine Atatürk'ün vefatıyla Cumhurbaşkanlığı teklif eden ve her konumda onu destekleyen, söz konusu duruma gelmekte birinci derecede rol oynayan Celal Bayar'ı da tasfiye etmeyi düşündü ve ondan Başbakanlık görevini bırakmasını istedi. Böylece siyasi alanda yapacağını tamamladı. Atatürk döneminin bütün kadroları iktidardan birer birer uzaklaştırılmıştı.[561]

Tek partinin başka bir partiye tahammülü yoktur. Seçimler ve parlamentonun Tek Parti Sistemi'nde bir anlamı bulunmaz. Parti ve Meclis bir gösterişten ibarettir. Gerçek iktidar partidir. Partinin tüzük ve kararları anayasanın ve hukukun çok üzerindedir. Partiye girmek, hatta parti organlarında görev almak kolay olmadığı gibi, imkansız bir şeydir. Bu nedenle parti üyeliğine müracaat eden kişiler önce gençlik

561 Kadir Şeker, İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950),, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Isparta 2006, s. 9-12

örgütlerinde, ya da partiye yardımcı mahiyetinde bulunan kuruluşlarda çalıştırılarak, her hareketleriyle dikkatle takip edilirler.

Tek Parti Sistemi, üç çeşit uygulama alanı bulur.

1- Totaliter Tek Parti.
2- Otoriter Tek Parti,[562]
3- Zorunlu Tek Parti.

3. şık 1924-1925'te ve 1930'da denenmişti. 1938'den beri, Otoriter Tek Parti Sistemi yürütülmüştü. Milli Şef İnönü, 1942 yılındaki parlamento seçimlerinde Türkiye'nin yeni siyasi yapılanmasına son noktayı koydu. Mebuslar büyük bir kıyıma uğradılar. Böylece Atatürk dönemi kapandı ve İnönü dönemi açıldı. Böylece Totoliter Tek Parti Sistemi başladı. Diğer yandan, siyasi alanda yürütülen tasfiye hareketleri ordu mensupları içinde de başlatıldı. Bu kapsamda, 1944 yılında Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'la 1. Ordu Müfettişi Orgeneral Fahrettin Altay emekli edildi. Genelkurmay Başkanlığına Kazım Orbay getirildi. Çakmak Genelkurmay Başkanlığından uzaklaştırılırken, 4580 sayılı kanun çıkarılmış, Genelkurmay Başkanlığı'nın kendine has konumu yok edilerek Başbakanlığa bağlanmıştı. Bu yasayla Genelkurmay Başkanı'nın Başbakan tarafından değiştirilmesi de kabul edilerek, Ordu içindeki tasfiyeler tamamlanmıştır. Söz konusu tasfiyeler köklü bir değişimin işaretiydi. Bundan devletin takip etmiş olduğu ekonomik ve kültür politikaları da nasibini alacaktı. Örneğin, Atatürk döneminin kültür politikalarından en önemlisi olan milliyetçilik fikri terk edilecek, yerine Latin-Yunan kökenli bir hümanizm anlayışı getirilecekti. Bu değişik ekonomik ve kültür politikalarının uygulanabilmesi için, söz konusu tasfiyelerin bir an önce yapılması gerekirdi. Yapıldı da.[563] Atatürk'ün

562 Emin Kırman, Çok Partili Döneme Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946-1950), T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2006, s. 16

563 K. Şeker, a.g.e., s. 12

karma ekonomi politikası terk edilerek, yerine devletçi bir ekonomik politika izlenecekti.[564]

Türkiye Cumhuriyeti 10. Dönem Hükümeti'nin 25 Ocak 1939'da istifasıyla, aynı gün Refik Saydam Başbakanlığında 11. Dönem Hükümeti kurulmuştu. Bu hükümetin ömrü ancak 2 ay kadar sürdü. Refik Saydam'ın 3 Nisan 1939'da istifasıyla, 12. Dönem Hükümeti, yine onun Başbakanlığında aynı gün kuruldu. Bu hükümet 8 Temmuz 1942'ye kadar devam edecektir.[565]

12. Hükümet Dönemi'nde, Türk-Fransız Antlaşması'yla 23 Haziran 1939'da Hatay Devleti ve toprakları Türkiye'ye ilhak edildi. Bu durum Sovyetler tarafından da uygun görülmüştü. 1939 yılının Nisan ayında İtalya Arnavutluk'a saldırmış, İngiltere ve Fransa, endişelenmeye başlayan Yunanistan ve Romanya'ya garanti vermişler, hatta Türkiye'ye bile antlaşma teklifinde bulunmuştular.[566]

1 Eylül 1939'da Polonya'nın İngiltere ve Fransa'yla karşılıklı birbirine yardım antlaşması imzalamasıyla 3 Eylül 1939'da Almaya bu ülkeye girdi. Polonya'yla antlaşma yapan her iki devlet Almanya savaş açtı. 17 Eylül 1939'da Sovyetlerin de saldırmasıyla, Polonya 5 Ekim 1939'da teslim bayrağını açtı.

Hitler, 1940 yılının Nisan ayından başlayıp Haziran ayına kadar Danimarka, Norveç, Hollanda ve Belçika'yı işgal etti. Sovyetler de bu sırada harekete geçerek, Litvanya, Letonya ve Estonya'yı işgal ettiler. 14 Haziran 1940'ta Almanya Paris'e girdi. 10 Haziran 1940'ta savaş Kuzey Afrika'ya sıçramıştı. Libya, Eritre ve Somali o günden itibaren İtalyanlar tarafından işgal edilmeye başlandı.[567] 22 Haziran

564 Kadir Şeker, Tek Parti Dönemi Ekonomik Politikaları ve Özel Teşebbüs Yatırımlarına Bir Örnek: Nuri Demirağ Tayyare Atölyesi, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 23, Isparta 2011, s. 135

565 Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri Listesi - Vikipedi

566 Mükerrem Kamil Su-Kamil Su,, a.g.e., s. 157

567 Komisyon, a.g.e., s. 291-292

1941'de Almanlar Sovyet sınırını geçtiler. Böylece İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler de yerine aldı.[568]

İnönü-Hitler arasında gerçekleşen mektuplaşmalar sonucunda 18 Haziran 1941'de Türk-Alman Saldırmazlık Antlaşması her iki ülkenin Dışişleri arasında imzalanmış, bu antlaşma 25 Haziran 1941'de TBMM'de onaylanmıştı. 9 Ekim 1941'-de iki ülke arasında 90 bin ton Krom Satış Antlaşması yapıldı.[569] Bu ilişkiler Türkiye'nin Almanya'ya daha yakın olduğunu gösteriyor. Ancak 23 Kasım 1941'de Sovyetler, eğer Türkiye tarafsızlığını muhafaza ederse Türkiye'ye toprak vaadinde bulundu. Stalin bunu İngiliz Dışişleri bakanı Antony Eden'e söylemişti. Durumu öğrenen Almanya, Sovyetler'den fethedeceği bir çok toprağı Türkiye'ye verme sözünü verdi. Türkiye iki taraf arasında gidip geliyordu. İngiltere ve Sovyetler 1941 yılının Ağustos ayında İran'ı işgal etmiştiler.[570]

B) TOTALİTER REJİM:

Tarihte misalleri vardır. Monarşi, aristokrasi ve tiranlıklarda, yani bir ideolojiye dayanmayan rejimlerde, egemen olan güce itaat edilince mesele kalmıyor. Ancak Tek parti iktidarı eğer bir ideolojiye dayanmış ise, karşıt ideolojileri muhakkak yasaklaması gerekir. Zaten hepsi de bunu yapmıştır. Eğer ki yasaklamaz ise, yaşamasına ve güçlenmesine izin verdiği fikirler mevcut rejimin karşısına birer rakip olarak çıkacaklardır. Bunun neticesinde çok partili rejim kendini ister istemez gösterecek ve tek partili rejimi sandığa gömecektir. Başka türlü olması da düşünülemez. Bir ideoloji çerçevesinden yürüyen tek parti yöneticileri bunu çok iyi bildiklerinden, kendi fikirleri dışında her fikri yasaklama gayreti içine girerler. Öyle ki toplum içinde var olan her fikrin ana temsilcisi kendileriymiş gibi bir durum takınmak da onların şiarında yer almıştır. Böylelikle toplumda var olan sınıf ve zümrelerin

568 Komisyon, a.g.e., s. 292

569 Dr. Mücahit Özçelik. İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 29, Yıl: 2010/2, Ankara, s. 259

570 M. Özçelik. a.g.m., s. 260

temsilcisi görünümü bile sağlamak isterler ki, totale, yani bütüne hitap etmiş bulunsunlar. Kendileri bir partidir, yani bütünün bir parçasıdırlar. Ama niyetleri bütünü de temsil etmektir. Bu ise bir çelişkidir. Çünkü kendileri bütünün bir parçasını, bir bölümün eşhas fikrini temsil etmektedirler. Çelişkiyi ortadan kaldırmak için toplumun diğer bölümlerine dayatma yolunu seçmekten, onları yok farz etmekten başka yapacakları bir şey yoktur. İşte bu durum kendilerini ister istemez totaliter rejime götürür. O rejim de devlet ideolojisi haline gelir. Bu ideoloji devletin rejimidir artık. Devlet, söz konusu rejimi yaymak ve topluma kendi fikir ve düşüncelerini benimsetmek için güç vasıtalarını ve kamuoyu araçlarını tekeline alır. Ekonomi, kültür ve bilim de devletin tekelinde bulunduğu için bu işler de resmi ideoloji gözlüğü çerçevesinde değerlendirilmiştir. O nedenle her şey devletin işi kabul edilmiş, her şey söz konusu ideolojiye bağlandığı için, ne olursa olsun işlerin birinde meydana gelen bir hata aynı zamanda resmi ideolojiden bir sapma ve devlete meydan okuma gibi algılanır. Sonuç olarak tam bir askeri, polisiye ve istihbarat denetiminin başlaması kaçınılmazdır. Bu da bir ideolojik ve totaliter terör demektir.

Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Tek parti dönemindeki siyasi yapı Faşist ve Komünist Tek parti uygulamalarına pek benzemez, her şeyde devletin totaliter rejimlere has tam hakimiyeti,[571] İnönü dönemiyle başlamıştır ki, bu da Atatürk tarafından bizzat ifade edilen cumhuriyetin hiçbir ilkesine uygun düşmediği gibi, halkçılık kavramı ve fikrini de karşısına alır. Dolayısı ile söz konusu anlayışın zihniyetine kapılmış giden parti lideri veya mensupları kendilerinin dışında bulunan herkesi, hatta kendi partilerinden olup da, rakip halde görünenleri bile karalamaktan ve ötekileştirmekten başka bir şey yapmazlar.[572]

CHP'nin Doğudaki pek çok ilde parti teşkilatı yoktu. 3 Mart 1939'da bunu görürüz. Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Urfa ve Van'da parti kurulmasına gidilmemişti ve söz konusu illerden partili de yoktu.[573]

571 F. Sakal, Tek Parti'nin Vatandaşları… a.g.m. s. 136-137

572 F. Sakal, Tek Parti'nin Vatandaşları… a.g.m. s. 137

573 F. Sakal, Tek Parti'nin Vatandaşları… a.g.m. s. 149

C) YAPILANLAR:

1) Ekonomi ve Sanayi

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 1923 yılında kurulmuştu. Her şeyin yeniden inşası gerekiyordu. Bunun için ülke kaynakları sonuna kadar kullanılmalıydı. Cumhuriyet kurulmuş ama, her şey yine de devletten bekleniyordu. Bu sancılı bir devir demekti. Atatürk, ekonomik bağımsızlık taraftarıydı. Bunda sonuna kadar direndi. Ekonomik bağımsızlığı elde etmek için, yeni iktisat politikasını ihtiyaç vardı. Nitekim o, vefatına kadar geçer bir süreçte, ekonomide istenilen boyutta bir gelişme sağlamıştır. Ancak, İnönü devri öyle olmadı. Bu devirde ekonomik etkiler derinden yaşandı. Öyle ki, İnönü Devri, ekonomide bir çöküşün ve yoksulluğun yaşandığı bir devirdir. O, devletin başında bulunan tek söz sahibi kişiydi. Artık bir ekonomik büyüme söz konusu olamazdı. Tedbirler sosyal adaleti sağlamaya yönelikti.[574] Bu nasıl sosyal adaleti sağlamaksa. Halkı, bilhassa köylüyü aç, yoksul, çaresiz koymak sosyal adaleti sağlamak mıdır? Sosyal adalet denen şey bu mudur?

Oysa Atatürk, ta 17 Şubat 1923-4 Mart 1923 arasında, İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi'ni düzenlemiş, açılış konuşmasında, "*Türkiye'yi layık olduğu yüksek seviyeye getirebilmek için iktisadiyatımıza çok önem vermeliyiz. Zamanımız tamamen iktisat devrinden başka bir şey değildir. Gerçekten Türk tarihi incelenirse yükseliş ve çöküş sebeplerinin iktisat sorunları olduğu açıkça görülür*" demiş, yine bu konuşmasının devamında, yıllardır ihmal edilmiş bulunan ekonomik gelişmelere ağırlık verilmesini, böylece memleketin imar edilmesinin ve zenginleşmesinin sağlanacağını belirtmiş, sözlerini "*Arkadaşlar bence devletimizin, yeni hükümetimizin bütün esasları, bütün programları iktisat politikamızdan çıkmalıdır*" diyerek bitirmişti.

Kongrede, ormancılık, madencilik sektörlerine de dikkat çekilmiş, bunların geliştirilmesi istenmiş, ekonomik gelişmeye katkısı olma şartıyla yabancı sermayeye izin verilmesi gündeme gelmiş, tekelcilikle mücadele edilmesi için bile kararlar alınmış-

574 Hakan Pala, İsmet İnönü Dönemi İktisat Politikaları (1938-1950), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2010, s. iii

tı. Bu nedenle, Atatürk dönemi hükümetlerinde Aşar vergisi kaldırılmış, Ziraat Bankası'na düzenleme getirilmiş, tophane, baruthane ve diğer savaş sanayi kollarında geliştirici çalışmalar yapılmış, kok kömürü ve zımpara üretimi ve kullanımında koruyucu politikalar izlenmiş, kömür havzalarının ıslah edilmesi yönünde kararlar alınmıştı ve şöyle denmişti: Kalkınmayı özel teşebbüse dayanarak başaracağız, bunun için milliyetçi bir iktisat politikası uygulayacağız.[575]

Bunlar birer birer Atatürk devrinde yerine getirilmeye çalışılmıştı. Hatta, 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nde Devletçilik prensibi bile ekonomik alanda nispeten uygulansa da, sanayide özel teşebbüsün desteklenme fikrinden taviz verilmemişti. Kongre'de alınan bütün kararlar CHP'nin programında yer almıştı. Atatürk'ün direktiflerinde, 1930-1938 arasında kurulan hükümetler katı bir devletçilik prensibinden daima kaçınmıştı. Öyle ki Atatürk bu çerçevede Celal Bayar'ı İş Bankası'nın genel müdürü yapmıştı. İşte, o dönemde Nuri Demirağ kendini göstermiş, Sivas-Samsun Demiryolu hattının yapımı bu ünlü iş adamına verilmiş, hatta bu iş adamı o güne kadar dışarıdan bin bir zorlukla alınan uçakların yapımı için bir fabrika kurabileceğini dönemin Genelkurmay başkanı Fevzi Çakmak'a bildirmiş, Fevzi Çakmak da, girişim için her türlü desteğe hazır olduğunu bildirmiş, 17 Eylül 1936'da Beşiktaş'ta üretim için atölye faaliyete geçirilmiş, hem savaş uçağı hem de yolcu uçağı olarak kullanılacak olan ilk uçak üretilmişti. Uçak saatte 250 km hız yaptığı gibi 5500 m. Yüksekliğe de çıkabiliyordu. İlk etapta 300 mektep, 150 antrenman, 50 de savaş uçağı yapılmıştı.[576]

İnönü, bilhassa uçak fabrikasının faaliyete geçip, söz konusu üretimleri yapmasından son derece rahatsız olmuş, Atatürk de onu 1937 yılında Başbakanlık görevinden almıştı.[577] 11 Kasım 1938'de Cumhurbaşkanı seçilince ve ondan sonra bütün yetkileri eline alınca ilk işi Türk Hava Kurumu'nu devreye sokup, verilen uçak siparişlerini iptal ettirdiği yetmezmiş gibi, teminat mektubuna ve 14 bin liraya el koydurdu. THK'nun Nuri Demirağ'a ödemiş olduğu 40 bin lirayı da geri aldırdı.[578]

575 K. Şeker, a.g.m., s. 130

576 K. Şeker, a.g.m., s. 132-134

577 K. Şeker, a.g.m., s. 135

578 K. Şeker, a.g.m., s. 137

Nuri Demirağ bu hal karşısında öyle bir sıkıntıya girdi. İşçilerinin ücretlerini bile ödeyemez duruma düştü. Oysa o, Divriği'de büyük bir uçak fabrikasının temelini atmak için çoktan kendini hazırlamıştı.[579] Onun bu gayretli tutumuna karşılık, devlet Nuri Demirağ'ın her şeyine, Yeşilköy'deki uçak alanına bile el koydu, 1939 ve 1940 yılından beri her türlü engellemelere rağmen yine de verimli olmakta devam üretim faaliyetleri 1944 yılında tamamen durduruldu.[580]

2) Eğitim:

Cumhuriyetin temel sorunlarından biri eğitim sahasında kullanmak için öğretmen yetiştirmekti. Ama bu ihtiyacı tam olarak karşılamıyordu. Yetersizlik vardı. Bu da yükseköğretimin alt yapısında kaynaklanmaktaydı. İlkokul öğretmenlerinin sayısı 1930-1931 öğretim yıllarında 16.318'ken, 1936-1938 öğretim yıllarında 14.777, 1937-1938 öğretim yılında ise 15.775 olmuştu. Ancak aynı dönemlerde öğrenci sayısı 275.000'e çıkmıştı. 1935 yılında Türkiye'de 31.000 köyde okul bulunmaktaydı. Okul olan köylerde ise öğretmen sorunu her geçen artıyor, bu nedenle köylerde yeterince verimli eğitim verilemiyordu.

Sorunu çözmek amacıyla 17 Nisan 1940'da Köy Enstitüleri kuruldu. Bu enstitüler köy kökenli öğretmen yetiştirecektiler. Öğretmenler böylece köyde kalacak, okul müfredatı dışında köylülerle ilgileneceklerdi. Köylüye meslek ve zanaat öğretecek, köyde açılacak olan okullar köye gerekli elemanları yetiştirecektiler. Bu kurumlar köy arazilerinde ekim-biçim-hasat toplama yaparak tarımsal üretimin sağlanmasına katkıları olacak, dolayısı ile öğrenciler ihtiyaçlarını bile karşılayabileceklerdi. Böylece onlar devlete daha az yük teşkil edecek, ulus bilinci de köylere yerleşmiş olacaktı. Hedeflenen bunlardı. 1948 yılına kadar Köy Enstitülerinde 25.000 öğretmen mezun edildi. Ayrıca öğrencilere tarım uygulama dersleri için okula yeterince tarım arazisi de ayrılmıştı. Öyle ki müfettiş ve başöğretmen gözetiminde bulunan köy okulu ve lojmanın masraflarını karşılamak için elde edilen gelir, Maariften ayrılan para yanında, köy ihtiyar heyetinin programladığı ve öğretmenin denetiminde

579 K. Şeker, a.g.m., s. 136

580 K. Şeker, a.g.m., s. 137-138

imece usulünden sağlanmaktaydı. Köy Enstitüleri, amaç bakımında ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte olmasına rağmen, iş uygulama alanına döküldüğü zaman, sorunlar baş gösterdi, bu sorunların çıkması ise, söz konusu kurumların tamamen aleyhinde oldu. Köylüye yüklenen sorumluluk gittikçe artırılmış, köylü bundan bizar bir hale gelmiş, İnönü devrinin eğitim müfredatı köylünün değer yargılarıyla pek uyuşmamış, köylü söz konusu kurumları bir türlü benimsemediği gibi, ötesinden berisinden bile geçmez olmuştu.[581]

Köy Enstitüleri 1946 yılında program ve çalışmaları hakkında yapılan değişikliklerin ardından 1954 yılında kapatılacaktı. Bu okulların kurucuları Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'tu. Tonguç, kurucusu olduğu Köy Enstitüsüne en ufak bir biçimde olsa bile toz kondurmak istemiyor, bu kurumlar için;

"*Köy öğretmenleri ile köye lüzumlu diğer meslek erbabını, iş eğitiminin ilkelerine uyarak yetiştirmek amacıyla, ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde bölge müessesesi olarak açılan, öğrencisi köyden alınan ve yatılı bulunan eğitim kurumu*" diyor. Devam ediyor:

"*Geri köyü, ileri ve medeni köy haline getirmek ülküsünün kudretine dayanan ve içten gelen bu çalışmalara katılan öğretmenlerle öğrenciler sabahın erken saatlerinde tatlı uykularından uyanırlar, enstitünün toplantı alanına birikirler, hep beraber milli marşlar söyler, çeşitli halk oyunları oynarlar, aralarında o gün yapılacak işleri bölüşerek kümeler halinde derslik, işlik, tarla, bahçe, inşaat sahası, bağ, ahır, kümes, ağıl, su yolu, elektrik santralı gibi türlü çalışma alanlarına dağılırlardı. Yüzlerce öğrenci enstitü sınırları içinde çalışmaya başlayınca bir taraftan kazma sesleri, bir taraftan motor uğultusu, müzik dersliğinden mandolin sesi duyulur; hareket, canlılık, neşe, kahkaha her tarafı sarardı. İşlere saldıranların karşısında zorluklar yok olur; hamle kuvveti tembelliği, uyuşukluğu ortadan kaldırır, bunların yerine eser yaratma zevki geçerdi. Onun için enstitülerde birkaç yıl içinde 15 bin yatılı öğrenciye yetecek 700'e yakın yeni bina kuruldu; geniş sebze ve meyve bahçeleri mey-*

581 Dilşad Türkmenoğlu, Tek Parti Döneminde Ulus İnşa Politikalarının Eğitim Boyutu, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Cilt 5, Sayı 2007/1, Kış 2007, Ankara, s. 169

dana getirildi, yollar yapıldı, enstitü dolayları bağlar, koruluklar, spor ve oyun alanlarıyla süslendi; sular akıtıldı, elektrik lambaları yakıldı; bu kurumları uzak yerlere bağlayan telefon ve posta yerleri yaratıldı. Böylece köylerden alınmış eğitmen ve öğretmen adayları için yeni bir medeni yaşayışa elverişli canlı çevreler hazırlandı. Öğrenciler bu çevrenin içinde bilgiyi yaşayarak ve iş yaparak öğrenme fırsatları kazandılar… Köy Enstitüleri pedagoji alemine yeni değerler katan, çocuğu modern pedagojinin ilkelerine uyarak eğiten, haklarına kavuşturarak ona çocukluk ve gençlik çağının özelliklerine göre yaşamayı sağlayan; onu etkin duruma sokan ve bu bakımdan pedagojinin gelişmesine hizmet eden kurumlardır… Türk çocuğunun yaratıcı kudreti meydana çıkarılmış, gelenekçi okulun çocukları ezen, yıpratan sakat usulleri yerine yeni metotlar geliştirilmiştir. Enstitüler ulusal varlığın ve değerlerin fışkırdığı bir kaynak olmuştur"[582]

Görüyor musunuz, ne güzel anlatmış. Peki, bu kurumlarda bir yanlışlık vardı ama, o yanlışlık neydi? İsmail Hakkı Tonguç işte buna değinmiyor ve buna değinmekten kaçınıyor. Durduk yere, ya da keyfi olarak kapatılmadılar ya… İşin özü burada.

O zaman onun söylemediklerini ben söyleyeyim:

İnönü'nün Hümanizm Eğitim Politikasından söz ederken belirttiğimiz gibi, bu dönemde Atatürk döneminin Türk Kültürü ve Milli Eğitim Politikasından zıt yönde olmak üzere tamamen uzaklaşmış, temeli yüzde yüz Grek-Latin kültürüne dayanan, adına Hümanist Kültür adı verilen kozmopolit bir kültüre kaymış, Köy Enstitüleri de o kültür ve hümanist eğitimin tatbikat alanı olarak kabul edilmiş, köylünün dini değerleri ve inançları hiçe sayılış, ahlaki değerleri bir an bile göz önünde bulundurulmamış, köylüden çok şey öğrenileceği halde, köylüyü hor görür, köylüyü cahil görür bir tarzda, onun kimliğini, karakterini, yapısını ve ruhunu incitecek söylemlerle söz konu fikirler ona şırınga edilmeye çalışılmıştır.

582 D. Türkmenoğlu, a.g.m., s. 169

D) MİLLİ ŞEFLİK ARGÜMANLARI

1) Hümanizm:

Atatürk, Türk Tarih Tezi üzerinde çok durmuş, buna Güneş Dil Teorisi'ni de eklemişti. Güneş Dil Teorisi'nin amacı Türkçenin Ortadoğu dillerinin yanında Avrupa dillerinin etkisinden de kurtarılması ve kendi bünyesinde mümkün olduğu kadar zenginleştirilmesi demekti. Atatürk'ün Türk milli kültürünü oluşturmak için geliştirdiği Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi'nin çerçevesinde başlatılan çalışmaların Hümanist kültür anlayış ve felsefesiyle bağdaşır bir yönü yoktu. Çünkü Hümanist kültür politikası, Türk milli kültüründen vazgeçmek, dünya insan profilini yansıtmak demektir ki, bu da Türk milliyetçiliğinin temellerine tamamen ters düşür.

İnönü döneminde, bilhassa 1938-1946 arasında devletin temel kültür politikası, Atatürk döneminin Türk kültürü politikasından zıt yönde uzaklaşmış, temeli Grek-Latin kültürüne dayanan Hümanist kültüre kaymış, söz konusu fikrin ateşli savunucularından biri olan Yücel Dergisi, Devlet eliyle yayınlanmaya başlamıştır. Derginin başlığının altında "*Hümanizmanın Arayıcılığı İle Kendimizi bulmak*" ifadesi yer almaktaydı.[583] Derginin yazarlarından biri olan Orhan Burian, bu fikrin XIV. Yüzyıl'da İtalya'da başlamasıyla Avrupa'da özgür düşünceyi geliştirmiş, bu yönde büyük bir inkılap gerçekleştirmiştir demekteydi. İşin edebiyatçılığına da kaçarak taklitçiliği değil, arayışçılığı temel aldıklarını belirtmişti. Öyle ki, Türk toplumunun bütün organizasyonlarını hümanizme göre tetkik ederek ayarlamak gerekliliğinden bile söz etmiştiler. Ve sonuç olarak kullandıkları ifade çok çarpıcıydı. Bunlar yapılır ise, bütün dil ve sanat hareketleri dahil, toplumun parçalarını, bırak milli olmaktan uzaklaştırmak, bilhassa milli olmaya götüreceklerini belirtmiştiler.[584] Bu ifade zerre kadar bile olsun mantıki bir açıklama değildi. Bu ifade totaliter ve ideolojik tek parti rejimlerinin takındığı tavra ve izlediği yola tamamen uyuyordu.

---

583 Bülent Akkaya, İnönü Dönemi Kültür Politikalarında Hümanizm, History Studies - International Journal of History-, Ondokuz Mayis University, Faculty of Education, Cilt 4, Sayı 2012/1, Samsun, s. 6

584 B. Akkaya, a.g.m., s. 6-7

Orhan Burian'ın makalesinde ilginç tespitler vardı. Deniyordu ki:

- Bir Türk inkılabı vücuda getirdik. Artık naslardan kurtulalım diye bağırmaya gerek yok. Memlekette insanları peşin hükme bağlayıcı herhangi bir ima kalmamıştır. Biz XV. ve XVI. Yüzyıl Avrupasını taklit ederek okullarda Latince ve Yunanca okutmuyoruz. Biz bunların yerine klasikleri koyduk, okutuyoruz. Bunu yapmakla ne Hıristiyanlaşacağız, ne Paganlaşacağız. Türkiye kendine özgü şartlarla icap edilen yere bir an önce varacaktır.

Türk milliyetçileri buna tabi ki bigane kalamazdılar. Tepkilerini vermeye başladılar. 1942 yılında yeniden yayınlamaya başlayan Türk Yurdu Dergisi, Hümanizmayı Komünizmin 5. kolu olarak nitelemiş, bununla ilgili Hasan Ferit Cansever yazılar neşretmiştir. Onun yazılarında, Materyalizmi ve Hümanizmi savunanların yabancı ideolojilerin birer temsilcisi oldukları ifade edilmiştir. Dönemin Kültür politikasının mimarlarından Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, karakterinde var olan demogojiyi dile getirir bir tarzda şu ifadeleri kullanmaktan çekinmedi:

- Biz Ziya Gökalp gibi, Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmaktan ziyade, üç şey olmanın peşinde değiliz. Bir şey olacağız. Biz Türk olmak istiyoruz, Türkleşmek değil. Türk olma başka, Türkleşmek başka. Meşrutiyetin eklemci filozoflarının aksine, bizim Türkleşmeye ihtiyacımız yok. Biz Türklüğümüzü hissetmek ve onu bir an önce bulmak zorundayız. [585]

Hem Hümanizm diyorsun, hem bir İtalyan felsefesini temel alıyorsun, Milli olan her şeyi yok kabul ediyorsun, sonra kalkıyorsun, Ziya Gökalp'ı yerden yere vurmaya çalışıp, sanki onun tam aksini söylermiş gibi, Türk olmaktan, Türklükten dem vuruyorsun. Demogoji işte budur. Laf ebeliğidir. Sahiplenme budur. Karşı olduğun, yok etmek istediğin bir fikre bile sahiplenmek, onu Tek parti ideolojisinin çerçevesine hapsedip kullanmak budur. Totaliter rejimin tek, emsalsiz ve gelişmiş örneği budur. Adam açık açık, ben Totaliter Tek Parti İdeolojik Rejiminin kendisiyim diye bağırıyor ama, maalesef anlayan yok. Demek ki işlerine öyle geliyor.

585 B. Akkaya, a.g.m., s. 7

2) Devrim Bekçiliği:

İnönü, İkinci Dünya Savaşı boyunca Türkiye'yi bu savaştan uzak tuttu. O, Atatürk reformlarının kaderini tayin eden adamdı. Türkiye'deki Batılılaşmanın ateşli bir savunucusuydu. O, devrimlerin bir bekçisiydi. Mango'nun dediği gibi İnönü, devletin siyasi ve ekonomik bağımsızlığını üstlenmiş, ulusal toprakların bütünlüğünü korumaya ant içmiş, yurtiçinde mevcut olan kanunları ve düzeni sağlama peşinde olmuş biriydi. O, savaşın en şiddetle cereyan ettiği ve ülkenin savaşa girmesinin an meselesi olduğu bir durumda bile geri adım atmamıştır. Devrimlere zarar verebilecek herhangi bir oluşuma bile fırsat vermemiştir.[586]

İçişleri Bakanlığı tarafından 3. Umumi Müfettişliğine gönderilen bir yazıda, çocuklara Arapça yazı öğretenlerle ilgili olarak, "*kanunlarımıza ve rejime aykırı olan bu vak'a faillerinin fenalıklarını yerinde bastırmak ve sari mikroplar gibi yurda dağıtmamak başlıca esastır. Binaenaleyh Halk Partisi ve (Halk)evleri cihazı ile harekete geçilerek bu kötü propagandalar(ı) önlemek ve kötüleri adaletin pençesine vermek lazımdır. Bu yolda iyi çalışmalarınızı memnuniyetle takip ediyorum*" deniliyordu.[587]

Trabzon'da İsmail oğlu Mustafa ve arkadaşları Arap harfleri öğrettikleri için yargılanmış ama, berat etmişler. Giresun'da Arap harfleri öğretimine engel olmayan bir muhtar ve ihtiyar heyeti üyeleri, Konya'da Arap harfleri öğrettiği gerekçesiyle bir imam yargılanmış, muhtelif cezaya çırptırılmışlardır. Diyanet İşleri Başkanı M. Ş. Yaltkaya 1942 yılında İstanbul Müftülüğüne bir yazı göndererek, söz konusu öğrenimin yasak olduğunu belirtmiştir.

İnönü'nün Kılık-Kıyafet Devrimi'yle ilgili almış olduğu tedbirler, devrimlerin kökleşmesi yanında halk tabanında tutunması için gösterdiği çabalar, bir örnek niteliğindeydi. Güvenlik güçleri onun devrinde kılık-kıyafet hususunda oldukça duyarlıydılar. 19 Mart 1940'ta İçel'de Kayserili İbiş adlı biri yakalandı. Sorgusunda rejim

---

586 Prof. Dr. Kemal Kocabaş, Köy Enstitüleri Düşüncesi, Eylemini Günüme Taşımak…, Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Elektronik Dergisi (DEUHYO Yıl 3, 2010/4, İzmir 2010, s. 209

587 Dr. Ali Dikici, Millî Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, , Sayı 42, Kasım 2008, Ankara, s. 165

ve devrim aleyhinde sözler de sarf etti. Nakşiyim, hatta Kadiriyim bile dedi. Hakkında zabıt tutuldu. Meğer meczupmuş. Muayenede doktor bunu söyledi. O nedenle cezadan kurtuldu.

1940 yılında Emniyet Umum Müdürlüğü Kılık-kıyafet hakkında bir emir yayınladı. Aykırı davrananlar cezalandırılacakmış. Kasketlerini ters giyenler, peştamal takınanlar, yüzünü örtenler, peçeli kadınlar bu emir nedeniyle yasaklanmışlar, cezaya tabi tutulacaklarmış. Aydın Emniyet Müdürlüğü bir açıklama yaptı. Kasketlerini ters giyenler var ama, o şahıslar ya ihtiyar, ya da köyden-evden dışarı çıkmayan, veyahut beş vakit namazında olan kimseler, namazdan sonra şapkalarını düzeltiyorlar, kovuşturulmaya gerek yok dedi. Zamanla peçeli kadınlar, peştamal kullananlar azaldı.

Adapazarı'nın Akyazı'dan, Uzunçınar köyünden 16 yaşında bulunan Kamil Karabaş, 19 Eylül 1939'da, başında takkeyle yakalanıp hakkında işlem yapılmıştı. Yine Kayseri'de onun gibi, İlyas Beğendik, yakalanıp cezalandırılmıştı ama, bu ceza 1 liraydı. Bingöl iline dair rapor veren Emniyet müfettişi Ziya Oral, havalide şapka giyilmediğini, halkın yünden yapılmış külah kullandığını, şapkayı ancak şehre veya kasabaya gelirken giydiğini, şapka bulamayanlar ise başı açık gezdiğini belirtmiştir.

Cumhuriyetin 16. Yıl dönümünde Vilayet tarafından verilmiş olan bir baloyu Kocaeli'nde Dersiam-vaiz Şevket Sezen eleştirmiş, yapacaklarsa bu baloyu Ramazandan sonra yapalardı, mübarek ayda yapılır mı; hiç mi dine hürmetleri yok demesi nedeniyle işinden olmuş, vaaz vermekten men edilmişti. Mahkeme takibat vermeyince hapis cezasından kurtulmuştu. Yine bir vaaz nedeniyle Mehmet Hoca Adliye'ye sevk edilmiş, ancak hakim takibat vermemişti. Yine Dersiam Ohrili Hüsrev, Fatih Camii'nde verdiği bir vaazdan göz altına alındı, 18 Haziran 1940'ta berat etti. Katırcı Sıddık Okumuş ve Şeyh Karip 12 Aralık 1939'da bir zaviyede mum yakarlarken yakalanmış, Adliye'ye sevk edilmiştiler.[588]

588 A. Dikici, a.g.m., s. 165-168

3) Türkçe Ezan:

Milli Şef Devri'nde, halk güvenlik güçleriyle sıkça karşı karşıya geliyordu. Bunlardan biri Kur'anın ve Ezanın Türkçe okunması nedeniyleydi. Türkçe ezan ilk defa 1 Şubat 1933'te okunmuştu ama, halk yine de Atatürk'ün vefatına kadar, zaman zaman camilerinde ezanlarını Arapça okutmuş, şikayet edilenler ufak tefek para cezasıyla cezalandırılmışlardı. Erzurum'un Hınıs kazasında İmam Molla Ahmet, Arapça sela vermiş, kendisini sorgulamaya gelenleri görünce kaçmış, aranmasına başlamış, Şarkikaraağaç'ta İnhisarlar takip memuru Arapça tekbir getirmek suçundan 3 lira para cezasına çarptırılmıştı.

Milli Şef Devri'nde Arapça ezan okuyanlara tavizsiz bir politika izlendi, katı yasaklar getirildi. Karşı gelenler yakalanıp muhtelif cezalara çarptırıldılar. Silivri Seymen köyünden Ziraat memuru Behçet, kamet getirmekten 1 gün hapse mahkum oldu. Boğazlıyan'da Ali Gence aynı suçtan sorgulandı, yanlışlık sonucu yaptığı öğrenilince takibata alınmadı. 1941 yılında Arapça ezan okuyanlara karşı daha ağırlaştırıcı cezanın uygulama alanına konulması için hazırlanan kanun tasarısı görüşülürken, Rasih Kaplan söz aldı ve anlatmaya başladı:

- Milli Mücadeleden bir arkadaşım vardı. Karakterli biriydi. O Savcılıktan çıktıktan sonra, sordum. Burada ne işi var, dedim. Savcı, "*birisi imam olmak istemiş, polis kaydında uyuşturucu kullandığı görülmüş. Müftü, 'Sen imam olamazsın' demiş, İşte o adam bunu ihbar etmiş. 'Dün öyle namazı camiye gittim, müftü camideydi. Müezzin Türkçe kamet getirdi. Müftü namaza başlamadı. Dikkat ettim, dudakları kıpırdıyor, Arapça kamet getiriyordu' demiş Savcılık arkadaşını takibata almış."*

Velhasıl, 1941 yılına kadar Arapça ezan hususunda cezalar bakımından yasal boşluk vardı. Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bunu görürüz Savcılığa sevk edilenler farklı farklı cezalara çarptırıldıkları gibi, hiç ceza almayanlar da vardı. Cezalar hususunda hukuk zorlanıyor, buna göre ceza veriliyordu. Gümüşhane Cumhuriyet Savcılığı 1938 yılında, "*Arapça ezan okuma fiiline kanunen bir ceza tayin edilmemiş olup, Türk ceza kanununun birinci maddesi mucibince kanunun sarih olarak suç saymadığı bir fiil cezalandırılamayacağından bahisle takibata mahal*

olmadığına" karar vermişti. Hatta bu suçtan ceza alanarın kararları Yargıtay tarafından da birkaç kez bozulmuştu.

Bütün bunlara bir son verilmek isteniyordu. Tasarıyı hükümet hazırlamıştı. 23 Mayıs 1941'de TBMM'nde görüşmeler başladı. İtirazlar yükseldi. Yine de tasarı kanunlaştı. 1941 yılına kadar Arapça ezan okuyanlar "*kamu düzenini sağlamaya yönelik emirlere aykırılık*" suçuyla cezalandırılırlarken, 2 Haziran 1941'den itibaren "*Arapça ezan ve kamet okuyanlar üç aya kadar hafif hapis, 10 liradan 200 liraya kadar hafif para cezasıyla cezalandırılırlar*" hükmü gereğince cezalandırılmaya başladılar.[589]

4) İSLAMCILIK AKIMI:

Milli Şef Devri'nde İslamcılık akımları sıkı takibata alınmış, yolları kapatılmaya çalışılmıştır. Her ne kadar zaman zaman, polisler arasında bile bu durum normal karşılanmak istense de, devrin kanunlarına ve kanunların getirdiği laiklik uygulamalarına tamamen karşı olanlar, güvenlik güçlerince takip edilmişlerdir. Milli Şef'in bu uygulamalarından ve çağdaşlaşma programından toplumun muhafazakar, yani gelenekçi ve tutucu kesimleri oldukça rahatsız olmuşlardır. Çünkü, 1926 yılında çıkarılmış olan TCK'nun 163. Maddesi, dini siyasete aracı olarak kullanmak, bu eylemin yanı sıra, devlet düzenini değiştirmek dini cemiyet de kurmak yasaktır, diyordu. Atatürk'ün vefatıyla bu madde tavizsiz uygulanmıştır. Aynı kanunun 241., 242. ve 313. Maddeleri siyasi alanda bazı dini faaliyetlere getirilen yasaklarla birlikte uygulanacak cezaları da kapsamaktaydı. Ancak Milli Şef Devri'nde bütün sıkı ve tavizsiz uygulamalara rağmen, buna ve laiklik düzenine karşı çıkan kesimler, faaliyetlerini her zaman gizliden gizliye, alttan alta devam ettirmiş, özellikle kırsal kesimlerde kendilerine önemsenemeyecek kitleler toplayabilmişlerdir. Tesirleri günümüzde bile devam eden İslami oluşum ve tarikatlar, bu devirde, kendilerini belirtme, tekrar kamu içinde yer etme ve daha sonraki yıllarda kendini gösterecek olan muhaliflerin tabanını oluşturma gibi çabalar içerisinde bulunmuşlardır.

589 A. Dikici, a.g.m., s. 169-172

İnönü Devri'nin İslamcı akımları içinde en renkli simalar, Said-i Nursi, Süleyman Hilmi Tunahan ve Kemal Pilavoğlu'dur. İlk ikisi Nakşibendidir. Akımlarının adı, Nurculuk, Süleymancılık ve Ticaniliktir. Tek Parti hükümeti, özellikle 1943 yılında bu tarikatçılara ve İslamcı akımlara karşı büyük bir mücadeleye girdi ve tutuklamaları başlattı.

Said-i Nursi Bediüzzaman diye adlandırılıyordu.[590] Süleymancılar çocuklara ve gençlere Arap alfabesi yanında Kur'an öğretmeyi de kendilerine meslek edindirmiştiler.[591] Ticaniler Arapça ezan okumayı amaç edinmişlerdi. Bunda ısrar ediyordular.[592] Atatürk'ün heykellerini kırmayı prensip edinmişlerdi.[593] Ancak Süleymancıların ve Ticaniler, Totaliter Tek Parti Dönemi'nde gizliden gizliye kendilerini belli etseler bile, onların asıl faaliyetleri çok partiye geçiş sürecinde ve Menderes dönemindedir. Son iki tarikat için karşı gelinen rejim değil, devletti, Atatürk'tü. Bu nedenle birisi Kur'an kurslarına ağırlık verirken, diğeri Atatürk heykellerini parçalamayı amaç edinmişti. Gözleri söz konusu işleri yapmaktan başka bir şey görmüyordu.

1) Nurculuk:

Tek Parti dönemini en çok uğraştıranların başında Nurcular gelmekteydi. Bunlar devletin yakın takibi altındaydılar. Said-i Nursi, sürgündü, kimi zaman hapsedildi. Ama o kaleme aldığı risalelerini kendisine bağlı olanlara ulaştırıyordu. Bu nedenle Said-i Nursi çok geniş bir halk kitlesini tesiri altına aldı. Türkiye'de yarım milyon şakirdim var diyordu. Bilhassa Üniversite gençlerini kendine bendetmek için çabalıyordu.[594] Şualar adlı kitabında onun tahsiline dair bilgi verilirken, "*Evet, o zat (Said-i Nursi daha hal-i sabavette iken ve hiç tahsil yapmadan zevahiri kurtarmak*

590 A. Dikici, a.g.m., s. 174-176

591 A. Dikici, a.g.m., s. 177

592 Necmi Uzun, Türkiye'de İslamcı Hareket Gelişimi, İlişkileri, Ayrılıkları ve Dönüşümü, T.C. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, s. 95

593 A. Dikici, a.g.m., s. 178

594 A. Dikici, a.g.m., s. 176

üzere üç aylık bir tahsil müddeti içinde ulum-u evvelin ve ahirine ve ledünniyaüt ve hakaik-i eşyaya ve esrar-ı kainata ve hikmet-i ilahiyeye varis kılınmıştır ki, şimdiye kadar böyle mazhariyet-i ulyaya kimse nail olmamıştır" deniyordu.[595]

Bu akımın liderinin ve hareket kayrağının kendine özgü 9 özelliği vardı:

- Rüya ve ilhamlar,
- Ümmilik,
- Keyfilik,
- Sır perdesi,
- Şiadan etkilenme,
- Peygamber soyundan, bilhassa Ali soyundan gelme kurgusu,
- Mehdilik,
- Liderleri veya şeyhlerinin yazdıkları dışında başka kitap okumamak,
- Kendileri dışındakileri iman sahibi kabul etmemek.[596]

Said-i Nursi'nin asıl adı bilinmemektedir. 1907 yılında İstanbul'a gelmiş, kendini II. Abdülhamid'e Molla Said-i Meşhur diye takdim etmiş, akıl hastanesine atılmış. Hürriyet İlanı'nda İttihat ve Terakki'yi desteklemiş,[597] sonra vazgeçmiş, hatta bu cemiyete sert eleştiriler getirmiş, 31 Mart Olayı'na karışmış, Mahkeme'de yargılanmış, Ankara'da Mustafa Kemal ile görüşmüş, onun Cumhuriyet kuracağını anlayınca hoşuna gitmemiş[598], (1911 yılında gittiği ve 4 yıl kaldığı Van'a yeniden gidip yerleşmiş, bu arada onun orada ne yaptığına kimse dikkat etmemiş,) Erivan'da 6 kadar hapis kalmış, Dahiliye Nazırı Talat Paşa ona İstanbul'dan postayla 60 lira para göndermiş, Rus başkomutanı Grandük Nikola'nın Nisan ayı başında Erivan'daki cezaevini ziyaretinde onun ayaklarına secde eder gibi kapanmış, olayı gazete-

595 Abdullah Tekhafızoğlu, Nur Risaleleri'ne Eleştirel Bir Yaklaşım (Risale-i Nur'un İçyüzü), İlmi Eserler Kitabevi, Ankara 2005, s. 15

596 A. Tekhafızoğlu, a.g.e., s. 602

597 Said Nursi - Vikipedi

598 A. Dikici, a.g.m., s. 176

ler yazmış, bu tutumu nedeniyle Eylül ayında affedilmiş, Çar tarafından Petersburg'a davet edilmiş, 1 Temmuz 1918'de trenle İstanbul'a dönmüş, Sibirya'da esir kaldığına dair hayali hikayeler anlatmış,[599] İstanbul'da İşgal kuvvetleri tarafından İslam Medreseleri Rektörlüğüne getirilmek istenmiş,[600] 9 Kasım 1922'de Mustafa Kemal'le Ankara'da görüştüğü iddia ediliyor, ancak o gün Mustafa Kemal Ankara'da değil. Ancak Said-i Kürdi, İslamiyetin ilk şartının namaz olduğuna, mebusların ise namaz kılmadığına dair 19 Ocak 1923'te bir bildiri yayınlamış.[601] Bu bildirinin Ankara'da dağıtıldığını zannetmiyoruz. Zaten bildiriden sonra o kayıplara karışmış. Herhalde Van'a gitmiş. 1925 yılına kadar Van'da ikamet etmiş, Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra Barla'da ikamete mecbur edilmiş, Burdur[602], Kastamonu ve Emirdağı'na sürgün edilmiş,[603] Eskişehir, Afyon ve Denizli hapishanelerinde tutuklu kalmış[604], hayatının son yıllarını Isparta'da geçirmiş, 1954-1957 arasında DP'yi desteklemiş, Yurt gezisine çıkmış[605], 23 Mart 1960'da Urfa'da vefat etmiş.[606]

---

599 Fahrettin Öztoprak, Bedüzzaman'ın Akıllara Hayret Veren Bir Şeciyesi, Said-i Nursi'nin Rus başkomutanı karşısında namaz kılması, idam edilecekken affedilmesi de fos çıktı, Habererk, 10 Kasım 2011,

600 Fahrettin Öztoprak, Said-i Nursi Denen Said-i Kürdi ve Kürtçülük Hareketi, Haberiniz.com.13 Ekim 2011,

601 İşte "Modern" Cemaat'ın tarih anlayışı: Said-i Nursi Mustafa Kemal'in Yüzüne Kapıyı Çarpmış, OdaTV, 22 Aralık 2010, Saat: 13.02, http://www.odatv.com/n.php?n=said-i-nursi-mustafa-kemalinyuzune-kapi-carpmis-2212101200

602 Said Nursi, Vikipedi

603 A. Dikici, a.g.m., s. 176

604 Said Nursi, Vikipedi

605 A. Dikici, a.g.m., s. 176

606 Said Nursi, Vikipedi

2) Süleymancılık:

İnönü Devri'nin takibatında bulunan İslamcı akımların ikincisi Süleymancılıktı. Yoğun olarak ülke çapında açtığı Kur'an Kursları ile faaliyetlerini sürdürüyordu. Arapça eğitim veriyorlar, Kur'an öğrenimi sürdürüyorlar, daha sonra rabıtaya başlıyordular. Her biri kendilerine özgü bu tarikatın mensubuydu. Kadrolaşmaya çok önem vermiştiler.[607] Bu hareket, özellikle 1940 yılından itibaren cemaatleşerek Türkiye'de en büyük İslamcı akımlardan birini temsil etmiştir. Bu akımın Laik Cumhuriyete karşı en büyük tehdit olduğu[608] söylenir. İrticai faaliyetlerde bulunmuştur[609] denilir. Ancak ben bunun örgüt olduğunu zannetmiyorum. Bunlar Geleneksel İslam'a ve Sünniliğe bağlıydılar.[610] Nakşibendi ve ehl-i Sünnet ve'l-Cemaattiler.[611] Güçlü ve hıyararşik bir yapı oluşturmuşlardı. Kırsal kesimdeki halk onların gelir kaynağıydı. Hasat zamanı, özellikle Ramazan aylarında köy köy, ilçe ilçe dolaşır, para toplarlardı. Ağabeyler kesimi sakalsız ve kravatlıydı.[612] Haklarında, İslam ve örgütlerine gelir getirmek için her yolu mubah sayarlardı. Bu yolda kumarı kullanmışlar, faizcilik yapmışlardır[613] denir, ne derece doğrudur, ne derece yalandır, bilmiyoruz.

Süleyman Hilmi Tunahan, Silistre'nin Varatlar köyünde 1888 yılında dünyaya gelmişti. Babası Hacı Ahmet Paşa Medresesi Müderrisi Osman Fevzi Efendi'ydi. Süleyman Hilmi 1908 yılında İstanbul'a geldi. Medrese eğitimi gördü ve Dersiam oldu. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla bir süre açıkta kaldı. 1930 yılına kadar bazı işler yaptı. O yıl İstanbul Müftülüğüne başvurup Softa Hatip Camii vaizi

---

607 A. Dikici, a.g.m., s. 177

608 N. Uzun, a.g.e., s. 69

609 N. Uzun, a.g.e., s. 69

610 N. Uzun, a.g.e., s. 72

611 Prof. Dr. Ahmet Turan, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 9, Samsun 1997, s. 35

612 N. Uzun, a.g.e., s. 72

613 N. Uzun, a.g.e., s. 72

oldu. Dünürü olacak olan Halil Kaçar'ın Şehzadebaşı'nda bulunan köşkünün bir katını tekke haline getirdi. Cami kürsülerinde siyasi vaazlar veriyordu.[614] 1939 yılında mahkemeye verildi, berat etti.[615] 1943 yılında vaizliği iptal edildi. O bunun üzerine ticaretle uğraşmaya başladı. Demokrat Parti (DP)'nin başa geçmesiyle yeniden vaizliğini elde etti. Kur'an kurslarına hız verdi. İmam Hatiplere karşıydı. Bunlara gerek yok, ben üç ayda müftü ve vaiz yetiştiririm diyordu. 1957'da damadı Halil Kaçar'la birlikte hapse atıldı ve DP'yle arası bozuldu. 1959 yılında vefat etti, yerine damadı geçti.[616]

5) TÜRKÇÜLÜK VE TURANCILIK OLAYI:

Türkçülük Türk milletine aidiyet olma fikridir. Her milletin kendine göre bir aidiyet fikri vardır. Fransız Fransızcıdır, İngiliz İngilizcidir, İtalyan İtalyancıdır. Bunlar milliyetçidirler. Türkçülük de bir milliyet ideolojisidir. Ancak Fransız milliyetçiliğinin başlangıcı için Paris'te baş gösteren Cumhuriyetçilik hareketleri eşdeğer olarak alınırken, Türk milliyetçiliği için bunu esas almak çok yanlıştır. Hatta İngiliz milliyetçiliği, hatta İtalyan milliyetçiliği için bile Napolyon esas alınamaz. Aslında Fransızlar için bile Fransız milliyetçiliği Cumhuriyetle başlamamıştır. Çünkü Fransa'nın Cumhuriyetçiliği bir ihtilal hareketidir. Ancak bu kötü bir Cumhuriyetçilik hareketidir. Çok geçmeden Napolyon diktatörlüğünü ilan etmiş, daha sonra krallık yeniden Fransa'ya gelmiştir. Fransızlar cumhuriyetçilik hareketinden tam anlamıyla bir şey anlamadıklarından, ancak bu hareketi benimsediklerinden cumhuriyetçilik hareketini Fransız milliyetçiliği olarak da kabul etmekten başka bir şey yapamamışlardır.

Türkçülük Türk olma fikrini taşır. Çünkü Türk milleti dünyanın en eski ve tarihi milletlerinden biridir. Türkün tarihi nakil ya da rivayetlerden oluşmaz. Belgelerle sabittir. Çin yıllıklarında bunu görürüz. Bizans Tarihlerinde bile Tuna boylarındaki Türklerden ve Hazar ötesinde Göktürk Kağanı İstemi Han'dan bahsedilir. Türklerin zaferleri vardır. Türkler devletler kurmuş, hanedanlıklar devam ettirmişlerdir. Kimi

614 A. Dikici, a.g.m., s. 177

615 A. Dikici, a.g.m., s. 177

616 A. Dikici, a.g.m., s. 177

zaman toprakları Kore'den ya da Çin denizinden Fransa içlerine kadar uzanmıştır. Bunu Göktürk abidelerinde ve Avrupa Hun İmparatoru Atilla'da görürüz. Atatürk Türk Tarih Kurumu'nu kurmakla bu gibi fikirlere çok önem vermiştir. Atatürk döneminde Halkevleri'nin yayın organının adı Ülkü'ydü. Bu adı Atatürk vermişti. Derginin amacı Türk milliyetçiliğini, yani Türkçülük fikrini gençlere ve halka benimsetmekti.

1) CHP'nin Turancılığı

Almanlar Rusya topraklarında, 1941'de başlayan saldırılarında zafer olarak adlandırılan başarı kaydettiler. Sovyetlerdeki Türk nüfusu 40 milyon kadardı. Türkiye'de Dış Türkler meselesine eğilen pek çok kimse vardı. Bunlardan biri Zeki Veldi Togan'ı destekleyen, ikincisi Ayaz İshaki'yi, üçüncüsü Kırım ve Azeri Türk gruplarıydı. Türkiye'deki Turancılar Afganistan, Batı Türkistan, Hindistan ve Doğu Türkistan'la ilgileniyordular. Von Papen, Berlin'e 14 Temmuz 1941'de göndermiş olduğu raporunda, Harp Okulu komutanı General Ali Fuat Erden'in, Kafkasya'da Türk devletlerinin kurulmasından yana olduğunu bildirmiş, General o yılın Kasım ayında Almanya ziyaretinde bulunmuş, ziyarette Kırım Tatarları Yönetimi'nin kurulması da dile getirilmişti. Von Papen'in 27 Ağustos 1942 raporunda, Saraçoğlu'nun Türk-Moğol ilişkisine değinen görüşlerine yer verdi.

Schellenberg, Türkiye'nin verdiği Alman elçiliği resepsiyonunda, Karadeniz sınırlarından Moğolistan'a kadar olan coğrafyada, çeşitli lehçelerde konuşulan Türk dilinden söz etti. Hatta, Türkiye'nin oradaki Türklerle dini, siyasi ve kültürel bağlarını mevcut olduğunu, yurt dışındaki Türklerin anavatanla birleşmeyi arzu ettiklerini de dile getirdi. Ancak Kızılordu'nun 1944 yılında baharında Doğu cephesinde Almanlara karşı başarılar kazanmaya başlamasıyla söz konusu fikrin Türkiye'de pek önemi kalmadı.

1941 yılından itibaren Kızılordu birliklerinden Almanlara pek çok Türk esir düşmüştü. Bu esirlerin bir kısmı Kırımlı, bir kısmı da Türkistanlıydı. Almanlar bunlardan Kırım ve Türkistan birlikleri teşekkül etmişlerdi. Türkistan birliklerinde Türkmenler, Özbekler, Kazaklar, Kırgızlar, Karakalpaklar ve Tacikler vardı. Sayıları 300 bin kadardı. Üçüncü olarak Kafkas Birlikleri kurulmuştu. Bunlar, Azeriler, Dağıstan-

lılar, Çerkezler ve Çeçenlerden müteşekkildi. Sayıları 102.300'dü. Kırım Tatarlarından bir Dağ Tugayı oluşturulmuştu. 1943 yılında Almanya, Azerbaycan ve diğer Türk devletlerinin bağımsızlıklarını da tanımıştı.[617] 1944 yılında Doğu cephesinde Türkistan ve Kırım birlikleri 65.000 kayıp, pek çok da esir verdiler.[618] Ruslar Alman esirleri kamplarda çalıştırırken, alınan Türk esirleri anında kurşuna diziyordular.[619]

Daha önce kapatılan Bozkurt Dergisi, 5 Mart 1942'de yeniden yayınlanmaya başlamıştı. Bu derginin yazı kadrosunda Peyami Safa, Reha Oğuz Türkkan, Zeki Velidi Togan, Ali İhsan Sabis, Abdülkadir İnan ve Osman Turan vardı.[620] Bunlar Turancıydı. Birlik oluşturmuşlardı ama, aralarındaki görüş ayrılığını pek yok edememiştiler.[621] 1942 yılı yazında Başbakan Saraçaoğlu, "*Biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve laakal o kadar da vicdan ve kültür meselesidir. Bizim azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz. Ve her vakit bu istikamette çalışacağız*" diyerek bir konuşma yapmıştı.[622]

1943 yılı Haziranında, malum çevreler tarafından tehlike olarak görülen Türkçü ve Turancılara karşı propaganda amaçlı dağıtılan bildiriler polisler tarafından toplatılmıştı.[623] 1944 yılına gelindiğinde Türkçü ve Turancı kesime karşı basın camiasında yazılar yoğunluk kazandı.[624] Milli Şef'in Hitabeleri" manşetli bir haber 11 Nisan 1944'te gazetelerde yayınlanmıştı. 25 Nisan 1944'te öğrenciler, devam eden

617 Burak Çınar, İkinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi ve Türkiye, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 215-219

618 B. Çınar, a.g.m., s. 220

619 B. Çınar, a.g.m., s. 221

620 B. Çınar,a.g.m., s. 223

621 B. Çınar, a.g.m., s. 224

622 B. Çınar, a.g.e., s. 225

623 B. Çınar, a.g.e, s. 225

624 B. Çınar, a.g.e, s. 227

Nihal Atsız-Sabahattin Ali Davası'nda Ankara Adliyesi önünde bir gösteri düzenlediler.[625]

2) 3 Mayıs 1944

Gösteriler 3 Mayıs 1944'te, davanın ikinci duruşmasında da yapıldı. O günden sonra gözaltına alınmalar başladı. Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan, Hasan Ferit Cansever, Ali İhsan Sabis gözaltına alındılar. Olaylar Adliye önünde 3 Mayıs'ta gösteriler başladığı zaman Maarif vekili Hasan Ali Yücel, Ulus gazetesi başyazarı ve mebus Falih Rıfkı Atay ve Ankara Valisi Nevzat Tandoğan, Milli Şef İnönü'ye haber uçurmuş, gençlerin Cumhurbaşkanlık köşkünü basmak için harekete geçtiklerini söylemişlerdi. Ancak gençler Kızılay ve Çankaya'ya doğru değil de Anafartalar Caddesi'nden Samanpazarı'na yönelmiştiler. Önleri motosikletli ve atlı polisler tarafından kesildi. Polisler gençlere saldırdılar. Gençler de kendilerini savunmak istemişlerdi. Yakalanan gençler Emniyet Birinci Şube'ye götürüldüler.[626] Gözaltına alınana öğrenciler içinde, Sait Bilgiç, Cabbar Şenel, Mehmet Irmak, Ahmet Ellezoğlu, Osman Yüksel Serdengeçti, Sait Sadi Danişmendgazioğlu ve Cevdet Savgar da vardı. [627]

7 Mayıs 1944'te gazetelerde Türkçüler ve Turancılar aleyhinde kamuoyunu yanıltmaya ve yönlendirmeye yönelik bir karalama kampanyası başlatıldı. Bu yazıları yazanlar, başta Falih Rıfkı Atay, Hüseyin Cahit Yalçın, Asım Us, Zekeriya Sertel, Nadir Nadi, Hakkı Nezih Beller, Ethem İzzet Benice, Ahmet Emin Yalman, Tahsin Bengüoglu, Yavuz Abadan, Selahattin Batu, Nasuhi Baydar, Burhan Belge, Cemil Bilsel, Emin Erişirgil, Faruk Gürtunca, Refik Halit Karay, Peyami Safa, Reşat Şem-

625 B. Çınar, a.g.e, s. 227-228

626 Necmettin Sefercioğlu, 3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayını/43, Ankara 2009, s. 10-11

627 N. Sefercioğlu, a.g.e., s. 12

settin Sirer, Nurettin Artam, Ahmet Kursi Tecer, Bedrettin Tuncel ve Kemal Turan'dı.[628] Hepsi muhayyelelerinden ürettikleri bir şeylerle Türkçüleri halkın ve kamuoyunun nazarında karalama ve küçük düşürme çabasındaydı.

Gözaltına alınanlar daha Adliye sevk edilmeden, soruşturma bile başlamamış ve tutuklamaların daha yeni tamamlandığı bir safhada, Milli Şef İnönü'nün 19 Mayıs 1944'te, Gençlik ve Spor Bayramı için yaptığı açılış konuşmasında, hepsi peşin olarak mahkum edildi, bunlar vatan haini ve fesatçı ilan edildiler ki, onun söz konusu konuşması davanın gelişimini ve sonucunu olumsuz yönde etkileyecek bir tarzdaydı. Gözaltına alınanlar konuşmadan sonra İstanbul'a nakledildiler.[629]

Sorgulamaları Emniyet Genel Müdür yardımcısı Kamuran Çohruh, İstanbul Emniyet Müdürü Ahmet Demir, Emniyet Müdürlüğü 1. Şube şefi Sait Koçak ve Askeri Hakim Yüzbaşı Kazım Alöç üstenmişlerdi. İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde bu adı geçen kişiler tarafından gözaltına alınanlara işkenceler yapılmaya başlandı. Eğer hazırlanan ifade tutanaklarını imza ederlerse işkenceye son verecektiler. İfadede, gözaltına alınanlar darbecilikle de suçlanmıştı. İfade tutanağı, Irkçı ve Turancıyım. Devleti Turancı bir serüvene açık hale getirmek ve bu yapıya kavuşturmak için gizli bir örgüt kurduk, hepimiz bir araya gelip ant içtik, darbe yapmak için her yönüyle hazır hale geldik. Olayları çıkarmamızın tek nedeni budur, mahiyetindeydi. Bu ifade Ankara'da yazılmış, çoğaltılmış, İstanbul'a gözaltındakilerle birlikte paketlenip gönderilmişti. Sorgulayanlar sorgulama değil, yazdıkları ifade tutanağını imzalatma peşindeydiler.[630]

3) İşkenceler

Gözaltına alınan sivilleri Sirkeci'deki meşhur Sansaryan Hanı'nın çatı katında, bir yatağın zor sığdığı hücrelere koymuşlardı. Yataklar kirli ve pislik içindeydi. Bazen bu odalar bir kişi daha veriyor, bir ayakta beklerken diğeri yatıyor, öbürü kalkınca ayakta bekleyen yatıyordu. Günlük verilen yiyecek 300 gramlık ekmekti. Parası

628 N. Sefercioğlu, a.g.e., s. 16

629 N. Sefercioğlu, a.g.e., s. 17

630 N. Sefercioğlu, a.g.e., s. 17-18

olanlar dışarıdan yiyecek getirtiyor, parası olmayanlar ekmekle idare ediyordu. Çoğunun da parası yoktu. Gözaltındakileri tabutluk denen işkenceye tabi tutuluyordular. Tabutluklara Mutena Hücre deniyordu. Tabanda 40 cm derinlik yapılmıştı. 50 cm genişliğinde, 2 ya da 2.5 m. Yüksekliğindeydi bu hücreler. Tavanda 1500 watlık sürekli yanan ampuller vardı. Duvarlarda kalın zincirler vardı. Yola getirilmek istenen gözaltındaki kimseler bu odalara alınır, kollarından ve bacaklarından zincirlere bağlanırdılar. Pes edinceye, bayılıncaya kadar o odalarda bekletilirlerdi. Hücrelerde 48 saat kalmak bile insanı mahvetmeye birebirdi. Reha Oğuz Türkkan, Orhan Şaik Gökyay, Hikmet Tanyu, Sadi Özbek ve Osman Yüksel bu işkenceye tabi tutuldular. Dayak ve falakan geçenler, Sait Bilgiç, Mehmet Külahlıoğlu'ydu. Tabutlukta kalan Hikmet Tanyu'nun başına, işkenceden sonra namluya mermi sürülü bir tabanca dayanmıştı. Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'a hücreleri sürekli temizletmiştiler. Hasan Ferit Cansever'in odadaki yatağı o kadar pisti ki, o bu yatakta yatmamış, üç gün boyunca bir tabure üzerinde beklemiş, evinden getirilen yatağın gelmesiyle rahat bir uykuya dalmış, Alparslan Türkeş de işkencelerden nasibini almıştı.[631] Ancak Türkeş'in işkenceden geçtiği bir söylenti ve propagandadır. Mahkemenin ilk safhalarında o serbest bırakılacak, askeri görevi de iade edilecekti.

Sonunda hakim karşısına çıkarıldılar. Sanıklar kendilerine yapılan işkencelerden şikayetçi oldular. Savcı Kazım Alöç söz aldı,

-"*Efendim, biz bunları huzurunuza misafir olarak değil, hükümeti devirmek isteyen vatan hainleri, katiller ve caniler olarak sevk ettik. Kendilerini Pera Palas otelinde oturtacak değildik. Bunları huzurunuza reisicumhur namzedi olarak da çıkarmadık. Onun için elbette her nevi zulmü görmüşlerdir ve göreceklerdir*" dedi.

Sanık avukatı Kenan Öner söz alıp dedi ki:

-"*Huzurunuzda muhakeme edilmekte olan vatandaşlar henüz hükümlü olmayıp sadece sanık durumundalar. Savcının bu sözleri söylemeye hakkı yoktur. Lütfen, savcı Kazım Alöç'ün bu beyanlarının aynen zapta geçirilmesini talep ederim*"

631 N. Sefercioğlu, a.g.e., s. 19-20

İşkenceler davanın 7 Eylül 1944'te başlayan duruşmalarda da söz konusu edildi. Kendisine 15 çeşit işkence uygulandığını dava eden Hikmet Tanyu, bunları yapanları yargılattı ama, 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle çıkarılan afta, söz konusu işkenceci kişiler yargıdan ceza almaktan kurtuldular.[632] Evet, görüyorsunuz Tek Parti dönemindeki işkence uygulamalarını. Bu işkenceyi yapanlar, ya da yapılması için emir verenler, bırakın Türk olmalarını, insan bile olmaya layık değildirler.

6) ÇOK PARTİYE GEÇİŞ

İkinci Dünya Savaşı, Türkiye'nin iç politikasının yanında ekonomik ve siyasi yapısını hızla bir değişime sürüklemiştir. Savaş öncesinde II. Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanamadığı gibi, yatırımlar ve hizmetler bile büyük ölçüde durdurulmuştu. Türkiye, Savaş Dışı Kalma Politikası'nı uygulamakla büyük bir risk almıştı. Ayrıca, savaş boyunca bir milyona yakın insanı silah altına alması devlet bütçesini son derece sarsmıştı. Her iki tarafın da savaşa katıl baskısının artması, Müttefiklerin bu savaşta galip gelmesi Türkiye'yi siyasi alanda ister istemez bir dönüşüm sürecine itti. İnönü, bunun için 1945 yılında yasal bir süreç başlattı. Gelişmenin yalnız İç politikada değil, Dış politikada da etkisi görülecekti. Batı devletleri, başta ABD olmak üzere, Türkiye'deki bu gelişmeyi çok olumlu karşıladılar.

CHP içinde de, savaş sırası uygulanan politikalar ve Tek parti anlayışı halkı huzursuz etmiş, muhalefet sesleri gittikçe yükselmeye başlamıştı. Mebuslardan da sesini yükseltenler vardı. Savaş sonrasında uygulanan Dış dünyaya açılma politikası, hızlı değişim sürecini çabuklaştırmaya başladı. Vatandaş artık yönetimde söz sahibi olmak istiyordu.

Savaş sırasında üretim düşmüş, ihracat azalmış, yatırımlar durmuş, halk fakirleşmişti. Hükümetler bunların birine bile çözüm getirmemişti. Durumun farkına varan CHP'li 4 mebus, çok partili sisteme geçmek için gerekli çalışmayı başlattılar. Bunlar Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'ydü. Verdikleri önergenin biri Çiftçiyi Topaklandırma Kanun tasarısıydı. Büyük toprak sahipleri

632 N. Sefercioğlu, a.g.e., s. 20-21

bunu şiddetle eleştirdiler. Bu ise muhalefeti daha da çoğalttı. Tasarı 17 Haziran 1945'te kanunlaştı ama, hiçbir zaman da etkili bir biçimde uygulanmadı. Daha doğrusu bu kanun kağıt üzerinde kaldı.

18 Temmuz 1945'te Milli Kalkınma Partisi kuruldu. Kurucusu Nuri Demirağ idi. Partinin milliyetçi, muhafazakar ve liberalist bir programı vardı. Ama başarılı olamadı. Seçimlerde varlık gösteremedi. Liberal Demokrat Parti 11 Mart 1946'da, Çiftçi ve Köylü Partisi 24 Nisan 1946'da,Türkiye Sosyal Demokrat Parti 26 Nisan 1946'da, Sosyalist İşçi Partisi 14-24 Mayıs 1946'da, Türk Yükselme Partisi 3 Temmuz 1946'da, Türk Muhafazakar Partisi 8 Temmuz 1946'da, İslam Koruma Partisi 19 Temmuz 1946'da ve Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi 30 Eylül 1946'da kuruldu. Bunların biri bile siyasi alanda etkili olamadı ve tabela partisi olarak kaldılar.

Celal Bayar liderliğinde gelişen muhalefet, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kuruluşu için başvurmuştu. Bu parti 21 Temmuz 1946 seçimlerinde 64 mebus çıkarabildi.[633] Demokrat Parti'nin önü açılmıştı.

CHP, 1947 yılında yapılması gereken seçimleri, DP'nin önünü kesmek için, erkene alması, o arada 1931 Matbuat Kanunu'nun 50. Maddesi'nde yer alan gazete kapatma yetkisini 13 Haziran 1946'da hükümetten çıkarıp mahkeme kararına bağlaması, tabi ki basının desteğini alabilmeye yönelikti. Mahkemeler iki aydan bir yıla kadar gazeteleri kapatabilecektiler. Menderes bu tasarının hazırlanışında atağa geçmiş, "*Gazete ve dergilerin kapatılabilmesi basın hürriyeti için gayet ağır bir baskıdır. Çünkü bir gazetenin kısa bir zaman için dahi kapatılması, onun mahvına kadar gidebilir*" dedi. Ancak Menderes bu sözlerinde samimi değildi.[634] Ya da basın kendi vazifesinin ne olduğunun tam anlamıyla farkına varmamıştı.

---

633 Sait Dinç (Çukurova Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü Okutmanı), Atatürk Sonrası Türkiye'de İç ve Dış Politikada Gelişmelere Genel Bir Bakış (1938-1965), Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırma Merkezi, Atatürk Araştırmaları Dergisi, 10 Temmuz 2008, Adana, s. 7-11

634 Nuran Yıldız (A.Ü. İletişim Fakültesi), Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi, Cilt 51, Sayı 1, Ankara 1996, s. 483

Recep Peker'in Başbakan olduğu dönemde, Menderes 19 Nisan 1947'de, İzmir'de bir konuşma yaptı. Onun bu konuşması Ulus Gazetesi'nde "*Meclis'in manevi şahsiyetine hakaret ve meşruluğunu şüpheye düşürücü unsurlar*" taşıdığı gerekçesiyle yayınlanmadı, ama Kuvvet, Tasvir, Demokrasi, Yeni Asır ve Demokrat İzmir gazetelerinde yayınlandı, haberi yapan 8 gazeteci mahkemeye verildi. Ağaoğlu, mahkemeye gelen Menderes'i hakime göstererek, "*İşte, konuşan o, konuşmayı yayınlayan ben. Şayet ortada suç varsa, suçlu serbest, ama o suça sebep olan konuşmayı havadis diye veren gazeteci hapis. Konuşmayı yapan serbest ise, ortada suç yok demektir*" dedi.

Birinci Hasan Saka Hükümeti (10 Eylül 1947-10 Haziran 1948) döneminde Basın hürriyeti üzerinde pek durulmadı ama, İkinci Hasan Hükümeti (10 Haziran 1949) döneminde Basın Kanunu'nda değişikler yapılması gündeme geldi. Hükümet de sıcak bakmasına rağmen, maalesef bu değişiklik yapılamadı. [635]

6 Temmuz 1948'de Millet Partisi kurulmuştu. Parti kurucuları Mareşal Fevzi Çakmak, Hikmet Bayur, Kenan Öner, Enis Akaygen, Mustafa Kentli, Osman Nuri Köni, Osman Bölükbaşı ve Sadık Aldoğan'dı.[636]

II- MENDERES DÖNEMİ:

A) DEMOKRAT PARTİ

Aslında 21 Temmuz 1946 seçimleri hileli seçimlerdi. Bu seçimi Demokrat Parti kazanmasına rağmen, mazbataları CHP'liler almıştı. Menderes, hileli seçimi kendine yedirememiş, ülkeyi karış karış dolaşmaya başlamış, hatta birincisi 1947'de, ikincisi 1949'da toplanan Demokrat Parti kongrelerinde partinin adına yakışır şekilde bir tavır sergilemeye başladı. Özellikle Celal Bayar'ın eleştirileri partiye zenginlik katıyordu. 1947 yılında sonra Demokrat Parti'den Fevzi Çakmak liderliğinde bir grup kopmuştu ama, bu partinin gelişmesini pek engelleyemedi. O sırda Türkiye,

635 N. Yıldız, a.g.m. s. 484-485

636 S. Dinç a.g.m. s. 11

Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın benimsemesiyle ABD'den ilk yardım paketini almaya başlamıştı.

Çok Partili Sistem'e geçiş, bilhassa DP'nin siyaset sahnesinde yerin alması toplum için bile çok faydalı olmuştu. Çünkü o güne kadar seçimlerde hiçbir mebus köylünün ayağına gitmezken, hatta köylüyü adam yerine koymazken 1946-1950 sürecinde bu zihniyet kırılmıştı. Şimdi köylü ayağına kadar gelen farklı partilerin temsilcilerini dinliyor, onu tanımak durumda kalıyordu. 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlere 7 parti iştirak etti. CHP bütün illerde eksiksiz, DP yalnız Hakkari hariç, MP 22 vilayette, Milli Kalkınma Partisi 3 vilayette, TESTP, TSDP ve İşçi Çiftçi Partisi yalnız İstanbul'da seçimlere katılmıştı. % 53.3 oranla DP 408 mebus sahibi olurken, % 39.9 oranla CHP 69 mebus çıkarabildi. CHP'nin aldığı bu oy oranı aslında bir başarıydı. Eğer seçim 2 yıl önce yapılmış olsaydı, CHP aldığı mebusun ancak yarısına yakın kısmını çıkarabilirdi.

22 Mayıs 1950'de toplanan TBMM, Cumhurbaşkanlığına Celal Bayar'ı, Meclis Başkanlığına ise Refik Koraltan'ı getirdi. Fuat Köprülü ve Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'nun adı bu sırada Başbakanlık için gündeme gelmesine rağmen, Üçüncü Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan olarak Menderes'e görev verdi. Çünkü onun dışındaki iki kişinin karakter yapısı milletin dokusuyla uyuşmuyordu. Ayrıca, Celal Bayar Menderes'i Başbakanlık makamına getirmekle, kendisinin 10 yıllık Cumhurbaşkanlık mevkiini de garantiye aldı.

Menderes hükümetin ilk ayları çok sıkı bir çalışma içinde geçti. Ordunun yüksek mevkilerinde değişikliklere gidildi. Sonra valilerin tasfiyesi başladı. Ardından 16 Haziran 1950'de Türkçe Ezan yürürlükten kaldırıldı. Bu gelişmelere CHP tepkisiz kaldı. Çünkü bu parti muhalefete alışık değildi, alışamamıştı. Ne yapacağını da bilmiyor, kestiremiyordu.

DP, yaptıklarıyla yetinmedi. 14 Temmuz 1950'de Genel Af çıkardı. CHP döneminde tıka basa doldurulan cezaevleri boşaltıldı. DP'liler bunu toplum barışı olarak nitelerken, CHP hırsızların ve katillerin toplum içine salıverilmesi olarak propaganda yoluna gitti. DP, ayrıca 25 Temmuz 1950'de hükümet olarak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin talebi doğrultusunda almış olduğu bir kararla Kore Savaşı'na

katılmak için, 4500 kişilik bir Türk Savaş Birliği'nin gönderilmesine izin verdi.[637] Çünkü Türkiye, 24 Şubat 1945'te Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ni imzalamış, Batıya ve ABD'ye daha çok yakınlaşmıştı.[638]

1) Kore Savaşı:

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'nda oportünist sayılabilecek bir tarafsızlık politikası izlemiş, o bu açığı kapatmak için, savaşın sonucu belli olmasına rağmen, 2 Şubat 1945'te Almanya'ya savaş ilan etmiş, bunun arkasından, ertesi gün Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ne imza atmış, 7 Kasım 1945'te de Türk Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın müddeti dolmuştu. Sovyetler yeni antlaşmaya pek sıcak bakmamış, antlaşmanın yapılabilmesi için bazı şartlar öne sürmüştü. Şartların biri sınırda yeni düzenleme, ikincisi ise Montrö Boğazlar Antlaşması'na nazaran Boğazların ortaklaşa savunulmasıydı. Türkiye tabi ki bu taleplerin birini bile kabul etmemişti. DP'nin zaferle çıktığı 1950 seçimlerinden sonra, 25 Haziran 1950'de Kore Savaşı patlak verdi.[639]

CHP, hükümetin Kore'ye asker göndermesini, bu bizi değil TBMM'ni ilgilendirir, karar orada alınmalıdır, sorumluluk onundur, ancak bu karar bir savaş ilanı demektir, akıldan çıkarmamak lazım, diyerek yalnız şekil açısından eleştirdi. Zafer gazetesi alınan kararı Türkiye'nin gelecekteki savunulmasının bir garantisi olarak yansıttı.

Türkiye, ABD'den sonra Kore'ye asker sevk edecek olan ikinci devletti.[640] Türkiye'nin en büyük öğrenci örgütlenmesi olan Türkiye Milli Talebe Federasyonu hükümetin bu kararına destek verdi. Federasyon adına yayınlanan bildiriye imza atan

---

637 M. Serhat Yücel, Menderes Dönemi (1950-1960) -Demokrasinin Gelişimi/Ekonomik Büyüme/Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Politikalar-. Yayınlayan: Uludağ Üniversitesi Öğrencileri, Yıl 4, 18 Haziran 2011, Bursa, s. 5-6

638 Bülent Akkaya, Türkiye'nin Nato Üyeliği ve Kore Savaşı, Akademik Bakış Dergisi, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını, Sayı 28, Ocak-Şubat 2012, Celalabat, s. 2

639 B. Akkaya, Türkiye'nin Nato Üyeliği ve Kore Savaşı, a.g.m., s. 4-5

640 B. Akkaya, Türkiye'nin Nato Üyeliği ve Kore Savaşı, a.g.m., s. 7-8

Can Kıraç'tı. Millet Partisi Genel Başkanı Hikmet Bayur, kararı eleştirerek, alınan karar kimseye danışılmadan bir gece hükümet bakanları toplantısında alınmıştır. Oysa Meclis'in tatile sevk edilmesinde 15 gün sonra alınan kararın ne anlama geldiği bellidir. Yani hükümet bu kararı Meclis'e getirmekten çekinmiştir, dedi.

CHP'nin Genel sekreteri Kasım Gülek, alınan kararın hükümetin şahsi kararı olduğunu, kararın alınmasında hükümetin CHP'ye sormak bile lüzumunda bulunmadığını, aslında hükümetin kararı TBMM'nin iradesiyle alması gerektiğini ifade etti. İnönü de Hikmet Bayur'un ve Kasım Gülek'in söylerini teyit ederek beyanda bulunmuş, savaş hususunda tecrübeli olan şahsıma neden bu konu danışılmadı, merak ediyorum, demişti. Menderes bu sözlere bir basın toplantısı yaparak cevap verdi.

Osman Bölükbaşı ve Kemal Türkoğlu, meseleyi TBMM'ne taşımak için bir gensoru verdiler. Yapılan oylamada hükümetin karar alma tutumu haklı görüldü. Anayasa Hukuku profesörü Ali Fuat Başgil, alınan kararın hukuka uygun olduğu belirtti.

Hükümetin Kore'ye asker göndermesine en büyük tepkili sol örgütler verdi. Behice Boran başkanlığındaki Barışseverler Cemiyeti kararı protesto etti.[641]

Türkiye, Nato'ya girme başvurusunu 11 Mayıs 1950'de yapmış ama, bu başvuru kabul edilmemişti. Sonradan yapılan iki başvuru daha reddedildi.[642] Çünkü kararı sırf ABD, İngiltere ve Fransa vermiyordu. Norveç, Danimarka, Hollanda ve Belçika gibi devletler de söz sahibiydiler. Bu devletler eğer Türkiye Nato'ya alınırsa, Sovyetlerin kendilerine saldıracağı ve bir savaş çıkacağı korkusundaydılar. Onların bu tutumu Türkiye'nin Nato'ya alınmasını geciktirdi. Daha savaş bitmemişti ama, Kore'ye gönderilen Türk birliklerin orada büyük bir kahramanlık sergilediği basında görülüyordu. Amerikan kamuoyunda var olan Türk aleyhtarlığı basında yer alan

641 B. Akkaya, Türkiye'nin Nato Üyeliği ve Kore Savaşı, a.g.m., s. 8-11

642 B. Akkaya, Türkiye'nin Nato Üyeliği ve Kore Savaşı, a.g.m., s. 12

haberlerle nispeten yumuşadı. Bunun da etkisiyle 1951 yılının Eylül ayında Kanada'da düzenlenen Nato toplantısında Türkiye ve Yunanistan'ın Nato'ya alınmasına karar verildi.[643]

2) Ekonomi Politikası:

1946 yılında Tek Parti Dönemi'nin sona ermesiyle Demokrat Parti'nin, kısaca DP'nin görüşü CHP'nin prensiplerine bağlı kalacağı şeklindeydi. Ancak DP, devletin kontrolündeki ekonomik politikayı yumuşatmak, bu politikaya serbest girişimciliği de dahil etmek, onlara daha çok imkan vermek fikrini de parti tüzüğünde işlemişti. Bunun etkisi oldu ve 1950 yılında DP, iktidara geldi. Onun işbaşına gelir gelmez ekonomiye, bilhassa serbest ekonomiye ilgi göstermesi çok önemliydi. Halk tek parti yönetiminden bıkmıştı. DP'yle Türk siyasi hayatına taze kan gelmişti. Halk bu partiden çok şey bekliyordu.

Başta tek parti döneminin yasalarını ortadan kaldıracağım diyen DP, halk içinde puan toplamıştı. İktidar olunca popülist bir yaklaşımla yasa düzenlemelerine girişti. DP, bunu yaparken CHP'nin mal varlığı üzerinde durmasını da bildi.

DP'nin kuruluş amacı liberalizmdi. Bu ekonomide de etkisini göstermekte gecikmedi. DP'nin ekonomideki liberalizm fikri, bir düşünceden ziyade, zorunluluktan kaynaklanmaktaydı. Ancak 1952'den sonra enflasyon artmaya, döviz kurları yükselmeye başladı. Bu da liberalizmin öbür yüzüydü.

DP'nin liberalizm fikri, bir az değişik bir anlayışa sahipti. Bu anlayış, liberalizm olarak sadece özel sektöre yer verilmesini değil, devlet sektörünün de ekonomik hayatta kendini göstermesini istiyordu. Bir yandan tarım ekonomisinin verimli ve sürekli hale getirilmesi için, devlet desteğini verirken, diğer yandan sanayinin özel sektörde de yer alacağını açıklamıştı. Menderes 26 Mayıs 1954'te yaptığı konuşma da buna değindi. Onun konuşmasını maddeler halinde özetleyecek olursak,

- Nüfusun % 80'ni teşkil eden tarım ve ziraat, ekonominin temelidir, sanayi ve ticaretimiz de buna bağlıdır,

643 B. Akkaya, Türkiye'nin Nato Üyeliği ve Kore Savaşı, a.g.m., s. 13-14

- İktisadi kalkınmamız hızlandırılacak, bunu biz imkanlarımızı zorlayarak da olsa, gerçekleştireceğiz,
- Özel teşebbüsün faaliyete geçmesi ve geliştirilmesi için bütün tedbirleri alacağız,
- Yabancı teşebbüsten, onun sermaye ve tekniğinden geniş ölçüde faydalanabilmemiz için şartlar neyse onu sağlayacağız,
- Köy yolları yapılmış, köprüler nispeten tamamlanmış, mevcut yol şebekeleri genişletilmiş, yapımına başladığımız barajların ve elektrik santrallerin ve modern tesislerin çoğu faaliyete geçirilmiştir.
- Bunlarla kalınmayacak, yeni barajlar, yeni santraller yapacağız. Köylere elektrik vereceğiz. Radyo istasyonları, limanlar, hava alanları, silolar, yeni depolama yerleri, yeni yükleme tesisleri yapacağız,
- Tarım ve sanayiye vereceğimiz önemin yanı sıra paramızın değeri koruyacağız, başladığımız ekonomik girişimciliğe var hızımızla devam edeceğiz, ithalatı artıracağız, kaynaklarımızı daha iyi kullanacağız,
- Vergi hususunda yapacağımız ıslahatların yanında, vergileri sosyal adalet prensiplerine göre düzenleyeceğiz,
- Toprak dağıtımını devam ettireceğiz.

Kim ne derse desin, Menderes bu konuşmasında verdiği sözlere sonuna kadar bağlı kaldı ve yerine getirmeye çalıştı. Sonraki Menderes hükümetleri de topluma verilen bu sözleri uygulama alanına geçirmeye gayret sarf etti.

Menderes hükümeti, bilhassa ekonomide liberalizmin sağlanabilmesi için başta ABD olmak üzere Batılı devletlerle sıkı bir işbirliğine gireceğini söyleyerek işe başlamış, bir girişimci sınıfın meydana gelmesini hedeflemişti. Onun bu kararı almasında yabancı uzmanların payı vardı. Ekonomi politikalarının çoğu Barker Raporu'na dayanmaktaydı. Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası ondan güvence istiyordu. Bu nedenle Yabancı sermayenin önünü açmak için Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu çıkarıldı. Türk ekonomisi canlandırılmak istenmişti. Böylece Menderes, özel sektörün karşısında tek parti döneminden beri var olan engelleri birer birer ortadan kaldırdı. Hatta o, Petrol Kanunu'nu bile çıkardı. Bu nedenle 7 Mart 1954'de TBMM'de kabul edilen bir kanunla Türkiye Petrolleri Anonim

Ortaklığı kuruldu. Ortaklık MTA'nın çalışma alanları içinde yar alacaktı. Bu ortaklıkta yabancı şirketlerin payı da vardı.

Ancak ortaklık CHP'den yoğun eleştiriler aldı. Hikmet Bayur da ortaklığı sert bir biçimde eleştirdi. Bu eleştiriler bir çözüme dönük değildi. Muhalefet çıkacak olan yasaları engelleyecek sayıdan zaten yoksundu. Yapılan ekonomik düzenlemeler Türkiye'yi dışa bağımlı bir hale getirse de, ihracat artışını sağladı. Tarımda makineleşme ülkemizi tahıl ihracatçısı durumuna getirmişti. İlk dört yılda Türkiye % 13'lük bir ekonomik büyüme göstermişti. Bu o döneme göre büyük bir rakamdı. Böylece DP bütçe açığını kapatabildi. İhracat GSMH'nın artışına da neden olmuştu. 1954 yılından sonra Milli gelirde bile artış sağladı, % 3.5'luk bir orana erişildi. Ancak bütün bunlar kalıcı değildi. Ekonomik bozulma başlayacaktı. Bunun nedeni hükümetin yanlış politikasından kaynaklanmamıştı. Nedeni kötü hava koşullarıydı. Tarım rekoltesinin azalması da bunda rol oynuyordu. DP'nin hedeflediği liberalizm ekonomide istenen seviyeye ulaşamadı.

Devlete ait fabrikaların özel kişilere devredilmesiyle ilgili DP tarafından ciddi adımlar atılmıştı. Türkiye Sinai Bankası, özel sektörü özendirmek, teşvik etmek için kurulmuştu. Kısa vadeli kredilerle işe başlandı, girişim hızlandırıldı.

DP'nin özel sektörün elinden tutması ekonomide tarımsal kesimle birlikte dokumacılık sanayinin de gelişmesine fırsat tanıdı. Ancak beklenen yerli yatarım hedeflenenden uzaktı. Liberalizm söylemleri havada kalmıştı. Devlet yatırımların yarısını kendi yapmak zorunda kaldı.

DP'nin icraatlarının sonucunu halk, 1954 yılından sonra görmeye başlayacaktı. 1955 yılı bir beklenti yılıydı. DP'nin ekonomik atılımları buna hedeflenecekti. 1956 yılında muhalefetin sesinin kesilmesi ekonomik verime bağlıydı. Ancak bu gerçekleşmedi. Durum önceki yıllardan farklı değildi. Menderes, tarımın yanında hayvancılığa da önem veriyordu. Hatta hayvancılıkta devlet teşvikinden bile söz edilmişti. 1955 yılında, Hayvan Vergisi tamamen kaldırılacak demiş, Veraset ve İntikal Vergisi'nin ıslahına değinmişti. O bunun için ilgili birimleri yönlendiriyordu.

Menderes umduğunu bulamamıştı. Aksine ekonomide tehlike çanları çalmaya başlamıştı. Bunun nedeni de, dış piyasanın Kore Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin tarım ürünlerine ihtiyaç duymamasıydı. Çünkü yabancı piyasadan tarım ürünlerine,

bilhassa buğdaya olan talep düştüğü gibi, fiyatlar da çok aşağıya çekilmişti. Amerika savaş boyunca depoladığı tarımsal stoklarını piyasaya vermeye başlayınca bu böyle olmuştu.

Öte yandan DP Hükümeti, 1954'ten itibaren ihracat sıkıntısının yanında, döviz darboğazına da girmişti. Bu nedenle Menderes, partinin kuruluşundan beri tavizsiz uyguladığı liberalizm politikasından geri adım attı, ithalatı kısıtlayıcı önlemler aldı. Şeker ve Çimento üretimi için fabrikalar kurmaya başladı ve bu fabrikaların ülkede kurulması için imkanlar getirdi. Artık sanayileşmede devlet yerini almıştı. Sanayi ve Madenler Bakanlığı'nın istenilen girişimci sınıfı yaratamaması ve ticari zihniyeti halk içinde geliştirememesi bunun nedeniydi. Devletin ekonomideki yeri kaçınılmaz bir hale gelmişti.

Ekonomideki kötüleşmenin etkisi her yönde görüldü, siyasi ve sosyal hayatta bile. Duyun-i Umumiye borçlarının gerçi son ödemesi 25 Mayıs 1954'te yapılmıştı ama, ödemelerdeki gecikme enflasyonu da tetiklemişti. Menderes'in ABD gezisinden 300 milyon dolarlık borç parayla döneceği yerde 30 milyon dolarlık hibeyle dönmesi Türk piyasalarını son derece tedirgin etti.

Kötü Ekonomik gidiş, DP mebusları içinde bile eleştirilere neden oldu. Başta Ahmet Tokuş olmak üzere bazı DP'li mebuslar kürsüye çıkıp konuştular. Hatta Kenan Akmazlar, Haluk Timurtaş, Ekrem Canani ve Feridun Engin adlı DP'li mebuslar mevcut ekonomik durumu eleştiren bir rapor hazırlayıp verdiler. Bu raporda plansızlıktan, pahalılıktan, karaborsacılıktan söz ediliyordu. 29 Mayıs 1955'te Manisa İl Kongresi'nde de eleştiriler yapıldı. Max Trobug ekonominin iyileştirilmesi için bir rapor hazırladıysa da, fayda vermedi.

Kötü Ekonomi gidişi durdurmak için hükümet bazı enlemler aldı. Gümrük Vergisi'nde değer esasına geçilerek Gümrük tarifeleri yükseltildi. İthal Malları Fiyat Kontrol Dairesi kuruldu. Milli Korunma Kanunu uygulamaya geçirildi. Stokçuları ve karaborsacıları şiddetle cezalandırabilmek için 6 Haziran 1956'da yasa çıkarıldı. Velhasıl DP, Atatürk dönemi tek partinin ekonomik anlayışına geri dönmüştü.

Ekonomik sıkıntılar durmadı. 1956'da da devam etti. Bunda sırf ekonomik nedenler değil, iç siyasi gelişmenin de etkisi vardı.

Menderes son çare olarak Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı (OEEC)'na başvurdu. Ondan kendilerine yol göstermesi istendi. Bir rapor hazırlayıp sundular. Bu bir istikrar paketiydi. Paketin ilk maddesinde Türk Lirası'nın değerinin düşürülmesi yazıyordu. Birinci öneri buydu. Katlı kur sistemine geçilmesi istenmişti. İhracat malının cinsine göre prim uygulamasını da önermiştiler. Para arzı kontrol altına alınacaktı. Bütçe denkliği için harcamalar kısılacaktı. Yatırım projelerinde verimli olanlara, kısa vadeli olanlara öncelik tanınacaktı. Önlemler bunlardı. OEEC, hükümetin istikrar paketini hayata geçirmesi şartıyla Türkiye'den alacağı 400 milyon dolarlık borcu ertelemiş, 359 milyon dolarlık yeni kredi vermiştir.[644]

DP, 11 yıldır sabit kalan Türk Lirasının değerini, 4 Ağustos 1958'de İstikrar Paketi'nin ilk şartı olan Türk Lirasının değerinin mümkün olduğu kadar düşürülmesi teklifini aynen uyguladı, bunun neticesinde Türk Lirası 8 Ağustos 1958'de, Amerikan Doları karşısında 2.82 olan değeri, 9.45'e düştü.[645] Zaten DP'yi yıkan da bu oldu. İstikrar Paketi, istikrar sağlayacağı yerde Türkiye'nin ekonomik istikrarının temeli olan parayı yerle bir etmişti. İstikrar Paketi sırf bununla bitmiyordu. Dahası vardı.

İstikrar Paketi Programı'nın içinde, İthalat ve İhracatın serbestleştirilmesi, KİT'lerin üretmiş olduğu mal ve hizmetlerin fiyatına zam yapılması, özel kesimde üretilen mal ve hizmetlere yönelik devlet denetimlerinin kaldırılması, Merkez Bankası'nın halka, bilhassa çiftçiye yönelik kredilerine kısıtlamalar getirilmesi de vardı. Bu tedbirlerle dış borçlar konsolide edilmiş, ödemeler dengesinin açığı azaltılmış, enflasyon düşmüştü ama, büyüme hızı gerilemiş, iktisadi durgunluk piyasaya hakim olmuştu.[646]

---

644 Yaşar Baytal, Demokratik Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 40, Kasım 2007, Ankara, s. 550-558

645 M. S. Yücel a.g.m., s. 18

646 M. S. Yücel a.g.m., s. 19

3) Eğitim Politikası:

1950-1960 arasındaki DP İktidar döneminde, çok partili ve etkili bir siyasi yapıya geçilmekle, hayatın her alanında görülebilen değişiklik eğitim alanında da meydana gelmiş, Köy Enstitüleri kaldırılmış, yeni üniversitelerin açılmasına gayret sarf edilmiş, bu gibi reformların yanında, çok şeyler de yapılmıştır. 1940'lı yıllarda eğitime ayrılan pay çok düşüktü, % 6-7 civarındaydı. Bu pay Menderes döneminde % 13'e çıkarılmıştır.[647]

DP'nin 22 Mayıs 1950-9 Mart 1951 Milli Eğitim Programı'nda, milli ve manevi değerlere bağlılık dile getirilmiş, bu tür eğitimin toplumu kötü akıbetlerden koruyacağı öne sürülmüş, ilmin de böyle bir eğitimle ilerleyeceği belirtilmiş, eğitim ciddiyetle ele alınacak, detaylı bir eğitim planına bağlı kalınacak, denilmiştir.

DP'nin 9 Mart 1951-17 Mayıs 1954 Milli Eğitim Programı'nda, yurt içinde bulunan ilk, orta, yüksek ve teknik öğretim okullarının tek genel eğitim siyasetine göre idare edileceği belirtilmiştir ki, eğitimin önceki hükümet programından daha kapsamlı bir biçimde ele alınması öngörülmüştür. Buna göre,

- Teknik öğretim okullarında ziraat ve makineleşme bilgi ve öğrenimine paralel olarak ustaların yetişmesi için bölümler ve kurslar açılacak,
- Köy okulları inşaatında Doğu illerine öncelik tanınacak, köylü mükellefiyeti kaldırılacak,
- Doğuda bir üniversite kurulacak.

DP'nin 17 Mayıs 1954-9 Aralık 1955 Milli Eğitim Programı'nda, eğitime önceki her iki programdan daha yüzeysel değinilmiş, gençlik için eğitimin taşıdığı önemden söz edilmiştir. DP'nin 9 Aralık 1955-25 Kasım 1957 ve 25 Kasım 1957-27 Mayıs 1960 Milli Eğitim Programlarında, önceki programlar esas alınmıştır.

---

647 Tunay Karakök, Menderes Dönemi'nde (1050-1960) Türkiye'de Eğitim, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayını, Cilt 1, Sayı 2, Ağustos 2011, Zonguldak, s. 97

DP'nin eğitim sisteminde eğitimin milli olması ve bu eğitimin birliği esası geçerliydi. Eğitimin ihtiyaçları bir plan çerçevesinde düzenlenerek belirlenmiş, öğrencilerin daha iyi eğitim görebilmeleri için bunların temin edilmesi amaç edinilmiş, öğrencilerin entelektüel bilgilerle değil de, milli, manevi ve insani değerlerle yetiştirilmesine gayret sarf edilmiştir.

Temel ilkeler:

- İlköğretim Milli Eğitim'in temelidir. Öğretmenler yeterli bilgiye sahip olmalı, ruh itibariyle farklı yapıda olmamalıdırlar,
- Ortaöğretim gerek program, yönetmelik, gerek laboratuvar ve kütüphane gibi eğitim ve öğretim araçlarına sahip olmalı,
- Teknik öğretim kurumları ülke çapında yaygınlaştırılmalı,
- Üniversiteler bilim ve yönetim bakımından özerkleştirilmeli, çeşitli bilim dallarında bu üniversitelerde Enstitüler kurulmalı, özellikle ülkemizle ilgili çalışmalara ağırlık verilmeli.[648]

4) Basın Politikası:

DP dönemi liberaller açısından, özellikle 1950'lerin ilk yarısı bir beyaz devrimdi. Basın özgürlüğü sloganıyla da işbaşına gelen DP, Tek Parti Dönemi'nin baskıcı zihniyetinden yılgın gazetecilerin tek sığınağıydı. DP'liler her gördükleri gazeteciyi kucaklıyor, ona "*siz çalıştınız, siz kazandınız, sizin eseriniz bu bayram*" diyorlardı. Bu dönemde, Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet, Akşam, Tasvir, Yeni Sabah, Yeni İstanbul, Gece Postası, Vatan DP'yi desteklediler, ancak 1952 yılından sonra çekildiler. Ulus ve Halkçı gazeteleri CHP'nin, Zafer DP'nin, Kudret gazetesi MP'nin yayın organlarıydı, bunlarda herhangi bir değişme olmadı. DP, seçimleri kazanmasının ardından 22 Mayıs 1950-9 Mart 1951 programında, basına önemli bir yer vermiş, "*mesela, matbuat ve ceza kanunları, memuri muhakemat kanunu gibi belli başlı antidemokrat hükümleri ihtiva eden kanunları ve mevzuatımız içinde yer yer*

648 T. Karakök, a.g.m., s. 91

tesadüf olunan buna mümasil hükümleri demokrasi ruhuna uygun tadillerle huzurunuza getireceğiz" demişti, ama bu programın devamında yer alan kısımlar, onlar ne oluyordu?

O kısımda deniyordu ki:

"… *Biz bugünün şartları içinde aşırı sol cereyanları fikir ve vicdan hürriyeti mevzuunda mütalaa etmek gafletinde bulunmayacağız. Bugün aşırı sol cereyanlara mensup olanların, mücerret bir fikir ve kanaat sahibi olmaktan ziyade yıkıcı cereyanların aletleri olduklarına şüphemiz yoktur. Fikir ve vicdan hürriyeti perdesi altında bütün hürriyetleri kan ve ateşle yok etmekten başka bir maksat gütmeyen bu ajanları adalet pençesine çarptırmak için icap eden kıstasları vuzuh ve katiyetle tespit etmek zaruriyetine inanıyoruz. Ancak bu suretledir ki, mizah ve siyasi tenkit kisvesi altında ayakta tutmak istenilen ve hakikatte düpedüz aşırı sol cereyanların eseri olan neşriyatın tahribatından memleketi korumak kabil olabilecektir*."[649]

Menderes,

-"*Basın, çok canlı bir müessesedir, asimilasyon gücü üstün olan bir kurumdur. İçine aldığı insanları, kısa zamanda hazmeder, kendi bünyesine katar. Birçok yakın dostlarımın çocukları, bir gün bir basın konusunu tartışırken babalarına 'ben önce gazeteciyim, sonra sizin oğlunuz' demekten sakınmamışlardır. Toplumun en güçlü müessisi sayılan aileyi de aştığına göre, basın dördüncü kuvvettir demek, onu biraz da hafife almaktır*" diyor.

Daha doğrusu Menderes Basın'dan çekinmektedir.[650] O, 13 Haziran 1952'de gazetelerdeki çalışma şartlarını, gazetecilerle gazete sahipleri arasındaki münasebetleri düzenleyen bir yasa çıkardı. Bu yasa reform sayılabilecek bir nitelikteydi. Bugün de bu yasa yürürlüktedir.

Menderes, Basın Yayın ve Umum Müdürlüğü ve Anadolu Ajansı sorumluluğunu verirken, ona, "*Gazeteci dostlarımız belalı sevgiliye benzerler, istekleri, ihtiyaçları, kaprisleri hiç tükenmez. İhtiyatlı ol, kimseye angaje olma*" demiştir. Hatta o, Enver

649 N. Yıldız, a.g.m., s. 486

650 N. Yıldız, a.g.m., s. 487

Adakan'a, "*Hangi gazetelerden bahsediyorsun? Vatan mı? Ben yarın Yeni Sabah sahibi Safa ile Ankara Palas'ta bir yemek yiyeyim, Ahmet Emin yazılarından derhal vazgeçer. Nadir Nadi mi? Ben onu Şili gibi küçük bir sefaretten, hele hele Viyana'-dan bahsedeyim, ertesi gün Nadir benim istediğim gibi yazı yazar. Burhan Felek mi? Birkaç spor federasyon seyahati imkanına karşı mum olur. İçlerinde 20, 30 bin liralık paralara karşı kalemlerini satanlar da eksik olmaz*" sözlerini sarf etmiştir.[651]

Herhalde Menderes'in bir bildiği vardır ki, o şekilde konuşmuş olacak, vur abalıya demenin alemi yok.

1955 yılında Türk Sesi gazetesi gündeme gelmişti. Var güçle Devlet Bakanı Sarol'a yüklenmiştiler. O da kendi aleyhinde bir soru önergesi vermişti. Sarol savunmasında, Ulus gazetesinin nefir-i amm yöntemiyle 40-50 bin gazete abone ettirdiğini ne çabuk unuttunuz, oysa söz konusu gazetenin abonesi benim bilgi haricimde gerçekleşmiştir, dedi.

DP'nin destekçisi Zafer, Türk Sesi, Son Havadis. Son Posta gazeteleri devlet ilanından yararlanmaktaydılar. Hatta kağıt, makine ve malzeme tahsisinde de devletin nispeten bunlara faydası dokunuyordu.

Milliyet gazetesi de ilk zamanlarda DP'den mali destek almıştı. Bu ilanları ve devlet desteğini söz konusu edenler, İnönü'nün başa geçtiği günden beri Ulus gazetesinin, 1947'den itibaren de Tanin ve Memleket gazetelerin CHP'den ve hükümetlerinden beslendiklerini ne çabuk unutmuştular. Aynı ilanları, aynı desteği CHP onlara vermemiş miydi?[652]

Ahmet Emin Yalman'a düzenlenen suikast dolayısı ile Menderes, 20 Aralık 1952'de gazete temsilcileriyle bir toplantı düzenlemiş, iktidarla basın arasında mevcut olan anlaşmazlıkları giderecek önemli bir adım atmıştı. Bu, 1954'e kadar devam etti.[653]

---

651 N. Yıldız, a.g.m., s. 488-489

652 N. Yıldız, a.g.m., s. 489

653 N. Yıldız, a.g.m., s. 490

DP, 9 Mart 1954'te Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanunu çıkarmasıyla, gazetecilerin veya Radyo yayını yapanların insanların namus, şeref ve haysiyetine saldırması, itibar kırıcı yayınların yapılması, özel veyahut aile durumlarının kişinin rızası alınmadan teşhir edilmesi 6 aydan başlayıp 3 yıla kadar hapis, 1000 liradan başlayıp 10 bin liraya kadar para cezası ile cezalandırılacaktı.[654] Bu kanun 7 Haziran 1956'da Neşir Yoluyla veya Radyo ile Yahut Toplantılarda İşlenen Bazı Cürümler Hakkında Kanun adıyla kabul edildi, bir sonra da yürürlüğe girdi.

Söz konusu kanunda, aynı suçları işleyenler 1 yıldan 3 yıla kadar hapis, 3 bin liradan başlayıp 10 bin liraya kadar para cezasına çarptırılabilecektiler.[655]

5) İç Siyaset Politikası:

1954 seçimlerinden sonra başta Menderes olmak üzere DP'liler birer yorgun savaşçı durumuna gelmiştiler. Muhalefet partileri 1958 seçimlerine tek listeyle girmek için görüşmeler başlatmıştılar. Menderes 27 Ekim 1957'de erken seçime gitti. Böylece o, muhalefetin tam olarak uzlaşmasına fırsat tanımadı. Muhalefete CHP öncülük etmiş, meydan toplantıları, kahve konuşmaları yanında ev ziyaretleri de yapılmıştı. Seçimlerde bayrak, afiş ve el ilanları o kadar çok kullanılmıştı ki, o güne kadar bunu kimse görmemişti.

Seçimlere katılım % 76.6'ydı. DP, oyların % 47.3'ünü aldı. CHP % 40.6 oya ulaştı. DP 408 mebus çıkarırken, CHP 173 mebus aldı. Bu kimi tarihçiler tarafından DP'nin ağır yenilgisi olarak değerlendirilse[656] de, görüldüğü gibi başarı DP'nindi. Oyları nispeten düşmüştü ama, yine çok büyük sayıda mebus çıkararak konumunu muhafaza etmişti. O günün seçim kanuna göre bu böyleydi.

654 N. Yıldız, a.g.m., s. 492

655 N. Yıldız, a.g.m., s. 495

656 M. S. Yücel, a.g.m., s. 16-17

1954 seçimlerinde Millet Partisi'ne oy vermesi yüzünden Kırşehir cezalandırılmış, aynı yıl 30 Haziran'da ilçe yapılmış, bu durum 3 yıl sürmüş, 12 Haziran 1957'-de ilin ilçe durumu TBMM'nde görüşülmüş, Kırşehir yeniden il haline getirilmiş, ancak tasarı mecliste görüşülürken Osman Bölükbaşı'nın Kozaklı ve Hacıbektaş ilçelerinin Kırşehir'e ait olduğunu söylemesi yoğun tartışmalara yol açmış, isteğin geri çevrilmesiyle, Bölükbaşı bu, durur mu, açmış ağzını, yummuş gözünü, başta Celal Bayar olmak üzere Menderes'e de, bazı sözler sarf etmek zorunda kalmış, o bu sözleri nedeniyle tutuklanıp cezaevine gönderilmiş, seçimler sırasında bile serbest bırakılmamıştı. [657]

Seçimlerden sonra teşekkül eden Beşinci Menderes Hükümeti, göreve başlar başlamaz, 9 Subay Olayı yaşandı. Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu, askeriyenin darbe hazırlığı içinde bulunduğunu söylemesiyle soruşturma başlatılmış, yine Samet Kuşçu'nun ifadesi doğrultusunda 9 subay 26 Aralık 1957'de tutuklanmıştı. Ancak Samet Kuşçu'nun ihbarı boş çıktı. Çünkü böyle bir girişim yoktu. Bu nedenle Samet Kuşçu iftardan 1958 yılında mahkum edildi.[658]

Peki, şimdi bu olayı nasıl algılayacağız, DP'nin aleyhine mi, lehine mi? Adamın biri kalkmış, sırf şahsi hesaplarından dolayı askeriyeye, bilhassa 9 subaya iftirada bulunmuş, subaylar tutuklanmış ama, olay soruşturulmuş, aslı olmadığı görülmüş, iftiracı subay adaletin pençesine teslim edilip mahkum edilmiş. Burada suç kimin? DP'nin mi, yoksa adaletin mi? Tabi ki hiç birinin değil. Suç Samet Kuşçu'nun. Bunu DP'yi suçlayıcı bir tarzda ifade etmenin hiçbir anlamı yok. İftira atan kim olursa olsun, isterse kurmay binbaşı olsun, cezası neyse onu çeker. Çünkü suç işlemiştir, durduk yere bir kuruma ve o kuruma mensup şerefli kişilere iftira atmıştır.

Muhalefet partilerinin birleşmesini amaç edinen Milli Muhalefet Cephesi'nde ilk gelişme, 16 Ekim 1958'de Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin Türkiye Köylü Partisi'yle birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adını almasıyla meydana geldi. Hürriyet Partisi 24 Kasım 1958'de CHP'ye katıldı. Bu birleşmeler ve katıl-

657 M. S. Yücel a.g.m., s. 17-18

658 M. S. Yücel a.g.m., s. 18

mayla DP de Vatan Cephesi'ni kurdu. DP, basın desteğini alamadı. Zafer gazetesinin bu husustaki yayını da yetersizdi. Geriye tek bir şey kalmıştı, o da Radyo. DP, her haber saatinden önce, Vatan Cephesi'ne katılanların adını illeriyle birlikte açıklıyordu. Tabi ki bunu dinlemeyen dinlemiyordu. Muhalefet Vatan Cephesi'nin baltalamak için hemen harekete geçti. İşi mezarlıklara kadar getirdiler. DP meğerse isim bulmakta güçlük çekiyormuş. Konya il teşkilatını bunu misal verdiler. Varmışlar, mezarlıklardaki adları bir bir tespit etmişler, o isimleri Radyo'dan okumaya başlamışlar.[659] İnsaf doğrusu.

DP'nin Vatan Cephesi çalışması sırasında, CHP Ankara merkezli kampanyalara başladı. Ancak halk muhalefete ilgisizdi. Durumu sezen, kampanyalarla halkı yanına çekemeyeceğini anlayan CHP, işi halk hareketine dönüştürmek istedi. Bunun için Ege illerini kapsayan, adına Büyük Taarruz adını verdikleri propaganda seferlerine çıktılar. Sanki karşılarında Yunan ordusu vardı da, onları sürüp İzmir'de denize dökeceklerdi. 29 Nisan 1959'da Uşak olaylara sahne oldu. CHP'liler DP il binası tahrip ettiler. Olayı çıkaranlar Manisa'ya hareket etmek için Uşak garına gelince DP'liler bunlara karşılık verdi. Atılan taşların biri İsmet Paşa'nın başına isabet etmişti. Uşak'ta olayı başlatan, gerginliğe sebebiyet verenler CHP'lilerdi. Buna rağmen Manisa mitinginde kürsüye çıkan İnönü, "… *benim hayatıma kastetmek için harekete geçmişlerdir. Muhalefet aleyhine ehl-i salip isnadı ve muhalefeti karınca gibi ezmek tavsiye, gece sabaha kadar Ankara'da tertiplenerek tatbikata konmuştur. Azınlıkta olan iktidar, nihayet kaba kuvvetle bir dehşet idaresi kurarak, vatandaşları insan haklarından mahrum yaşatmaya karar vermiş görünüyor*" dedi.[660] Hani, o çok önemli kişi ya… Aslı astarı başına bir taş gelmiş, kafası yarılmış. Bunun hayatına kast etmekle ne alakası var. Derler ya, yavuz hırsız ev sahibini bastırırmış.

659 M. S. Yücel a.g.m., s. 20

660 M. S. Yücel a.g.m., s. 20-21

Büyük Taarruzun Ege ayağını gazilikle atlatan İnönü, İstanbul'a geçti. 4 Mayıs 1959'da Yeşilköy Havaalanı'nda İstanbul'a hareket etti. Topkapı'ya geldiğinde, onun arabasını 10-15 kişi tekmeledi, camlarına taş attı. Büyük Taarruz 7 Mayıs 1959'da bitti. Ankara'ya döndüler. Başkentte yer yer polisle çatışmaya girdiler.

Kavga eden gruplar 50 kişiyi geçmiyordu. Polis bunlara karşı pek şiddet kullanmadı. Emniyet güçlerine saldırılar artmaya başladı. Bunu CHP'liler yapıyordu. Yaz mevsiminde hava yumuşadı. Eylül ayında Çanakkale gezisi nedeniyle olaylar yine başladı. İnönü vardığı yerde kavga çıkarıyordu. Konya bile bu kavgalardan birine sahne oldu. İnönü, Kayseri'de de miting yapacağını açıkladı. Onun her gittiği yerde kavga çıkması nedeniyle Kayseri valisi buna izin vermedi. Çünkü, o kentin huzurundan sorumluydu. İnönü Kayseri valisini dinlemeyip kente vardı. Vali onun gelmesi üzerine gerekli tedbirleri almış olacak ki, muhtemel olan olaylar meydana gelmedi.[661] Oysa Menderes ortamı fazlasıyla germemek için çok özel bir çaba sarf ediyordu. Meydana gelebilecek olayları önlemek için bir Tahkikat Komisyonu kurdu. Komisyon, işe başladı. CHP'nin yasa dışı olarak DP'ye karşı harekete geçtiğini, bir kısım basının ona bu yolda hareket etmesi için destek verip, olayları abarttığını bir ay içinde tespit ederek hükümete raporunu (yani darbeden önce) verdi. Komisyon TBMM tarafından her türlü önlemi alam için de yetkilendirilmişti. Bunun üzerine siyasi faaliyetler durduruldu. Gazetelere yayın yasağı kondu.

Komisyona Meclis tarafından yetki verilmesinin bir gün sonra, 28 Nisan 1960'da İstanbul'da olaylar başlamış, 7-8 saat sürmüş, Turan Emeksiz adlı bir öğrenci bu olaylarda ölmüş, 16'sı polis 40 kişi de yaralanmıştı. İstanbul valisi Ethem Yetkiner'in sıkıyönetim ilan etme teklifini hükümet kabul etmişti. O gün İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmişti. Buna rağmen olaylar 29 Nisan 1960'da Ankara'ya sıçramıştı. 5 Mayıs 1960'da Kızılay'da büyük bir miting yapılmış, ortam tamamen gerilmişti. (Bunun müsebbibi CHP'ydi. Ancak sıkıyönetim ilan edilmesine rağmen, olayların devam etmesi işin içinde bazı subayların da bulunduğunu akla getiriyor.) Sıkıyönetimin adı vardı ama, kendi yoktu. İşin tuhafı olaylar başka bir yerde çıkmamış, sıkıyönetim ilan edilen Ankara ve İstanbul'da çıkmıştı. Bu durum karşısında

661 M. S. Yücel a.g.m., s. 21

Menderes ne yapacağını bilememiş, temiz hava almak, rahatlamak ve düşünebilmek için Çanakkale gezisine çıktı. Halk onu burada büyük bir coşkuyla karşıladı ve ona sahip çıktı. Menderes'in morali yerine gelmişti. İzmir'e vardı. İzmirliler de onun gelişini büyük bir coşkuyla kutlamış, arkandayız demiştiler. Menderes'in Bergama, Manisa ve Turgutlu mitingleri muhteşem geçti. Halk onu destekliyordu. Çok önceki DP mitinglerindeki coşku geri gelmişti.

Menderes halkı çok iyi biliyordu. Onun neler hissettiğini, neler düşündüğünü de çok iyi biliyordu. Çünkü halk açık kalpliydi, doğru sözlüydü. Ancak Menderes'in bilmediği bir şey vardı. O da kürsünün hemen altında, platformun çevresinde, kendisini koruma adı altında çepeçevre saran kişiler, yakınındakiler. İşte Menderes onların ne düşündüğünü, neler hissettiğini bilmiyordu. Çünkü bu kişiler iki yüzlüydü. Yüze gülmesini, efendim demesini çok iyi beceriyorlardı ama, ayak oyunlarında ustalaşmıştılar. Alttan alta kuyu kazmakta üstlerine yoktu.

Menderes, 25 Mayıs 1960'da Eskişehir gezisini yaptı. Burada yaptığı konuşmada, "*Yolumuz seçim yoludur, erken seçim yoludur*" dedi ve erken seçim sinyalini verdi. Halk onu destekliyordu. Muhakkak yeniden kazanacaktı. Bunu çok iyi biliyordu. Seçimden en ufak bir endişesi yoktu, ama…[662]

B) 27 MAYIS DARBESİ:

27 Mayıs 1960. Günlerden Cuma. Ankara Radyosu'ndan Alparslan Türkeş, "*Türk silahlı kuvvetleri memleketin idaresini ele almıştır*" diyor.[663] Bu bir ihtilal değil,

662 M. S. Yücel a.g.m., s. 21-23

663 Yard. Doç. Dr. Mustafa Arıkan, 27 Mayıs'a Damgasını Vuran Söz ve Beyanlar, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayını, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 4, Konya 1997, s. 305

darbe. Yapanlara göre ihtilal, halka göre darbe. Darbe[664] demek askeri müdahale[665] demektir.

Radyo'da darbe beyannamesini okuyan kişi için Şevket Süreyya Aydemir, "*tok ve tesirli ses*" diyor. Necip Fazıl, "*tok ve kalın bir ses*" diyor. Yücel Gökay, "*ateşli bir ses*" diyor. Yakup Kadri, "*dolgun ve kalın bir ses, tam bir asker ses, inşirah verici ses*" diyor. Mutahhar Polatkan, "*haşin bir ses*" diyor. Hatta bu "*seste 'şiirin ve musikinin ilahi füsunu'nu ve Atatürk'ü bulanlar da var*". [666] Ve Menderes, darbe şakşakçıları tarafından ilahi anlam yüklenen o sese bir kurbanlık koyun.

Radyo'da konuşma sırası MBK başkanı Cemal Gürsel'e gelir. O, "*Türk milleti hissiz bir sürü değildir. Belki birçoğu okuma yazma bilmez; an'anevi bir iştiyakla okumuş yazmış memleketlerden daha çok fikri selime, akl-ı selime, vicdana ve vakara sahiptir*" derken, Türk halkının kimi seçeceğini bilmediğini, reşit olmadığını söyleyenlerle aynı kanaati paylaşmaz."[667]

Peki, "*Türk halkının kimi seçeceğini bilmediğini, reşit olmadığını*" söyleyenler kimdir? Herhalde Menderes ve DP'liler değil, İnönü ve CHP'liler. Aynı kanaati paylaşmaz denilen adam, darbenin lideri olarak İzmir'den Ankara'ya gelir, ertesi gün İnönü'yü telefonla arar, ona çok saygılı bir dille, "*Emirleriniz bizim için daima peygamber buyruğudur*" der.[668] Bundan daha büyük yalakalık nerede görülmüş.

Bir yerden bir düğmeye basılmış gibi, İstanbul Üniversite öğrencilerinin toplu halde başlattığı, yer yer güvenlik güçleriyle çatışmaya, öylesine ki kan dökülmesine kadar varan olaylar 27 Mayıs Devrimi'nin sebepleri arasındadır.[669]

---

664 Mihat Sancar, Darbe Nedir, Birikim Sosyalist Kültür Dergisi., Ordu ve Siyaset Sayfası, Birikim Yayınları, Sayı 219, 10 Mayıs 2007, İstanbul, s. 305

665 M. Arıkan, a.g.e., s. 305

666 M. Arıkan, a.g.e., s. 305

667 M. Arıkan, a.g.e., s. 305

668 M. Arıkan, a.g.e., s. 306

669 S. Dinç, a.g.e., s. 23

Öğrenci ayaklanmaları İnönü'nün talimatıyla, CHP'ye sıcak bakan bazı subaylar tarafından tezgahlanmış, sıkıyönetim nedeniyle sokaklara hakim olması gereken asker, bilhassa subaylar kolunu kıpırdatmayı bırak, bilhassa olayları teşvik etmiştir. Daha doğrusu asker görevini kötüye kullanmış, hükümete tabi ve onun bir nevi kolluk gücü mesabesindeki asker, emir aldığı makamı, Genelkurmay Başkanlığını, hatta cumhurbaşkanlığını bile hiçe saymış, darbenin olgunlaşmasını beklemiş ve yapmıştır. Zaten İnönü bunun böyle olacağını hükümete yönelik o tehditkar konuşmasında, "*Eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zorlanırsa ihtilal behemahal olur… Sizi ben de kurtaramam. Şartlar tamam olduğu zaman ihtilal meşru bir haktır*"[670] diyerek belirtmemiş miydi?

1957 yılında Meclis kürsüsünde, "*Beni kızdırmayın. Kızdığım zaman yapamayacağım şey yoktur*" diyen de İnönü.[671]

Ya CHP eski başbakanlardan Şemsettin Günaltay'ın, "*Altı ay sonra biz onlara gösteririz. Altı ay oturamazlar*" sözüne[672] ne diyelim?

Darbe yapılmıştı. Bunun hoş görülecek ve benimsenecek hiçbir tarafı yoktu. Darbeyi yapanlar bu darbeyi meşru kılmak için kılıf aramaya başladılar. Kullanılan cümleleri masaya yatırdalar. Kelimeleri bile didiklediler. Cımbızla içlerinden kelimeleri ayıklamaya başladılar. Bu işte herhalde dil bilimcilerini kullanmışlardır.

Bula bula tenkil kelimesini buldular. Oysa İnönü'nün büyük suç teşkil edecek satır satır cümleleri vardı. Bu cümlelerin her biri ona ceza verdirmeye, onu hapse tıktırmaya yeterdi, artardı bile. Ama, Menderes yapmamıştı. Çünkü insandı.

Nasıl olmuşsa Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ağzından bir tenkil kelimesi çıkmıştı.[673] Darbeciler sevindiler, tamam bulduk dediler.

Oysa tenkil, Türkçede üç anlama gelir.

---

670 M. Arıkan, a.g.e., s. 304

671 M. Arıkan, a.g.e., s. 304

672 M. Arıkan, a.g.e., s. 303

673 M. Arıkan, a.g.e., s. 306

1) Uzaklaştırma,
2) Herkese örnek olacak şekilde bir ceza verme,
3) Düşmanları ya da zararlı kişileri toplu halde ortadan kaldırma.[674]

Anında bir senaryo yazdılar. Bunu beyanat olarak MBK başkanı Cemal Gürsel, "*Demokrat iktidarın Harp Okulu'nda 1500 kişiyi imha etmeyi tasavvur ettiğini, tarihte bunlar kadar mücrim insan olmadığını*" ifade ederek verdi. Olay bir katliama teşebbüstü.[675] Kimse de bu olayın nasıl meydana geldiğini öğrenemedi. Çünkü ölen bir kişi bile yoktu, hatta hastanelik olan da. Suçlama tamamen asılsızdı. Muhayyeleden uydurulmuştu.

MBK üyelerinden Dündar Taşer, 27 Mayıs'ın meydana gelmesinde iki sözün bu darbeyi tetiklediğini ifade eder:

-"*Biri 'Emir erlerini subayların yatak odalarından çıkaracağız' sözü, diğeri de Menderes'in 'Battal Gazi Ordusu' tabiridir*"[676] der. Peki, bu sözler bir darbeyi meşru kılar mı?

İşin doğrusu, 27 Mayıs 1960 sabahı kendi arlarında örgütlenen bir grup genç subay yönetime el koymuştur. Bu subaylar Cumhurbaşkanı başta olmak üzere, Başbakanı, bakanları ve DP'li mebusları tutuklanmışlardır. Bunları yargılamak için acilen Yüksek Adalet Divanı adı altında bir kurul kurulmuştur. Divanın üyeleri darbeyi gerçekleştirenler tarafından belirlenmiştir. Bu divan, suç olarak ileri sürülen olayların işlendiği tarihten sonra teşekkül ettirilmiş, o olayların meydana geldiği sırada mevcut olmayan bir divandır. Dolayısıyla söz konusu divan, *"kanunî hâkim güvencesi veya doğal yargıç ilkesi diye bilinen ilkeye aykırı"* olduğu gibi, bir olağanüstü mahkeme niteliği taşımaktadır. Bu kurul, Ekim ayında başlayan duruşmalardan sonra, askeri darbe yapanlar tarafından suçlu konumuna düşürülmüş kimse-

674 Tenkil - Vikisözlük,

675 M. Arıkan, a.g.e., s. 305-306

676 M. Arıkan, a.g.e., s. 301

lere çok ağır cezalar vermiş, hatta verdiği idam cezalarının onanmasını bile üstlenmiştir.[677] Tutuklananlar ve yargılananlar, hatta ağır cezaya çaptırılanlar arasında dönemin Genelkurmay başkanı Mustafa Rüştü Erdelhun da vardı.[678] Ondan sonra bu darbenin adı askeriye yapmış oluyor.

III- MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ DÖNEMİ:

27 Mayıs Darbesi'nin nedenleri hakkında kaynaklar çok şeyler ileri sürerler. Bu kaynakların çoğu darbeyi meşrulaştırmak amacıyla yazılmıştır. 27 Mayıs Askeri Darbesi[679]'ni İhtilal[680] olarak görenlerin yanında, onu 27 Mayıs Devrimi[681] adını verenler de vardır. Bu işte yazarların pek suçu yoktur. Çünkü 27 Mayıs Darbesi'yle başa gelenler devrim adını verdikleri 27 Mayıs'ı kendilerini topluma, bilhassa bürokratik tabakaya, öğrenci kitlelerine daha hoş gösterebilmek için kullanmış, hatta 27 Mayıs'ı o günden sonra her yıldönümü kutlanacak bir bayram kabul edip, 40 yılı aşkın bir süre, kutlanmasına vesile olmuşlardır.

27 Mayıs 1960'ın yapılmasını meşru gösteren nedenler:

- DP, demokratik rejimden ayrılarak bir baskı rejimi kurmuştur,
- DP, Anayasayı, hukuk siteminin temel ilkelerini ihlal etmiş, bunu ısrarlı ve sistemli bir biçimde yaparak hak ve adalet sistemini çiğnemiştir,
- DP, kaba kuvveti yönetim olarak benimsemiştir,
- Temel hak ve hürriyetleri de ortadan kaldırmaya teşebbüs etmiştir.

Darbeyi yapanlar, işte bu nedenlerden dolayı, gayrimeşru hale gelmiş olan bir iktidara karşı Türk Silahlı Kuvvetleri olarak, zulme karşı mukavemetle, ülkeyi her-

677 Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 4. Baskı, Bursa Ekin Kitabevi, Bursa 2007, s. 41

678 Komisyon, a.g.e., s. 335

679 Komisyon, a.g.e., s. 335;

680 M. Arıkan, a.g.e., s. 305-306

681 S. Dinç, a.g.e., s. 23;

hangi bir iç veya dış tehdide karşı korumakla mükellef bulundukları için TSK Kanunu'nun kendilerine vermiş olduğu yetkiyi kullanarak, söz konusu yönetime el koyduk, demişlerdir.[682] Gerekçeleri budur.[683] Ama bunu yapanlar Genelkurmay başkanını tutuklamasını biliyorlar.

Askeri müdahaleyi TSK adına yaptıklarını söyleyen, kendilerine Milli Birlik Komitesi üyeleri adını veren[684] kimi binbaşı, kimi albay rütbelerine haiz bulanan, sabahın köründe birliklerinin başına giden ve emirleri altındaki askerleri silahlandıran, Ankara Radyoevi başta olma üzere, her bir devlet kurumu binasının kapısına donanımlı askerler yerleştiren subaylar[685] darbenin bütün sorumluluğunu üstenerek, ülkenin yönetimini ele geçirmiştiler.[686]

2. Ordu komutanı Orgeneral Suat Kuyaş, 28 Tümen kumandanı Tümgeneral Selahattin Kaplan, Etimesgut Zırhlı Eğitim Merkez kumandanı Tümgeneral Yusuf Demirağ, 43. Süvari Alayı komutanı Süvari Yarbay Reşit Çölok ve Tank Taburu komutanı Binbaşı Hakkı Bozkaya dahil, darbeden pek çok subayın haberi yoktu. Bu adı geçen kişiler darbenin sabah karanlığında gözaltına alınmıştılar.[687]

Darbecilerin kafasında zihinlerini kurcalayan pek çok soru işaretleri vardı. Bunu bazen karargahta kendi aralarında konuşuyorlardı:

- Darbeyi başardık ama, bu daha nereye kadar gidecek ve nasıl bitecek?
- Giriştiğimiz darbe hareketi nasıl temsil edilecek? Bunu kim temsil edecek?

Karargahta o kadar subay birikti. Bunlar ne olacak? Darbenin asıl girişimcileri ve sorumluları kimler? Bunların içinde iş, görev ve yeti paylaşımı nasıl yapılacak?

---

682 S. Dinç, a.g.e., s. 23

683 Komisyon, a.g.e., s. 335

684 Komisyon, a.g.e., s. 335

685 Şevket Süreyya Aydemir İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali, 7. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, s. 355, 336-337

686 Komisyon, a.g.e., s. 335

687 27 Mayıs Darbesi - Vikipedi

- Devleti kim temsil edecek? DP ortadan kalktığına göre, yeni hükümet teşkil edilecek mi? Peki, bu hükümet kimlerden oluşacak ve nasıl teşkil edilecek.
- Eski iktidar ve idare mensupları ne olacaklar? Parlamento ne olacak? Demokrat Partililer ne olacak?
- Yabancılarla temas nasıl sağlanacak?
- Maliyi işleri, Yasama, İcra, Yargı işleri nasıl yürütülecek?[688]

General Cemal Madanoğlu ancak 15 Mayıs 1960'ta darbeciler arasında yerine almış,[689] Ankara Sıkıyönetim Komutanı olarak görev yapmaya başlamıştı.[690] Darbede lider boşluğu vardı.[691] Bunu gidermek için onu lider seçmeye karar verdiler. Ankara bu haberle yatışır gibi oldu[692] ama, ya Doğu?...

Darbeciler 3. Ordu komutanı Orgeneral Ragıp Gümüşpala'nin, eğer darbenin başındaki kişi kendisinden kıdemsiz ise, darbeyi yapanları isyancı olarak niteleyip ordusuyla Ankara'ya yürüyeceğini, bu isyanı bastıracağını ültimatom olarak vermesiyle darbeden habersiz bulunan Orgeneral Cemal Gürsel'i İzmir'den çağırmak zorunda kalmışlardı.[693] Cumhurbaşkanı, Başbakan, Milli Savunma Bakanı, Silahlı Kuvvetler Başkomutanı kabul edilen Cemal Gürsel[694] MBK başkanı da olmuş,[695] Alparslan Türkeş, Başbakanlık müsteşarı konumuna getirilmiştir.[696]

---

688 Ş. S. Aydemir, a.g.e., s. 352

689 Ş. S. Aydemir, a.g.e., s. 306

690 Cemal Madanoğlu - Vikipedi

691 Ş. S. Aydemir, a.g.e., s. 320

692 Prof. Dr. Seçil Karal Akgün, Ellinci Yılına Yaklaşırken 27 Mayıs ve Getirdiği Anayasa, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 43, Bahar 2009, Ankara, s. 420

693 Ragıp Gümüşpala - Vikipedi

694 S. K. Akgün, a.g.e., s. 426

695 Komisyon a.g.e., s. 335

696 S. K. Akgün, a.g.e., s. 426

İhtilal Komitesi'nin 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sırasında görüşleri acaba neydi gibi bir soruya maruz kalanlar için söylenecek pek bir şey yoktur ama, yine de Orhan Erkanlı'nın ortaya koyduğu 20 maddelik listeye göz atmalarını söyleyebiliriz. Ancak 20 maddenin her birinin ne kadar doğru olduğu meçhuldür. Zaten şüpheli maddelerin birinden bile söz edilmemiş. Ankara'da bulunan öncü ve girişimcilerin istekleri:

- Devrim kansız olmalı,
- Meclis dağıtılmalı,
- Yeni bir anayasa düzenlenmeli,
- Atatürk devrimlerine dönülmeli,
- Silahlı Kuvvetlerde organizasyon sağlanmalı,
- Seçimlere gidilmeli,

İstanbul harekatını yürütenlerin istekleri:

- Bütün partiler kapatılmalı,
- Askeri bir idare kurulmalı,
- İslam konferansı toplantıya çağırılmalı, bu toplantıdan sonra dinde reform yapmaya çalışılmalı,
- Kemalizm bir bilimsel doktrin haline getirilmeli,
- Ağalığa son verilmeli, Doğu ve Batı arasında insan mübadeleleri yapılmalı,
- Aşırı cereyanları önlemek için gereken tedbirler alınmalı.[697]

Bu da gösteriyor ki, 27 Mayıs Darbecileri Ankara ve İstanbul dışında örgütlenmemiştiler. Onların bu örgütlenmeleri gizli olarak yapılmıştı. Darbeyi hazırlayanlar bile elebaşının kim olduğunu bilmiyordular. Cemal Madanoğlu olamaz, çünkü o 15 Mayıs'ta katılmıştı. Bu da Madanoğlu'ndan önce darbecilerin varlığını gösterir. Darbeciler arasında arkadaşlarıyla birlikte ekip olarak bir o vardı, bir de Türkeş'le birlikte 14 subay arkadaşı. Cemal Gürsel'in darbeden ancak yapıldıktan sonra haberi olmuştu.

697 Ş. S. Aydemir, a.g.e., s. 368

27 Mayıs 1960 Darbesi'nden sonra Cemal Gürsel başkanlığında Milli Birlik Komitesi'nin almış olduğu kararlar:

- İnkılap Meclisi kurulacak,
- Bundan sonra din politikaya alete dilmeyecek,
- Planlama teşkilatı kurulacak,
- Üniversite ve Basın Devlet eliyle örgütlendirilip organizasyonu sağlanacak,
- Sosyal ve Ekonomik Alanlarda Reformlar yapılacak,
- İdari Reform yapılacak,
- Milli birlik ve beraberliğin sağlanmasında, milli kültür ve ülkü birliğinin oluşturulmasında çalışmalar yapılacak,
- Milli servet ve kaynaklara harekete geçirilecek,
- Sosyal adaletin sağlanması, sosyal güvenlik tedbirleri alınması için İşsizlik, İhtiyarlık ve Sağlık Sigorta Kurumu kurulacak,
- Dış politikada mevcut anlaşmalara bağlı kalınacak ama, daha ekonomik bağımsız bir politika izlenecek,
- Özel teşebbüse önem verilecek, devletçilik açısından izlenecek ekonomik politika belirlenecek,[698]
- Bünyemize uygun yeni bir anayasa hazırlanacak,
- Milli iradeyi en iyi biçimde yansıtan bir seçim kanunu meydana getirilecek,
- Demokrasiye uygun olmayan kanunlar kaldırılacak,
- Amme hizmetlerinde vazife, salahiyet ve mesuliyetleri daha açık ve kesin olarak belirtir bir biçimde devlet teşkilatı kurulacak,
- Vazifelerin ifa edilmemesi, ya da belirlenmiş normlara uygun olarak yapılmaması gibi durumlarda mesulleri derhal ortaya çıkarılacak ve bunlar acilen cezalandırılacak[699]

698 Ş. S. Aydemir, a.g.e., s. 367

699 Ş. S. Aydemir, a.g.e., s. 392

3 Ağustos 1960'da 235 general ve amiral bir anda emekliye sevk edildi. Bu olaya Eminsular Olayı dendi.[700] Bu ordu içinde bir kıyımdı. Etkisi de büyük oldu. Aslında onların bu yaptığı normaldi. Çünkü darbeciler ilk gün Genelkurmay başkanı Mustafa Rüştü Erdelhun'u da tutuklamıştılar. 3. Ordu Komutanı Ragıp Gümüşpala, General Madanoğlu'nun MBK başkanı olmasını da kabul etmemiş, bunun için darbeyle bir ilgisi bulunmayan Orgeneral Cemal Gürsel'i'i getirip komitenin başına geçirmiştiler. Bunlar olunca tabi ki 235 general ve amiral de ordudan uzaklaştırılacaktı.

A) 14'LER EKİBİ

MBK'nin Milli Savunma, Tarım, İskan-Konut, Sosyal ve Sağlık, Mali, Ticari, Sanayi, Bayındırlık, Köy Kalkınması, Ulaştırma, İç-Dış Siyaset işlerini düzenleme mahiyetindeki tasarılarını kapsayan ve yönetimi en geç 1961 yılının sonbaharında yeni iktidara devredebileceğini bildiren 16 maddelik programı 16 Eylül 1960'da Resmi Gazete'de yayınlandığında, komite içinde ciddi bir huzursuzluk ve uyumsuzluk başlamıştı. Öyle ki bu komiteyi tamamen parçalar bir haldeydi. Alparslan Türkeş'in yer aldığı grup 27 Mayıs Darbesi'nin hazırlık safhasında, yani darbenin bir ay öncesinden beri faaliyetteydiler. Darbe yapıldığında, bunu gerçekleştiren subayların bir kısmı, en kısa bir zamanda, uygun ortamın oluştuğunu gördüklerinde, yönetimi sivillere devretmek taraftarıydı. Oysa Türkeş'in de aralarında yer aldığı diğer bir kısım subay, darbeye yol açan siyasal kaosu ortadan kaldırmaktan çok, çok daha kalıcı ve düzenleyici işleri yapma peşindeydi. Bu subay kesimin yapacağı işler de birkaç yıldan önce tamamlanmazdı. Onlar ülke çapında büyük değişikliklere ve reformlara yol açacak tasarılarını gerçekleştirmeden, toplumu yeni duruma alıştırmadan da bırakıp gitmek niyetinde değildiler.

700 Nermin Fenmen, Kurtuluştan 12 Eylül'e Yakın Tarihimize Kısa bir Bakış, ODTÜ'lüler Bülteni'nin Eylül 2005 Sayısının Eki, Ankara 2005, s. 8

Türkeş söz konusu durumun işaretini, 27 Mayıs'tan önce daha Milli Birlik Komitesi teşekkül ederken vermişti.[701] Amaçları darbe[702]den ziyade, ya İhtilal[703], ya da inkılap[704] yapmaktı. Onun karşısında yer alan grup General Madanoğlu ve ekibiydi. Gerçi Madanoğlu, 27 Mayıs Harekatı'na sonradan katılmıştı ama, rütbe bakımından kendisinden kıdemliydi. Dolayısı ile onun çevresindeki kişiler sayıca çoğalmıştılar. Ancak Türkeş'in kıdemi askeri bakımdan değil, darbeye iştirak bakımındandı. Bu yüzden MBK başkanı Cemal Gürsel'in yardımcısı olmuştu. Emin adamlarla yürüyordu. Ancak anayasa hazırlıklarının başarısızlığı, bunun sonucunda çalışmaların Kurucu Meclis çerçevesinde yürütülmesi fikri kesinleşince, o ve arkadaşları büyük hayal kırıklığına uğradılar ve bir kenara çekilme kararı aldılar. Türkeş, Başbakan yardımcılığı ve Müsteşarlık görevinden istifa ettiğini 23 Ekim 1960'da Cemal Gürsel'e bildirdi. Onun bu istifası hemen kabul edildi.[705]

Türkeş istifa etmişti ama, yine MBK üyesiydi ve grubunun da çalışmalarını baltalayacağını düşünen MBK başkanı Gürsel, ODTÜ rektörü Turhan Feyzoğlu'yla görüşerek, 31 Ekim 1960'da ondan bir komisyonu kurmasını ve 20 gün içinde Kurucu Meclis tasarısının hazırlanmasını istedi. Bu gelişme, MBK içindeki huzursuzluğu daha büyüttü. 12 Kasım 1960'da MBK'nin Türkeş'le birlikte 14 üyesinin emeklilik işlemleri birine bile haber vermeden tamamlandı.

12 Ekim 1960'da MBK, Cemal Gürsel'inin imzasıyla kendini feshetmişti.[706] Oysa bu hususta, Milli Birlik Komitesi 27 Mayıs 1960'tan başlayıp 15 Ekim 1961'e kadar

---

701 S. K. Akgün, a.g.e., s. 436

702 Darbe, bir ülkede zor kullanarak, bu bilhassa askeri güçle olur, yönetimi alaşağı etmedir. Birini ya da hükümeti kötü duruma düşürmek için yapılmıştır. İyi olan birini, ya da iyi olan hükümeti toplum nazarında kötü hale getirmektir

703 İhtilal, bir devletin ya da toplumun ekonomik, sosyal ve siyasi yapısında, uzun süreli devam edecek olan köklü değişikliklerin yapılmasıdır.

704 İnkılap, yerleşik toplum düzeninde köklü, hızlı ve geniş kapsamlı niteliksel değişmelere ve yeniden yapılandırılmalara gitmektir.

705 S. K. Akgün, a.g.e., s. 436

706 S. K. Akgün, a.g.e., s. 436

görev yapacaktır[707] denir. Bu, yani 12 Ekim 1960'da verilen fesih kararı bir aldatmacaydı. Türkeş ve grubunun olaylar çıkarmasına mani olmak için söz konusu durumu yapmıştılar. Türkeş ve grubunun tasfiyesiyle bir gün sonra, yani 13 Kasım 1960'da MBK, yeniden kuruldu.[708]

Tasfiye edilenler Alparslan Türkeş'in içinde bulunduğu ve başını çektiği 14'ler adı verilen gruptu. Madanoğlu'nun tavsiyesiyle hem bunlar MBK'nden uzaklaştırılmışlar, hem de MBK kendini feshetmiş, yeniden kurulmuştu.[709] Eğer ki, Madanoğlu grubu 14'leri tasfiyeye gitmeseydi, muhakkak 14'ler Madanoğlu ve grubunu aynı yoldan tasfiye edecekti. Madanoğlu bu sefer Türkeş'ten önce davranmış, yapacağını yapmıştı.[710]

Milli Birlik Komitesi'nin lağvedilmesi, Alparslan Türkeş ve grubunun tasfiye edilmesi haberi darbeci subayları tamamen sarstı. Eminsu ve 147'ler olayından sonra bu üçüncü şok haberdi. Alparslan Türkeş Yeni Delhi'ye, Orhan Kubibay Brükse-l'e, Orhan Erkanlı Meksiko City'e, Münir Köseoğlu Stockholm'e, Mustafa Kaplan Lizbon'a, Muzaffer Karan Oslo'ya, Şefik Soyuyüce Kopenhag'a, Fazıl Akkoyunlu Kabil'e, Rıfat Baykal Tel Aviv'e, Dündar Taşer Rabat'a, Numan Esin Madrid'e, İrfan Solmazer Lahey'e, Muzaffer Özdağ Tokyo'ya, Ahmet Er Trablusgarp'e elçilik danışmanları olarak atanmışlardı. Cemal Gürsel, bunu 13 Kasım 1960'ta duyurdu. O, özetle 14'ler, ülkenin bir süre partisiz olarak yönetilmesi, sonra seçimlere gidilmesini istemişler, bundan da vazgeçmemişlerdir diyerek söz konusu durumu halka ilan etmişti.[711]

---

707 Komisyon, a.g.e., s. 335

708 Ş. S. Aydemir, a.g.e., s. 401

709 Ş. S. Aydemir, a.g.e., s. 401

710 Ş. S. Aydemir, a.g.e., s. 400-401

711 S. K. Akgün, a.g.e., s. 436

B) TALAT AYDEMİR:

14'lerin tasfiyesinden ve her birinin yurtdışında bir yere gönderilmesinden sonra, Türkeş ve arkadaşlarına sempati beseleyen Milliyetçi subaylar büyük bir boşluk içinde kalmıştılar. O sırada Kore'deki savaştan yeni dönmüş olan Albay Talat Aydemir, Harp Okulu komutanlığına atanmıştı. MBK içinde anlaşmazlıklar devam ediyordu. Çünkü 3. Ordu komutanı Ragıp Gümüşpala'yla birlikte 5000 kadar subayın emekliye sevk edilmesi[712] büyük bir olaydı, 14'lere uygulanan durum da merhalenin son basamağıydı. MBK yönetiminden hoşnut olmayan ve kendilerine destek arayan subaylar yavaş yavaş Talat Aydemir çevresinde toplanmaya başladılar. Harp Okulu'nun başında olması ona önem sağlıyordu. Böylece Albaylar teşekkülü kurulmuş oldu. Bunlar 15 Ekim 1961'e kadar giderek güçlenecektiler. Artık herkes onlardan bahsediyordu.[713] Aslında Albaylar teşekkülünün kurulmasında ve kısa zamanda gelişim sağlamasında MBK içinde güçlü grubu bulunan Cemal Madanoğlu'nun 6 Haziran 1961'de emekli edilmesinin[714] büyük payı vardı.

İstanbul'da 66. Tümen komutanı Faruk Güventürk ve Harp Akademileri komutanı Faruk Gürler'in başını çektiği generaller, 1961 yılının Mart ayında, Talat Aydemir liderliğindeki Albaylar teşekkülüyle birlikte hareket ederek, Türk Silahlı Kuvvetler Birliği'ni oluşturdular. MBK onların üstünlüğünü kabul etmekte gecikmedi. Yemin belgesinde, "*MBK, TSK'nın bölünmez bir uzvu*" ibaresi vardı ki, siyasal idare kademelerinde bile Türk Silahlı Kuvvetler Birliği, kısaca TSKB, MBK'nin üzerinde yer almaktadır. Öyle bir durum meydana geldi ki, MBK şeklen var ama, ruhen yoktu. Çünkü, bütün yetki, güç ve idare TSKB'nin eline, özellikle 6 Haziran 1961'den itibaren geçmişti. İşte, o günden sonra Talat Aydemir, yapılacak seçimlerde istikrar sağlanamayacak, bunu göreceksiniz, reformlar da yapılmayacak, tümü askıda

712 Ragıp Gümüşpala - Vikipedi

713 Dr. Sedef Bulut, (Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü), 27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılamayan Demokrat Parti Mirası, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 19, Mayıs 2009, Isparta, s. 80

714 Cemal Madanoğlu - Vikipedi

kalacak, demeye başladı.[715] O, aynı 12 Kasım 1960 öncesi Türkeş ve arkadaşları gibi konuşuyordu.

1) Seçimler

Yeni Anayasa 9 Temmuz 1961'de halk oyuna sunulmuş, % 60.42 oyla kabul edilmiş, seçim günü 15 Ekim 1961 olarak açıklanmış, böylece Anayasa Komisyonu'nun ve Kurucu Meclis'in işi bitmiş, 4 Eylül 1961'de Kurucu Meclis lağvedilmişti. 15 Eylül 1961'de Yassıada kararları açıklandı [716] ve 2 gün sonra infaz uygulandı.[717] Oysa Yassıada kararlarındaki üç idam ve müebbet hapislikler oybirliği sağlanamamasına rağmen, MBK'nin onayından geçmişti. Bu durum toplumda büyük acıya neden verdi. 27 Mayıs zaten baştan beri CHP ve İnönü'yle özdeşleştirilmiş, 14'lerin tasfiyesinden sonra bu inanç daha da kökleşmişti. Böylece MBK, topluma düşmanlık tohumunu ekmiş oldu. DP'liler ve Yassıada mağdurları, yavaş yavaş askerin koltuklara ısındığını ve gitmek istemediğini düşünmeye başladılar. Anayasa oylamasındaki hayır oyların çoğu CHP'ye tepki dolayısıyla verilmişti. Seçimlerde CHP umduğunu bulamadı. 15 Ekim 1961'de, 4 partinin katıldığı seçimlerde, CHP oyların % 36.7'sini, AP oyların % 34.8'ini, CKMP oyların % 14'ünü, YTP oyların % 13.7'sini almıştı. CHP 173 milletvekili 36 Senatör çıkarırken, AP 158 milletvekili 71 senatör çıkarmış, CKMP 54 milletvekili 16 senatör çıkarırken, YTP 65 milletvekili 13 senatör çıkarmıştır.[718]

---

715 S. Bulut, a.g.m., s. 80

716 S. K. Akgün, a.g.e., s. 452

717 Adnan Menderes - Vikipedi

718 S. K. Akgün, a.g.e., s. 452-453

Adalet Partisi (AP)'nin genel başkanı Ragıp Gümüşpala'ydı.[719] İnönü'nün Başbakanlığında Koalisyonlar Devri başlamıştı.[720] AP Eski DP'liler ve Yenilerden oluşmuştu.[721] Yenileri Ragıp Gümüşpala temsil ediyordu. Eski DP'liler Milliyetçi ve Muhafazakar grupta toplanmıştılar. Sadettin Bilgiç, Milliyetçi-Muhafazakar Grubun liderliğini yapıyordu.[722]

İnönü başbakanlığında AP'yle birlikte bir Koalisyon Hükümeti kurulmuş, hükümet çalışmaya başlamıştı ama, MBK kendini daha feshetmemişti. Yalnız komite pasif hale gelmiş, etkisi ortadan kalkmış, yerini Türk Silahlı Kuvvetler Birliği'ne bırakmıştı ama, adı halen vardı.

2) Protokoller

Türk Silahlı Kuvvetler Birliği (TSKB), 21 Ekim 1961'de bir protokole imza atmıştı. İmzayı atan subaylar isim olarak şunlardı:

General ve Amiraller:

Refik Tulga, Fikret Esen, Refet Ülgenalp, Bahattin ÖZÜLKER, Celal Eyicioğlu, Yusuf Alpmansu, Kemal Kayacan, İsmail Sarıkey, Faruk Güventürk, Faruk Gürler.

Albaylar:

Behçet Özdemir, Doğan Özgöçmen, Suat Aktulga, Kemal Arsun, Burhan Hunoğlu, Halim Kural, Recai Baturalp, Mehmet Bora, Vecihi Akın, Emin Aytekin, Necati İşcan, Turan Çağlar, Fikret Göknar, Rıfat Erenulu Celal Baykam, Cemal Öcal,

719 S. Bulut, a.g.m., s. 80

720 S. Dinç, a.g.e., s. 26

721 S. Bulut, a.g.m., s. 80

722 S. Bulut, a.g.m., s. 80

Bülent Tarkan, Zarif Çetinoğlu, Bedrettin Demirel, Celal Ugan, Vahit Gürkan, Şerafettin Olcay, Emin Alpkaya, Ahmet Germeç, Necati Ogan, Sadettin Cankır.[723]

İmza atan subaylar, 21 Ekim Protokolü'nü açıkladılar:

- TSK, TBMM toplanmadan duruma müdahale edecektir,
- İktidar Türk milletinin hakiki mümessillerine tevdi edilecektir,
- Siyasi partiler kapatılacak, MBK lağvedilecektir.
- Bu kararların uygulaması 25 Ekim 1961'den sonraya bırakılmayacaktır.

4 siyasi partinin lideri 23 Ekim 1961'de, gece toplandı. 24 Ekim'de Çankaya'da, Devlet ve Hükümet Başkanı Cemal Gürsel başkanlığında yeni bir toplantı yapıldı. Bu toplantıya Genelkurmay Başkanı dahil, kuvvet komutanları ve Jandarma Genel komutanı da katıldılar. Hatta toplantıya 1., 2., 3 Ordu Komutanları da iştirak etti. Burada bir Çankaya Protokolü imzalandı:

Maddeleri:

- Cumhurbaşkanlığı için başka aday gösterilmeyecek, parti liderleri Cemal Gürsel'in seçilmesi için çabalayacaklar,
- Ordu mensuplarına tanınan haklar geri alınmayacak, Eminsular'la ilgili kanun değişmeyecek,
- Yassıada hükümlülerine şimdilik af getirilmeyecek,
- 147'ler için bir değişiklik yapılmayacak,
- İsmet İnönü Başbakan olacak (Yalnız bu madde protokolde yazılı olarak yer almamıştı.)

Bu protokol imzalandı. 25 Ekim 1961'de TBMM toplandı, 26 Ekim 1961'de Cemal Gürsel Cumhurbaşkanı seçildi. Talat Aydemir bunun üzerine bir açıklama yaparak, yapılanların Albayların isteğine aykırı olduğunu, Cumhurbaşkanı ve Başba-

723 Dr. Diren Çakmak (Çankaya Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler), Türkiye'de Asker-Hükümet İlişkisi: Albay Talat Aydemir Örneği, AkademiK Bakış. Cilt 1/Sayı 2, Yaz 2006, Celalabat, s. 36

kan seçiminin Meclis'in kendi iradesiyle değil, baskıyla yapıldığını, durumun meydana gelmesinde MBK üyelerinin ve Hava Kuvvetlerine mensup subayların rollerinin bulunduğunu ifade etti.[724]

3) 22 Şubat Olayları:

27 Mayıs 1960 Darbesi CHP'nin yanın da İslami harekete de yaramıştı. Dinci zihniyet sınırlarını mümkün olduğu kadar genişletiyordu. Adnan Menderes'in başbakanlık yaptığı 10 yıl içinde 19 İmam Hatip Okulu öğrenime açılmış olmasına rağmen, İnönü'nün başbakanlığındaki 1962-1963 yılları arasında öğrenime açılan İmam Hatip Okulu sayısı 7'ydi. Bu 7 aylık bir zamanda gerçekleşmişti. Korkunç bir rakamdı. ABD ve Almanya'dan yardımlar halen geliyordu. 3 milyar 731 milyon liralık dış borcu 12 takside bağlayıp % 3 faizle ödeme hususunda yapılan anlaşmayla ilgili kanun tasarısı 2 Eylül 1961'de Meclis'te kabul edilmişti. OECD'den Beş Yıllık planların finansmanı için 24 Ocak 1962'de bir Konsorsiyum kuruldu.[725]

1962 yılının başlarında Nuri Beşer olayı patlak vermişti. Subaylar politikacıların ailelerine dil uzatmalarını hazmedememiştiler. Bu büyük bir tedirginlik yaptı. Subaylar başkaldırmaya hazırdılar. İsmet İnönü durumun böyle ocağını tahmin etmişti. Askeriyeyi yatıştırmak için İstanbul ve Ankara'daki kışlaları ziyaret etti. Özellikle 66. Tümen Komutanlığına ve Harp Akademilerine bu ziyaretini yaptı. Subaylarla konuşan İnönü, laf arasında "*hiçbir harekete izin vermeyeceğiz*" demişti. Bu söz, Talat Aydemir liderliğindeki Albaylar teşekkülünü tedirgin etti.[726]

İnönü, Ankara'da Harp Okulu'nu ziyaret ederken Talat Aydemir herkesin ondan uzak durmasını söylemişti.[727] İnönü'nün 5 Şubat 1962'de yapmış olduğu Harp

---

724 Dr. Yeşim Demir, Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD), V. Cilt, Sayı 12, Bahar 2006, İzmir, s. 158-159

725 N. Fenmen, a.g.e., s. 11

726 Y. Demir a.g.m., s. 160

727 D. Çakmak a.g.m., s. 40

Okulu ziyareti çok sönük geçti. Onu teftiş kıtasından başka karşılayan olmamıştı. İnönü'nün amacı subayları ihtilal fikrinden caydırmaktı. Durumu anlayan Talat Aydemir ve Albaylar harekete geçtiler. Askeriyede hazırlıklar başladı. Türk Silahlı Kuvvetler Birliği adına yapılacak bir harekat, tabi ki Hava Kuvvetleri olmadan düşünülemezdi.

İstanbul Balmumcu'da Korgeneral Refik Tulga başkanlığında 59 subay toplandı, muhakkak Şubat ayı içinde askeri müdahale yapmaya karar aldı. Hava Kuvvetleri buna karşı tedbir alınmasını Genelkurmay başkanı Cevdet Sunay'a iletti. Cevdet Sunay, İnönü ile görüştü. Girişimde bulunacak olanları sorgulamaya karar verdiler. Ancak Talat Aydemir dahil, sorguya çağrılan subayların biri bile, konuyla ilgili bilgi vermedi.

18 Şubat 1962'de Cevdet Sunay, İstanbul valisi Refik Tulga'yı, Faruk Güventürk'ü, I. Ordu Kolordu komutanlarını, Harp Filosu komutanını olayı soruşturmak için Ankara'ya çağırmıştı. Bunlar Ankara'ya geldiklerinde önce Talat Aydemir'le konuştular. Talat Aydemir onlara, "*Bu iş Ekim'deki gibi olmasın, cayılmasın. Öyle olursa evlatlarımızın bizlere ve sizlere karşı güveni azalır*" dedi. Generaller, "*Emeklilik, istifalarımız ve rütbelerimizi cebimize koyarak geldik*", asla dediler.[728]

Talat Aydemir'e göre yapılacak İhtilalin nedenleri:

- 27 Mayıs hedefine ulaşmaktan uzak kalmıştır,
- 27 Mayıs toplumu 2 kesime bölmüş, ülkenin darbe öncesinden farkı kalmamış, Milli Birlik ruhu en ufak bir şekilde bile meydana getirilememiştir,
- Parlamento'da bulunan siyasilerin çalışmalarıyla halk ile Silahlı Kuvvetler karşı karşıya gelmiştir,
- Seçim sonrasında istikrarlı ve dinamik bir hükümet kurulamamış, ülke kaosa itilmiş, reformlar yalnız sözden ibaret kalmış, biri bile ele alınmamıştır.

Talat Aydemir ve arkadaşlarının 20-21 Şubat 1962'de harekete geçecekleri söylentisi etrafa yayılmaya başlamıştı. Etimesgut Zırhlı Birlikler Okulu Zırhlı Tümen Tank Taburu ve bazı subaylar ihtilal için hazırlanmaya başladılar. 229. Piyade Alayı'nda hazırlıklar başladı. Muhafız Alayı Süvari Birliği ve Havacılar da harekete

728 Y. Demir, a.g.m., s. 160-161

geçmiştiler. Tankçılar hazırlıklarını tamamlamaya başlamışlardı. Ancak sabaha karşı durumun bir yanlışlıktan kaynaklandığı öğrenildi. Talat Aydemir böyle bir emri vermemişti. Kurmay Binbaşı Bahtiyar Yalta, Tank taburuyla irtibat kurup, alarmı kaldırttı.[729] Evet, olay bir yanlışlıktan kaynaklanmıştı ama, zamanlama doğruydu.

Sabah durumu öğrenen Genelkurmay başkanı Cevdet Sunay, olaya çok hiddetlendi, Albaylara haber iletip, "*Birliklerinize alarm verdiğiniz için nakiller yapılacaktır. Bu şartlarda sizleri himaye ettiğimi bilmenizi isterim*" dedi. Talat Aydemir, bu alarmlarla kuvvetler birbirine düşürülmeye çalışılıyor, diyerek kendini kurtarmak istedi. O gün Cevdet Sunay, bazı kararlar aldı ve tayinler çıkardı, ancak akşama doğru aldığı kararları yumuşatıp, Mucip Ataklı ve Haydar Tunçkanat hakkında gerekli işlemler yapılacak, Genelkurmay 2. Başkanı Memduh Tağmaç'ın durumu gözden geçirilecek ve Tayinler şimdilik durdurulacak şekline çevirdi. Onun bu son kararından Talat Aydemir'in haberi yoktu. Tayin haberini alınca Subay taburuna çıkmış, 600 Asteğmen'i toplayıp onlara bir konuşma yapmış, saat 15.00'ta Harp Okulu'na geçmiş, herkesi alarma geçirmişti. Cephanelikleri açtılar, mermi dağıtımına başladılar. 229 Piyade Alayı alarma geçmemişti, çünkü o gün bu Alayın başına getirilen komutan durumu kontrolüne almıştı. Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı'na da yeni bir komutan tayin edilmişti. O gün Çubuk'tan güvenlik için getirtilen 230. Piyade Alayı ve Polatlı'dan getirtilen Topçu Birlikleri ve bunların komutanları Talat Aydemir'e karşı harekete geçeceklerine, onunla birleşmiştiler.

Talat Aydemir, harekete geçeceğine Cumhurbaşkanı'na, mesaj iletmeyi seçti. 3 şartı vardı.

- Kendisiyle birlikte emekliye sevk edilen arkadaşları eski vazifelerine dönecekler,
- 200 milletvekilinin vekilliği kaldırılacak, olmazsa Meclis feshedilecek,
- Anayasa maddelerinde düzeltilme yapılacak.

Eğer bunlar kabul edilmezse alarmı kaldırmayacaktı. O sırada Bakanlar ve Genelkurmay başkanı Cevdet Sunay, köşkte Başbakan İnönü'yle toplantı halindey-

729 Y. Demir, a.g.m., s. 161-162

diler. Binbaşı Fethi Gürcan Talat Aydemir'i aradı, Köşk'te duruma hakim olduklarını, şimdi ne yapmaları gerektiğini söyledi. O da, "*bırakın gitsinler*" dedi. Bunu duyan İnönü, gülümsedi, yanında bulunanlara, "*İşte şimdi kaybettiler*" diyerek gülümsedi.[730] Evet, gerecekten de Talat Aydemir kaybetmişti.

Olay için çok şeyler söylenir. Hatta Talat Aydemir'e bağlı güçlerin Radyo'yu ele geçirdikleri, yayına plak koydukları, halka duyuru yapacaklarken birden elektriklerin kesildiği, halka idareyi ele geçirdiklerini söyleyemedikleri, elektriği kesenlerinse Hava Kuvvetlerine bağlı bir birlik olduğu[731] söylenir. Hatta Radyo'dan duyurunun yapılmaması üzerine bazı birliklerin hükümet güçleri tarafına geçtiği, çözülmenin hızla başladığı, bunun üzerine Talat Aydemir'in görüşmelerde isteklerini yumuşatmak istediği, onların da onun bu son isteklerini kabul etmesi üzerine Talat Aydemir'in birliklerini geri çektiği[732] söylenir.

O gün akşamüzeri Talat Aydemir başta olmak üzere, Harp Okulu komutanı Albay Turgut Alpagut, Kurmay Albay Dündar Seyhan ve Kurmay Albay Emin Arat tutuklanıp gözaltına alındılar. 26 Şubat 1962'de Talat Aydemir serbest bırakıldı. O gün Harp Okulu'na giden Talat Aydemir, Harp Okulu öğrencilerini toplayıp, onlara bir konuşma yaptı, biz aldatıldık, bizi aldattılar dedi. Bunun üzerine öğrenciler, Harbiyeliler aldanmaz, aldatılamaz diye haykırdılar. Bu söz daha sonra 21 Mayıs Hareketi'nin parolası olarak kullanılacaktır.[733]

4) İkinci Başarısızlık:

İnönü, 30 Mayıs 1962'de istifasını verdi. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel bunun sorumlusu olarak AP'yi gördü. Hükümeti kurma görevini yeniden İnönü'ye verdi. İnönü, hükümeti kurmaktan 18 Haziran 1962'de vazgeçti. 24 Haziran 1962'de

730 Y. Demir, a.g.m., s. 162-163

731 D. Çakmak a.g.m., s. 44-45

732 D. Çakmak a.g.m., s. 45

733 Y. Demir, a.g.m., s. 163

CHP-YTP-CKMP Koalisyon Hükümeti kuruldu. 1 Temmuz 1962'de 14'lerden Orhan Kubibay ve Rıfat Baykal yurda döndüler. İnönü, bir yandan Talat Aydemir ve adamlarını izlerken diğer yandan 14'ler'in görüşmelerine dikkat kesildi. O günlerde İnönü Meclis'te bir konuşma yapmıştı. Talat Aydemir onun bu konuşmasına cevap verdi. "*Kanunun suç saydığı bir cürmü övdüğü*" iddiasıyla Talat Aydemir mahkemeye verilip yargılandı, ceza aldı. Ancak Talat Aydemir 18 Temmuz 1962'de kefaletle serbest bırakıldı.

14'lerden Orhan Kubibay ve arkadaşları bir toplantı yapıp Atatürk çizgisinde bir parti kuracaklarını açıklamıştılar. Bunun için Talat Aydemir ve arkadaşlarına da haber gönderip onlardan bir temsilci istediler.

Albay Talat Aydemir, Albay Emin Arat, Albay Asım Mutludoğan, Albay Necati Ünsalan, Albay Turgut Alpagut, Binbaşı Bahtiyar Yalta, Binbaşı Kadir Çıtak, Emekli Binbaşı Fethi Gürcan, Emekli Yarbay Mustafa Ok ve 22 Şubat'tan önce emekliye ayrılmış olan Deniz Yüksek Mühendis Albay Galip Gültekin bir toplantı yaptılar. O gün bunlar teşkilatlandı. Çengel Sistemi'yle hareket edecektiler. Ankara'daki Askeri birlikleri de teşkilatlandırmaya başladılar. Atatürk çizgisinde ve onun görüşleri doğrultusunda hareket edecektiler. Talat Aydemir'e göre, bu düşüncede, kişi ya da kişiler hakimiyeti yerine milli hakimiyet vardı. Türkiye'deki şahıs ve şahıslar hakimiyetinin yıkılması gerekti. Atatürk, milli birlik ve beraberlik için mücadele vermişti. Oysa günümüzde bile bu milli birlik ve hakimiyetin bırak tesis edilmesini, daha da zayıflatmıştılar. Ayrıca halkın içinde intikamcı düşüncelerin tohumu ekilmiş, günümüzde tehlikeli bir hale gelmişti. İşte bu, kendilerinin harekete geçmesi için yeter, hatta artardı bile. Bunları söyleyen Talat Aydemir, biz halkın dışındaymış gibi görünüyoruz ama, aslında halkın istekleri doğrultusunda hareket ediyoruz, bunun için demokrasiden yanayız dedi. O sırada Türkeş de teşkilatlanmaya başlamış, Türkiye Huzur ve Kalkınma Derneği'ni kurmuştu.

Türk Silahlı Kuvvetler Birliği'nin Mart 1963 toplantısında Talat Aydemir ve adamları durumu bir daha gözden geçirdiler. Fethi Gürcan'ın verdiği Tank Okulu'ndaki Tank ve Süvari Subaylarının kursu Nisan ayının başlarında bitecekti.[734]

---

734 Y. Demir, a.g.m., s. 166-167

İhtilalciler Lale Apartmanı, I., II. Söğütözü, Dikmen Zerve ve Piyer Loti Oteli toplantılarını da yaptılar. İnönü onların bu çalışmalarından az buçuk haberdar oluyordu. Hatta İhtilalciler İhtilal gününü bile tespit etmiştiler. İnönü, Meclis grubunda bir konuşma yaptı, ‘‘*Vaziyet çok vahimdir… Üç gün içinde her şey olabilir. Dikkatli olunuz… Ankara dışına çıkmayınız…*’’ dedi.

İhtilal günü 21 Mayıs 1963’tü. Parolayı belirlemiştiler. “*Hastanız İyidir, Merak Etmeyin*” parolasıyla hareket geçtiler.

Turgut Alpagut, Alay Komutanlığı görevini devraldıktan sonra Harp Okulu’ndaki nöbetçi subayları birer birer tutuklattı. Radyo da ihtilalciler tarafından ele geçirildi. Anons yayın başlamıştı. Hükümet işte tam bu anda uyandı, tedbirler almaya başladı. Sabahleyin Genelkurmay Başkanı’nın ültimatomu yayınlandı. Bu ültimatom Harp Okulu öğrenciler arasında kargaşaya sebep oldu. Hava Kuvvetleri binasına girip teslim almak isteyen öğrenciler birden vazgeçtiler. Hükümet kuvvetleri Harp Okulu binasını sarmıştılar.

229. Piyade Alayı’nın komutanı tutuklandı. Bunun üzerine bölükler hükümet güçleri tarafına geçmeye başladı. Saat 5.30’da İki jet uçağı ihtilalcilerin mevzilerini ateş altına aldı. Harp Okulu’na doğru harekete geçen Muhafız Alayı’nın öndeki birliği jetlerin yaylım ateşiyle dağıldı. Binbaşı Cafer Atilla ve 2 er öldü. İhtilal girişimi başarısızlığa uğramıştı.

Olay sonrası Mustafa Pakoba’nın Küçük Esat’taki evine giden, bir az dinlenen Talat Aydemir, Fethi Gürcan’ı da alıp Batı Almanya Elçiliği’ne sığınmak istedi. Elçilik buna izin vermedi. Tutuklandılar. İkisi ve diğer tutuklananlar Mamak Muharebe Okulu’na görülüp taş binalara hapsedildiler.

21 Mayıs 1962 olayında 8 kişi ölmüş, 26 kişi yaralanmıştı. 20- 21 Mayıs başarılı olsaydı bütün partiler kapatılacaktı. Bu olay Talat Aydemir ve Fethi Gürcan’ın sonu oldu. 26 Haziran 1964’de idam edildiler.[735]

735 Y. Demir, a.g.m., s. 169

IV- DEMİREL DÖNEMİ:

10 Ekim 1965'te yapılan genel seçimler, 14 Mayıs 1950 seçimlerine az buçuk benzemekteydi. Meclis'teki 450 milletvekilinin 240'nı AP almış, CHP oy sayısında düşüş yaşamış, oyların ancak % 29'unu alabilmişti. Türkiye İşçi Partisi (TİP) 15 milletvekiliyle meclisteydi. 11 Kasım 1965'te Demirel Hükümeti kuruldu. Böylece 1965-1971 AP'nin bir yükseliş dönemi başladı. Bu önlenemez bir haldeydi. 5 Haziran 1966'daki 23 ilde yapılan kısmi senato seçimlerini, bir ilde yapılan milletvekili seçimi de AP aldı. 2 Haziran 1968 kısmi senato seçimleri olaylı geçti. Çıkan kavgalarda 15 kişi hayatını yitirmiş, 50 kişi yaralanmıştı. Bu seçimlerde AP 38, CHP 13, Güven Partisi (GP) 1, Millet Partisi (MP) 1 senatör çıkarmıştır.

AP'nin siyasi gelişmesi gibi aynı dönemde sanayi yatırımları da hızla artmış, Tunçbilek Termik Santrali, Kütahya Suni Gübre Fabrikası, 3 ilde Çimento Fabrikası, Netej kurulmuş, Türkiye'de ilk otomobilin üretimi sağlanmıştır. Ankara Televizyonu faaliyet geçmiş, Çinkur A.Ş. kurulmuştur. Diğer yandan AP döneminde 1963 yılında kurulmaya başlayan Komünizmle Mücadele Dernekleri'nin sayısı 10 iken, 1968 yılında 141'e ulaşmıştır. 1965-1971 yılları arasında 46 İmam Hatip Okulu faaliyete sokulmuştur. 1968 yılında ise Milli Bakiye usulü kaldırılarak, daha az sayıda oy alan partilerin Meclise girmesinin engellenmesi yine bu dönemdedir. TİP yeni seçim sistemiyle 1969 genel seçimlerinde ancak 2 milletvekili çıkarabildi.[736]

Dış kaynaklı yardımlar bu devirde de ülkemize yapıldı. Dünya Bankası'ndan 11 Ağustos 1966'da 25 milyon dolar kredi aldık. Bunu 15 yıl vadede % 6 faizle ödeyecektik. 1967 yılında Uluslararası Para Fonu, ABD ve Almanya'yla kredi antlaşmaları imzalandı. Almanya'dan alınan dövizin yarısından fazlasını eski borçların tescili ve faiz ödemelerinde kullanacaktık. 1968 yılında İngiltere'den, Almanya'dan ve Dünya Bankası'ndan borç istedik. Almanya borç faizlerini ertelediği gibi, kredi vermeyi de kabul etti. 1969 yılında Hollanda hükümetinden kredi aldık. Böylece adım adım borç batağına saplanmaya başladık. Vadesi gelen borçlar içine yeni krediler almak zorunda kalıyorduk.

736 N. Fenmen, a.g.e., s. 14

Türkiye 1966 yılında ithalat rekoru kırdı. Bir önceki yılı göre ithalatımız çok artmış, 143 milyon dolar artışla 715 milyon dolara çıkmıştı. Dış ticarette açık vermeye başlamıştık. Ülkede işsizlik ve geçim sıkıntısı zamanla baş göstermeye başladı. Yurtdışında çalışmak için sıra bekleyenlerin sayısı 650 bine vardı. 1967'den itibaren enflasyona karşı kısmi tedbir alma yerine Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nın tavsiyesiyle temel tedbirler alma yoluna gittik. 1967 yılının sonunda Hazine açık vermiş, bu açık 3 milyar lirayı geçmiş, 1968 programında ek finansman ihtiyacımız 1 milyar 265 milyon liraya yükselmişti.

1969 yılına geldiğimizde tablo vahimleşmişti. 1966 yılında 132.5 ton olan altın stokumuz iki yıl içinde 109 ton altına düşmüştü; bunun 98 tonu ise rehineydi. Yani elimizde kala kala 11 ton altın kalmıştı. Altın piyasası alt üst olmuş bir haldeydi. Bunu AP'nin son altı yılı içinde yaşadık. Altın rezervimiz 15 ton düşmüş, serbest altın miktarı ise 30 ton azalmıştı. Öyle oldu ki, yılın ilk beş ayı içinde protestoya uğrayan senet sayısı, bir önceki yılın aynı dönemine nazaran % 53 artmıştı. Bu senetlerin parasal kıymeti 533 milyon liraydı. Bir tahıl ambarı olan Anadolumuz varken, Almanya, ABD ve Kanada'dan buğday ithal etmeye başlamıştık.[737]

A) AP ve DEMİREL

AP Kurucu ve Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın 1964 yılında vefat etmesiyle, genç ve yenilikçi grubun desteğiyle Süleyman Demirel, partinin başına 1965 yılında gelmişti. Bu Türk siyasi tarihi için çok önemli bir gelişmeydi. Cumhuriyet'in kuruluşundan beri, bir siyasi parti kongresinde delegelerin seçimiyle ilk defa bir genel başkan göreve getirilmişti. Bunun demokrasi açısından takdir edilmesi gerekir.

Demirel, bir köylü çocuğuydu. Aldığı eğitim onun statüsünü değiştirmişti. O, modern ve dinamik bir görünüme sahipti. Bu nedenle desteklenmeye başlandı. İktisadi görüşleri ve hedef noktalarıyla Menderes'in misyonunu üstenmişti. DP'liler de onu desteklemeye başladılar. Ordu ile dengeleri sağlamakta mahirdi. Bu nedenle ılımlılar onu tercih etti. Sadettin Bilgiç'in muhafazakar kimliğini benimsemişti. Demirel'i Demirel yapan işte bunlardı. Bir siyasi referandum olarak da değerlendirilmeye tabi

737 N. Fenmen, a.g.e., s. 15-16

tutulan 1965 seçimlerinde AP, oyların % 53'ünü alarak, 240 sandalyeyle TBMM'ndeki yerini almış, tek başına iktidara gelmişti.

AP'nin DP mirasına sahip çıkmak için tek rekabet halindeki güç YTP'ydi. Onu etkisiz kılmayı başarmıştı. AP, 1965 seçimlerinden sonra çok sayıda emekli subayı bünyesine katarak onlardan kimini milletvekili seçtirmişti. Hatta Cumhurbaşkanlık makamına Cevdet Sunay'ın gelmesinde bile etkili rol oynamıştı.

AP, DP gibi ekonomik gelişmeyi hedef olarak görmüştü. Bu ideal Demirel'le sloganlaşarak "Büyük Türkiye" kavramıyla ifadesini bulmuştu. Partinin Büyük Türkiye hedefi demokratikleşme yanında ülkenin sanayileşerek büyümesini arzulayan toplumun istekleriyle de örtüşüyordu.

AP 1969 seçimlerine parti içi mücadele ve çalkantılarla girdi. Çünkü bu parti içinden eskiden beri DP'lilere yeniden siyasi hak kazandırma fikri zaman zaman tartışma olarak gündeme gelmişti. AP bu tartışmalarda 1969 seçimlerinde % 6.4 kadar bir oy kaybına uğramasına rağmen, yine de tek başına iktidara gelmesini bildi.

1970'lerin başında parti içi muhalefet güç kazanmaya başladı. Demirel-Bilgiç tartışmaları zaman zaman gündeme geldi. O sıralarda AP'li üyelerden 72'sinin Haysiyet Divanı'na verilmesi işi alevlendirdi. Hatta parti içinden Demirel'e muhtıra bile verildi. Muhtırada partinin bir şahıs ve zümre partisi haline geldiği ifade ediliyordu. AP'nin bağdaştırıcı, birleştirici ve uzlaştırıcı özelliklerden gittikçe uzaklaştığı da ileri sürülmüştü.

AP Başkanlık divanı bu muhtıraya cevap vermeyip suskun kaldı. Demirel, "*biz muhtıra ile iş görmeyiz*" diyerek tavrını aldı. Bunun üzerine Sadettin Bilgiç, Faruk Sükan, Yüksel Menderes, Mehmet Turgut, Cihat Bilgehan ve Ali Naili Erdem partiden istifa ettiler. Hizipleşme 41'ler adı verilen bir grubun meydana çıkmasına yol açmıştı. Olaylar 1970 Bütçesi'nin oylamasında kendini gösterdiğinden, Demirel kendi partisi milletvekillerinin olumsuz oylarıyla çok sıkıntılı bir durum içine girdi.

1970 Bütçesi'ne ret oyu veren AP milletvekillerinin yapmış oldukları açıklamalarda görüldüğü gibi, Partiyi değil, Demirel'i hedef aldıkları belli oluyor. Parti içi mu-

halifler onun AP felsefesinden ve idealinden mahrum bir siyaset izlediği söylemekteydiler. Bunlar partinin Demirel ve çevresindekilerle AP'nin bir ikbal ve çıkar kapısı haline getirildiğini de ifade etmekten çekinmediler.

Parti genel başkanın değişmesi tartışmaları hız kazanmaya başladı ama, o sırada Cumhurbaşkanı yeni hükümeti kurmaya görevini Demirel'e verdi. Bunun üzerine Sadettin Bilgiç, İstanbul'da bir açıklama yaparak, taraftarlarına yeni bir partinin kurulacağını müjdeledi. Böylece DP, 18 Aralık 1970'de yeniden kurulmuş oldu. Ferruh Bozbeyli bu partinin genel başkanlığına getirildi. Genel başkan vekilliklerine getirilen isimler Sadettin Bilgiç ve Yüksel Menderes'ti. DP'nin kurulur kurulmaz TBMM'nde 41, Cumhuriyet Senatosu'nda 8 üyesi oldu. 12 Mart 1971 Darbesi'ne kadar 42 ilde örgütlenmesini de tamamlayacaktı.[738]

1) Bir Karşılaştırma:

27 Mayıs 1960 Harekatı'ndan sonra AP'nin DP'nin yerini almasıyla birlikte Türk siyasi tarihinde yeni bir döneme adım atılmış oldu. Bu dönem sanayileşme desteğindeki kalkınmanın savunulduğu, liberal bir ekonomik anlayışının ön planda tutulduğu bir dönemdir. AP, Süleyman Demirel'in genel başkanlığında, sol ya da komünist propagandaya karşı dikkat çeken söylemler oluşturdu. Böylece muhafazakar ve taşralı bir siyaset kendini gösterdi.

Demirel, siyasette var olma nedenini açıklarken, "*Devleti köylülük ve dinle barıştırmak*" lazımdır diyordu. Bu oranla o, Adnan Menderes'ten daha çok dine yakın bir görünüm arz eder hale geldi. O artık rejimin elit kadrosu içinden değil, mühendislik eğitimini başarıyla tamamlamış, kendini bir köylü çocuğu olarak ispat etmiş biridir.

Merkez sağın önemli simalarından biri olan Demirel, kuvvetli bir hafızaya da sahiptir. O bu hafızasıyla kendini belli etmiştir. Konuştuğu bir kişiyi asla unutmuyordu. Binlerce kişiye hitap ederim, onların çoğunu da konuşmalarından ve simalarından tanırım, diyordu. O, Türk siyasetine öyle bir farklı yaklaşım getirdi ki, tabana yönelik

738 S. Bulut, a.g.m., s. 80-82

bu siyaseti büyük bir başarıdır. Öyle ki Demirel, delegelerle ve seçmenlerle temaslarında bunu göstermesini de bildi.

Menderes dönemi ile Demirel dönemini karşılaştıralım:

Birinci dönem, Türkiye'nin sanayileşmesinde, bunun için alt yapının hazırlandığı bir dönemdir. O dönem ithal ikamesi yapılması yanında sanayileşmeye doğru adımların atıldığı bir dönemdir. Temel ithal ikamesine dayanmasına rağmen sanayi kaldırılıp bir köşeye atılmış değildi. Bu dönemde Türkiye'de sanayileşmeye doğru ciddi bir girişim başlatıldı. Menderes döneminde kalkınmanın tek bir unsuru vardı, o da Türk insanıydı. Türk insanını harekete geçirmek lazımdı. Onu sanayiye teşvik etmek lazımdı. Demirel'de ise kalkınmanın ancak sanayileşmekle mümkün olabileceği görüldü. Menderes ve Demirel'in ekonomik, sosyal ve kültürel politikalarında topyekun kalkınma ön plandaydı. Buna her ikisi de sadık kaldı.

Siyasi istikrarın olduğu bir ortam, ekonomide önemli kararların alınması ve bu kararların uygulanması için müsait bir ortamdı.

Menderes dönemi Türkiye'ye önemli bir tecrübe kazandırdı. Görüldü ki, ekonomik kalkınmanın birinci şartı siyasi istikrar ve güçlü iktidardı. Menderes'ten sonra ikinci kalkınma 1965-1971 arasında, Demirel döneminde yaşandı. Bu sürede Ereğli Demirçelik, Keban Barajı ve Boğaz Köprüsü gibi yatırımlar yapıldı. Öyle ki Demirel döneminde enflasyon % 5, kalkınma hızı % 7'ydi. Bu kalkınma hızı Japonya'dan sonra, petrol ülkeleri haricinde, dünyanın görülen ikinci kalkınma hızıydı. Türkiye Demirel döneminde, yaşanan nüfus artışına rağmen, kendi yağıyla kavrulmasını bildi. Onun zamanına kadar ülkemizde 7 adet barajvari su bendi bulunurken, bu sayı 73'e çıktı, 56 yeni baraj da projelendirilip inşasına geçildi.

27 Mayıs Harekatı'ndan sonra DP'nin çok önemli bir kitlesi AP'de toplanmıştı. Her iki partinin de amacı insandı. Her iki parti de sosyal devlet anlayışını kaldırıp bir kenara itmedi. Her iki partinin de halkın inancına, dini değerlerine, örf ve adetlerine önem verip saygı gösterdi. DP, direnme ve ayağa kalkma hareketiydi. Bunun arkasında halkın kendisi vardı. Her iki partinin de amacı toplum refahının devlet eliyle sağlanmasıydı.

AP, medeniyet imkanlarını ülkenin en ücra köşesine kadar götürmesini bildi. Demirel, "*Şehirde ne varsa, köyde ve kasabada da o olacaktır*" diyordu.

Merkez sağ politika DP döneminden başlayarak, her zaman aşırı sağın eleştirisine ve tepkisine sahne oldu. Merkez dışı sağ politika ancak 27 Mayıs'tan sonra, AP'nin ilk kurulduğu yıllarda kendini gösterdi. 1970'lere doğru milliyetçiler MHP, dinciler MNP çatısı altında örgütlendi. Bu ise sağ siyasetin merkezin dışına kaydığını göstermektedir.[739]

2) Ilımlı Siyaset:

1965-1971 arasında Türk halkanın yaşadığı AP dönemi, Türkiye tarihinde çok partili düzenin en fazla kendini gösterdiği bir dönemdir. Bunu genel olarak değerlendirdiğimizde, hem sağ kesimde, hem sol kesimde siyasi güçler o döneme kadar görülmemiş bir ölçüde genişlemiştir. Söz konusu durumun ortaya çıkmasında anayasa tarafından topluma verilmiş olan kişi temel hak ve hürriyetlerinin rolü büyüktür. Ancak gerek 1965, gerek 1969 seçimlerinde almış olduğu yüksek oya rağmen AP, iktidarda bulunduğu süre boyunca Silahlı Kuvvetlerin etkisiyle her zaman karşı karşıya kalmış, bunu yakından hissetmiştir. Genellikle bu partiye yapılan suçlamalar, onun 27 Mayıs'a muhalefet ettiği, din istismarı yaptığı, gericiliğe zemin hazırladığı, siyasi af peşinde koştuğu, seçim kanununu kendine göre değiştirmek istediği gibi peşin hükümden kaynaklanmış suçlamalardır. Bu suçlamalar Silahlı Kuvvetler tarafından da AP'ye zaman zaman yapılmıştır. Demirel'in en rahatsız eden konuların başında darbe söylentileri gelmiştir. Bunun ardı arkası bir türlü gelmemiştir.

1969 seçimlerinden sonra Demirel, TBMM'nde yapmış olduğu bir konuşmada, "*Türkiye bir ihtilal fobisinden kurtulmalıdır"* demekte ve endişelerini dile getirmektedir. İhtilal fobisi, sıradan seçmenin yanında AP yöneticileri üzerinde her zaman etkisini göstermiştir. Ancak DP'nin kapatılması, ardından Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın idam edilmeleri iyi bir biçimde düşünülecek olursa, bu korku ve tedirginlik

739 Hüseyin Çavuşoğlu, Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 19, Sayı 2009/2, Elazığ 2009, s. 268-269

hiç de yersiz değildir. Bu nedenle AP, iktidarda bulunduğu sürece ordu ile ilişkilerinin bozulmamasına azami gayret sarf etmiş, çok iyi bir denge politikası izlemiştir. Hatta ordunun kendi ihtiyaçlarına yönelik talep ettiği her türlü teçhizatı, silahı, lojmanı, kışlayı ve eğitim imkanlarının daha çok sağlanmasını bütçeler elverdiği sürece karşılamaktan imtina etmemiş, askeriyenin bir dediğini iki etmemiştir. Öyle ki asker kökenlilerin dışında cumhurbaşkanı seçilmesine bir an bile sıcak bakmamıştır.

AP'nin ılımlı siyaseti antikomünizm temelinde orduyla birlikte hareket etme esasına dayanır ama, bu siyaset AP+Ordu Formülüne hiçbir zaman dönüşmemiştir. Onun bütün iyi niyetlerinden kaynaklanan ılımlı yaklaşımına rağmen, ordu içinde AP'ye karşı her zaman şüpheci ve mesafeli yaklaşan bir grubun varlığı bir an bile eksik olmamıştır.[740]

3) İşçi-Öğrenci Hareketleri:

Hayat pahalılığının süratle arttığı Türkiye'de iş eylemleri yoğunlaşmaya başladı. 1966 yılında Paşabahçe, Türk Pirelli, Kulu Mensucat, İzmir Yün Mensucat fabrikalarında binlerce işçi greve gitti. Aynı yıl Lastik-İş Sendikası ve Çelik Sanayileri İş Sendikası grev başlattılar. İskenderun-Batman Boru Hattı işçilerinin grevi Bakanlar kurulu kararıyla önlendi. 1967 yılında SSK ve Harp-İş Federasyonu greve başladı. 1968 yılında Ereğli Kömür İşletmesi'ne bağlı Kozlu üretim bölgesinde 4000 işçi işbaşı yapmadı. Aynı yıl Kavel Kablo Fabrikası işçiler tarafından işgal edildi. 1969 yılında Kartal Cevizli Dikiş Fabrikası işçileri tarafından işgal edildi. Aynı yıl Kars'ın Susuz ilçesinin iki köyünde köylüler yürüyüşe geçtiler. Jandarma bu olaya müdahale etti. Ağrı'da 7000 kişi İşsizlik Mitingi yaptı.

1968 yılında ABD'nin 6. Filosu İstanbul Boğazı'nda demirlemişti. Bunun üzerine İstanbul Üniversitesindeki öğrenciler "**Nato'ya Hayır**" yürüyüşü başlattılar. Boykot ve eylemler devam etti. Aynı filo bir yıl önce de gelmiş, yine öğrenciler tarafından

740 S. Bulut, a.g.m., s. 82-83

protesto edilmişti. Eylemciler Dolmabahçe'de direkte asılı bulunan ABD bayrağını indirdiler, yerine İstiklal Marşı eşliğinde Türk bayrağını çektiler.

Aynı yıl, 1968 yılında polis İTÜ yurdunu bastı. Bu olayda yaralanan Vedat Demircioğlu 7 gün komada kaldıktan sonra hayatını kaybetti. Galeyana gelen öğrenciler Dolmabahçe'ye akın ettiler. Amerikalı deniz askerleri boğaz sularına atıldı. Beyazıt Meydanı'nda "**Bağımsız Türkiye**" mitingi yapıldı. Güney Vietnam'da görev yapmış olan ve bir yıl önce Ankara'ya Büyükelçi olarak atanan Robert Kommer, 1969 yılında ODTÜ'ni ziyaret edince arabası öğrenciler tarafından ateşe verildi. Basın bunu "*İkinci Milli Kurtuluş Savaşımızın meşalesi ODTÜ'de yakıldı"* başlığıyla verdi. Aynı yıl İstanbul'da, Taksim Meydanı'nda 30 bin işçi ve öğrencinin katıldığı "*Emperyalizme Karşı Mustafa Kemal Yürüyüşü*"ne Komünizmle Mücadele Dernekleri ve Dinci gruplar tarafından saldırı düzenlendi. Çıkan olaylarda Ali Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan adlı işçiler öldürüldü, 200 kişi yaralandı. Bu olay tarihe "**Kanlı Pazar**" adıyla geçti.

1969 yılında Anadolu Ajansı greve gitti. Türk-İş bu grevi desteklediğini açıkladı. Aynı yıl İstanbul Şehir Tiyatro oyuncuları, Petrol-İş Sendikası Mersin Ataş'ta greve gittiler. Silahtar Döküm Fabrikası, işçileri tarafından işgal edildi. Ereğli Demir Çelik Fabrikası'nda yine grev kararı alındı. Türk-İş'e bağlı işçiler miting yaparak hükümeti protesto ettiler.[741]

4) 12 Mart Darbesi:

Günlerden bir gün, ve tarih 12 Mart 1971. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyicioğlu ve Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur. 4 imzalı bu muhtıra... Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Senatosu ve TBMM Başkanlığı sessiz... Adı muhtıra, ama gerçek bir darbe. AP Genel Başkanı ve Başbakan Süleyman Demirel hükümet olarak istifasını verdi. CHP Genel Başkanı İnönü, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu muhtırası ile Demirel'in istifasını "*Demok-*

741 N. Fenmen, a.g.e., s. 17-19

ratik bir istifa" olarak değerlendirdi. 17 Mart 1971'de darbeyi yapan cunta, 4'ü karacı, 1'i havacı generali emekliye ayırdılar. Gerekçeleri de, bunlar meğer 46 subayla birlikte 11 Mart 1971'de darbe girişiminde bulunmuşlar.[742]

Muhtıradaki şartlar yerine getirilmediği takdirde Parlamento'nun kapatılacağı söylenmişti. Dolayısı ile onların bu şartını da AP'liler kabul etmek zorunda kaldılar. Böylece 12 Mart Dönemi başladı. Buna "**Ara Rejim Dönemi**" diyenler de oldu. Darbeciler reformların yapılmasını da dayatmıştı. Bağımsız bir Başbakan istiyordular.[743]

CHP Kocaeli Milletvekili Nihat Erim, 19 Mart 1971'de hükümeti kurmakla görevlendirildi. Top, 27 Mayıs Darbesi'yle nasıl DP'den alınıp CHP'nin ağırlıklı olarak bulduğu Kurucu Meclis'e verilmişse, 12 Mart Darbesi'nde de kapatılan AP'den alınıp, yine CHP'ye, yani CHP kökenlilere verilmiştir. AP de DP'nin yerine kurulan bir parti.[744]

Türkiye Cumhuriyeti'nin 12. Başbakanı Nihat Erim 26 Mart 1971'de kabineyi açıkladı. 5 AP'li, 3 CHP'li, 1 MBK üyesi (tabi senatör) ve Parlamento dışından 14 teknisyen. Bakanlar bunlar. Kabine 321 oyla güven oyu aldı. Milli Güvenlik Kurulu tavsiyelerine uyan Bakanlar Kurulu 26 Nisan 1971'de 11 ilde sıkıyönetim ilan etti. Bu iller Ankara, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, Eskişehir, Adana, Hatay, Diyarbakır ve Siirt. Sıkıyönetimin süresi 1 aydı. Akşam ve Cumhuriyet gazeteleri İstanbul sıkıyönetimince 10 gün süreyle, Ant dergisini de süresiz kapatıldı. 6 dernek de kapatılıp 83 kişi gözaltına alındı. Mayıs'ta sıkıyönetim duruşmaları başladı. İstanbul'da 25 bini aşkın polis ve asker aramalara devam ediyor.

Mayısın ikinci haftasında Sıkıyönetim kanunu ile gözaltına altında bulundurma süresi 30 güne çıkarıldı. Yasaya göre bundan sonra basımevleri kapatılabileceği gibi, her türlü yayına da sansür konulabilecek. Sıkıyönetim Komutanlığı yasaya

742 N. Fenmen, a.g.e., s. 23-24

743 Komisyon, a.g.e., s. 344

744 N. Fenmen, a.g.e., s. 24

göre 78 kişiyi tutuklamış, 91 kişiyi gözaltına almış, ayrıca, bu komutanlık tarafından uzun bir yasak kitaplar listesi yayınlamıştı.

İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom, 17 Mayıs 1971'de kaçırılmıştı. 6 gün sonra da ölü bulundu. Kaçıranlar cezaevinde bulunan tutukluların serbest bırakılmasını istemişti. 18 Mayıs 1971'e kadar 19 ilde 427 kişi gözaltına alınmıştır. Bunlar arasında Başbakanın Anayasa konusunda danıştığı, fikir aldığı Bahri Savcı, Prof. Dr. Bülent Nuri Esen, Prof. Dr. Munci Kapani, Prof. Dr. Mümtaz Soysal, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Dr. Muammer Aksoy ve Prof. Dr. Uğur Alacakaptan gibi önemli üniversite öğretim üyeleri de vardı. İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Faik Türün, "*masum gençleri kışkırtıcı yayın*" yaptıkları nedeniyle aranan 49 kişilik yazar, sendikacı, profesörler listesi yayınlamış, tutuklamalar herkesi kaygılandırmıştı. Başbakan, "*ne yapabilirim, örfi idare tatbikatına biz karışamıyoruz*" dedi. 7 Haziran 1971'de aynı başbakan, radyodan bir konuşma yaparak, "*Ordu durup dururken 12 Mart muhtırasını vermedi. Memleket bir ortamın içine götürülmüş, sürüklenmişti ve bu ortamda çok tehlikeli bir hal almıştı. O kadar tehlikeli bir hal almıştı ki, bir sabah uyanacaktık, belki Endonezya'daki gibi komünist avına çıkmış kitleler görebilirdik. Böyle tahrikler, böyle kışkırtmalar vardı. Yahut aksi, bir gece bakacaktık ki, çok küçük bir azınlık fakat kararlı, silahlı, dinamitli, gayet iyi örgütlenmiş çok küçük bir azınlık, memlekette bir darbe yapmış. İşte… ordu bunu önlemek için 12 Mart Muhtırasını verdi*" dedi.

1 Temmuz'da ABD Başkanı Nixon, Erim Hükümeti'nin çalışmalarını takdirle karşılayıp ondan övgüyle söz etti. Aynı gün Cumhuriyet Gazetesi başyazarı İlhan Selçuk ve gazetenin yazı işleri müdürü Oktay Kurtböke birer yıl hapis cezası aldılar.

Anayasa Mahkemesi tarafından TİP'in kapatılmasına karar verildi. TİP'in mallarına el konuldu, 41 yöneticisi 5 yıl süreyle parti kuramayacaklardı. Gerekçe 4. Büyük Kongre'de alınan karar idi. Birer yıl hapis cezasına çarptırıldılar.[745]

745 N. Fenmen, a.g.e., s. 23-25

5) Hesaplaşmalar:

Görüyorsunuz, 12 Mart 1971 Darbesi'nin gerçekleştire cunta, 4'ü karacı, 1'i havacı generali emekliye ayırmış. Oysa bu emekliye sevk edilenler darbeyi bütün safha safha planlayan kişiler. Yani darbenin asıl mesulleriydiler. Ancak başta Genelkurmay başkanı olmak üzere kuvvet komutanları darbeyi benimsemişler, hatta kabul etmişler, buna rağmen söz konusu kişileri ekarte etmekten de çekinmemişlerdir. Yani darbeyi Türk Silahlı Kuvvetleri'nin emir komuta zincirinde en üst mevkiinde bulunan kendilerine mal edeceklerdi ve etmişlerdir. 12 Mart Darbesi'nde İstanbul Sıkıyönetim Komutanı olarak görev yapan Faik Türün, darbeden sonra 21 Kasım 1990'da yazılı olarak yapmış olduğu "**12 Mart Muhtırası Hakkında**" başlığını taşıyan basın açılamasında, bunu çok güzel belirtiyor. Diyor ki.

Şahidi olduğum olayı ve bazı sanık ifadelerine ve yazılarına da başvurarak edinmiş olduğum bilgilere göre, 12 Mart Askeri Müdahale'si hakkındaki görüşlerimi sizlere açıklamaya özetlemeye çalışayım

A) "1968 yılında, başlarında Cemal Madanoğlu'nun bulunduğu, bazılarını eski 27 Mayıs'cıların, bazılarını da yeni heveslilerin oluşturduğu sivil, asker bir grup devrimci bir araya gelerek, 'Biz 27 Mayıs'ta hazırlıksızdık, kadrolaşmamıştık, ne yapacağımızı bilmiyorduk bu sebeple darbeyi yüzümüze gözümüze bulaştırdık' diyerek hazırlık çalışmalarına başlarlar."

B) "Devlet idaresini ele geçirmenin en kestirme yolu, askeri bir darbe olduğu için, münasip gördükleri bazı albay ve generallerle bağlantı kurmaya ve kadrolarına almaya başlarlar. Hazırlık ve teşkilatlanma çalışmalarının uzun süreceği dikkate alınarak; üç silahlı kuvvetten o tarihte (1968'de) Korgeneral rütbesindeki zevattan;

1) Korgeneral Faruk Gürler (Kara Kuvvetler Komutanlığı Kurmay Başkanı)

2) Koramiral Kemal Kayacan (Deniz Kuvvetler Komutanlığı Kurmay Başkanı),

3) Hava Korgeneral Muhsin Batur (Yüksek Askeri Şura Üyesi) ile görüşerek, konuşarak anlaşırlar ve hazırlık çalışmalarına başlarlar."

C) "İlk iş bir lider tespitidir. Emekli Korgeneral Cemal Madanoğlu, aktif bir görevde olmadığı için, çoğunluk Korgeneral Faruk Gürler'e teveccüh eder. Madanoğlu ve yakını birkaç 27 Mayıs'cı bir kenara çekilirler."

D) “Ben 1969 Ağustos’unda Orgeneralliğe terfi etmiş, o sene boşalan 3. Ordu Komutanlığı’na atanarak Erzincan’a gitmiştim. Bir yıl sonra 1. Ordu Komutanlığı’na (İstanbul) nakledildim. Kendisinin halefi olduğum eski Komutan Orgeneral Kemal Atalay’ın Kara Kuvvetler Komutanı olması bekleniyordu. Ama, nedense emekli oldu (edildi). Kara Kuvvetleri Komutanlığı’na 2. Ordu Komutanı olan Org. Faruk Gürler getirildi.”[746]

Birinci Ordu Kurmay Başkanı Korg. Fikret Köknar’ın bana anlattıklarını vereyim:

Binbaşı Cemil Özgen, kendisinin Tümg, Celil Gürkan’ın başkanlığındaki bir toplantıya çağrıldığını, bu toplantıda bazı subaylara bazı vazifeler verildiğini, bunun bir askeri darbe hazırlığı olduğunu düşündüğünü, durumu Ordu komutanlığına bildirdiğini, Ordu komutanın da Celil Gürkan’ı yeni görevine atadığını söyledi.

E) İstanbul’daki görevim sırasında bazı bilgiler edindim. Ankara’da bir Askeri cuntanın faaliyete geçtiğini, bu cuntanın taşrada da örgütlendiğini, cuntanın İstanbul’daki başkanlığını 2. Tümen Komutanının yaptığını, Celil Gürkan’ın atandığı yeni görevinin ise Cunta’nın Genel Planlama Dairesi Başkanlığı olduğunu, İstanbul Bölge Başkanlığına 3. Kolordu Komutanlığı Kurmay Başkanının getirildiğini öğrendim.

F) Darbe sırasında beni enterne edeceklermiş. Harbiye’de 3. Ordu Komutanlığında görevli Tankçı Yarbay Şahap Atalay durumdan haberdar olmuş. Kendisi yanıma geldi, bana ““vazife dağıtımı sırasında, sizi enterne etmeye ben talip oldum. Çünkü Yüzbaşılığımdan beri sizi ve ailenizi yakından tanırım. Sizi enterne edecek olanlar bir yanlışlık yapar, üzücü durumlar hasıl olabilir diye düşündüm. Bölgedeki enterne timlerinin başında bir subay bulunacak. Ancak timi erler değil, Bölgedeki yeraltı örgütlerindeki çoğu üniversite öğrencisi gençler oluşturacaktı. Bunlara parka kep, bot ve silah verilecek ve eğitilecekler de…”[747]

Ankara’da bulunduğumuz sırada, işitmiş olduğum önemli bir habere göre, 8 Mart akşamı Hava Kuvvetleri Karargahı’nda Orgeneral Gürler’le birlikte bazı Generaller, oradaki Hava Generalleriyle bir araya gelerek, ertesi günü, yani 9 Mart 1971 Saat: 16.00’da yapılması planlanan darbenin 30 Haziran 1971’den daha geç bir tarihe

746 (PDF) 12 Mart 1971 Muhtırası Hakkında F.Türün, s. 1

747 (PDF) 12 Mart 1971 Muhtırası Hakkında F.Türün, s. 2

kalmaması şartıyla ertelemişlerdir. Alınan karara tepkiler olmuş. Bunu daha sonra İstanbul'da duyduk. Ertelemeye karşı çıkanlar, "*vay korkaklar, kalleşler*" gibi laflar kullanmışlar. 12 Mart Müdahalesinden sonra 4 General, 8 Albay disiplin kurallarını ihlal etmeleri nedeniyle resen emekli edilmişlerdir. 12 Mart Müdahalesiyle kurulması gereken partiler üstü teşekkül edecek hükümet henüz kurulamadığı için, onlar kararnameyi sabık Başbakanımıza emrivaki imzalatmışlar. Aynı suçu işlemiş olan 5 Havacı subaya Hava Kuvvetleri Komutanlığı sahip çıkmış, onlar eski görevlerine böylece devam etmişler.[748]

12 Mart 1971 Muhtırası ilanının yapılması takiben Genelkurmay'da, Devrim Anayasası'nın yapmak ve Reform Yasa tasarılarını da hazırlamak için Komisyonlar teşekkül edilmiştir. Devrim Anayasası'nı hazırlayacak komisyona başkanlık yapacak olan arkadaşım Korgeneral Rüştü Naiboğlu'ndan duyduğuma göre, Komisyona verilen bir taslakta DEVRİM KONSEYİ, DEVRİM MECLİSİ'i, DEVRİM PARTİSİ gibi ifadelerin yer aldığını, KOMÜNİZM yönetimi ile idare edilen devletlerdeki teşkilatı andırır bir teşkilat şemasını da görünce o çok şaşırmış. DEVRİM kelimesini DEVLET sözcüğüyle değiştirmek için çaba göstermek istemiş ama, ne kadar çalışsa da bunu yapamamış. Reform Kanunu taslaklarına bakınca o bu taslaklarda MÜLKİYET hakkını kaldıran bir tasarıyı da görmüş. Kara ve Hava Kuvvet Komutanlıklarının karargahlarında Askeri CUNTA'nın oluşturmuş olduğu Devrim Planlama Ünitesi'nde çalışmamış olanların da söz konusu tasarıları görmesi ve şaşkınlık ifade etmeleri üzerine taslakları oradan alıp başka bir yere götürmüşler.[749]

9 Mart Kadrosunda yer alan ve birlikte hapse atılan, o sırada cezaevinde Numan Esin'le tartışan Sarp Kuray daha sonra yapmış olduğu bir açıklamasında diyor ki: O, "*Toplumcu, milliyetçi MHP içindeki bir kanatla devrimcileri çatıştırma stratejisi yerine birlikte hareket etme stratejisini düzenlese idik dedi, ben yapıştım yakasına.*

748 (PDF) 12 Mart 1971 Muhtırası Hakkında F.Türün, Google.com, s, 4

749 (PDF) 12 Mart 1971 Muhtırası Hakkında F.Türün, Google.com, s, 5

Bunların hepsi de 14'ler kadrosu. Yukarıda birliktelik var, aşağıda da ortam yaratma anlamında bir çatışma politikası…"[750] Çünkü, Cemal Madanoğlu'nun adamı olan Sarp Kuray'ın Faik Türün ve Talat Aydemir'le aynı görüşleri paylaşan Numan Esin'le bir fikir üzerinde anlaşması beklenemezdi.

Orgeneral Faik Türün, 1961 yılı Mart ayında Albaylar teşekkülünün önderi Talat Aydemir'le birlikte Türk Silahlı Kuvvetler Birliği (TSKB)'ni kuran ve bu kuruluşun liderliğini üstlenen kişidir. Zaten Albaylar Teşekkülü, 14'lerin tasfiyesiyle Milli Birlik Komitesi'de söz sahibi olan Cemal Madanoğlu ve ekibine karşı kurulmuş, 14'lerin tasfiyesiyle boşlukta kalan subaylar tarafından da desteklenmişti. Bunu konuyu incelerken görmüştük. TSKB, Cemal Madanoğlu'na karşıydı ve onun 6 Haziran 1961'de MBK'nden uzaklaştırılıp emekli edilmesini sağlamıştır. Faik Türün'ün açıklamalarından anladığımız odur ki, 12 Mart Darbesi 1968 yılından beri hazırlanmaktaydı. Uygun bir ortamın oluşması için beklemiştiler. 9 Mart'ta yapılması planlanmış ama, bu ertelenmişti. Ne kadar 4 General ve 8 Albayı emekliye sevk ettik deseler de… Mümkündür, olabilir. Ancak konu darbeyle ilgili değil. Çünkü bunda hemfikirler. İşin içinde bir şeyler var ama, ne? Ya fraksiyon çatışması, yahut başka bir şey…

Faik Türün, "Bölgedeki enterne timlerinin başında bir subay bulunacak. Ancak timi erler değil, bölgedeki yeraltı örgütlerindeki çoğu üniversite öğrencisi gençler oluşturacaktı. Bunlara parka kep, bot ve silah verilecek ve eğitilecekler de…" diyor. Bu gençler Dev-Genç'e bağlı öğrencilerdi.

6) Ülkücüler:

Alparslan Türkeş ve kendisiyle birlikte 14'leri teşkil eden arkadaşları yurda dönmüşler, çalışmalara başlamışlardı. Bu arada Alparslan Türkeş tarafından "**Türkiye Huzur ve Kalkınma Derneği**" kurulmuştu ama, bu dernek gençlik içinde teşkilatlanıp örgütlenmek için yeterli kapasiteye sahip değildi. Şimdi halen hayatta olan o günlerin gençlik liderlerinden Salih Dilek'e sözü bırakalım:

750 Cemal A. Kalyoncu, Ergenekon'u da Taşoronlara Yıkacaklar, Aksiyon Dergisi, Sayı 731, 8 Aralık 2008, İstanbul 2008, s. 23-25

1966 yıllarında "**İkinci Kuvayı Milliye Derneği**"nin çalışmaları yoğunluk kazanmıştı. Bu nedenle liseli arkadaşlar bir araya geldik, Konur Sokak'ta bulunan "**Milli Türk Talebe Birliği**"ne gitmeye başladık. Bu kuruluşun başkanı Attila Özer'di. Orada kendi aramızda konuşup gençliğin Orta Öğretim Komitesi'nin kurmaya karar verdik. Ancak arkadaşlarımız kendi idaremiz altında bir kuruluş olması fikrindeydiler. Onların bu görüşünü münasip gördük. Partimiz CKMP'ydi. Aklımıza partimize uygun olur düşüncesiyle Genç Köylüler Derneği, veya Köye Hizmet Derneği gibi isimleri koymak geldi. Biz kuruluş için çalışırken CKMP Genel Sekreter yardımcı Lütfi Önsoy ve Dündar Taşer tesadüfen yanımıza geldiler. Bize; Türkeş Bey 27 Mayıs 1960'tan sonra Ülkü Birlikleri adıyla bir teşkilatlanmaya gitmek istemişti, o bu isimden çok hoşlanırdı, dolayısı ile Ülkücü ismiyle bir dernek kurarsanız daha münasip olur, dediler.

Bu isim bizim de hoşumuza gitti ve "**Genç Ülkücüler Teşkilatı**" adında mutabık kaldık. O tarihte parti genel merkezimizin bulunduğu Konur Sokak'ta, partinin karşısında "**Türk Kültür Cemiyeti**" vardı. Cemil Ünal'ın başkanlığındaki, bu cemiyet bize yer verdi. Böylece ilk gençlik kuruluşumuz faaliyet geçmiş oldu. Daha önce Ankara Hukuk Fakültesi'nde bir Ülkü Ocağı teşekkül ettirilmişti.

Bir avuç lise öğrencisinden ibarettik. Paramız yoktu. İçimizde zengin çocuğu da bulunmuyordu. Paraya ihtiyacımız vardı. Bu nedenle Ticaret Lisesi Salonu'da liseli gençlere bir konser verdik. Kent Oteli'nde bir şölen düzenledik. Elimize bir miktar para geçmişti. Türkiye'yi dolaşmaya başladık. Bu arada "**Milli Ülkü**" adıyla bir dergi çıkardık. Birkaç miting yaptık. Şölenler, anma toplantıları, şiir günleri, seminerler düzenledik.

Teşkilatlanmamız bütün yurt sathında duyulmaya başlamıştı. İlk olarak Hasan Basri Öngel başkanlığında "**Ankara Genç Ülkücüler Teşkilatı**"nı kurduk. Bunun akabinde Mehmet Çopuroğlu başkanlığında "**Adana Genç Ülkücüler Teşkilatı**" kuruldu. Sonra Türkiye çapında teşkilatlanmalar başladı. Bu teşkilatlanmalara ilçeler de dahil oldu. Türkiye'nin çoğu il ve ilçesinde teşkilatlanmıştık. Derneğimizin ilk genel başkanı ben olmuştum. Sonra Muhittin Çolak oldu. Sonra Hasan Basri Öngel oldu. Ondan sonra Hanefi İlbeyli Genç Ülkücüler Teşkilatı'nın genel başkanlığını yaptı.

(1971 yılının ortalarına kadar) Genç Ülkücüler Teşkilatı Dünya çapında bir kuruluş olup çıktı. Bu teşkilattan yetişenler Türkiye'ye sahip çıktılar, herkesi kucakladılar, hiçbir fedakarlıktan kaçınmadılar. Genç Ülkücüler o sıralarda Türkiye'yi kol kol sarmak isteyen Komünist yapıya müsaade etmemişlerdi. Kimi yaralanmış, kimi okuyamamış, kimi mağdur olmuş, kimi öldürülüp şehit edilmişti.[751]

Genç Ülkücüler, bilhassa ATÖO'da ciğerleri pompayla şişirilip öldürülen Ertuğrul Dursun Önkuzu'nun Ankara'daki büyük bir kalabalığın iştirak ettiği 25 Kasım 1970'deki cenaze töreninde, polislerin tören kortejinin Kızılay'dan geçmesini engellemesi üzerine olaylar çıkarmış, bu olaylarda Hukuk Fakültesi son sınıf öğrencisi Mehmet Sakarya'yla birlikte 6 kişi gözaltına alınmıştı.[752] Selahattin Ulubaş, 23 Kasım 1970'de Komünistler tarafından katledilen Önkuzu'nun cenazesini Ankara'daki yürüyüşten sonra Zile Genç Ülkücüler Teşkilatı önünden kaldırdık[753] diyor. GÜT kurucuları içinde Hikmet Aytek[754] ve Ayıboğan lakaplı Ahmet Yılmazer[755] de bulunmaktadır. Ben de bu teşkilatın 20 Ocak 1971'de Şarkışla şubesinin kurucusuyum.[756] 25 Mayıs 1973'te Türkçü Ülkücülerden olduğu için öldürülen Ali Balseven[757] de GÜT üyesiydi.[758] Bu 25 yaşında öldürülen genç de diğer arkadaşları gibi Türkçüydü. Bir konuşmada Türkeş, "Davadan döneni vurun" gibi bir söz sarf etmiş, bu sözün büyüsüne kapılan arkadaşları tarafından Kurtuluş Parkı'nda bıçaklanarak

---

751 Salih Dilek, Milli Ülkü Dergisi, Ankara, Başyazı

752 Kadriye Önkuzu, Şehit Önkuzu Anılıyor, Haberiniz.com, Güncel Son Eklenenler, 23 Kasım 2011.

753 http://www.onkuzu.com/ardindan.html. Ertuğrul Dursun Önkuzu - Ülkücü Şehit - Ardından

754 Dr. Hikmet Aytek, Genç ülkücüler Teşkilatı Anıtkabir'e Giderken – 1968, 17 Mayıs 2010. hikmetaytek.com

755 Ahmet Yılmazer, Toplumcu Türk Kardeşlik Merkezi,www.tkm.org.tr/ahmet-yılmazer

756 Behçet Kemal Gürsoy, Yarım Yüzyıldır Ayakta Duran Bir Bozkurt: "Fahrettin Öztoprak", Röportaj, Haberiniz.com, 28 temmuz 2011

757 Soner Yalçın, Siz Kimi Kandırıyorsunuz, İnceleme-Araştırma, Doğan Kitap, İstanbul 2008, s. 124,

758 Samet Aksakal, Ali Balseven (Biber Ali) Hakkında Bilinmeyenler, Türklerin Tarihi, Facebook, 12 Temmuz 2013, 03.33

öldürülmüştü. "*Ali Balseven davadan mı dönmüştü? Hayır! Birini mi ihbar etmişti? Hayır! Peki suçu neydi? Suçu…. MHP'de her şey dört yıl önce bir kongrede başlamıştı.*"[759]

Adana Genç Ülkücüler Teşkilatı başkanlığını yapan Fehmi Yücesoy, Biber Ali denen Ali Balseven'i Adıyamanlılar denen MHP'deki dinci bir grubun öldürdüğünü söylüyor. Çünkü olaydan bir gün önce Topraklık civarında o da söz konusu grubun bıçaklı saldırısına uğramış, bıçaklanmış, Tıp Fakültesi hastanesine yatırılmış, olaydan bir saat kadar önce Ali Balseven hastanede onu ziyarete gelmişti.[760] Bu olayla MHP ve Türkçüler arasına kesin çızgiler kondu, MHP gittikçe İslamlaşmaya başladı. Hatta iş, "*Kanımız aksa da zafer İslamın*" denilecek kadar ileri götürüldü.

V- KOALİSYONLAR DÖNEMİ

Nihat Erim Hükümeti'nde sonra Ferit Melen, ondan sonra ise Naim Talu hükümetleri kurulmuş, bu iki hükümete AP cephesinden de destekler verilmişti. Bu durum kimi yazarlar tarafından darbeden en az zararla çıkan AP ve Demirel olmuştur gibi, yorumlanmalara neden oldu[761] ki, en ufak bir ilgisi yoktu. Çünkü darbe daha çok CHP'nin işine gelmişti.

12 Mart'tan sonra iki üç hükümet işbaşına gelmesine rağmen, demokrat hayatın devam edip etmeyeceği meçhuldü. Bu endişeler Demokrat Partiyi etkilemiştir. Kapatılan eski DP ileri gelenlerini siyasi haklardan men eden anayasa maddesini toplumun kanayan bir yarası olarak niteleyen yeni DP'liler anayasa değişikliği yaptırmak için çok mücadele etmişlerdi. 16 Mart 1972'de ilk büyük kongresini yapan yeni DP'nin Divan raporunda, bir araya gelmenin ve yeniden devlet idaresine talip olmanın en önemli nedeni olarak 1946 ruhunun bir daha şahlanışı gösterilmektedir.

---

759 S. Yalçın, a.g.e., s. 124,

760 Samet Aksakal, Ali Balseven (Biber Ali) Hakkında Bilinmeyenler, Türklerin Tarihi, Facebook, 12 Temmuz 2013, 03.33

761 S. Bulut, a.g.m., s. 83

Yeni DP'liler eski DP'nin mirasçısı olarak yalnız kendilerini görmektelerdi. Türkiye'de şimdiye kadar meydana gelen kargaşanın ve 12 Mart Darbesi'nin müsebbipleriyse AP'yle CHP'ydi. Bunların ilki olaylara doğru teşhis koyamamış, ikincisi Ortanın Solu sloganıyla ülkede terör estirmeye kalkmıştı.

Türk siyasi hayatında 1971-1973 Dönemi, sivil rejime, yeniden demokrasiye dönüş mücadelesi için çok önemlidir. Sonunda seçime karar verdiler. Böylece darbe sonrası ilk seçim 1973 yılında gerçekleşti. Seçmen tabanında bölünmeler meydana geldiği bu seçimde belli oldu. Darbe yapacağını yapmıştı. Özellikle sağ tabanda parçalanmalara yol açmıştı. AP oy kaybına uğramış, CHP ise güçlenmişti.

Yeni DP'nin seçim kampanyasında pek fazla bir şey dile getirilmemiş, DP'liler yalnız AP'ye ve bu partinin genel başkanı Süleyman Demirel'e yüklenmiştiler. Celal Bayar da bu seçimde AP'ye oy verilmemesi için büyük gayret sarf etmişti. Söz konusu aksi propagandalar nedeniyle 1973 yılında meydana gelen sağdaki parçalanmanın bedelini AP ağır ödedi. Yeni DP, bu partinin oylarını büyük ölçüde bölmüştü. Seçimin galibi CHP'ydi ama, tek başına hükümet kuracak gibi değildi.

1973 seçimlerinde Meclis'e giren Milli Selamet Partisi (MSP)'nin de taban oylarının büyük bir kısmı eski DP'lilerden gelmişti. Eski DP'lilerin oylarında bu seçimde büyük parçalanmalar vardı. AP, seçimden önce en çok CHP'yle uğraşmış, ancak en büyük darbeyi rakip sağ partilerden almıştı. Bir partinin bile tek başına hükümete gelemediği bu dönemde, Koalisyon Hükümetleri zorunluluktan başka bir şey arz etmiyordu.[762]

14 Ekim 1973 seçimlerinde 450 milletvekilinin 185'ni CHP, 149'unu AP almıştı. Başarı AP'den ziyade CHP'nindi. Bunu da 1972 yılında yenilediği parti genel başkanına borçluydu. Genç ve dinamik bir kişilik gösteren Bülent Ecevit'in seçmenler tarafından bir umut görülmesi de CHP'nin bu başarısında rolü oynamıştı. O, partiye yeni bir görüntü vermeye başlamıştı. Köylerde ve kentlerde yıllardır donmuş bir halde bekleyen dar bir tabana sahip CHP oyların sınırı böylece kırılmış gibiydi. İşçi sınıfının yoğun bir halde bulunduğu kent merkezlerinde CHP hatırı sayılır bir oy

762 S. Bulut, a.g.m., s. 83-84

potansiyeline erişmişti. Şimdiye kadar oy alamadığı köylerden bile bu partiye oylar gelmeye başlamıştı.

Seçimlerde CHP ve AP'den başka üç partiye seçmenler oylarını vermiştiler. Bunların birincisi, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan Milli Nizam Partisi (MNP)'nin genel başkanı Necmettin Erbakan, seçimlere Milli Selamet Partisi (MSP)'ni kurarak girmiş, kendisiyle birlikte 48 milletvekili çıkarmıştı. AP'den kopan bazı grupların teşekkül ettirmiş oldu Demokratik Parti (DP)'nin genel başkanı Ferruh Bozbeyli kendisiyle birlikte 45 milletvekili çıkarmıştı. Adana milletvekili Alparslan Türkeş'in başında bulunduğu Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'liler de liderleri dahil, 3 milletvekili çıkarmıştılar.

Anlaşılan AP, işçi kesimin yoğun olarak bulunduğu sanayi merkezlerini CHP'ye, Ege Bölgesi'ini DP'ye, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu MSP'ye, İç Anadolu'yu MHP'ye kaptırmıştı. İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gibi şehirlerdeki oyların hemen hemen yarısı CHP'nindi.

Seçimler yapmıştı ama, hükümet kurulamamıştı. AP'den kopanlarca kurulan DP, AP'yle hükümete yanaşmak istemiyordu. Demirel'in başbakanlığını kabullenebilmek onlar için imkansız bir şeydi. DP, AP'yle anlaşamadığı gibi, CHP'yle de anlaşamıyordu. Tek umut ışığı CHP-MSP kalmıştı. Beklemeye başlamıştılar, ta ki koalisyon sağlana kadar bu bekleyiş sürdü. Seçimlerden 3 ay geçtikten sonra hükümet kurulabildi.[763]

A) CHP-MSP KOALİSYONU

Tartışmaların yaşandığı ve belirsizliğin hakim olduğu bir ortamda birden CHP-MSP Koalisyonu gündeme gelip oturdu. Bunu savunanlar MSP'nin, ekonomik yoksulluk ve ezilmişlik pençesinde kıvranan ve kurtuluşu dine sığınmakta bulan bir halk kesiminin partisi olduğunu söylüyordular. CHP'yi ve MSP'yi umut olarak gören sosyal ve ekonomik sınıf ve tabakalar hemen hemen aynıdır diyorlardı. Kimi CHP'-

763 Komisyon, a.g.e., s. 345-346

liler MSP'nin din sömürücülüğü peşinde koştuğunu, bu partililerin Atatürk inkılaplarına karşı olduğunu, Cumhuriyeti de benimsemek istemediklerini ifade ediyorlar, CHP-MSP Koalisyonuna karşı çıkıyordular. Kimi MSP'liler ise Sol zihniyete sahip CHP'yle hükümet kurmak istemiyorlardı. Bütün bu tartışmalara rağmen, 7 Şubat 1974'te CHP-MSP Koalisyonu kuruldu. Yeni hükümetin ilk yaptığı iş Af çıkarmak oldu. 14 Mayıs 1974'te TBMM'nin aldığı bir kararla Genel Af Yasası kabul edildi. Bu kanunla o güne kadar pek çok suçtan mahkum olmuş binlerce kişi dışarıya Salıverildi.

Kıbrıs Meselesi:

16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla halledilmiş görünün Kıbrıs Meselesi, 21 Aralık 1963'te Kanlı Noel olarak adlandırılan olaylarla gündeme gelmiş, Rumlar 24 Aralık'ta 24 Türkü daha katletmiş, bunun üzerine 25 Aralık'ta Türk jetleri havalanmış, Lefkoşa'ya 650 kişilik bir Türk Askeri Birliği çıkarılmış, 4 Mart 1964'te olayların önlenebilmesi için adada Birleşmiş Millet Barış Gücü bulundurma kararı alınmıştı. Ancak Rumlar 15 Kasım 1967'de 28 Türkü katletmiştiler. Hatta köyleri yağmalayarak birçok Türkü de esir almışlardı. Olaylar 2 gün sürmüş, TBMM karar alarak, bu saldırıların devam etmesi halinde, Yunanistan'a karşı bir savaşı başlatacağını duyurmuş, durum söz konusu uyarıdan sonra yumuşamış, 28 Aralık 1967'de Kıbrıs'ta geçici olarak Türk yönetimi ilan edilmişti. Türkler yönetimin başına Dr. Fazıl Küçük'ü getirmiştiler. 1973 yılında bu yönetimin başına Rauf Denktaş geçti.

a) Birinci Kıbrıs Harekatı:

Kıbrıs'taki Rum yönetiminin başında Makarios vardı. Yunanistan idaresine hakim Askeri Cunta, 28 Ağustos 1971'de adaya Grivas adlı bir subayı gönderiş, Grivas adaya çıkar çıkmaz EOKA-B'yi ve Rum Milli Muhafız Gücü'nü Rumlarla destekleyerek, halkı silahlandırmıştı.

15 Temmuz 1974'te Rum Milli Muhafız Gücü'ne bağlı askerler Makarios'un oturduğu Başkanlık Sarayı'na saldırı düzenlemiştiler. Bunun üzerine Makarios, saldırıda bulunanların elinden kendini güç bela kurtarmış ve adayı terk etmişti. Bunun

üzerine Rum Silahlı Kuvvetleri adaya tamamen sahip bulunduklarını ve Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'ni ilan ettiklerini açıkladılar.

Türkiye, 20 Temmuz 1974'te başlayan, iki gün sürecek olan, havadan ve denizden bir askeri harekat başlattı. Kıbrıs'a havadan indirme yapıldığı gibi, denizden de çıkarma yapıldı. 22 Temmuz 1974'de Girne'ye kadar hakim olmuştuk. Türk paraşütçüleri Lefkoşa'ya inmiş, bu şehri de ele geçirmiştiler.

Rumlar Silahlı Kuvvetleriyle çarpışmalar başladı. Akşam BM Güvenlik Konseyi'nin ateş kararını Türkiye kabul etti.[764] Türk Devleti'nin Kıbrıs'a bu müdahalesiyle Yunanistan'daki Cunta idaresi çökmüş, hükümet de yıkılmıştı.

b) İkinci Kıbrıs Harekatı:

II. Cenevre Konferansı devam ederken Türk kuvvetleri 8 Ağustos 1974'te Limasol ve Larnaka civarında 2 Türk köyünü boşatmışlardı. Rum askerleri bir Türk köyünü bile tahliye etmedikleri gibi, ellerindeki Türk esirleri de serbest bırakmamakta direnmekteydiler. Anlaşmanın mümkün olmadığı anlaşıldı. Bunun üzerine 14 Ağustos 1974'te İkinci Kıbrıs Harekatı başladı. Bu harekat 3 gün devam etti.[765] Rum Silahlı Kuvvetleriyle Türk Silahlı Kuvvetleri askerleri arasında meydana gelen savaşta Rumlar tamamen bozguna uğramıştılar.

BM Genel Sekreteri 25-26 Ağustos 1974'te adaya geldi ve ikili görüşmeler başladı. Görüşmeler sonunda bir mutabakata varıldı. Bu antlaşmayla adada nüfus mübadelesi yapıldı. Türkler kuzeye, Rumlar güneye göç ettiler. Böylece iki bölgeli ve iki toplumlu bir federal yapı için gerekli şartlar sağlandı. Ancak bu kalıcı bir çözüm değildi. Durumu gören Dr. Fazıl Küçük, 13 Şubat 1975'te adada Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilan ettiğini açıkladı. Amaç Kıbrıs Birleşik Federe Devleti'ni kurmaktı. Bunu gerçekleştirmek için Türk tarafı ne kadar çok çabalarsa çabalasın, fayda

764 Komisyon, a.g.e., s. 345-346

765 Komisyon, a.g.e., s. 346-350

vermeyecek, 8 yıl sonra 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) kurulacaktı.

B) HÜKÜMETSİZ YÖNETİM:

18 Eylül 1974'te başbakanlıktan istifa ettiğini açıklayan Ecevit'in yerine, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından hükümeti kurma görevi Kontenjan Senatörü Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak'a verildi. O, bakanlar kurulunu hazırlayıp 17 Kasım 1974'-te Meclis'in güvenoyuna sundu. Hükümet teknokrat ve bürokratlar oluşmuştu. Bu hükümet yalnız 17 adet milletvekilinin güvenoyunu aldı. Çünkü yeni hükümet partiler üstü bir yönetimdi. TBMM'nin bu güvensizliğine rağmen, Sadi Irmak Yönetimi yaklaşık beş buçuk ay boyunca yönetimde kaldı. 1 Mart 1975'te hükümeti kurma görevi yine ona verildi. Ama bu sefer Sadi Irmak hükümeti kurma görevini kabul etmedi. Ecevit de kabul etmedi. Ancak Sadi Irmak yönetimi yeni hükümet kurulana kadar, bir buçuk ay daha Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetimine devam edecekti.[766]

1) ABD'yle Gerginlik:

Ecevit'in 18 Eylül 1974'de istifasını açıklaması ardından, 20 Eylül 1974'te ABD Senatosu toplandı. Bu senato görüşmeler sonunda Kıbrıs Meselesi'nin çözüme kavuşmaması nedeniyle Türkiye'ye şimdiye kadar yapılmış olan askeri yardımları tamamen kesme kararı aldı. Eğer Türkiye Kıbrıs konusunda bir anlaşmaya varırsa, yani anlaşma sağlanmasında kesin bir gelişme görülürse askeri yardıma yeniden devam edecektiler. Bu görüşülen teklifin birinci maddesiydi. İkinci teklif ise, kredilerle ilgiliydi. İhracat ve İthalat Bankası'nın Türkiye'ye kredi açmasına bir son vermek isteyen teklif komisyon tarafından kabul edilmedi. Ancak ABD, 1975 yılının Şubat ayında Türkiye'yi İndirimli Gümrük Tarife Listesi'nden tamamen çıkardı. ABD'de şimdiye kadar daha ucuz fiyatla satılan, o nedenle alıcı bulan Türk malları bundan sonra çok daha pahalı satılacak, Türk mallarına kaliteli olsa da Amerikan vatandaşları rağbet etmeyecektiler.

766 Komisyon, a.g.e., s. 350

2) Berbat Ekonomi:

Türkiye ekonomik bir buhran içine girmişti. Piyasada yağ kıtlığı başladı. Tüp-gaz kesildi. İlaç yokluğu baş gösterdi. Filtreli sigara bulunmamaya başladı. Yağ sıkıntısını gidermek için yağ ithaline serbestlik tanındı. Karaborsayı önleyebilmek için tedbirler alındı, bu nedenle margarin fabrikalarının üretim ve satışları sıkı bir biçimde denetlendi. İlaç fiyatlarına % 30-40 civarında zamlar yapıldı. Süttozu ithalatı durdurulmuş, bunun üzerine piyasada, daha çok ilköğretimde süt darlığı baş göstermişti.

İstanbul'da gün geçtikçe tüp-gaz sıkıntısı büyüyordu. Bulunabilen tüpler karaborsaya düşmüştü. Bu tüplerin satışı el altından yapılıyordu. Altın fiyatlarında dünya piyasalarında baş gösteren buhran Türkiye'ye de sıçramıştı. Bu yansıma etkisini gittikçe daha çok gösterdi.

1974 yılının Ekim ayında ilk defa Cumhuriyet altını değer kaybetti. 535 lira olan altın 495 liradan işlem görmeye başladı. Kasım ayında Cumhuriyet altını birden fırladı, 570 liradan alıcı buldu. 1975 yılı Şubat ayında devalüasyon söylentileri hızla yayıldı. Bu nedenle Cumhuriyet altını 620 liradan 680 liraya yükseldi. Reşat altını 680 liradan 810 liraya çıktı. Piyasalar Sadi Irmak yönetimi zamanında alt üst oldu. Ülke en zor günlerine gelip çatmıştı.

3) Sabotajlar:

Türkiye yer altı kaynakları bakımından öyle zengin bir ülkeydi ki, Tanrı bunu sırf bizim için vermişti. Volfram denen bir madde vardır. Bu madde diğer ülkelerde çok kıtken Türkiye'de boldu. Volfram savaş sanayiinde, özellikle füze yapımında kullanılıyordu. Bu maddenin çıkarıldığı Uludağ Maden Ocağı'nda bir gece yarısı yangın sabotajı meydana geldi. Büyük zarar gördük. Aynısı İzmit'te Seka Trafo Merkezi'nde yaşandı. Patlama sonucunda 5 kağıt fabrikasının üçündeki üretim tamamen durdu. Bunun "*tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu*" meydana geldiği rapor edildi. Santrallerde peş peşe arızalar baş gösterdi. İkisi Keban ve Gökçekaya santralleri, biri Seyit Ömer Termik Santrali'nde yaşanmıştı. Bunların hepsi de aynı anda arızalanmıştı. Türkiye santrallerdeki arızalanmalar nedeniyle her gün birkaç saatliğine

elektrik kısıtlamasına gitmek zorunda kaldı. Şubat 1975'te bu kısıtlamalar artırıldı. Öyle oldu ki, Bursa THY'na ait bir yolcu uçağı söz konusu kısıtlamalar nedeniyle Yeşilköy Havaalanı'na inemedi ve denize çakıldı. Uçakta 42 yolcu bulunuyordu. Bu yolcuların hepsi de öldü.

4) Olaylar:

Kışkırtmalar başladı. Öğrenci çatışmaları kendini gösterdi. Bu çatışmalar bilhassa Eğitim Enstitülerinden ağırlık kazandı. (16 Ocak 1975'te) Bursa Eğitim Enstitüsü ve Gazi Eğitim Enstitüsü öğrenci çatışmaları nedeniyle tatil edildi. (23 Ocak 1975'te) İstanbul Vatan Mühendislik Okulu'nda olaylar çıktı. Bu okulda bir öğrenci öldürüldü. Gazeteler öldürülen öğrencinin Devrimci ve solcu olduğunu, Komandolar ve Ülkücüler tarafından öldürüldüğüne dair manşet attılar. Bundan sonra meydana gelen öğrenci olayları nedeniyle Türkiye'de sık sık Ülkücü ve Devrimci sözcükleri duyulmaya başlandı. (15 Şubat 1975'te) Solcu öğretmenlerden müteşekkil TÖB-DER Anadolu'nun birçok yerinde mitingler düzenledi. Onlar bu mitinglere pahalılığı ve faşizmi protesto mitingleri adını vermişti. Olaylar çıktı. (Mitingde atılan sloganlar nedeniyle kışkırtılan) karşıt görüşlüler TÖB-DER'lilere saldırılar düzenledi. Bunun sonucunda mitingler bir çatışma alanına dönüştü.[767] Bir kişi öldü, 35 kişi yaralandı. (Gazeteler)

C) MİLLİYETÇİ CEPHE

Cumhurbaşkanı tarafından hükümeti kurma görevi Süleyman Demirel'e verildi. 7 ay boyunca normal bir hükümet kurulamamıştı. 12 Nisan 1975'te Demirel Koalisyon Hükümeti 218'e karşı 222 güven oyu alarak kuruldu. Hükümeti AP-MSP-MGP-MHP kurmuştu. Bu nedenle Demirel Koalisyon Hükümeti'ne Milliyetçi Cephe Hükümeti adı verdiler. Hükümet kısaca MC olarak anılmaya başlandı. AP, Demirel'in ağzından, "*millet bize muhalefet görevi verdi*" diyerek hükümet kurmaya 1973 yılından beri yanaşmamıştı. O bu sözleriyle millet nazarında prestij elde etmişti.[768]

767 N. Fenmen, a.g.e., s. 31-32

768 Komisyon, a.g.e., s. 350-351

Çünkü toplum Sol hükümetten rahatsızdı. Demirel de sağ kanat partileri usta siyasetiyle bir çatı altında toplamayı bilmişti. MSP'nin oluşturulan birliğe katılması kaçınılmaz bir olaydı. Erbakan, MSP solcularla işbirliği yaptı suçlamasından kurtulmak istiyordu. MHP'ye TBMM'nde 3 sandalyesi bulunmasına rağmen 2 bakanlık verilmişti. Bu durum gerçekten de çok enteresandı. Milliyetçi Cephe'de en avantajlı parti MHP olduğuna göre, belki de söz konusu durum nedeniyle teşekkül ettirilen birliğe Milliyetçi Cephe denmiş olabilir. MHP bu nedenle büyük bir gelişme yaşadı. 1977 seçimlerinde oyunu 362 binden 951 bin çıkardı. TBMM'nde 3 sandalye sayısı iki yıl içinde 16'ya yükselmişti. CGP, bu cephenin kanatları altına sığınabilmiş bir kuş görünümündeydi.[769] 1977 seçimlerinde AP'nin milletvekili sayısı 149'dan 189'a, CHP'nin milletvekili sayısı 185'ten 213'e yükselmişti. MSP 1977 seçimlerinde, 48 milletvekilinden 24 milletvekiline düşmüştü. Önceden 45 milletvekiline sahip DP, büyük bir çöküş yaşayarak, ancak 1 milletvekili çıkarabilmişti.

1977 seçimlerinden sonra CHP genel başkanı Bülent Ecevit, "*AP ve MHP dışında her türlü koalisyona hazırız*" diyerek MSP'ye yeniden göz kırpamaya başladı ama, Erbakan partisinin yarı yarıya oy kaybı yaşamasını ona bağladığından bu mümkün olmadı. Ecevit, en çok sandalyeye sahip parti genel başkanı olarak kuracağı hükümetin programını TBMM'nde okurken, AP ve MHP milletvekilleri salonu terk ettiler. MSP'li vekiller ise Meclis'te o gün bulunmamayı tercih etmişlerdi. Bunun üzerine II. MC Koalisyonu yine Demirel başbakanlığında kuruldu ve yeni hükümet 219 red oyuna karşılık 229 evet oyu aldı. Fakat bu hükümetin ömrü çok uzun sürmedi. Aralık ayında Demirel Başbakanlıktan istifasını verdi. O sırada 11 milletvekili AP'den istifa etti.[770] Bu hükümet zamanında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi bakımından çok ilginç kararlar alınmıştı ki, MC hükümet temsilcisinin de katıldığı Pakistan Uluslararası İslam Konferansı'nda eğitim ve öğretimle de ilgili kararlar alınmıştır ki, bunlar:

- İslam ülkelerinde mevcut olan bütün üniversitelerde Siret Kürsüleri kurulacak,

769 Komisyon, a.g.e., s. 351

770 Komisyon, a.g.e., s. 351-352

- Arapça okullarda mecburi ders olarak okutulacak,
- İslami eğitim ilkokuldan başlayacak, üniversitelere kadar okullarda ders olarak okutulacak,
- İlkokullarda Kur'an'ın en az beş cüzü, ortaokul ve liselerde ise tümü ezberletilecek, bu dini eğitim mecburi bir hale getirilecek,
- İslam ülkelerinin tamamında, dini daha iyi öğrenebilmek için İslam Enstitüleri açılacak, İslam kültürü araştırmalarına hız verilecek,
- Gündüz çalışanlar daha iyi bir dini öğretimden mahrum kalmamaları için, Gece Enstitüleri veya Gece kursları açılacak.

MC Koalisyon Hükümeti İslam camiasının almış olduğu kararları lafta bırakmıyor, anında uygulama alanına geçiyordu. Bunu 1977'da Ankara'da düzenlenen Dünya İslam Talebe Federasyonu Konferansı ve Siretu'n-Nebi Konferansında gösterdi. Her iki MC hükümeti döneminde 233 İmam-Hatip Okulu açılmış, rekor kırmıştı.[771]

1) 1977 Olayları:

a) Öğrenci Yaralama:

3 Ocak: İÜHF'de karşıt görüşlü öğrenciler çatışmış, 9 öğrenci yaralanmış. 13 Ocak: Kahramanmaraş ve Kütahya'da meydana gelen olaylarda 21 kişi yaralandı. 25 Ocak: İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün açıklamasına göre, bir yılda 254 öğrenci yaralanmıştır. 5 Şubat: TÖB-DER, TÜTED ve TÜMDER gibi 19 kuruluş Ankara Tandoğan'da protesto mitingi yapmış, polisler meydana gelen çatışmada 60 kişi yaralanmış. 31 Mart: İstanbul'da Sivas ve Site Öğrenci Yurtları birbirine girmiş, olay sabaha kadar sürmüş. Niğde ve Sakarya yurtlarında çatışma çıkmış, toplam 460 kişi gözaltına alınmış.

771 N. Fenmen, a.g.e., s. 33

b) Öğrenci Ölümü:

25 Ocak: İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün açıklamasına göre, bir yılda 13 kişi öğrenci çatışmalarında hayatını kaybetmiştir. 17 Şubat: Ankara'da bir lisede meydana gelen çatışmada bir kız öğrenci kalp krizi nedeniyle vefat etti. 20 Şubat: ODTÜ'de bir öğrenci öldürüldü. 1 Nisan: İzmir'de İGD afişini asan Avni Ece adlı işçi silahla öldürüldü. 21 Nisan: İstanbul Bahçelievler Lisesi'nde bir solcu öğrenci silahla öldürüldü.[772]

c) 1 Mayıs İşçi Olayları:

Öğrenci değil, genellikle işçiler ve sol görüşlüler arasında meydana gelen öldürme ve yaralama olayları 1 Mayıs 1977'de İstanbul'da yaşanmıştır. Taksim alanında meydana gelen olayda, 34 ölü, 200'den fazla yaralı vardı. Milliyet gazetesi olayı Disk'e karşı Maocuların düzenlediğini haber olarak verdi. Göstericilerin polisle de çatıştıklarını duyurdu.[773] Bu 1 Mayıs olaylarından sonra yapılan normal seçimde, CHP'nin ve MHP'nin oyları arttı.[774] 1 Mayıs günü kutlama yapanlara "*Otomatik silahlarla ateş edilmiş olmasına rağmen ölü sayısının çok az olması ve sadece panik yaratma amacı düşüncesi provokasyonun kaynağı hakkında şüphe uyandırmıştır.*"[775]

1 Mayıs 1977'de Taksim'de meydana gelen olayların rapor olarak sonuç ve değerlendirilmesi:

- Olaylar provokasyon amaçlı çıkarılmıştır,
- Çıkaranlar kimdir, tespit edilememiştir,
- Benzer olaylar devam etmiş, günümüze kadar gelmiştir,

---

772 Prof. Dr. Turgut Göksu, 1 Mayıs 1977: Gösteri Yürüyüşünün Krize Dönüşmesi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü., Şubat 2011, İstanbul, s. 10-13

773 T. Göksu, a.g.e., s. 37

774 T. Göksu, a.g.e., s. 41

775 T. Göksu, a.g.e., s. 44

- Olaylardan sonra etkin yargı gücü işletilememiştir,
- Hükümetlerin biri bile, 1 Mayıs 1977 olaylarının sorumluluğunu üstlenmemiştir,
- Sivil toplum (yani vatandaş) ülkenin her türlü gelişim sağlaması için vardır, bunun olumlu katkısı hafife alınmamalıdır,
- Kriz iyi yönetilememiştir.[776]

D) ÜÇÜNCÜ ECEVİT HÜKÜMETİ:

AP Hükümeti 31 Aralık 1977'de verilen bir gensoruyla devrilmiş, o sırada AP'den 11 milletvekili AP'den istifa etmişti.[777] Bülent Ecevit AP'den devşirmiş olduğu bu 11'lerle 5 Ocak 1978'de 3. hükümetini kurdu.[778] Hükümete CGP ve DP de destek vermişti.[779]

Ecevit'in bu hükümet döneminde öyle bir şey oldu ki, hiç hesapta olmayan Orgeneral Kenan Evren, bir anda Mart 1978'de Genelkurmay Başkanı oldu. Yani olay, 12 Mart Darbesi'nin mimarı Orgeneral Memduh Tağmaç'ın dışında, Genel Kurmay Başkanı atanma yöntemlerine bakıldığında alışık olunmayan tarzda meydana gelen bir olaydı. Bu olay Kenan Evren'le ikinciydi. Memduh Tağmaç'tan önceki Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cemal Tural, süresi tamamlanmadan görevinin bir yıl daha uzatılmasını istemiş, Demirel 1969 yılı Ağustos ayı gelmeden bir defaya mahsus bir kararla onu Genelkurmay Başkanlığı vazifesinden almış, Genelkurmay Başkanlığına Memduh Tağmaç getirilmişti. 12 Mart Darbesi'nden sonra onu Orgneral Faruk Gürler ve Orgeneral Semih Sancar izlemiştiler. Semih Sancar'ın Genelkurmay Başkanlık süresi Demirel tarafından uzatılmış, Genelkurmay Başkanı olması gereken Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Namık Kemal Ersün'ün emekli olması beklenmiş, yerine, kıdem itibariyle daha yüksek olan Orgeneral Adnan Ersöz ve Orgeneral Şükrü Olcay atlanarak Orgeneral Ali Fethi Esener Genelkurmay

776 T. Göksu, a.g.e., s. 47

777 Komisyon, a.g.e., s. 352

778 N. Fenmen, a.g.e., s. 34

779 Komisyon, a.g.e., s. 352

Başkanlığına getirilmek istenmiş, kararnameyi Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk imzalamamıştı. İşte bu yüzden, o sırada akla bir an bile getirilemeyecek olan 4. Kıdemli Orgeneral Kenan Evren ilkin Kara Kuvvetler Komutanı olmuş, sonra da Genelkurmay Başkanlığına getirilmişti. Bütün bunlar Ecevit zamanında gerçekleşti.[780]

1) Bir Karakter:

Ecevit, İnönü'den kalma Ortanın Solu fikrine sahiplenmiştir, bunu slogan haline getirmiştir. "*Toprak işleyenin, su kullananın*" demiştir[781] ama, iktidara iki defa geldiği halde, bir an olsun bile, ne köylüye toprak dağıtmış, ne de köylü için su kanalları açtırmıştır. Ecevit'in o sloganı anlaşılan laftan öteye gitmemiştir. Bülent Ecevit için halk adamı derler. Ancak o Robert Koleji'nde okumuştur. Ecevit, İnönü'den kalma Ortanın Solu fikrini sahiplenmiştir, bunu slogan haline getirmiştir. "*Toprak işleyenin, su kullananın*" demiştir[782] ama, iktidara iki defa geldiği halde, bir an olsun bile, ne köylüye toprak dağıtmış, ne de köylü için su kanalları açtırmıştır. Ecevit'in o sloganı anlaşılan laftan öteye gitmemiştir.

Bülent Ecevit'in dedesi medrese hocası Kastamonulu Mustafa Şükrü Efendi'dir. Dönemin padişahı II. Abdülhamit tarafından 1894 yılında Meclis-i Tetkikat-ı Şeriyye üyeliğine tayin edilmiştir. Bu meclise dini meseleleri inceleyen bir kurum denir. Dönemin Danıştay'ı mahiyetindeydi. II. Abdülhamit onu Nazım Hikmet'in dedesi H. Enver Paşa'yla Çin'e bir diplomatik meselenin çözümü için gönderir. Çünkü Batılı ayaklanmacılara karşı Çin'de Bokser Ayaklanması başlamıştır. Bu ayaklanmanın olduğu bölgede Müslümanlar da varmış, onlarla münasebet tesis etmek için Mustafa Şükrü Efendi görevlendirilmiştir. Gemi yola çıkar. Yolda bir gün Ecevit'in dedesi Mustafa Şükrü Efendi, ayağı yalınayak, üstünde iç donuyla kamara dışına çıkmış, denizi seyretmektedir. Bunu gören Nazım Hikmet'in dedesi Hasan Enver Paşa, hemen onu kucaklayıp kamaraya sokar, başına bir nöbetçi asker diker. 109 gün süren

780 N. Fenmen, a.g.e., s. 34

781 Gülsüm Tütüncü Esmer, Propaganda, Söylem ve Sloganlarla Ortanın Solu, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 10, Sayı:2008/3, 2008, İzmir 2008, s. 80

782 G. T. Esmer, a.g.m., s. 79

yolculuk tamam olur, İstanbul'a dönerler. Mustafa Şükrü Efendi bu seyahat için tam 500 altın harcırah almış, adı da Çinli Hoca'ya çıkmıştır. Ecevit'in babası Fahri Ecevit, Hukuk Fakültesi'nde Adli Tıp dersleri veren bir profesördür, annesi Nazlı Hanımefendi ve halası Afife Ecevit empresyonist eğilimli tanınmış ressamlardandır.[783]

2) Olaylar:

16 Mart 1978: Sol görüşlü öğrenciler üzerine bomba atıldı, bu olayda 5 kişi öldü, 47 kişi de yaralandı. 8 Nisan 1978: Doç. Dr. Server Tanilli, saldırıya uğradı, aldığı darbelerle felç oldu. 17 Nisan 1978: Malatya Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu, postaya verilmiş bombalı paket saldırısıyla öldü. 11 Temmuz 1978: Doç. Dr. Bedrettin Cömert öldürüldü. 23 Aralık 1978: Kahramanmaraş'ta halk kışkırtıldı ve cihada çağrıldı. Alevi mahallerine halkın yönlendirilmesiyle, kalabalık içinden birileri tarafından kundaktaki bebekler dahil, 104 kişi öldürüldü, evler ateşe verildi, dükkanlar yakıldı.[784] Aslında olaylar 19 Aralık 1978'de, sırf Ülkücülerin bulunduğu ve Cüneyt Arkın'ın "Güneş Ne Zaman Doğacak" filminin seyredildiği sinemaya kışkırtma amacıyla, aynı gruptan birinin bomba koyması ve bombanın patlatılmasıyla başlamış, "*Kanımız aksa da zafer İslamın*" sloganlarıyla CHP ve TÖB-DER'e saldırılmış, bir gün sonra bir kahveye bomba atılarak Gıjgın Dede, ertesi günü iki sol görüşlü öğretmen silahla taranarak öldürülmüştü; 22 Aralık'ta silahlanan gruplar bir gün sonra Alevi mahallelerine saldırmıştılar. 23 Aralık günü O gün Kahramanmaraş tarihin kaydedeceği en büyük bir vahşeti yaşadı. Bunu "*Alevilere ölüm*" diyerek yaptılar, sanki onlar başka bir millettenmiş gibi. Olay mezhep çatışması olarak basında yansımıştı. Ancak durum başkaydı. Bu katliamın gerçek suçluları ne yargılanan, ne hüküm giyen kişilerdi. Mahkeme tutanaklarında kanıt bulunmuyordu.[785]

---

783 Mahmut Çetin, Çinli Hoca'nın Torunu Ecevit, Emre Yayınları, İstanbul 2006, s. 18

784 N. Fenmen, a.g.e., s. 35

785 Orhan Tüleylioğlu, Kahramanmaraş Katliamı, Uğur Muhmcu Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s. 35

1 Şubat 1979: Milliyet Gazetesi Yayın müdürü ve başyazarı Abdi İpekçi öldürüldü.[786] 4 Temmuz 1979: Gönen MHP ilçe başkanı silahla yaralandı, kardeşi öldürüldü.[787] 10 Temmuz 1979: Apdi İpekçi cinayeti faili suçlamasıyla aranan Mehmet Ali Ağca yakalandı, ancak o 4 gün sonra cezaevinden birileri tarafından kaçırıldı.[788] Peki, bunları yapan kimdi? Ülkücüler mi? Bir başka ihtimal olamaz mıydı? 14 Ekim 1979 ara seçimlerinde Ecevit büyük bir yenilgiyle çıktı.[789] Bir milletvekili bile çıkaramamış, 5 milletvekilinin 5'ini de AP almıştı.

E) 12 EYLÜL'E ADIM ADIM

16 Ekim 1978'de Ecevit'in istifasından sonra hükümeti kurmak için Demirel görevlendirilmişti. 12 Kasım 1979'da III. MC Hükümeti kuruldu. 10 Kasım'da Necmettin Erbakan ve parti mensupları, Atatürk'ü anma törenine katılmamıştılar. Bu bir azınlık hükümetiydi. 20 Kasım 1979: Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekan Yardımcısı Prof. Dr. Ümit Yaşar Doğanay öldürüldü. 7 Aralık 1979: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil öldürüldü. Bu olaylar üzerine 5 Ocak 1980'de Ecevit, Demirel'e teröre karşı işbirliği önerisinde bulundu ama, bu teklif Demirel tarafından kabul edilmedi.[790]

14 Mart 1980: Mersin İl başkanlarından Ali Nadir Hayta öldürüldü. 4 Nisan 1980: Gazeteci ve yazar İsmail Gerçeksöz öldürüldü.[791] 11 Nisan 1980: yazar ve TRT yapımcısı Ümit Kaftancıoğlu öldürüldü. 25 Mayıs 1980: İstanbul Gaziosmanpaşa MHP ilçe başkanı Ali Rıza Altınok, eşi Fahriye Altınok ve kızı Nilgün Altınok evinde öldürüldüler.[792] 27-28 Mayıs 1980: MHP bakanlarından Gün Sazak öldürüldü.

---

786 N. Fenmen, a.g.e., s. 35

787 Milliyet Gazetesi, 04/07/1979

788 N. Fenmen, a.g.e., s. 35

789 Komisyon, a.g.e., s. 352

790 N. Fenmen, a.g.e., s. 35

791 Hergün Gazetesi 04/04/1980

792 Milliyet Gazetesi, 25/05/1980

Gazeteler "**Çorum Yanıyor**" manşeti atmıştılar. Çorum'da "**Aleviler cami yaktı**" kışkırtmasıyla 24 Haziran 1980'de başlayan olaylarda kan gövdeyi götürdü. Ölenler 24'ü bulmuştu. Yüzlerce yaralı vardı. 15 Temmuz 1980: DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler öldürüldü. 20 Temmuz 1980: 12 Mart dönemi Başbakanı Nihat Erim öldürüldü.[793] 28 Temmuz 1980: Adana MHP'den Ahmet Gökoğlu öldürüldü. 31 Temmuz 1980: Zile Sulh Ceza Hakimi Melih Sıtkı Tulunay öldürüldü.[794]

Demirel tarafından kurulan Azınlık III. MC Hükümeti işbaşına gelip ülkeyi yönetmeye başladığında, Askerler bazı taleplerde bulunmuştular[795] diyenler var. Peki, o iddia edilen talepler neydi? Şimdi bunu görelim:

- Olağanüstü hal kanunu çıkarılsın,
- Dernekler kanunu değiştirilsin,
- Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulsun,
- Adli kolluk teşkilatı oluşturulsun,
- Cezaevlerinin güvenliğinin sağlanabilmesi için matuf düzenlemeler yapılsın,
- Güvenlik güçlerinin terörle daha iyi mücadele yapabilmeleri için zararlı yayınların toplatılması ile ilgili kanunda bunu kolaylaştırıcı düzenlemelerin yapılması,
- Ceza ve ceza usul kanunlarında, yakalanan terör örgüt elamanlarının yargılama ve cezalandırılma işlemlerinde çok daha ağırlaştırıcı değişikliklerin yapılması,
- Güvenlik güçlerinin terör eylemlerine karışanlara karşı silah kullanabilme yetkilerinin genişletilmesi,
- Tanıkların mal ve can güvenliklerini sağlayıcı etkin tedbirlerin alınması,
- Silah kaçakçılığı davalarına Sıkıyönetim mahkemelerinin de bakması,
- Gözaltı sürelerinin uzatılması.

Onların bu istekleri sıkıyönetim tedbirleriyle, daha çok darbe sisteminin bir karışımından ibaretti. Ancak emniyet güçleri içinde bariz bir biçimde var olan, mülki amirlerin hemen hemen hepsinde, bürokrasinin bütün kademelerinde de görülen

---

793 N. Fenmen, a.g.e., s. 36-37

794 Milliyet Gazetesi, 31/07/1980

795 Tanel Demirel.12 Eylül'e Doğru Ordu ve Demokrasi, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. Cilt, 56 Sayı 2001/4 Ankara 2001, s. 51

partizanlık, sağda olsun-solda olsun çözümsüz bir problemdi. Askerlerden buna değinenler yok değildi, vardı.[796]

Askerlerin psikolojisinden 1943 yılından beri unutulmamış, yıllar geçtikçe etkisi silineceği yerde, daha da kökleşmiş olan bir General Mustafa Muğlalı Olayı vardı.[797] Olayın aslı şudur: II. Dünya Savaşı yıllarıdır. Ruslar İran'ı işgal etmiştir. Van'ın Özalp kasabasında Türk-İran sınırına yakın Rus ordusu birlikleri vardır. Bunlar Özalp'ta sınıra yakın yaşayan, hırsızlık, kaçakçılık ve haydutluk yapan birileriyle irtibata geçmiş, onları Türk köylüsünün koyunlarına musallat etmişlerdir. Bunlar, kırda otlanan koyunları sürü sürü götürüp Ruslara teslim etmekte, Ruslar da her gün karınlarını doyurmaktadırlar. Mustafa Muğlalı suçluları tespit eder ve tutuklatır. Rus kumandanı, Özalp'a haber iletip, çabuk onları serbest bırakın, yoksa birliklerimle gelir, zorla alır götürürüm demektedir. Muğlalı, Rus kumandanının sözüne aldırış etmez. Kaçırdıkları koyunları nasıl ve nereden Ruslara teslim ettiklerini tespit için 33 kişiyi götürür. Sınıra vardıklarında Rus askerleri Türk askerlerine ateş açarlar. Bunu fırsat bilen sanıklar sınırı geçmek için firar ederler. İki ateş arasında kalanlardan bir kısmı ölür, bir kısmı İran sınırına geçer. Bu Çilli olayında ölenler için 33 kişi denir. Ancak bir kişi ölmemiş, sağdır. O sıralarda, sınırı geçmek isteyen bir Rus yüzbaşısı ve 4 Rus eri vurulmuştur. İran sınırına sağ olarak geçen zanlının kardeşi mebuslarla bağlantı kurmuş, kardeşini suçsuz göstermek istemiştir. Diğer yandan da o kişi çevreye 33 kişiyi Mustafa Muğlalı'nın suçsuz yere öldürttüğünü yaymaktadır. Hatta, "*benim kardeşim mahkemeye verilseydi berat ederdi*" demektedir.[798] Bu nedenle Mustafa Muğlalı hapse mahkum olur, ancak cezasını tamamlamadan hapishanede ölür. Her askerde bir Mustafa Muğlalı olma korkusu vardı.[799] Bu kor-

796 T. Demirel. a.g.m., s. 51-52

797 T. Demirel, a.g.m.,, s. 51-52

798 Gn. Kenan Esengin, Orgeneral Muğlalı Olayı ve 33 Kişinin Ölümü, Yenilik Basımevi, İstanbul 1974,, s. 25-28

799 T. Demirel, a.g.m.,, s. 56

ku, bir mülki amirinin, ne zaman ve nerede bir senaryosuna kurban gitmek korkusuydu. Muğlalı'nın mahkum edilmesini Kenan Evren, adalet sisteminin bir yüzkarası olarak nitelemektedir.[800]

VI- 12 EYLÜL 1980 DARBESİ ve CUNTA DÖNEMİ:

6 Nisan 1980'de görevi dolmuş olan Fahri Korutürk'ün yerine Cumhurbaşkanı seçilemiyordu. Ortaklaşa bir isimde bile buluşulamamıştı. [801] İşte bunu da gerekçe gösteren Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kara Kuvvetler Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetler Komutanı Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetler Komutanı Orgeneral Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun 12 Eylül 1980 Darbesi'ni yaptılar, sabah bütün ülke yönetimine el koydular. 5 generalden müteşekkil yeni yönetimin adını Milli Güvenlik Konseyi (MGK) koymuşlardı. Bu konseyin başkanı da Kenan Evren'di. O aynı zamanda Devlet Başkanı sıfatını da almıştı. Konseyin kararları kesindi. Bu kararlar çerçevesinde Parlamentoyla birlikte bütün partiler kapatılmış, parti liderleri gözaltına alınmış, siyasetten de uzaklaştırılmıştılar. Binlerce kişi gözaltına alınmaya başladı. Konsey, 1961 Anayasası kaldırmış, seçimle işbaşına gelen milletvekillerin ve senatörlerin milletvekilliği ve senatörlükleri iptal edilmiş, TBMM kapatılmış olduğundan bunun yerine bir Danışma Meclisi oluşturulmuştu. Bu Danışma Meclisi Kurucu Meclis kurup yeni Anayasayı hazırlayacaktı [802]

Terör olayları askeri darbeye zemin hazırlar. Şiddetini alabildiğine artırdığında peşinden muhakkak askeri darbe gelir. Bu böyledir, değişmez. 12 Eylül Darbesi'n-

800 T. Demirel, a.g.m.,, s. 56

801 Komisyon, a.g.e., s. 353

802 Komisyon, a.g.e., s. 357

de aynısı yaşanmıştır. Bu darbeyle politik yapı olduğu gibi değiştirilmiş, halk siyasetten tamamen devre dışı bırakılmış, devlet kurumları ise büyük ölçüde askerlerin denetim ve kontrolüne geçmiştir.[803]

12 Eylül Darbesi'ne gelinirken, bilhassa 1978 yılından itibaren tırmanan olaylar, ölümler, suikastlar zinciri, katliama kadar varan kışkırtmalar bir rastlantı mıydı? Yoksa 24 Ocak'ta alınmış olan kararları uygulanabilir hale getirmek için Ecevit'in öngördüğü, demokrasiyi bir tarafa koyup diktatörlük rejimine sağlamak mıydı?[804]

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin emir komuta zinciri içinde yönetime el koymasından itibaren bütün yurtta sıkıyönetim idam edilmiş, Gerginlik yarat, tırmandır, sonra sokağa dök halkası zincirleme uygulanmış, şimdi bu halkanın sağlam bir yere raptedilmesi kalmıştı. Bunun için bir milyon kişi gözetim altına alındı. 1.680.000 kişinin fişlenmesi yapıldı. 210 bin dava açılıp 230 bin kişi yargılandı. Yaklaşık 100 bin kişi örgüt üyesi ilan edildi. 30 bin kişi yurtdışına kaçtı. Pasaport almak isteyen 338 bin kişinin bu istekleri reddedildi. 30 bin kişi işten çıkarıldı. 171 kişi işkenceyle öldürüldü. 300 gazeteciye saldırı düzenlendi. 3 gazeteciyi öldürdüler. Gazeteciler için istenen hapis cezası 4 bin yıldı. Onlara 3.315 yıl 6 ay hapis cezası verildi. Gazeteler 300 gün süreyle kapatıldı. Yaklaşık 50 ton gazete, dergi ve kitap imha edildi. 7 bin kişiye idam cezası istendi. 517 idam cezası verildi. 55 kişiyi idam ettiler. İdam edilenlerden Erdal Eren, infazı uygulanırken yaşı küçüktü.[805] 25 Eylül 164 doğumluydu. 13 Aralık 1980'de idam edildi.[806] Onu mahkemece yaşını büyütüp asmıştılar.[807] Bir kişinin, kendisinin ya da ailesinin veyahut vasisinin isteği dışında yaşı nasıl büyütülebilirdi? 3 Kasım 1984'te, Muş gezisinde Cumhurbaşkanı Kenen Evren, Erdal Eren'in idam edilmesi hakkında: *"Şimdi ben, bunu yakaladıktan sonra*

---

803 Ercan Sözer Askeri Darbeler ve Toplumsal Etkileri: 1960, 1971 ve 1980 Darbeleri, Atılım Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Elektronik Bülten, Yıl 5, Sayı 18,, Nisan 2010, Ankara, Makaleler sayfası

804 N. Fenmen, a.g.e., s. 36-37

805 N. Fenmen, a.g.e., s. 37-38

806 Erdal Eren, Vikipedi

807 N. Fenmen, a.g.e., s. 38

mahkemeye vereceğim ve ondan sonra da idam etmeyeceğim, ömür boyu ona bakacağım. Bu vatan için kanını akıtan, bu Mehmetçiklere silah çeken o haini ben senelerce besleyeceğim. Buna siz razı olur musunuz?" diyecekti.[808]

12 Eylül tutuklularının konduğu Mamak Cezaevi'nin Hitler Gestapo cezaevlerinden en ufak bir farkı yoktu. Erinden başlayıp gardiyanına kadar cezaevinde görevli herkesin davranışında tam bir askeri disiplin ve uygulama vardı. Bu disiplin talimatla belirlenmişti. O günlerde bu cezaevinden üç buçuk ay askerlik yapan Namık Koçak gördüklerini anlatır, "*Dayak konusunda tavır şuydu: Bir suçun olursa, örneğin, sayımda sırayı şaşırırsa; dayak. Karşısındakinin yüzüne bakmayacak, bakarsa dayak. Kafeste konuşursan dayak. Görüşte dayak. Ezberini yapmamışsa (İstiklâl Marşı ve tarih bilgileri) dayak. Ama en kötüsü İstiklâl Marşı'nı söylememesiydi. (...) Bir de tutuklular çok dikkat ederlerdi, dayak yememek için. Bir olaya tanık olmuştum, erlerden biri tutukluyu, sayım sırasında dövmeye başladı. O gün nöbette olan yüzbaşı, 'ne dövüyorsun' diye askere çıkıştı. 'Komutanım, güldü' dedi. O da 'Evladım, bu şartlar içinde gülüyorsa, ne iyi' dedi. Ayrıldıktan sonra da, dayağın bir hüküm olarak, suçun karşılığı olarak atılabileceğini söyledi*"der.[809] Yıllar sonra yapmış olduğu 12 Eylül Darbesi'nin savunan Kenan Evren, 1 Mart 2006'da, Kanal D TV'de Genç Bakış programında,

"*Yahu sorsanıza… İşkenceyi sorsanıza. Asıl bunları sormanız lazım. Evet itiraf ediyorum. Hapishanelerde işkencelere engel olamadık. Birçok insan bu yüzden sakat kaldı, öldü. O kadar rica ettik yapmayın filan diye. Ama bizi dinlemediler. O gardiyanlar yok mu; ah o gardiyanlar… Onlar yapıyorlardı. Çünkü, 12 Eylülden önce seslerini çıkaramıyorlardı. Mahkumlar hep onları dövüyorlardı. 12 Eylül olunca başlarına teğmenler filan diktik. Fırsat ellerine geçince gardiyanlar da ne yapsınlar? İşkence yaptılar. Fena muamelede bulundular. Çok rica ettik, yapmayın falan dediysek de maalesef dinletemedik. Bu müessif olaylar oldu. Ama tespit ettiklerimizi yakaladık. Hatta sanırım bir polisle, bir astsubay mahkum oldu. Hem her ülkede işkence var. Bakın bugün bile bizde var. Amerika da yapıyor mahpushane-*

808 N. Fenmen, a.g.e., s. 38

809 N. Fenmen, a.g.e., s. 38

deki Iraklılara… Ama, başlarına diktiğimiz teğmenler işe yaradı. Onlara İstiklal marşımızı söylettiler. Sabahları hani ilköğretimde söylerler ya, her sabah Türküm, çalışkanım falan diye onları söyletirlerdi?"[810] diyecekti. Onun alıntı olarak verdiğimiz konuşmasındaki bu sözler samimiyetten ve doğruluktan çok uzaktı. Mamak Cezaevi'ndeki askeri disiplin alt-üst ilişkilerine bağlıydı. Bir gardiyan yukarısından emir almadan en ufak bir hareket bile yapamazdı.

Türkiye'yi 12 Eylül Darbesi'ne götüren sosyal ve siyasal dinamikler neler olduğu henüz tam anlamıyla açıklığa kavuşturulamamıştır. Terör ve şiddeti meydana getiren faktörler nelerdi? Bu bile araştırılmamıştır. Sivil bürokrasi neden işlemez bir hale getirilmişti? Siyasi partiler neden meselelerin çözümünde anlaşamamıştılar? Ve iddialardan en önemlisi, TSK komuta kademesi, elinde her türlü imkan varken terörle neden etkin bir biçimde mücadele etmemiş, yoksa yapacağı askeri darbeye zemin hazırlamak için mi beklemişti?[811] Akla gelen ihtimal budur. Başka türlü olamazdı. Onlar bir iki yılda meyvenin olgunlaşması için beklemişlerdir. Tabi mi bu orada da yapacaklarını gizliden gizliye yapmış olabilirler.

12 Eylül Darbesi'nden sonra MGK, kendilerinden önceki iki yönetimi terörle ilgili bol bol eleştirmişlerdir. Peki, kendileri işbaşına geldikten sonra neler yapmışlar? Terörle ilgili belirli bir mesafe kat edebilmişler midir? Demirel, hapisten çıktıktan sonra, "*12 Eylül'den yapılanların sadece birkaç küçük değişiklikten ibaret olduğunu ve aslında askerlerin bu yetkilere ihtiyaçları olmadığının açıkça ortaya çıktığını*" söylemiştir.

Önce şunu belirtelim ki, olaylar bir anda durmamış, terör sonucu hayatını kaybedenlerin sayısında bir anda bıçakla kesilir gibi bir düşüş yaşanmamıştır. Darbeden hemen sonra teşekkül ettirilen MGK'nın yaptığı ilk iş, o güne kadar yalnız 22 ilde uygulanmakta olan sıkıyönetimi bütün ülke geneline yaymak olmuştur.

---

810 T.C. ANKARA CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI (CMK 250. MADDE İLE YETKİLİ VE GÖREVLİ) Soruşturma No : 2011/646Esas No : 2012/2 İddianame No: 2012/2 3. Şüphelilerin ve İlgililerin Konuya Işık Tutan Diğer Beyanları: s. 60

811 T. Demirel, a.g.m., s. 44

Böylece, teröristler sıkıyönetim bölgelerinden çıkıp sıkıyönetim ilan edilmeyen bölgelere geçemeyeceklerdir ki, öncekinin terörle mücadeledeki olumsuz etkisi nispeten giderilebilmiştir. Sıkıyönetimle birlikte ilan edilen sokağa çıkma yasağı ve bir yerlere yuvalanmış terör örgütlerinin darbeye karşı nasıl tavır alacakları dair karar vermeleri, ilk bir kaç günün sessiz sedasız geçmesini sağlamıştır. Ancak terör olayları, daha sonra şiddetini azaltmış da olsa, bir yıl içerisinde 282 kişi terör sonucu yaşamını yitirmiştir. Bunun aylık ortalama rakamı 24'tür. Söz konusu aylık ortalama rakamı 12 Eylül'den önceki bir yıl içerisinde aylık ortalama terörden 234 ölüm rakamına göre değerlendirdiğimizde, önemli bir azalma görülmüştür.[812] Bu Genelkurmay Başkanlığı'nın bir verisidir.

12 Eylül MGK, Sıkıyönetim Kanunu'nda değişiklikler yaparak, gözaltında bulundurma süresini önce 30 güne, daha sonra bunu 90'a çıkarmıştır. Kamuda çalıştırılanlar arasında ayıklama yapılması, bunların işten çıkarılması, teslim ol emrinin dinlenilmemesi halinde asker tarafından silah kullanma yetkisinin artırılması değişikliklerin diğer ikisidir. Burada bir karşılaştırma yapılacak olursa, askerler isteklerinin bir kısmını askeri yönetimin sonlarına doğru, bir kısmını da ancak kısmen gerçekleştirebilmişlerdir.[813] Bu süre 3 yıla yakındır. Bir darbe bile isteklerini ancak 3 yıl içerisinde, bunu da yarım yamalak gerçekleştirebiliyorsa, 6 ay süren, bir yıl süren, en fazla 3 yıl süren hükümetler ne yapsın? Oysa müşavirlerine Kenan Evren, "*öyle bir kanun çıkaralım ki; hem anayasa bulunsun ve hem de bize icra serbestliği sağlasın. Yani elimiz kolumuz bağlanmasın*" demiş[814] ve gerekli talimatlar vermişken.

MGK'nin yönetimde bulunduğu sürece, basına sansür konmuş, Radyo ve TV haberlerine sansür konmuş, gazeteler ve Radyo-TV haberleri ancak devletin verdiği ya da müsaade ettiği haberleri yayınlamış, bunun dışına zerre kadar çıkmamıştır. Dar bir çerçeveyle sınırlandırılan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının görüş ve anlayış alanındaki zihniyet zannetmiştir ki, 12 Eylül Darbesi'yle terör tamamen ortadan kalktı. Evet, ortadan kalkan tek bir şey vardı, o da sağ-sol çatışması. Yani

812 T. Demirel, a.g.m., s. 59-60

813 T. Demirel, a.g.m., s. 60

814 T. Demirel, a.g.m., s. 61

Ülkücü-Devrimci kavgası. Oysa 12 Eylül Darbesi'yle Devlet-Devrimci çatışması başlamıştır. Peki, şöyle diyelim: Gözaltında bulundurulan bir milyon kişiye uygulanan sorgulama teknikleri ve baskı psikolojisi, bu terör demek değil midir? Hapishanelerde işkenceden ölenleri de yıllık ölüm oranına ekleyelim, ne çıkar? Öldürülüp bir kenara atılan ve kimsenin haberi olmadığı insanlara ne diyelim?

"*Askeri rejim terörü alt edebilmiştir*" bir nebzeye kadar doğrudur. Çünkü, sıkıyönetim ilanı durumunda bile, güvenlik kuvvetlerinin uymak zorunda oldukları temel hak ve hürriyetleri koruyan sınırlamalar askeri darbeyle tamamen ortadan kalkmıştır. Güvenlik güçlerinin yetkileri artırıldığı gibi, yetkileri kullanma konusunda önceden var olan çekingenlikler de askeri müdahaleyle birlikte giderilmiştir. Bu demokratik rejimlerin asla kabul edemeyeceği bir durumdur. Güvenlik güçleri, suçlu olarak niteledikleri kişilerin üzerine rahatça gidebilmiş, günün birinde yaptıklarının birinden bile sorumlu tutulmayacaklarını düşünmenin verdiği rahatlık içinde hareket etmişlerdir.[815]

Demokrasi tarihimize baktığımızda, devlet kutsal ve dokunulmazdır. Tarihi geleneğimiz içerisinde bu böyle kabul edilmiş ve hafızalarda yerini almıştır. O nedenle devlet toplumdan soyutlanmış, adeta sanal bir varlık olarak günümüze kadar gelmiştir. Meydana gelen askeri darbelerle, güvenliği sağlamanın yanında kamu düzenini korumak gibi gerekçeler ileri sürülüp özgürlüklerle beraber hakların da heba edildiği anlayışlar vatandaşa zorla dayatılmıştır. Güvenlik ve kamu düzeni, devletin bekası yönünden tabii ki önemlidir ve vazgeçilmez olarak kabul edilmesinde bir mahzur bulunmaz. Yanlış olan ise, bunlar hususunda bir tehlike yokken varmış gibi gösterip ister bilerek, isterse bilmeyerek sanal bir tehlike paranoyasına tutulup insan hürriyetini kısıtlamak ve ortadan kaldırmaktır.

Demokratik bir devlet felsefesinde "**Devlet toplum içindir**" anlayışı vardır. Olması gereken bu kuralı tersine çevirerek "**Toplum devlet içindir**" anlayışını hakim kılmak doğru değildir. Bunu yapmakla bireylerin hürriyetleri, en temel ve vazgeçilmez hakları hiçe sayılarak sanal ve dokunulmaz bir devlet anlayışına feda edilmesi

815 T. Demirel, a.g.m., s. 62

yanlıştır. Oysa toplumun ve bunu meydana getiren bireylerin mutluğunu ve geleceğini sağlayamayan devlet, ne kadar kutsal, ne kadar güçlü olursa olsun, hatta güvenliği ne kadar yüksek olursa olsun sonunda yıkılmaya ya da değişmeye mahkum olacaktır.[816]

A) ASALA'YLA MÜCADELE

7 Ağustos 1982'de Ankara Esenboğa Havaalanı'na, JCAG Ermeni terör örgütüne mensup kişilerce bir saldırı düzenlenmiş, Türkiye'nin Kanada Ataşesi Havacı Kurmay Albay Atilla Altıkat, öldürülmüştür. Bunun üzerine MGK başkanı Kenan Evren, "*Türk Hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti'ne açılmış bir savaş olarak gördüğü bu cinayetleri sona erdirmek için gerekli bütün önlemleri almakta kararlıdır. Bu bağlamda, gücümüzü gerekli gördüğümüz yerlerde ve gereken zamanlarda kullanmamız doğal karşılanmalıdır…*" demiştir.

Kenan Evren'in söz konusu açıklamasından sonra Paris'te Ermenilere karşı bir dizi bombalı eylemler başlar. Marsilya Belediye Başkanı'nın 1915 Ermeni Tehcirini kınamak için yaptırmış olduğu anıt, törenin üzerinden 10 saat geçmeden havaya uçurulmuştur. Asala'dan ayrılarak Asala-RM'yi kuran Ara Toranyan'ın arabası da bombalanır. Bu arada Belçika, Yunanistan ve İsviçre'de Ermeni militanları öldürülmeye başlanmıştır. Bunlar kimi Asala militanlarının iç çekişmeleri sonucu birbirlerini vurduğu haberiyle dünya kamuoyunu duyurulur.

Günaydın gazetesi "*beş kişilik bir vurucu timin Türkiye'den Lübnan'a gönderildiği*" haberini yayınlar. Haberin peşinden Lübnan'da da Ermeni militanları ölmeye başlar. Bu da dünya kamuoyuna Ermeni militanları arasında iç çekimler olarak duyurulur. Ancak Türkiye, Asala'ya karşı mücadele yaptığını üstlenmez. BBC TV'sinin Gece Haberleri programına konuk olan Dışişleri Bakanı İlter Türkmen, 27 Temmuz

816 T.C. ANKARA CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI (CMK 250. MADDE İLE YETKİLİ VE GÖREVLİ) Soruşturma No : 2011/646 Esas No : 2012/2 İddianame No: 2012/2 s. 5-6

1983'te, Asala'ya karşı devlet olarak herhangi bir eylemde bulunmadıklarını açıklayacaktır.[817]

Ancak iddialardan biri, 12 Eylül'den sonra Asla terörü Türk elçiliklerine karşı artınca devlet bazı tedbirler almak zorunda kalmış, MİT Kontrespiyonaj Dairesi'nden emekli Hiram Abas, Ankara'ya gelmiş, ona bağlı 5 kişilik bir ekip kurulmuştu. Bunlar "*yakalandıkları takdirde birbirleriyle ve devletle herhangi bir ilişkiyi asla kabul etmeyeceklerine*" dair de belge imzalamışlardı. Lübnan olayından sonra bu ekip Paris ve Atina'ya geçerek önemli olaylara imza atmışlardır[818] haberi basında yer alır.

Can Dündar'ın 3 Kasım 1999'da yayınlanan yazısında, Ermeni terörünün Çatlı tarafından değil, MİT tarafından çökertildiği iddia edilecekti. Ancak TBMM Susurluk Komisyonu'na "*ASALA'yı biz ortadan kaldırdık. Çatlı liderimizdi. 4 kişiydik. 5'inci ben vardım' diyen, hangi makamsa gelsin, desin ki, 'Ben de vardım'…*" sözleri[819] Can Dündar'ı yalanlamaktadır. Türk kamuoyuna hakim olan izlenim, Asala'yla Abdullah Çatlı ve arkadaşlarının mücadele ettiği şeklindedir. Objektif olan budur. Devletin Asala'ya karşı neler yaptığı ise pek bilinmemektedir.[820]

B) 1982 ANAYASASI:

29 Haziran 1981'de MGK'nin çıkartmış olduğu bir kanunla TBMM'nin yerini alabilecek olan bir Kurucu Meclis oluşturulmuştu. Bu Kurucu Meclis, MGK ve Danışma Meclisi üyelerinden müteşekkildi. Kurucu Meclis'in görevi, yeni bir anayasa hazırlamak ve bu anayasa ilkelerine göre Siyasi Partiler Kanunu'nu oluşturmaktı. Bu nedenle Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı başkanlığında bir komisyon oluşturuldu. Anayasa taslağı MGK ve Kurucu Meclis'te kabul edildi, 18 Ekim 1982'de 2709 sayılı

---

817 Zeynep Karaş, Ermeni Terör Örgütü: Asala, T.C. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 108-109

818 Z. Karaş, a.g.e., s. 111-112

819 Z. Karaş, a.g.e., s. 110

820 Z. Karaş, a.g.e., s. 110

yasayla halkoyuna sunulması kararlaştırıldı. 7 Kasım 1982'de sandıklar ülke çapında açıldı ve bu işlem tamamlandı. Anayasa halkın % 91.3 oyuyla kabul edilmişti. Yeni Anayasa, 9 Kasım 1982'de Resmi Gazetede yayınlanarak, yürürlüğe girdi.

1982 Anayasası'nın içeriği:

- Birinci kısımda, Anayasa'yla ilgili genel esaslar,
- İkinci kısımda, Temel haklar ve ödevler. Bununla birlikte kişinin hakları ve ödevleri. Sosyal ve ekonomik haklara ve ödevler,
- Üçüncü kısımda, Devletin temel organları olarak kabul edilen yasama, yürütme ve yargıyla ilgili hükümler,
- Dördüncü kısımda, mali ve ekonomik hükümler,
- Beşinci kısımda, çeşitli hükümler,
- Altıncı kısımda, geçici hükümler,
- Yedinci kısımda, son hükümler

7 kısımdan ibaret olan kabul edilmiş yeni anayasada 177 madde ve 16 geçici madde bulunmaktadır. Herhangi bir şekilde 1982 Anayasası'nda değişiklik yapabilmek için Meclisin tam üye sayısının üçte birinin yazılı önerisi ve bu önerinin TBMM tarafından tam üye sayısının beşte üçü çoğunluğunca gizli oy sonucunda kabul edilmesi gerekmekteydi.

Anayasa'nın nitelikleri başlığını taşıyan 2. Maddesi'nde "*Türkiye Cumhuriyeti toplumun huzuru ve milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir*" şeklinde[821] belirtilmesine rağmen, MGK başkanı Kenan Evren, 12 Eylül Darbesi'nden beri sürekli olarak yaptığı gibi, Cumhurbaşkanı seçildikten sonra bile, vatandaşların karşısında her konuşmasında dini konulara temas etmiş, hatta Kuran'dan ayetler okumuş, sola karşı Türk-İslam fikrini geliştirmeye başlamıştır.[822]

821 Komisyon, a.g.e., s. 357

822 Hasan Zeki Sungur, Atatürk Devrimleri ve Karşı Devrim, Araştırma, PDF dosyası, Alaşehir 2010, s. 89

Atatürk birilerinin çirkin iftiralarına karşılık o, iyi ve çok temiz bir aileden gelmişti. O asker olmasına rağmen, bir halk insanıydı. Ancak Atatürk Cumhuriyeti kurduktan sonra devlet işleriyle din işlerini birbirinden ayırmıştı. Bunu çok iyi bilen Kenan Evren, bir TV konuşmasında, "*Her taşı kaldırırsanız altından Atatürk çıkıyor*" demiştir. O bununla yetinmemiştir. Bir TV görüntüsündeki konuşmasında, kendisini dinleyen kalabalığa Atatürk'ün büyük boyutlu afiş halindeki resmini göstermiş, "*Atatürk hain hain size bakıyor*" demiştir.[823] Bu bir çelişkiydi. Daha doğrusu, Kenan Evren el altından Atatürk düşmanlığı yapıyordu. Yine o güne kadar ekonomik sıkıntılar içinde bulunan İslami cemaatler, başta Türkiye Yayınevi sahibi Enver Ören olmak üzere, Kenan Evren ile birlikte bir anda palazlanmaya başladılar. Bir anda atılım yaparak İhlas Holdingler ve İhlas Finans'lar piyasada kendine göstermeye başladı. Bunun peşinden al-Baraka Turk'ler.

Yine 12 Eylül Cuntası döneminde dönemde, 1982 yılında Üsküdar Müftüsü İsmailağa cemaati tarafından Diyanete bağış yapılacak bahanesi ile bir eve çağırılarak öldürüldü.

Cemaatler 12 Eylül Cuntası ve Kenan Evren'in cumhurbaşkanlığı döneminde mal bulmuş mağribi gibi birden bire para sahibi olmuştular. Elbette bunun arkasında Kenan Evren vardı.

Merkez Bankası'ndaki 70 ton altının bir gecede askeri cemselere doldurulup götürüldüğü söyleniyordu. Yoksa bu altınlar cemaatler arasında mı pay edilmişti? Soru işaretleri çoktu.

Kenan Evren bir kurmay subay olduğuna bile bakmadan sanki ilahiyat mezunu ya da müftü imiş gibi, konuşmalarında Kuran ayetlerinin Türkçesini okuyor, bu ayetleri aklınca tefsir ediyor gibiydi.

---

823 Baskın Oran, Kenan Evren'in Yazılmamış Anıları, İletişim Yayınları/1146, İstanbul 2006, s. 23

Dördüncü Kısım

ÖZAL DÖNEMİ, KÜRTÇÜLÜK VE PKK, TÜRK DÜNYASI, KOALİSYON DÖNEMİ, AKP VE RECEP TAYYİP ERDOĞAN

I- ÖZAL DÖNEMİ

Turgut Özal, Malatyalıydı. Babası banka memuru, annesi öğretmendi. Köy görmemişti. O ilkokula Söğüt'te başladı. Babasının sık sık tayinin çıkarırdılar. Ortaokulu Mardin'de bitirdi. Bu arada birçok yeri gördü ve tanıdı. Liseyi Konya'da yatılı okudu. Silifke'ye taşınmıştılar. Burada Özal, eşekten düşüp kolunu sakatladı. Özal, liseyi Kayseri'de bitirdi. İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Mühendisliği'ni kazandı. Burslu okumaya başladı. 1950 yılında bu okulu bitirdi. 1952 yılından sonra Elektrik İşletmesi Etüt İdaresi'ne girdi ve zamanla memuriyet hayatında yükseldi.

Özal aslında bir halk adamı değildi. Bir memur tiplemesiydi. Ama ailesinin sık sık tayini nedeniyle Türkiye'yi bir nevi gezip durmuş, insanların karakter yapısını, ne düşündüklerini, ne arzu ettiklerini, nasıl yaşadıklarını köylere gitmese bile, şehir ve kasabalarda öğrenmişti.

Her Malatyalı gibi o da Türktü ama, çok karışık bir Türktü. Ne Kürttü, ne Ermeniydi, ne Araptı. Ancak sülalesine bunlardan birer parça bulaşmış, bir liberal Türkiye vatandaşlık kavramının örneğini teşkil etmişti. Malatya'da yapmış olduğu bir konuşmada, halka hitap etmiş, Arap-Kürt-Ermeni demiş, sülalesi gibi her şeyi birbirine katmış, tuhaf bir şeyler söylemişti. Bir TV tartışmasında Ali Kırca, Korkut Özal'a bunu hatırlattı ve "*Siz Kürt müsünüz*" dedi. Korkut Özal, tam bir şey söyleyemedi.

Malatya'nın karışık bir etnik yapıya sahip olduğundan bahsetti, hatta şehir nüfusunun % 40'nın Ermeni olduğunu söyledi.[824] Ben Malatya'yı çok iyi bilirim. Bizim köyümüz Şarkışla'ya Kuluncak'ın Sofular köyünden, hatta köyümüzün çevresinde bulunan en az 10-15 köy de XVIII. Yüzyıl'da Darende'den gelmiştir.

Malatya'nın bilhassa kasaba ve köylerinde Türkmen çoktur. Şehrin içini bilmem. Ancak Türkiye'de 1920 yılındaki Ermeni nüfusu bellidir. Kayseri Cumhuriyet Başsavcılığı Soruşturma No: 2007/22684, Karar No: 2007/14419, Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar, "Soruşturma Evrakı İncelendi" mahkeme kararında 90 bin civarında olduğu söylenmiştir. Zaten tehcirden önceki nüfus sayımında Osmanlı İmparatorluğu'nda 1.200.000 civarında, ya da küsuratlı Ermeni nüfus görünmektedir.[825] 30 bin kadar Ermeni tehcir sırasında hastalıktan-soğuktan, Kürt çetelerinin saldırılarında ölmüş. 30 bin Ermeni Haçın Muharebesi'nde, Dörtyol ve Adana işgalinde öldürülmüş.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Türkiye'ye tehcir edilenler yeniden gelmedi. Bunların 700 bin kadarı Avrupa'ya ve Amerika'ya gidip oraya yerleştiler. Tehcir sırasında, Bogos Nubar Paşa'ya göre 240 bin ya da 250 bin kadar Ermeni Sovyetlerdeki Ermenistan'a kaçıp yerleşmiş, 40 bin kadarı da İran'a gitmişti.[826] O ayrıca tehcire tabi tutulan Ermeni sayısının 700 bin olduğunu[827] ifade etmektedir. 100 bin kadar Ermeni de Suriye, Lübnan, Irak ve İran'da kaldı. Bunlardan zamanla Avrupa'ya ve Amerika'ya göçenler oldu. Türkiye'deki Ermenilerin % 40'ı yurtdışına

824 Arslan Bulut, Stockholm'den Oslo'ya, Camp David'den Buckingham Sarayı'na Büyük Resim-1-(Büyük Resim 21 Yıl Önce Çizildi), Dizi-Ropörtaj, Yeniçağ Gazetesi, 14 Şubat 2012

825 Fahrettin Öztoprak, Ermeni Soykırımı Değil, Ermeni Tehciri, Adana-olay-haber, http://www.adanaolayhaber.com/2014/05/16/ermeni-soykirimi-degil-ermeni-tehciri/

826 Prof. Dr. Kemal Çiçek, Osmanlı Ermenilerinin 1915'teki Tehciri: Bir Değerlendirme, Akademik Bakış, Cilt 3, Sayı 6, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Türk Dünyası Kırgız Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yaz 2010, Celalabat/Kırgızistan, , s. 8

827 K. Çiçek, a.g.m., s. 8

yerleşmek için göç ettiler. Çünkü, "*1927 Nüfus Sayımında Türkiye'nin ana dili Ermenice olan nüfusu 64.745*"ti.[828] Anadolu'nun bazı yerlerinde bölük pörçük ve İstanbul'un Feriköy-Kumkapı civarında günümüze geldiler.

Malatya'nın Arapgir kasabasının bile XVII. Yüzyıl'da % 78'i Müslüman, % 19'u Hıristiyan'dı. Eğin kazasında Hıristiyanlar nispeten kalabalıktı.[829] Malatya'nın Hekimhan ve Arapkir kasabasının Çiğnir, Eğnir, Suceyin gibi bazı köylerinde, halkın kullandığı Türkçe ya da ağız[830], günümüzde Malatya'nın diğer kasaba ve köylerinde de aynen kullanılmaktadır. Ağız yapısını teşkil eden kelimeler Türkçeydi. Bu ağız yapısı Türkiye'nin çoğu illeri ve kasabalarında aynı olduğu gibi Elbistan'da bile aynıydı.[831] Mesela, Türkiye'nin pek çok yöresinde kullanılan ancağına kelimesinin köküne eklenen gına eki, Malatya'da olduğu gibi, Ordu, Giresun, Trabzon, Artvin başta olma üzere pek çok Türk yöresinde de vardır.[832]

Bugün Avrupa'da Tehcir Meselesi siyasi anlamda bir moda oldu. Sürekli kaşıyıp duruyorlar. Aslında Avrupa'nın anladığı Ermeni tehciri, bir Ermeni Soykırımı'dır. Oysa Osmanlı 800 bin veya 817.873[833] Ermeni'yi yurt içinde karışıklığa meydan vermemeleri için Suriye'ye sürgün etmişti. Türk askerleri silahlı çatışmaya giren

---

828 Ermeniler - Vikpedi

829 Enver Çakır-Füsun Kara, 17. Yüzyılın Ortalarında Arapgir Sancağında İskân ve Nüfus (1643 Tarihli Avarız-hane Defterine Göre), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 15 Sayı 2005/2, Elazığ 2005, s. 406

830 Prof. Dr. Ahmet Buran, Türkçede ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında s/ş Meselesi, Turkish Studies Dergisi/Türkoloji Araştırmaları, Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Cilt 2, Sayı 2007/2, Erzincan 2007, s. 124-125

831 Doç. Dr. Mehmet Dursun ERDEM-Ar, Gör. Esra KİRİK, Turkish Studies Dergisi-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Cilt 7, Sayı 2012/1 Kış 2012, Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,, Erzincan, s. 1045

832 Yrd. Doç. Dr. Ercan Alkaya, Eski Türkçe -qıña Ekinin Türk Lehçelerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Kullanımı Üzerine, Turkish Studies Dergisi, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Cilt 3, Sayı 2008/4, Yaz 2008, Erzincan, s. 56

833 K. Çiçek, a.g.m., s. 9

Ermenilerin haricinde bir Ermeniyi bile katletmemiş, bunun için de azami dikkat göstermişti. Kolay değil, o kadar kişinin naklinde hastalıktan ya da herhangi sebepten elbette ki ölenler olacaktı. Ancak bu da 30 bin kişiyi geçmemişti. Yani Osmanlı İmparatorluğu tehciri yüzüne gözüne bulaştırmamış, insani kurallara bilhassa dikkat ederek uygulamıştır. Mesela, aynı tehciri Ruslar İkinci Dünya Savaşı'nda Kırım, Ahıska, Polonya ve Tataristan Türklerine uyguladı, onları alıp Sibirya'ya nakletti, gönderilenlerin yarıdan çoğu ya yolda, ya da vardıkları yerlerde öldüler. Alkışlanacak, hatta övgüyle bahsedilecek bir durumu Ermeni Soykırımı ilan etmenin bir anlamı yok. Buna çanak tutanlardan biri Nobel Edebiyatı ödülünü alan Orhan Pamuk'tur. "**Ermeni Soykırımı**" mucidi de Aram Andonyan'dır. O durup dururken "**Naim Bey'in Anıları**" diye bir kitap yayınlar. Naim Bey kimdir, o da belli değil. Ancak o para karşılığı yazdıklarını satan bir alkoliktir.[834] Bunu da söyleyen Aram Andonyan'dır. Olay onun yazdığından kurgulanmış. Bir deli kalkmış, kuyuya bir taş atmış. O taşı, bırak kırk akıllıyı, on binlerce akıllı çıkaramıyor. Aptal Avrupa devlet yöneticileri de bundan siyasi bir fayda umuyorlar, ahmaklar.

Yazarlık alanında pek başarılı olmayan Orhan Pamuk, ortaya bir laf atıp, "*Türkler bir buçuk milyon Ermeniyi katletti*" dedi. İşte bu söz ona Nobel Edebiyat ödülünü kazandırdı. Yoksa Nobel Edebiyat ödülü Türkiye'de Yaşar Kemal'indi. İnce Memet gibi 4 ciltlik bir eserle kendini Türk vatandaşlarına ve Dünyaya kabul ettiren Yaşar Kemal, yazmış olduğu bu eseri Kara Hasan ve Gizik Duran efsanelerinden etkilenerek yazmıştı. Onun karakter yapısı Türk milletini lekelemeye müsaade etmiyordu. Bu yüzden o, Nobel Edebiyat ödülünü alamadı. Yaşar Kemal'in karakter yapısının oluşumunda Arif Oruç'un da büyük etkisi vardı.

Yusuf Halaçoğlu, bir belge bulmuş, İngiltere Karadeniz Ordusu İstihbarat biriminin Savaş Kabinesi'ne sunduğu raporu olan ve İngiliz Arşivi'nde bulunan bu belgeye göre, Tehcire uğrayan ve Suriye'ye nakledilen 800 bin Ermeni'nin Edirne, Antalya, Ankara, Aydın, Trabzon, Kayseri, Konya, Kastamonu, Sivas, Adana, Balıkesir,

834 Prof. Dr. Hikmet Özdemir, Türk-Ermeni İhtilafı (Makaleler), TBMM Türk Sanat ve Yayın Kurulu/122, Ankara 2007, s. 473-478

İstanbul, Erzurum, İzmir adı illere toplam olarak 658.900 kişinin yeniden yerleştirildiğini[835] söylüyor. Diyor ki, aynı İngiltere Türklerin 600 bin Ermeni'yi katlettiğini iddia etmektedir.[836] Yusuf Halaçoğlu'nun elindeki rakamlar, Mondros Mütarekesi'nden sonra Türkiye'ye Suriye'den yerleştirilmesi planlanan Ermeni nüfusuydu. Ama onların düşündüğü gibi olmamış, İstanbul'dan gemiyle 19 Nisan 1919'da Kazım Karabekir Trabzon'a, 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal de Samsun'a çıkarak, Milli Mücadele'yi başlatmışlar, dolayısıyla onların planı uygulanamamış, plan ancak Adana ve Dörtyol bölgesine Fransızlar tarafından çıkarılan 100 bin Ermeni'yle sınırlı kalmıştır. Peki, bunlar Türkiye'ye gelmediyse ne oldu? 658.900 Ermeni nüfusun, Gizik Duran ve Kara Hasan Paşa'dan bahsederken belirttiğimiz gibi 100 bini Adana ve Dörtyol'da Türkiye'ye sokulmuş, geri kalan kısmı Avrupa ve Amerika ülkelerine nakledilmiştir. 41.000 nüfus da önceden, 1916-1919 arasında Avrupa ve Amerika'ya nakledilmişlerdi. Dolayısı ile Suriye ve Lübnan'da 100 bin kişilik bir Ermeni nüfusu kalmıştır. İngiliz Arşivi'nde o belge bulunduğuna göre, demek ki Suriye'de bulunan 658.900 Ermeni nüfusu 1919 yılında sağ. Bunu İngilizler doğruluyor.

Bunu cevaplamadan önce, şu soruyu sorayım: 1919 yılından önce Fransa, Almanya, İngiltere, ABD ve Brezilya'da ne kadar Ermeni nüfus vardı? Ya da Avrupa'nın diğer ülkelerinde veya Kanada'da. Verecekleri cevap, çok az, ya da hiç yok. Öyleyse o ülkelerdeki Ermeni nüfus nereden geldi? Gökten zembille inmediler ya! "*Near East Relief Society adlı Amerikan yardım kuruluşu tarafından 1921 yılında dünya genelinde yapılan nüfus araştırmasında, dünyada var olduğu tespit edilen toplam 3.004.000 Ermeni'den, 1.193.873'ünün Osmanlı Ermenisi olduğu ortaya çıkmıştır*." [837]

Herhalde Korkut Özal'ın aklı tehcirden önceye gitmişti. Oysa Malatya'nın etnik nüfusundan bahseden kaynaklar bu şehirde küçük bir Ermeni azınlıktan bahsetmektedir. 1914 yılındaki nüfus sayımında Malatya Harput'a bağlıydı. Harput'ta

835 Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu, Ermenilerin Suriye'ye Nakli: Sürgün mü, Soykırım mı?, Türk Tarih Kurumu Sitesi, Ankara, s. 18

836 Y. Halaçoğlu, a.g.e., s. 19

837 Y. Halaçoğlu, a.g.e., s. 19

446.379, Müslüman, yani Türk, 79.820 Ermeni nüfus görünmektedir.[838] Tabi ki 1915 Ermeni Tehciri'nde bunlardan Suriye'ye gönderilenler olmuştur. Öyle sallamakla iş bitmiyor. Tehcir edilmemiş olsa bile, bu Ermeni nüfus Türk nüfusun beşte biri bile etmiyor. Bu demektir ki, Özal'ın aile yapısında Ermenilik % 40 civarındaydı. Ama o, ailesinin gezgin hayatında Türk çocuklarının yanında, Kürt, Ermeni ve Arap çocuklarıyla da arkadaşlık kurmuş, onlarla kimi zaman oyun oynamıştı. Özal siyasi hayatındaki başarısını çocukluk devresine borçluydu. Köylü olmasa bile, onun eşekten düşme ve kolunu sakatlama hikayesine Türk köylüsü bayılmış, onu kendinden biri olarak görmeye başlamıştı.

Özal, hoşsohbet biriydi. Tatlı dilli, güler yüzlüydü. Herkesin nabzına göre şerbet verirdi. Amerikalı dostlarına Menderes döneminde Malatya Genelevi'ni bile gezdirmekten çekinmemişti.[839] Başka biri olsa bu durum onun siyaset hayatının anında bitirirdi. Ama Özal şerbetliydi. Yılanın zehri ona dokunmamıştı.

Özal tipik bir insandı. Halkın içine girdi. Onlarla konuştu, sohbet etti. Güldü, eğlendi. Hatta halk içinde şakalar bile yaptı. Bu nedenle kendini sevdirdi.[840] Evren gibi Atatürk'e dair iki yüzlü konuşmayı bırak, en ufak bir laf bile söylemedi. Bu nedenle Evren'in kurdurduğu Horoz Partisi, büyük bir hezimete uğrarken, Özal tek başına iktidar oldu. Onda öyle bir karakter yapı vardı ki, bu gerçekten de takdir edilmeye değer. Kinci değildi. Kendisine yapılan haksızlıklara kafayı takmazdı.[841] Kendisine kurşun sıkan Kartal Demirağ'ı sürüm sürüm süründürmedi. Bu adam çok geçmeden hapisten çıktı.[842] Oysa başka biri olsa o kişinin hayatını, hatta ailesini ve akrabalarını da çoktan bitirirdi. Bunun örneğini Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında görmüştü. O nedenle Türk halkı affedici kişiliğiyle Özal'ı sevdi ve bağrına bastı.

---

838 1914 Osmanlı İmparatorluğu nüfus sayımı, Vikipedi

839 Esin Ayral, Türk O....pusu ve Turgut Özal...!, http://elsissmila.blogcu.com/turk-o-pusu-ve-turgut-ozal/4116674

840 Kutlay Doğan, Turgut Özal Belgeseli, s. 89, http://www.tha.com.tr/turgutozal/sayfa88.htm

841 K. Doğan, a.g.e., s. 91, http://www.tha.com.tr/turgutozal/sayfa90.htm

842 Kartal Demirağ, Vikipedi

A) ANAVATAN PARTİSİ

Kenan Evren başkanlığındaki askeri komite 6 Kasım 1983'te genel seçimleri yapma kararı aldıktan sonra, General Turgut Sunalp'a Milliyetçi Demokrasi Parti (MDP)'yi kurdurdu ve onu destekledi. Ancak Horoz Partisi beklenen başarıyı gösteremedi. Turgut Özal'ı genel başkanı bulunduğu Anavatan Partisi seçimleri kazandı. Onun iş dünyasının önemli patronları ve ABD desteklemişti. Bu yüzden Özal'ın demokratik zaferini "*1983 genel seçimlerinde Türkiye bir devlet adamını değil, bir satıcıyı iktidara getirdi*" diyerek niteleyenler oldu.

Anavatan Partisi, kısaca ANAP bir geçiş dönemi partisi görünümü vermekteydi. Partinin genel başkanı Özal, renkli bir kimlik sahibiydi. Bu parti dört eğilimi birleştirme politikasıyla işe başlamış, Özal başta olmak üzere parti yönetimi, AP kadar muhafazakar, MSP kadar dinci ve ümmetçi, MHP kadar milliyetçi bir görünümle kendilerini kamuoyuna açıklamışlardı. Yani Anavatan Partisi sağ cepheyi bölmekten ziyade bir araya, kendi çatısı altına toplamak politikasındaydı. Onlar sırf bununla yetinmediler. Üstüne sosyal demokrasi peteğinden bir tutam bal çalarak, tadından yenmez bir siyasi oluşuma hayat verdiler. Bu iddia siyasi tarihin eşine az rastlanır bir görünümüydü. Ayrıca bir zeka kıvraklığının da ürünüydü. Bu öyle bir şeydi ki, yalnız eşyanın tabiatına aykırı olmakla kalmıyor, siyaset doğasına, hatta sosyal yapının iç dinamiklerine bile ters düşüyordu.[843] Ama Nasrettin Hoca'nın göle yoğurt mayası çalması gibi, fıkrada tutmasa da, şimdi tutmuş, göl yoğurt olmuştu. Bu şu demekti: Bir varlık kalkıyor, bir bireyi veya bir siyasi oluşumu, onun aynı anda her şey olduğunu iddia ediyor ve bunu kabul ettiriyor. Gerçekten şaşılacak bir şey. Eşsiz bir cesaret örneği. Aslında bu, bir filozofun "*her şey demek, aslında hiçbir şey demektir*" sözünü çağrıştırıyordu.[844]

---

843 Yrd. Doç. Dr. D. Ali Arslan, Türk Dünyasında Toplumsal Değişme ve Modernleşmenin Tarihsel-Toplumsal Temelleri: Bir Örnek Model, Akademik Bakış, Sayı 6, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi -Türk Dünyası Kırgız- Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2005, Celalabat/Kırgızistan, s. 9-10

844 D . A. Arslan, a.g.m., s. 10

Özal, aslen MSP'liydi. Bu partiden 1977 İzmir milletvekili adayı olmuştu. Korkut Özal, MSP'nin iki dönem Erzurum milletvekiliydi ve bakanlık yapmıştı. ANAP kurucusu Mehmet Keçeciler 12 Eylül Darbesi öncesi MSP'nin Konya Belediye başkanıydı. ANAP kurucusu Gaziantep milletvekili Mustafa Taşar MHP'liydi. Dündar Taşer'in yeğeni olan Mustafa Taşar bu şehirdeki MHP'nin oylarını almıştı. ANAP kurucusu Halil Şıvgın MHP'liydi. ANAP Erzincan milletvekili Yıldırım Akbulut AP'den gelmişti. 12 Eylül'den önce Erzincan AP il başkanıydı. ANAP kurucusu Cavit Kavak soldan gelerek partiye katılmıştı. Bu isimlerden belli olduğu üzere ANAP, sırf teorik olarak değil, pratikte de dört eğilimi birleştirmişti. Aslında olayın kaynağı şuydu: Toplum, yani halk, askeri yönetim istemiyor, demokratik bir yönetim istiyordu. Bu nedenle oylarını ANAP'a vermişti. Partinin görüşünün ne olduğuna bakmamış, onun demokratik kimliğine ve söylemlerine bakmıştı. Horoz Partisi'ne oy verse, diktanın esiri olacaktı. Halkçı Parti'ye verse, o da bir nevi devletçi parti demekti. Tek yol kalıyordu, o da ANAP. Tabi ki bir göl maya katmakla yoğurt olmazdı, olamazdı. Bu işin espri kısmıdır. Ama olmuştu işte. Mesela, AP, MHP ve MSP olsaydı ANAP alacağı oyların yarısını bile alamazdı. 1. olarak Halkçı Parti, 2. olarak Horoz Partisi çıkardı. Zaten o partiler olsa, Özal da ANAP'ı kurup siyasette yerini almazdı. Kenan Evren denen asker kafa bunu düşünmedi. Seçimler olurken o, halen siyasi parti liderlerinin bir kısmını gözaltında bulundurmakta, diğer kısmını siyasi yasaklı kapsamına almakta, gözaltında bulundurduğu Alparslan Türkeş'i de idamlıkla yargılama çabasındaydı. MGK başkanı Kenan Evren'in tek düşündüğü herhalde Cumhurbaşkanı olmaktı. Bunun için de ANAP'ın iktidara gelmesi onun işini kolaylaştırdı.

Özal, bir demokrasi havarisi miydi? Ama ona sonradan bu kimliği yakıştırdılar. Çünkü, siyasi arenada hızlı bir yükselişe geçmişti. Onun bu yükselişiyle eş zamanlı olarak İslamcı hareket de güç kazanıp yükselmeye başladı. Bu bir tesadüf müdür? Öyle ki, İslamcı hareket toplumda ve siyaset hayatında önemli mevzileri ele geçirir bir duruma gelecekti. Bu ise Türk-İslam Sentezi olarak adlandırılan, ilk olarak MHP ve Ülkü Ocakları içinde 1980 öncesinin arefesinde filizlenen, siyaset bilimi açısından bir türlü izah edilemeyen, o nispette bile akıl ve sır erdirilemeyen, MHP'nin gelişmesinde olduğu kadar ilerlemesinde de payı bulunan Milliyetçi Toplumcu Düzenin yerine ikame edilmiş bir sözde doktrindi. Evren de bunu MGK başkanıyken

sürekli işlemişti. Şimdi bunu devam ettirme sırası Özal'a gelmişti.[845] Hatta o sırada, içerde halen gözaltında yıllardır bulundurulan MHP ve Ülkü Ocakları yöneticilerinin çektiği bütün eziyet ve sıkıntıları hiç olmamış gibi, bir anda her şeyi unutan bazı ülkücüler kalkacak, biz iktidara gelemedik ama, fikrimiz iktidara gelmiştir diyecek ve kendilerini bir nevi avundurma yoluna gideceklerdi. İlk bakışta, gözleri okşayan, kulağa da hoş gelen, ad olarak da ruhları okşayan bu siyasi telakki, bırak bir sentezi oluşturmayı, bir arada bile bulunmasına imkan verilemeyecek çok şeyi hem zihninde taşıdığı gibi, hem de bünyesinde bulundurmaktaydı.[846] Çünkü ad göstermelik bir addı. Ne Türklükle ne de İslamlıkla alakalıydı. Türklüğü dejenere etmek, İslam'ın içine dinin bünyesinde bir an bile şimdiye kadar yer etmemiş, ancak Selefiler ve Eşariler tarafından günümüze kadar getirilmiş olan "**ehl-i Sünnet ve'l Cemaat**" düsturunu yerleştirmekti. Durum, İslam adına bir şeylerin hayata geçirilmek istenmesiydi.

Evet, ehl-i Sünnet ve'l Cemaat. Bu da kulağa hoş geliyordu. Sünnet demek Peygambere uymak ve onun yolunda gitmek demekti. Ama iş bununla kalmıyordu. Sünnet peygamberce yaşamak da demekti. Oysa peygamber peygamberdi. Kimse onun gibi yaşayamazdı. Çünkü her insanda, dolayısı ile Müslümanlarda da nefis vardı. Peygamber 12 yıl namaz kılmıştı.

Oysa ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat diyenler, bunu Türk tarihinde ve mutasavvıf dünyasındaki çok muhterem şahsiyetleri de dışlar. Örneğin Muhittin Arabi[847] ya da Şeyh Bedrettin[848] gibi… Çünkü ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat demekle ashab, tabiun, selef-i salih kimselerin ve bunların imamlarının yolunda gidenler, onların gösterdik-

845 D . A. Arslan, a.g.m., s. 10

846 D. A. Arslan, a.g.m., s. 10

847 Dr. Seyfi Say, İbnü'l Arabi'nin ehl-i Sünnet'ten Ayrıldığı Bir Noktadaki Yanılgısı, Ağustos 2012, http://beyanname.blogcu.com/ibnu-l-arab-nin-ehl-i-sunnet-ten-ayrildigi-bir-konu/12854167

848 F. Öztoprak, Babailer, Balkan Türkleri,..., a.g.e., s. 329

leri yolu takip edenler kastedilmekte, gayri şeyler ise bidat olarak nitelendirilmektedir.[849] ehl-i Sünnet ve'l Cemaat diyenler Anadolu ve Rumeli'de 700-800 yıldır yaşamış Türk ve Türkmen kimliğini, onların geleneklerini, örf ve adetlerini kabul etmek istemezler. Yani ehl-i Sünnet ve'l Cemaat Türk toplum bünyesine uygun bir yaklaşım değildir.

Günümüzde bile kendini peygamberden üstün görenler var. Bunun sonu peygamberi inkar demektir. Örneği, yakın zamandaki Said-i Nursi'ydi. Cemaati Risale-i Nurlardan başka kitap okumuyordu, hatta Kur'an'ı bile. Açıklamaları, Kur'an da Risale-i Nurlarda mevcuttu. Öyleyse Said-i Nursi'nin kitapları dışında kitap okumak bir Müslümana haramdı. Teknik de, bilim de, her şey Risale-i Nurlarda mevcuttu.[850] Akıllarınca. "**ehl-i Sünnet ve'l Cemaat**" diyen ve bunu benimseyen kimseler, Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk, Prof. Dr. Abdülaziz Bayındır, Prof. Dr. Süleyman Ateş ve Prof. Dr. Saim Yeprem gibi İlahiyat Fakültesi hocalarının ve Diyanet Başkanlığında görev yapmış İslam alimlerinin çok iyi bir biçimde belirttiği gibi niye Peygamber efendimizin kılmadığı ve Hazreti Ömer zamanında icat edilen[851] teravi namazına sünnet diyerek pek önem vermekteydiler?[852] Demek ki, mesele Peygambere uymak, onun gittiği yolda gitmek ve yaptığını yapmak değildi. Bunun arkasında başka bir şeyler vardı.

Hadisler Hazreti Ebubekir zamanında ayıklanmış, toplanan 500 kadar hadisin 124'ü sahih olarak kabul edilmişken, Emeviler ve Abbasiler zamanında bu hadisler binlere, on binlere varmıştı.[853] Vay efendim, dişinde altına kaplama bulunan kim-

---

849 Prof. Dr. Nasır b. Abdülkerim el-Akl, (Terc: M: Beşir Aryarsoy), Sünnet ve Cemaat Kavramı, Rebva Semti İslami Davet Bürosu, Riyad 2009, s. 3-4

850 Tuncay Özenbaş, Risale-i Nur Dedikleri Nedir? 2007, http://tuncayozenbas.blogcu.com/risale-i-nur-dedikleri-nedir/2874071

851 Peygamber Teravi Namazını Yasakladı mı? Milliyet.com.tr Gündem Haber, 08 Ağustos 2011, 8:17, 16 Mayıs 2014

852 N. A. el-Akl, a.g.e., s. 35

853 F. Öztoprak, Babailer, Balkan Türkleri..., a.g.e., s. 173

senin namazı kabul olmazmış. 30 günlük Ramazan Orucunun üstüne 6 günlük oruçlar eklendi. Neymiş, sevapmış. Yetmedi, üç aylar eklendi. Şu evliya, bu evliya üç ayları oruçlu geçirirmiş. Öyle ki işi dört karı almaya, vay efendim on kadınla evlenmiş, on kadın almaya kadar vardırdılar. Bunlar da yetmedi, hiçbir alakası yokken, Arvasi sülalesi gibi, kendilerini peygamber soyu ilan ettiler.

Cemaat toplum demekti. Ama "ehl-i Sünnet ve'l Cemaat" telakkisi içinde cemaat devletten de önce, devletten de ileri kabul edildi. Devlet, Özal zamanında cemaat liderlerine, şeyhlerine akıl danışır hale geldi.

Türk-İslam Sentezi'ni Türk İslam Ülküsü yapan[854] ve bu adla üç ciltlik kitabını yazan da Seyit Ahmet Arvasi'ydi.

Türk-İslam Sentezi, zeytinyağı ile su nasıl birbirine karışmıyor, biri diğerinin yüzeyinde nasıl duruyorsa, yani nasıl birbirlerini dışlıyor ise, gerçekte birbirini tamamen dışlayan, siyasi anlamda da birbirinin rakibi olan ümmetçilikle milliyetçiliğin bir arada bulundurulması demekti. İkisi arasındaki bu uyum hiçbir zaman sağlanamadığını bırak, olmadı bile.[855] Oysa bu millet soy olarak Türk, din olarak İslam'dı. İşi senteze götürünce ayrışma başlıyordu. Bazılarınca çok özgün gibi göründüğü iddia edilen Türk İslam Sentezi, çoğu sosyal bilimciye göre, aslında bilinen ve yıllardan beri var olan İslamcı siyasetin kalıp değiştirmiş biçiminden başka bir şey değildi. Bu ideoloji koyu bir ümmetçilik çizgisinde hareket ediyor, Türklük olgusunu ise yalnız yapılanmasının malzemesi olarak kullanıyordu. Özünde Atatürk İnkılaplarının bütün kazanımlarını tamamen ortadan kaldırmak, Batılılaşma değil, modernleşme sürecini olduğu gibi baltalamak, karşı devrimi gerçekleştirmekti. Onlar için geçerli olan tek şey şeriat kurallarının yeniden uygulanmasıydı. Bu uyanık İslamcı ideologlar, Türklük olgusunu çirkin emellerinin hayata geçmesi için bir araç olarak kullanmayı kendilerine yeğ görmüştü. Gerçekte onların düşündükleri ne Türklük, ne İslam'dı onların getirmek istedikleri. Tek amaçları vardı, petrolden milyarlarca

854 Orhan Seyfi Şirin, Efendi Barutçu'nun Hatıralar Işığında Seyid Ahmed Arvasi adlı İstanbul Maltepe Türk Ocağı'nda bir konuşma metni, 31 Aralık 2012, s. 13,

855 D . A. Arslan, a.g.m., s. 10

doları elinde bulunduran Arap milliyetçiliğinden başka davaları olmayan kimselere uşaklık yapmaktı. Bunun için Türk-İslam Sentezini kılıf olarak kullanmaktaydılar.[856]

Yanmasın diye kadayıfın altını üstüne getirme eyleminden başka bir şey olmayan söz konusu yutturmaca, ayrıca her türlü sol ideolojiye karşı panzehir olarak ileri sürülmüş, milliyetçi çevrelerden mürekkep yalamış çoğu kişi de, ne olduğunu bile anlamadan, onun sihirli büyüsüne kapılmadan kendini alamamıştı. Ta ki bu acı ve zehirli hapın etkisi ortadan kalkıp, 1990'lı yıllarda toplum sosyal-ekonomik ve kültürel gerçeklerle baş başa kalana kadar. Bereket versin ki bu uyanış tam zamanında gerçekleşti. Yoksa atı alan Üsküdar'ı çoktan geçmiş olacaktı.

1983 yılında başlayan ANAP hükümetleri dönemi, 1991 genel seçimlerinden sonra kurulan Koalisyon Hükümeti'ne kadar sürdü. Bu yeni hükümeti Demirel'in Doğru Yol Partisi (DYP)'yle Erdal İnönü'nün Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SDHP)'si kurmuştu. 1980'li yıllar toplumu üç kampa ayırmıştı. Sahip olanlar, her şeye sahip olanlar, hiçbir şeye sahip olmayanlar. Bu doğruydu. Türkiye'de 1980 öncesinde var olan siyasi yapıyı 1980 sonrasında hem teorik hem de pratik olarak bir çatı altında buluşturanlar, maalesef toplumu ayrıştırdıkça ayrıştırmış, her üç toplum katmanının arasına keskin ve kapanmaz uçurumlar koymuştular.[857]

B) ÖZAL LİBERALİZMİ

Özal'ın Türkiye'de yapmış olduğu değişiklikler ve uyguladığı politika Türk siyasal hayatın önemli bir parçasıdır. Onun aldığı ekonomik kararlar ile Latin Amerikan modelince liberal ekonomiye geçiş yaptık. Özal'ın yaptıkları kiminin takdirini topladığı gibi, kiminin de ağır eleştirilerine hedef oldu. Dış politikamız onun direktifleriyle gerçekleşmiştir. Getirdiği ekonomik sisteme dış politika yön vermekteydi. 12 Eylül Darbesi Özal'a zemin hazırlamış, Türkiye'de bir liberal devrimin yolunu açmıştı. Bu dönem 1983'te başlamış, 1989'da onun cumhurbaşkanlığı makamına geçene kadar devam etmiştir.

---

856 D . A. Arslan, a.g.m., s. 10

857 D . A. Arslan, a.g.m., s. 10

Türkiye'de Özal'la uygulanan ekonomik sistem Neo-Liberal bir ekonomik sistemdi. Bu tamamen Batı menşeiliydi. Zihniyet olarak ortaya çıkmasında ve sürdürülmesinde Özal'ın büyük payı vardır. 1980 öncesi 24 Şubat kararlarının hazırlayıcı oydu. Özal zamanında Türkiye'ye döviz girmeye başladı. Onun zamanına kadar vatandaşın elinde döviz bulundurması yasaktı. Buna serbestlik getiren tabi ki Özal'dır.[858]

Özal liberalizmi Avrupa'ya, diğer Batı ülkelerine nazaran çok değişik bir liberalizmdi. Bu nedenle biz Özal liberalizmi diyoruz. Batı ülkelerinde liberal sistemin darbeye ve askere bakış açısı Özal'a nazaran farklıdır. Özal, başa geldiğinden itibaren darbecilere bir çift laf kullanmadı. Hatta karşısına rakip olarak Horoz Partisi'ni çıkarmış olsalar bile, yine onlarla iyi geçindi. Öyle ki, Askeri Cunta'nın başını cumhurbaşkanı seçtirmekten bile çekinmedi. Kenan Evren'le önü açılan dinci cemaatler ve tarikatlar Özal liberalizminde hayat buldu. Onlara bütün ekonomik imkanlar sunuldu. Kenan Evren zamanında yumurtadan çıkan ve civcivlik dönemini atlatan İslamcılar, Özal zamanında palazlanmaya başladılar. Özal, Batının liberal sistem anlayışını kendine göre biçimlendirmiş ve iktidar olduktan sonra bunu uygulamaya başlamıştır. Tek benzerliği geniş iş çevrelerine, elinde yeterince para bulunan kesime toplumun diğer ekonomik faktörlerine nazaran bir az daha, hatta daha çok serbestlik kazandırması ve imkanlar tanımasıdır.

Özal liberalizmi "Washington Consensus"u demekti. O ekonomik adem-i merkeziyetçilik uyguladı.[859] Osmanlı döneminde Prens Sabahattin'in yapmak isteyip de yapamadığını Özal yaptı. Ancak Özal döneminde halen yasaklar vardı. Mesela, bunlardan biri dernek kurma ve görüş yayma hakkıydı. Bu nedenle Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'ye girmek için başvuru yaptığı zaman eleştirel okların hedefi oldu. Özal zamanında İkinci Cumhuriyetçiler denen bir grup çıktı. Bunlar

858 Yusuf Çınar, Turgut Özal ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Teorik Bir Bakış Örneği: Liberal Düşüncenin Türk Dış Politikasına Etkisi, Akademik Bakış, Sayı 6, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi–Türk Dünyası Kırgız– Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sayı 26, Eylül-Ekim 2011, Celalabat/Kırgızistan, s. 6-7

859 Y. Çınar, a.g.m., s. 9

Türkiye'yi Avrupa'yla barıştırmak istemekteydi. Ayrıca onlar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye'de etkinliğinden yanaydılar.[860]

İkinci Cumhuriyetçilerden en çok kendinden söz ettirenlerden iki kişi vardı. Biri Mehmet Barlas'tı. Bu ANAP zihniyetine yakındı. Liberalist bir kimliği vardı. Diğeri Murat Belge'ydi. Solcuydu. Ama bildiğimiz solculardan değildi.[861] Düşünür ve aklı başında biriydi. Arif Oruç gibiydi. Bir bilim adamı olarak o, Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in kuruluş dönemindeki bazı yanlışları tespit etmişti.[862] Bunları çekinmeden ve mertçe söyledi. Nasıl olsa Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun yeğeniydi.[863] Aslında o Cumhuriyet kurulurken Cumhuriyetçilerin köylüye ve işçiye gereken önemi vermediğini, burjuvazi bir yapı arz ettiklerini bile keşfetmişti.[864] Tabi ki, Milli mücadele döneminde basına gereken önemin verilmediğinin de farkındaydı. Onun eleştirileri yıkıcı değil, yapıcıydı.

Özal'ın AET'yle ilişkileri bilhassa 1986 yılında başladı. Çünkü 1984 yılında ABD'yle yapılan Ekonomi ve Savunma Antlaşması, Türkiye'nin isteklerine cevap vermemişti. Bu yüzden Özal, AET'ye yöneldi. Enflasyon bir türlü önlenememiş, iç politikaya yönelik harcamalar gittikçe artmış ve bütçe açığı kapatılamamıştı. Özal ihracata hız verdi. 1982-1985 arası Ortadoğu'ya yapılan ihracat, toplam ihracatın hemen hemen yarısıydı. Türkiye'nin büyüme hızı, % 0.1'den, 1986'da % 3.5'a yükselmişti.

1987 yılında birden bire Neo-Osmanlıcık akımı başladı. Osmanlı mirasına sahip çıkma arzuları ön plana geçti. Cengiz Çandar bu akımın ortaya çıkmasında İkinci Cumhuriyetçilerin büyük payının bulunduğunu öne sürdü. On göre Neo-Osmanlıcılık Osmanlı coğrafyasına yeniden hükmetmek demekti. Özal, Körfez Savaşı Türkiye fırsatlar ve çıkarlar sağlıyorsa bu savaşta yer almayız dedi. Ancak biz savaşta

---

860 Y. Çınar, a.g.m., s. 9-10

861 İkinci Cumhuriyetçiler - Vikipedi

862 Deniz Hakyemez, Murat Belge'yi Solcu mu Bilirdiniz, Oda TV. 01/03/2009. Siyaset Sayfası

863 Murat Belge - Vikipedi

864 D. Hakyemez, a.g.y..

yerimizi almadık. Bu ise Türkiye'yi 20 milyar $ zarara uğrattı.[865] Eğer biz Körfez Savaşı'nda yer alsaydık, bugün Kuzey Irak'a Kürtler değil, Türkler hakim olacaktı.

C) KÜRTLER VE KÜRTÇÜLÜK

Tarihte Kürt adlı bir millet var mıdır? Hayır! Peki, günümüzde var mıdır? Hayır? Kürtler bir aşiret kavmidir. M.S. XI. Yüzyıl'da aşiret kavmiydiler, günümüzde de. Onları ne kadar milletleştirmeye çalışırsanız çalışın, bunu başaramazsınız. Çünkü onların millet olma özellikleri yoktur. Milletleşemeyen toplumun devleti de olmaz. Kürtler tarihte bir kere bile devlet kuramamışlardır, kuramamışlardır. Diyarbakır'da Mervaniler Devleti'ni kurduk diyorlardı, araştırdım, baktım, Mervaniler Kürt değil, Arap. Musul'daki Ukeyoğulları da Arap.

- Türklerle Kürt arasındaki ilk çarpışma İran-Horasan'da, 1032 yılında yaşandı. Kürtler Gazneli ordusu kumandanı Taş-Ferraş'ın emri altındaydılar. O, Yağmur adlı beyleri öldürülen Oğuzlar üzerine yürümüştü. Oğuzlar, Kürtlerle desteklenmiş bu Gazne ordusunu mağlup ettiler.[866]
- İkinci çarpışma, Meraga şehri ve Urmiye gölü civarında yaşandı. Oğuzların başında Buka, Göktaş, Dana ve Gızoğlu Mansur beyler vardı. Pek çok Arap ve Kürt öldürüldü. Hatta dağlara sığınan Kürtler bile öldürüldüler.[867]
- Üçüncü çatışma, 1040-1041 yılları arasında Hakkari'de yaşandı. Oğuzlar Kürtleri mağlup edip pek çok Kürt esir aldıkları gibi, onların mallarına da el koydular. Kürtler dağlara kaçmışlardı. Onları kovalamaya başladılar. Bir geçitten geçerlerken Kürtler Oğuzların üzerine kayalar yuvarladı. Oğuzlar 200-300 kadar telef verdi. Urumiye valisi Rebip de Kürtlere arka çıkmak istedi. Ancak Oğuzları çembere alamadılar. Vali Rebip, Oğuzların söylendiğinin aksine pek fazla kayıp vermeden Urmiye'ye dönmeleri üzerine çok korktu. Ancak Oğuzlar şehirde pek fazla kalmayıp Hakkari'den Anadolu'ya 1041 yılında girdiler.[868]

---

865 Y.f Çınar, a.g.m., s. 10-11

866 F. Öztoprak, Oğuzların İsyanı…. a.g.e., s. 16-17

867 F. Öztoprak, Oğuzların İsyanı…. a.g.e., s. 18-19

868 F. Öztoprak, Oğuzların İsyanı…. a.g.e., s. 21-22

- Dördüncü çatışma, 1042 yılında Musul ile Diyarbakır arasında yaşandı. Hakkari'nin güneybatı ucunda bulunan Fenek kalesine hakim el-Beşneviye Kürtleri Musul hakimi Ukeyloğlu Karvaş'ın ordusunda yer almıştılar. Bunlar bölgeyi yağmalayan Oğuzların peşine düşmüş ama, önemli bir başarı ede edememişlerdi.[869]

- Beşinci çatışma, 1064 yılında yaşandı. Kutalmış, Arslan Yabgu'nun oğluydu.[870] Sultan Kutalmış, ayrıca Gence önlerinde, 1046 yılında General Liparit komutasındaki bir Doğu Roma ordusunu da mağlup etmişti.[871] Taht üzerinde Mikail oğullarından daha çok hakkı vardı. Tuğrul Bey tahtı emaneten devralmış, ölünce seni başa getireceğim diyerek oyalamış, ama ölürken sözünde durmamış, yerine Çağrı Bey'in oğullarından Süleyman'ı çıkarmış, kardeşi Alparslan Artuk Bey'in yardımıyla tahtı zorla onun elinden zorla almıştı.[872] Oğuzlar meşru yabguları olan Kutalmış çevresinde toplanmıştılar. Alparslan, Artuk Bey'in Türkmenlerinden başka Kürtlerden, Acemlerden ve Huzistan Araplarından bir ordu teşkil etti. 1064 yılında yapılan savaşta Kutalmış'ın ordusu mağlup oldu.[873] Kutalmış için öldü dediler. Oysa Kutalmış, hanımını ve küçük yaşlarda bulunan iki oğlunu alıp Anadolu'ya çekilmişti. Bazı Kızıl Oğuz beyleri ve Yabgulu obaları da onunla birlikteydiler.[874] Yalnız burada bir not düşeyim. Araplar babayı oğlunun ismiyle anarlar. Bu nedenle Kutalmış'a oğlu Süleymanşah'tan dolayı Ebu Süleyman denmiş olabilir. Ordu kumandanı Alparslan Tuğrul Bey'in vasiyetini tanımıyor. Onun çarpıştığı ve savaştığı tek bir kişi var, Kutalmış ve ordusu. Kutalmış'ın ordusunda Yabgulu Oğuzlar bulunmakta, başka ırktan kimse yok. Alparslan iktidar için başka biriyle çarpışmıyor. Burası çok önemli. Öyleyse Tuğrul Bey, ölmeden önce düşünüp, Oğuzlara verdiği

---

869 F. Öztoprak, Oğuzların İsyanı…. a.g.e., s. 22

870 Evin Esma Kısakürek-Arda Kısakürek, Bizimkiler 9. Kitap, Selçuklular (1030-1100), Anadolu Merkezli Dünya Tarihi, (e-kitap), İstanbul, 14 Aralık 2010, s. 52

871 E. E. Kısakürek-A. Kısakürek, a.g.e., s. 54

872 E. E. Kısakürek-A. Kısakürek,, a.g.e., s. 91-92

873 E. E. Kısakürek-A. Kısakürek, a.g.e., s. 88-89

874 F. Öztoprak, Oğuzların İsyanı…. a.g.e., s. 46

sözünü yerine getirip, tahtı Arap tarihçileri tarafından Ebu Süleyman denen Kutalmış'a bırakmış olabilir.

- Altıncı çatışma, 1239 yılında yaşandı. Selçukluların Malatya beyi Muzaffer Alişir, Türkmenlere birinci mağlubiyetinden sonra, Kürtlerden ve Germiyanlılardan asker toplayıp Türkmenlere saldırmış ancak bir defa daha mağlup olmuştur.[875]
- Yedinci çatışma, 1240 Ekim sonlarında, Malya ovasında yaşandı. Kürtler Türkmenlere karşı Selçuklu ordusunda bulunan Frank-Alman şövalyeleri, Gürcü-Pontus askerleri, hatta Kilikya Ermeni ve İznik Rum askerleri saflarında yer almıştılar.[876]
- Sekizinci çatışma, 1405 yılında yaşandı. Musul'da bulunan Karakoyunlular beyi Kara Yusuf çevresinde bölgenin Süleymani ve Zırki Kürt aşiretleri toplanmışlardı. Bunlar Cizre ve Mardin Türk beyleriyle birlikte Akkoyunlular beyi Kara Yülük Osman'a karşı savaştılar ama, yenişemediler.[877]

Gördüğümüz gibi tarihin bir devresinde bile Türklerle Kürtler barış içinde, kardeş kardeş yaşamamışlardır. XI. Yüzyıl'dan önce Kürtlerden bahsedilmez. Arap ya da Fars kaynaklarında da o yüzyıldan önce Kürtlere dair bir bilgi bile yoktur. X. Yüzyıl seyyahı İbni Fazlan ancak Kürt aşiretlerinin adını vermekten öteye gitmez. Hazar'a, Kafkaslara doğru yola çıkan bu seyyah Türk boylarında, çadırlarında misafir olurken, yol üstü bulanan ne bir Kürt görmüş, ne de onlarla konuşmuştur. Belli ki İbni Fazlan'ın eserine o Kürt aşiretleri sonradan ilave edilmiştir. O nedenle Kürt tarihçileri XI. Yüzyıl öncesinde çok zorlanır ve kendilerine göre hayali Kürt varlığı çıkarmaya uğraşırlar. Ama belge olmadan da bunu yapamayacakları için bütün çabaları havada kalır.

1231-1247 yılları arasında Anadolu'da bulunmuş, Anadolu'nun birçok bölgesini karış karış dolaşmış olan Şems-i Tebrizi diyor ki:

- O yol kesici Kürt çıktı. Dedi ki: *"Ey bilginler, ekmeğiniz var, halbuki çömezler aç."* Ona cevabı ben verdim. *"Git, yakında bir köy var, ola ki*

875 F. Öztoprak, Oğuzların İsyanı…. a.g.e., s. 92

876 F. Öztoprak, Oğuzların İsyanı…. a.g.e., s. 98-99

877 E. E. Kısakürek-A. Kısakürek, a.g.e., s. 81

orada eline bir ekmek verirler" dedim. *"Orası uzak, nerede o köy? Şimdi çocuklar aç"* dedi. Dedim ki: *"Biz de ekmek arıyoruz ama, bulamıyoruz."* Gidiyorduk. O da peşimizden geliyordu. Durmadan, ona bakmadan yürüyorduk. Hemen hançerini çekti. Bari onda bu hançeri tutacak bilek, saplayacak yürek olsaydı. Aklı sıra bizi korkutmak istemişti.[878]

Aynı Şems-i Tebrizi Türkler için;

- Bir gün bir yolculukta yemek vakti gelmişti. Azıklarını çıkarıp çıkardılar. Yemeğe başlayacaklardı. O anda bir Türk atlısı zuhur etti. Türkler cesurdur. Konukseverdiler. Kaynaşık bir yapıya sahiptirler. Son hızla geldi, atını birden gemledi. "*Niçin ayrı ayrı yiyorsunuz? Niçin ekmeklerinizi beraberce toplu bir halde yemiyorsunuz?*" dedi. "*Bizim köyümüzün eski âdeti böyledir*" dediler. Atlı kırbacını şaklattı, "*Şimdi o âdeti koyanın da canını yakarım, onu kabul edenin de! Çarçabuk yemeklerinizi toparlayın, birlikte yiyin*" dedi. Yolculardan genç olan kalktı, bir çul getirip serdi. Yiyeceklerini bir araya koyup yemeye başladılar. Bunu korkularından yapmıştılar. Sonra kalkıp yola düştüler. Köyün ihtiyarı birden dua eder gibi söylenmeye başladı. Makam tutturmuş, "*Eğer ekmeklerinizi birlikte yedinizse, Allah kendi ekmeğini seçip yiyeni af etsin, ötekileri değil!*" diyordu[879] der.

Onun bu karşılaştırması iki toplum arasında bulunan farkı çok güzel açıklamaktadır, fazla söze gerek yok.

1) Kürtçülük Ne Zaman Başladı?

Osmanlı Türk toplumunun dil olarak ifsadı ve Kürtçülük Hareketi İdris-i Bitlisi'yle başladı. Onun zamanına kadar Osmanlı Aşıkpaşazade Tarihi ve Oruç Bey Tarihi gibi, özbe öz Türkçeyle eserler vermiş, Türk dili ve edebiyatı kemale ermişti. Hatta Neşri'nin Kitab-ı Cihannüması ile bir çeşit zenginliğe de kavuşmuşken İdris-i Bit-

878 Şems-i Tebrizi, Konuşmalar (Makalat) Birinci Kitap, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1975, s. 293

879 Şems-i Tebrizi, a.g.e., s. 132

lisi'nin Heşt Bihişt adlı, belagatlı, o kadar da mübalağalı Fars tarih yazıcılığının mütekamil şekliyle karşı karşıya kaldı.[880] Böylece karşımıza Türkçeden başka her şeyi ifade eden bir dil çıktı ve Osmanlıcaya adım atıldı. Oysa Aşıkpaşazade ve Oruç Bey halkın diliyle yazmıştılar. Neşri'nin dili o zamanki Osmanlının saray diliydi ama, ne dediği az buçuk anlaşılıyordu. Oysa İdris-i Bitlisi'yle başlayan Osmanlı dilinde hiçbir şey anlaşılacak gibi değildi. Böylece onula birlikte halk ile saray arasında korkunç bir uçurum oluşmaya başladı.

a) Birinci Evre:

Deniyor ki: "*Yavuz Sultan Selim, İdris-i Bitlisi'yi mühürlü "boş kağıtlarla" Doğu Anadolu'nun değişik etnik kökenlilerin yaşadığı yerleşim bölgelerine göndererek, onlarla kendi adına anlaşmalar imzalama yetkisi vermiştir. İdris-i Bitlisi de o bölgedeki emirlik ve beyliklerin Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanmasını sağlayan anlaşmalar yapmıştır. O bölgelerdeki idari yapılanmanın çerçevesini çizen de büyük ölçüde İdris-i Bitlis'i olmuştur*." [881] Şimdi burada bir sorumuz var. Bir padişah nasıl olurda birisinin eline boş halde mühürlü, yani tuğralı kağıtlar, yani fermanlar verip de onu kendi adına anlaşmalar yapmaya gönderir? Bu bir az tuhaf değil mi? Hadi diyelim ki, bu ferman Yavuz Sultan Selim tarafından katiplerine yazdırılmış olsun, ama böyle bir durum da yok, fermanların hepsi boş… O fermanlar Yavuz'un elinde hiçbir şey koymaz. Ve bu fermanlar 25 adet. 25 Kürt beyinden 24'ü Osmanlıya itaatlerini arz eder.[882] Hoca sadettin Efendi'ye göre, Yavuz tarafından İdris-i Bitlisi'yle Kürt beylerine, hilat ve hediyeler gönderilir.[883] Ve şu sözlere dikkat:

"*Müşarün ileyh İdris-i Bitlisî hazretleri selâtîn-i bânidiriyye zamanında nişancılık hizmet-i mutenâ-behasını ihrâz eylemiş bulunduğu ve bi'l-cümle Kürdistan ve*

880 Prof. Dr. Abdülkadir Özcan, Osmanlı Tarihçiliği ve Tarih Kaynakları, s. 2

881 Yrd. Doç. Dr. Osman Cilacı, Anadolu'da Kızılbaşlık Hareketlerine Dair Meçhul Kalmış Bir Eser, Selçuk Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 3, Konya 1994, s. 164

882 Müfid Yüksel, İdris-i Bitlisi ve Eyüp'teki Eserleri, Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sempozyumu VI, Tebliğler, Eyüp Belediyesi, 10-12 Mayıs 2002, İstanbul, s. 76

883 M. Yüksel, a.g.m., s. 76

İran'ın ayân ve erkânıyla mu'ârefe-i sabıkası olduğu ve bilhassa (Âmid) eşrâf ve ayânıyla meyanelerinde uhuvvet ve sadakat-ı kadîme olmakla beraber Sultan Selim Han hazretlerinin dahi hüsn-ü nazar ve itimadını kazanmış ettiği cihetle Mevlana İdris'in tertibi vecihle sultan-ı müşarün ileyh tarafından (Âmid) ahalisine istimâltnâme irsâl buyurulmuş ve etrafta bulunan ümerâ-i Kürdistan tarafından dahi ahd ve mîsâk ve ittifak-ı mübîn cevapnâmeler vürûd eylemiş idi." [884]

b) İkinci Evre:

Bitlisli Şeref Han, Şerefname adını verdiği bir kitap yazar, bunu 1597 yılında III. Mehmet'e takdim eder. Bu eserin başlangıcında Hazreti Muhammet'ten bahsedilir, söz Oğuz Han'a getirilir. Güya Oğuz Han, İslam peygamberine Buğduz adında bir elçilik heyeti yollamıştır. Bu elçilik heyetinin başında çok çirkin suratlı Buğduz adında bir Kürt vardır.[885] Şimdi burada duralım. Hazreti Muhammet'in yaşadığı devir bellidir, MS: 571-632. Oğuz Han, Büyük Hun İmparatoru Tanrıkut Mete'dir. MÖ: 209-174 yılları arasında hükümdarlık yapmıştır. Bunlar tarihi bilgilerdir, itiraz edilemez. Peki, öyleyse bu elçilik heyeti ne oluyor? Demek ki, uydurma.

Şerefname'de Zirkan derebeyleriyle ilgili kısım İbnü'l Ezrak'tan alıntılıdır ve bu kısım alınırken alıntı eserin ve yazarın adı verilmemiş, 400 yıl önceki bilgiler zaman farkı göz önünde bulundurulmadan aynen tekrar edilmiştir.[886] Şerefname'de Kürtlerin Doğu Anadolu'da bulunma sebepleri izah edilirken, onlar Kızılbaş Türkmenleri, Akkoyunlu Türkmenleri, Karakoyunlu ve Safevileri buradan uzak tutmak için görevlendirilmişlerdir. Şafidirler, hatta Araptırlar.[887] Şerefname'de Mervanoğulları'ndan

884 Aziz Aşan, Mardin Artuklu Üniversitesi, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Sayı 7, Nisan 2012, Diyarbakır Şarkiyat İlmi Araştırmalar Derneği, Diyarbakır, s. 264

885 İsmail Hakkı Küpçü, Kürtlerin Tarihi üzerine ve Günümüz, http://ismailhakkikupcu.com.tr/kurtlerin-tarihi-uzerine-ve-gunumuz/

886 Ercan Gümüş (Mardin Artuklu Üniversitesi),, İbnü'l-Ezrak ve Eseri "Meyyâfârikîn ve Amîd Tarihi" Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar Işığında Bir Değerlendirme, Kürtlerin Tarihi üzerine ve Günümüz, , e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Sayı 7, Nisan 2012, s. 12

887 Prof. Dr. Şener Üşenmezsoy, Kürt "Kim"ilği, İleri Yayınları, İstanbul 2006, s. 3

bahsedilir ve İbnü'l-Ezrak'ın Mervanoğulları ile ilgili eserinden alıntılar yapılmıştır. Yapılırken Kürt sözcükleri kullanılmıştır. Oysa İbnü'l-Ezrak'ın Mervanoğulları kitabında Kürt sözü, ne başlıkta, ne de içerikte geçmemektedir. Kitapta Emevilerden ve Abbasilerden bahsedilir.[888]

İbni Haldun'un Mukaddime adlı eserinde, birkaç cümle halinde Kürtlerden bahsedilmekte, Kürtlerin Urmiye dağlarında yaşadıkları söylenmektedir. Bu yer ise Zap suyunun kuzeydoğusunda, Hakkari'nin az doğusunda yer alan bir bölgedir. Oysa Mukaddime'de Türkler boylar ve kabileler halinde uzun uzadıya, sayfalar dolusu anlatılmıştır. Keza, İbni Haldun, yine bu eserinde Doğu Anadolu'da bulunan şehirlerden bir bir bahsetmekte, bunları ve o şehirlerdeki halkın yaşayışlarını ve toplum durumlarını belirtirken bir kere bile Kürt adını kullanmamaktadır.[889]

Bazı Kürt kabileleriyle birlikte Zilanlar Van'ın Kuzeydoğusuna Şah İsmail'e karşı yerleştirilmişler. Daha sonra Doğu Anadolu'da birçok Türkmen kabilesi Kürtleştirilmiş, bu Kürtleştirilmelerle birlikte Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da Kürt nüfusu artmaya başlamıştır. Yine kaynakların belirttiğine göre, Diyarbakır ve çevresinden Türkmen Ustaçoğulları çekildikten sonra, Diyarbakır Amid, Kemah, Harput, Ergani, Arapkir Bayburt ve Kiğı sancaklarına ayrılmış, beylerbeyliği 28 sancak haline getirilmiştir. Bu sancakların beyleri ve sancakları arazi defterlerine yazılmış, birer birer kayıt altına alınmıştır.[890] Yani Doğu Anadolu ya da Güneydoğu Anadolu'da Kürdistan denilen bir bölge ya da eyalet teşkil edilmemiştir. Türkmen demek Kızılbaş demekle o zamanlar eş anlamlıydı. İdris-i Bitlisi ve Şerefhan Kızılbaşların tasfiyesini Türkmen tasfiyesi olarak niteledikleri̇nden, bu ikisinin yazdıklarını okuyanlar sanmışlardır ki, bu yerler Kürt topraklarıydı, Türkmenler de Osmanlılar tarafından kovuldu. Oysa Şerefhan bile kalkıp da kitabında Diyarbakır'ı, hatta Meyyafarkın'ı Kürdistan içinde kabul etmez.

Kurmanç olgusu ise her iki tarihçiden çok sonra ortaya çıkarılmıştır. Keza, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'ya Kuzey Irak, ya da Hakkari'nin öte geçesindeki

888 Ş. Üşenmezsoy, a.g.e., s. 3

889 Ş. Üşenmezsoy, a.g.e., s. 3

890 Ş. Üşenmezsoy, a.g.e., s. 4

Kürtler Karakoyunlular tarafından getirilip buralara yerleştirilmeye çalışılmıştır.[891] Yani, Yavuz döneminden daha önce Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da Kürt topluluğu bulunmamaktadır.

Şerefhan, Selahattin Eyyubi'yi Kürt olarak nitelemektedir. Oysa Eyyubiler ve Zengiler özbe öz Türktürler ve Kıpçak Türklerindendirler.[892]

c) Üçüncü Evre:

Haldi-i Kürdi, Süleymaniye'nin Karadağ kasasında dünyaya gelmiştir. Klasik eğitimini tamamladıktan sonra, onun Süleymaniye Medresesi'de yedi yıl müderrislik yaptığı söylenir. 1809 yılında Hindistan'a gider, orada Nakşi şeyhi Abdullah Dehlevi'nin müridi olur. 1811 yılında Mevlana Halidi adını alarak memleketine döner. Onun bu dönüşünden Kadiri şeyhleri rahatsız olur. Bunun üzerine Mevlana Halidi Süleymaniye ve Bağdat arasında sürekli yer değiştirip durur. 1823 yılında Şam'a yerleşir. 1827 yılındaki ölümüne kadar burada yaşar.

Mevlana Halidi, İstanbul'u görmese bile, talebe ve halifeler İstanbul'a gelmiştir. Bunlardan biri Muhammet Salih, diğeri Abdülvahap Susi'dir. Süleyman Faik, Halidilerin 1820'den başlayıp 1827'ye kadar İstanbul'da el üstünde tutulduklarını, "*ricâl ve ulemasından sâhib-i rütbe ve ikbâl*" pek çok kişinin ondan etkilediklerinden söz eder. Ahmet Lütfi de, Süleyman Lütfi'yi doğrular biçimde "*İstanbul küberâ ve ulemasından haylice zevat bunlara intisap ile giderek aded-i ihvân çoğalmaya başlamış idi*" demektedir. O devirde İstanbul'da, Osmanlı yönetiminin önemli görevlerinde bulunan Halidilerin başında, Şeyhülislam Mekkizade Mustafa Asım Efendi, Keçecizâde İzzet Molla Efendi gibi ilmiye mensuplarıyla, Gürcü Necip Paşa ve Musa Safveti gibi bürokratlar vardır.

Halidiler İstanbul'da tekkelerinde Hatm-i Hacegan denen zikirlerini çok gizli ve kapalı yapmaktadırlar. Daha bir çok şeyleri de gizlidir. Bu nedenle şikayet olur.

891 Ş. Üşenmezsoy, a.g.e., s. 4

892 Ş. Üşenmezsoy, a.g.e., s. 18

Muhammet Salih değiştirip yerine Abdülvahap Susi halifeliğe getirilir. Bir sufi grubunun bu tarz bir gizlilik içinde çalışması İstanbul'da kuşku ve rahatsızlıklara yol açmıştır. Halife değişmesine rağmen kuşkular yine de kolay kolay silinmeyecektir.[893]

Anlaşılan Halidiler devlet tarafında Bektaşilere ve Yeniçeri Ocağı'na karşı kullanılmaktadırlar. İkinci Mahmut onları bunun için getirtmiş, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışına ve Bektaşiliğin yasaklanışına kadar her birinden faydalanmıştır. Yavaş yavaş devlet, Halidilerin İstanbul'daki kolunu şeyhlerinden bağımsız bir hale getirmek istemektedir. Bu nedenle Abdülvahap Susi, Mevlana Halidi'yi kötüleyen bir yazı yazar. 1827 tarihli belgede söz konusu yazı görülmektedir. Mevlana Halidi'ye karşı Muhammet Taif Dağıstani de bir yazı kaleme alır. Hatta bunlar onu ilhada varmakla, zındıklıkla bile suçlamaktadırlar. Mevlana Halidi her ikisini tedip ettirme kararını alır.[894] Ancak çok geçmeden ölüm haberi İstanbul'a gelir.

Bektaşilerin yasaklanan tekkeleri ve mal varlıkları da İstanbul'daki Halidilere İkinci Mahmut tarafından verilmiştir. 2 yıl dolmadan Nisan 1828'de Halidiler birer birer toplanır ve Sivas'a topluca sürgün edilirler. 1828 yılındaki bir Mühimme kaydında bu tarikata mensup olanların İstanbul'da taraftarlarını o kadar çok artırdıklarını, durumu endişeyle takip eden devletin onları sürgün etmekten başka çare görmediği belirtilmektedir.[895] Ancak işin doğrusu Halidiler güçlenip, tekkelerini artırdıktan ve hayli de mal sahibi olduktan sonra, Kürtçülük yapamaya başlamaları, devlete karşı Kürt kimliğini dayatmak istemeleridir.

İkinci Mahmut, Bağdat valisine de bir yazı göndermiş, Halidilerin bulundukları yerlerde dikkatle takip edilmelerini, birinin bile İstanbul'a yola çıkmasına izin verilmemesini emretmiştir.[896] Halidiler üzerindeki bu yasak ve sürgünlük cezası 1833 yılında Mekkizade Asım Efendi'nin yeniden Şeyhülislam olmasına kadar devam

893 R. Kılıç, Osmanlı Devleti'nde Yönetim-Nakşibendi İlişkisi… a.g.m., s. 105-107

894 R. Kılıç, Osmanlı Devleti'nde Yönetim-Nakşibendi İlişkisi…, s. 108

895 R. Kılıç, Osmanlı Devleti'nde Yönetim-Nakşibendi İlişkisi…, s. 109

896 R. Kılıç, Osmanlı Devleti'nde Yönetim-Nakşibendi İlişkisi…, s. 109

eder. Abdülmecit döneminde İstanbul'daki etkinlikleri artar. Hassa Ordusu'nun başına getirilen Şehri Hafız efendi de bir Halididir. Halidi şeylerden Mustafa İsmet Efendi, Fatih Çarşamba'da bir tekke açmış ve Sultan Abdülmecit de bu tekkenin müdaimleri arasına girmiştir. Memduh Paşa gibi devlet ileri gelenleri bile, Halidilerin Çarşamba tekkesine devam etmektedir. Abdülfettah Akri, Halidilerin Üsküdar tekkesini açmıştır. Abdülmecit'in Halidi tekkesine bağlanmasında Bezmi Alem'in rolü büyüktü. Onun ölümünden ve Kuleli Vakası denen olayın yaşanmasından sonra Sultan Abdülmecit Halidilerle ilişkileri sıfıra indirdi. Hatta Halidi şeyhlerin ve halifelerin bir kısmı sürgün edildiler. Bunların başında Şeyh Feyzullah Efendi geliyordu.[897]

Halidi halifelerden Beşkazalı Osman Zühdü Efendi, Isparta'da irşada başlamıştı. Ancak müritlerinin çok artması üzerine Fethiye'ye sürgün edildi. Şeyh Ahmet Gümüşhanevi, Mahmut Paşa Medresesi'nde Halidiliği yaymaktaydı. Buranın dar gelmesi üzerine Cağaloğlu'da Fatma sultan Camii'nde de bir tekke açtı. Halifelerinden Şeyh Ömer Ziyaüddin Dağıstani, 31 Mart Vakasında suçlu bulunarak Medine'ye sürgün edilecekti.[898]

Hakkari'nin Şemdinli'ye bağlı Nehri köyünde Şeyh Ubeydullah diye Halidilerden biri vardı. Kendinin Peygamber soyundan geldiğini ilan ederek 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra bölgede bağımsızlığını ilan ederek bir Kürt yönetimi kurdu. Şeyh, vergi sistemini kendilerine göre değiştirmek için devletle pazarlığa oturmak istedi. İkinci Abdülhamit onun bu isteğini ve yönetimini kabul etmedi. Bunun üzerine Şeyh Ubeydullah Nasturilerle ilişki kurdu, 1880 yılında hem Osmanlıya, hem de İran'daki Kaçarlarla savaşacağını açıkladı. Ancak çok geçmeden pes etmek zorunda kaldı ve Medine'ye sürgün edildi. Sürgünden önce Ubeydullah, Başkale'deki İngiltere Konsolos Yardımcısı Clayton'a bir mektup göndermiş, Kürtlük bilincinin halk arasında şekillendirmeye başladığını, Kürdistan'ın bağımsız bir bölge olarak İngiltere tarafından tanınması istemişti.[899]

---

897 R. Kılıç, Osmanlı Devleti'nde Yönetim-Nakşibendi İlişkisi…, s. 110-112

898 Rüya Kılıç, Osmanlı Devleti'nde Yönetim-Nakşibendi İlişkisi…, s. 112-113

899 Ayşe Hür, Osmanlı'dan Bugüne Kürtler ve Devlet, Kürt Milliyetçiliğinin 'Geç' Doğumu, Taraf Gazetesi, İstanbul, 20.10.2008

d) Dördüncü Evre:

1908 yılında İstanbul'ta Kürt Teavvün ve Terakki Cemiyeti kuruldu. Bu cemiyetini başkanı Seyit Abdülkadir, 2. Başkanı İsmail Paşazade Müşir Ahmet Paşa. Başkan yardımcılıklarında ise, Dr. Mehmet Şükrü Sekban, Babanzade Ahmet Naim Bey vardı. Bu cemiyet Erzurum, Musul, Bitlis, Diyarbakır ve Muş'ta şubeler açtı.

Kürt Teavvün ve Terakki Cemiyeti'nin İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle arası iyi değildi. Cemiyet, kendi adıyla, haftalık olarak Süleymaniyeli Tevfik yönetiminde bir gazete çıkarmaya başladı. Bu gazetede Cumhuriyet döneminde Said-i Nursi adını kullanacak olan Said-i Kürdi, Babanzade İsmail Hakkı, Seyit Abdülkadir ve Diyarbekirli Ahmet Cemil yazılar yazmaya başladılar. Cemiyetin amaçları şunlardı:

- Kürdistan'da okullar açılsın,
- Kürt memurların atanması yapılsın,
- Kürtçe resmen kabul edilsin,
- Cemiyetin Kürt mebusları mecliste daha etkin olsunlar,
- Kürdistan'ın ekonomik kalkınması sağlansın.[900]

Peki, Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürdistan denilen bir yer var mıydı? Vardı ama, burası Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da herhangi bir yer değildi. Kürdistan, Kuzey Irak'ın doğusu ve İran'ın batısında, Kuzey Irak ile İran arasında kalan Zağaros dağlarının bulunduğu bölgeydi. Osmanlıda Kürdistan adına herhangi bir idari ve mülki tayin de yapılmamıştı. Bu terimi ancak yeri ve zamanı geldikçe yabancı elçilikler kullanmaya başlamış, hatta Duyun-u Umumiye'nin görüşülmesinde de borçların ödenebilmesi için vergi toplanması tartışılıp kararlar alınırken yine yabancı dayatması ile Kürdistan terimi işin içine sokuşturulmuştu. Daha sonra, yani işgalde Kürdistan terimi yine yabancılar tarafından antlaşmalardaki maddelere eklenmiştir. Niye Doğu Anadolu ya da Güneydoğu Anadolu denmiyor da illa Kürdistan deniliyor? İşte işin püf noktası burası. Hadi diyelim ki, Doğu Anadolu ya da Güneydoğu Anadolu Osmanlılar zamanında kullanılmıyordu. Peki, o zaman vilayet adları zikretsinler. Diyarbakır desinler, Hakkari desinler, Muş desinler, Bitlis desinler. Niye

900 Zeynep Çamsoy, Milli Mücadele Dönemi'nde Kürdistan Teali Cemiyeti (1918-1927), T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 65

illa Kürdistan? Bu da gösteriyor ki, onlar birer yabancı sözcüsü ya da casusuydu. Daha doğrusu Kürt Teavvün ve Terakki Cemiyeti mensupları birer vatan hainiydiler.

Cemiyetin aktif üyelerinden biri olan Said-i Kürdi, 31 Mart Ayaklanması'ndan sonra yeniden Doğu Anadolu'ya geçmiş, bölgede bulunan Kürt aşiretlerinin ileri gelenleriyle görüşmüş, onlarla anayasa, meşrutiyet, hürriyet ve İslam konulu sohbet ve tartışmalara girmiş,[901] bu arada onların Kürtçülük fikriyle şuurlanmalarını sağlamıştır. Çünkü o, Doğu Anadolu'da Arapça, Farsça ve Türkçe eğitimin yanında Kürtçe eğitim de veren bir üniversite açılmasını İkinci Abdülhamit'ten istemiş,[902] bu nedenle tımarhanelik bile olmuştu.

e) Beşinci Evre:

İsmet Paşa, aslen Kürttür. Ailesi Bitlisli ve Kürümoğulları'ndandır.[903] Mustafa Kemal, Cumhurbaşkanı seçilmesine rağmen, Halk Partisi'nin genel başkanıydı ama, bu partiyi evirip çeviren İsmet Paşa'ydı. İsmet Paşa, Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Hükümeti'n başına getirilip Başbakan olmasıyla, bir Halk Parti-Kürt Teavvün İttifakı gerçekleştirmiştir. Atatürk döneminde sırf 102 gün hariç, 14 yıl boyunca başbakanlık yaptı. 3. Dönem hariç, kurulan hükümetlerin başında o vardı. Şeyh Sait'in isyan olayında ihbarda bulunan Cibran aşireti mensubu Binbaşı Kasım bile, aşiret adında da anlaşıldığı gibi Kürttü.[904] Şeyh Sait olayı başladığı zaman 3. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin Bayındırlık bakanı Fevzi Pirinççioğlu Diyarbakırlı bir

901 Süleyman Arıoğlu, İslamcı Basının En Çok Satan Gazetesi: Zaman Örneği, T.C. Marmara Üniversitesi İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 121

902 S. Arıoğlu, a.g.e., s. 121

903 Muhsin Kızılkaya-Halil Nebiler, Dünden Yarına Kürtler, Yurt Yayınevi, Ankara 1991, s. 142

904 Uğur Mumcu, Kürt-İslam Ayaklanması (1919-1925), Tekin Yayınevi, İstanbul 1991, s. 103-110

Kürttü.[905] Bu ittifaka Diyarbakır İstiklal Mahkemesi de dahildi. Çünkü bu mahkemenin üyelerinden biri Ali Saip'ti.[906] Hani, şu Gizik Duran'ın yakalamak isteyip de, onun yerine tesadüfen Misak'ı yakaladığı, Fransızların emrindeki Kozan Jandarma Kumandanı. Onun Revanduzlu Emin Efendi'nin oğlu olduğunu Gizik Duran'dan bahsederken görmüştük. Ali Saip Fransızların emrindeyken sırf kendi insiyatifiyle kurdurmuş olduğu Kürt müfrezesiyle binlerce Türk köylüsüne bir yıl boyunca zulüm yapmış, hatta Hamza adında Çöhmürlü masum bir köylüyü hükümet konağı önünde keyfi bir şekilde başına tabancasıyla ateş edip öldürmüştü. Onun bu görevi sırasında pek çok Türk köylüsü ölmüş, dayaktan kadınlar çocuklarını düşürmüş, pek çok Türk kızının ve kadının namusu kirletilmişti. Çünkü Kürt müfrezesinin başında bulunan Kürt Mirza, Ali Saip ne derse onu uyguluyordu. İsterse Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı olsun. O önceki yaptıklarından sorumludur. 1920 yılında mebus seçilmiş, Konya İstiklal Mahkemesi reisliğine getirmiş, 1923 yılında yeniden Urfa mebusu seçilmiş, bütün bunlar yetmemiş, Diyarbakır İstiklal Mahkemesi üyesi yaparak da ödüllendirmişti. Peki, binlerce Türk köylüsünün hakkı ve hukuku nerede kalmıştı? Yoksa onlar vatandaş değiller miydi?

Kozan'lı köklü Yarımoğulları ailesine mensup Yarımoğlu Emin, Ali Saip'e dair bir şeyler anlattı. Çünkü onu en yi bir biçimde Kozanlılar ve Kozan eşrafı bilir. Bunu yazmadan geçemem:

1926 yılı yılın son aylarında Kozan'ın işlek yerlerine birer beyanname yapıştırılmış. Beyannamede "Ey Müslümanlar! Din gitti, iman gitti. Bu hükümet dinsizliği kabul etti. Artık duracak zaman kalmadı. Önümüzde mebus seçimi vardır. Dindar adamları meclise girdirmezseniz müslümanlık kalmıyor. Hazır olun, çalışın. Bu memleketi dinsizlerden kurtarın" diye yazıyor. Yazıyı kimin astığı bilinmediği için Kozan şehrinde herkes birbirinden şüphelenmeye başlar.

Kozan'da aileler seçim zamanı hep ittifak yaparlar, Ali Saip Ursavaş da bu ittifak da etkili olurdu. O dönemde Ali Saip Hacı Hüseyinli ailesine (Yarımoğulları, Çelik-

905 Fevzi Pirinççioğlu – Vikipedi.

906 Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri (1920-1927), Cilt:1-2, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1988, s. 281

ler, Demiralpler) ve Çamurdanlara karşı cephe alır ve karşı tarafı destekler. Duvarlara asılan yazıyla ilgili şehirde dedikodular yayılır ve ittifak kağıdının ele geçirildiği söylenir. İttifaknamede imzaları bulunan kişiler Müftüzade İzzet Efendi, Demircizade Abdüssamet Efendi, Yarımzade Ahmet Efendi, Çeliklerden İsmail Efendi, Çamurdanlardan Mehmet Zaid gözaltına alınıyor, fakat hiç biri bu suçlamayı kabul etmiyor. Kendilerine yakın olan Türk Ocağı üyeleri ile birlikte hareket edip amaçlarına ulaşmak da suçlamalar arasında. Bu kişiler önce Kozan'dan Adana'ya, oradan da trenle Ankara'ya götürülüyor.

Tutuklanan kişiler olayın arkasında Ali Saip ve Kozan'da onunla beraber hareket eden kimseler olduğunu düşünüyor, fakat idama Ankara'ya gittiklerini de anlıyorlar. Ankara'da İstiklal Mahkemesi'nde yargılanan bu kişilerin hiçbiri suçlamaları kabul etmiyor. Ahmet Cevdet Çamurdan'ın yazdığına göre, Yarımzade Ahmet Efendi dışında kimse korkudan olayı Ali Saip'in yaptırdığını söyleyemiyor. Abdüssamet Efendi'nin yanında çalışan Odacı Hüseyin'den şüphelenirler. Hüseyin yakalanır ve Ankara'ya getirilince korkudan olayı itiraf eder ve o imzaları para karşılığı taklit ettiğini söyler. Olayı tertipleyenleri mahkemeye anlatırlar ve suçlananlar asılmaktan kurtulur.

O dönemde Ali Saip'e yakınlığı olan olayı tertipleyenlerden bazı aileler mahkeme tarafından cezalandırılırlar. Milli Mücadele döneminde hizmet eden bu insanlar İstiklal Mahkemesi'nde haksız yere yargılanırlar. Bu iftiraya ortak olan ailelerde de vatana hizmet etmiş kişiler vardır, fakat Ali Saip'in gücünden yararlanıp bu insanları haksız yere astırmak isterler. Mart 1927 yılında beraat eden Kozan'ın eşrafından olan bu aileler. Kozan siyasetinde etkili rol oynamaya devam ederler. Ali Saip ise Kozan ve çevresinde gelişen toprak paylaşımı olaylarından dolayı sevilmemeye başlar.

Cumhuriyet kurulduktan ve Şeyh Sait İsyanından sonra, Ankara'dan Mustafa Kemal, "*Acaba Kara Hasan Paşa da, Şeyh Sait gibi bana isyan edebilir mi*" diye bir hüsnü kuruntuya kapılır. Ankara gazinosu sahibi Ahmet Efendi'yi Kara Hasan hakkında bilgi toplamak için Adana'ya gönderir. Ahmet Efendi, durumu Adana'dan Ankara'ya bildirir, öyle bir şeyin olmadığını söyler. Mustafa Kemal, "*Bu sefer de git Kara Hasan'ı içkiye alıştır. Sarhoş yap, konuştur. Aklı başında değilken bakalım ne*

diyecek?" der. Çünkü Ankara'ya Kara Hasan'a düşman olanlar tarafından laf uçurulmaktadır. Ahmet Efendi, bu sefer 1930 yılından itibaren Kara Hasan'la iki yıl boyunca portakal ortaklığı yapar, sırf Kara Hasan'ın güvenini kazanmak için. Kara Hasan'ı içkiye alıştırır. Kara Hasan içkili ve sarhoş durumundu iken bile, Mustafa Kemal aleyhinde konuşmaz.[907]

Mustafa Kemal, Kara Hasan'ın sadakatini görünce ona 1932 yılında geniş bir arazi bağışlar. Hatta 15 Şubat 1931'de Dörtyol'a gelmiş, Kara Hasan'ın misafiri olmuş, yemeğini yemiş, soğuk ayranını, peşinden kahvesini içmişti.

Kara Hasan verem olmuştur. Son günleri gelip çatmıştır. Yaylaya çıkmak ister, çıkamaz. Parası da yoktur. Dörtyol'a satılsın diye bir at arabası dolu soğan gönderir. Kara Hasan'ın hatırı için biri 3 lira verip bu soğanları satın alır. Kara Hasan'ın arazisi de kalmamıştır. Bir kaç ay önce tapusuz 350 dönümlük bir yeri çevirmiş, çiftlik yapmıştır.[908] Peki, diyeceksiniz ki, Atatürk'ün verdiği arazi ne oldu? İşte onu bilmiyoruz. Bildiğimiz tek şey var, o da Kara Hasan'ın verem hastalığını tedavi ettirecek parasının bile olmadığı. Adanalı Kasım Bey, Kara Hasan'ın çok yakın arkadaşıdır. O ilgilenir. Kara Hasan'ı muayene eden doktor, veremin ilerlediğini, bunun tedavisinin ancak İtalya'da yapılabileceğini söyler. Adanalı Kasım Bey, 2000 lira bulur, bunu Kara Hasan'a vermek ister. Köylüleri ve akrabaları, o parayı Kara Hasan imkanı yok almaz derler. Adanalı Kasım Bey, Kara Hasan'ın yakın akrabasından birine, o zaman bu parayı sen al, onu İtalya'ya götür der ve gider. Parayı alanlar almış, ama Kara Hasan'ı unutmuşlardır. Kara Hasan 30 Temmuz 1936'da veremden vefat eder.[909] Vefat ederken helalinden kazandığı 3 lira cebindedir. Evlatlarına miras olarak yalnız bu para ve tapusuz çiftlik kalır.

Nizamülmülk Siyasetnamesi'nde kime bir görev verilirse, biri o kimseyi gizlice izlemeli, hakkındaki her şeyi devlete bildirmeli diyordu. Oysa Farisilerde ve Araplarda vardı ama, Türklerde bu gelenek yoktu. Alparslan onun istihbarat teşkilatına

907 K. Aslan, a.g.e., s. 133-134

908 K. Aslan, a.g.e., s. 134

909 K. Aslan, a.g.e., s. 134

karşı çıktı. İstihbarat içe karşı değil, dışa karşı yapılır dedi. Senin dediğini uygularsam az zamanda ne bir kumandan kalır, ne bir vali; onların yerine düşman gelir dedi ve Nizamülmülk'e sen haddini il, çizmeden dışarı çıkma dedi. Nizamülmülk onun bu sözüne rağmen kendince bir istihbarat teşkilatı kurdu. Durumu haber alan Alparslan ona bir rapor uzattı, bak senin için neler söyleniyor, şimdi bunu al, kendi hakkındaki hükmünü ver dedi. Nizamülmülk söz konusu teşkilattan vazgeçti ama, Melikşah hükümdar olunca söz konusu teşkilatı devlet çapında kurdu.[910]

Ya Gizik Duran? Şimdi onu 2010 yılında 82 yaşında bulunun, Cumhurlu köyündeki en küçük oğlu Mustafa Ölmez'den dinleyelim:

- "*Gizik Duranın yeniden dağa çıkış nedeni bu kez dönme Ermeniler olmuştur. Babam dağdan indikten sonra herkes gibi normal bir hayat yaşamak ister, ama rahat bırakmazlar. Yakındaki bir köye Cuma namazı kılmak için giderken üzerine ateş açarlar. Babam bunların kimler olduğunu araştırır, üç tane dönme Ermeni oldukları ortaya çıkar. Gider bu üç dönmeyi karakola şikayet eder. Kendisini öldürmek isteyen bu üç kişi hakkında her hangi bir tahkikat açılmayınca da yeniden karakola gider, 'Siz benim şikayetime bakmazsanız ben kendi şikayetime bakarım' diyerek köye döner, aynı gün o üç dönmeyi de öldürür, tekrar dağa çıkar. Ölene kadar da dağlarda yaşar. Rahmetli babam dağlarda yaşarken zaman zaman müfreze baskınlarına maruz kalır. Her defasında bu baskınlardan kurtulur ve o müfrezenin komutanına şu mesajı gönderir: Ben istesem bu dağlarda hepinizi teker teker avlarım. Şunu unutmayın ki Gizik Duran Türk'e ve Müslüman'a kurşun sıkmaz*."[911]

Düşünüyorum da, yakın tarihimizde buna benzer pek çok misaller var. Harcanan pek çok Gizik Duran'lar var. Neden Gizik Duran, Türk İstiklal Savaşı tarihine bir kahraman olarak geçememiş, ondan bir an bile bahsedilmemiş? Bunun sebebi nedir? Onun maceraperestliği midir? Yoksa devletin bir kusuru mudur?[912]

---

910 F. Öztoprak, Oğuzların İsyanı ve…., a.g.e., s. 359-360

911 Behçet Arslan, Gizik Duran'ın Oğlu Mustafa Ölmez'le Röportaj, Değirmentaş köyü Mustafa Ölmez, http://degirmentaskoyu.tr.gg/Mustafa--Oe-LMEZ.htm

912 Cevdet Akçalı, Yeni Şafak Gazetesi, 4 Eylül 2011 Pazar, cekceli@yenisafak.com.tr.

Ya Arif Oruç?

1893'te Elazığ'da dünyaya gelmişti. Babası Ahmet Efendi Elazığ Vilayet Matbaası müdürü ve mektupçusuydu. Anne tarafından Dimetokalıydı. İdadi'yi bitirdi. 1913'te "**Tanin**"de gazeteciliğe başladı. 1914'te "**Tasvir-i Efkar**"da muhabirlik yaptı. Sofya'da çıkan "**Türk Sedası**" adlı gazetenin başmuharriri oldu. Sofya Ataşesi olarak bulunan Mustafa Kemal'le dostluk kurdu. Balkanlar'dan dönünce "**Tasvir-i Efkar**"da istihbarat müdürü oldu. İşgalde gazetenin sorumlu müdürlüğüne getirildi. İzmir'in Yunan işgaliyle Ege bölgesine geçti. Aydın Zeybekler Grubu içinde bulunarak Milli Mücadele'yle ilgili haberleri dizi olarak "**Tasvir-i Efkar**"da yayınladı. Gazete sahibi tutuklanınca Ankara'ya geçti. 1920'de "**Seyyare-i Yeni Dünya**" gazetesini kurup yayınlamaya başladı. 83. Sayıdan sonra gazetenin adı "**Yeni Dünya**" oldu. Çerkez Ethem olayından sonra Hakkı Behiç Bey'le Sosyalizm yanlısı yazılar yazdı. Demiryolu işçilerini greve çağırdı. Bunun üzerine "**Yeni Dünya**" kapandı. 1921 yılında Komünist propagandası yapmak suçundan tutuklandı. İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı. Suçlu bulunmadı ancak Çerkez Ethem'i desteklemesi nedeniyle ceza aldı. Bu da içeride yattığı günlere sayılarak serbest bırakıldı. "**Yeni Dünya**"yı yeniden yayınlamaya başladı. Bu yayını 1922 yılı ortalarına kadar devam etti. Büyük Taarruzdan önce İzmir'e gitti, burada "**Yeni İzmir**" adıyla bir gazete çıkardı ve Milli mücadeleyi bu gazeteyle destekledi. İzmir'in kurtuluşundan sonra "**Büyük Turan**" adlı gazeteyi yayınlamaya başladı. İzmir Suikastı Girişimi nedeniyle tutuklandı, berat etti. 1929 yılında "**Yarın**" adlı gazeteyi çıkarmaya başladı. Bu gazeteyi kapattılar. "**Mücadele**" adlı gazete çıkardı. 7 Eylül 1931 tarihli sayısını toplattılar. 1933 yılında Bulgaristan'a sürüldü. O, Şumnu'da öğretmenlik yaptı. Türkiye'nin isteğiyle 1934 yılında Arif Oruç Yugoslavya'ya sürüldü. 1937 yılında yurda döndü ve tutuklandı. İdam isteğiyle yargılandı ama, berat etti. "**Son Posta**" ve "**Tasvir**" gazetelerinde 1946 yılına kadar yazılar yazdı. "**Yarın**" gazetesini yeniden çıkardı ama, çok geçmeden kapattılar. 1948 yılında siyaset sahasına adım atmak istedi. Bu nedenle "**Müstakil Türk Sosyalist Partisi**"ni birkaç gemi ustası ve işçisiyle birlikte 19 Eylül 1948'de kurdu. 9 Ekim 1950'de vefat etti.[913] O, Çerkez Ethem'le aynı görüş-

913 Arif Oruç - Vikipedi.

teydiler. Sultan Galiyev Sosyalizmi'ni benimsemişlerdi. Enver Paşa'yı takdir etmekteydiler. İttihat ve Terakkicilik yönleri de vardı. Türkçü ve Turancılardı. Bu vatanın namuslu ve şerefli insanlarıydılar. Milli Mücadele'ye büyük katkıları vardı. Ama kader utansın.

Şeyh Sait Ayaklanmasına destek veren Kürt aşiretlerinden Ankara'ya çekilen destek ve kutlama telgraflarına iştirak edenlerin başında, Nusaybin-Heverki aşireti reisi Haco, Cizre'den Taban kabilesi reisi Reşit, Varazi kabilesi reisi Reşit, Devriye kabilesi reisi Süleyman, Pisri kabilesi reisi İbrahim, Alevkan kabilesi reisleri İbrahim-Mehmet-Musa, Resan kabilesi reisi İbrahim Haso ve Serbitan kabilesi reisi Mehmet, Cizre Belediye başkanı Abdüsselam, Midyat bölgesinden Cenbirit aşireti reisi Hüseyin, Hasankeyf aşireti reisi Şeyh Ahmet, Kesuri asireti reisi Gercüslü Bedrettin, Midyat Belediye Reisi Reşit, Huvergi aşireti reisi Celebi, Resan aşireti reisi Cemil, Mahalmi aşireti reisi Halil, Hisar aşireti reisi İsmail, İrnas aşireti reisi Salih ve İsmail ve Malatya'ya bağlı Besni ilçesi CHP ilçe başkanı Hasan Kemal gelmektedirler.[914]

Ankara-Kürt Teavvün İttifakı da, Lozan'da açıklanması mahsurlu görülen, gizliliğinde ittifak edilen anlaşmalardan biri miydi? Buna bize İngilizler mi mecbur etmiş, anlaşmayı yapan İsmet Paşa'yı Mustafa Kemal her yönüyle kabullenmiş miydi?

Zazalar, Ertuğrul Bey aşireti gibi, kendilerini Cengiz Han önünden kaçarak Anadolu'ya geldiklerini ifade ederler. Zazalar'da Harzemşahların hükümdarı Celalettin Mengiberti hayranlığı var. Hatta onunla birlikte Horasan'dan geldiklerini söyleyenler pek çok.

Selçuklu veziri Sadettin Köpek, Celalettin Mengiberti'nin ölümünden sonra Selçuklu tarafına geçen, uzun yıllar Erzincan valiliği yapan Kayır Han'ı tutuklatmış, onu Pozantı kalesine hapsetmişti. Bereke Han, Küçlü Sengün, Yılan Boğa ve Saru Han adlı Harzemli beyleri de tutuklatmak için asker gönderdiğinde bu beyler 40 bin kişilik Harzem atlısıyla Amasya, Sivas, Kayseri ve Niğde iktalarını bırakarak Urfa'ya

914 Mahmut Gologlu, Devrimler ve Tepkileri (1924-1930), Ankara 1972, s. 106-107

çekilmiştiler.[915] Söz konusu Harzemlilerin Babai isyanlarında da rolü bulunabilir. Daha sonra bu Harzemli askerler 70 bin kişilik Yağmacı Oğuzlar'ın beyi Türkmen Duduoğlu'ya birlikte hareket ederek,[916] Kösedağ'dan sonra ilerleyen Moğollara karşı koymuş, uzun süre onlara kök söktürmüşlerdir.[917] İşte, Zazalar'ın Sadettin Köpek denen melunun hışmına uğrayan o Harzemliler olma ihtimali büyüktür. Dr. Rıza Nur da bu kanaattedir. O, "Dersimli Zaza Türklerinin 'Kürt' olmadığını ve bunların büyük bir bölümünün Harzemli Sultan Celalettin taifesi olan Türkler olduğunu" belirtmektedir.[918] Aynı bilgiyi Yiğit Ulaş'ın Röportaj yaptığı Dersimli Ersin Aybar ve Hıdır Ulaş da söylemekte, kendilerinin Horasandan geldiklerini, Türkmen olduklarını ifade etmektedir.

Tunceli'nin Hozat-Ovacık yolu üzerinde, 2000 m.'lik rakımda Sarı Saltık Ocağı bulunmaktadır. Halen ziyaret edilmektedir.[919] Saru Saltuk ve bu ocak Dersim'in vicdanıdır.[920] Ahmet Yurt Dede'ye göre, Saru Saltuklular Erzincan, Gümüşhane, Erzurum ve Sivas'a kadar yayılmışlardır.[921] Tunceli'de herkesin saygı gösterdiği ve evliya olarak nitelendirdiği Seyit Temiz[922] Ağuiçen olarak da tanınır. Lokman Perende'nin torunuymuş.[923] Ona Karadonlu Can Baba da denir[924] ama, bu kişi Seyit

---

915 F. Öztoprak, Oğuzların İsyanı…, a.g.e, s. 71-72

916 F. Öztoprak, Oğuzların İsyanı…, a.g.e, s. 130

917 F. Öztoprak, Oğuzların İsyanı…, a.g.e, s. 307

918 Hayri Başbuğ, İki Türk Boyu: Zaza ve Kurmanclar, http://turkcutoplumcu.org/dosya/ikiturkboyu.PDF

919 Tunceli Valiliği, Tunceli İl Yıllığı, Tunceli 2012. s. 299

920 Baki Sarısakal, Tarihte Dersim Ayaklanmalı ve Seyit Rıza, s. 5 http://www.bakisarisakal.com/tarihtedersimayaklanmalariveseyitriza.pdf

921 Dr. Yaşar Kalafat, Sarı Saltuklular, Dr. Yaşar Kalafat İnternet Sitesi, http://www.yasarkalafat.info/index.php?ll=newsdetails&w=1&yid=135

922 Tunceli Valiliği, a.g.e., s. 297

923 Tunceli Valiliği, a.g.e., s. 297

924 Y. Kalafat, a.g.y.

Temiz'in kardeşi Seyit Can[925] olarak gösterilir. Seyit Temiz'in Seyit Mençek'in dahil olduğu dört oğlu olmuş.[926] Ancak Seyit Temiz'in Koca Seyit adında bir oğlu da ocak kurucusu olarak gösterilir.[927] Dersim'den Elazığ da dahil, birçok ilden, Sivas'tan bile Karadonlu Can Baba Tekkesine ziyaretler yapılır ve hürmetler sunulur. Dersim'de Baba Mansur Ocağı vardır. Mazgirt ilçesi Darıkent denen Muhundu beldesindedir. Baba Mansur, Hacı Bektaş Veli'den 200 yıl önce düşmanlarından kaçıp Muhundu'-ya gelmiş, bir süre mağarada saklanmış, sonra Muhundu'da kendine bir ev yapmış, geçimini temin etmeye başlamıştır.[928] Baba Mansur'un 1041 yılında Güneydoğu Anadolu'ya Hakkari'den giren Yabgulu Kızıl Oğuz beylerinden Oğuzoğlu Mansur olma ihtimali vardır. Çünkü 1047'de Diyarbakır kalesinde Buka Bey öldürüldükten sonra,[929] 1062 yılında Anasıoğlu Bey'den İsulu Bey diye Ergani'den başlayan Fırat seferinde haber alınmış[930] ama, ondan haber alınamamıştı. Dersim'de Kureyşan Mahmut Hayrani Ocağı da vardır. Bu ocak Nazimiye ilçesinin Düzgün Baba Dağı civarında, Büyük Köyü'nde bulunmaktadır.[931] Mazgirt ilçesi İsmaili köyünde Şeyh Çoban Ocağı vardır. Moğol işgali sırasında Hozat ilçesi Koru köyüne gelmiş, Sarı

925 Tunceli Valiliği, a.g.e., s. 297

926 Soy Şecere, Ağuiçen, Karadonlu Can Baba Kültür ve Yaşatma Derneği, 12 Şubat 2013 16:09, http://www.aguicendernegi.org/site/index.php?option=com_content&view=article&id=50&Itemid=29

927 Doç. Dr. Harun Yıldız, Amasya Yöresi Alevi Ocakları, Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi, Cilt, 4, Sayı 19, Güz 2011, Ordu, s. 235

928 Tunceli Valiliği, a.g.e., s. 297

929 F. Öztoprak, Oğuzların İsyanı…, a.g.e,, s.32

930 F. Öztoprak, Oğuzların İsyanı…, a.g.e,, s. 33-34

931 Tunceli Valiliği, a.g.e., s. 298

Saltık'ın bir süre yanında kalmıştır.[932] Düzgün Baba Mahmut Hayrani'nin oğludur.[933] Bu sözünü ettiğimiz adlarına Ocak kurulanların hepsi Türktür. Bunlar Türkmenler ya da Oğuzlar olarak da adlandırılır.

Şimdiki CHP genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, bu partinin başına geçince kendisiyle yapılan röportajda "*Kureyşan, aynı zamanda, Aleviliğin en önemli ocaklarından biri. Ailemin Horasan'dan geldiği söyleniyor. Konya Akşehir'e yerleşiyorlar. Ailenin büyüğü Seyyit Mahmudi Hayrani'nin türbesi orada. Rivayete göre, Şah İsmail'le Yavuz Sultan Selim arasındaki savaştan sonra bunlar Adıyaman, Malatya ve bir kolu da Dersim'e, Tunceli'ye gidiyorlar. Türkmen boyu bunlar*"[934] demişti. Peki, Sayın Kılıçdaroğlu, Dersimliysen, Dersimlilere karşı Kürtlerle ittifak haline girmiş, binlerce Dersimlinin kanını dökmüş CHP'nin başında ne işin var? Halen bu Tunceliler de varıp CHP'ye oy veriyor. İşin doğrusunu bakarsan, CHP'nin orada en zayıf parti olması gerek. Mantık bunu gerektirir ama, öyle olmuyor. Siyaset bir yönde ters döngü demektir. Kamer Genç Dersiml, yani Tucelilidir. Ama TBMM'de Atatürk'e ve Türk milletine tek laf söyletmeyen adam bu. O her seferinde de Tunceli'den milletvekili seçilir.

Ayrıca Kılıçdaroğlu'nun başındaki CHP, Kürtlere yeni bir statü kazandırma peşindedir.[935] CHP milletvekili Hülya Güven, "*bizde PKK sorunu var. Askerlerimiz şehit oluyor. Her iki taraftan da şehitlerimiz oluyor*" diyerek PKK'lıları şehit mesabesinde görmektedir.[936] Günümüzde "*Hakkari'de BDP ile beraber miting yapan bir*

---

932 Tunceli Valiliği, a.g.e., s. 299

933 Baba Mansur Ocağı, Genç Aleviler Harekatı, http://www.gencalevilerharekati.de/Inanc/ocaklar.htm

934 Kemal Bildirici, Kılıçdaroğl,u Kemal Bey anlatıyor. 30 Haziran 2010, http://www.farukbildirici.com/index.php?Did=198

935 Cengiz Çandar, Dağdan İniş-PKK Nasıl Silah Bırakır? Kürt Sorunu'nun Şiddetten Arındırılması, TESEV Yayınları, İstanbul 2011, s. 100

936 CHP'li vekil, PKK'lılara "şehit" dedi. http://www.kemalistler.net/manet/348-chpli-vekil-pkkllara-ehit-dedi.html

CHP"[937] Cumhuriyetin ilk döneminden başlayıp devam eden Tek parti-Kürt ittifakının gelenekçiliğini devam ettirmektedir. Durumun farkında olan Recep Tayyip Erdoğan, "*CHP papağan gibi BDP'yi tekrarlıyor*" diyor.[938]

2) Kürdistan İşçi Partisi (PKK):

Kahramanmaraşlı çok dürüst, oldukça da yiğit bir arkadaşım vardı. Birlikte aynı iş yerinde çalışmıştık. Bir sohbet esnasında o anlattı. Onun ağzından anlatayım: 1979 yılıydı herhalde. Van gölünün batısında bir şantiyede çalışıyordum. Pikapla gidiyordum. Yolda silahlı iki genç bana dur dedi. Yaşları 25-30 civarındaydı. Silah doğrulmadılar. İşaret ettiler. Ben durmak zorunda kaldım. Nereye gittiğimi sordular. Ben de söyledim. O zaman bizi al, ineceğimiz yerde söyleriz, arabayı durdurursun dediler. Yol üzerinde bir yerde indirdim. Aradan yıllar geçti. PKK olayları başlamıştı. Şimdi o gazete tam anlamıyla aklımda yok. O gençlerden birini resminden tanıdım. Bu arkadaşımın anlattıklarına göre, 1980 yılından önce, 1979 yılında Süphan dağları civarında PKK'ya eğitim verilmeye başlanmış. Bir şey ne kadar gizlenirse gizlensin, zaman o olayı muhakkak bir yerinden, ucundan bile olsun, gün yüzüne çıkarır. Çünkü tabiatın kurul ve kanunu budur. Şimdi ilmi bir çalışmayla PKK'nın kurucusuna gelelim.

a) Apo Kimdir?

Abdullah Öcalan, 1948 doğumluydu. Yedi kardeşin en büyükleriydi. İlkokulu Urfa'nın Saylakkaya İlkokulu'nda okudu. Bu köy eskiden bir Ermeni köyüydü. Ama Ermeniler Saylakkaya'da göçertilmiştiler. Onlardan kimse kalmamıştı. Kalanlar var ise Müslüman olanlardı. O bu köyde 5 yıl öğrenim görmüştür. Köy bir Türk köyü haline gelmişti. Köydekiler Türkçeden başka bir dil kullanmıyordular. Çevrede Kürt köyleri de vardı. Onlar Kürtçe konuşuyordu. Türk köyleri de vardı. Onlar Türkçe konuşuyordu. Apo'nun, Abdullah Öcalan'ın köyü Kürtçe konuşuyordu. Onun ailesi

937 Türkiye'nin Haber Sitesi pressturk, 'Ellerini öpüp, üç kuruş harçlık alacaklardı' 5 Eylül 2012

938 Türkiye'nin Haber Sitesi pressturk, a.g.h. yazısı

huzursuz bir aileydi. Sürekli kavga yapıyordular. Anası baskındı. Babası halim biriydi, ihtiyar ve sessizdi. Baba denge unsuru olarak evlatlarını, bilhassa Apo'yu yanına almak için çabalıyordu. Ana evlatlarını kavgacı bir ruhla yetiştirmek istiyordu. Ama, Apo'nun karakteri buna müsaade etmiyordu. Bu yüzden o, anasından çok azar işitti. Hatta ona kimi zaman ekmek bile vermemeye başladı. Çünkü Apo kavgacı biri değildi.

Apo zaman zaman arkadaşlarından dayak yedi. Anası onu bu haliyle görünce kızdı. Dayak yiyorsun ama, karşılık vermiyorsun, böyle evlat olmaz olsun, dedi. Onu sürekli intikam almaya sevk ediyordu. Apo bunu bir türlü kabullenemiyordu. Anasının dediğini yapmak istiyor, kavgaya giriyor ama, dayak yiyip çıkıyordu. Çok taş yemiş, kafası atılan taşlarla çok yarılmıştı. İşte Apo'nun sonraki kişiliğinin oluşmasında bu çocukluk dönemi önemlidir. Baskıcı bir anaerkil aile ortamında yetişen o, örgüt lideri konumuna geldiğinde, etkilerini psikolojik olarak kendini gösterecektir.

Parti Tarihi dokümanını karıştırdığımızda Öcalan'ın analizi karşımıza çıkar. Çocukluk dönemi onu şekillendirmiştir. Ve karşımıza gizli bir parti lideri belirir. Bu ise karizmatik ve önder kişilik sergilemektedir. Onun yapısı isyancı bir ruha sahiptir. Bu nedenle taşlı ve sopalı bir kavga sonucu köyünü terk eder ve Tabu Kadastro Meslek Lisesi'nde okumak için Ankara'ya gelir.

Apo'yu şehir hayatında ilk etkileyen şey Atatürk heykelidir. Bunun etkisini uzun bir süre üzerinde taşır. [939] Bu arada namaza başlar. Arada sırada Necip Fazıl'ın konferanslarına katılır.[940]

PKK 1978 yılında kurulup faaliyete geçmesine rağmen, bunun öncesi vardı. 7 Nisan 1973'te Çubuk Barajı'nda yapılan toplantı PKK'nın kuruluşunun ilk adımını teşkil eder. Apo, Kemal Pir ve Haki Karaer'le aynı evde kalmaktadır.[941]

---

939 Türkmen Töreli, PKK Terör Örgütü (Tarihsel ve Siyasal Gelişim Süreci Bakımından İncelenmesi) 1978-1998, TC. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, s. 49-50

940 T. Töreli, a.g.e., s. 51-52

941 T. Töreli, a.g.e., s. 52-53

Kemal Pir dendi de bir anımı anlatayım:

1974-1975 öğretim yılının ilk başlarında DTCF'de 2. Sınıf öğrencisiydim. Hukuk Fakültesi'de Komünistler tarafından linç edilme durumuyla baş başa kalan hemşerim Cemalettin Coşkun, imtihana girip kaydını bu fakülteye aldırmıştı. Onunla ben sürekli beraberdik. Aynı yurtta beraber kalıyor, birlikte okula geliyorduk. Kemal Pir, DTCF'de öğrenciydi. Orta boylu biriydi. Kara bir suratı vardı. Hafif kıvrık burnu onun en önemli bir özelliğiydi. Bu burun tam bir Osmanlı burnuydu. Fransızca derslerine beraber giriyorduk. Yanında kısa boylu, Stalin bıyıklı bir arkadaşı vardı. Herhangi bir sürtüşmemiz olmadı. O, Cemal'le benim ülkücü olduğumu biliyordu. İkimizden çekinirdiler. Bir gün en üst katta bir ülkücüyü yakalamışlar. Balkondan aşağı atacaklardı. Sanırım içlerinde Apo da vardı. İç binadaydı. Polis kapıyı tutmuştu. Yukarı kimseyi bırakmıyordu. Neyse ki, atmadılar. İkinci sınıftaydım. Birbirbuçuk ay geçtikten sonra, DTCF'yi bırakıp Başkent İktisada girdim.

Öcalan, daha sonra Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği (ADYÖD)'ni, peşinden Doğu Devrimci Kültür Derneği (DDKD)'ni kurar. Bu dernekte Cemil Bayık, Kesire Öcalan, Şahin Dönmez, Kemal Pir ve Haki Karaer vardır. 1975 yılında ADYÖD kapanır. 1976 yılında Murat Karayılan da onlara katılır. Güneydoğu Anadolu'ya geçerler. Ankara Dikmen'de bir toplantı daha yaparlar, karar alırlar. Bütün amaçları diğer arkadaşlarının da bölgeye intikalidir. O toplantıdan sonra bunlara Apocular adı verilir. Şemdin Sakık da aralarına katılmıştır.[942] 1976 yılında fikirlerine ait ilk manifestoyu yazıp yayınlarlar. Yazanlar Abdullah Öcalan ve Hayri Durmuş'tur.[943]

Apo, 1977 yılında Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'ya iki aylık bir seyahat yapar. Vardığı yerlerde 50-60 kişilik toplantılar yapar. Bu seyahati sırasında arkadaşı Haki Karaer, Antep'te öldürülür. O yıl kurulmamış partinin programını tek başına yazar.[944]

---

942 T. Töreli,, a.g.e., s. 53-54

943 T. Töreli,, a.g.e., s. 54

944 T. Töreli,, a.g.e., s. 55-5 6

b) PKK

28 Kasım 1978'de Lice'de ilk kongrelerini yaparlar. Bu kongreye Abdullah Öcalan, Cemil Bayık, Şahin Dönmez, Mehmet Hayri Durmuş, Mehmet Turan, M. Cahit Şener, Ferzende Tağaç, Ali Haydar Kaytan, Mazlum Doğan, Hüseyin Topgüder, Ali Gündüz, Sakine Cansız, Kesire Yıldırım, Abbas Göktaş, Abdullah Kumral, Faruk Özdemir, Duran Kalkan ve Ali Çetiner katılmıştır. Merkez komite, Şahin Dönmez, Mehmet Karasungur, Cemil Bayık, Mazlum Doğan ve M. Hayri Durmuş'tan oluşmuştu. 29 Temmuz 1979'a kadar dar bir kadroyla çalışan örgüt, bu süre zarfından faaliyetlerini kamuoyundan gizledi.[945] Ne yaptılar, nelerle uğraştılar, bilinmiyor. Ancak Mayıs 1979'da Şahin Dönmez Elazığ'da tutuklanmış, onunla birlikte pek çok örgüt elemanı gözaltına alınmış, o sırada Diyarbakır'da bulunan Apo yakalanmaktan kıl payı kurtulmuş, 4 Temmuz 1979'da Suriye'ye geçmiş, Suriye'den Lübnan'a geçerek Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'yle temas kurmuştur. O burada PKK'nın eğitimi için kamp çalışmalarını organize eder.[946] Nisan 1980'de PKK'lı bir grup Türkiye'ye giriş yapar, Adıyaman, Sason ve Tunceli'de üstlenirler. Ancak 12 Eylül Darbesi onları etkiler. Bir kısmı yeniden Suriye'ye geçer, kalanlar faaliyetlerine devam eder. Türkiye'de aranan 300 kişilik Komünist militan onlara katılmıştır. Bunlar 1982 yılına kadar FKÖ'nün kamplarında eğitimlerine devam ederler [947] PKK'lılar İsrail ordusunun Lübnan'ı işgalinde Filistinlilerle birlikte Yahudilere karşı savaşırlar. 12 PKK'lı ölür. Örgüt Beka Vadisi'ne yerleşir. Suriye yönetimi onları uzaktan takip etmektedir. Türkiye'ye karşı mücadelede samimi olduklarına kanaat getirince PKK'yı Şam'a davet ederler. Apo ve örgütüne burada yer tahsis ederler, Suriye'deki Kürtler arasında propaganda yapmalarına da izin verirler.[948]

945 T. Töreli,, a.g.e., s. 5 6

946 T. Töreli,, a.g.e., s. 58-61

947 T. Töreli,, a.g.e., s. 61

948 T. Töreli,, a.g.e., s. 63-64

1983 yılında PKK'lı sayısı 400'ü bulmuştur. İlkin 50 kişilik bir grup, sonra 15'er kişilik gruplar halinde sınırdan geçip Hakkari, Siirt, Şırnak, Batman, Mardin, Diyarbakır, Bingöl, Tunceli, Urfa, Gaziantep ve Adıyaman'a dağılmışlardır. Bu militanlar dağlarda yaşıyor, köylerde halktan yüz bulamadıklarından barınamıyordular.[949]

1984 yılında Kürdistan Kurtuluş Birliği adında PKK'ya bağlı bir örgüt, Mayıs ayında Güneydoğu Anadolu'ya geçmiş, 15 Ağustos 1984'te Eruh ve Şemdinli baskınlarına imza atmıştır.[950] Ancak bir yıl önce 400 kişi olan PKK'lı sayısının bu yıl 5000'e kadar yükseldiğine dair haberler alınmaktadır, PKK Türkiye'ye karşı silahlı mücadelenin başladığını bütün dünyaya duyurmaktadır.[951] Eruh Jandarma Birliği'nin basıp 1 askeri öldüren, 13 kişiyi yaralayanlar, jandarmaların silah ve cephanelerini bir kamyona yükleyerek, kayıp vermeden kaçmışlardır.[952] PKK bu başarısından sonra 21 Mayıs 1985'te Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi (ERNK)'yi kurdu,[953] ancak 1984 yılında 28 kayıp veren PKK bu yıl 100 kayıp verecektir.[954]

PKK, 1986 yılında yoğun saldırıya geçti. Bu saldırılarda 200 kadar asker-sivil öldürdüler. Uludere ilçesindeki 12 güvenlik görevlisinin öldürülmesini ERNK üstlenmişti. Bu örgütün komutanı Mahsun Korkmaz Siirt'te bir çatışmada öldürüldü.[955] 25-30 Ekim 1986'de Lübnan'de PKK'nın bir kısım üst yöneticileri tasfiye edilmiş, yerlerine Halil Kaya, Şemdin Sakık, Şah İsmail Al, Nizamettin Taş, Halil Ataç, Haydar Altun, Şahin Baliç, Cemil Işık, Şehmus Yiğit, Müslüm Durgun ve Cihangir Hazır adlı kişiler getirilmiş, yapılan kongrede bazı kararlar alınmıştır ki, şunlardır:

- HERK lağvedilecek, yerine Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu (ARGK) kurulacak, bu orduya militan savaşçı temini yapılacaktır,

---

949 T. Töreli,, a.g.e., s. 69

950 T. Töreli,, a.g.e., s. 70

951 T. Töreli,, a.g.e., s. 70

952 T. Töreli,, a.g.e., s. 71

953 T. Töreli,, a.g.e., s. 72

954 T. Töreli,, a.g.e., s. 73

955 T. Töreli,, a.g.e., s. 73

- Köy korucuları öldürülecek, onların ve yakınlarının evleri kundaklanacak, malları yağmalanacaktır,
- Helve Kampı Mahsun Korkmaz Akademi haline getirilecek,
- Botan, Garzan, Orta Eyalet, Serhat, Dersim, Mardin ve Güney Batı eyaletlerindeki faaliyetlere ağırlık verilecek,
- Örgüt İçi İstihbarat ve Örgüt Dışı İstihbarat birimleri kurulacak,
- Hapishanelerden firarlar sağlanacak, tahliye olanlarla ilişki kurulacak.[956]

Mart 1988'de PKK'ya büyük darbe vurulmuştur. 20 kişilik bir PKK grubu Nusaybin ilçesi Girneli yakınında imha edildi. Çatışmada 3 asker öldü, 10 asker yaralandı. Bu olay üzerinden bir ay geçmeden PKK'lılar üç ayrı saldırı düzenleyerek 27 kişi öldürdüler.[957]

c) Halepçe Katliamı:

Irak yönetimi 1988 yılında Kuzey Irak bölgesindeki Kürtler üzerine yoğun operasyonlara başlamıştı. Bu operasyonlar çerçevesinde 16 Mart 1988'de Halepçe kasabasına kimyasal bombalar attılar. Binlerce insan öldü. Halk evlerini, eşyalarını bırakıp Türkiye'ye ve İran'a kaçışmaya başladı. Bu halkın yolu PKK'lılar tarafından kesildi. Onların ellerindeki silahları ve cephaneyi aldılar. PKK Halepçe Katliamı sonucu binlerce silaha ve on binlerce mermiye sahip oldu. Bu sırada KYB lideri Talabani, Haziran ayında Washington'a gitti, ABD'li yetkilerle görüştü. O burada "*Türkiye'nin Irak ile işbirliği yapması halinde, kendi örgütünün de Türkiye aleyhtarı örgütlerle işbirliği yapmasının doğal karşılanması gerektiğini*" söyledi. Türkiye, Talabani'nin sözlerine Büyükelçi İnal Batu aracılığıyla büyük tepki gösterdi.

Milliyet gazetesinde Mümtaz Soysal, Körfez'e yönelik Sovyetler tehdidine karşılık ABD'nin bölgede bir Kürt Devleti kurmak istediğini yazdı. Tercüman gazetesinde Fahir Armaoğlu, Talabani'nin ABD'yi ziyaret ve görüşmesinin PKK'lılara bir

956 T. Töreli,, a.g.e., s. 74-75

957 T. Töreli,, a.g.e., s. 90-91

mesaj niteliğinde olduğunu belirtti. Hürriyet gazetesi Talabani'nin Türkiye'ye düşman bulunduğunu ifade etti.

Özal, sınırı sığınmacılara açtı. PKK onların bıraktığı dağ köylerine yerleşmeye başladı. Çok geçmeden Irak Kürtleri PKK'yla her şeyi unutup anlaşmak zorunda kaldılar. Bu ise örgütün Kuzey Irak'ta daha çok güçlenmesini sağladı.[958]

Eylül-Ekim 1989 Van-Çatak, Şırnak-Beytüşşebap ve Tahtareş kayalıklarında yapılan 1. Konferans toplantısını yeterli bulmayan PKK, 18 Kasım 1989'da yeniden toplanmış, Botan'ı 1990 yılından itibaren kurtarılmış bir bölge olarak kabul edeceğini açıklamış, kitle gösterilerine ağırlık verilmesi, mahalli idarelerin çalışmaz hale getirilmesi veyahut ele geçirilmesi, savaşın diğer yerlere de kaydırılması gibi kararlar almıştır.[959]

d) Köylerin Boşaltılması:

Türkiye'de, 1984 yılından itibaren Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan,[960] önemli sayıda insan, özellikle köylüler, kırsal alandaki yerleşim yerlerinden göçe zorlanmış,[961] bu yerler uzun süre boş bırakılmıştır. Göçler toplu halde yapılıyor, ani ve hızlı olarak gerçekleştiriliyor,[962] kendilerine yerlerini terk etmeleri karşılığı hiçbir şey verilmiyor, vardıkları yerlerde onlara derme çatma da olsa bir barınak ya da herhangi bir konut gösterilmiyordu. Oysa bu insanların elinden hiçbir şey yoktu. Tek geçim kaynakları tarımcılık ve hayvancılıktı. O da ellerinden alınmıştı. Kente göç ettirilen bu köylüler iş bulabilecek kapasiteye sahip değildiler. Öyle bir becerileri de yoktu. Zaten kentlerde iş imkanları kısıtlıydı. Bir tanesi

958 T. Töreli,, a.g.e., s. 94-96

959 T. Töreli,, a.g.e., s. 94-96

960 Yrd. Doç Dr. Yelda Sevim, Terör Mağdurları: Geriye Göç Çözüm mü?, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, Cilt: 1, Sayı 1, Ankara 2009, s. 18

961 Y. Sevim, a.g.m., s. 20

962 Y. Sevim, a.g.m., s. 20

bile düzenli gelir getiren iş bulamadı. Maddi sıkıntılarının yanında en büyüğü konuttu. Sosyal ve psikolojik sıkıntılar baş gösteremeye başladı. Yeni çevreye de uyum sağlayamıyordular. Yıllar böylece geçti. Bunlar eski yerleşim yerlerine dönmek için can atmaya başladılar.[963] 1990 nüfus sayımı sonuçlarına göre, TBMM raporunda Ohal Valiliği'nin vermiş olduğu bilgilere dayanılarak, 1997 yılına kadar 905 köy, 2523 mezranın boşaltıldığı, göç ettirilenlerin sayısının 378.335 olduğu (8 Ağustos 2005'te bunun 939 köy, 2019 mezra, göç ettirilen nüfus ise 355.803 söyleniyor, yani bilgiler tutarsız) belirtilmesine rağmen, 1990 nüfus sayımına baktığımızda 1985 yılıyla 1990 yılı arasında 540.821 kişi KDRP illerinden şehirlere göç etmiştir.[964] Zaten bunun saklanacak yönü kalmamıştır. Deniliyor ki: Bu yer değiştirmeler Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, kırsal kesimlerden kentlere doğru olmuş, nüfusun önemli bir kısmı şehirlere göç ederek, buralarda başlarını sokacak bir yer aramış, gecekondularda, sağlıksız çevre şartlarında, iş ve gelir kaynaklarından da yoksun olarak hayatlarını devam ettirmek durumunda kalmışlardır.[965]

"*Kırsal bölgelerde yaşayanlar, geleneksel ve kapalı yaşam biçimleri nedeniyle, yaşadıkları bölgelerden ayrılamamışlardır. Güvenlik nedeniyle zorunlu göçe maruz kalan kişiler, daha güvenli olduğu düşünülen şehir merkezlerine yerleştirilmeye çalışılmıştır*"[966] ama, 1983 yılında köylerde barınamayan, köylülerden yüz bulamayan, bir halk tabanından yoksun kalan 300 kişilik PKK, 1984 yılının Eruh ve Şemdinli baskınları sırasında 400 kişiyken, bu olaylardan sonra OHAL valiliğince bir anda ve hızla başlatılan köy ve mezra boşaltılmaları sırasında, sayı olarak bir anda 5000 kişiye yükseliyor.

963 Y. Sevim, a.g.m., s. 20-21

964 Tesev, Türkiye'de Ülke İçinde Yerinden Edilme Sorunu: Tespitler ve Çözüm Önerileri, s. 6

965 Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu: Kentleşme Şurası 2009, T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Ankara-Nisan 2009, s. 21

966 Yrd. Doç. Dr. Aytekin Sır-Dr. Yener Bayram-Mustafa Özkan, Zoraki İç Göçün Ruh Sağlığına Etkileri Üzerine Bir Ön Çalışma, Klinik Psikiyatri Dergisi, 1998/2, Ankara 1998, s. 84

Köylerden ve mezralardan boşaltılan binlerce, on binlerce köylüye, birine bile kalkıp al şu parayı, vardığın zaman şehirde mağdur olma, hiç olmazsa başını sokacak bir ev bul, iş bulana kadar yiyeceğini temin et, ihtiyacını gider denerek bir miktar para da verilmiyor. Bunlar apar topar toplanıp kentlere sevk ediliyor. Sevkiyat nasıl yapılıyor, onu da bilmiyoruz. Masrafı köylüye mi ait, o yönde de bir bilgi yok. Ancak parası olmayan köylü kentlere gidemeyeceğine göre, bu sevkiyatı devlet üstlenmişe benziyor. Köylüler şehirlere götürülüp bırakılıyor, yani Allah'a emanet. Peki, bu köylü ne yapacak, nerede kalacak, ne yiyecek, nasıl yaşayacak. Bir tanıdıkları bile yok. Ama buluyor işte. Kentin varoşlarına yerleşiyor. Ne yiyorsa yiyor, nasıl yaşıyorsa yaşıyor. Ama uzun bir süre bunun acısını çekmiş anlaşılan. "*İnsanlar, yaşadıkları olumsuz olayları bastırma eğilimindedirler. Ancak karşılaştıkları devamlı olumsuz yaşantılar nedeniyle bu olayları yeniden yaşamak veya tekrar tekrar anımsamak zorunda kalmaktadırlar.*"[967] Evsiz kaldığı zaman, gözünün önüne onu bu hallere düşüren devlet geliyor, kinleniyor. Yiyecek bir şey bulamadığı zaman, evlatları aç kaldığı zaman, onlara verecek bir şey bulamadığı zaman, yine gözünün önüne bu hallere düşmelerine neden olan devlet geliyor, kinleniyor. Elektriği yok. Suyu yok. Doğru dürüst elbisesi yok. Çocukları yırtık pırtık içinde. Bu nedenle "*Göç sonrasında kişiler, birçok şeylerini kaybetmenin etkisiyle kendilerine olan güvenlerini yitirebilirler. Sosyal izolasyon ve kendine güvendeki azalma, göçmenlerde saptadığımız kişiler arası duyarlılıktaki artışın nedenleri olabilir.*"[968] Şehirliler gözünün önüne geliyor, onların rahat hayatına bakıyor, aklına devlet geliyor, kinleniyor. Bu insanlar bulundukları yerde bir dayanışma, birlik beraberlik içerisine giriyor. "*Terör nedeniyle kimden nasıl zarar geleceğini kestiremeyen göçmenlerin çevrelerine karşı güvensizlik duygusu içerisinde olması doğaldır. Bu durum çeşitli çalışmalarda ortaya konmuştur.*"[969] O güne kadar Kürtçe konuşmayan köylüler, aradan bir az zaman geçiyor, bir bakıyorsunuz, Kürtçe konuşmaya başlıyorlar. Kürtleştirilme böyle başlıyor. Yavaş yavaş içlerinde PKK elemanları beliriyor, onları devlete karşı kışkırtıyor. Zaten durumları kışkırtılmaya müsait. "*Göçün kendisinin,*

967 A. Sır-Y. Bayram-M. Özkan, a.g.m., s. 87

968 A. Sır-Y. Bayram-M. Özkan, a.g.m., s. 87

969 A. Sır-Y. Bayram-M. Özkan, a.g.m., s. 86

hastalıkların oluşmasında başlı başına bir faktör olmadığı, çevresel faktörlerin değişikliğinin de göçmenin ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği açıktır. Önceki çevreden ayrılma biçimi ve yeni çevreye uyum yeteneği ruhsal hastalıklar için önemli faktörlerdir."[970] Bu nedenle şehirlerde o güne kadar varlığından eser olmayan Kürtçü Hareket böylece başlamış oluyor. Söz konusu durum bir yerde değil, yerlerinden iradeleri dışında sürgüne edilen köylülerin vardıkları her yerde böyle oluyor.

Halaçoğlu, günümüzde ortaya bir laf atıp, PKK'lıların % 80'i Ermeni'dir dedi.[971] Bu tür propaganda amaçlı siyasi demeçler Türkiye'nin değil, ABD'nin ekmeğine yağ sürer ve onların amacına hizmet eder. PKK, Kürdistan İşçi Partisi adından da belli olduğu üzere, bir Kürt terör örgütüdür. Bunların içinde 2-3, hatta 5-10 Ermeni olabilir. Onların olması demek PKK'yı ne % 80 Ermeni yapar, ne de bir Ermeni örgütü yapar. PKK'nın ASALA'yla işbirliği yaptığına dair iddialar Özal zamanında da ortaya atıldı. Bunu birçok gazete yazdı. Bir faydası oldu mu? Hayır! Terör örgütü gittikçe daha güçlendi. Bu işler ısıtıp ısıtıp piyasaya sürmekle olmaz. Demek ki o tür siyasi propagandalar boş. Vehbi Dinçerler diyor ki:

Özal, MİT'e emretmiş, diasporanın önde gelen *"zatını Brezilya'da buldurup temasa geçmiş. Konuşmalar neticesinde, onu 1915 konusunda da ikna etmiş. Türkiye'ye geri dönmeye çağırmış. Gelin sorunu birlikte çözelim demiş. O zat da Özal'a inanmış, hatta sevdalısı olmuş. Her ortamda Özal'ı ve siyasetini savunuyordu. Bana 'Özal, en önemli dünya liderlerinden biri olacak' diyordu. Sonradan öğrendim ki Özal, böyle onlarca etkili Ermeni ile temasa geçmiş, hatta birçoğuyla Amerika'ya düzenlediği ziyaretlerinde görüşmüş*."

Özal, Ermenileri Türkiye'ye davet etmekle yetinmemiş, onları ülkeye çekmek için projeler de geliştirmiş. Bunlardan biri de Van Projesi. Dinçerler de bu projeyi doğruluyor. Detayını, Özal'la çalışan turizmci Süleyman Roman'dan dinleyelim: "*Özal, iktidarı döneminde Türk-Ermeni ilişkilerinin geliştirilmesi ve Ermeni sorununa çözüm bulunması için birçok girişimde bulundu. Bunlardan biri, Van'dan göç eden*

970 A. Sır-Y. Bayram-M. Özkan, a.g.m., s. 87

971 Yusuf Halaçoğlu: PKK'lıların yüzde 80'i Ermeni, İstanbul HABER, 30 Mart 2010, Saat 15.55, http://www.istanbulhaber.com.tr/haber/ermenileri-soke-eden-pkk-iddiasi-33130.htm

Ermenilere topraklarının iadesi konusuydu. Ancak bu konuda mesafe kaydedemedi ne yazık ki."[972]

D) TÜRK DÜNYASI

(1975 yılında) Türkiye dışında 60 milyon Türk vardır. Bunların bir kısmı Osmanlıdan kalan Türklerdir ki, Romanya, Yugoslavya, Bulgaristan, Batı Trakya, Rodos, Suriye ve Musul-Kerkük'te bulunmaktadırlar. Asıl büyük kesim İran'da, Afganistan'da, Sovyetler ve Çin hakimiyetinden yaşamaktadırlar. Bu dört devlet tabiiyetlerinde bulunan Türklerin haklarını gasp etmiştir. Onlara Türklük bakımından hiçbir hak tanımamışlar, halen de tanımamaktadırlar. Ancak ufak tefek bazı hakları da bu Türkler uzun bir mücadeleden sonra elde etmişlerdir, bunları da Türklük hakkından sayarsak eğer.

İran'da (1975'te) 13 milyon Türk vardır. Bu devletin en önemli ve en büyük unsuru olmalarına rağmen, Türkçe eğitim veren bir okulu bile yoktur İran Türklerinin. Açılması da yasaktır. Devlet dairelerinin kapısında, burada Farsçadan başka dil konuşulmaz yazılmaktadır. İran'da 60 bin Ermeni için Radyo'dan Ermenice yayınlar yapılırken, Türklere ana dillerinde yayın yapmayı da çok görmüşlerdir. İran yönetimi buna açıklık getirmiştir. Tamamen bilimsel kanaatten uzak olan açıklamaya göre, Moğollar İran'ı zapt ettiğinde, İranlıların büyük bir çoğunluğunu Türkçe konuşmaya zorlamış ve başarmışlardır. O nedenle İran'daki Türkler Türk değil, aslen Farisidirler. Bunun ne kadar gülünç bir açıklama olduğu görülüyor. Aslında, VII. Yüzyıl'da başlayan Arap istilasıyla İran diye bir ülke ortadan kalktığı gibi, medeniyetleriyle birlikte Ari ırkı mensubu olan Farisiler de ortadan kalmıştır. Bunun yerine bugünkü esmer ve kara saçlı bir Arabi Acem tipi ortaya çıkmıştır. O arada Farsça da yok olmuştur.

---

972 Turgut Özal'ın dahiyane Ermeni Planı, 23 Nisan 2012 Pazartesi, Haber TE, Türkiye'nin te'si var. http://www.haberte.com/dis-politika/turgut-ozalin-dahiyane-ermeni-plani-h55974.html

IX-X Yüzyıllarda, İran'da Abbasi halifelerine bağlı olarak bazı yerel hanedanlıklar kurulmuştur. Bunların sonuncusu Buveyhoğulları'dır. Bu hanedanlık XI. Yüzyıl'da Selçuklular tarafından ortadan kaldırılmıştır. Böylece İran'da 9 Yüzyıl'dan fazla sürecek olan bir Türk devri ve hakimiyeti başlamıştır.

"*Moğolların zorla Türkçe konuşturdukları halk*" denilenler, daha Moğollar sahnede yokken kuzeyde Hazar ve Sibir, doğuda Oğuz adıyla var olan Türklerdir. Moğolların başında bulunan Cengiz ve hanedanı, Moğoldan çok, Göktürk soyundan gelir. Ona bağlı toplulukların çok büyük kısmı Türklerden müteşekkildir. Bunlar Gök Moğol olarak adlandırılırlar. Cengiz ve nesli XIII. Yüzyıl'da Azerbaycan ve Anadolu'ya bir buçuk milyon Turanlı ile gelerek, her iki ülkeyi de kesin olarak Türkleştirmişlerdir. Oysa şimdi, XX. Yüzyıl'ın başlarında bir oldu bittiyle İran yeniden Farisileştirilmeye başlanmıştır. Bu ülkede yaşayan 13 milyon Türk, oldukça zeki, oldukça çalışkan, oldukça sanatçı ruha sahip bulundukları halde, insan haklarından tamamen mahrumdur. Onları düşünmek, onlar için elimizden gelen şeyleri yapmak, Türk olarak bizim de hakkımız ve vazifemizdir.

Sovyetler Birliği'nde (1975'te) 40 milyon Türk vardır. Bu ülke (Türkiye'ye eşdeğer olarak) dünyanın en kalabalık Türk nüfusunu barındırmaktadır. Her birimizin ceddi oradan gelir. Tarihi anıtlarımız ve unutulmaz hatıralarımız orada yaşar. Moskoflar Türk gücünü yok etmek için her birine ayrı ayrı alfabe uyguladığı gibi, Türklüklerini unutturmak için onları Kazaklar, Özbekler, Tatarlar, Başkurtlar, Kırgızlar, Türkmenler, Çuvaşlar, Karakalpaklar, Azeriler, Oyratlar, Hakaslar olarak nitelemiş, daha küçük idarelere sahip Türkleri de Yakutlar, Balkarlar, Karaçaylar, Nogaylar, Kumuklar ve Altaylılar gibi parçalara ayırmıştır. Bunların hepsine ayrı bir tarih uydurmuş, onlara bu sizin tarihiniz diyerek okutmuştur. Oysa Türkler yapılanların bilincindeydi. Çünkü bu millet büyük bir maziden, büyük bir devletten gelmekteydi. O nedenle yıllar boyu Moskofun yapmak istediklerine başarıyla karşı koydular. Halen de karşı koymaya devam etmektedirler. Onların şimdi bilgileri olduğu gibi, uzmanları da var. Direniyorlar.

Ruslar eskisi kadar artık saldırgan değiller. Onlar yalnız Batı'dan değil, ülküdaşları Çin'den bile çekiniyorlar. Komünizm iflasa doğru gidiyor. Rus nüfusu yerinde sayıyor ama, Türk nüfusu çoğalıyor. Şimşekler çakıyor. Karanlıklar bu ışıklarla yer

yer aydınlanıyor. Bizim de bir Türk olarak oradaki Türkleri düşünmek hakkımız ve vazifemizdir.

Bugün dünyanın en kalabalık ülkesi Çin'dir. 850 milyon mu, bir milyar mı? Türkler burada çok büyük bir tehlikeyle karşı karşıya. Türklerin Çin'de geniş toprakları var. Ama Çinliler buraya Çinli nüfus yerleştirip duruyor. Tabiat Türklerden yana. Burada Çinli nüfus yaşayamıyor. Hadi diyelim ki, yaşadılar. Orada bir tek Türk bile kalmasa, günün birinde o Kunlar diyarı, Uygurlar diyarı yine Türkleşecektir, bundan eminim. Çünkü orası Türklerin ana yurdu. Türklerin fışkırdığı yer. Türk nüfusu kalmadı diye o toprakları bırakacak değiliz. Çünkü bu bir mirastır. Atalarımızdan bize kalan mirastır. Bugün Kırım'da Türk kalmadı ama, Kırım yine Türk toprağıdır. Günün birinde orası da kurtulacaktır.

O Türkleri unutmak bizim irademizin dışındadır, unutmayız. Unutmayacağız. Bir aile nasıl gurbette kalır, geride kalan ferdini bir an bile unutmazsa, bir millet de başka hakimiyetler altında bulunan kardeşlerini unutmaz. Bu nedenle nerede olurlarsa olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Türkleri düşüneceğiz, onları hatırlayacağız. Onların acı ve sevinçlerine ortağız. İyiliklerini istemek de hakkımız. Günün birinde bütün Türkler bir araya gelip birleşeceklerdir. Bu uğurda çalışmak da her Türkün vazifesidir.

Türk milleti çok büyük bir millettir. Tarihteki fonksiyonu da çok büyük olmuştur. Türk milleti tarihte birkaç defa dünyanın en büyük devleti haline gelmiştir. Böyle bir millet geçmişte ortadan kaldırılamadı, bundan sonra da ortadan kaldırılamayacaktır. XX. Yüzyıl Türklerin yüzyılıdır. Türkler bu yüzyılda görülmedik bir biçimde çoğalmaktadırlar. XX. Yüzyıl Batı medeniyetinin ve komünizmin yıprandığı, çözülmeye başladığı bir yüzyıldır. Türk milleti şahlanmaya hazırdır. Bunun için büyük liderlere ihtiyacı vardır. Parti liderlerini geçelim. Çünkü partiler böyle liderleri çıkarmaz, çıkaramaz. Partiler ancak birbirlerini yer. Büyük lider partilerden değil, milletin içinden çıkar. Bu da yeni bir Bozkurt'tur.

Tutsak Türk illeri ve o illerin Osman Batur'ları dururken, bizim Zenci Lumumba'ya, Hoşiminh'e ya da Mao'ya övgüler düzmeye hakkımız yoktur. Bunu yapanlar kendi milletinin büyük kahramanlarından bihaberdirler. Milletin yarını, yarınları

dururken, övünülecek zaferlerimiz dururken, işçi günlerini kutlamak ne demek oluyor. İşçi de bu milletin evladıdır, köylü de. Türkün yüceliği dururken, ben hilali bir Çingeneyle bile yükseltirim diyen yobaz köpeğe ne deyim?! Profesör olmuş. Demek onun gibi haysiyetsizler de var.[973]

1) Yakın Tarih:

XIX. Yüzyıl, Türk Dünyasını tanınmak için yola çıkan, Türkistan'a varan seyyahlar açısından çok önemlidir. Bunlar olmasaydı biz XIX. Yüzyıl Türkistanını tanıyamayacaktık. O seyyahlar, başta Henri de Blocquevielle (1860-1861) ve Arminius Vambery (1863-1864) olmak üzere Aleksey Pavloviç Fedçenko (1868-1871) I.A. Mac Gahan (1873), Eugene Schuyler (1873), İvan Vasileviç Muşketov (1874), Nikolay M. Prjevalskiy (1870-1885), Wilhelm Radloff (1859-1871), Gabriel Bonvalot (1881-1882) adlı seyyahlardır. Bu yüzyıl İngiltere ve Çarlık Rusya'sının Türkistan'a nüfuz etme mücadelelerine sahne olmuştur. Sonunda Ruslar İngilizlere galip gelmiş ve Türkistan'ı işgal etmişlerdir.[974] Tabi ki işin içinde Çin de vardır. Daha doğrusu Türkistan Çarlık Rusya ile Çin arasında paylaştırılmıştır. V. S. Dyakin, Rusya'nın Türk yurtlarını işgal derken beli bir politika izlemediğini, gelişmelere bağlı bir şekilde, halklara göre kararlar alıp uyguladığını ifade etmektedir. Buna göre Ruslar, XVI. Yüzyıl'ın ikinci yarısından başlayarak, ilkin Kazan Hanlığını, sonra Astrahan Hanlığını işgal etmiş, Hazar Denizi'ne kadar ulaşmış, Yermak Kazakları öncülüğünde Ural dağlarını geçerek Küçüm Han idaresindeki Sibirya'yı zapt etmişlerdir.

Ruslar'ın Türkistan'ı İşgali:

Ruslar XVIII. Yüzyıl'da güneyde Balkanlar ve Kafkaslara, doğuda ise Kazak steplerine doğru yayılma göstermektedirler.[975] Onların güneye yayılma politikasında I. Petro (1689-1725)'nun önemi vardır. O, Türkistan'ı tanımak için bir inceleme heyeti göndermiş, Sibirya valisi Gubernator, Doğu Türkistan tarafında altın bu-

973 Hüseyin Nihal Atsız, Kurtarılmamış Türkler, Ötüken Dergisi, 1975/7, İstanbul 1975,

974 Yrd. Doç. Dr. Hayri Çapraz, Çarlık Rusyasının Türkistan'da Hâkimiyet Kurması. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 24, Aralık 2011, Isparta, s. 51-52

975 H. Çapraz, a.g.e., s. 52

lunduğunu 1713 yılında ona iletmiştir. Bunun üzerine 1714 yılında Deli Petro, Yarkent'in alınmasını emreder. Ancak Kalmuklar onlara karşı koyar. 1719-1720'de bu askeri sefer bir daha tekrarlanır. Ruslar Kalmuklara rağmen İrtiş nehrinin yukarı kısmına kadar ilerlerler. Çariçe Anna İvanova (1730-1740) devrinde Rusya'nın Türkistan'a doğru genişleme siyaseti devam eder. Bu sırada Küçük Orda Hanı Ebulhayr Han, kendi otoritesini muhaliflere karşı kurmak için Ruslardan yardım ister. Böylece Küçük Orda ve Orta Orda Kazakları 1732 yılında Rusların himayesine sığınırlar. 1734 yılından itibaren Orenburg Komisyonu oluşturulur, bundan sonra Türkistan'la bu komisyon ilgilenmeye başlar. Komisyon ayrıca Rusya'nın komşu devletlerle diplomatik ve ticari ilişkilerini de üstlenmiştir. 1740-1750'li yıllarda Türkistan hanlıklarıyla ilişkiler Astrahan'dan Orenburg'a kaymış olur.[976] Çariçe II. Katerina (1762-1792) zamanında Kazakların Küçük Orda bölgesinde Çarlık Rusya kanunlarının uygulanması başlar. Orda Han'ın otoritesinden eser kalmaz. Bu sırada Türkmenistan'daki Hive Hanlığı oldukça güçlüdür. Kazaklar şimdiye kadar onlara vergi ödemektedirler. Rusya, 1841 yılında Kazaklardan vergi almaması için Hive Hanlığı'nı uyarır. Hive Hanlığı'nın Ruslardan duymuş olduğu rahatsızlığı Hokant Hanlığı da duymaktaydı.[977] Rusya'nın bu sıralarda Türkistan'la ilgili emelleri Kırım Savaşı (1853-1856) nedeniyle sekteye uğrar.[978] Ancak Rusya, II. Aleksandr zamanında Horasan'a, Hive-Buhara'ya ve Kaşgar'a üç inceleme heyeti gönderir. Horasan'a giden Hanıkov başkanlığındaki heyetin Rus-İran yakınlaşmasını sağlamak görevi vardı. Velihanov başkanlığında Kaşgar'a gönderilen heyet ise politik ve ticari işleri geliştirmek için yola çıkmıştı. Velihanov, Kaşgar'a vardığında, II. Aleksandr'a Çinlilerin buraya tam anlamıyla hakim olamadıklarını bildirir, ancak hayati tehlike nedeniyle çok geçmeden Kaşgar'ı terk eder. Üçüncü heyetin başındaki İgnatiev, Velihanov gibi Rusya'nın amaçlarını gerçekleştirmek için Hive'ye gelmişti. Ancak o burada başarılı olamaz, Buhara'ya gider. Buradaki iç çatışmalardan faydalanarak, siyasi hesaplarını işin içine sokar, Buhara Hanlığı'nı Hive ve Hokant Hanlıklarına karşı

976 H.i Çapraz, a.g.e., s. 54-55

977 H. Çapraz, a.g.e., s. 55

978 H. Çapraz, a.g.e., s. 56

kışkırtır. O öylesine yalanlar uydurur ki, Buhara Hanlığı ona inanmak zorunda kalır. Hokant ve Buhara Hanlığı savaşları başlar.

Ruslar Buhara Hanlığına destek amacıyla 1865 yılında Taşkent'e girerler.[979] Zaten 1860 yılında Bişkek'i ele geçirmişlerdir.[980] Taşkent onların olmuştur. 3 yıl sonra 1868 yılında Hokant Hanlığı'yla bir ticari anlaşma imzalarlar. 2 Mayıs 1868'de Ruslar Buhara Hanlığı'na bağlı Semerkant'ı da alırlar. Buhara Emiri'ne 500 bin ruble sus payı vermişlerdir, O sırada II. Aleksandr'dan Semerkant'ın Buhara Hanlığı'na terk edilmesini isteyen bir emri Rus kuvvetleri kumandanı Kaufman alır ama, denileni yapmaz. Çar ona emrine niye karşı geldin deyince, "*Hünkarım Asya kendine has bir ülke, sadece gücü* -zor kullanmayı- *anlıyor ve ona saygı duyuyor. Bizim Semerkand'ı geri vermemiz Asya'da birinden korktuğumuz olarak yorumlanacak. O* Asya- *Türkiye ve İngiltere'nin bizi izlediğini biliyor…*" der ve Çarı ikna eder.[981]

1879 yılında General Lazerev komutasındaki Ruslar Göktepe'de Teke Türkmenleri karşısında ağır bir biçimde mağlubiyete uğrarlar. Ancak bir yıl sonra General Dimitriyeviç Göktepe'yi Türkmenlerden alır. 1882 yılında Aşkabat da onların eline geçer. Ruslar 1884 yılında Merv'i alırlar, 1885 yılında Afganistan'a kadar varıp Yukarı Pamir'i ele geçirirler. Afgan emiri Abdurrahman Han, devreye İngilizleri sokar. Ruslarla İngilizler arasındaki görüşmeler 1887 yılında başlar, o yıl Ruslar İran ve Afganistan sınırlarını tanırlar. Pamir bölgesi ise ancak 1895 yılında halledilir.[982]

2) Sovyetler Dönemi:

a) Sultan Galiyev

Birinin doğum ve ölüm tarihleri yazılmış, arasına bir çizgi çekilmiştir: 1882-1940. Bu verilen tarihler arasındaki çizgi bir çok bilim adamını düşündürür. Oysa o kişi III.

979 H. Çapraz, a.g.e., s. 58-60

980 H. Çapraz, a.g.e., s. 61

981 H. Çapraz, a.g.e., s. 61-62

982 H. Çapraz, a.g.e., s. 63-64

Dünya İhtilali'nin babası sıfatına layık görülen Sultan Galiyev'dir. Aradaki çizgi ise, Türk-Tatar Milli tarihinin en belirgin bir yansıma biçimidir. XIX. Yüzyıl'ın son çeyreğinde bir uyanış hareketini de yansıtır bu çizgi. Sovyetlerin kuruluş yıllarına kadar varır, uzanır. O bir çevrenin gücüdür. Siyasi hayatı böylece başlamıştır. Onun bıraktığı kuram ve siyaset mirası hala günümüzde bile tartışılır. Türkiye'de olduğu kadar Rusya'da, Tatar ve Başkurt entelektüelleri arasında onun saygın bir yeri vardır, unutulmaz.

Sultan Galiyev, Türk-Tatar ülkücüsü ve hareket adamıdır. Bolşevik ihtilalinden bir ay sonra, Bolşevik Partisi'ne katılmıştır. 1917 yılının Kasım ayında başlayan onun faal siyasi hayatı, çizginin gelişen safhasına girer. Çok sürmez. 1923 yılında bitmeye başlar. Çünkü ihtilal içinde yer alan ve görüşlerini benimsemiş bulunan kimseler birer birer tasfiye edilmektedir. Takipçileri sindirilmektedir. Otuzlu yıllara Sultan Galiyev bir onulmaz acıyla girer.

Stalin devri başlamıştır. Bu bir tarihi toplantı sonucu gerçekleşmiştir. Yerli ve elit-entelektüel tasfiyeyi tetikleyen de Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Cumhuriyet ve Ulusal Bölge Sorumlu Emekçileri 4. Toplantısı'dır. Aslında bu toplantının öncesi, daha öncesi de vardır. Yapılan son toplantıdır.[983]

Kazbek, Doğu beni korkutuyor, orada insanlık uzun bir süredir uykuda, tam dokuz asırdır, dedi. Lermontov bunu diyor. Gerçekten de öyle. Batı uyanmış, uzak doğu uyanmış, ama doğu uyuyor. Ashab-ı Kehf bile 300 yıl uyumuş. Bu nasıl uykudur, bilinmez. Oysa ona bir ışık doğdu. Bu ışık Sultan Galiyev'di. Peşinen belirtelim. O, bir komünist. O, bir ümmetçi. O, bir Turancı. O, bir öğretmen. O bir eylem adamı. İşte Sultan Galiyev budur. Bütün bu görüşleri fikirlerinde toplayan, ekletizm anlayışını temel bir yaklaşım olarak benimseyen bir siyasetçi, bir sosyolog, bir kuramcı ve bir lider. Attila İlhan'a göre, o Avrasya coğrafyasında dolaşan bir ruh.

983 Saime Selenga Gökgöz, Sultan Galiyev ve 1917-1923 Milliyetler Siyaseti, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Kasım 2004, Ankara, s. 65

Peki, Sultan Galiyev kim? Bolşevik Devrimi'nin en ileri gelenlerinden Lenin, Troçki ve Stalin'le aynı konumda bulunan bir lider. O öyle bir sosyalist ki, Batı proletaryasını sayıklayan ve bu özlem içerisinde bulunan zamane sosyalistlerinden çok farklı biri. Onların devrim yapma karakterinden çok uzak bulunduklarını haykıran kişilik. Bunun farkına ileriyi, çok ileriyi görmüşçesine dile getiren gerçekçi ve o kadar da özgün bir sosyalist. Çağdaşı Atatürk gibi, aynı düşünce çizgisinde buluşan ve "**mazlum milletlerin dayanışmasını**" ön plana çıkaran adam, vizyoner. Devrimin ve insanlık aleminin geleceğini Doğu halklarının belirleyeceğini söyleyen ve emperyalizme karşı sömürgeler enternasyonalizmini harekete geçirmek isteyen düşünür. Böyle olmadığı takdirde günün birinde Bolşevik devrimin tıkanacağını çok önceden gören bir kahin.

Galiyev, ezilen milletlerden yana. Onların özerkliğini isteyen ve düşleyen biri. Bu yoldan toplumların bağımsızlarını koruyacağına inanan kişi. Emperyalizme karşı topyekun birleşmeyi vurgulayan şahsiyet. Ancak bu şekilde sosyalizmin doğu halklarının bünyesinde gerçekleşeceğine inanmış gerçekçi. Doğal kaynakları emperyalistlerin talanına kaptırmayalım diyor. Bunu derken yüz yıl sonrasını görüyor ve konuşuyor. Batı emekçileri devrime zorlanmalıdır diyor, buna mecburlar diyor, haykırıyor. Onun gözünde buram buram Türk dünyası vardı. Bu dünyanın doğal kaynakları vardı. O kaynaklar ki, dünyanın % 65'ini teşkil ediyor. Bu kaynaklarda dili bir, kültürü bir, tarihi bir, coğrafyası bir Türk dünyası duruyor. İşte o, Türk dünyasının devrimlerin beşiği olduğunu da biliyor. Stratejik öneminin de farkında.[984]

Ne diyor o:

"*Aldatıldınız, çok kötü aldatıldınız! 'Milliyet' ve 'din'den bahsederek, sizi kendi iktidarları altına almak istiyorlar. . Bütün bunların arkasındaysa yabancı banker ve*

984 Dr. İkram Çınar, Avrasya'nın Geleceği. Sultan Galiyev'i Anlamak. Eğitişim Dergisi, Üç Aylık, Sayı 6, Mayıs 2004, Kars, s. 19

kapitalistler, İngiltere, Fransa, Japonya ve Amerika'nın kapitalistleri var, ama sizden bu gerçeği gizliyorlar. Sizin 'liderlerinizin' dünya kapitalizminin elindeki kuklalar olduğu gerçeğini gizliyorlar. Gerçeğe kulak verin!"[985]

Evet, işte burası çok mühim. Ölümünden 40 yıl sonrasını, bu sözü söylemesinden-60 yıl sonrasını görüp söylüyor. Aldatıldık. Milliyet adına, din adına aldatıldık. Sırf cumhuriyet başlarında aldatılmakla kalmadık, 70'lerde de aynı numarayı çevirdiler. Atsız ve çevresi hariç, Türk milliyetçisiyiz diyenlerin ve Milliyetçi Toplumcu Düzen'den bahsedenlerin, Milliyetçi Cephe Hükümetleri zamanında bu fikirleri ve doktrinlerini kaldırıp çöpe attıklarını kendi gözlerimizle gördük. Tabi ki fikirlerinde ve doktrinlerinde samimi olanlar onlar gibi yapmadı.

Türk-İslam dediler, yine aldattılar. Öyle bir aldattılar ki, korkunç. Halen bile o aldatılmanın büyüsü ve çekici cazibesi var bir takım kafalarda. Çeneler lak lak. Bunu o bizden 50 yıl önce, günümüzden 95 yıl önce görmüş. O görmüş ama, ya bizim körlere, sağırlara ne demeli. Sultan Galiyev'in yukarıdaki sözleri harfi harfine yaşanmıştır. Ülkücü Gençlik olarak biz bunun şahidiyiz.

O Çarlık Rusyasında, bir Türk-Tatar kenti Ufa'da dünyaya geldi.[986] Bölgeye İsterlitamak, mevkie Kırımsakal derlerdi. Başkurt Türkleri de vardı orada. Herkes gibi o da bir çocukluk devresi geçirdi. Ceditçiydi ama, körü körüne değil. 1905 yılında Birinci Bolşevik ayaklanması başlamıştı. Rusya Türkleri bundan faydalandılar. Bir araya gelmeye başladılar. İlkini o yıl, ikincisini 1906 başlarında, üçüncüsünü yaz sonuna doğru kongreler yaptılar. Onlar kongrelerinde önemli kararlar almışlardı. Rusların Türk düşmanlığına ve Müslüman karşıtlığına karşı koyacaktılar. Ayrıca birlik ortamını daha iyi sağlamak için teşkilatlanacaktılar.[987] Böylece Turan Teşkilatlarını kurdular. Bu teşkilat kısa zamanda Tataristan, Başkurdistan, Kırım ve Dağıstan'da şubeler açmaya başladı. Teşkilatın lideri Sultan Galiev'di. O Birinci Dün-

985 Hasan Basri Gürses, Sosyalist Turan ve Doğu Birliği, Doğu Kitabevi, Sosyalist Yayınlar, Kasım 2010, İstanbul, s. ?

986 Prof. Dr. Saadettin Gömeç, Türk Büyükleri XLVIII, s. 1

987 S. Gömeç, a.g.m, s. 1-2

ya Savaşı başlarken Azerbaycan'a gidip öğretmenlik yapmaya başlamıştı. O buraya kendi isteğiyle gelmişti. Bir takım düşünceleri ve planları vardı. Kapatılan Himmet Partisi lideri Mehmet Emin Resulzade'yle, 1911 yılında kurulan Müsavat Partisi lideri ve elemanlarıyla tanıştı. Her biriyle sıkı münasebet kurdu. Çok konuşup tartıştılar.[988] Tebriz Türklerinin milli kahramanı Settar Han hakkında bilgi aldı. Onun nasıl katledildiğini öğrendi. Nadir Şah hakkında da bilgiler edindi. Hatta Sultan Galiyev Turan Teşkilatlarının bir şubesini Bakü'de, bir şubesini de Gence de açtı. Bolşevikler nedeniyle çok sıkıntılı günler yaşayan Çarlık, bu teşkilatların açılmasını hoş karşılamıştı. Nasıl olsa bir gün onları Bolşeviklere karşı kullanacağını hesap ediyordu. Çünkü milliyetçiydiler, dinciydiler. Bolşevikler bu düşünceye sahip değillerdi. Sultan Galiyev Bakü'de ve Gence'de konuşmalar yaptı.

Rusya'da, 1917 yılında Bolşevik rüzgarı yeniden esmeye başladı. Bu rüzgar öncekine göre şiddetliydi. Sultan Galiyev ve ona bağlı olanlar Bolşeviklerin yanında yer aldılar.[989] Turan Teşkilatları oldukça güçlüydü. Çok adamları vardı. Bolşeviklerle birlikte Çarlık orduların karşı çarpışmaya başladılar. Vladimir Lenin, Sultan Galiyev sayesinde büyük bir güç edindi, yıldızı parlamaya başladı. Çarlık ne olduğunu anlayamamıştı.

Sultan Galiyev;

-"*Yüreğimin üzerinde büyük bir ağırlıkla yüklenen milletimin sevgisi yüzünden Bolşevizme geldim*" dedi. Onun açıklaması buydu.

Anlaşılan Sultan Galiyev kötünün iyisinde karar kılmıştı. Çünkü arada kalırlarsa yok olup giderlerdi.[990] Çarlık muhakkak onları Bolşeviklere karşı sürecek, kırdırmaya çalışacaktı. Ayrıca Lenin'le de anlaşma yapmıştı. Tataristan ve Başkurdis-

988 S. Gömeç, a.g.m, s. 2

989 S. Gömeç, a.g.m, s. 2

990 S. Gömeç, a.g.m, s. 2

tan'da Türk Turan Devleti'nin kurulması sözünü de vermişti. Sultan Galiyev, Komünist Partisi'nin kongresinde buna değindi. Söz verdiniz, tutunuz dedi. 23 Mart 1918'de Sovyet Sosyalist Tatar-Başkurt Cumhuriyeti kuruldu.[991]

Sultan Galiyev, Türk isimi başa getirmeyi çok istemişti ama, buna Rus Komünistleri şiddetle karşı çıkmıştılar. Yine de Tatar Başkurt birlikteliğini sağlamakla başarılıydı. Türk ismine ise, ileride düşünürüz, Türkologlarımız bir araştırma yapsın, bekleyelim demiştiler. Sultan Galiyev, Türk ismini koydurmakta kararlıydı. Düşünmeye başladı. Vardı, "**ben Türk Komünist Partisi**"ni kurdum dedi. Lenin, bilhassa Stalin telaşlandı. Ne yapacaklarını bilemediler. Bir süre düşündüler. Sultan Galiyev onları kendi silahlarıyla teslim almış gibiydi. İyi yapmışsın diyeceklerdi ki, Stalin, "*Türk Komünist Partisi bırak, onu lağvet, bunun yerine Müslüman Komünist Partisi kuralım*" dedi. Lenin anlamıştı. Yüzünde bir gülümseme belirdi. Sultan Galiyev bunu fark etti. "*Ben dinimi sizden daha iyi bilirim. Bana Müslümanlığı öğretmeye kalkmayın. Bu sizin aleyhinize olur. Din sizi baltalar. Siz bunun farkında değilsiniz*" dedi. Stalin, "*o zaman Müslüman Komünist Partisi'ni Komünist Partisi'ne bağlarım, Rusya Komünist Partisi Müslüman Teşkilatları Merkez Bürosu haline getirir, o büronun başına ben geçerim, sorun çıkmaz*" dedi.[992] Stalin'in görüşünü toplantıda bulunanlar kabul etti. Ancak Stalin, o günden itibaren siyaset yumağından örmeye başladı. "*Sultan Galiyev Türk Komünist Partisi'nden vazgeçip Müslüman Komünist Partisini kurmak istiyor*" dediler. Tepki ilk önce Başkurtlardan geldi. Sultan Galiyev'e karşı hoşnutsuzlar dile getirilmeye başlandı. Turancılar ne olduğunu anlayamamıştılar. Stalin gerçek yüzünün ne olduğunu göstermeye başlamıştı. Onun gayesi Türkleri bağımsızlıktan yoksun bırakmaktı. Sultan Galiyev, Stalin'in iki yüzlü şeytani zekasından ürkmüştü. 1920 yılında Doğu Üniversitesi Rektörlüğüne tayin edildi. Ama burada pek fazla kalamazdı.[993] Turan Teşkilatlarının ona ihtiyacı vardı. Yoksa Stalin her birinin cılkını çıkarırdı. Zaten Ruslar aldıkları karardan da vazgeçmişler Tatar-Başkurt Cumhuriyeti'ni bir anda unutup, Tataristan Muhtar Sovyet Sosyalist

991 S. Gömeç, a.g.m, s. 2

992 S. Gömeç, a.g.m, s. 2

993 S. Gömeç, a.g.m, s. 2

Cumhuriyeti kurma fikrinde birleşmiştiler.[994] Sultan Galiyev daha fazla kalamazdı. Urallara geldi ve Başkurtların lideri Zeki Velidi'yle irtibat kurdu. "*Bir an önce hazırlanmalıyız. Sen 40 bin Tatar askerini hazır et, ben 90 bin Tatar askerinin başına geçeyim. Nasıl olsa yeteri kadar silahımız ve cephanemiz var. Ayaklanalım. Yoksa sonumuz felaket*" dedi.

KGB belgelerine göre yazdığını söyleyen Renad Muhammedi "**Sırat Köprüsü**" adlı kitabında işin içindeki çarpıklığı fark etmemiş, herhalde aynen almış, yahut da değiştirmiş. 90 bin Tatar, 40 bin Başkurt silahlı asker ve ayaklanma girişimi doğru ama, ya gerisi… Çünkü Renad Muhammedi'yi doğrulayan bir kaynak yok, O kitabında Zeki Velidi'nin Sultan Galiyev'i ihbar ettiğini yazıyor, bu nedenle ayaklanmanın gerçekleşmediğini yazıyor. Hayır, böyle bir şey olmamış. Çünkü o günlerde Zeki Velidi'yle Lenin birbirlerine düşman gibi. Aralarında müthiş bir tartışma çıkmış. Zeki Velidi, askerlerini ayaklandırmak için gittiğinde, o sırada tutuklanıyor ve hapse atılıyor. Herhalde KGB Türkleri birbirine düşürmek ve Türklerin birbirlerine itimadını kaybettirmek için ihbarcıyı Sultan Galiyev olarak yazmış. Zeki Velidi'yi ihbar eden bir başkası, onun adını yazmamış. Anlaşılan Sultan Galiyev'i yem olarak ortaya atmışlar. Zeki Velidi Togan, hapse atılmasını, Sultan Galiyev'in kendisini kurtarmasını, sonra Türkistan'a doğru yola çıkmasını hatıralarından yazar.

b) Enver Paşa:

Enver Paşa'nın ailesi Manastırlıdır. Babası Sürre Emini Ahmet Bey, annesi Ayşe Hanım'dır. Hakkında Gagavuz olduğu söylenir ama, ancak bunun belgesi yoktur, söyleyen de Şevket Süreyya Aydemir'dir. Manastır'da Karaköprü'de oturmaktalardı. Nuri Paşa onun kardeşidir. Mediha ve Hasene adlı iki kız kardeşi vardır.

Enver Paşa, Manastır Askeri Rüştiyesi'ni 1893'te bitirir. Aynı yıl Selanik'e göçerler. Ancak Enver Paşa, Manastır Askeri İdadisi'ne yazılır. Burayı bitirdikten sonra Harbiye'ye girer. İlk siyasi olayı, amcası Halil Paşa'yla birlikte alınıp, Yıldız Sarayı'na götürülmeleri, burada sorgulanmalarıdır. Ancak serbest bırakılırlar.

994 S. Gömeç, a.g.m, s. 2

Enver Paşa, Harbiye'yi birincilikle bitirir, 1902 yılında Yüzbaşı olur. Erkan-ı Harptendir. III. Ordu'ya, Manastır'a tayin edilir. Sekiz ay staj görür. Bu arada o, Bulgar çeteleri takibine katılır. Pek çok çeteyi yakalar veya yok eder. 1903 yılında Koçana 20 Piyade Alayı'nın I. Bölüğüne, bir ay sonra da 19. Piyade Alayı'nın I. Tabur I. Bölüğü'nün başına getirilir. 1904 yılında Üsküp 16. Süvari Alayı'na tayini çıkar. Manastır Askeriyesi Müfettişi olur. 7 Mart 1905'te Kolağası, 13 Eylül 1906'da Binbaşı olur. Selanik'te gizlice faaliyette bulunan Hürriyet Cemiyeti'ne üye olur. Manastır'a dönünce cemiyetin burada bir şubesini açar.[995] Enver Paşa, Mustafa Kemal'in kurduğu Hürriyet Cemiyeti'ne Bursalı Tahir Bey'in vasıtasıyla kabul edilmiştir. Paris'te bulunan Nazmi Bey'in Selanik'e gelmesiyle 1907'de cemiyetin adını İttihat ve Terakki Cemiyeti koyarlar. Makedonya'da ihtilal kıvılcımı alevlenmeye başlamış, Resneli Niyazi adamlarıyla birlikte dağa çıkmıştır. Tikveş'te cemiyete katılımlar sağlar. Kolağası Mustafa Kemal buraya gelince onunla oturup, İhtilal için ne yapacaklarını, nasıl hareket edeceklerini ve nasıl başaracaklarını konuşurlar. 5 Temmuz 1908'de sokaklara beyanname asarak anayasanın teşkilini ve hürriyet rejiminin kurulmasını İttihat ve Terakki Cemiyeti adına isterler. Ancak saray buna kayıtsız kalır. Bunun üzerine 23 Temmuz 1908'de meşrutiyet ilan olunur. II. Abdülhamit, Meclis i Mebusan'ı yeniden açılmasını kabul etmiştir. Selanik'te bunu kutlarlar.

Enver Paşa, 23 Ağustos 1908'te Rumeli Vilayeti Müfettişliğine tayin edilir. 5 Mart 1909'da Berlin Askeri Ataşesi olarak vazifelendirilir. Ancak o Almanya'ya hareket etmeden önce 31 Mart Vakası patlak vermiş, Harekat ordusu İstanbul üzerine yürümüş, çok geçmeden isyan bastırılmıştır. Enver Paşa bu olaydan sonra Almanya'ya hareket eder. 11 Mayıs 1911'de İstanbul'a döner.

İtalyanlar gözlerini Kuzey Afrika'ya dikmişler, Bingazi'yi hedef olarak seçmişlerdir. 28 Eylül 1911'de Osmanlı İmparatorluğu'na ültimatom verip Trablusgarp ve Bingazi'yi isterler. 29 Eylül 1911'de savaş başlar. Enver Paşa, yanında arkadaşlarıyla birlikte Bingazi'ye gelir. 23 Ekim 1911'de İtalyanlara karşı başarılı saldırılar düzenlerler. 24 Ocak 1912'de Enver Paşa, Bingazi Kumandanlığına getirilir. O bu

995 Durdu Mehmet Burak, Enver Paşa'nın Hayatı ve İngiliz Belgelerindeki Düğün Raporu, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:13 No:2005/1, Mart 2005, Kastamonu, s. 164

göreve ilaveten 17 Mart 1912'de Bingazi Mutasarrıfı, 10 Haziran 1912'de Kaymakam olur. İtalyanlar durdurulmuştur. Ancak o sırada Balkan Savaşları patlak vermiştir. Osmanlı İmparatorluğu İtalyanlarla barış yapar. Enver Paşa bunun üzerine Bingazi'den ayrılır. Trablusgarp İtalya'ya terk edilmiştir.

28 Ekim 1912'de Osmanlılarla Balkan devletleri arasında görüşmeler başlar. 3 Aralık 1912'de Ateşkes Antlaşması imzalanır. Edirne Bulgarların kuşatması altındadır, oraya askeri yardım gönderilemez. Barış Antlaşması Londra'da yapılacaktır. Bu nedenle beklerler. 17 Aralık 1912'da Londra konferansı başlar. Bu sırada Enver Paşa, Bingazi'den İstanbul'a gelir. 10. Kolordu Kurmay Başkanlığına getirilir. 10 Ocak 1913'te Nasım Paşa'yla görüşür. Harbiye Nazırının ve Sadrazam Kamil Paşa'nın istifaya zorlanmasına karar verirler. Ancak Mehmet Reşat, Kamil Paşa'yı görevden almak istemez. Bunun üzerine Babıali Baskını gerçekleşir. Baskın Enver Paşa'nın akıl almaz cesareti sayesinden başarılır. Babıali baskınından sonra Enver Paşa efsaneleşir. 3 Şubat 1913'te Balkan Savaşları yeniden başlar. Bu II. Balkan Savaşı'dır. 30 Mayıs 1913'te hükümet, Londra Barış Antlaşması'nı imzalar. Osmanlı bu antlaşmayla Balkanlardan ayağını çekmiştir. Balkan Devletleri Rumeli'de kalan Osmanlı mirasını paylaşmak için birbirilerine düşerler. Bunun üzerine Edirne yeniden sınırlarımıza dahil edilir. 22 Temmuz 1913'te Edirne'ye giren ordunun başında bütün haşmetiyle Enver Paşa vardır. Onun ünü bu olayla daha çok artar. Artık o dört dörtlük bir kahramandır.

İttihat ve Terakki'nin lideri Dahiliye Nazırı Talat Paşa'dır ama, o nedense Enver Paşa'nın son başarılarından dolayı ondan kuşku duymaya başlamıştır. Çünkü Enver Paşa durdurulamaz bir halde yükselmektedir. Bu da onların rahatını kaçırmıştır. Sırf Talat Paşa değil, hükümet erkanı da aynı endişeyi taşımaktadır. Enver Paşa ordu üzerinde yenilik ve değişiklikler yapılmasını istiyordu. Genç İttihatçılar Enver Paşa'nın Harbiye Nazırı olmasından yanaydılar. Çünkü köklü değişiklik başka türlü olmazdı. Talat Paşa, Enver Paşa'nın bir az daha beklemesini istemektedir. Tam bunlar konuşulurken Enver Paşa sert adımlarla Sadrazam'ın kapısını tıklatmadan bir hışımla içeri girer;

-Siz ne derseniz deyin, benim umurumda değil. Ordunun yeniden düzeni gerek. Islahı için hiçbir şey yaptığınız yok. Bu gidişle yapmayacaksınız da. İyi bilin ki, şu

andan itibaren Harbiye Nazırı karşınızda duruyor, ister kabul edin, ister etmeyin, der.

Sait Halim Paşa;

-Şimdilik Genelkurmay başkanı ol, der. Enver Paşa onun teklifini kabul etmez. Bunun üzerine Enver Paşa 18 Aralık 1913'te Miralay yapılır, 5 Ocak 1914'te de Mirliva, yani Tuğgeneral olur ve Harbiye Nazırı yapılır.

Enver Paşa, işine sıkı sıkıya yapışır. Bir İrade-i Seniye'yle binden fazla yaşlı subay emekli edilir. Ordunun önemli mevkilerine genç subaylar getirilir. Hakkı Paşa zamanında İngilizlerden, Fransızlardan ve Almanlardan oluşan birer heyet getirilmiş, donanmanın, jandarmanın ve kara kuvvetlerinin ıslahı için çalışmalar başlatımıştı. Ama bu bir denge unsuruydu. Alman hayati başında bulunan Limon Von Sanders, 1. Ordu kumandanlığına atanır. İngiltere, Fransa ve Rusya bu atamaya karşı çıkarlar. Enver Paşa askerlerin keplerini değiştirir. Enveriye adı verilen askeri başlıklar kullanılmaya başlanır. O, Arap harflerinin bitişik değil, ayrı şekilde yazma usulüyle bir harf inkılabını da gerçekleştirir. Bu okunma bakımından kolaylık sağlamaktadır. Alfabe sitemine de Enveri adı verilir. O, Almanların Yıldırım Harekatı adı verilen hızlı kara hakimiyeti stratejisini benimsemişti. Bunun eğitimini yaptırmaya başlar. Talat Paşa'yı Almanlarla ittifaka razı eder.[996]

1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı 1918 yılında sona erer. Enver Paşa'nın niyeti Berlin'e gitmek değildir. Karadeniz kıyalarına varır, birkaç arkadaşıyla birlikte birtakaya biner, Amcası Halil Paşa'nın ve kardeşi Nuri Paşa kontrolünde, Dağıstan'da ve Bakü'de bulunan ordu birliklerine ulaşmak için yola çıkarlar. Ancak yolda taka kayalıklara bindirir ve batar.[997] Karaya çıkarlar. Bakü'ye giren Nuri Paşa'nın ve Kafkasya'yla birlikte Dağıstan'ı ele geçiren Halil Paşa'nın ordularının İstanbul'un emriyle çekildiklerini haber alır. Geç kalmıştır. Almanya'ya geçer. Burada İttihat ve Terakkicileri toplar. Hapiste bulunan Bolşevik liderlerinden Karl Radek'i ziyaret eder. Onu hapisten çıkarır ve Moskova'ya gönderir. Çok geçmeden ondan

996 D. M. Burak, a.g.m., s. 164-169

997 D. M.t Burak, a.g.m, s. 170

Moskova'ya davet mektubunu alır. Ağustos 1920'de Moskova'ya varır.[998] Onun Berlin'den uçakla ayrılışı 23 Şubat 1920'dir.

Enver Paşa, Moskova'da Rektörlüğü bırakıp gelen Sultan Galiyev'le görüşme fırsatı bulur. Bazı İttihatçı ve Turancı kimselerle de tanışır. Fikirleri ve düşünceleri uyuşmaktadır. Bir iki gün içinde sıkı fıkı dost olurlar. Neler yapacaklarını kararlaştırırlar. Enver Paşa, Moskova'da buluştuğu fikir ve dava arkadaşlarının tavsiyesiyle Bakü'ye gelir. Çalışmalar yapar. Bakü'deki Müslümanlar Kongresi'ne katılır. Mustafa Suphi'yle tanışır. Yeniden Moskova'ya gider. Çiçerin ve Lenin'le görüşür. Bakü'den gelirken birkaç kilo altın getirmiştir. 16 Temmuz 1921'de Mustafa Kemal'e uzun bir mektup yazar. Der ki:

"*Muhterem Paşam,*

...Sizin 'İttihat ve Terakki manevrası başladı' diye 'Üzerimize yükleniyorlar' buyurmanız ve sonra da 'Bolşeviklerle münasebette bulundunuz' demenizden sonra Halil'in memleketten çıkmasından ısrar edildiğini, ...Küçük Talat Bey'in tevkif ettirilerek yine çıkarılmış olduğunu, Nuri'nin de Erzurum'da kalebent edildiğini öğrendim. Her şeyi size açık bildirdiğim halde akraba ve arkadaşlarımın bu muameleye maruz kalmalarını doğru bulmuyorum. Dolayısıyla, size bir defa daha vaziyeti izah etmeyi muvafık buldum:

Ben, Kırım'da kalıp Kafkasya'ya geçmeye savaştım. Birçok tehlikelere rağmen muvaffak olamadım. ...Bir sene zarfında iki defa tutularak beş ay hapis olmak ve altı defa tayyareden düşmek suretiyle nihayet Moskova'ya geldim. ...Zannedilenin aksine, bizlere Bolşeviklik teklif edilmedi.

Maddi yardıma gelince: Ne verirlerse alınması prensibinin takip edilmesinin uygun olacağı, böylece Anadolu'nun 'Rusya yardımımıza geliyor' diye manevi kuvvetinin artacağını ve Avrupa'nın 'Anadolu, Bolşeviklerle anlaştı' diye bizi daha kuvvetli göreceğini düşünerek bildiğiniz ilk maddi anlaşmayı yapmaya çalıştım. Fakat hiçbir vakit resmen Anadolu adına hareket etmedim.

998 D. M. Burak, a.g.m, s. 170

Bakü'ye geldiğimde, değil yalnız Türkiye'de, fakat bütün İslam memleketlerinde derhal aksi tesir göreceğinden ve bunun da İngilizlerin işine yarayacağından emin olduğum için Türkiye'de ve Şark'ta komünizm taraftarı olmadığımı kongrede açıkça söyledim.

...Ankara delegeleri, Ruslardan 200 bin tüfek vesaire istediler. ...Rusların bunu veremeyeceğini ve işin sürüncemede kalacağını fark ettim, ne verirlerse kabul edeceğimizi söyledim ve işi yapılabilir hale getirmeye çalıştım. Bu suretle bir miktar altın parayla 15 bin tüfek vesairenin alınması sağlandı.

...Anadolu'nun kazandığı başarının şerefini üzerime almayı hiçbir zaman düşünmedim. Anadolu hükümeti namına resmen bir işe girişmediğim halde, Moskova'ya geldiğimiz zaman Anadolu heyeti üyelerinin her önüne gelen Rus'a 'Enver Paşa'nın ve arkadaşlarının bizimle münasebeti yoktur' demelerinin sebebini de anlayamadım." [999]

c) Zeki Velidi Anlatıyor:

1919 yılında, Başkurdistan'da Şark Sosyalist Partisi'ni kurma çalışmalarını başlatmıştık. Tatar Türklerinden İlyas Alkin ve 12 arkadaşı bununla ilgileniyorlardı. Müslüman Komünistler pek tutunmamıştılar. Bu nedenle Özbek ve Kazak Türklerinden Nizamhocayev, Turar Ruskulov ve Ahmet Baytursun gibi isimler bizimle irtibata geçmek istediler. 14 kişiyi Türkistan'da faaliyet göstermesi için gönderdik. Bunlar orada Ceditçilerle irtibata geçecektiler. O sırada Mustafa Kemal'den bana bir telgraf geldi. Bu telgrafta o, kardeşlik hislerini dile getirmişti.[1000]

Lenin pek anlaşılır biri değildi. Bir takım hesaplar peşindeydi. Müstemleke memleketlerini özgürlüklerine kavuşturmaktan çok, değişik bir biçimde yine bu ülkeleri Avrupalılara peşkeş çekmek gibi bir düşüncesi vardı. Onun bunu nasıl ifade ede-

---

999 Murat Bardakçı, Enver Paşa'dan Atatürk'e Mektup - Türkistan Türkistan - Blogcu

1000 Prof. Zeki Velidi Togan, Hatarılar (Türkistan ve Diğer Müslüman Doğu Türklerinin Milli Varlığı ve Kültür Mücadeleleri, Hikmet Gazetecilik Ltd. Şti., İstanbul 1969, s. 324-325

ceğini bilmediğini, işin içine İngiliz, Fransız ve Belçika metropol amelelerini sokarak, meseleyi kimsenin anlayamayacağı karmaşık bir hale getirdiğini anlıyorduk. Oysa sözleri ezilen toplumların kurtuluşu değil, devamıydı. Doğu yine sömürülecek, elde edilen kazançlar yine Avrupa gidecekti. Durumu kavradık. Onun yolu yol değildi. Lenin, Şarklı işçiye asla itimat etmiyordu. Bunu söylediğine bizzat şahit olduk. O zaman arkadaşlarla konuşup Lenin'den kopmaya karar verdik.[1001] Bu nedenle Türkistan'a gidip orada mücadeleye başlayacaktık. Pek çok yere haber gönderdik. 1921 yılı başlarında Buhara'da toplanacaktık. İlkin Astrahan'a, sonra Bakü'ye, oradan Batı Kazakistan'a geçme planı yaptık. Yanımda Kazak Türklerinden Ahmet Baytursun ve bazı kişiler vardı.[1002] 5-6 Temmuz 1920'de Bakü'ye geldik. Hadi Atlasi ve Abdullah Battal'la görüştük. Mustafa Suphi'nin evinde kaldık. Rus gizli teşkilat polisleri bizi Kazakistan'da arayacağından, Bakü'yü akıllarının ucuna bile getirmezlerdi. Bu nedenle rahattık.[1003] Arkadaşlarımdan Abdülkadir İnan, Harizm'e, oradan Fergane'ye sonra Semerkant'a gelecekti. Ondan mektup almıştım.[1004] 1-5 Eylül 1920'de Bakü'de Şark Milletleri Kongresi toplanacaktı. Tabi ki ben Bakü'de olacaktım ama, Rusların dikkatini çekeceğimden kongreye katılamazdım. Kongre'ye Cemal Paşa, Halil Paşa katılacaktılar.[1005] Bu kararı 1919 yılı Mayıs sonlarında, Türkiye ricalinden Cemal Paşa, Halil Paşa, Hacı Sami ve daha birçok İttihat ve Terakkici subaylarla almıştık. Kongreyi düzenleyen Enver Paşa'ydı.[1006]

Kongrat, Hive Hanlığına bağlıydı.[1007] Buraya 1920 yılı Ekim ayı sonlarında geldik. Hürmetullah İdilbayoğlu bizi bekliyordu. Şehrin valisi Özbek Türklerinde Baba-

1001 Z. V. Togan, a.g.e., s. 327-328

1002 Z. V. Togan, a.g.e., s. 329

1003 Z. V. Togan, a.g.e., s. 333

1004 Z. V. Togan, a.g.e., s. 335-336

1005 Z. V. Togan, a.g.e., s. 336

1006 Z. V. Togan, a.g.e., s. 333-325

1007 Z. V. Togan, a.g.e., s. 345

bek'i ziyaret ettik. Ona Han Cüneyt'i göreceğimizi söyledik. Bababek, Han Cüneyt'in Gürgenç'te olduğunu ifade etti. Bize ona verilmek üzere bir mektup yazıp verdi. Haris Yumakoğlu burada bizden izin isteyip ayrıldı. Cimbay'a vardım. Burası Rus idaresinde bir yerdi, Hive'ye bağlı değildi. Haceyli kasabasından da geçip Eski Ürgenç'e geldim. Buraya eskiden Gurganç derlermiş. Arapçası Curaniye demekmiş. Ancak Han Cüneyt yerinde değildi. Onun bulunduğu yeri öğrenip, oraya yöneldim. İki Türkmen beyi beni ağırladı. Oturduk, Bakü Kongresi'nden konuştuk, meğerse Han Cüneyt'in de bu kongreden haberi varmış. Bir temsilci gönderecekmiş ama, olmamış. Türkmen beylerinden birinin adı Niyazi Bakşi'ydi. Bütün sıkıntımız silah ve cephane, elimizde yeterince yok; Fergane ve diğer yerlerdeki Basmacılarla temastayız, dedi. Ben onlara gizli seyahat ettiğimi, sakın bundan kimsenin haberi olmamasını söyledim. Tamam dediler.

Ürgenç'e döndüm. Han Cüneyt'in oğlunu gördüm. "*Babam Afganistan'a geçmişti. Herat yakınında, Teymene'de vefat etmiş diye bir haber aldık. Ama ölü müdür, sağ mıdır bilmiyoruz*" dedi. Orada bir az kaldım. Yanıma muhafız verdiler. Eski Ürgenç'e döndüm. Burada da yanıma bir kılavuz alıp Hoceyli yoluyla Nüküs'e vardım. Geceyi bir köylünün evinde geçirdim. Kılavuzu yolladım. Başka bir kılavuz tuttum. Kocagöl'e vardım. İkinci günü Beypazar denilen yere vardım, orada gece kaldım. Kılavuzsuz Harezm'in eski başkentlerinden Kat şehri harabelerinin bulunduğu Şeyh Abbas Veli'ye geldim. Burada iki gün kaldım. Bir kılavuz bulup Hive'ye hareket ettim. Amuderya'yı kayıkla geçtik. Öğleden sonra Hive'ye geldik. Aşkabat'tan göndermiş olduğum ailemi aramaya başladım. Başkurdistan'dan kaçıp gelen subayımız Osman Terikuloğlu'nu Harezm hükümetinin Harbiye Nazırı yapmışlar. Molla Bekcan'la Sultan Murat'ı gördüm. Dostlarım benim geldiğime çok sevinmiştiler.

10 Kasım 1920'de Hükümet başkanı Pehlivan Niyaz Hoca'nın Han sarayındaki ziyafetine katıldım. Meğer bu ziyafeti benim için düzenlemişler. Aralık ayı sonunda Buhara'da bulunmamı kararlaştırdık. Han Cüneyt'in muavini olan Türkmen beyine 10 tüfek ve yeteri miktarda mermi gönderdim. Hive'de Ruslara esir düşmüş Türkiyeli subayları gördüm, onlarla tanıştım. Rahatlardı. (Sibirya'ya nakledilirlerken Moskova'dayken bir belge düzenleyerek Türkistan'a trenle sevk edilmelerine ben sebep olmuştum.) Niyaz Hoca onları Taşkent'ten getirtmiş, Hive'de bir Harbiye Mektebi açmış, başlarına da Üsküdarlı Rıdvan Bey'le Hüseyin Bey'i getirmişti.

Mektepte 100 kadar talebe vardı. Moskova yanlıları, bilhassa Safanov tarafından aleyhlerinde propaganda yapılıyor, ancak Niyaz Hoca konuşulanların hiç birini önemsemiyordu. Ayrıca bu mektepte Özbek Mirşerepoğu ve Ferganeli Kırgızoğlu adında subaylar da eğitim veriyordular.

Refikam Hive'de öğretmenlik yapıyordu. O buraya geldiğinde Osman Terikuloğlu'nu bulmuş, Molla Bekcan da öğretmenlik tayinini yaptırmış. Üç aylık oğluma bakmak için bir Kazak kadın tutmuşlar.[1008] 19 Aralık 1920'de Hive'den yola çıktım. Yanımda bir Türkmen kılavuzum vardı. Yedi günde Çorçu'ya geldik. Çölde, kumullarda giderken bir geyik görüp avladım. Onu parçalayıp böldük. İki budunu o aldı. İki budunu ben aldım. Akşama kadar yol aldık. Birden karşımızda bir Türkmen çadırı belirdi. Kılavuzum Mahmut,

- "*Bu Çarva*" dedi. "*Dehkan değil, Basmacı çadırı*."

Ne olursa olsun, çadırın yanına varacaktık. Çadır girişinde, eğerli iki at, ellerinde silah iki Türkmen vardı. Ben onlara Han Cüneyt'in adamlarından olduğumuzu, onun karargahından geldiğimizi söyledim. Peki, öyleyse sırtındaki Rus üniforması nedir dediler. Ben, gizli seyahat ettiğimi, Ruslara rastlarsam dikkat çekmemek için bunu giydiğimi söyledim. Kılavuzum Türkmen de onlara bir şeyler söyledi. Neyse ki, bizi misafirliğe kabul ettiler. Genç olan dışarı çıkıp bir kabak getirdi. Biz de heybeden iki geyik budunu çıkardık. Basmacılardan birinin adı Anaoğlu Murat'tı. Bu adam 8 ay sonra, 1921 yılının Ağustos'unda, Türkiye'den gelen Üsküdar şeyhi Şeyh Ata'yı ve onun yanındaki adamı Tasavuz'dan alıp Karakurum çölünde bulunan Han Cüneyt'in huzuruna götürecekti. Türkmen Mahmut'a yol verdim. Çarçuy'a başka bir kılavuzla gittim. Hive'den beri 10 gün geçmişti. Yeni kılavuza da yol verdim. Atımı sattım. Buhara'ya gitmek için trene binecektim. Ancak bilet alırken başımdan bir olay geçti. Neyse ki atlattım. İki gün daha geçmişti. Buhara'ya geldim. İstasyonda indim. Bir fayton tutup şehre Karşi Kapısı'ndan değil, Mezar Kapısı'ndan girdim. Mirza Abdülvahit'in evine gittim. Günlerden 31 Aralık'tı.[1009] Afganistan'a

1008 Z. V. Togan, a.g.e., s. 346-357

1009 Z. V. Togan, a.g.e., s. 358-362

kaçan, oradan buradaki adamlarını idare eden Buhara emirine karşı mücadele etmek için bir komite teşkil etmek gerekti. Türkistan Milli Birlik Hükümet Teşkilatı'nı çok geçmeden kurduk.[1010] Osman (Kocaoğlu) ve Feyzullah Hoca'lar gibi Buhara münevverleri ve tacirlerinden güvendiğimiz kişilere hükümet içinde görevler verdik. Osman Kocaoğlu'nu komitenin başına getirmiştik. Mirza Abdülkadir ve Abdüllatif Arif de işbaşına getirilmişlerdi. Haşim Şaik'i Hariciye vekili yapmıştık. Maarif vekilliğine Kari Yoldaş'ı getirmiştik. Feyzullah Hoca'yla Mirza Abdülkadir pek geçinemiyordular.[1011]

1921 yılı Haziran ayı sonunda Başta Başkurdistan olmak üzere, Kazakistan münevverleri temsilcisi, Golca Japonları lideri ve Fergane Basmacı reisleri Buhara'ya bize destek için geldiler. Basmacı reisleri Şir Mehmet Bey, Ildırhan Mutin, Haris Iglikoğlu, Ramankul Korbaşı ve Mustafa Şakuloğlu'ydu. Kazak Alaş Orda Komitesi'ni ve Türkmen münevverlerini de çağırmıştık. İbrahim İshakoğlu benim yaverimdi. Evhadi Işmurzin ve Miralay Heybetullah da Buhara askeri teşkilatımızda görev aldılar. Karşi, Şehrisebz, Nurata, Guzar ve Kermin'de askeri teşkilatlar kurmuştuk. Her birine tayinleri Arif Kerimi yapıyordu. Bu değerli insanımız, Buhara'da bulunan Türkiyeli esir subayları görevlendirmiş, onlar da Harbiye Mektebi kurmak için var güçleriyle çalışıyordular. Ali Rıza Bey de bir jandarma teşkilatı kurmak için harekete geçmişti.[1012]

1922 yılı şubat ayı içinde Türkmenlerden Avukat Kagacan, Kazaklardan Alaş Orda mümessili Hayrettin Balgınbay başkanlığında Muhtar Avezoğlu ve Dinşe'den müteşekkil bir heyet bize katıldı. Buharalılarla Özbekler geçinemiyordular. Onları bir arada tutmak zordu. Fırsat bulunca birbirlerine giriyordular. Buharalı, Özbek, Türkmen ve Kazak mümessilleri Kargoş'teki karargahımızda toplandık. Ruslar tarafından dağıtılmış Hive'deki milli hükümet azaları da Buhara'ya gelip bize katıldılar. Özbeklerin Ceditler ve Sosyalist Erk fırkalarıyla Kazakların Alaş Orda Fırkası'nı

1010 Z. V. Togan, a.g.e., s. 365

1011 Z. V. Togan, a.g.e., s. 363-364

1012 Z. V. Togan, a.g.e., s. 365-366

birleştirdik ve 7 maddeden oluşan Müşterek Platform Programı'nı kabul ettik. Bu yedi madde;

- İstiklal İlan edilecek,
- Demokratik Cumhuriyet rejimi kurulacak,
- Milli Ordu tesis edilecek,
- İktisadi idare, demiryolu inşası ve kanallar tesisi Türkistan İstiklal amacına uygun olacak,
- Maarif reformu yapılacak, bu asrın gereklerine uygun olacak, Batı medeniyetiyle Rusların dışında münasebet tesis edilecek,
- Milliyet meselesi ayrıştırıcı değil, birleştirici olacak, buna da uygun olan bir ad vereceğiz,
- Dinde hürriyet sağlanacak. Din işleriyle dünya, yani devlet işleri ayrı olacak. Bunlar birbirinin işine karışmayacak.

Başkurt aydınlarından Seyit Kirey Magazoğlu bu platform program maddelerini manzum olarak yazdı. Refikam, oğlumu alıp Buhara'ya geldi. Ama çok geçmeden sıtmadan oğlumu kaybedecektim.[1013] İşi çok sıkı tutuyordum. Herkesle görüşmüyordum. Ruslar her an içimize casus sokabilirlerdi. Hatta Şair Çolpan'i bile kabul etmedim. O buna içerlemiş. "*Ah şu şairlik olmasa, ben seni görür, konuşurdum*" diye bir şiir yazıp gönderdi. Ben kabul ettim. Ona durumu izah ettim. Rusların her an tepemize çökebileceğini söyledim. Bir yerde bir pot kırarsın, bu başımıza büyük bela açar dedim. O da anlayış gösterdi. 1923 yılına kadar, Türkistan'dan İran'a geçene kadar böyle çalıştım. Teşkilatım, askerlerim ve maiyetimden başka kimseyle irtibat kurmadım.[1014]

d) Enver Paşa Esir:

1921 yılının Eylül ve Ekim aylarında o zamanlar Moskova'da bulunan Enver Paşa, Türkiyeli subaylardan Ali Rıza Bey eliyle bana birkaç mektup ve mecmua göndermişti. İslam alemini Batı müttefiklerine karşı harekete geçirmek istiyordu.

1013 Z. V. Togan, a.g.e., s. 366-367

1014 Z. V. Togan, a.g.e., s. 368-369

Buraya gelmek istediğini de dile getirmişti.[1015] Ancak onun ne yapacağını bilemediğimizden canımız sıkılmaya başladı. Mirza Abdülkadir ve Feyzullah Hoca kavgası alevlenmişti. Ruslar Feyzullah Hoca tarafını tutmaya başlamıştılar. Arifoğlu'yla bir konuşmasında onun, "*Garnizonlarımızın hakiki kumandanı Zeki Velidi'dir*" dediğini de duymuştum. İbrahim İshakoğlu rehberliğinde kurulan Askeri okullarımızın talebeleri, bizzat İbrahim'in kendisi, hatta Harbiye Nazırı Arif Basmacılar tarafındaydı. Mirza Abdülkadir'in yakın adamı Polis Müdürü Mirza Muhittin de, Feyzullah Hoca nedeniyle Basmacılar tarafına geçtiğini bana mektupla bildirdi. Hadiseler kendiliğinden gelişmeye başlamıştı.[1016]

Enver Paşa, 20 Kasım 1921'de Buhara'daydı. Geldiğini haber almıştım. Üç sonra buluşmamız gerektiğini ifade eden bir mektup geldi. O yerde değil, Afganistan Sefaretinde bulaşalım diye haber gönderdim. Geldi. Yanında Muhittin Bey vardı. Onu şimdiye kadar görmemiştim. Sivil giyinmişti. Çok da saygılıydı. Emrivaki yapmıyordu. Söylediklerimi dinliyor ve düşünüyordu. Ne yapması gerektiğini soruyordu. Ben de üç tavsiyede bulundum. Durumumuz kritikti. O, anlattı, ben dinledim. Cemal Paşa, daveti üzerine onunla buluşmak için Buhara'ya gelmiş, ama Ruslar Cemal Paşa'yı apar topar Moskova'ya postalamıştılar. Ben ona, Ruslar Lehistan meselesini hallederlerse bütün güçleriyle buraya yöneleceklerini, oysa bizim burada 4-5 binden fazla asker barındıracak ekonomik durumumuz olmadığını söyledim.[1017]

Üçüncü akşam konuştuğumuzda Enver Paşa,

-"*Zeki Bey, yoksa siz benim Türkistan'da çalışmamı istemiyor musunuz*" dedi. Onun bu sorusu üzerine,

-"*Maazallah, Türkistan'da sizin gibi binlerce fedaiye iş var. Bu memleketi ancak sizin gibi fedailer kurtarır*" dedim.[1018]

1015 Z. V. Togan, a.g.e., s. 384

1016 Z. V. Togan, a.g.e., s. 385

1017 Z. V. Togan, a.g.e., s. 386-387

1018 Z. V. Togan, a.g.e., s. 391

Buhara'dan bir iş nedeniyle gizlice ayrılmıştım. 10 gün sonra Enver Paşa bir adamını gönderdi ve şifahi olarak şunları söyledi:

-"*Şarki Buhara'ya geçmeye karar verdim. Kazanırsak gazi, kazanmazsak şehit olacağız. Burdanlık Türkmenleri artık bizi beklemesinler*" diyordu.[1019] Burdanlık Türkmenleri onu Afganistan'a davet eden ve kılına dokundurtmayacağız diyen Türkmenlerdi. Onun bu durumuna bigane kalamazdım. Bizim de Şarki Buhara Basmacılarına katılmamız gerekti. 20 Aralık 1921'de yanıma Naci ve Sabir Beyleri alarak yola çıktım. Semerkant yakınında, Barın köyünde Basmacılarla buluştuk. Reisleri Behram Bey yanıma geldi. Şehrisebz vilayetinde bulunan Cabbar Korbaşı'nın yanına sabah hareket edecektik. Geceyi Barın'da geçirdim. Semerkant çevresinde Basmacılardan üç grup vardı. Biri Behram Bey'in. Diğeri Açıl Bey'in. Öbürü Kette Korgan'ın.[1020]

21 Aralık 1921'de Behram Bey ve 25 Basmacıyla yola çıktık. Semerkant'ın doğusundaki Tahtı Karaca dağları eteklerindeydik. Kara yağmaya başladı. Dağın Şehrisebz tarafına düşen geçide geldiğimizde karşımıza birden Ruslar çıktı. Onlar bizi tipiden görememiştiler. Kumandanları öndeydi. Durmadık, üzerlerine aldırdık. Kumandan Sabir'in kılıcıyla yaralandı ve uçurumdan düştü. Rus askerleri tüfeklerine davrandılar. Biz karşılık verdik. Bunun üzerine kaçıştılar. Kumandan ölmemiş, aşağıdaydı. Bizimkiler ona kurşun sıkmaya başladılar. Rus askerlerden iki üç kişi vurulmuştu. Bizde zayiat yoktu. Ben kumandanın boşta kalan atına bindim. O yorgun değildi. Ruslar atlarını ve yüklerini bırakıp kaçmıştılar. Fişekleri bol miktarday-dı. Hepsini aldık. Karasu köyüne uğradık. Kumandanın heybesi ve kılıcı bana ganimet olarak kalmıştı. Heybeye baktım. Vesikalar ve raporlar vardı. Hepsini okudum. Bunlar önemliydi. Şair Naci, o gün bizden ayrılmaya karar vermiş. Yaşadığımız olaydan çok korkmuş olacak.

23 Aralık 1921'de Guzar Vilayeti Tal Kışlak köyünde Cabbar Korbaşı'yla görüştük. Burada birkaç gün kalıp ayrıldık. Yolda Lakay İbrahim'in adamlarıyla karşılaştık. Onlarla konuşmamız anında, bize kendisine Enver Paşa adını veren birinin

1019 Z. V. Togan, a.g.e., s. 395

1020 Z. V. Togan, a.g.e., s. 396-397

Lakay İbrahim tarafından esir olarak tutulduğunu söylediler. Boş bulunup söylemişlerdi. Bizi tanısalardı, bu sözü söylemezlerdi.[1021]

Planlarım tamamen suya düşmüştü. Ben buraya ne niyetlerle gelmiştim, aldığım habere bak. Cabbar Korbaşı'nın yanında bulunacak, Harbiye Nazırı Abdülhamit Arifoğlu aracılığıyla tayinini yaptırdığım subaylarla temas kuracaktım. Enver Paşa, Şarki Buhara'dan Rusları kovmaya başlayınca, üç şehre yerleştirdiğimiz garnizonlarla harekete geçip Rusların önünü kesecek, böylece silahlarını ve mühimmatlarını alacaktık. Sonra Nurata ve Hive tarafıyla temasa geçecektik. Paşa'nın yanında bulunan subaylarla Buhara'yı zapt edecektik. Şarki Buhara Cumhurbaşkanı Osman Kocaoğlu'ydu. Ondan da yardım alacaktık. Dinamitlerle Amuderya-Zerefşan köprüsünü havaya uçuracaktık. Buhara Hükümeti bize iltihak edecekti. Her şeyi teferruatıyla düşünmüştüm. Ama, Paşa'nın esir edilmesi bütün bunları hayal haline getirdi.[1022] O kadar üzülmüştüm ki, çok geçmeden hastalandım. Ateşim çıktı. Yakında, Akcar'da bir Baksı var dediler. Varıp haber verdiler. Baksı gelsin demiş. Vardık. 40 yaşlarındaydı. Kara sakallıydı. Çay sundu. İçtik. Arkadaşları vardı. Bir daire yaptılar. Dünger denen davulunu çalmaya başladı. Kelimelerin bazısını anladığımız, bazısını anlamadığımız bir şarkı söyledi. Diğerleri çevresinde dönüyordular. Baksı durdu. Bana baktı. "*Senin bana inancın zayıf, ruhlar gelmiyor*" dedi. Ona karşı düşüncelerimi kafamdan sildim. Yine çalmaya, şarkı söylemeye başladılar. Biri vecde geldi. Ağzından köpükler çıkmaya başladı ve kendini kaybetti. Onu yatırdılar. Birkaç kişi daha vecde geldi. Baksı da vecde geldi. Ateşe kürek koymuşlar, o da kızarmıştı. Yuvarlak kısmına bir sap takıp çıkardılar. Ağaç sap da tutuşup yanmaya başladı. Baksı ağzına su aldı, küreğe püskürttü. Kızgın su tanecikleri yüzüme geldi. Kendimi çektim. "*Korkma, iyidir*" dediler. Baksı kızarmış küreği dişlerinin arasına alıp, bir az daha yukarı kaldırdı. Bu şekilde bir az dolaştı. Küreği ateşe attı. Durumu nasıl dediler. Baksı, "İyi olacak" dedi ve kendine geldi. Ağzına kızgın küreği aldığı halde, ne dudağı, ne de bıyığı yanmıştı. Oysa sapın takılır takılmaz tutuğunu görmüştük. Yüzüme sıçrayan su damlacıkları kaynardı, tenimi yakmıştı. Bu

1021 Z. V. Togan, a.g.e., s. 397-399

1022 Z. V. Togan, a.g.e., s. 399-400

iş sahteye benzemiyordu. Bir gerçekle karşı karşıya kalmıştım. O andan itibaren kısa zamanda iyileştim.

Cabbar Korbaşı'nın yanında bir ay kadar kaldım. 28 Aralık 1921'de komitenin Guzar toplantısına Cabbar Korbaşı'nın bir adamını alıp katıldım. Gece orada Mustafa Kavuçin'in evinde kalmıştım. Enver Paşa'nın Hive tarafına, Han Cüneyt karargahına gönderdiği adamları da gelmişti. Durumu öğrenince çok üzüldüler. Komitenin kararıyla esirlik durumunu Afganistan elçisi aracılığıyla Kabil'e bildirdik. Paşa'nın kurtulması için bir şeyler yapılmasına söyledik. O arada Buhara başta olmak üzere, Kermine, Şehrisebz ve Karşi'deki askerlerimize haber gönderip hepsinin 23 Mart 1922'de Basmacılar tarafına geçmelerini bildirdik. Cabbar Korbaşı'nın yanına vardım. Birkaç kişiyle Karakul Bey'e gittik. Kış biter bitmez, beklediğimiz gün geldi. Emri uygulamaya başladılar. Harbiye Nazırı Abdülhamit Basmacılara katıldı. Yolda Binbaşı Hüdayar malaryadan hastalanmış. Kasan'a tedavi için götürülüp orada iyi olması için bırakılmış. Bizimkiler onun intihar ettiğini haber almışlar. Meğer bu dedikoduymuş. Abdülhamit, emrindeki birliği alıp Enver Paşa'ya katılmak için gitti.[1023]

e) Olaylar:

Enver Paşa, Guzar toplantımızdan sonra, 1922 Ocak ayı başlarında, Afganistan Hükümeti'nin girişimiyle Lakaylar'ın elinden serbest bırakılmıştı. Bu haberi almıştım. Sonra Paşa'nın maiyet subaylarından Yüzbaşı Halil Bey yanıma gelmişti. Enver Paşa, Şarki Buhara işini kendisi yapacakmış. Ben Zerafşan havalisini kontrol altında bulunduracakmışım. Yüzbaşı Halil Bey, Paşa'nın yanından bunu bildirmek için yanıma gelmişti. Ben Semerkant'a haber gönderip, atlarımı Kette Kurgan mıntıkasında bulunan Karakul Bey'e göndermelerini istemiştim.[1024] Başkurdistan'dan, subaylarımdan Heybetullah Yanbuktin gelip bize katıldı. Herkes çarpışmaya hazırdı. Karakul Bey'in Saray mıntıkasındaki karargahına Ruslar baskın yapmışlar. Biz çok yakındık. Hızla vardık. Ruslarla çarpışıp onları püskürttük. Beyaz atım yaralan-

1023 Z. V. Togan, a.g.e., s. 402

1024 Z. V. Togan, a.g.e., s. 402-403

dı. Bu hengamede Abdülkadir İnan ve arkadaşlarının Karakul Bey'e yardıma geldiklerini gördük. O, Başkurdistan'tan ayrıldığımızdan beri Kazakistan'daymış. Cemiyetimizin propagandasını yapıyor, bize adam topluyormuş. Yanımda Süyündük, adamları ve yaverim İbrahim İshak vardı.[1025]

Enver Paşa, iki üç adamını göndermiş, Kazakistan'ı kıyama katmak için bunların yanına adam verip o tarafa göndermemi istemişti. Abdülkadir Bey, Kazakistan'ın buna müsait olmadığını söyledi. Bunlar Paşa'dan emir gelene kadar yanımda kalmayı kabul ettiler. Zerafşan'da beş karargahım vardı. 1.'si Semerkant'ta Matrit mahallesinde. 2.'si şehrin kuzeyinde Cambay'da. 3.'sü Bidene'de. 4.'sü Yar Kurgan'da. 5.'si Kuytaş'taydı. Benimle irtibat kurmak isteyenler ya Açıl Bey'in, ya da Karakul Bey'in yanına varıyordular. Cizak ve Nurata arasında bulunan Özbek Türklerini teşkilatlandırmak için Tacik Türklerden Hemrakul adında birini görevlendirdik. Böylece bir çetemiz daha oluştu. Semerkant tamamen cemiyetimize bağlı çetelerin hakimiyetindeydi. Enver Paşa, Baysun ve Tirmiz taraflarında da hakimiyet kurarsa Zerafşan'daki Rusları imha etmemiz zor olmazdı. Başkurdistan Harbiye Nazırı Evhadi Işmurzin de gelip bize katıldı. Abdülkadir Bey, ben bir yere gidersem Karakul Bey'in arkadaşı Tanatar Bey'in yanında kalıyordu. Cilek ve Yeni Kurgan mıntıkalarında Ruslarla çarpıştık. Ancak bir az geç kalmış gibiydik. Üç mesele başımızı ağrıtmış, bizi oyalamıştı:

Enver Paşa'nın bir buçuk aylık esareti sırasında Ruslar buraya yeni kıtalar göndermişti. Bu arada, Lakaylar'ı destekleyen Basmacılar bize karşı harekete geçmişti. Kasbi hocalarından ve Sovyet ajanı Nurettin Agalık onların saf değiştirmesinde büyük rol oynamıştı. Başlarında Molla Mustuk'ın bulunduğu Basmacılar 8 Nisan 1922'de Heybetullah Süyündük ve arkadaşlarını pusuya düşürüp öldürdüler. 40 Harbiyeli öğrenciyle Basmacılara katılmak için yola çıkan İbrahim İshak, Nurata mıntıkasına ilerlerken, Molla Kahhar adlı bir Basmacı reisinin adamları tarafından tuzağa düşürülmüşlerdi. Üç Başkurt askerimizi öldürmüş, diğerlerini esir etmişler. Sonra esir edilenleri de öldürecektiler. Lakaylılarla İşbirliği yapanların bu durumu cehaletten ve milli şuurdan yoksunluktan kaynaklanıyordu. Adı geçen Basmacı

1025 Z. V. Togan, a.g.e., s. 403-404

Mollalar çok sinsiydi. Ziyafet için davet ediyordular. Yemeğe başlamadan önce, silahlarınızı şöyle bir tarafa koyun diyordular. Silahlar bırakılıp yemeğe oturulunca adamları piyasa çıkıp ateşe başlıyorlardı. Heybetullah Süyündük'le birlikte bu şekilde ölen subaylarımız şunlardı:

Yüzbaşı İsmail Süyündük, Yüzbaşı Osman Süyündük, Yüzbaşı İlyas Açıyev, Yüzbaşı İzzettin Yenikev, Yüzbaşı İsmail Yenikev, Taşlıköy'den Selahattin Sakaoğlu, Osman Memliyev, Katip; İslamköy'den Yahyin; Bozdek'ten Binbaşı Yemliyev.

Hepsi Başkurt Alayına mensup subaylardı. Başkurdistanlı subaylardan ancak İbrahim Süyündük, İslamgiray Açiyev, Eyüp Sakayev, Yüzbaşı Yambuktin, Ahmet Varis ve Evhadi Işmurzin sağ kalacaktılar. Üçüncüsü, Lehistan meselesi halledilmiş, savaşı Ruslar kazanmış, Türkistan'a doğru asker sevkiyatına başlamıştılar.

Molla Kahhar ve Molla Mustak'ın Kermine ve Karşi arasında gezindiklerini anlayınca üzerlerine vardık. Burada barınamayıp Nurata'ya çekildiler. Her iki olaydan kurtulan ve yanımıza gelen olmadığından ölüm haberlerini geç almıştık. Yanıma Abdülkadir İnan'ı, bazı arkadaşlarımı ve Sintaş'ta bulunan Hemrakul'un askerlerini aldım, 2 Mayıs 1922'de Nurata'ya, Basmacı Mollaların karargahına vardım. Molla Kahhar ve Molla Mustak oradaydılar. Bizi görünce, "*Bilmiyorduk, kusura bakmayın. Bir yanlış oldu. Bir daha yapmayız*" dediler.

Oturduk, yemek yedik. Onlara ağır konuştum. "*Milletimizin baş sebebi işte bu cehalet ve taassuptur. Öldürdüğünüz insanlar size silah kullanmasını, bomba kullanmasını öğretecek, demiryolların dinamit koyacak, aramızda muvasala yolları kuracaklar, teksir makinaları, el matbaası ve radyo işleteceklerdi. Şimdi sizin elinizden ne iş gelir*" dedim. Başlarını utançtan önlerine eğdiler. Çevrede adamları vardı.

Sağ bıraktıkları İslamgiray Açiyev ve Eyüp Sakayev'i teslim alıp, onların yanından ayrıldık. Uksum adlı yerde duvarlara Türkistan için mücadele ettiğimize dair yazılar yazdık. 9 Mayıs 1922'de Semerkant'a döndük.[1026] Evet, Basmacılardan iyisi de vardı, kötüsü de vardı. Kötüleri her türlü meziyetten yoksundu.

1026 Z. V. Togan, a.g.e., s. 404-407

f) Çegan Tepesi Boş Değil:

Ahund Yusuf, Berküt Ağa, Osman Çavuş'u yanlarına iki Kazak kılavuz ve üç asker vererek Sirderya taraflarına, cemiyetimize mensup Kazaklar içine gönderdik. Enver Paşa'nın bu mümessillerinin hareket etmelerinden önce Basmacı liderleri toplayıp konuşmak istemiştik ama, Ahund Yusuf bunu kabul etmemişti. Sağ kalan Başkurt subayları yanıma geldiler. Açıl Bey'in yanında toplandık. Ekabir mahdum ve Mirza Abdülkadir'in mümessili yanımızdaydı. Polis müdürü Muhittin Mahdum'un işleri bozulmuştu. Bundan memnun değildiler. Rus askerleri içinde Başkurt kıtaları vardı. Bunlar Basmacılar tarafına geçip, Semerkant'ı zapt etmeyi akıllarına koymuştular. Ben zorluyordular. Zerafşan'daki hareket gelişme göstermezse Muhittin Mahmut'un Sovyetlere teslim bayrağını çekeceğini söylüyordular. Rus birliklerindeki Başkurt askerlerin iki temsilcinin Semerkant'a gelerek, benimle konuşacaklarını haber verdiler. Ben yanıma Evhadi Işmurzin'i alarak, Kadı Haydar'ın bağına bitişik bir evde onlarla görüştüm. Bana, bizzat karşılarsam, 250 Başkurt askerle tarafımıza geçmeye hazır olduklarını bildirdiler. Ben onlara sakın Basmacılardan Molla Kahhar ve Molla Mustak'la karşılaşırlarsa, onlara güvenmemelerini, uzak durmalarını, iki olayı anlatarak söyledim. Çünkü bu adamlar her an işe karışabilirlerdi. Bir az daha beklemeleri gerektiğini, haber vereceğimi belirttim. Ekabir Mahdum, bunların ve arkadaşlarının acilen Basmacılara katılmaları gerektiğinde ısrar ediyordu. Benim kararım kesindi. 15-20 gün bekleyecekler, Enver Paşa Guzar üzerine yürüdüğünde Başkurt askerlere haber gönderecektim. Kadı Haydar'la arkadaşları Muhittin Mahdum'dan kuşkuluydular. Onun her an Sovyetler tarafına geçeceğini söylediler. Evhadi halen Muhittin Mahdum'a kıymet veriyordu. Çok geçmeden onun Sovyetler tarafına geçmesiyle şaşırdı, böyle olacağını ummuyordum dedi. Bizim birliklerimize komuta edenler şunlardı:

- Nayman Özbeklerinden Açıl Bey. Yanında yeğeni Devran Açıl vardı. Adamları çoktu. Karakalpaklardan Açıl Toksaba ve Cilek'ten Kette Mahdum ve Küçük Mahdum her an birlikteydiler. Behram Bey'le ortak hareket ediyorlardı.
- Tacikleşen Moğol Barın oymağından Behram Bey. Açıl Bey'in 1500 askerini o doyuruyor ve barındırıyordu. Kışlak'tan Hemrahkul adlı biri yardımcısıydı. O da Açıl Bey gibi namuslu ve kahramandı. Ayrıca Behram Bey'in yanında Abdülhalim,

Kari Mehmet ve Azerbaycanlı Esat Beyler bulunmaktaydılar. Behram Bey'in Tacikler arasında da itibarı vardı.

- Kette Kurgan sancağında 500 kişiyle Karakul Bey. O Zerafşan'ın güneyindeki dağlık araziye hakimdi. Bunlar Karluktular. Buhara'ya gelenlerin çoğu ona katılıyordu. Cambay mıntıkasında Aktaş Bey, onun güvenilir adamıydı. Bu kişi Saray kabilesinin temsilcisiydi. Yanında her an 100 silahlı adamı vardı.
- Taciklerden Hacı Abdülkadir Bey. Muallim Şekuri Bey'le Ürgüt'te çete kurmuşlar, bir gece Rus garnizonunu basarak, silahları ve cephaneyi alıp dağa çıkmıştılar. Pek sempatik değillerdi.
- Ayrıca, Açıl Bey'in çetelerine dahil bulunan Mamur Niyazi Bek ve Turap Bek adlı iki Basmacı çetesi daha vardı. Bunlar Cizak sancağındaydılar. Komünist Partisine girmiş, hatta polis müdürlüğü yapmış gençlerdi. Sonra Ruslardan kopmuştular. Mamur Bek, Kırsadak uruğundanmış. Turap Bek ise Özbek Eşrafındanmış. Bunların bize bağlı 200 kadar askerleri vardı. Semerkant-Fergana arasındaki dağlık mıntıkaya hakimdiler.
- Yine Koytaş adlı yeri merkez edinen Molla Hemrahkul'a bağlı çeteler bulunmaktaydı. Bunlardan biri, Taciklerden Molla Mehmet Yaşar, ikincisi Aktepe Özbeklerinden Molla Karakul'du. Onun kaldığı yere Ergenekon diyordular.
- Zerafşan ırmağının Maça dağlarında Tacik Türklerinin reisi Esrar Han ve yardımcısı Hamit Bek vardı. Sengzar havzası Özbeklerinden Abdülmecit Bey'le bunlar Açıl Bey'e tabiydiler.
- Semerkant'la Fergana arasında Urantepe mıntıkasında bulunan dağlık arazi Halbuta Bek adlı bir Basmacının elindeydi. 500 kadar silahlı adamı vardı. Yüz kabilesindendiler.

Ruslar Basmacıları hırsız ve haydut olarak görürken, Semerkant vilayetinde Basmacılar vatanperver, fedakar ve dünya ahvalini bilir insanlardı.

1922 yılı Haziranında Yar Korgan, Yana Korgan ve Çarşamba muhitlerinde Ruslarla çarpışmalar yaşandı. Bir ara Kala-i Ziyaettin'de de savaş oldu. Bu savaşta ben maiyetimle mezarlıkta yer almıştık.

Abdülkadir İnan, eşim Nefise'yi Yesi şehrine götürdü. Bir aralık Cambay adlı yerde Sovyetler görüşelim demiş, Açıl Bey de oraya varmıştı. Rus kumandanının yanında Kadı İsa ve İşan Hoca adlı iki kişi vardı. Namaz vakti bunlar Açıl Bey ve

adamlarına imamlık etmek istemişler, Açıl Bey ve adamları "*böyle bir vakitte namazı da nereden çıkardınız*" demiş, kimse namaza iştirak etmemişti. Eğer Açıl Bey namaza iştirak etseydi muhakkak onu öldürecektiler. Ben de oradaydım. Açıl Bey bana, "*var sen konuş*" dedi. Komite benim konuşmamı tehlikeli buldu. Görüşmeyi Çilek ve Gümüşkent köyleri arasında yapmayı uygun gördüler. Mahdumlu Basmacılar çevrede gerekli tertibatı aldı. Rus subayı savaşı bırakıp antlaşmayı teklif etti. Bunu kabul etmedik.

Ahund Yusuf ve adamları Kazaklar tarafına geçememiştiler. Her taraf Rus birlikleri kaynıyordu. Dönmüştüler. Onlarla Afganistan'a geçmemiz, orada bu havaliden gelenlerle birleşmemiz gerektiğini konuştuk. Taşkent Kongresi'nde kararlar alacaktık. Temmuz ayı sonlarında Semerkant ve çevresindeki çeteleri Bağdan adlı yerde topladık ve Yaryaylak'a geçtik. [1027]

Enver Paşa, Pamir'de, bizi bekliyordu. 4-5 Ağustos'u, Kurban Bayramı'nın birinci ve ikinci gününü Bidene'de, Kari Kamil'in ve akrabalarının yanında geçirdik. [1028]

Ahund Yusuf ve arkadaşları Maça ve Karatekin yoluyla Enver Paşa'nın yanına gitmişlerdi. Döndüler. Kötü haberi verdiler. Enver Paşa vardıklarında Ruslar tarafından öldürülmüştü.[1029] Ahund Yusuf'un kendisi Şiiydi. Şungan Tacikleri arasında yaşıyordu. Şarki Buhara Kazakları temsilcisi Bürküt Eşikağabaşı, bana Ahund Yusuf'a güvenmememi, ona her şeyi söylememin doğru olmadığını belirtmiş, beni ikaz etmişti. Kuşkularında haklıymış. Bizden Enver Paşa'ya başka türlü haber götürüp, onunla bizim aramızı bozmak istemiş. Güya biz Sovyetler'le ittifak çabasındaymışız. Bunu, Ağustos'un ikinci haftası başlarında Ahund Yusuf ve Bürküt Eşikağabaşı'yla bana gönderilen mektubu okuyunca gördüm, canım sıkılmıştı. Onun bundan ne çıkarı olabilirdi ki…

1027 Z. V. Togan, a.g.e., s. 410-416

1028 Z. V. Togan, a.g.e., s. 425

1029 Z. V. Togan, a.g.e., s. 426

İkinci mektup arkadaşım Mustafa Şahkuli'deydi. Onu da okudum. Sıkıntım arttı. Marifetin Ahund Yusuf'tan kaynaklandığını anlamıştım. Şimdi Enver Paşa'nın başına gelenleri görünce kanaatim pekişti. Oysa Bürküt Eşikağabaşı bizi bir ay öncesinden ikaz etmişti. Demek ki onun bir şeyler çevirdiğini sezinlemiş.[1030]

g) Türk Dünyasının Sesi:

Atsız, Askeri Tıbbıye'nin 3. Sınıf öğrencisidir. Arap asıllı Teğmen Mesut Süreyya, onunla yolda karşılaştığını ama, selam vermediğini söyleyerek Atsız'ı okul yönetimine şikayette bulunur. Atsız, bu teğmenle daha önce de birkaç tartışma yapmıştır. Olayın içinde başka bir şey vardır ama, belirtilmez. Atsız Askeri okuldan atılmıştır. O, bu nedenle üzülmüştür. Atsız'ın doktorluğa karşı sevgisi ve ilgisi yoktur ama, onda Askeri Tıbbiyeli olmanın bambaşka bir anlamı ve duygusu vardır. Askeri Tıbbıye'den ayrılışını hiçbir zaman unutmaz.

Kabataş Lisesi'nde üç ay vekil öğretmenliği yapar. Sonra Deniz Yolları'na katip olarak girer. 1926 yılında Türk Ocağı'nda Kızılelma adlı bir odanın açılmasını gerçekleştirir. O burada gençlere Türkçülüğü öğretmektedir. Atsız, "**Türkiyat Mecmuası"**nda "**Anadolu"da Türklere Ait Yer İsimleri**" adlı bir makale neşreder. Bu makale Fuat Köprülü'nün dikkatini çeker. Atsız'ı evine davet eder, ona Edebiyat Fakültesi'ne girip okumasını tavsiye eder. Atsız, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü'nü başarıyla bitirir. Fuat Köprülü, ona asistanlık teklif eder. Atsız bunu kabul eder. 25 Ocak 1931'de hocanın asistanı olur. Bu arada o, Türkçülük ve Köycülük sloganıyla hareket eden "**Atsız Mecmua**"yı neşretmeye başlar. Dergide Fuat Köprülü, Zeki Velidi Togan, Abdülkadir İnan, Pertev Naili Boratav ve Sabahattin Ali makaleler yazarlar. Son iki yazar dergide yazdıkları yazılarla birbirlerine girerler. Her ikisi de Atsız'ın okul arkadaşıdır.

Köycülük düşüncesi Türk fikir hayatına II. Meşrutiyet'le girmiştir. Türk Yurdu dergisinde Yusuf Akçura bununla ilgili yazılar neşretmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında 15 kadar Tıp doktoru "**Köycüler Cemiyeti**"ni kurmuştur. Buna rağmen Köycülük fikri ve köylüye ilgi 1930'lu yılların başında başlamıştır. Zamanla Köycülük fikri Türk

1030 Z. V. Togan, a.g.e., s. 426

Milliyetçiği Hareketi'nin temel fikirlerinden birini oluşturacaktır. Atsız da bu fikrini başlatanlardan biridir. Ancak, 1932 yılında Ankara'da I. Tarih Kongresi toplanır. Kongrede, "**Hititlerin, Türkler'in ataları ve Anadolu'nun da eski bir Türk yurdu olduğu**"na dair bir tez ileri sürülür. Bu teze Zeki Velidi Togan şiddetle muhalefet eder. O yıl Eylül ayında Milli Eğitim Bakanı olacak olan Reşit Galip, Zeki Velidi Togan'ın ilmi birikiminin olmadığını, dayanak noktasının da bulunmadığını öne sürer.[1031] Oysa Zeki Velidi Togan, daha 1912 yılında, Rusya'da yayınlamış olduğu "**Türk ve Tatar Tarihi**" adlı eseriyle, başta Yusuf Akçura, İsmail Gaspıralı, Nikolay Katanov, Nikolay İvanoviç Aşmarin ve bilhassa Wilhelm Barthold gibi dünya çapında adından söz ettiren Türkologların ve Şarkiyat Tarihçilerinin takdirini kazanmış, övgülerini hak etmiş Türk Tarihi üzerinde sayılı otoritelerden biridir.[1032]

Peki, şuna ne demeli. Atatürk görmüş olduğu bu rüyayı Dr. Reşit Galip beye anlatır:

"Rüyamda bana 'Paşam, İnönü'den ne haber?' diye sordunuz. Ben de: 'Vaziyet kritiktir' cevabını verdim. Kritik nedir? Anlamadım ki dediniz. Bunun cevabını 15 dakikaya kadar size veririm diyerek odama çekildim." Mustafa Kemal bu rüyasını Dr. Reşit Galip Bey'e anlattığı zaman düşman henüz İzmir'e çıkmamıştı; İnönü Mevkii de önem kazanmamıştı. Aradan yıllar geçti; İkinci İnönü Savaşı'nın kritik günlerinden biriydi. Mustafa Kemal'in arabası Millet Meclisi'nin önünde durdu. Hemen yanına koşarak telaş ve endişe içinde "*Paşam, İnönü'den ne haber*?" diye sordum. Aynen şu cevabı verdi: "*Vaziyet kritiktir*." O zaman ben "*Kritik nedir? Anlamadım ki*" dedim. O da, "*Sana bunun cevabım 15 dakikaya kadar veririm*" dedikten sonra gülümsedi ve: "*Hani Ankara'ya geldikten sonra ben bir rüya görmüştüm. Ha-*

1031 Ferit Sami Sanlı, Türkçülük Akımında Din Olgusu Üzerine Aykırı bir Yaklaşım: Hüseyin Nihal Atsız ve Fikirleri, T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, s. 11-14

1032 Çağdaş Görücü, Zeki Velidi Togan. Milliyetçilik ve Tarih Yazımı, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve siyaset Bilimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s. 63

tırladın mı?" Hafızamı yoklayarak, rüyasını anlattım. Gülerek: "*İşte, rüya aynen gerçekleşmektedir... Ben İsmet'i tanırım. Göreceksin 15 dakikaya kadar varmadan muzafferiyet haberini alacağız!..*"

Gerçekten de 15 dakika geçmeden bir telgraf gelmiş ve 2. İnönü Savaşı'nın da zaferle sonuçlandığı öğrenilmişlerdi"[1033] Bütün bunlar Dr. Reşit Galip'in rüyasında gördüğü şeylerdir. O Mustafa Kemal Paşa ile ancak, Mart 1923'te Mersin'e geldiğinde bir sohbet esnasında tanışır. Daha önce Mustafa Kemal Paşa ile herhangi bir irtibatı olmamıştır. Hatta Reşit Galip'le tanışan paşa, ona, "Seni ya vali ya da milletvekili yapalım" der.

Mustafa Kemal Paşa bir meclis konuşmasında,

"Aziz milletvekilleri,

Dünyaca bilinmektedir ki, bizim devlet yönetimimizdeki ana programımız, Cumhuriyet Halk Partisi programıdır. Bunun kapsadığı prensipler, yönetimde ve politikada bizi aydınlatıcı ana çizgilerdir. Fakat bu prensipleri, gökten indiği sanılan kitapların doğmalarıyla asla bir tutmamalıdır. Biz, ilhamlarımızı, gökten ve gaipten değil, doğrudan doğruya yaşamdan almış bulunuyoruz"[1034] diyen birinden yukarıda anlatıldığı gibi böyle bir rüya sadır olabilir mi? Oysa rüyayı gören ve anlatan Dr. Reşit Galip, Atatürk değil.

Yorumu okuyucularıma bırakıyorum. Ellerini vicdanlarına koysunlar ve düşünsünler. Peki, bu uydurma rüyanın yobazlıktan, bağnazlıktan, hurafeden ve Molla zihniyetinden başka ne anlamı olabilir? Hani, Modern bir Türkiye kurmak için yola çıkmıştık? Bırak hükümdarları, Hazreti Muhammet bile, hangi savaşı rüyayla idare etmiş, hangi zaferi rüyayla kazanmıştır? İnsaf doğrusu! Bu ancak Osmanlının gerileme döneminde görülmüş ve istihareye yatan saray hocaları tarafından padişaha söylenmiştir. Hani Osmanlı şöyleydi, böyleydi! Senin ondan ne farkın var?

1033 Atatürk'ün rüyası, Mustafa Kemal'in gizemi, Hakan İzzet Ünlü-Güncelite, 07 Ağustos 2012, http://hazzy-guncelite.blogcu.com/mustafa-kemal-in-gizemi-2/12861430

1034 Sinan Meydan, Atatürk'ün 1 Kasım 1937 Meclis Açış Konuşması Nasıl Cımbızlandı, Sinan Meydan internet Sayfası, Yazılar, 9 Ocak 2013,

Pertev Naili Boratav ve Bedriye Hanımefendi, yedi arkadaşlarıyla birlikte Reşit Galip'e "*Zeki Velidi Togan'ın öğrencisi olmakla iftihar ederiz*" ifadeli bir protesto telgrafı çekerler. Reşit Galip, 19 Eylül 1932'de Milli Eğitim Bakanı olur. Atsız, "**Atsız Mecmua**"da "**Darülfünun'un Kara, Daha Doğru bir Tabirle Yüz Kızartıcı Listesi**" adlı bir yazı neşreder. Makalenin sonuna ise, "**Yolların Sonu**" adlı şiirini koyar. Bu şiirle o Öğretim görevliliğine adeta veda etmektedir: "*Bugün yollanıyorken bir gurbete yeniden, Belki bir kişi bile gelmeyecektir bize…*" 13 Mart 1933'te de Atsız'ın asistanlığına son verilir.[1035]

3) Sovyetler Çöküyor:

1917 yılında başlayan, 1918-1922 yılları arasında Rusya'ya hakim olan Bolşevikler, 30 Aralık 1922'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni kurduklarını ilan etmişlerdi. Bu devlet ilkin 4 cumhuriyetten oluşurken, 1936 yılında bu sayı 12'ye çıkmış, II. Dünya Savaşı sırasında Baltık devletlerinin işgaliyle 15'e yükselmişti.[1036]

Sovyetlerde 80'li yılların ilk yarısında, bilhassa ikinci yarısında siyasi reformlar yaptılar. Ancak ekonomik reform tutturulamadı. Dolayısı ile siyasi reform da bundan etkilenmeye başladı. Böylece reformların içeriğini değiştirdiler.[1037] Ne yapsalar boştu. 1989 yılında Berlin Duvarı yıkıldı. Bu yıkılış, Demir Perdenin çöküşü demekti. Sovyetlerin Orta Avrupa ve Doğu Avrupasında başlayan çözülme ve bağımsızlık hareketleri kısa zamanda Baltık ülkelerine sıçramıştı. Orta Asya ve Kafkasya'da bu sürece dahil oldu. Kısa sürede, peşpeşe ve zincirlemeyle başlayan olaylar, nasıl tarif edileceği bilinemediğinden, bazı yazarlar tarafından yuvarlanan kartopu ve ya da çığ etkisi olarak nitelendirildi.

1035 F. S. Sanlı, a.g.e., s. 15-16

1036 Mehmet Gürbüz-Murat Karabulut, SSCB'nin Dağılmasıyla Bağımsızlığına Kavuşan Ülkelerde Sosyo-Ekonomik Benzerlik Analizi, Bilig Dergisi, Sayı 50. Yaz/2009, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Ankara 2009, s. 32

1037 Natig Abdullayev- Fikret Elma, Sovyetler Birliği'nde Reform Sürecinin Başlangıcı ve Gorbaçov Dönemi, Kafkas Üniversitesi (Journal of Qafqaz University) Dergisi, Sayı 26, Kars 2009, s. 84

Sovyetlerin çöküşü demek, hapishanelerdeki milletlerin hürriyet ve demokrasiye kavuşmaları anlamına geliyordu. Bu iki faktörün etkisi bir an bile olsun unutulamaz. Adam Przewoski'ye göre, toplumun çoğunluğu yanında Sovyet yönetimi de komünist ideolojiye olan inancını yitirmişti. Ya da İlber Ortaylı'nın belirttiği şekilde, Sovyetler dünya ekonomisiyle rekabet edebilecek bir düzeyde ekonomik değerlerden mahrum kalmıştı. Aslında bu çöküşün anlamı neydi? Rus tarihinde tekrarlanan bir olgu muydu? Veyahut ülke dış dünyaya ayak uyduramamış mıydı gerçekten? Yoksa ekonomik krizden mi kaynaklanmıştı bu çöküş?

Söz konusu kriz Sovyet sonrasında, Rusya'da Yeltsin başa getirilmesine rağmen yine devam eder. Oysa bu siyaset adamı, iktidarının en temel önceliği olarak merkezi yeniden inşa etmek fikriyle hareket etmekte ve ekonomiyi güçlendirmeye çalışmaktadır. O nedenle pek çok reformdan tutun da, devlet iktisadi kuruluşlarını özelleştirmeye kadar gitmiş, dolayısı ile Rusya'nın bünyesinde bir tadilata yönelmişti. Öyle ki, Aleksandr Soljenitsin, bu çöküş başlamadan çok önce, Sovyetlerin bir an önce tasfiye edilmesini, devlete bir yükten başka nitelik taşımayan cumhuriyetlerin serbest bırakılmasını, Rusya-Beyaz Rusya-Ukrayna'dan meydana gelebilecek bir Rus Birliği'nde karar kılınmasını söylemişti. Onun bu görüşü dünya çapında ilgi uyandırmıştı.

Boris Yeltsin de, Soljenitsin'in görüşlerini benimsedi. Orta Asya, Kafkaslar ve Baltık Cumhuriyetleri dışında bir Rusya'nın varlığını kabullendi. Hatta Rusya'nın kendi içinde bir restorasyona yöneldiğini çekinmeden ifade etti. Bunun sonucunda, 1991 yılında Sovyetler yok olup gitti. Tasfiye tamamlanmıştı. Aslında bu tasfiye Rusya için bir zorunluluk haline gelmişti. Kaçınılmazdı. Dönemin konjonktürü bunu gerektirmişti. Önüne geçilemezdi. Tabi ki Nobel Ödüllü düşünür Soljenitsin'in söz konusu durumun gerçekleşmesinde düşünce yapısıyla büyük payı vardı. O olmasaydı belki bu tasfiye zor gerçekleşirdi. Sovyetlerde milletler uyanışı başlamıştı. Bunun devleti çökerteceği belliydi. Tasfiyenin ertelenmesi çok zordu. Soljenitsin bunun bir düşünürü, Yeltsin de onun fikirleri doğrultusunda tatbik eden biriydi. Tarihin akışı bunu böyle istiyordu. İnatçılığa gerek yoktu. Direnemezdiler. Ancak böyle

olmasına rağmen Rusya Federasyonu'nda ekonomik istikrarsızlık uzun süre devam edecek, yeniden inşa fikriyse bir türlü gerçekleşmeyecekti.[1038]

Oysa Doğu Avrupa'da başlayan hareket, bir politik bağımsızlığın yanında ekonomik etkinliğin de kazanılma arzusuyla gelişmişti. Bu olay devletin hem dış ticaret sisteminin, hem de Comecon'un çöküşüne yol açtı. Gelişmelerin ardından, SSCB çözülme aşamasına girmişti SSCB milli sınırlara göre dağılmaya başlamıştı. Başta Baltık devletleri bağımsızlıklarını kazandılar. Bu gelişmelerden tabi ki diğer cumhuriyetler de etkiledi, 1990 yılında Türk Cumhuriyetleri'nde uyanış hareketleri başladı. Bu devletler 1991 yılında bağımsızlıklarını ilan ettiler. 1 Ocak 1992'de de SSCB tamamen ortadan kalkmıştır.[1039]

Yeltsin dönemini yansıtan 1990-2000 arası ekonomik yıllar, ya da yeniden siyasi yapılanma binbir güçlük ve başıbozuklukla devam etti. Bu sırf Rusya'da değildi. Aynı durum dünyanın bazı ülkelerine yansıdı. Onlar da aynı sorunlarla karşı karşıya kaldılar. Rusya milletlerarası politikada ve en az bir asırdan çok fazladır arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya'da kan kaybetmişti. Aynı kan kaybını Kafkasya'da yaşadı.[1040]

4) Yeni Türk Cumhuriyetleri:

1991 yılında SSCB'nin, kimsenin beklemediği bir şekilde dağılması ve yok olup gitmesiyle yeni bağımsız devletler meydana çıkmıştı. Bu devletlerin 5 tanesi, Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan ve Kırgızistan'dı. Toprakları Türk toprağı, nüfusları da Türk nüfusuydu. Türkçenin değişik şivelerini konuşmaktaydılar. 5 devletin yanında bir 6. devlet daha vardı. Bu devlet çok önemli sayıda Türk nüfusu barındıran Tacikistan'dı. Rusya'dan kopan bağımsız Türk cumhuriyetlerinin

---

1038 Fikret Elma, Sovyet Sonrası Rusya ve Orta Asya, Ajerbaycan Araştırmaları Dergisi, Journal of Azerbaijani Studies, Cilt 12, 2009/1-2, Hazar Üniversitesi Edebiyat ve Sosyal Bilimler, Bakü 2009, s. 130-131

1039 M. Gürbüz-M. Karabulut, a.g.m., s. 33

1040 F.Elma, a.g.m., s. 131

sayısı aslında 6'ydı.[1041] Kim ne derse desin, Tacikistan da Türk cumhuriyetleri sınıflamasına dahildir. Çünkü bu cumhuriyet halkının çoğunluğu Türk olmasına rağmen, nüfusunun tamamına yakın kısmı da Müslümandır. Tacikistan diğer Türk cumhuriyetleriyle o güne kadar aynı kaderi paylaşmıştır, halen de paylaşmaktadır. Bu cumhuriyetler bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından, aradan 10 yıl, hatta daha fazla geçmesine rağmen, buralarda neler değişmiştir, beklenen kalkınma ve gelişme noktasının neresine gelinmiştir, SSCB dönemiyle kıyaslandığında bugün gelinen aşama halkın beklentilerini karşılamış mıdır gibi sorular tabi ki her an gündeme gelebilir. Cevapların farklı olması normaldir. Hatta birbirine zıt da olabilir. Ancak görülen odur ki, bu cumhuriyetler ekonomik-sosyal yapı itibariyle tam anlamıyla gelişimlerini başarmış ve değişimlerini gerçekleştirmiş değildirler. Kazanmış oldukları siyasi bağımsızlıkları ekonomik bağımsızlarıyla bile pekişmemiştir. Bu nedenle onlar dünya gidişatına ayak uydurmakta zorlanmaktadırlar.[1042]

Orta Asya ve Kafkaslar, uzun süre Rus egemenliği altında kalmış, bu durum iki bölgeyi kendi coğrafi ve tarihi parametreleriyle dünyanın gözünden ve politikalarından nispeten uzak tutmuştu. Ancak şimdi önündeki büyük engel ortadan kalktığına göre, Orta Asya ve Kafkaslar dünya politikasında yerini alabilirdi. Her iki bölgenin politik öneminin yanında kültürel ve ekonomik bakımdan da önemi vardı. Bu bölgeler geniş kapasiteli petrol ve doğalgaz yataklarına sahiptiler. Araziler de oldukça genişti. Bu nedenle güç boşluğu kendini hissettirmeye başladı. Sonuçta milletlerarası rekabet buralara uzandı. Ayrıca söz konusu topraklarda bölgesel rekabet de vardı. Bu bir çatışma alanı meydana getiriyordu. Yer altı kaynaklarının zenginliği küresel rekabetin de iştahını açıyordu.

Bağımsızlıklarından 10 yıl sonra Orta Asya ve Azerbaycan devletlerine baktığımızda görünen tabloda yansıyan durum başkaydı. Bu devletlerin biri bile kalkınma ve gelişme yönünde herhangi bir adım atmamıştı. Kalkınma ve gelişme için potansiyel bir güç vardı. Hatta her şey vardı. Ancak herhangi bir kımıldama yoktu.

1041 Prof. Dr. Geybulla Geybullayev-Yrd. Doç. Dr. Erol Kurubaş, Türk Cumhuriyetleri Entegrasyonu: Fırsatlar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, TC. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 2002/1, Isparta 2002, s. 19

1042 G. Geybullayev-E. Kurubaş, a.g.m., ., s. 19

Bekliyordular. Çünkü bu cumhuriyetler hazırlıksız yakalanmıştı. Daha ne olduğunu anlayamamıştılar. Serbest Pazar ilişkilerini sağlamaktan da uzaktılar. Mutlaka yapmaları gerekti ama, sosyal yapıyla ekonomik kalkınma arasındaki dengeyi bir türlü tutturamıyordular. Hayaller yerini şimdi gerçeklere bırakmıştı. Bölgelerde ekonomik sorunlar baş göstermişti. Siyasal sorunlar da kendini göstermeye başlamıştı. Bunlar kolay işler değildi. Demokrasi geleneğinin olmayışı sorunların halledilmesinde problem teşkil ediyordu. Yoksa işler istenildiği gibi yürürdü. Ayrıca yolsuzluk ve adam kayırmacılık almış başını gitmişti. Bunların her biri reform çalışmalarını sekteye uğratıyordu. Demek ki 10 yıl değil, nice 10 yıllara gerek vardı. Demokrasinin olmadığı, yolsuzluk ve adam kayırmanın bulunduğu toplumlarda, verimli olabilmek mümkün müydü? Dahası bu toplumlarda parçalanmışlık ve ayrımcılık vardı. Zengin ve yoksul arasındaki fark hızla açılıyordu. Bu kapitalizmin bir gereğiydi ama, toplum için bir felaket demekti. Orta sınıf oluşmamıştı. İstikrarlı bir ekonomik ve siyasal yapının kendini göstermesi için orta sınıf şarttı. Toplumun % 80'i, hatta % 90'ı fakirdi. BM'e bağlı BDT ve Avrupa Bölge Bürosu 1999 raporu, durumu verilerle gözler önüne sermektedir. Buna göre Kazakistan'da ve Özbekistan'da yoksulluk oranı % 30-35'ti. Türkmenistan'da % 50'ydi. Kırgızistan'da % 60'tı. Bu oranlar bir kitlesel fakirlik gerçeğidir. Sosyal ve siyasal çatışmaları tetikler. Kitleler arası farklılıkların oluşmasına, aralarında uçurumların belirmesine yol açar. Radikal ideolojiler de işin içine girer. Böylece ülke içi istikrarsızlar daha çok artar. İnsanlar yavaş yavaş ülkeyi terk etmeye başlar.

Bağımsızlıklar sonrasında Türk cumhuriyetleri birbirine yaklaşacağı yerde, uzaklaşmaya doğru gitmişti. Aralarında sorunlar çıkmıştı. Bu, siyasal yönelimlerin ve ekonomik alandaki reform anlayışlarında kaynaklanmamaktadır. Söz konusu ülkelerin sahip oldukları yeraltı ve yer üstü kaynaklarının paylaşımı ve hak iddiaları işin içine girmiştir. Özbekler, Kırgızlar ve Tacikler arasında toprak anlaşmazlıkları vardır.[1043] Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan arasında Hazar sorunu çıkmıştır. Buradan anladığımız odur ki, Çarlık Rusya'yla başlayan ve Sovyetlerle devam bölgedeki insanlara, mümkün olduğu kadar farklı milliyet anlayışının propagandası ve bunun okullarda nesilden nesile öğrenim verilerek uzun süredir devam

1043 G. Geybullayev-E. Kurubaş, a.g.m., ., s. 21-22

etmesi sonunda onların arzu ettiği başarıyı sağlamıştır. Her cumhuriyette ayrı bir milliyet kimliği oluşmuştur. Bu yakınlaşmaktan ve birleşmekten daha çok ayrışmaya sebep olmaktadır.[1044] Ancak şu da unutulmamalıdır ki, ekonomik kalkınmada devlet ağırlığı olan Özbekistan, Azerbaycan ve Türkmenistan'a nazaran liberal bir yol izleyen Kazakistan ve Kırgızistan söz konusu devletlere göre daha başarılıdır. Çünkü bunlar 1997 sonrasında, daha çok 2000 yılından itibaren hiç olmazsa belirli bir istikrar yakalayacak.[1045] Bölgedeki ülkelerarası dayanışma ve işbirliği zaruridir. Bu mümkün olduğu kadar güçlendirilmelidir. Yakın tarihte ya da günümüzde bir takım problemler varsa bunların çözümüne gidilmelidir. Milletlerarası gelişmeler, siyasi ve ekonomik alanda meydan gelen değişiklik ya da dalgalanmalar mevcut birlik ve beraberliği etkilememelidir. Çeşitli enerji ve yol projeleri üretilmelidir. Bunlar Türk Dünyası'na ait olmalıdır.[1046]

a) Azerbaycan

Azerbaycan, bağımsızlığına kavuştuğu zaman, ekonomide olduğu gibi sanayi sektöründe de zor günler yaşadı. Üretim eski teknolojiyle yapılmaktaydı. Hammaddenin yanında yedek parça yokluğu vardı. Fabrikalar kapasitenin altında çalışıyordular. Hata bu fabrikaların bir kısmı kapandı.[1047] Zamanla çalışmalara hız verildi. 2007 yılına geldiğinde, sanayi sektörü hızla gelişecek, 2006 yılına kıyasla 2007'de % 24 daha çok üretim ve hizmet yapacaktır.[1048] Bütün bunlar 2001 yılında alınan

1044 G. Geybullayev-E. Kurubaş, a.g.m., ., s. 22

1045 G. Geybullayev-E. Kurubaş, a.g.m., ., s. 22

1046 Ejder Agayev-İbrahim Kurt, Türk Cumhuriyetleri Münasebetlerinin Gelişmesinde Eğitimin Rolü., Azerbaycan Araştırmaları Dergisi, Journal of Azerbaijani Studies, Hazar Üniversitesi Edebiyat ve Sosyal Bilimler, Bakü 2009 s. 215

1047 Mehmet Kara-Yasin Şehitoğlu-Ömer Çağrı Özdemir, Türk Dünyası İçin Mevcut Pazar Fırsatlarına Yönelik Sanayi Stratejilerinin Belirlenmesi, Azerbaycan Araştırmaları Dergisi, Journal of Azerbaijani Studies, Khazar University Press, Bakü 2009., s. 704

1048 M. Kara-Y. Şehitoğlu-Ö. Ç. Özdemir, a.g.m., s. 705

kararlara bağlıydı. Özelleştirme yapılmış, Ekonomi ve Ticaret Bakanlıkları kurulmuş, Devlet Antihisar ve Sahipkarlığa Yardım Komitesiyle Yabancı Sermaye Ajanslığı Ekonomi Kalkınma Bakanlığı çatısı altında birleştirilmişti.[1049]

Azerbaycan, alümina, alüminyum, kurşun, çelik ve çinko gibi metallerde üretim yapmaktadır. Mineral üretimi azdır. Gelişmiş bir tarım üretimine sahiptir. İmalat sanayi de gelişmiştir. Petrol ve doğal gaz üretiminde sayılı ülkeler içindedir. XIX Yüzyıl'ın sonlarından itibaren petrol üretimde bulunmaktadır. Bu petrol ürününü Gürcistan ve Rusya üzerinden dünyaya pazarlamaktadır.[1050] Bölge ülkeleri içinde en çok yabancı sermaye çeken Azerbaycan'dır. Yabancı sermaye yatırım olarak daha çok petrol ve doğal gaz üretimini seçmiştir.[1051] Bu ülkede, son yıllarda ihracat artışı görülmektedir. Artış İthalatta da vardır.[1052] 1991-1993 yılları arasında Dış ticaretini % 80-85 Bağımsız Devletler Topluluğu ile gerçekleştirmiştir ki, bu ticaret önceki yıllara göre gittikçe azalmaktadır.[1053]

b) Kazakistan

Metal, maden cevheri, uranyum ve petrol bakımından Kazakistan çok zengindir.[1054] BDT içinde Rusya'dan sonra en büyük petrol ve doğal gaz üreticisidir. İhracatının çoğu BDT dışı ülkelerden yapılmaktadır. Bu ülkede metal madenciliği kro-

---

1049 M. Kara-Y. Şehitoğlu-Ö. Ç. Özdemir, a.g.m., s. 704

1050 Dr. Neslihan Çelik, SSCB Sonrası Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde Endüstriyel Performans ve İnovasyon Politikaları, Marmara Üniversitesi İ.İ.S. F. Dergisi, Cilt XXIII, Sayı 2007/2, İstanbul 2007, s. 119

1051 N. Çelik, a.g.m., s. 121

1052 Altay İsmayılov-Ayaz Zeynalov, Gelişmekte Olan Ülkelerin İktisadi Kalkınmasında İthalat-İhracat İlişkisi: Azerbaycan İçin Ekonometrik Model, Ajerbaycan Araştırmaları Dergisi, Journal of Azerbaijani Studies, Hazar Üniversitesi Edebiyat ve Sosyal Bilimler, Bakü 2009, s. 76

1053 Altay İsmayılov-Ayaz Zeynalov, a.g.m., s. 75

1054 N. Çelik, a.g.m., s. 124

mitit, bakır, demir ve çinko alanında yoğunlaşmışken, metalürji sektöründe berilyum, bizmut, kadmiyum, ferroalaşım, kurşun, çelik, magnezyum ve titanyum üretiminde gelişme göstermektedir. Ayrıca, ülke kömür madenince zengindir.[1055] Ancak bu zenginliğin yanında madenleri yer altından çıkarıp işleme bakımından yetersizlikler görülmektedir. Girişimlerde teknolojik gerilik pek giderilememiştir. Bilimle üretim arasında etkileşim kurmada halen zorluk çekilmektedir. Ar-ge harcamaları düşük seviyede seyretmektedir. Yurt içi talep de yetersizdir.[1056] Ancak Kazakistan'da yerli ve yabancı yatırımı artırmak ve desteklemek için Kazakistan Kalkınma Bankası faaliyete geçirilmiş, ayrıca Kazakistan Yatırım Fonu kurulmuştur.[1057] Bununla ülkede üretim artmaya, işler yolunda gitmeye başlamıştır. 2007 yılında madencilik üretiminde Kazakistan başarılı bir yıl geçirecektir. Bu üretim 2006'ya kıysa % 2.6 fazladır. İmalat sanayi de 2007 yılında büyüyecektir. Bu büyüme madenciliğe göre daha büyüktür. 2007 yılında madencilikte büyüme oranı % 102.6 iken imalat sanayinde büyüme oranı % 106.7'dir. İmalat sanayindeki büyüme 2006'ya göre % 7.2 oranında artmıştır.[1058]

c) Özbekistan

Özbekistan bir tarım ülkesidir. Tarımsal üretim burada gelişmiştir. Ülke toprak ve su kaynakları bakımından oldukça zengindir. Ayrıca ülkenin yeraltı zenginliği de vardır. Burada yüz çeşitten fazla mineral tespit edilmiştir. Doğal gaz üretimi bakımından da ön sıralarda yer almaktadır. Altın üretiminde dünyanın sayılı ülkeleri içindedir. Bakır, çinko, kadmiyum, lityum, selenyum ve stronsiyum gibi metaller ülkede üretilmektedir Ancak bu ülke üretim için yeterli sermaye birikimine sahip değildir. Sovyet döneminde en düşük yaşam standardında seyreden Özbekistan,[1059] bağımsızlığından sonra bu konumunda bir az iyileşme belirtisi gösterse de, sıkı

1055 N. Çelik, a.g.m., s. 119

1056 N. Çelik, a.g.m., s. 125

1057 N. Çelik, a.g.m., s. 125

1058 M. Kara-Y. Şehitoğlu-Ö. Ç. Özdemir, a.g.m.., s. 704

1059 N. Çelik, a.g.m., s. 119

devlet yönetimi ve liberal tutumdan uzak olması önünde her zaman birer engel teşkil edecektir. Özbekistan telekomünikasyon alanında gelişme göstermiştir.[1060] Ayrıca bu ülkede bilimsel ve teknolojik gelişmeyi potansiyel bir güç haline getirmek için çalışmalar başlatılmış, 2002 yılında söz konusu çalışmanın başarıya ulaşması yönünde bir koordinasyon kurulu meydana getirilmiştir.[1061] Özbekistan'da 2007 yılında, değeri 14.5 milyar dolar dolayında bir sanayi üretimi gerçekleştirilecektir Bu rakam önceki yıla göre % 12.1 artışı ifade etmektedir. Ayrıca bu ülke, Alman ve Güney Kore firmalarıyla ortak çalışarak otomobil sanayisinde de gelişmeler meydana getirdi. 1995 yılında 400 adet Mercedes Otobüs üretim gerçekleştirmişti. Taşkent'te Rus uçaklarının montajı yapılıyordu.[1062]

d) Türkmenistan

Diğer bölge ülkeleri gibi Türkmenistan da, yeraltı zenginliklerine sahiptir. Mineral yatakları boldur. Azerbaycan ve Kazakistan gibi petrol ve doğal gaz üretiminde ön planda gelmektedir. Orta Asya petrol rezervinin % 60'ı bu ülkededir. Türkmenistan dünyanın en büyük doğal gaz rezervlerine de sahiptir. Ülkede madencilik ve enerji sanayi gelişmiştir. Bu ürünlerin ihracatını yapmaktadır.[1063] Ülkede, kükürt üretimi yapılmaktadır.[1064] Taşkömürü çıkarma maden ocakları da bulunmaktadır.[1065] Türkmenistan'ın Karakum Çölü'nden Yaşlı Kretase Taş üretimi bile gerçekleştirilmektedir.[1066] Türkmenistan milli bir inovasyon stratejisi faaliyetinde bulunmamaktadır.

1060 N. Çelik, a.g.m., s. 121

1061 N. Çelik, a.g.m., s. 126

1062 M. Kara-Y. Şehitoğlu-Ö. Ç. Özdemir, a.g.m., s. 706

1063 N. Çelik, a.g.m., s. 119-120

1064 Sadettin Korkmaz, Doğal Kaynakları Açısından Yeni Türk Devletleri, Jeoolji Mühendisliği Dergisi, TBMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Yayını, Sayı 40, Mayıs !992, Ankara, s. 21

1065 S. Korkmaz, a.g.m., s. 21

1066 S. Korkmaz, a.g.m., s. 20

Bilimsel ve teknoloji politikası takip edilmiyor değil, vardır. Çok geçmeden Türkmenistan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nda yer alacaktır. Bu bilhassa iletişim ve teknoloji sahasındadır. Milli araştırma ve eğitime Türkmenistan'da önem verilmektedir.[1067] Bu ülkede pamuk üretimi gelişmiştir. Tekstil altyapısı bağımsızlığının ilan edilmesinden itibaren Türk yatırımcılarının eline geçmeye başladı, bunda da zaman geçtikçe artış sağladı. Çimento, gübre ve plastik boru gibi üretim tesisleri kurularak, ülkenin ihtiyacını karşılar hale geldi.[1068] Çünkü bu ülkede Sovyetlerden bir sanayi alt yapı kalmamıştı. [1069]

e) Kırgızistan

Kırgızistan'da başarılı çalışmalar yapılmaktadır. Bilimsel ve teknolojik gelişmelere de bu ülkede önem verilmiştir. Devlet ya doğrudan ya da dolaylı olarak teşvikler için faaliyette bulunmakta, girişimcilere destek vermektedir. Bu daha çok, enerji, madencilik, iletişim, biyoteknoloji alanlarındadır. Rekabete önem verilmekte, bu özendirilmektedir. Devletle özel sektör arasında bir işbirliği Kırgızistan'da görülmektedir. Yabancı yatırımlar bu ülkede daha çok ileri teknoloji alanına kaydırılmakta ve teşvik edilmektedir.[1070] Kırgızistan'da, diğer Türk cumhuriyetleri kadar olmasa bile, kendine yeter seviyede petrol Celalabat bölgesinden çıkarılmaktadır.[1071] Sovyetler dağıldığında Kırgızistan ekonomisi de zor günler geçirmeye başlamıştı. Önünde ciddi sorunlar bulunmaktaydı. Gıda Sanayi yabancı yatırıma açıldı. Ülkedeki sanayinin üretim hacmi 2007 yılında % 7.3 oranında artacaktı. Kumtor Altın Madenindeki üretim dahil edilmediğinde, maden üretiminde % 10.3'lük artış kaydedilecekti.

1067 N. Çelik, a.g.m., s. 127-128

1068 M. Kara-Y. Şehitoğlu-Ö. Ç. Özdemir, a.g.m., s. 707

1069 M. Kara-Y. Şehitoğlu-Ö. Ç. Özdemir, a.g.m., s. 708

1070 N. Çelik, a.g.m., s. 127

1071 S. Korkmaz, a.g.m., s. 20

[1072] Kırgızistan'da sanayi üretiminin dörtte üçü imalat sanayinden kaynaklanmaktadır. Bu sektör ülke çapında güçlüdür. [1073]

f) Tacikistan

Tacikistan, petrol bakımından diğer Türk cumhuriyetleri gibi zengin olmamasına rağmen, Kırgızistan gibi yine de kendine yeter seviyede bir üretim yapmaktadır. Bu üretim Tyube bölgesinde gerçekleştirilmektedir.[1074] Tacikistan kalay yatağı bakımından zengindir. Bu ülkede altın ve gümüş yatağı da bulunmaktadır.[1075] Kayseri Sanayi Odası'nın 2012 yılı Nisan'ında hazırlamış olduğu Tacikistan Ülke Raporu'nda;

- GSYİH, Satınalma Gücü Paritesi, 16 milyar $'dır,
- GSYİH Reel Büyüme Oranı, % 6'dır,
- Sektörel Bileşim, Tarım % 18, Sanayi % 22.5 Hizmet % 59.5'tur,
- Enflasyon Oranı, % 14.3'tür,
- İş Gücü, 2.1 milyondur,
- Sektörel İşgücü Dağılımı, Tarım % 49.8, Sanayi % 12.8, Hizmet % 37.4'tür,
- İşsizlik Oranı, % 2.2'dir
- Endüstri, Alüminyum, Çimento, Bitkisel Yağ'dan müteşekkildir,
- Endüstri Büyüme Oranı, % 7.5'tir.
- Tarım (ve Hayvansal) Ürünleri, Pamuk, Tahıl, Meyve, Üzüm, Sebze, Sığır, Koyun, Keçi'dir.
- İhracat, 1.8 milyar $'dır.
- İhracat Ürünleri, Alüminyum, Elektrik, Pamuk, Meyve, Bitkisel Yağ, Tekstil Ürünleri'dir.

1072 M. Kara-Y. Şehitoğlu-Ö. Ç. Özdemir, a.g.m., s. 705

1073 M. Kara-Y. Şehitoğlu-Ö. Ç. Özdemir, a.g.m., s. 705

1074 S. Korkmaz, a.g.m., s. 20

1075 S. Korkmaz, a.g.m., s. 21

- İhracat Ortakları, Türkiye % 28.4, Rusya 14.4, Özbekistan % 10, İran % 6.2, Çin % 5.6, Norveç % 4.5
- İthalat, 4 milyar $'dır.
- İthalat Ürünleri, Petrol ürünleri, alüminyum oksit, makine ve ekipmanları, gıda maddeleri,
- İthalat Ortakları, Çin % 35.3, Rusya % 23.5, Kazakistan % 8.3,
- Dış Borç tutarı, 2.2 milyar $'dır.[1076]

5) Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleriyle İlişkileri

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla 8 Aralık 1991'de Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kurulmuştur. Sovyetlerin dağılması Türk Dünyası'na siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda fırsatlar sergilediği gibi, eğitim alanında da fırsat meydana çıkardı. Bunun için Türkiye'de bir bakanlık teşkil edilmese bile, Başbakanlığa bağlı olarak Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) 24 Ocak 1992'de kurulmuş ve o günden itibaren faaliyete geçmiştir, halen faaliyetine devam etmektedir.

TİKA'nın görev alanları;

- Türk Dünyası'yla Ekonomik ilişkileri geliştirmek ve koordine etmek,
- Türk Cumhuriyetleri'yle Türkiye arasındaki Eğitim-Öğretim Faaliyetlerini düzenlemek ve bu ilişkilere yön vermek,
- Türk Cumhuriyetleri arasında dil ve alfabe birliğini sağlamak,
- Etnografya çalışmaları yapmak,
- Türk cumhuriyetleri arasında turizmi geliştirmek,
- Türk cumhuriyetleri arasında idari, adalet ve güvenlik bakımından koordineli ilişkiler sağlamak, seminerler tertip etmek, doküman alışverişinde bulunmak,
- Türk cumhuriyetleri arasında iletişim kurulması ve bunun devamı için çalışmalar yapmak, iletişim teknolojisi bakımından yardımlaşmak,
- Çevre, bilim ve teknoloji konularında işbirliği koordinasyonu sağlamak, bunu geliştirmek.

1076 Kayseri Sanayi Odası Tacikistan Ülke Raporu Nisan 2012, PDF, s. 2

TİKA bu bağlamda 1992-1993 yıllarında Türk cumhuriyetleri arasında Büyük Öğrenci Projesi'ni gerçekleştirmiştir ki, bu projenin amacı,

- Türk cumhuriyetleri ve topluluklarında eğitim düzeyini artırmak,
- Yetişmiş insan gücü sağlamak ve bunun gereksinimlerini karşılamak,
- Türkiye'ye dost bir nesil yetişmesine çalışmak,
- Türk cumhuriyetleri arasında kalıcı bir kardeşlik ve dostluk köprüsü inşa etmek.

Ayrıca, Türkiye'nin Türk cumhuriyetlerine yönelik bu politikasına paralel ve yardımcı olmak için "**Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı**" adıyla bir kuruluş meydana getirilmiştir. Dolayısı ile, Türk cumhuriyetleri arasındaki ekonomi, kültürel, eğitim ve teknik alanlardaki ilişkiler kurumsal bir yapıya kavuşmuştur.

Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte Türkiye, Türk cumhuriyetlerinin hepsiyle eğitim ve bilim alanlarında geçerli olmak üzere işbirliği protokolleri imzalamıştır. Bunlardan biri daha önce belirttiğimiz gibi Büyük Öğrenci Projesi'dir. Bu proje kapsamında 1992 yılından başlayıp 4585 öğrenci 2008 yılına kadar mezuniyet belgesi almıştır. Ancak bu hedeflenen rakamın altındaydı. 1992 yılı itibariyle Türkçe öğretim seminerleri verilmiş, bu seminerlere toplam 831 kişi katılmıştır. Katılım bakımından Azerbaycan birinci, Kazakistan ikinci gelmektedir.[1077] 2007 yılı itibariyle Türk cumhuriyetlerindeki Türkiye Türkçesiyle eğitim ve öğretim merkezlerinde 11.156 öğrenci öğrenim görmüştür. Bu öğrenimlerde Türkmenistanlı öğrenciler başta gelmektedir.[1078] Türkiye Türkçesiyle Eğitim ve Öğretim Bişkek'te 2674 öğrenciyle yapılmıştır. Yine bu çalışma Aşkabat'ta 2203 öğrenciyle

1077 Eriman Topbaş-Hüseyin Salih Baran, Türk Dünyası Coğrafyasında Yer Alan Ülkeler Arasındaki Kültürel İlişkilerin Güçlendirilmesinde Eğitim Kurumlarının Rolü, Azerbaycan Araştırmaları Dergisi, Journal of Azerbaijani Studies, Hazar Üniversitesi Edebiyat ve Sosyal Bilimler, Bakü 2009, s. 253

1078 E. Topbaş-H. S. Baran, a.g.m., s. 253

yapılmıştır. Kırgızistan'da söz konusu çalışmaya toplam 3209 öğrenci katılmıştır.[1079] 2009 yılı itibariyle Türk cumhuriyetlerindeki Türkiye Türkçesiyle eğitim ve öğretim merkezlerinde toplam 220 personel görev yapmıştır.[1080]

2007 itibariyle Türkiye'de Türk cumhuriyetlerinden gelip lisans eğitimi alan öğrencilerin sayısı 5.207'dir. 3602 Türkiyeli öğrenci ise Azerbaycan üniversitelerinde eğitimini tamamlamıştır. Yine ülkemizde Asya Türk cumhuriyetlerinden 65 öğrenci yüksek lisans yapmıştır. Kırgızistan 43 öğrenciyle başta gelmektedir. Yine Türkiye'de Türk cumhuriyetlerinden 38 öğrenci doktora yapmıştır. Azerbaycan 27 öğrenciyle başta gelmektedir. Bu bilgilerden anladığımıza göre, Türk cumhuriyetleri arasındaki eğitim, çift görümlü bir tarz içinde verilmiş ve verilmektedir.[1081]

Türkmenistan'da mecburi eğitim dokuz yıldır. Ülkede okur yazarlık oranı % 99'dur. Yüksek öğretim 16 yaşından itibaren başlamaktadır. Kazakistan'da mecburi eğitim on bir yıldır. Okur yazarlık oranı % 99'dur. Bu ülkede yükseköğretim, yani lisan eğitimi 4-7 yıl yüksek lisans iki yıl, doktora ise üç yıldır. Özbekistan'da mecburi eğitim on iki yıldır. Okur yazarlık oranı % 99'dur. Yüksek öğretim dört yıllık enstitülerde yapılmaktadır. Kırgızistan'da mecburi eğitim on bir yıldır. Okur yazarlık oranı % 90'dır. Bu ülkede Yüksek öğrenim 17-18 yaşlarında ön lisans olarak, 19 yaşından sonra ise lisans eğitimi olarak verilmektedir.[1082]

Türk Dünyası ülkeleri arasında kültürel ilişkilerin güçlendirilmesinde eğitim kurumlarının rolü büyüktür.[1083] Bu eğitim kurumlarında Türk Dünyası'yla ilgili bir ders konulması ve okutulması günümüz şartlarında zaruri bir hale gelmiştir. Türk cumhuriyetleri Milli Eğitim Bakanları ya kendileri, ya da müşavirleri düzende toplanıp söz konusu dersi ve muhtevasını bir an önce belirlemelidirler. Bu ders ortak Türk dili ve kültürünü kapsamalıdır. Türk Dünyası'nda görülen eğitimler arası farklılığın zamanla giderilmesine çalışılmalıdır. Bu kısa zamanda olacak bir iş değildir, uzun

1079 E. Topbaş-H. S. Baran, a.g.m., s. 253-254

1080 E. Topbaş-H. S. Baran, a.g.m., s. 253

1081 E. Topbaş-H. S. Baran, a.g.m., s. 254

1082 E. Topbaş-H. S. Baran, a.g.m., s. 255

1083 E. Topbaş-H. S. Baran, a.g.m., s. 256

vadelidir. Bilgisayarlı eğitimler gittikçe artırılmalı, uzaktan eğitim sistemlerine yer verilmelidir. Yaz aylarında üniversiteler, fakülteler, ya da değişik kurumlar tarafından dil kursları, meslek kursları düzenlenmeli, öğrencilerin bu kurslara katılımı sağlanmalıdır. Türk cumhuriyetleri arasındaki üniversiteler, ya da fakülteler arasında etkinlikler düzenlenmeli, etkinliklere üniversitelerden öğretim görevlileri ve öğrenciler davet edilmelidir, bunların birbirleriyle iletişim kurmaları Türk Dünyası'nın geleceği açısından çok önemlidir.[1084]

Kafkasya ve Orta Asya coğrafyasında 1991 yılından beri hayatiyetini devam ettiren Türk Cumhuriyetleri arasında bir bütünlük ve birliğe gerek vardır. Bu birlik ve bütünlüğün sağlanmasında kültürün önemi inkar edilemez. Zaten Türk cumhuriyetlerinde yaşayan insanların tarihte ortak bir geçmişi vardır. Bu geçmiş birkaç yüzyıldır, uzun süredir karartılmışsa da, yeniden tesisi elzemdir. Dilleri arasında şive farkları yine de birbirleriyle anlaşmalarına engel değildir. Şivelerin öğrenimi yabancı dil öğreniminden çok, çok daha kolaydır. Her cumhuriyet kendi benliğini ve kültürünü muhafaza ederken, kültür alışverişindeki etkileşimlerde ayrışma değil, bütünlük meydana getirecektir. Mesela, Dede Korkut ve Ahmet Yesevi bütün Türk cumhuriyetlerinin ortak kültüründe vardır.[1085] Bunun yanında ortak tarihi şahsiyetlerden biri Oğuz Kağan denen Tanrıkut Mete ve Türk Bilge Kağan'dır. Azerbaycan'da bile adı geçen şahsiyetler ortak özellik arz eder. Keza, Köroğlu, Nesimi ve Nasrettin Hoca, hatta Fuzuli bile ortak kültür unsurlarından Türk büyükleri olarak kabul edilir. Öyle ki, Leyla ve Mecnun, Aslı ve Kerem, hatta Karacaoğlan ve Avşar Dadaloğlu bile bu ortak özelliklere dahildir.

Azerbaycan'daki Bakü Devlet Üniversitesi'nde "**Türk ve Kafkas Halklarının Tarihi**" ders olarak okutulmakta, Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde, Türkiye'deki Türk Dili ve Edebiyatı derslerine çok yakın konumda dersler okutulmaktadır. Bunlardan biri "**Türk Halkları Edebiyatı Kitabı**"dır.[1086]

1084 E. Topbaş-H. S. Baran, a.g.m., s. 266

1085 E. Agayev-İ. Kurt, a.g.m., s. 215

1086 E. Agayev-İ. Kurt, a.g.m., s. 219

I) KOOLİSYONLAR DÖNEMİ:

1990 yılının Ağustos'un Irak yönetiminin başında bulunan Saddam Hüseyin'ın Kuveyt'e girmesiyle 1991 yılı Ocak ayında Körfez Savaşı patlak vermiş, Irak kuvvetleri başta ABD olmak üzere İngiltere, Fransa, Suudi Arabistan, Kuveyt Yönetimi, Mısır ve Suriye'den oluşan koalisyon Saddam'la savaşa tutuşmuştu. Bu savaş 1991 yılı Mart ayında Koalisyon ortakların galibiyetiyle sonuçlandı.[1087] Cumhurbaşkanı Özal'ın girişimiyle ANAP hükümeti TBMM'ye bir tezkere sunmuş, "*Körfezde başlayan savaş dolayısıyla TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesine, yabancı kuvvetlerin Türkiye'de bulundurulmasına ve kuvvetlerin kullanılmasına izin verilmesini*" istemiş,[1088] bu tezkere 18 Ocak 1991'de kabul edilmiş, İncirlik'ten kalkan savaş uçakları Kuzey Irak'ı bombalamıştı. Türk cumhuriyetleri bağımsızlıklarının arefesindeydi. Sovyetler dağılmış, Türk cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamıştılar. Azerbaycan'da bu bağımsızlık ilanı kanlı olmuştu. Rus birlikleri 20 Ocak 1990'dan beri Bakü'ydiler. Dilare Aliyeva bu işgal sırasında 1991 yılında kaza süsü verilerek öldürülmüştü. 5000 Azerbaycanlı kadın Rus ordusuna karşı direndiler. Tankları bile durdurmuştular. Ancak Muttalibov hükümeti Ruslardan yanaydı. Bu hükümetin polis güçleri 13 Ağustos 1991'de Halk Cephesi'nin binasını basıp Ebulfez Elçibey'i yaralamıştılar. Onu götürmek isterlerken halk hücum etmiş, Elçibey'i kurtarmıştı.[1089] Türk Dünyası bir halk destanı yazıyordu.

A) DYP-SHP HÜKÜMETİ

20 Ekim 1991'de genel seçimler yapıldı. Demirel'in genel başkanlığındaki Doğru Yol Partisi (DYP) % 27 oy, ANAP % 24 oy, SHP % 20.8 oy, RP % 16.9 oy, DSP % 10.8, Sosyalist Parti % 0.4 oy almış, DYP 178 milletvekili, ANAP 115 milletvekili,

---

1087 Aslı Özkaya, Medya ve Körfez Savaşı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi, Cilt 52, Sayı 1997/1-4, Ocak-Aralık 1997, s. 567

1088 Dr. İlhan Özgel, Türk Dış Politikasında Sivilleşme ve Demokratikleşme Sorunları: Körfez Savaşı Örneği, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi, Cilt 53, Sayı 1998/1-4, Ocak-Aralık 1998 s. 323

1089 Doç. Dr. Hanım Halilova, Türklüğün Unutulmaz Askeri Ebulfez Elçibey, 23 Haziran 2008, Türk Ocakları Genel Merkezi İnternet Sitesi

SHP 88 milletvekili, RP 62 milletvekili, DSP 7 milletvekili çıkarmıştı. 12 Eylül'ün yasaklı liderlerinden Demirel dahil, Ecevit, Erbakan ve Türkeş de 11 yıl sonra yeniden mecliste buluşmuştular.

MHP'nin devamı Muhafazar Partisi 1983 yılında kurulmuş, Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) adını almıştı ama, vetolar nedeniyle seçime katılamamış, 1987 yılında barajı aşamamıştı. Bu nedenle RP ve İDP'yle ittifak yapmıştılar. SHP ise 1990 yılında kurulan HEP adlı Kürt Partisi'yle ittifak yapmıştı. Halk bu yüzden Erdal İnönü'nün genel başkanlığı yaptığı SHP'sine tepkiliydi.

1991 yılındaki yeni seçimlerden sonra TBMM sorunlu açıldı ama, DYP'yle SHP ittifak yaptılar. Bu koalisyonla Türkiye ve halk rahatlamıştı. Haziran 1992'de anayasanın geçici maddesi yürürlükten kaldırıldı. Bu nedenle kapatılan eski partiler yeniden kendi adlarıyla açıldılar.[1090]

7 Haziran 1992'de Azerbaycan'daki cumhurbaşkanlık seçiminde Elçibey % 63 oy alarak Azerbaycan Cumhurbaşkanı seçilmişti. Azeri Türkler bunu Bakü ve ülkenin her yanında kutladılar. 72 yıl sonra Azerbaycan'ın başına milliyetçi bir lider gelmişti. Elçibey, devletin dilini de Türk dili olarak kabul etti. Zaten Azerbaycanlılar Türkçe konuşuyordu ama, Ruslar bu dile Türkçe diyemiyor ya da dedirtmiyordular.[1091]

Cumhurbaşkanı Özal, Türkistan'a 12 süren bir gezi düzenlemişti. Bu geziden geldikten sonra 17 Nisan 1993'de aniden vefat etti. Vasiyeti, "*Öldükten sonra beni İstanbul'a defnedin, kıyamete kadar Fatih Sultan Mehmed'in manevi ruhaniyeti altında bulunmak istiyorum*" şeklindeydi. Onu cenazesine katılan büyük bir kalabalıkla kendisi tarafından yaptırılan Adnan Menderes'in Topkapı'daki kabrinin yanına defnettiler.[1092]

1090 Mehmet Alkan, Osmanlı'dan Günümüze Seçimlerin Kısa Tarihi, Görüş Dergisi, Sayı 39, Mayıs 1999, İstanbul, s. 60

1091 H. Halilova, a.g.y.

1092 Turgut Özal - Vikipedi

DYP lideri Demirel, Özal'ın yerine 16 Mayıs'ta cumhurbaşkanı seçildi. Parti'nin başına Tansu Çiller geçti. Bu sırada Erdal İnönü SHP'yi bırakacağını açıkladı. Yerine Murat Karayalçın SHP'nin genel başkanı oldu.[1093]

Azerbaycan'da Binbaşı Hüseyinov komutasındaki askerler darbe yaptılar. Elçibey, 17 Haziran 1993'te Bakü'yü terk edip Nahcivan'a yerleşti. O zaten bu darbenin yapılacağını bir yıl öncesinden biliyordu. Yerine Nahcivan'da bulunan Haydar Aliyev'i hazırlamıştı.[1094]

25 Haziran 1993'te Tansu Çiller başbakanlığında T.C.'nin 50. Hükümeti kuruldu. İlk olarak bir kadın Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanı olmuştu. Ancak başbakan da, yardımcısı da seçimde çıkmamıştılar.[1095]

B) ANAP-DYP KARŞILAŞTIRILMASI:

Demirel'le Özal arasındaki ilişki ve yakınlık çok eskiye dayanmaktaydı. Özal, Demirel'e sürekli "Ağabey" diye hitap etmekte, ona karşı saygıda kusur etmemekteydi. Özal'ı 1966 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nın başına getiren Demirel'di. Özal yine onun sayesinde 1979 yılında Başbakanlık Müsteşarı olmuş,[1096] 24 Ocak kararlarının mimarı olmuştu.[1097] Demirel'le Özal arasında bir abi-kardeş ilişkisi vardı. Özal, 12 Eylül'den sonra kurulan Ulusu Hükümeti'nde başbakan yardımcılığı yapmıştı. MGK ve bu konseyin kurdurmuş olduğu hükümetten siyasi partilerin kurulması yönünde izin çıktığında Demirel, Özal'a Büyük Türkiye Partisi (BTP)'ne girmesini istemiş, Özal ise onu dinlememiş, ANAP'ı kurmuştu. Böylece ikisi arasında ilişkiler koptu. Demirel'i Nurcu çevreler, Özal'ı Nakşibendi çevreler destekliyordu. Her ikisi de küçük yaşlarından beri dini eğitim almıştılar.

1093 M. Alkan, a.g.y, s. 60

1094 H. Halilova, a.g.y.

1095 M. Alkan, a.g.y, s. 60

1096 H. Çavuşoğlu, a.g.m, s. 272

1097 Turgut Özal - Vikipedi

Demirel, Özal'a göre devlet işlerinde ciddiydi. Özal, devlet işlerinden tutun da her şeye iş adamı gözüyle bakarken, Demirel devlet adamı kişiliğini her zaman sergiledi. Özal, devlet adamı kişiliğine uymayan davranışlar sergilediği gibi, cumhurbaşkanı olduğunda askeri birlikleri şortla bile denetledi. Özal bu tutum ve davranışlarıyla o güne kadarki devlet adamlarının ve politikacıların tamamen aksine hareket eden biriydi.

Özal, her ne kadar Horoz Partisi'ni Kenan Evren kurdurmuş olsa da, yine de onun sayesinde iktidara gelmişti. Bu nedenle 12 Eylül'ü bir an olsun eleştirmedi. Demirel demokratikleşme ve sivilleşme kavramlarından hareket ederek, 12 Eylül'ü sürekli tenkit etti. DYP, DP-AP çizgisinin bir devamıydı. Bu parti 1946 ruhuna vurgularken, Özal'dan yalnız bir ses geliyordu, o da ANAP'ın 1980 sonrasının yeni partisi olduğuydu. DP ve AP kadar DYP de halka dayalıydı. Bu partiler halk tarafından desteklenmiş ve örgütlenmiştiler. Oysa ANAP halkın partisi değildi. ANAP'lı Hasan Korkmazcan'a göre, "*ANAP 1980 sonrasının siyasi boşluğundan yararlanarak yukarıdan inşa edilmiş bir parti*"ydi. Bu nedenle ANAP kitlelere hiçbir zaman mal olmadı. ANAP'a halkın katılımı çok sınırlıydı. Bu nedenle ANAP yalnız iki dönem başa geçti, daha sonraki iki dönemde de yok olmanın aşamasına geldi. Her iki parti de muhafazakardı. ANAP'ın ve DYP'nin muhafazakarlıkları arasında ince nüans farkları vardı. ANAP muhafazakarlığı hizip olarak algılarken, DYP bunu hizip olarak kabul etmiyordu.[1098]

C) RP VE DYP KOALİSYONU:

Türkiye'de 12 Eyül sürecinde İslami fikirler, Sol'a ve Kürtçülere karşı Türk-İslam Sentezi adıyla öne sürülmüş, bu sentez oluşumu Türkiye'de toplumsal tutkal olarak kullanılmak istenmiştir. Ancak kitleler gittikçe fakirleşmekteydi. Bu fakirleşme İslami akımları güçlendirmiştir. Söz konusu fikrin ilk yansıması 24 Mart 1994'te yapılan yerel seçimlerde görülmüştü. Refah Partisi (RP) oylarını % 3 artırarak % 19'a yükseldi ve 3. Parti oldu. Bunun yanı sıra RP büyük bir atılım yapmış, Ankara'da

1098 H. Çavuşoğlu, a.g.m, s. 272

Melih Gökçek ve İstanbul'da Recep Tayyip Erdoğan'ın kişiliklerinde Büyükşehir Belediye Başkanlıklarını da kazanmıştı.

RP'nin oylarının artmasında sebepler vardı. Sina Akşin bunu maddeler halinde şöyle açıklıyor:

- Büyük partilerin iş arayanlara iş bulma, halka iktisadi ve toplumsal yararı sağlamadaki başarısızlıkları. RP'nin kimliğinde protesto. Bunu RP'nin sağlayabileceği ümidi,
- Suudi Arabistan ve Libya gibi Arap devletlerinin parasal desteği,
- Yerel örgütlerin parti programını iyi uygulaması,
- Kimileriyse sırf dini inançları ve tarikatlar nedeniyle RP'ye oy vermesi.

RP'nin yükselişi yerel seçimlerden sonra da devam etmiş, 24 Aralık 1995'te yapılan genel seçimlerde, % 21.38 oy almış, böylece birinci parti olarak sandıklardan çıkmıştır. Bu seçimlerde ANAP % 19.65, DYP % 19.18, Demokratik Sol Parti % 14.64, CHP % 10.71 oy almıştır.

RP'nin yükselişi sırf din unsurunun öne çıkması olarak algılanamaz. Bu parti seçimlerde meyhaneleri de dolaşmış, partisini tutsun veya tutmasın herkesle temas sağlamıştı. Ayrıca RP Türkiye'de kendini en iyi bir biçimde organize etmiş bir partiydi. Yavuz Donat bunu;

"*Refah'a 'hacı hoca partisi' diye bakmak ve aldığı oyu 'cami cemaatinden' gelen oy ya da 'ekmek, pirinç, seker dağıtılarak sağlanan oy' diye değerlendirmek hem kolacılık hem de yanlıştır. Düzenin büyük partileri bilime sırt çevirir ve tembelleşirken, Erbakan'ın partisi 'Avrupa'da gördüğümüz partiler gibi' çalışıyor*" diyerek açıklamıştır.

Seçimden hiçbir parti tek başına güvenoyu alıp da hükümet kuracak bir şekilde çıkmamıştı. Bu nedenle koalisyon pazarlıkları başladı. RP lideri Erbakan ve ANAP lideri Mesut Yılmaz masaya oturdular. Ancak önlerinde bir engel vardı. O da TSK'ydı. Yılmaz'ın ordunun isteği üzerine geri adım atmak zorunda kaldığı söylentileri baş gösterdi. Geriye DYP kalmıştı. Tansu Çiller kurulacak koalisyona sıcak bakıyordu. Ancak Erbakan'ın İslamcı kimliği birilerini rejimi koruma endişesine sevk etmiş olabilir. Bu siyaset dışı etmenler devreye girmeye başladı. Söylentiler kulaktan kulağa dolaşıyordu. Bu uzun bir süreyi aldı. Bir yıl boyunca tartışılıp konuşuldu. Ya

RP-DYP ya da RP-ANAP koalisyonu kurulacaktı. Başka şık yoktu. 28 Haziran 1996'da RP-DYP Koalisyon Hükümeti kuruldu. Erbakan Başbakan, Çiller Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı'ydı. Çiller, Dışişleriyle ilgilenme işini Müsteşarı Büyükelçi Onur Öymen'e bıraktı. Peki, Çiller koalisyona neden evet demişti? Bunun sebebi vardı. Çünkü onun hakkında örtülü ödenek önergesi verilmişti. Sıkıştırdıkça sıkıştırıyorlardı. Bu bir devlet sırrıydı. İfşa edilmesi doğru olmazdı. RP'nin desteğiyle, 246 oya karşılık 264 ret oyla Çiller bu örtülü ödeneği açıklamak zorunda kalmamıştı. RP'nin tutumu ona ortaklık hususunda güven vermişti. Sonra bu durum "**Yüce Divan'dan kız kaçırma**" olarak birileri tarafından yorumlanacaktı.

RP'nin iktidar olması, başta TSK olmak üzere bazı çevreleri rahatsız ediyordu. Bu rahatsızlık TSK'da tepkiye dönüştü. "**Bekle ve gör**" hesabı yapılmaya başlandı. Rahatsızlık duyanlardan en önemli isim Cumhurbaşkanı Demirel'di. O bundan sonra hükümetle asker arasında bir köprü vazifesini üstlenecektir. Fransa'da yayınlanan "**Liberations**" gazetesi ve Almanya'da yayınlanan "**Frankfurter Allgemeine**" gazetesi ateş püskürüyordular. "**Deutsche Welle**" TV'si ateşe barutla gitmeye başladı. İngiltere'de yayınlanan "**Financial Times**" gazetesi işi körüklemeye başladı. Belçika'da yayınlanan "**Le Soir**" gazetesi bir numaralı Atatürkçü kesilmişti. Amerika'da yayınlanan "**Washington Post**" gazetesinin yorumu fitili ateşledi. "**Liberations**" gazetesi Atatürkçülük nutuklarına yer verir gibi yorumları gündeme getirdi. Bu gazete "*Washington'un basını ağrıtan bir başka konu var Ortadoğu'da: O da Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa olarak Necmettin Erbakan'ın liderliğinde İslamiyeti savunan bir partinin iktidar olması*" [1099] diyerek son noktayı mesaj olarak ortaya koydu. Birileri bu mesajı almıştı. Sevindiler. Nasıl olsa ABD başta olmak üzere bütün Avrupa onlardan yanaydı. Her şey istedikleri gibi oluyordu. MGK Ocak ayı toplantısında Oramiral Güven Erkaya, PKK tehlikesin-

1099 Seçil Özyanık, Refahyol Hükümeti'nin Dış Politikası, T.C. Ankara Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Siyaset Bilimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s. 21-25

den daha büyük tehlikenin şu anda mevcut olduğunu, bu tehlikenin laik cumhuriyetin yanında çoğulcu demokrasiye ve sosyal hukuk düzenine de yönelik olduğunu söyledi.[1100]

D) ERBAKAN'I BİTİREN OLAYLAR

1) Susurluk:

Fransız "***Le Monde***" gazetesinin özel ve ek olarak yayınladığı 30 Ocak 1997'de "***Le Monde du Reseignement***" bülteninde, Başbakan Erbakan'nın Müslüman Kardeşler Örgütü'nün temsilcileriyle görüştüğünü ve onlarla gizli bir toplantı yaptığını gündeme getirmişti. Gazeteye göre, bu toplantıda Müslüman Kardeşlerin eleştirilerini cevaplayan Erbakan, "*En etkili iş adamları, siyasiler ve organize terör örgütleriyle ve suçlarla iç içedirler. 3 Kasım'da Susurluk'ta meydana gelen kaza Çiller tarafından beslenen bir yer altı organizasyonu olduğunu ortaya çıkarmıştır. Kaza, Abdullah Çatlı'yı o güne kadar koruyan İçisleri Bakanı Mehmet Ağar'ın istifasına neden olmuştur. Çatlı, uyuşturucu kaçakçısı, siyasi ölümlerin organizatörü, aşırı sağın gangsteri ve CIA'nin de işbirlikçisidir*" demişti.[1101] Düşünebiliyor muşunuz bu sözler bir Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'nın ağzından çıkmış, Erbakan da tıpkı solcular ve devrimciler gibi konuşmaya başlamıştı. Tabi ki söz konusu durum, 3 Kasım 1996'da Susurluk'ta meydana gelen olaya değişik bir bakış açısını da ister istemez gündeme getirir. Meydana gelen 3 ölüm ve bir ağır yaralanma [1102] "*Uzaktan kumandayla on binlerce uzaktaki bir uyduya hükmedilebildiğine göre, neden arkadan gelen, yirmi beş-otuz metre uzaklıktaki bir diğer arabadan uzaktan kumandayla önde giden bu arabanın elektronik ağırlıklı cihazları sabote edilmesin?*"[1103] Ayrıca başka bir arabada olan, onlarla birlikte gelen Koruma polisi Ercan Ersoy

---

1100 S. Özyanık, a.g.e., s. 86

1101 S. Özyanık, a.g.m., s. 48

1102 Enis Berberoğlu, Susurluk (20 Yıllık Domino Oyunu), 3. Baskı, İletişim Yayınları/427, İstanbul 1998, s. 26

1103 Hakan Türk, Susurluk Labirenti, Akademi TV Programcılık Reklam, Filim Yapım ve Yayın Pazarlama A.Ş. Araştırma Yazı Dizisi/34, 2. Baskı, Ekim 2005, İstanbul., s. 12-13

olay öncesinde peşlerinde birilerinin olduğundan kuşkuludur. Çünkü işin içinde polis olmayan ve kim oldukları bilinmeyen silahlı kişiler vardır. O bunu tespit etmiştir.[1104] Ercan Ersoy'un yanında Mustafa Altınok, Enver Ulu ve Abdülgani Kızılkaya vardır.[1105]

2) 28 Şubat:

1997 yılının Şubat ayında Sincan'da bir Kudüs Gecesi tertiplenmişti. Hamas ve Hizbullah posterleri altında geceyi düzenlediler. Tertipleyen İran'dı. Sahneye İran büyükelçisi Muhammet Rıza Bagheri çıkmış, ABD ve İsrail'i düşman ilan etmiş, ardından Şeriat çığlıkları koparmıştı. Dışişleri ve Genelkurmay başkanlığı söz konusu duruma tepkilerin koydular ve İran büyükelçisini görevden alma çalışmalarını başlattılar. Ancak devreye Sabah gazetesi girmişti. Bu gazete Anadolu Ajansı tarafından haber olarak kaale alınmayan Bagheri'nin demecini yayınladı. 4 Şubat 1997'de Etimesgut Zırhlı Birlikler Okulu'na bağlı tanklar Sincan'ın en büyük caddesinde dolaşmaya başladı. Bunun üzerine gecede açılış konuşması yapan Sincan Belediye başkanı Bekir Yıldız'ı göz altına aldılar. 28 Şubat Süreci böylece başladı. Dönemin Adalet Bakanı tarafından İran büyükelçisi öyle konuşmaya teşvik edilmiş, hatta söz konusu Adalet Bakanı Bekir Yıldız'ı gözaltındayken ziyaret etmişti. Laiklik adına yapılan tankların yürüyüşe Şevki Yılmaz din düşmanlığı teşhisini koydu. BBP'nin genel başkan yardımcısı Hasan Ekici bile söz konusu duruma "*bölücülük*" demeye başladı.[1106]

Darbe söylentileri dolaşıp duruyordu. Birikim Dergisi'de Ömer Laçiner durumu anlamıştı. Konuyla ilgili bir makale yazıp dergide yayınladı;

1104 Hakan Türk, a.g.e. s. 64-65

1105 E. Berberoğlu, a.g.e., s. 183

1106 S. Özyanık, a.g.m., s. 85-86

"*Darbe söylentileri RP'nin ne denli ılımlı olsa da 'devlet' tarafından merkezde istenmediğini, yani 'iktidar olabilir' beratının kendisine verilmediğini ve verilmeyeceğini bildirmek için çıkarılmıştı. Amaç gerçekten bir darbe tehlikesinin var olduğunu değil, bu mesajı iletmektir*" dedi.[1107]

Hürriyet Gazetesi "*Gözler Cuma'da- Rejime ve laikliğe yönelik tehditlerin masaya yatırılacağı MGK'nın 28 Şubat toplantısı arifesinde Demirel uyardı, Erbakan sertleşti, Çiller ortağının dikkatini çekti*" diye konuyu manşetten vererek haber yaptı. Başta Cumhuriyet gazetesi olmak üzere, Sabah, Yeni Yüzyıl, Radikal gazeteleri kışkırtma haberlerine başlamıştılar. En ağır yazıyı da, "*73 yaşındaki Necmettin Bey, neden bir Humeyni diktasına doğru kaydırmak ister Türkiye'yi? Kendi hayal dünyasının megalomanisi içinde 53 İslam ülkesinden bir federasyon yaratıp tepesine bir İslam İmparatoru olarak oturmayı mı düşler?*" diyerek Çetin Altan yazdı.[1108]

28 Şubat 1997'de MGK toplandı. Bu toplantı tam dokuz buçuk saat sürdü. Uzun uzun konuşup tartıştılar. Toplantı bitince bir açıklama yaptılar. Bu açıklamada, Anayasa'ya ve Atatürk milliyetçiliğine vurgu yapılarak, toplantıda rejim aleyhtarı faaliyetlerin masaya yatırılıp birer birer gözden geçirildiği söylendi. 18 maddelik bir tavsiye kararı almıştılar. Yalnız bir maddesi Dış politikayla, yani İran'la ilgili olan bu kararlar o gün hükümete iletildi. O tek madde çok önemliydi. Bu maddede, "*İran'a karşı komşuluk münasebetlerimizi ve ekonomik ilişkilerimizi bozmayacak, fakat yıkıcı ve zararlı faaliyetlerini önleyecek bir tedbirler paketi hazırlanması ve yürürlüğe konulması gerektiği"* belirtilmişti.[1109]

Sina Akşin'e göre, Ordu sonunda hükümete müdahale etmek zorunda kalmıştı. Bu müdahale 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül darbeleri gibi, sert değil, yumuşak bir müdahaleydi. Ancak kimi çevreler, söz konusu müdahaleyi "**Postmodern Darbe**" olarak nitelendirmeye başladılar. Ordu hükümetin çekilmesini istiyordu, ama bunu doğrudan değil, dolayı yollardan gerçekleştirmek amacındaydı. İşin içinde psikolo-

1107 S. Özyanık, a.g.m., s. 86

1108 S.Özyanık, a.g.m., s. 86-87

1109 S. Özyanık, a.g.m., s. 87-88

jik bir baskı vardı. Geçmişteki her üç darbeye baktığımız, her üç darbeyle 28 Şubat'ı karşılaştırdığımız zaman görürüz ki, aslında alınan kararlar darbe niteliği taşımamaktadır. Yılların deneyimcisi ve demokrasinin önde gelen liderlerinden biri olan Cumhurbaşkanı Demirel, darbe nitelendirmesine cevap verdi. Ama bir az geç kalmış gibiydi. O, açıklamasında, "*Hükümet, 28 Şubat'tan 3,5 ay sonra istifa etti. 28 Şubat'ta hükümetin boğazı sıkılsaydı, istifaya mecbur kalsaydı, belki bazı mülahazalar serdedilebilirdi. Sizin dediğiniz gibi postmodern darbe değil o. 28 Şubat kararlarını istifa eden o hükümet imzaladı ve uygulamaya koydu. Sonra 18 Haziran'da 'ülkede gerginlik var istifa edemiyorum' dedi. Kimse onu istifaya zorlamadı*" demiştir.[1110]

28 Şubat'tan önce darbe çığırtkanlığı yaban, Laiklikten ve Atatürkçülükten bahsederek orduyu hükümete karşı kışkırtan yabancı basın, umduklarının aksine yumuşak bir müdahalenin olduğunu ve kimsenin canının yanmadığını görünce, başta İngiliz "**Financial Times**" olmak üzere, "**The Wall Street Journal**" gibi gazeteler Türkiye'yi konuşup akıl vermeye başladılar.[1111]

3) Türkeş'in Vefatı

Türk siyasi hayatının önemli isimlerinden biri olan Alparslan Türkeş, 4 Nisan 1997'de kalp spazmından vefat etti. Ankara Hilton Oteli'ndeki nişan merasiminden sonra, saat 22.30'da fenalaşmış, "*Arabanın camını açın, daraldım*" demiş, bunun ardından Fatih Üniversitesi Çankaya Tıp Merkezi'ne götürülmüş ama, kurtarılamamıştı. O gece saat 3.15 civarında Türkeş'in vefatı açıklandı.

8 Nisan 1997'de Ankara'da cenaze töreni düzenlendi. Gerek yurt içinden, gerekse yurt dışından MHP'liler akın akın onun cenazesine gelmiştiler. Cenaze töreninde ani olarak bir yağ yağışı başladı. Eskişehir, Samsun, Konya ve İstanbul karayolları tıkanmıştı.

1110 S. Özyanık, a.g.m., s. 88-89

1111 S. Özyanık, a.g.m., s. 90-91

Türkeş'in Türk bayrağına sarılı tabutu Bayındır Tıp Merkezi'nden 8.30'da alındı, bu cenaze 100 metre ilerdeki Eskişehir yoluna ancak 25 dakikada çıkabildi. Cenaze kortejinin önünde Türkeş'in bir portresi yer almaktaydı. İzdiham büyüktü. 3 ambulans korteje eşlik ediyordu. TBMM'sine ancak 4 saate varabildiler. Törende Başbakan Erbakan, Başbakan yardımcısı Çiller, ANAP lideri Yılmaz, CHP Genel başkanı Deniz Baykal, DSP lideri Ecevit vardı. Törene Türkeş'in oğlu Tuğrul Bey ve Seval Türkeş de katılmıştılar.

Cenaze korteji TBMM törenden sonra 11.45'te Çankaya kapısından çıktı. MHP genel merkezine doğru yürüdüler. Tekbirler getiriliyor, "*Başbuğ ölmedi, kalbimizde yaşıyor*" sloganları atılıyordu. Cenaze yarım saat sonra MHP binasına ulaştı. Çok sayıda kişi kendini tutamayıp ağlamaya başladı. Saat 12.00'den cenaze korteji Kocatepe Cami'ne doğru hareket etti. 10 dakika sonra buraya geldiler. Caminin protokol kısmı bakanlar, milletvekilleri ve bürokratlar için 11.30'da kapatılmıştı.

Cenaze namazı Diyanet işleri başkanı Mehmet Nuri Yılmaz tarafından kıldırıldı.

Saat 14'te cenaze arabası Atatürk Orman Çiftliği-Emek kavşağına doğru hareket etti. Cenaze korteji Meşrutiyet Caddesi-Atatürk Bulvarı-Kızılay-Gazi Mustafa Kemal Bulvarı güzergahını takip ederek varılacak yere ulaştı. Kar yağışı halen devam ediyordu. 7 km'lik mesafe kat edilmişti. Bulvarlardan geçerlerken çoğu binada Türk bayrağının asılı olduğunu gördüler.

Başbakan yardımcısı Çiller, İçişleri bakanı Meral Akşener ve CKMP'sinin genel başkanı Osman Bölükbaşı da Türkeş'in toprağa verileceği yere gelmişlerdi. Cenazeyi arabadan Türkeş'in küçük oğlu Ahmet Kutalmış ve damadı indirdi. Naaşı kabre büyük oğlu Tuğrul Türkeş yerleştirdi. Üzerine toprakla örtmeye başladılar. Saat 16.30'du. Devlet Bakanı Namık Kemal Zeybek de cenazeye katılmıştı. 7000 polis o gün cenazede görev yapmıştı. Bu cenaze törenini sabahtan beri 8 TV kanalı canlı yayın olarak vermiş, bütün Türkiye seyretmişti.[1112]

1112 4 Nisan 1997 Başbuğ Alparslan Türkeş'in Vefatı, Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı Genel Merkezi İnternet Sitesi

Türkeş'in vefatı ülkücü camiaya bir güç verdi, dinamik sağladı. Hemen hemen Özal'ın cenaze törenine katılanların sayısı kadar insan, daha doğrusu ülkücü bu cenaze törenine katılmıştı.

4) Bir Şiir ve Cezası:

Günlerden 6 Aralık 1997. O gün Recep Tayyip Erdoğan için bir kırılma noktasıydı. Her şey irade dışında gelmişti. Gerçi Refah Partisi İl Başkanlığı, İstanbul Büyükşehir Başkanlığı gibi görevlerde bulunup, kendine kitlesel bir sağlasa da, başbakanlığa doğru giden yoldaki kilometre taşlarında daha çok eksik vardı. İşte o gün Recep Tayip Erdoğan, Siirt'te halka hitap ederken, konuşma içinde Türk milliyetçilik hareketinin öncü isimlerinden Ziya Gökalp'ten bir şiir okudu: "*Minareler süngü, Kubbeler miğfer, Camiler kışlamız, Müminler asker*" dedi. Ne olduysa işte o günden sonra oldu. Derler ya, hayırda şer, şerde hayır vardır diye. Aynen öyle oldu. Onu okuduğu şiir nedeniyle TCK'nın o günkü 312. Maddesinden yargıladılar. İsnat edilen suç ise çok garipti. O, bu şiiri okumakla halkın dil ve din farklılığını gözetmiş, toplumu açıkça kin ve düşmanlığa tahrik etmişti. Cezası kesinleşince Recep Tayyip Erdoğan'ı Pınarhisar Cezaevi'ne koydular. O burada 4 ay kadar yattı. 4 ay boyunca düşündü ve siyasi projesini geliştirdi. Refah Partisi Hükümeti çoktan düşmüş, Anayasa Mahkemesi de 16 Ocak 1998'de RP için kapatma kararı vermişti. Bu kapatma kararı beklenen bir durumdu. Sürpriz olan ise, testinin çatlak haliydi. Her yerden su sızdırmaya başlamıştı. Bununla bir adım daha gidilemezdi. Kapatma kararını kınayanlar olduğu gibi, Refah Partisini sorgulayanlar oldu. Çünkü RP, hükümetteyken yanlış üstüne yanlış yapmıştı. Bu yanlışları sorgulayanlardan biri de Recep Tayyip Erdoğan'dı. O, geleceğe daha farklı bir perspektif ve çerçeveden bakmak istiyordu. Aynı gün Aski Spor Tesisleri'nde bir toplantı yapıldı. Burada Erbakan'a ilk muhalif cephe meydana geldi. O gün Recep Tayyip Erdoğan ismi telaffuz edilmeye başlandı. Kapatılan RP yerine Fazilet Partisi (FP) kuruldu. Bu partinin başına İsmail Alptekin ve Recai Kutan gibi emanetçiler getirildi. Çünkü Erbakan'ı dizginlemek mümkün değildi. O geri planda kalıp emir ve direktifleriyle partiyi idare etmek istiyordu. Onun bu emir ve direktiflerine karşı gelenler ya da itiraz edenler, yeni bir yol

arayanlar haindi. Anayasa Mahkemesi 16 Aralık 2000'de FP'yi kapatacaktı Erbakan tarafından hain damgasını yiyenler o gün farklı bir çatı altında toplanacaktılar. Onlar için bu bulunmaz bir fırsattı.[1113]

Recep Tayyip Erdoğan'ı cezalandırsalar da, onun okuduğu şiirde Siyasi İslamcılık değil, buram buram Türkçülük kokuyordu. Devleti yönetenler bundan habersizdiler. Türkçülük birilerinin zannettiğinin aksine, İslam'ı dışlamaz, hatta ona sahip çıkar. Bunu Hüseyin Nihal Atsız bir değil, yazılarında birçok defa ifade etmişti. Mesela, "*Hiç şüphe yoktur ki Türklerin dini Müslümanlıktır*"[1114], "*...İngiliz ve Fransızların 316 topuna biz 93 topla karşı koyduk. Akşama kadar süren bu çetin çarpışmada vaziyet bizim için oldukça buhranlı oldu. Umumi seferberlik dolayısıyla orduya gelen en ihtiyar efrat bile hiç olmazsa su taşımak suretiyle vazifelerini yaptılar ve bazıları Ezan okuyarak maneviyatı takviye ettiler...*"[1115], Mehmet Akif'in "*İslamcı olmasını kusur diye öne sürüyorlar. İslamcılık dünün en kuvvetli seciyesi ve en yüksek ülküsü idi. Bugünkü Türkçülük ne ise dünkü İslamcılık da o idi. Esasen İslamcılık Osmanlı Türklerin milli mefkuresiydi. On dördüncü asırdan beri Türklerden başka hiçbir Müslüman millet, ne Araplar, ne Acemler, ne de Hintliler İslamcılık mefkuresi görmüş değillerdi. Bir Osmanlı şairi olan Akif'te milli mefkure kemaline ermiş"ti.*"[1116] ve "*Türk Müslümanlığı haline gelen bu din on yüzyıldan beri bizim milli dinimiz olmuştur*"[1117] gibi yazılarında sözler sarf etmiştir. O söylediklerine harfi harfine riayet eden biriydi.

E) DSP-MHP-ANAP KOALİSYONU:

18 Nisan 1999 genel seçimlerinde DSP oyların % 22.2'siyle 6.890.423 oy almış, MHP oyların % 18'yle 5.592.891 oy almış, FP oyların % 15.4'üylü 4.764.523 oy

---

1113 Şamil Tayyar, Operasyon Ergenekon Gizli Belgelerde Karanlık İlişkiler), Timaş Yayınları, İstanbul 2008, s. 8-9

1114 Atsız, Makaleler III, Baysan Yayınları, İstanbul 1992, s. 104

1115 Atsız, Çanakkale'ye Yürüyüş ve Türklüğe Karşı Haçlı Seferi, İstanbul 1992, s. 50-51

1116 Atsız, Makaleler II, Mehmet Akif, Baysan Yayınları, İstanbul 1992, s. 51-52

1117 Atsız,, Türkçülüğün Önemli Meseleleri, Orkun Dergisi, 68. Sayı, 18 Ocak 1952

almış, ANAP oyların % 13.2'yle 4.108.267 oy almış, DYP oyların % 12'siyle 3.726.977 oy almış, CHP % 8.8'yle 2.717.275 oy almış, HADEP % 4.8'iyle 1.476.284 oy almış, diğerleri % 5.6'yla 1.532.531 oy almıştı. Dört yıllık zamanda oylarda 3.359.293 kişilik artış olmuştur. Bu yaklaşık % 10'luk bir artış demekti.

1995 yılında DSP'nin oy oranı % 14.64 iken % 22.9'a çıkmış, oylarında % 7.55 yükselme olmuş; MHP'nin oy oranı % 8.18 iken % 17.99'a çıkmış, oylarında % 9.83 yükselme olmuş; FP'nin oy oranı % 21.38 iken, % 15.40'a düşmüş, oylarında % 6.04 azalma olmuş; ANAP'ın oy oranı % 19.65 iken % 13.23'e düşmüş, oylarında % 6.42 azalma olmuş, DYP'nin oy oranı % 19.18 iken % 12'ye düşmüş, oylarında % 7.18 azalma olmuş; CHP'nin oy oranı % 10.71 iken % 8.79'a düşmüş, oylarında % 1.96 azalma olmuş; HADEP'in oy oranı % 4.17 iken % 4.74'e çıkmış, oylarında % 0.58 yükselme olmuş; diğerlerin oy oranı % 2.09 iken % 5.87'ye çıkmış, oylarında % 3.54 yükselme olmuştur.[1118]

18 Nisan 1999 seçimlerinde hiçbir parti tek başına hükümet olabilecek çoğunluğu sağlayamamış, bu yüzden Ecevit'in başbakanlığında DSP-MHP-ANAP'tan oluşan bir koalisyon hükümeti 28 Mayıs 1999'da kurulmuştur. Hükümet kurulurken Ecevit'in eşi Rahşan Ecevit, MHP'ye ve ülkücülere atıp tutmuş,[1119] onları faşistler ve katiller olarak nitelemiş, hatta "*Dişi bir kurtla bir Türkten türedik, son Türk devletini biz koruruz dediler. Çocukları, gençleri silahlandırdılar. Sayısız can yaktılar. Kaba kuvvetle siyaset yapmaya kalkanlar, demokratik anlamda parti sayılamaz. Buna bir de in istismarı katılırsa, milli birlik, laiklik ve demokrasi zedelenir. Kaba kuvveti yalnız siyasal örgütlenme için değil, maddi çıkarları için kullananlara da kucak açtılar, mafyalarla, çetelerle kaynaştılar*"[1120] demiş, buna rağmen MHP hükümet or-

1118 Ömer Çaha-Ömer Demir-İbrahim Dalmış, 18 Nisan Seçimleri: Kaybedenler ve Kazananlar, Liberal Düşünce Dergisi, Sayı 14, Cilt 4, Bahar 1999, Ankara, s. 146-147

1119 Ali Güngör, Abdullah Öcalan'ın İdam Meselesi ve MHP, 23 Haziran 2011, TKM Toplumcu Türk Kardeşlik Merkezi

1120 Rahşan Hanım'ın MHP feryadı, "Sayısız canlar aldılar. Çetelerle kucaklaştılar. Bunlar unutulur mu?" Milliyet Gazetesi, 15 Mayıs 1999 Cumartesi, s. 1.

taklığı yapmış, partinin genel başkanı Dr. Devlet Bahçeli Ecevit'in şahsında devletin sadık hizmetçisi haline gelmiştir. Apo'nun idamdan kurtulmasının müsebbiplerinden biri de MHP genel başkanı Devlet Bahçeli'dir.[1121] En basiti, Apo'nun idam cezasının ertelenmek istenmesinde o, imza atmadan ortaklıktan çekilseydi, MHP erken seçimde birinci parti olarak çıkabilirdi. Ama Bahçeli, "*Bu noktada benim görevim ve amacım; Cumhuriyet tarihinin önemli kırılma noktası olarak Öcalan'ın idamdan kurtarılmasını yazacak olan tarihçilere o günlerde yaşananları ayniyle aktarmaktan başka bir şey değildir*"[1122] demekte ve hatasını kabullenmemektedir.

Zaten Erbakan örneğinde, hatta seçimden önce Mesut Yılmaz örneğinde gördüğümüz gibi, hangi parti Ecevit'le ortaklık kursa, gerilemeye, oy kaybına mahkumdu. Bu koalisyon ortaklığı MHP'ye çok daha ağıra patladı. 2002 yılındaki erken seçimlerde barajın altında kaldı. Çünkü 1999 seçimlerinde MHP'ye gelen oylar sağ kesimden gelmişti. Onlar MHP'ye oy verirlerken Sol Parti'yle ortaklık kur diyerek vermemişlerdi. MHP'nin genel başkanı Dr. Devlet Bahçeli, seçmenden gelen oy psikolojisini düşünemediğinden oyları çantada keklik görmüş, o kadar yapılan yanlışların birini bile hesaba katmayarak, 2002 yılının Kasım ayında erken seçim istemiş, bu gerçekleşmiş, MHP de barajın altında kalarak bir milletvekili bile çıkaramamıştı. DSP-MHP-ANAP Koalisyonu sırf MHP'yi bitirmekle kalmamış, DSP sıfırlanmış, ANAP çok küçük bir parti haline gelmiştir. Daha doğrusu bu koalisyon ortakların hepsine bir felaket getirmiştir.

a) 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi:

Olayı, yani 17 Ağustos 1999 depremini bizzat yaşamış birinin ağzından dinleyelim:

Bu deprem İkinci Abdülhamit devrinden beri kırılmayan bir fay hareketinden kaynaklanmıştır. Yüz yıllık biriken stres, yani enerji birikmesi, birden bire 17 Ağustos 1999'da boşaldı, bunun sonucunda da söz konusu felekat meydana geldi. Bizim ev mahalle ve Gölcükle birlikte denize doğru yürürken, İzmit yerinde durmuş,

1121 A. Güngör, a.g.y.

1122 A. Güngör, a.g.y.

şehre bir şey olmamıştı. Sabanca gölünün ve adapazarı'nın güneyi de yürümüş, kuzey taraflarına ise hiçbir zarar gelmemişti.[1123] 57. Hükümet, yani Koalisyon hükümeti, deprem yaralarını sarmaya başladı. Evsiz kalan, binaları yıkılan, dışarıda kalan halk çadır kentlere alındı. Sonra bunlar yaptırılan prefabriklere taşındı. Deprem felaketi çevresindakiler için konutlar yapılmaya başlandı.[1124]

Deprem meydana geldiğinde Sağlık bakanlığı, Bayındırlık bakanlığı, hatta Ulaştırma bakanlığı MHP'deydi.[1125]

b) Cumhurbaşkanlık Adaylığı ve MHP'liler

27 Nisan 2000'de Cumhurbaşkanlık seçimlerinde MHP milletvekili Sadi Somuncuoğlu, partisinin Ahmet Necdet Sezer'i destekleme kararına karşı gelerek, adaylığını koymuş, bir önceki akşam, gece TBMM önünde arabası ile beklerken onun adaylığına itiraz eden MHP'li milletvekilleri ve bazı MHP'liler tarafından saldırıya uğramış, o başta MHP Ordu Milletvekili Cemal Enginyurt, İzmir Milletvekili Yusuf Kırkpınar, Trabzon milletvekili Orhan Bıçakçıoğlu,[1126] Yozgat Milletvekili Ahmet Erol Ersoy,[1127] Erzurum milletvekili Cezmi Polat, Meclis amiri MHP milletvekili Ahmet Çakar ve parti yönetiminde bulunan Şefkat Çetin tarafından tehdit edilip, dövülmek istenmiş, adaylık dilekçesi yırtılmış,[1128] bu olaya TV ekranlarında geniş

1123 Şükrü Alnıaçık, 17 Ağustos 1999, Haberiniz.com, 18 Ağustos 2010, 1327 kez okundu, http://www.haberiniz.com.tr/yazilar/koseyazisi17666-17_Agustos_1999.html

1124 Ş. Alnıaçık, a.g.y.

1125 57. Türkiye Hükümeti, Google.com - Vikipedi

1126 Enginyurt: Fırın küreği gibi tokatım var, Sabah gazetesi, Politika, 27 Nisan 2000 Perşembe, http://arsiv.sabah.com.tr/2000/04/27/p01.html

1127 Ruşen Çakır, Nereye Gitti Bu Ülkücüler? Son makaleler, 26.07.2003 Vatan, http://rusencakir.com/Nereye-Gitti-Bu-Ulkuculer-14/33

1128 Haber, Böyle olur MHP'nin töresi, 27 Nisan 2000 Perşembe, Milliyet gazetesi, http://www.milliyet.com.tr/2000/04/27/haber/hab000.html

yer verilmiştir. Olaya yurt çapında tepkiler büyük olmuş, MHP halkın nazarında gözden düşmeye başlamıştır.

c) Anayasa'nın Fırlatılması:

"19 Şubat 2001'de MGK'da dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer Başbakan Ecevit'e anayasa kitapçığını fırlattı. Özkan ise Sezer'e 'nankör kedi' dedi."[1129] Böyle bir durum dünyada ilk defa görülmekteydi, ama olan olmuştu. Tüm dünyaya rezil olmuştuk. Bu husus Hukuk Fakültelerinde tartışma konuları arasında değerlendirilerek denilmiştir ki: "Varsayalım ki MGK toplantısında Cumhurbaşkanı Đçişleri Bakanı ile tartışmış ve sinirlenerek *elindeki kitabı Đçişleri Bakanının yüzüne fırlatmış, kitabın köşesi Bakanın gözüne isabet edip, bakanın kör olmasına yol açmıştır. Cumhurbaşkanına karşı yapılabilecek bir şey var mıdır? Varsa nedir? Usûlü nedir? Yoksa neden?"*[1130]

d) Ekonomik Mali Kriz:

Kasım 2000'deki Mali kriz bankaların ve kurumsal yatırımcıların işiydi. Bunların dövize aşırı talepleri dolayısı ile ortaya çıkmış, 17-Kasım-5 Aralık 2000 arasında döviz rezervlerinde 6.1 milyar dolarlık azalma meydana gelmişti. TCMB yalnız döviz alımı nedeniyle bunun karşılığı olarak piyasaya Türk lirası verebilmekteydi. TCMB döviz karşılığında piyasada bulunan Türk liralarını toplamış, piyasa TL sıkıntısı içine girmişti. Faiz oranları da % 70'lerden % 2000'lere varmıştı. TCMB IMF ile yapılan anlaşmalara uygun bir şekilde hareket etmiyordu.[1131] Ancak Şubat 2001'de yine aşırı döviz talepleriyle karşı karşıya kalınmış, bir gecelik faiz oranları % 6000'lere kadar çıkmış, buna rağmen dövize aşırı talep durmamıştır. TCMB'den

---

1129 Kaynak: Haber7- Yenişafak-Hürriyet, 2001'den Anayasa fırlatma manşetleri, Haber 7 Com, http://www.haber7.com/medya/haber/714139-2001den-anayasa-firlatma-mansetleri

1130 Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku Pratik Çalışmaları, Bursa 2010, s. 176

1131 Hidayet Ünlü Keskin, Ekonomik Krizlerde Küresel Güçler: 2001 Türkiye Ekonomik Krizi, TC Süleyman demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat anabilim dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2004, s. 139

bir günde 7 milyar dolarlık döviz talep edilmişti. TCMB döviz talebini karşılayamadığı gibi, durduduramamıştır da. 21 Şubat 2001'de TL dalgalanmaya terk edilmiştir. Böylece Türkiye'nin IMF'yle yapmış olduğu, defalarca imzaladığı anlaşma başarısızlıkla sonuçlandı. Merkez Bankası da dövize daha çok talep olmasın diye piyasaya yeni TL sürmemiş, bir Amerikan doları 1.680 bin liraya kadar çıkmıştı.[1132]

e) Üzeyir Garih Cinayeti:

Türkiye'nin ekonomiye büyük katgıda bulunan büyük iş adamlarından, Alarko Şirketler Topluluğu'nun kurucusu ve İshak Alaton'la birlikte bu şirketler topluluğunun başkanlığını yapan Üzeyir Garih, 25 Ağustos 2001'de Eyüp Mezarlığı'nda bıçaklanarak öldürülmüştür. Olayı soruşturan emniyet ekipleri Üzeyir Garih'in öldürüldükten sonra üzerinden alınan cep telefonlarının sinyalini takip etmiş, bu sinyalin İstanbul Hasdal Kışlası'ndan geldiğini belirlemiş, telefon bir askerin üzerinde bulmuş, sorgulanan asker telefonu Yener Yermez adlı, askerden almış olduğunu itiraf etmiş, Yener Yermez'in firarda olduğu anlaşılmış, 4 Eylül 2001'de Yener Yermez Kayseri yakınlarında bir otobüste yolcu iken ele geçirilmiştir. Yener Yermez, ifadesinde cinayeti işlediğini anlatmış, cinayeti parasızlık nedeniyle yaptığını söylemiş, Eyüp 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanan Yener Yermez, bir yıl süren duruşma sonucunda bu mahkeme tarafından ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkum edilmiştir.[1133] Ancak cinayetin arkasında kimler vardı, buna değinilmemiştir.

II) AK PARTİ VE RECEP TAYYİP ERDOĞAN DÖNEMİ:

21 Şubat 2001'de Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında büyük bir tartışma yaşandı. Bu tartışma Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'le Başbakan Bülent Ecevit arasında meydana gelmişti. Yaşanan gerginlik Şubat 2001 ekonomik krizini tetikledi. Kasım 2000 krizine nispetle bu kriz her şeyi alt-üst etmeye yetti. Krizi doğuran etkenler şunlardı:

1132 H. Ü. Keskin, a.g.t., s. 140

1133 Üzeyir Garih Cinayeti, Vikipedi

- Kamunun Borç Yükünün artmış olması,
- Merkez Bankası'nın gidişatı,
- Bankacılık Sektöründe yaşananlar,
- Dış Ticaret Açığının artmış olması,
- Sermaye hareketleri,
- Siyasi istikrarsızlık, bu nedenle belirsizlik,
- 1999 yılı depremi ve olumsuz etkileri.

Bu etkenler 2001 krizinin doğrudan doğruya seçmenler üzerinde yaratmış olduğu etkiyi gösterir. Ekonomide meydana gelen krizlerin temel etkisi önemlidir. Bunlar işsizlik, gelirin gittikçe azalması, dolayısıyla yaşam standartlarının değişmesidir. Sosyal-ekonomik düzey azaldığı gibi, sosyal sınıflar arasında gelir eşitsizliği baş gösterir ve yoksullukta da artış meydana gelir. 2001 krizi öncesinde uygulanmış olan politikalar, bu krizin diğer olumsuz yöndeki etkileriyle birleşince, başta istihdam olmak üzere, reel ücretler de seçmenin doğrudan doğruya gelir kaybına sebebiyet verir. Yaşanan krizler nedeniyle her yüz kişiden on ikisi işini kaybetmiş, var olan işsizlere bir milyon işsiz eklenmiş, işsizlik oranı % 6'dan % 10'a çıkmış, nitelikli işgücünün üçte biri işsiz kalmıştır.

Türkiye çok zorlu bir dönemden geçmişti. 1999-2002 yılları arasında hükümette yer alan DSP-MHP-ANAP Koalisyonu, altından kalkamayacağı işlere soyunmuş, 2001 Krizi'ni yaşamış, koalisyon ortakları arasındaki çekişmeler ayyuka çıkmış ve bu nedenle siyasi doğrultu eksikliği belirmişti. Hükümetteki her üç parti de zayıf bir tabana sahipti. Buna bağlı olarak zayıf bir hükümet dönemi geçirdiler. Temel referansları 28 Şubat sürecini atlatan RP'nin devamı FP'yi hükümete sokmamaktı. Onlar bu engellemeyi sağlamak için başa geldiler. Ortaklıkları zoraki bir ortaklıktan başka bir şey değildi. Özelleştirme süreci ortaklar arasında sık sık meydana gelen çekişmeler nedeniyle çok ağır bir biçimde ilerliyordu. Bu nedenle iş çevreleri koalisyon ortaklarına destek vermediler, vermekten de kaçındılar. Ortaya banka skandalları çıktı. Başta ANAP olmak üzere, koalisyon ortaklarını teşkil eden partilere büyük toplumsal tepki oluştu. Bunu hak etmiştiler. 3 Kasım 2002 seçimleriyle seçmen hükümet ortaklarının her birini sandığa gömmesini bildi. Seçimlerde Adalet Kalkınma Partisi (AKP) % 34.3 oy oranıyla 10.808.229 seçmenden, CHP % 19.4 oy oranıyla 6.113.352 seçmenden, DYP % 9.5 oy oranıyla 3.008.942 seçmenden,

MHP % 8.4 oy oranıyla 2.635.787 seçmenden, Genç Parti % 7.2 oy oranıyla 2.285.598 seçmenden, Demokratik Halk Partisi (DHP) % 6.2 oy oranıyla 1.960.660 seçmenden, ANAP % 5.1 oy oranıyla 1.618.465 seçmenden, Saadet Partisi % 2.5 oy oranıyla 785.489 seçmenden, DSP % 1.2 oy oranıyla 384.009 seçmenden, Yeni Türkiye Partisi (YTP) % 1.2 oy oranıyla 363.869 seçmenden, Büyük Birlik Partisi % 1 oy oranıyla 322.093 seçmenden, Bağımsızlar %1 oy oranıyla 314.251 seçmenden, diğerleri % 2.9 oy oranıyla 928.030 seçmenden oy aldılar. Bu seçimlerde AKP 363, CHP 178, Bağımsızlar 9 milletvekili çıkarmıştır.

Kriz dönemleri çok önemlidir. Hükümetin ekonomik performansı seçmen tercihi üzerine yansır. Etkisi kendini gösterir. 3 Kasım 2002 seçimleri bunun bir örneğini teşkil etmektedir. Seçimden önceki yaşananlar seçim sandıklarına bire bir yansımıştır. Cumhuriyet tarihimizin en önemli iktisadi krizlerinden biriydi 2001 Ekonomik krizi. Bu kriz koalisyon hükümetine mensup partilerin her birini % 10'un altına düşürdü. Onlar böylece baraja takıldılar. Bu nedenle henüz kuruluşunu daha yeni tamamlamış bir yeni parti, AKP güçlü bir şekilde iktidara tek başına geldi. Müsebbibi koalisyon ortaklarıydı. Bunu düşünemediler. Bir önceki genel seçimlerde % 22 civarında oy alan ve birinci parti konumunda bulunan parti, DSP 2002 seçimlerinde % 1'lere kadar geriledi ki, söz konusu durum krizle baş edememenin faturasıdır.[1134]

A) RECEP TAYYİP ERDOĞAN:

Recep Tayyip Erdoğan, 14 Ağustos 2001'de Ak Parti genel başkanı seçilmesine rağmen, siyasi yasaklıydı.[1135] Onun siyasi yasağını hükümet ortakları kaldıracak gibi değildiler.[1136] Bu nedenle Recep Tayyip Erdoğan seçimlere katılamadı. Partisi tek başına iktidarı yakalamış, Abdullah Gül başbakanlığında hükümet kurulmuştu

---

1134 Mehmet Kapusuzoğlu, Ekonomik Kriz, 2002 Seçimleri ve Seçmen Tercihi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD) Yayını, Cilt 3, Sayı 20011/1 Ankara 2011, s. 127-130

1135 Recep Tayyip Erdoğan - Vikipedi

1136 Emine Kılıçarslan, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2008,, s. 75-94

ama, onun siyaset yasağı halen devam ediyordu. TBMM'ne yasa teklifi sunuldu. Yasa kabul edildi. Ancak bu yasayı Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer veto etti. Aynı yasa TBMM tarafından yeniden kabul edildi. Bu kez yasa Ahmet Necdet Sezer tarafından onaylandı. Böylece Recep Tayyip Erdoğan'ın önündeki engel kaldırıldı. Siirt milletvekili Fadıl Akgündüz'den boşalan milletvekilliği seçimi için karar alındı. Seçimler yapıldı. Recep Tayyip Erdoğan böylece meclise girdi. Abdullah Gül, parti genel başkanının Başbakan olabilmesi için istifasını verdi. Böylece seçimlerden üç buçuk ay sonra Recep Tayyip Erdoğan başbakanlığında 59. Hükümet kuruldu.[1137]

Ak Parti'nin kurulum dinamiklerine baktığımızda görürüz ki, Recep Tayyip Erdoğan ve çevresindekilerin 28 Şubat öncesinde yapmış oldukları söylemlerle şimdiki söylemleri arasında büyük fark vardır. Bunlar hocaları Erbakan'la bir ayrışma yaşamışlardır. Kopuşun nedenleri gözden uzak tutulamaz. Eski partilerinden bütün alakalarını kestikten sonra yeni partilerini inşa ederlerken düşünce ve dinamik bakımından doğru orantılı hareket etmişlerdir. İç dinamiklerinde kendini gösteren ayrışmanın asıl nedeni görmezlikten gelinemez. Bu milletlerarası bir ihtiyacın yansımasından başka bir şey değildir. İçe kapanık, o kadar da sınırlı millet-devlet ilişkili örgütlenmelerden sıyrılıp, bütün dünyayı kavrayan bir anlayışa doğru yol almak, tabi ki bir değişimin ürünü olacaktı. Ak Parti, Milli görüş hareketinden beslenerek iktidara gelmiştir, bu doğru. Ancak potansiyel olarak kendi kadroları dahil, yakınlaşmaktan kaçınan muhafazakar kitleyi devletçi bir anlayışa doğru sürüklemiştir.

Ak Parti'nin kurucu kadrolarında Refah Partisi'nden sonra, Erbakan ve dava arkadaşlarıyla yaşanan sorun ve çatlaklar nedeniyle, Fazilet Partisi'nde birleşme mümkün görünmemekteydi.[1138] Onlarla hiçbir ilgileri kalmamıştı. Recep Tayyip Erdoğan ve çevresi eski Milli Görüş gömleğini çıkardıklarını, ayrıca İslami bir kimlik ve fikriyatla da hareket etmediklerini defalarca söylemiş olmalarına rağmen birilerinin bilinçaltında maalesef eski kırıntıların izleri silinememektedir. Hala Ak Parti'yi İslami bir profile sığdırmaya çalışanlar mevcut. Öyle ki Recep Tayyip Erdoğan

1137 Recep Tayyip Erdoğan - Vikipedi

1138 Yusuf Şanlı, AKP ve Müslümanlar (AKP'nin Tarihçesi), Arge Analiz Dergisi, Arge Enstitü Yayınları, Mart 2012, Ankara, s. 8

ve çevresini laiklikle bile bağdaştıramamanın muhayyelesinde sübjektif düşünenlerin kendilerini cılız sesleriyle ispatlamaya çalışmaları gülünçtü. Oysa Ak Parti demokratik olduğu kadar sosyal hukuk devletine adapte olmuştu. Bilhassa Kemalist odaklar bunun bilincinde değildi.[1139]

Ak Parti'yi tanımak ve kavramak için iç ve dış unsurları analiz etmemiz gerek. İç politikada 2002 yılından önce bir acizlik İç politikada da kendini göstermişti. İktisadi yapı çökmüş, siyasi yapı dumura uğramış, toplumsal rahatsızlık kendini göstermişti. Bu tabi ki bir arayışa yol açacaktı. Ardı ardına gelen krizler, hükümetteki vurdum duymazlık halkın nezdinde Ak Parti'yi şekillendirdi ve umut kapısı olarak araladı. Onun bir andaki yükselişi bu şekilde başladı. Yoksa başarı Recep Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül'ün değil, halkın tercihidir. Ak Parti bir ihtiyaçtan doğmuştur. Çünkü bu partiye gerek vardı. Ecevit'in şahsında devlet hasta adam kimliğine bürünmüştü. Reel politikada başarısızlık hakimdi. Türkiye'nin itibarı sıfırlanmış, meşruiyeti kaybolmuş, Dış politikada bile oyuncak hale gelmiştik.[1140] O kadar çok güvendikleri Kemal Derviş'in dokuduğu mekik, çare değil, bir an önce ölüm için bünyeye akıtılan bir zehirdi.

Siyasette kişi merkezli politika çok önemlidir. Hele o kişinin toplumla bütünleşmesi. Tarihte de böyleydi, şimdi de… Bunun farkına varmak gerek. Sen ne kadar kadro deyip tuttursan da, kişi üzerine kurulan yapının temeli her şeyden sağlamdır. Çünkü lider, toplumun vicdani karakter ve sosyo-psikolojisinin bir ürünüdür. Halk ondan bir an olsun vazgeçmez. İşte Recep Tayyip Erdoğan'a iktidar yolunu açan, onu siyaset arenasında zaferden zafere koşturan budur. Toplum ister istemez yarattığı kişiye itaat edecektir.[1141]

1139 Y. Şanlı, a.g.y., s. 9

1140 Y. Şanlı, a.g.y., s. 9

1141 Y. Şanlı, a.g.y., s. 9

1) Değişim ve Statüko Zorlaması:

Ak Parti, Türk siyasetinin kilitlendiği ve tarihimizin en ciddi ekonomik krizinin yaşandığı bir dönemde kurularak siyaset sahnesindeki yerini almış, çok geçmeden de tek başına iktidara gelmişti. Bu partinin siyaset felsefesi muhafazakar demokrasi prensipleri üzerine kurulmuştu. İktidara geldiği günden itibaren toplumda bir izlenim uyandırmakta gecikmedi. Ona atfedilen anlamların bütünü de partinin güzergahını belirledi. Ak Parti bir siyasi kurtuluş olarak halkın nabzına işlenmeye başladı. Bu kadar kısa zamanda neden bir başka parti değil de o. Ak Parti, isminde vurgu yapılan adalet ve kalkınma ekseninde ilerlerken, siyaset dünyasına bir ahlak telakkisi getirmişti. O klasik ideolojik kutuplaşmalardan daha çok, bunun ötesinde bir politika üretmeyi şiar edindi. Karizmatik bir lider figürüne de sahiptiler. Ayrıca kitle partisi hüviyeti bile kazanmıştılar. Ak Parti sayesinde siyaset sahnesinde yeni ve ılımlı yüzler belirmeye başladı. Zamanla bu parti teveccühün yanında bir çekim merkezi haline gelecekti. Uzlaşmacı siyasi tavır Ak Parti'nin karakterini yansıtıyordu. Geçmişteki parti kadrolarının yaşadığı başarılı belediyecilik tecrübeleri bu partiye yeni bir ivme kazandırdı. Şimdiye kadar yaşanan Türk dış politikasının aksine de bir tutum içinde değildiler. Liberal ekonomik gelişme çerçevesinde hareket ediyor, bütünleşmeyi her şeyin üzerinde görüyorlardı. 1980 Türkiye sonrasının toplumu yeni yeni renklenmeye ve gündelik hayata bu partinin söylemleriyle girmeye başlamıştı.

Ak Parti'nin güçlü bir biçimde başa geçmesi, milli olduğu kadar, milletlerarası düzeyde de yankı buldu. Uzunca bir süredir koalisyon hükümetleri siyaset kapısına kilit vurmuştu. Sonunda bu kilit açılacak, ekonomik durgunluk giderilecek, ekonomik krizin ülke çapında yaratmış olduğu tahribat yavaş yavaş tamir edilecekti. Türkiye'nin yabancı gözlerde itibarını yeniden kazanabileceği beklentisi yeni hükümete olumlu bakanlara bir ümit vermekteydi. İster istemez bunu medya, sermaye ve bürokrasi çevreleri de kabullenecektiler. Çünkü iktidara geldiklerinde Başbakan Gül'ün ağzından açıklanan hükümet programı beklentileri yok sayacak cinsten değildi. Bu program desteği canlı tuttu. Ak Parti, 28 Mart 2004 yerel seçimlerinde de güçlü bir halde çıktı. Ancak bu partinin dengelenmesini isteyenler de yok değildi. Harekete geçmiştiler. Parti kurmayının politik geçmişi onlar için bir sorundu. Bu nedenle Ak Parti'yi laiklik karşıtı ve mürteci bir güç olarak takdim etmeye başladılar.

27 Nisan 2007'de askeri muhtıra işin içine girdi. Cumhuriyet mitingleri yapılmaya başladı. Bunu gerçekleştirenler planlı bir şekilde yapıyordular. Gül'ün cumhurbaşkanlığı engellendi. Seçimi Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla 367'ye bağladılar. Siyasal atmosfer gittikçe gerginleşti. Medyatik muhalefet kabalaşmaya başladı. Muhalifler sevinir bir hale geldiler. 22 Temmuz 2007 seçimleri yapıldı. Ak Parti % 47 oy oranıyla yine tek başına iktidar oldu. Parti bunu iktidar olduğu sürece birçok sosyal ve ekonomik başarılarına borçluydu.[1142] Gül 28 Ağustos 2007'de 339 oy alarak Cumhurbaşkanı seçildi.[1143]

2) AK Parti Ne Diyor?

Sorunları görmemek, ya da görmezden gelmek, sorunlardan tamamen yüz çevirmek o sorunları ortadan kaldırmaz. Tam tersine, sorunlar büyür, kronik ve girift hale gelir. Bunun çözümü gittikçe daha zorlaşır. Bugün ülkemizde mevcut olan, problem haline gelmiş birçok kronik mesele, zamanında ilgisizlikten, düşünülmediğinden, çözüm için herhangi mesai sarf edilmediğinden çözümü zor bir hale gelmiş, öyle bir yapıya kavuşmuştur. Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi adını verdiğimiz ve başlattığımız bir yeni süreç var. İşte bu süreç yıllardır çözülemeyen, bir an bile düşünülemeyen, çözümü için herhangi bir çaba sarf edilmeyen meselelerin çözümünü hedefliyor.

Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi, Türkiye'nin ilerlemesini, kalkınmasını ve büyümesini hedef almaktadır. Ulusal ve uluslararası itibarının yükselmesini, milletimizin refah ve huzura kavuşup bu refah ve huzurun daha da artmasını, kardeşlik duygularımızın pekişmesini sağlamak peşindedir. Bunu engelleyen her sorun alanı çözüm yoluna konacaktır.

1142 Fahrettin Altun, 22 Temmuz'dan 29 Mart'a Siyasal Partiler, Değişim ve Statüko Kıskacında Ak Parti, Seta Analiz, Sayı 6, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Mart 2009, Ankara, s. 4-6

1143 Abdullah Gül - Vikipedi

Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi, başta terör olmak üzere, her meseleyi çözüme kavuşturmak için geliştirilmiştir. Teknik grupların, mezhep gruplarının ve azınlık gruplarının meseleleri yok değildir, vardır. Onları da çözüme kavuşturacağız. Ekonomik sorunları da ele alacağız, bu sorun alanlarında iyileştirmelere gideceğiz ve sorunları mümkün olduğu kadar en aza indireceğiz.

Ak Parti'nin kuruluş ilkelerinden birisi de, Cumhuriyetimizde şimdiye kadar ihmal edilmiş, başlatılmışsa darbelerle tepesine binilmiş olan demokrasiyi cesaretle geliştirmek, şeffaflığın hakim olduğu bir ortamda özgürlük alanlarını genişletmek, bunu tüm toplum kesimlerine kadar yayabilmektir. Yanız kağıt üzerinde kalan, geçmişte uzun yıllar bir an olsun bile hayata geçemeyen bir demokratik cumhuriyeti değil, hayatın her alanında kendini uygulamalarla varlığını tam anlamıyla gösteren bir demokratik cumhuriyeti halkımıza layık görüyoruz. Bu ona yakışandır.[1144]

Bir partinin, AK Parti'nin ilke ve hedeflerini okuduk. Bunu yazan ve ortaya koyan Ak Parti Genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan'dır. Sözlerinde samimi midir, değil midir, bilmiyoruz. Ancak yıllardan beri koalisyonlarla idare edilen, ne siyasi ne de ekonomik yönde istikrara kavuşan Türkiye, bu parti zamanında bir siyasi istikrar sağladığı gibi, bir ekonomik istikrara da kavuşmuştur. Ancak bu ekonomik istikrar hangi yöndedir? Bunu irdelemek lazım.

Devalüasyonlar nedeniyle çok gülünç bir hale gelen Türk parası Recep Tayyip Erdoğan'la 1970 öncesi değerine ulaşmış, aralarından az buçuk fark bulunsa bile, dolarla yarış eder bir hale gelmiştir. Bu öyle geçilecek bir durum değildir, çok önemlidir. Bir ülkenin parası o ülkenin kimliği, ruhu ve karakteri demektir. Ak Parti bunu başarmıştır ama… Ya diğerleri? İşin içinde "*Karaman'ın koyunu, sonra çıkar oyunu*" mu vardır?

Ancak yukarıdaki sloganlar ve vaatler ne derece doğrudur? Bunun şimdiki halde biz görememekteyiz. Hatta aksi durum gerçekleşir gibi. 1990 yılında 50 ton pamuk ithal ederken, 2002-2004 yılları arasında 650 ton pamuk ithal eder hale geldik. Pamuk üretimi Çukurova'da biter hale geldi. Ege'de ise azaldıkça azaldı. Buna bağlı

1144 Soruları ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci, Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi, Tanıtım ve Medya Başkanlığı, Ocak 2010, s. 10-11

olarak Çiğit yağı da azaldı. 2000 yılında 18.8 milyon ton şeker pancarı üretirken 2004 yılında bu üretim 13.5 milyon tona kadar düştü. Bundan 450 bin üretici ailesi ve 100 bin tarım işçisi etkilendi. 4733 sayıyı Tütün Yasası'yla 2001 öncesinde 477 bin olan üretici sayısı 114 bine düştü. Çay, Fındık ve Patates üretimi gittikçe geriliyor, kötü duruma düşüyor. Ama bunların birine bile çözüm getirilmiyor. Narenciye ve zeytin ağaçları gün geçtikçe daha çok sökülüyor… [1145] Oysa bir ülkenin tarımının yok olması ülkenin yok olması demektir. Taşıma suyla değirmen dönmez. Ama Ak Parti bunun halen fakında değil. Halen o, ithalatçıları zengin ettikçe zengin etme peşinde. Daha doğrusu, AK Parti'yle Türkiye'deki tarım gittikçe gerilemeye, hatta yok olma aşamasına geldi. Sebzeler ithal edilmeye başlandı, yerli üretim durdu. Tabi ki bunda Avrupa Birliği'nin rolü vardır. Çünkü o, sürekli emir ve direktiflerle söz konusu duruma yol açmıştır.

Keza, hayvancılık alanında da AK Parti döneminde, Türkiye'de görülmemiş bir durum yaşandı. Hayvan, sığır ithal edilmeye başlandı. Bunu kurbanlıklarda gördük. Çoğu ithal edilen hayvan da telef olup gitti. TV haberlerinde bunu izledik. Et fiyatları önceki dönemlere göre çok pahalandı. Marketler küçük esnafı, bakkalları ve kasapları iş yapamaz hale getirdi. Ak Parti şimdiye kadar bunlar için bir çözüm üretmiş değil. Benzin 2002 yılında 1.64 TL'den 2012'de 4.72 TL'ye, Mazot 2002'de 1.25 TL'den 2012'de 4.36 TL'ye, 12 Kg Tüp 2002'de 17 TL'den 2012'de 72 TL'ye çıktı. Bunun adı mı kalkınma?

3) Soruşturmalar ve Davaları:

Ergenekon Soruşturması

AK Parti 2002 yılından beri iktidardadır. Destekçileri bu partiyi ülkeyi otoriter güçlerden kurtaran ve Avrupa'daki Hıristiyan Demokratlarla eşdeğer tanımlamaktadır. Karşıtları, AK Parti'nin devleti ve toplumu İslamlaştırmakla, medyayı ve eleştirileri bastırmakla suçlamaktadırlar. Hatta Türkiye'yi Avrupa'dan uzaklaştırdığını iddia e-

1145 K. Cabıoğlu, Ekonomide Kurtuluş…, a.g.e., s. 213

denler bile vardır. Ancak Türk siyasi gözlemcilerin birçoğu, bir fikir üzerinde birleşmektedir ki, bu ülkedeki karanlık güçlerdir. O güçlere "Derin Devlet" adını vermişlerdir. Bu kirli şebeke infazla görevlidir. Terör sempatizanlarını hedef aldıkları gibi[1146] Abdi İpekçi, Bedrettin Cömert, Doğan Öz, Ümit Kaftancıoğlu, Kemal Türkler, Çetin Emeç, Onat Kutlar, Muammer Aksoy, Bahriye Üçok, Turan Dursun, Musa Anter, Yamin Cebenoyan, Metin Göktepe, Gaffar Okan, Uğur Mumcu, Ahmet Taner Kışlalı, Necip Hablemitoğlu gibi kişileri de öldürmüş, bu cinayetlerle ilgili bazı kimseler tutuklanıp yargılanmış, ancak Turan Dursun, Uğur Mumcu, Ahmet Taner Kışlalı, Muammer Aksoy, Bahriye Üçok, Necip Hablemitoğlu gibi cinayetler aydınlatılamamış, hatta bu olayların bir faili bile yakalanamamıştır.[1147]

1996 yılında Türkiye'nin batısında, Susurluk'ta bir kaza olayı meydana gelmiştir. Kazada bir üst düzey politikacı yaralanmış, bir emniyet amiri ve aranan bir suçlu ölmüştür.[1148] Ölenler içinde bir kadın da vardır.

a) Başlayan Soruşturma:

1990 yılında, İtalya'da düzenlenen "**Temiz Eller**" adı verilen Gladio'ya yönelik operasyona benzer bir şekilde 2007 yılında Türk savcıları tarafından geniş kapsamlı bir soruşturma başlatılmıştır. Bu soruşturmaya "**Ergenekon**" adı verilmişti. Soruşturma Batılı ülkeler tarafından iyi niyetli olarak hoş karşılandı. Ancak bu soruşturmada noksanlar ve usulsüzlükler vardı. Ak Parti'liler soruşturmayı "Yüzyılın Temizliği" olarak gördüler. Muhalifler ise hükümet karşıtlarına yönelik bir sindirme politikası olarak niteledi. Ergenekon davası başlandığından itibaren iki yıl içinde beklenenlerin çok ötesine vardı. Sabah erken saatlerde evlere baskınlar düzenlenmiş, yaklaşık 200 kişi göz altına alınmış, sonra her biri için birkaç bin sayfayı bulan

1146 Gareth H. Jenkins, Gerçek ile Fantezi Arasında: Türkiye'nin Ergenekon Soruşturması, Birleşik Transatlantik Araştırma ve Politika Merkezi, Türkçesi: Mart 2010, s. v

1147 Aysel Alp/Ankara, 14 Koca Yıl Geçti Kışlalı'nın Ardından, Hürriyet Gündem 21 Ekim 2013, http://www.hurriyet.com.tr/gundem/24950246.asp

1148 G. H. Jenkins, a.g.e., s. v

iki iddianame hazırlanmıştı. Yöneltilen eleştirilere cevap vermek şöyle dursun, soruşturma gittikçe anlaşılmaz bir hale geldi. Suçlanan bazı kişiler kanuna aykırı hareket edildiğini öne sürdüler. Soruşturmanın demokratikliği tartışılır oldu. Kovuşturmada yüksek yargısal standartlara ulaşılamamış görülmekteydi. Soruşturmanın ilerleyişine ve yönlendirilmesine dair ciddi kuşkular belirdi. Endişeleri bir dizi faktör besliyordu. Bunlar;

- Baskın sabah erken saatte gerçekleştiriliyor, büyük ölçüde artış sağlayan şüpheli kitlesi bunu tuzak olarak algılıyordu. Savcılar şüphelilerin şikayetlerini ya çok az sayıda dikkate alıyor, ya da hiç almıyordular. Kanıt istiyordular.
- Şüpheliler uzun süreden beri içerideydiler. Gözaltında tutuldukları süre uzadıkça uzuyordu. Bu da endişeleri tetikliyordu.
- Soruşturma gittikçe saptırılmaya başlandı. Modern Türkiye Tarihi'nde meydana gelmiş her siyasi şiddet eylemde, çok eskilerde bile Ergenekon Örgütü'nün rolü olduğu ileri sürülmeye başlandı. Bu da derin tutarsızlıklar ve çelişkiler içeriyordu,
- Ak Parti yanlısı görülen basına soruşturma safhalarında sistematik bilgi sızdırılmaya başlandı. Bu da karşıt düşünce sahiplerine gözdağı verir bir biçimdeydi. Öyle ki söz konusu durum 2008 yılı ortasından itibaren soruşturmanın bütünlüğüne gölge düşürdü. Bu ciddi bir meseleydi.[1149]

b) Soruşturmanın Olumsuzlukları:

İnsanların telefon görüşmeleri o kişiler şüpheli olsun veya olmasın dinleniyordu. Bu dinleme kayıtları kamuoyuna sızdırılmaya başlandı. Hükümet sızdıranlara karşı herhangi bir soruşturma başlatmadı. İnsanlar mesnetsiz bir biçimde, ellerinde bir kanıt olmaksızın evlerinde alınmaya başlandı. Bunu yapan güçler dizginlenmedi. Türk toplumunun büyük bir bölümüne korku hakim olmaya başladı. Orta sınıf laik Türkler, konuşmalarının dinleneceği, parti yanlısı Web sitelerinde yayınlanacağı korkusuyla dostlarıyla telefonlarda açık yüreklilikle konuşamaz oldular. Savcıların,

1149 G. H. Jenkins, a.g.e., s. v-vii

sanıklarla geçmişte bile olsun arkadaşlık edenleri birer Ergenekon üyesiymiş değerlendirmesinden çok kişi tedirgin oldu, korkarak uyudular.[1150] Bu ise toplumda büyük ölçüde psikolojik rahatsızlığa neden olabilirdi. Bu AK Parti'ye puan kaybettirebilirdi. Ya da yapılanlar yargı kanalını ilgilendiriyor ise, hükümetin onları uyarması, durumu düzelttirmesi lazım. Ancak Uğur Mumcu cinayeti var. Bunu İslami Hareket, Hizbullah, İbda-C ya da PKK yaptı[1151] dediler: Oradan da bir sonuç çıkmadı. Çünkü yanlış iz üzerindeydiler. İfadeler saptırıcıydı. Ümit Oğuztan tarafından iddianamede Uğur Mumcu'nun Celal Talabani'yle ilişkisi olduğu söylendi.[1152] Onun gibi bir gazetecinin yurt dışına götürülen ve seri numaraları silinmiş silahlarla[1153] ne bağlantısı olabilir. Ergenekon sanığı Ümit Oğuztan açıkça iftira atıyor ve olayı karmakarışık bir hale getiriyor. Kanaatime göre, bu cinayete Uğur Mumcu'nun yayınladığı "**Kazım Karabekir Anlatıyor**" kitabı, bilhassa Ali Şükrü Bey olayı nedeniyle Kazım Karabekir'den yapmış olduğu alıntılar yol açmış olabilir. Geçmişteki faili meçhul cinayetleri işleyenler değil, en ufak bir alakası bile olmayan kişiler Ergenekon soruşturmasında gözaltına alınmıştı. Veli Küçük'ün gözaltına alınması anlamlıydı. Devlet Bahçeli Almanya gezisinde AKP kanadında türbanla ilgili olumlu gibi görünen bir açıklama yapmış, Veli Küçük bu açıklamanın hemen akabinde gözaltına alınmıştı. Açıklama ile ilgili Milliyet gazetesinin Ege baskısında, 19 Ocak 2008'de yer alan haberde, "*Türban konusunda sürpriz bir çıkış yapan MHP, AKP'nin tavrının netleştirmesini bekliyor. MHP Grup Başkanvekili Oktay Vural, türban konusunda MHP'nin tavrını net olarak ortaya koyduğunu belirttti*"[1154] deniyordu. Veli Küçük, bu haberden üç gün sonra 22 Ocak günü, gün bile ışımadan evinde gözaltına alınmıştı.[1155] Onun bu gözaltına alınmasında MHP'nin ne derece rolü vardı.

1150 G. H. Jenkins, a.g.e., s. 78

1151 Uğur Mumcu - Vikipedi

1152 Uğur Mumcu - Vikipedi

1153 Uğur Mumcu - Vikipedi

1154 Milliyetçi Hareket Partisi İzmir İl Başkanlığı, SES VER TÜRKİYE, Basında MHP, http://www.mhpizmir.org.tr/basindamhp/2008/2008ocak.htm

1155 Veli Küçük, Vikipedi

Çünkü Veli Küçük, bir telefon görüşmesinde Bahçeli'yi kastederek, onu beşinci kattan aşağı atacağım"[1156] demişti.

Ergenekon Soruşturması'nda gizli tanık olarak kullanılanlardan PKK'lılar da vardı. Bunlardan biri Şemdin Sakık'tı.[1157] Deniz kod adını kullanmıştı.[1158] 5 adet PKK'lı gizli tanıktan 4 kişinin kod adları: Galip, Emek, son Tezgah ve Feryat'tı.[1159] 44 kadar gizli tanıktan birinin Abdullah Öcalan olduğu[1160] söyleniyordu. Şemdin Sakık'ın ve Abdullah Öcalan'ın gizli tanık olarak kabul edilmelerini mahkeme nasıl uygun bulmuştu, bu akıl alacak gibi değil. Soruşturma İddianamesi'nde, oğlumun askerlik meselesi nedeniyle 21.11.2007-4.12.2007 arasında yapılan telefon görüşmeleri nedeniyle benim de adım vardı,[1161] ama ben de, oğlum da ne ifade verdik, ne de sorgulandık.

1156 "Bahçeli'yi 5. Kattan atacağın Veli Küçük'ün gizli MHP planı" 10-08-2008 09:23, Medyafaresi, http://www.medyafaresi.com/haber/15802/guncel-bahceliyi-5-kattan-atacagim-veli-kucukun-gizli-mhp-plani.html

1157 Ergenekon'un "gizli" tanığı PKK'lı Şimdin Sakık, gazete başlıklarında nasıl yer buldu? Milliyet Blog, 7 Kasım 2012,

http://blog.milliyet.com.tr/Ergenekon_un_%E2%80%9Cgizli__tanigi_PKK_li_Semdin_Sakik__gazete_basliklarinda_nasil_yer_buldu_/Blog/?BlogNo=386477

1158 Gizli tanık PKK'lı Sakık çıktı. Aksam.com.tr - 20.11.2012, http://www.aksam.com.tr/gizli-tanik-deniz-pkkli-sakik-cikti--147969h.html

1159 Mehmet Bozkurt, Aydınlık, Ulusal Kanal, 20 Kasım 2012, http://www.ulusalkanal.com.tr/gundem/ergenekonda-5-pkkli-gizli-tanik-h6626.html

1160 CHP Genel Başkan Yardımcısı Bülent Tezcan, Ergenekon davasında 44 gizli tanıktan birisinin Öcalan olduğunu iddia etti. 22 Kasım 2012, Radikal Türkiye. http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1108943&CategoryID=77

1161 Ergenekon iddianamesi/BÖLÜM V ŞÜPHELİLERİN BİREYSEL DURUMLARI İKİNCİ GRUPTAKİ KİŞİLERİN BİREYSEL DURUMLARI 28 -ŞÜPHELİ VELİ KÜÇÜK,

Balyoz Soruşturması ve Davası:

Balyoz İddianamesi T.C. İSTANBUL CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI (CKM'nin 250. Maddesi ile Yetkili Bölümü, TUTUKLU İŞ, Soruşturma No. 2010/185, Esas no. 2010/565, İddianame No: 2010/420[1162] başlıklarında görüldüğü gibi meydana geldi.

Şüpheliler:

Çetin Doğan (Gözaltı: 22/02/2010-26/02/2010, Tutuklama: 26.02.2010. Tahliye: 01.04.2010. Tutuklama: 23.04.2010, Tahliye: 18.06.2010), **Özden Örnek** (Gözaltı: 22/02/2010-24/02/2010), **Halil İbrahim Fırtına** (Gözaltı: 22/02/2010-24/02/2010), **Ergin Saygın** (Gözaltı: 22.02.2010-24.02.2010), **Nejat Bek**, **Mustafa Korkut Özarslan**, **Engin Alan** (Gözaltı: 22/02/2010-26/02/2010, Tahliye: 01.04.2010, Tutuklama 29.04.2010, Tahliye: 18.06.2010), **Şükrü Sarışık** (Gözaltı: 05/04/2010-06/04/2010, Tutuklama: 06.04.2010, Tahliye 22.06.2010) gibi tam 196 kişi. Bütün belgeler Taraf gazetesi muhabiri Mehmet Baransu tarafından 4 DVD 21.01.2010'da, soruşturma belegelerin orjinalleri ise 29.01.2010'da TC. İstanbul Cumhuriyet Başsavcığına teslim edilmişti.

a) Balyoz Davası:

Balyoz Darbe Planı ilk defa 20 Ocak 2010'da, Taraf Gazetesi'nde Mehmet Baransu, Yıldıray Oğur ve Yasemin Çongar imzalı bir haberde gündeme geldi. Bu haber 2003 yılı Balyoz Harekatı Planı ve belgelerinden bahsediyordu. İddiaya göre plan 1. Ordu Komutanı Çetin Doğan tarafından hazırlanmış, hükümete karşı darbe zemini hazırlamak için Hava Kuvvetleri tarafından Oraj ve Deniz Kuvvetleri tarafından Suga adlı eylem planları tasarlanmış, bu eylem planları dini grupların liderlerine yönelik Döküm, Gayrimüslüm cemaat liderlerine yönelik Sakal, darbe karşı çıkan akademisyelere yönelik Tırpan, darbeye karşı çıkan liberallere yönelik de Tes-

1162 Balyoz İddianamesi Tam Metni, Ergenekon, Vikipedi Özgür Ansiklopedi, http://www.ergenekonteror.com/readfile.php?id=108 İndir

tere adlı eylem planlarıyla birlikte uygulanması amaçlanmıştı. 5 bin sayfalık belegelerde, İstanbul'da Fatih ve Beyazıt camilerinin bombalanması, olaylar sonrasında ise hükumetin sıkıyönetim ilan etmeye mecbur bırakılması, Yunan hava sahasında bir Türk jetinin düşürülmesi, bu olayla sonrası halkın galeyana getirilmesi ve demokrat görüşlü gazetecilerin tutuklanması gibi şeylerden söz ediliyordu.

İddianameye göre Balyoz harekatı 5 aşamada gerçekleştirelecekti.

- 1.'nci aşama istihbarat faaliyetleri,
- 2.'nci aşama darbe için zemin hazırlama,
- 3.'ncü aşama, askeri müdahalenin ilan edilmesi,
- 4.'ncü aşama Milli Mutabakat Hükümeti'nin kurulması,
- 5.'nci aşama ise, yürütmenin yeniden sevil yönetime devredilmesi.[1163]

b) Balyoz Raporu:

Sanıklardan birinin hayatına son vermesiyle Birinci iddianameyle 195, İkinci iddianameyle 28, Üçüncü iddianameyle 143 kişi olmak üzere Balyoz davasında toplam 366 kişi yargılanmaya başlamıştır. Bunlardan 250 kişi tutukludur. İddianameye göre, 5 Mart 2003'te 1. Ordu Komutanlığı tarafından düzenlenen seminerde darbe planının provası yapılmıştır. Davaya adını veren ise, Balyoz Harekatı Planı.doc adlı dijital Word belgesidir. Görünür olarak bu belge 12 Aralık 2002'de kaydedilmiş, Balyoz CD'si 5 Mart 2003'te oluşturulmuş. Üzerinde el yazısı ile yazılmış gibi Or.K.na görülüyor. Mehmet Baransu'ya göre kimliği meçhul biri bu CD'yle birlikte başka CD'leri ve belgeleri kendisine vermiş. Suç unsuru taşıyan belgeler 3 CD'de yer alıyor. Bunlar 11, 16 ve 17 no'lu CD'ler. 11 no'lu CD'de soruşturma ile ilgili tüm belgeler kaydedilmiş.

Birinci Ordu'nun 5-7 Mart 2003'te gerçekleştirdiği seminer Balyoz davası ile ilgili değil. Bu seminerde Balyoz'un B'si bile yok. Seminere Genelkurmay Başkanlığı, Kara Kuvvetleri ve Hava Kuvvetleri komutanlıklarından görevlendirilmiş 15 kişi katılmış. Seminerde Egemen Planı konuşulmuş. Ne cami bombalama konuşulmuş,

1163 Balyoz (darbe planı), Vikipedi

ne de jet düşürme. Tanık olarak dinlenen gözlemcilerin ifadelerine göre de bu seminerin Balyoz'la ilgisi yok. Ancak sahte belgeleri hazırlayanlar seminerde kimi konuşmalardan kesitler almış, o kesitleri CD'deki belgelere yerleştirmiş, böylece seminerle Balyoz planları arasında bir ilişki meydana getirmek istemişler.

Seminere 162 kişi katılmış. Bunların ancak 52'si Balyoz davasında sanık olarak bulunuyor. Diğer katılımcıların birinin bile ifadesine başvurulmamış. Ancak davadan yargılanan 365 sanık var. Bunlar dijital Balyoz belgeleri nedeniyle suçlanmaktalar.

Balyoz belgeleri Mikrosof Office 2007 verisoyonu ile oluşturulmuş. Balyoz Harekat Planı adlı Word belgesi dahil, Sakal ve Çarşaf planları, Testere, Tırpan, Orak, ve Yumruk planları, diğer Balyoz belgelerinde de Calibri ve Cambria yazı karakterleri ve XML şemalarının kullanıldığı Yıldız Teknik Üniversitesince tespit edilmiştir ki, söz konusu yazı karakterleri ve şemalar ilk defa Word'un 2007 versiyonunda kullanılmaya başlamış, buna rağmen 11 no'lu CD 2003'te oluşturulmuş gibi gözüktürülmek istenmiş, daha doğrusu belgelerde sahtecilik yapılmış, bu da teknik olarak tespit edilmiştir. Oysa iddianameye göre bu CD, seminerin başladığı gün, yani 5 Mart 2003'te özel olarak Çetin Doğan'ın emriyle kaydedilmişti. Ancak belgelerin 2003'te hazırlandığı gözlenimi vermek için sistem saatleri geriye alınmış, kayıtlar o dönemde var olan Word, Exel ve PowerPoint programlarıyla yapılmış, ancak belgelerin üretilmesinde 2007 versiyonu kullanıldığı için, dolayısı ile belgelerde sahteciliğin bütün dijital izleri kalmıştır. Sakal ve Çarşaf planlarında, yani cami bombalama krokilerinde yer alan, ancak Mikrosoft 2007 versiyonunda kullanılmaya başlanan XML şemalarında da bu sahtecilik tespit edilmektedir. Ayrıca Balyoz belgeleri 2003 yılında bilinmesi mümkün olmayan sonraki yillardaki bilgileri de içeriyor ki, Yeni İtalyan Recordati ilaç firması ve Medical Park Sultangazi gibi söz konusu bilgiler 2008 ve 2009 yıllarına ait. Yine 16 BEB 33 plaka 2003'te Bursa'da değil, İzmir'de başka bir plakayla kayıtlı. Bu araç plakası 2006'da Bursa'da alınmış. Bu sahtecilik bilgileri de gösteriyor ki, Balyoz CD'si 2003 yılında oluşturulmamış, daha sonraki yıllarda oluşturulmuş.

Yine 11 no'lu CD üzerinde görülen Or.K.na yazısı bile sahtecilik ürünüdür. İki grafoloji uzmanının tespitlerine göre, bu sahtecilik makine marifetiyle yapılmıştır. Yazı 2003 yılında 1. Ordu'da görevli bulunan Süha Tanyeri'nin not defterindeki el

yazısı karakterine benzemesi için bütün gayret sarfedilmiş, ancak mürekkep akışı el yazısı akışında yok. Bonuç olarak diyebiliriz ki, Balyoz davasının tüm belgelerini içeren CD, 2003 yılında oluşturulmamıştır. Bu belgelerin bulunduğu CD'nin hem içi hem de dışı sahtedir. Bu sahtelik uzmanlarca tespit edilmiş, içerik olarak ve dijital olarak da kanıtlanmıştır. Bu belgeler en geç Ağustos 2009'da oluşturulmuş olmasına rağmen, 2003 yılında oluşturulmuş gibi bir görünüm verilmek istenmiştir.[1164]

B) KÜRT SORUNU:

Türkiye'nin şimdilik PKK karşısında ister askeri olsun, ister siyasi olsun bir zafer kazandığı görülmemektedir. Halen düşük yoğunluklu çatışmalar yaşanıyor. Bu bir politik mücadeledir. Askeri güç yardımcı bir unsur halinde bulunmaktadır. Sorun ciddiyetini korumaktadır. Ancak Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) bu terörün ortaya çıkışından itibaren teçhizattan kuvvet yapısına kadar büyük bir değişim içine girmiştir. Yer yer etkinliği de gözlemlenmektedir. Türk siyasilerimiz bu konuda maalesef başarısızdır. Sorunu,

- Silahlı kuvvetlere havale etmişlerdir,
- AB sürecine indirgemişlerdir,
- Günlük söylemlerine konu olarak almışlardır
- Konjonktürel tepkiler göstermişlerdir.

Yaptıkları ancak budur. Siyasilerimiz fazla bir şey yapmamışlardır. Hatta ciddi bir politika bile üretememişlerdir, ya da üretmek istememişlerdir. İnandırıcı görünememektedirler. Öyle ki, siyasi seçkinlerimiz sorunun bizatihi kendisini anlamaktan çok uzaktırlar. Bunun yarı sıra PKK yer yer mücadelesine devam etse de, bir taraftan bu örgüt siyasallaşmaktadır. Aslında örgüt yok olmak üzeredir. Örgüt bunun farkındadır. Zaman zaman varlığını gösterme gibi bir durum sergileyerek hareketli-

1164 Hazırlayanlar: Pınar Doğan-Dani Rodrik, 23 Mayıs 2012. http://www.balyozdavasıve gerçekler.com, 10 Soru İle Balyoz, http://cdogangercekler.files.wordpress.com/2012/05/10_soru_balyoz_mayis20122.pdf,

lik meydana getirmektedir. Ancak PKK ayrılıkçı hareketlerden yalnız birisidir. Burada PKK'nın yok edilmesiyle etnik ayrılıkçılığın tamamen ortadan kaldırılıp bertaraf edileceğini sanmak hatalıdır.

PKK misyonunu tamamlayarak veyahut Türk güvenlik güçlerinin sıkı takibatı sonunda tamamen ortadan kaldırılabilir. Böylelikle PKK'nun tarih sahnesinden çekilmesi ihtimal olarak mümkündür. Ancak ayrılıkçı süreç PKK'nın yok edilmesiyle durmayacaktır.

Zaman zaman PKK'nın zayıfladığına dair bazı duyumlar almaktayız. Bunlar doğru olsa bile, Türkiye'de etnik ayrımcılık gittikçe güçlenmektedir. Bu gelişme belki AB üyelik hedefiyle alakalı olmayabilir ama, işin içinde bu üyelik sürecinin ve 1991 yılından itibaren ABD'nin Ortadoğu'da izlediği politikaların rolü bulunmaktadır. Günümüzde ülkemize yönelik en büyük ayrılıkçı tehdit, PKK'dan ve onun eylemlerinden daha çok, o çevredeki kimlik bunalımı ve Kuzey Irak'ta yaşananlardır.[1165] Terörün kaynağı burasıdır, Kuzey Irak'tır. PKK ortadan kalksa bile, Kuzey Irak'taki gelişmeler durdurulamazsa huzursuzluk yine devam eder. Bu nedenle Türk siyasilerin şimdiye kadar meydana gelen mücadelenin özü itibariyle ideolojik, hatta politik olduğunun bir an önce farkına varmalarıdır.

Türk güvenlik güçleriyle PKK arasında meydana gelen çatışmalar işin görünen kısmıdır. Bunun altında üniter devlet yapımıza kast etme vardır. Milli devlet kimliğimizi yok etme vardır. Mikro milliyetçiliğe ve etnik ayrılıkçılığa yönelme vardır. Siyasilerimiz bunu anlamalı ve kavramalıdırlar. Bu nedenle ister orta vadede, isterse uzun vadede çalışmalara yönelmelidirler. Türkiye'nin varlığına yönelik ayrılıkçı bu tehdit, politik ve ideolojik olarak da mağlup edilmelidir.[1166] Ülkeyi yönetenlerin şu anda elinde çok önemli bir koz vardır. Bu koz iyi kullanılmalıdır. Kuzey Irak, bilhassa Kerkük havalisi bir çatışma alanıdır. Burada Sünni Kürtlerle Şii Araplar menfaatleri açısından zamanla birbirleriyle çatışacaklardır. İhtilaf olması her zaman mümkündür. Her iki grup da Türkiye'nin dostluğuna sığınacaktır. İşte böyle bir durumda

---

1165 Araştırma Raporu, Türkiye'nin Ulusal Güvenliğine Yönelik Etnik Ayrılıkçı Terör Tehdidinin Analizi ve Irak'ın Kuzeyinde Bir Kürt Devleti Kurulmasına İlişkin Değerlendirme, T.C. Bahçeşehir Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi., İstanbul 2008, s. 17-18

1166 Araştırma Raporu, a.g.e., s. 18

Türkiye kartını iyi ve dikkatli bir biçimde açmalıdır. Yakın gelecekte Türkiye'nin Kerkük, ya da Kuzey Irak kozunu kullanması gündeme gelebilir. Bir tarafı tutmakla iş bitmiyor. Önemli olan Türkiye'nin kendi menfaatidir. Bu konumda Türkiye'nin oradan her istediğini elde etmesi zor değil.[1167]

AKP'nin yanlışlarından biri Habur'da 100 bine yakın Kürdü toplayıp, dağdan inen PKK militanlarını, seyyar mahkeme kurarak affetmesi, hatta onları bir otobüsün üzerine çıkartarak, çeşitli yerlerden gelen Kürt yığınlarına hitap ettirmesi, her birini bir Kürt kahramanı haline getirtmesiydi.[1168] Türk milleti bunu asla unutmayacaktır.[1169]

İkincisi, PKK'yı[1170], hatta bu örgütün İmralı'da hapiste tutulan lideri Abdullah Öcalan'nı muhatap alınması ve onunla masaya oturulmasıdır.[1171] Bunu yapmakla PKK terörünün duracağını zannetmektedirler. Ne kadar taviz verilirse verilsin, ne kadar onların istekleri kabul edilirse edilsin PKK terörü durmaz, durdurmazlar[1172]. Hatta AKP hükümetine Apo'yla masaya oturmak için gaz verenler[1173] bile var.

Üçüncüsü, PKK leşlerini bile şehit ilan ettirmek istemesidir.

Zaten Kürtlere her istedikleri verildi. Ana dillerinde konuşmalarına da izin verildi. Aslında onların anadilim dedikleri Kürtçe Arapça'dan, Farsça'dan, Türkçe'den, Fransızca'dan, hatta Avrupa'daki bazı dillerden alınmış kelimelerden ibarettir[1174].

1167 Araştırma Raporu, a.g.e., s. 36

1168 http://www.sonkale.org/mhp-habur-rezaletini-unutmadi-h160086.html

1169 http://www.sonkale.org/habur-u-unutma-unutturma-h5694.html

1170 http://www.turksolu.org/248/kahramanoglu248.htm

1171 Araştırma Raporu, a.g.e., s. 36

1172 http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/habergoster.php?haber=78684

1173 http://yenisafak.com.tr/yazarlar/default.aspx?i=15872&y=SalihTuna

1174 http://ehmedkurdari.blogcu.com/kurtce-uzerine-analiz/6367683

Kürt aşiretleri arasında bile Kürtçe konusunda farklılıklar vardır. Hatta son zamanlarda Kürtçe'ye İsveç dilinden bile eklemeler yapılmaktadır. Kürtlere TRT tarafından bir Kürtçe kanal bile tesis edildi. Bu kanalın adı TRT 6'dır.[1175] Avrupa Birliği'nin dayatmasıyla Milli Eğitim tarafından okullara Kürtleri hoş gösterecek, hatta Türkiye'den kaçan ve girişleri yasaklanan Yılmaz Güney ve Ahmet Kaya gibi kişilerin isimleri ve resimleri kondu.[1176] O ders kitaplarında bu kaçakları övücü sözler sarf edilmiş midir, şimdilik bilmiyorum. Ama isimleri ve resimleri herhalde yeter, artar ble. Öyle ki, okullara seçmeli Kürtçe ders kitapları bile kondu.[1177]

Peki, bütün bunların yapılmasıyla Kürtler Kürtçülükten vazgeçecek mi? Ya da Kürtler PKK'yı desteklemeyecekler mi? Ya da Kürtler TC'nin bir numaralı sadık kullları haline mi gelecek?

C) SURİYE KRİZİ

2010 yılında başlayan ve Arap Baharı adı verilen zincirleme olaylardan etkilenen ülkelerden birisi de Suriye'dir. Bu ülkede 26 Ocak 2011'den beri iktidar karşıtı gösteriler kendini gösterdi. 15 Mart 1911'de gösteriler ülke çapında yayıldı. Batılı ülkeler de bu gösterilere destek vermeye başladılar. Çatışmalar başladı. 2011 yılının Haziran ayında 3 bin kadar Suriyeli Türkiye'ye sığındı. Bu olay üzerine bir basın açıklaması yapan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, "*Suriye'nin yaptığı kabul edilemez, bu bir vahşettir*" dedi. Basın açıklaması ardından katliamların yaşanmaması hususunda Suriye'yi uyardı ve söz konusu devletle tüm ticari ilişkileri askıya aldı. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 9 Ağustos 1911'de Suriye'ye giderek, Beşir Esat'la altı saat süren bir görüşme yaptı. Yabancı gazeteciler bu görüşmeyi başka bir şekilde verdiler. Davutoğlu ise, görüşmede Türkiye'nin taleplerini ilettiğini, Esat'tan Suriye'nin geri adım atmayacağına dair cevap aldığını belirtti. Kilis'in Suriye'ye yakın olan kısmında 9 Nisan 1912'de Esat güçleriyle muhalifler birbirlerine girdiler.

1175 http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1033069

1176 http://www.sabah.com.tr/Egitim/2012/10/17/ahmet-kayali-kurtce-ders-kitaplari-hazir

1177 http://www.dindiyanet.net/egitim/secmeli-kurtce-ders-kitabini-pdf-olarak-indirmek-icin-tiklayiniz-h3444.html

Türkiye'ye sığınmak isteyen muhalifleri Esat güçleri kurşun yağmuruna tutmuştu. Bu olaylarda sınırdaki bir Türk vatandaşı da yaralandı. 25 Mayıs 1912'de Esat güçleri tarafından Hule katliamı gerçekleştirildi. Bu katliamı Dışişleri Bakanlığı internet üzerinden kınadı. Çok geçmedi, bakanlık Suriye'ye bir nota verdi. Notada tüm diplomatik ilişkilerin askıya alındığı, Suriyeli diplomatların ise sınır dışı edileceği belirtilmişti. Suriye 22 Haziran 2012'de bir Türk F-4 uçağını düşürdü. Böylece Türkiye'yle Suriye arasında yeni bir kriz başladı. Uçağın düşürüldüğünü akşam saatlerinde yapmış olduğu basın toplantısıyla Başbakan yardımcısı Bülent Arınç açıklamıştı. Suriyeli yetkililer, uçağın Türk uçağı olduğunu bilmediklerini, sadece hava sahasının ihlali nedeniyle düşürdüklerini ifade ettiler. Türkiye, uçağın kısa süreliğine Suriye'nin hava sahasına girdiğini, ancak sahanın dışına çıktığını, uçağın uluslararası hava sahasında vurulduğunu savundu. Suriye'ye olay nedeniyle protesto edildi. Türkiye, Nato'yu toplantıya çağırdı. Ancak Nato olayı kınamakla yetindi, meydana gelen olayın kabul edilemeyeceğini belirtti. Bu uçak olayı krizi Türkiye'yi derinden sarsmıştı. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Suriye'nin bundan sonra Türkiye için bir tehdit olduğunu vurguladı. Beşir Esat, 3 Temmuz 2012'de, bir açıklama yaparak, uçağı uçaksavar bataryasının açmış olduğu ateşle vurulduğunu, uçağın Türkiye'ye ait olduğu bilmediklerini, ancak vurulduktan sonra öğrendiklerini belirtti ve keşke düşürülmeseydi dedi. Onun bu sözlerinde pişmanlık ifadeleri vardı. Uçak pilotlarının cesetleriyse, 4 Temmuz 2012'de bulundu. BBC'nin Ağustos ayındaki bir haberinde, Suriyeli muhaliflerin Türkiye'de bir kampta eğildiğini, eğitim bittikten sonra Suriye'ye gönderildiklerini iddia etti. Bunun üzerine yabancı muhabirlerden Robert Frisk, muhaliflerin arasında Türk militanlarının bulunduğunu, görüntüler halinde belgelediğini açıkladı. Beşir Esat 29 Ağustos 2012'de Suriye Devlet TV'ne çıkarak, Türk yetkililere atıp tuttu. [1178] Türkiye, Cumhuriyet tarihinde ilk kez Suriyeli Türklerle, Halep ve Lazkiye Türkmenleriyle ilgilenmeye başlamıştı.

Ancak Libya'dan bir gemi dolusu silah ve cephane geldiği, bu mühimmatın İskenderun limanında İHH yöneticilerine teslim edildiği TV haberlerinde söylendi. Haber internet gazetelerinde de yayınlandı. Silahları Libya Yardım ve Destek Ulusal Konseyi adındaki bir örgütün Zafer adlı gemiyle gönderdiği, mühimmatın 400 tonu

1178 Türkiye-Suriye İlişkileri –Vikipedi- 3 Eylül 2012.

bulduğu verilen bilgiler arasında. Ancak İHH yöneticileri yazılı bir açıklama yaparak, söz konusu haberi tekzip ettiler.[1179] İHH'nın böyle bir silah ve cephane teslim alma yetkisi olduğunu zannetmiyorum. Ancak İHH daha önce Gazze'ye bir yardım sevkiyatını organize etmiş, o sevkiyat sırasında İsrail deniz komandolarının açtığı ateş sonucu gemide bulunan 9 kişi hayatını kaybetmişti.[1180] Malum, Türkiye'de birçok İslamcı örgüt var.

16 Eylül 2013'te Türk Hava Kuvvetleri'ne ait F-16 Savaş uçakları Türkiye sınırını ihlal ettiği gerekçesiyle M-17 tipi bir Suriye helikopterini vurmuş, ancak helikopter Türk topraklarına değil, Suriye topraklarına düşmüştü.[1181] 23 Mart 2014'te 13. Sularında, Hatay'da, sınır ihlali yaptığı iddia edilen bir Suriye uçağı yine Türk Hava Kuvvetleri'ne ait F-16 Savaş uçakları tarafından düşürüldü. Bu uçak da Suriye topraklarına düştü. Bu olay üzerine Başbakan Recep Erdoğan, "pilotlarımızı tebrik ediyorum" dedi. [1182]

İki yıl kadar dünya gündemine oturan Ortadoğu'daki Arap Baharı Suriye'de kimlik değiştirmiş ve barışçıl gösteriler bir isyana dönüşmüş, Muhalif güçler İsat rejimini devirmek için bütün güçleriyle harekete geçmiştiler. Suriye'de mezhepsel çatışmalar da kendini göstermeye başlamıştı. Bu arada BM Güvenlik Konseyi Suriye için karar alabilmek için toplanmış, Rusya ve Çin bunu veto etmiş, karar alınamamış, Suriye'yle yapılan görüşmeler sonrasında 6 maddelik Kofi Annan planı hazırlanmış, Suriye'de bunu kabul etmiş, 1 Nisan 2012'de İstanbul'da Suriye'nin Dostları toplantısı gerçekleştirilmiş, toplantıda Suriye Ateşkes kararı yapmıştı. BM'in 30

1179 The Times İHH, Libya'dan gelen Silahları Müslüman Kardeşler'e verdi T24 Bağımsız İnternet Gazetesi, The Times gazetesinde yayımlanan habere göre; Libya'dan Türkiye'ye gelen bir kargo gemisinin Suriyeli mültecilere bugüne kadarki en büyük silah sevkiyatını yaptı, http://t24.com.tr/haber/the-times-ihh-libyadan-gelen-silahlari-musluman-kardeslere-verdi?213109

1180 Gazze Filosu Saldırısı, Vikipedi

1181 Suriye uçağı işte böyle düşürüldü, izle, Milliyet.com.tr, 23.03.2014-16:14,

1182 Suriye uçağı düşürüldü, Sınır ihlali yapan Suriye uçağının TSK tarafından düşürüldüğü açıklandı,, 24.03.2014, mynet haber, http://www.mynet.com/haber/guncel/suriye-ucagi-dusuruldu-1133252-1

Ağustos 2013 raporunda Suriye'de 100 bin kişinin hayatını kapbettiği açıklanmaktadır. Türkiye'de Suriyeli 464 bin kadar mülteci vardı. Başka bir raporda ise Suriye'de 60 bin kişinin hayatını kaybettiği ileri sürülmektedir. Ankara'nın Esat karşısında Muhalifleri desteklemesi komşuluk ilişkilerini zedelemişti.[1183] Ayrıca yaklaşık 60 kişinin öldüğü Reyhanlı katliamından sonra Adana'da Mayıs 2013'te gerçekleştirilen bir operasyonda, el-Nusra Cephesi denilen Suriye Muhalifleri tarafından bir imalathanede üretilen 2. kg Sarin gazı ve imalde kullanılan maddelerle birlikte araç gereçler ele geçirlmiş, bununla ilgili Adana Cumhuriyet Savcılığı tarafından bir iddianame bile hazırlanmıştır.[1184]

D) BALYOZ KARARLARI:

1) 10. Ağır Ceza Mahkeme Kararı:

644 gündür yargılanan 250'si tutuklu 365 emekli ve muvazzaf askerin yargılamasının yapıldığı Balyoz kararı mahkeme tarafından sonunda açıklandı. Çetin Doğan, Özden Örnek ve Halil İbrahim Fırtına ağırlaştırılmış müebbet habse mahkum edilmiş, ancak mahkeme hafifletici nedenler dolayısı ile bu cezaları 20'şer yıl hapse çevirmiştir.

Engin Alan, Şükrü Sarıışık, Ergin Saygun, Ahmet Feyyaz Öğütçü, Nejat Bek, Can Erenoğlu, Yurdaer Olcan, Kadir Sağdıç, Süha Tanyeri ve Cemil Temizöz'ün da aralarında bulunduğu 78 sanık 18 yıla, Dursun Çiçek, Ahmet Zeki Üçok, Tevfik Özkılıç, Mehmet Fikri Karadağ ve Rıfkı Durusoy'un da aralarında bulunduğu 214 sanık 16 yıla mahkum edilmiştir.

1183 Fahrettin Öztoprak, Karadeniz'de Bölgesel Yapılanma ve Rusya'nın Ortadoğu Politikası, Acadamia.edu, İstanbul 2014, s. 16-17, https://www.academia.edu/7231562/KARADENIZDE_BOLGESEL_YAPILANMA_VE_RUSYANIN_ORTADOGU_POLITIKASI

1184 F. Öztoprak, Karadeniz'de Bölgesel Yapılanma…, abgby., s. 19-20

Ali Göznek, Ahmet Gökhan Rahtuvan ve Levent Ersöz'ün dosyasının Balyoz davasından ayrılmasına, Abdullah Can Erenoğlu, İhsan Çevic, Altan Dikmen, Murat Baltas, Duran Ayna, Levent Maraş, Mustafa Aydın, Hakan Yıldırım, Musa Pars, Arif Bıyıklı, Ali Güngör, Revep Yavuz, Ferhat Dildaroğlu'nun da aralarında bulunduğu 36 sanığın beratına, 6 tutuksuz sanığın tutuklanmasına, 69 sanık hakkında yakalama emri çıkarılmasına karar verilmiştir.

28 sanık 13 yıl 4 ay, Bulut Ömer Demiroğlu 15 yıl hapis cezası almış, 6 tutuksuz sanık tutuklanmış, 69 sanık hakkında yakalama kararı çıkartılmıştır.[1185]

2) Mahkeme Gerekçeli Kararı:

İstanbul 10 Ağır Ceza Mahkemesi 21 Eyül 2012'de karara bağladığı Balyoz davasının gerekçeli kararını tamamladı. Taslak halindeki bu gerekçeli karara 15 gün içerişinde son şeklini verecek, bunu birer CD'de taraf avukatlarına tebliği edecektir.

Gerekçeli kararda sanıkların lehine olarak en çok 20 yıl ceza hükmünün uygun görüldüğü dile getirildi. Dosyaları ayrılan üç sanığın yargılanmasına 5 Şubat 2013'-de başlanacak dendi.

Levent Ersöz'ün hastalık durumu, mahkemeye gelerek ifadesini verip veremeyeceğinin hastane yetkililerine sorulması istendi.[1186]

7 Ocak 2013'te tamamlanan gerekçeli kararda,

"- *Hukuk dışı bir yapılanma içerisinde askeri yazışma ilkelerinin geçerli olması beklenemez.*

- Hiçbir bilirkişi raporu yargıcı kesin olarak bağlayamaz.

1185 Balyoz Davasında kararlar açıklandı! İşte 10. Ağır Ceza Mahkemesi'nin kararları, 21 Eylül 2012 Cuma, Haber Türk, (Gücü Özgürlüğünde), http://www.haberturk.com/gundem/haber/778340-balyoz-davasinda-kararlar-aciklandi

1186 AA Haberi, Balyoz Davasında Gerekçeli Karar yazıldı. 6 Aralık 2012, Ankara Strateji Enstitüsü, Perşembe, http://www.ankarastrateji.org/haber/balyoz-davasinda-gerekceli-karar-yazildi-454/

- Kesin kanaate vardığımızdan bilirkişi heyeti oluşturulmadı.

- Davadaki belgelerin Genelkurmay Başkanlığı tarafından askeri birimlerde asıllarının bulunduğunun belirtilmesiyle, sanıkların aksi yöndeki savunmalarını bertaraf ederek, mahkemede tam bir kanaat oluşmuştur.

- Kendi mağduriyetlerine kısmen ya da tamamen kendi hareketleriyle neden olan sanıklar, bu durumdan kendi lehlerine sonuç çıkararak haklarının ihlal edildiğini iddia edemezler.

- 2003 yılında yazılmış bir word belgesinin 2007 yılında yeni versiyon yüklü bir bilgisayarda açıldığında 2003 yazılan belgenin sanki 2007 yılında hazılrlanmış gibi görüneceği uzmanlarca doğrulanmıştır.

- Kanunların suç olarak kabul ettiği konularda amirin emrinin yerine getirilmesinin astı sorumluluktan kurtaramayacağı açıktır. Bu nedenle sanıkların emir gereği seminere katıldıkları yönündeki savunmalarına itibar edilemez.

- Sanıkların her birinin darbe harekatında çeşitli görev aldığı, bu harekatın boyutlarından haberdar oldukları belirlenmiştir.

- 2003 yılı Mayıs ayında Çetin Doğan'ın kalp ameliyatı olması ve Ağustos 2003'te emekli edilmesi nedeniyle sanık Çetin Doğan liderliğindeki cunta yapılanması darbe harekatını ellerinde olmayan nedenlerle tamamlayamadı.

- Harekat planının, Genelkurmay Başkanlığı ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nca öğrenildiği, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın bu plan seminerinin oynanmaması talimatları Genelkurmay'ın Çetin Doğan'ı uyarmasıyla ortaya çıktı.

- "Milli Mutabakat Hükümeti" ismiyle harekat sonrası iş başına getirilmesi planlanan hükümetin dizayn edilmesi gibi icra aşamasına geçildiği ancak icra hareketlerinin tamamlanamadığı tespit edilmiştir" denildi.[1187]

1187 Balyoz davasında gerekçeli karar açıklandı, 07 Ocak 2013, son güncel: (08 Ocak 2013), Milli Cumhuriyet, https://millicumhuriyet.wordpress.com/2013/01/07/balyoz-davasinda-gerekceli-karar-aciklandi/#more-2966

3) Yargıtay Kararı:

Yargıtay 9. Dairesi aralarında 53 general ve 32 amiralin bulunduğu Balyoz Darbe Planı Davası'nda İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından verilen toplam 298 sanıktan, 237 sanık hakkındaki mahkumiyet kararını ve Yerel mahkeme tarafından 36 kişi hakkında verilen berat kararını onadı. 25 kişi hattındaki mahkumiyetin delil yetersizliği durumunu göz önünde bulundurarak, bozulmasına ve beratlerine karar verdi. Ayrıca Yargıtay 9. Dairesi 63 kişiyle ilgili TCK m 316/2 kapsamında cezaya hükümedilmeseni de belirterek, bunların tahliyelerine karar verdi.[1188]

E) GEZİ OLAYLARI

1) Olayların Başlaması ve Nedeni:

Türkiye'de Taksim Gezi Parkı olayları 27 Mayıs 2013 akşamı ve sonrasında baş gösterilerdir. Bu olaylar 31 Mayıs 2013 akşamıyla birlikte polislerle göstericiler arasında başlayan çatışmalarla büyük kitle hareketine dönüştü. İstanbul'da Taksim Meydanı'nda başlayan olaylar 1 Haziran'dan itibaren 15 Haziran'a kadar Türkiye'nin bütün illerine yayıldı. Bu süre zarfında Taksim'de ve yurt çapında polislerle eylemciler birbirlerine girdiler.[1189] Bu yayılmanın tek nedeni askeri devletten polis devletine geçiş ve polisin orantısız güç kullanımıydı. Biber gazları, toma araçları ve tazyikli sularla göstericilere müdahale, polisin bu sert tavrı ve başbakanın gösterilere karşı sert tavrı halkı sokaklara dökmüştü. Türkiye genelinde olaylar devam etti. Gezi Parkı direnişi Hükumete ve baskıya karşı bir direniş haline gelmişti.[1190]

Peki, Taksim Gezi Parkı olayları neden meydana gelmişti. Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi'nin protesto amacıyla Taksim Gezi Parkı'nda 50 kişi toplanmış,

---

1188 Gökhan Özdağ, Yargıtay Balyoz Davası Kararlarını onadı-Yargıtay Kararı, 10 Ekim 2013 Perşembe,

1189 Hatem Mete-Coşkun Taştan, Kurgu İli Gerçeklik Arasında Gezi Eylemleri, Seta Yayınları XXVII, Ankara 2013, s. 21-22

1190 İbrahim Mavi, Sivil İtaatsizlik ve Bir Direnme Hareketi Olarak Gezi Parkı Direnişi, Academia.edu, s. 14 https://afyonkocatepe.academia.edu/ibrahimmavi

Park sahasında bir inşaat firmasının yapmış çalışmaları kanunsuz bularak, işçilerin çalışmalarını engellemiş ve Gezi Parkı'nda nöbet tutacaklarını açıklamışlardır. Bu grup 28 Mayıs'tan itibaren nöbet tutmaya başladı. Gezi Parkı'nda çadırlar kuruldu. 29 Mayıs sabahı Gezi Parkı'na zabıta ekipleri geldi. Bunlar göstericileri parktan çıkarmak istediler. Nöbet tutan eylemcilerin çadırları zabıtalar tarafından ateşe verildi. Sabah yaşanan bu olay, bir anda sosyal medya kanallarına aksetti. BDP İstanbul milletvekili Sırrı Süreyya Önder olay yerine gelerek, iş makinelerinin önüne geçti. Böylece o, yeniden başlatılmak istenen Yayalaştırma Projesi çalışmalarını durdurdu. CHP milletvekillerinden olay yerine gelenler oldu. İstanbul Büyükşehir Belediye başkanı Kadir Topbaş'ın basın açıklamasında, Gezi Parkı'na AVM yapılmasının söz konusu olmadığı söylenerek, çalışmaların Yayalaştırma Projesi kapsamında devam edeceği belirtildi. Ancak kalabalıklar Taksim Meydanı'nda toplanmaya başladı.[1191]

2) Olayların Tırmanması:

29 Mayıs akşamı olaylar zirveye tırmandı. Çatışmalar başladı. Çevik Kuvvet ekipleri göstericilere biber gazı ve tomalardan sıkılan tazyikli suyla müdahale ettiler. Taksim Meydanı'ndaki göstericiler İstiklal caddesi, Harbiye, Gümüşsuyu ve Tarlabaşı mevkilerine sürüldü. Akşam 21.00'den itibaren İstanbul çapında mahallelerde ışıklar söndürülüp yakılmaya, tence ve tavalar çalınmaya, sokaklarda arabalar korna çalmaya başlamıştı. Çatışmalar 1 Haziran'da devam etti. Aynı gün Başbakan Erdoğan, gösterilerin ideolojik ve siyasi bir hamle olduğunu ileri sürdü. CHP, 2 Haziran günü Kadıköy Meydanı'nda yapılacak olan mitingi iptal ederek, partilileri Taksim Meydanı'nda toplanmaya çağırdı. Bunun üzerine Başbakan Erdoğan, "*Taksim'e cami de yapacağız. Herhalde bunun iznini gidip CHP Genel Başkanı'ndan alacak değilim. Birkaç çapulcudan da alacak değilim*" dedi. Onun bu sözlerinden sona, Sosyal Medya'da çapulcuk olayların anahtar kelimesi olarak gündeme gelmeye başladı. Kısa sürede gösteri pankartlarına tek kelime hakim oldu:

1191 H. Mete-C. Taştan, a.g.e., s. 22-23

Çapulcuyum.

Artık günler Çapulcuların günleriydi. Cem Boyner bile eline, "**Ne sağcıyım ne solcu / Çapulcuyum çapulcu**" pankartını alıp meydanda kendini göstermişti. Doğan Yayın Grubu 8 Haziran günü Garanti Bankası Genel Müdürü Ergun Özen'i de çapulcu ilan etti. CHP genel başkanı Kılıçdaroğlu'nun, bir nikah töreninde, evlenen çiftleri tebrik ederken, Başbakan Erdoğan'ın en az üç çocuk sözlerine vurgu yaparak, "**sizden yeni çapulcular bekliyoruz**" ifadesini kullanması ile Çapulculuk bir anda gündeme oturdu.

Taksim Gezi Parkı gösterilerini Ulusal Kanal ve Halk TV'den başka veren kanal yoktu. Susan medyaya yoğun tepki meydana geldi. Başbakan Erdoğan'ı Habertürk programına davet eden Fatih Altaylı bundan sonra sosyal medyanın hedefindeki tek kişiydi.[1192]

3) Olayların Gelişmesi:

11 Haziran sabahı Taksim Meydanı'nda Atatürk Kültür Merkezi ve Taksim Cumhuriyet Anıtı'na asılmış olan afiş, poster, bayrak ve flamalar güvenlik görevlileri tarafından ortadan kaldırılmak istenirken yine çatışmalar başladı. Yoğun molotof kokteyliler basında ve haberlerde yer aldı. Güvenlik güçleri o günden sonra Taksim Meydanı'na konuşlanarak beklemeye başladı. Başbakan Erdoğan 2-7 Haziran günleri arasında yurt dışına çıkmış, göstericiler bir temsilci grubu seçerek, taleplerini 5 Haziran günü Bülent Arınç'a iletmiştiler. Yurt dışı gezisinden dönen Başbakan Erdoğan 12 Haziran günü Taksim Gezi Parkı eylemcilerinin temsilci grubunu kabul ederek, onlarla beş saat kadar görüştü. AK Parti sözcüsü Hüseyin Çelik, Gezi Parkı'yla ilgili referanduma gidilebileceğini açıkladı.

İstanbul valisi Hüseyin Avni Mutlu 150 kişilik bir gösterici grubuyla 14 Haziran akşamı bir araya gelerek, onları dinledi ve böylece diyaloga açık bulunduklarını mesaj olarak verdi. Ancak gösterici temsilcileri hiç de sanıldığı gibi düşünmüyor-

1192 H. Mete-C. Taştan, a.g.e., s. 23-25

dular. Çünkü Recep Tayyip Erdoğan, 9 Haziran günü Adana ve Mersin'de partililerinin katıldığı mitingiler düzenlemeye başlamış, 15 Haziran'da ise Sincan'da yine partililerine hitap etmişti. Recep Tayyip Erdoğan 16 Haziran'da Kazlıçeşme Meydanı'nda konuştu. 22-23 Haziran'da da Samsun ve Erzurum'da konuşmalar yaptı.[1193]

Güvenlik kuvvetlerinin 15 Haziran akşamı, iki haftadır devam eden şiddetle müdahale ederek, Taksim Meydanı'nı ve Park alanını boşaltması Gezi Eylemlerinde bir kırılma noktası meydana getirdi. Ancak gösteriler ülke genelinde sürdürülmekteydi. Park alanı kaybedilmişti. İzmir, Ankara ve Eskişehir'de devam eden eylemlere de şiddetli müdahale başladı.

Beşiktaş'ta bulunan Başbakanlık Çalışma Ofisi önünde meydana gelen gösteriler gündeme oturdu. Çarşı grubuna operasyon yapıldı. Taksim Dayanışma üyesi 35 kişi 8 Temmuz'da gözaltına alındı. 11 Temmuz'da bunlar serbest bırakıldılar. Peşinde Eskişehir'de de 20 kişi gözaltına alındı.

Gezi Parkı'da göstericilerin çadırlarını yakan 4 zabıta ve bir teknisyen yardımcısı açığa alınmıştı. Ankara'da hayatını kaybeden Ethem Sarısülük'ün katil zanlısı olan polis memuru Ahmet Şahbaz çıkarıldığı mahkemede meşru müdafaa nedeniyle serbest bırakıldı. Eskişehir'de dövülerek öldürülen Ali İsmail Korkmaz'ın ölümüne sebebiyet verdikleri gerekçesiyle aralarında bir polis memurunun da bulunduğu 4 kişi gözaltına alındı.[1194]

4) Olaylara Katılım:

İçişleri Bakanlığı'nın 23 Haziran 2013'teki açıklamasında, Gezi Parkı eylemleri 79 ilde gerçekleşmiş, bu eylemlere 2.500.000 insan katılmış, 4.900 eylemci gözaltına alınmış, söz konusu eylemlerde 600 polis, 4 bin eylemci yaralanmış, çok sayıda işyeri ve araç tahrip edilmiştir. 15 Haziran akşamından beri kontrol altına alınan

1193 H. Mete-C. Taştan, a.g.e., s. 25-27

1194 H. Mete-C. Taştan, a.g.e., s. 27-28

Gezi Parkı'na İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 100 kadar ağaç, 5 bin kadar gül fidanı, 200 bin kadar mevsimlik çiçek dikilmiş, parkın alanı da oldukça genişletilmiş, 8 Haziran günü halkın kullanıma açılmıştı.[1195]

Gezi eylemleri geniş bir halk koalisyonunun katılım ürünüydü. Bu koalisyonda birçok kimse veya gruplar kendi imkanları ölçüsünde yer almıştı. Bazı kesimler eylemlere bizzat iştirak etmişken, bazı kesimler eylemleri yönlendirmeye, eylemlerin etkisini artırmak için söylemler geliştirmiştir. Eylemlere destek verenler, hatta aktif bir sicimde eylemlerde yer alanlar az değildi.[1196] Bu gezi eylemlerinde Ulusalcılar, Antikapitalist Müslümanlar, Futbol Kulüpleri ve taraftarları fiili olarak yer almıştı.[1197] TKP, EMEP, ÖDP gibi Devrimci Sol Parti üyeleri ve DHKP-C gibi Devrimci Örgüt mensupları da Gezi Parkı eylemlerinde kendilerini göstermiştiler. MHP seçmeninin bu parti merkeziyle uzlaşamayan kesimi ve Aleviler bile eylemlerde yer almışlardı.[1198] Hatta biz Türkçüler bile Gezi Parkı eylemlerinde Taksim'deydik.[1199]

MHP İstanbul İl yönetiminden Hasan Hüseyin Sümbül, "*Ve bir sabah bir ağaç çığlığıyla uyandım. Gezi Parkı'na koşarak gittim. Sesleri yalnız benim duymuş olmamdan korkuyordum. Oraya vardığımda birçoğunu mahalleden tanıdığım arkadaşla karşılaştım, şaşırdım. Ağaçların feryadı gönüllerde karşılık bulmuştu. İktida-*

1195 H. Mete-C. Taştan, a.g.e., s. 28-29

1196 H. Mete-C. Taştan, a.g.e., s. 28-29

1197 Prof. Şeyla Benhabib, Gezi Parkı Protestoları: Küresel Bağlam ve Türkiye'de Siyasetin Geleceği, bilimakademisi.org/.../Gezi-Partı-Protestoları_-Küresel-Bağlam-ve-Türkiye..., 25/08/2013, s. 2

1198 Taksim Gezi Parkı Eylemleri Raporu (Gezi Parkı Etrafında Yaşanan Toplumsal Olaylara İlişkin İzleme ve Değerlendirme) Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE), Haziran 2013, Ankara, s. 17

1199 Fahrettin Öztoprak, Türkçülerin Taksim Yürüyüşü 8 Haziran 2013, 8 Haziran 2013, Cumartesi, http://fahroz46.blogspot.com.tr/2013/06/turkculerin-taksim-yuruyusu-8-haziran.html

rın, bu yanlış kararından ilk gün protestolarından sonra vazgeçeceğini düşünüyorduk. AKP, vatandaşını dikkate alarak bu projeyi sonlandırabilirdi. Tersi oldu" diyordu.[1200]

Evet, bütün kesimler Gezi Parkı eylemlerine destek vermişti. Her kesimden bu eylemlere iştirak edenler olmuştu. "*Bazı analizler, Gezi eylemlerini bir milat olarak lanse etmekte ısrar ederken, başka analizler ise eylemleri geçici, konjonktürel bir asayiş sorunu olarak ele almakta ısrarcı oldu*"[1201] denilirken çok iyi düşünmek gerek. Bütün kesimlerden, Sağcısı, Solcusu, Türkçüsü, Devrimcisi, Kapitalizm Karşıtı İslamcısı, Futbolcusu, Alevisi, Sünnisi, MHP'lisi, CHP'lisi, BDP'lisi Gezi Parkı eylemlerinde bir araya gelmiş, seslerini bir ağızdan yükseltmiştiler. Bu yönde Gezi eylemleri bir milattı. Çünkü ilk olarak söz konusu durum gerçekleşmişti.

F) ERGENEKON KARARLARI:

2012 yılında, Şubat ayının ya 1 ya da 2'siydi sanırım. Aklımda kaldığı kadar. TV'de haberleri izliyordum. Kanal hangisi, şimdi aklımda değil. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan konuşuyordu. Konuşma metnini tam olarak hatırlamıyorum, ama Ergenekon davasından, bu davanın uzun sürmesinden bahsediyor, karar verilecekse verilsin, eğer karar verilemiyor ise davalara bir son verilsin diyordu. Hatta Türkiye Cumhuriyeti'de Genelkurmay başkanlığı yapmış birine terörist denmesinin, bu nedenle yargılanmasının doğru olmadığını bile söylüyordu. Bunu söz konusu davalar hakkında mahkeme kararları verildikten ve ağır cezalar alan Ergenekon tutuklularının salıverilmeye başlamasıyla Kanal 24 TV'de, "Başbakan Erdoğan ile Özel" adlı canlı yayınında Mustafa Karaalioğlu'yla yapmış olduğu bir konuşmada, "Bu ülkede Genelkurmay Başkanlığı yapmış bir insanın ki kaçma maçma böyle bir şeyi olmayacak bir insan tutuksuz yargılanma yerine tutuklanmasının yanlış olduğunu, hatta Yüce Divan'da yargılanması gerektiğini savundum. Hatta konuyla

---

1200 MHP'den 'Gezi' çıkışı: Üç-beş çapulcu değil, çok kalabalıktık, Haber 5, 20 Ağustos 2013, Salı-14:47, http://www.haber5.com/guncel/mhpden-gezi-cikisi-uc-bes-capulcu-degil-cok-kalabaliktik

1201 H. Mete-C. Taştan, a.g.e., s. 27-28

ilgili Sayın Cumhurbaşkanımızın da bu mealde bir açıklaması oldu. Biz bunları savunmuş insanız”[1202] demiştir. O bunları benim dinlediğim TV haberlerinde de söylemişti, şahidiyim.

Gezi Parkı eylemlerinin sona ermesiyle Ergenekon davasının son duruşmasında İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi Silivri’de Mahkeme başkanı Özkese, Ergenekon sanıkları hakkında mahkeme hükmünü ve sanıkların tutukluluk durumunu-taleplerini ifade etmiştir. Buna göre; aralarında Ali Yiğit, Caner Taşpınar, Süleyman Esen, Halis Yavuz Işıklar, Salih Kunter adlı kişilerin bulunduğu 24 sanığa berat, İlker Başbuğ’a Müebbet hapis, Mehmet Haberal’a 12 yıl 6 ay hapis, Mustafa Balbay’a 34 yıl 8 ay hapis, Sinan Aygün’e 13 yıl 6 ay hapis, Tuncay Özkan’a Ağırlaştırılmış Müebbet hapis, Hurşit Tolan’a Müebbet hapis, Şener Eruygur’a Müebbet hapis, Yalçın Küçük’e 22 yıl 6 ay hapis, Doğu Perinçek’e Ağırlaştırılmış Müebbet hapis, Nusret Taşdeler’e Müebbet hapis, Veli Küçük’e Ağırlaştırılmış Müebbet (diğer suçlardan da 99 yıl 1 ay hapis), Levent Ersöz’e 22 yıl 6 ay hapis, Alparslan Arslan’a 2 defa Ağırlaştırılmış Müebbet (diğer suçlardan 90 yıl hapis), Muzaffer Tekin’e Müebbet (diğer suçlardan 117 yıl hapis), Sevgi Erenerol’a Müebbet hapis, Fuat Selvi’ye Müebbet hapis, Mustafa Özbek’e Müebbet hapis, Mehmet Eröz’e Müebbet hapis, Fikri Karadağ’a Ağırlaştırılmış Müebbet, Kemal Kerinçsiz’e Ağırlaştırılmış Müebbet, Levent Göktaş’a 23 yıl 4 ay hapis, Hasan Atilla Uğur’a 29 yıl 3 ay hapis, Alaattin Sevim’e 10 yıl hapis, İsmail Hakkı Pekin’e 7 yıl 6 ay hapis, Ali Yasak’a 6 yıl 3 ay hapis, Mehmet Otuzbiroğlu’na 20 yıl 6 ay hapis, Hıfzı Çubuklu’ya 9 yıl 6 ay hapis, Oktay Yıldırım’a 33 yıl 10 ay hapis, Semih Tufan Gülaltay’a 12 yıl hapis, Arf Doğan’a 47 yıl 3 ay hapis, Mustafa Dönmez’e 49 yıl 2 ay hapis, Tuncer Kılınç’a 13 yıl 2 ay hapis, Noyan Çalıkuşu’na 8 yıl 6 ay hapis, Serdar Öztürk’e 25 yıl 6 ay hapis, Mehmet Perinçek’e 6 yıl hapis, Ümit Sayın’a 4 yıl hapis, Kemal Gürüz’e 13 yıl 11 ay hapis, Sedat Peker’e 10 yıl hapis, Sami Hoştan’a 10 yıl hapis, Fatih Hilmioğlu’na 23 yıl hapis, Kemal Alemdaroğlu’na 15 yıl 8 ay hapis, Ferit Bernay’a 10 yıl hapis, Mustafa Abbas Yurtkuran’a 10 yıl hapis, Ferda Paksüt’e 2 yıl 6 ay hapis, Adil Serdar Saçan’a 14 yıl hapis, Osman Yıldırım’a 8 yıl 9 ay hapis (ancak bu kişi Danıştay saldırısı ve Cumhuriyet Gazetesi’ne Molotof atmaktan berat etti),

1202 Haber Ajansı, Erdoğan: Ulusal Güvenliği Tehdit var, 12 Mart 2014 21:51, memurlar.net, Siyasi, http://www.memurlar.net/haber/460316/1.sayfa

Erol Manisalı'ya 9 yıl hapis, Kemal Yavuz'a 7 yıl 6 ay hapis, Adnan Bulut'a 6 yıl 3 ay hapis, Vedat Yenerer'e 7 yıl 6 ay hapis, Bedir Şinal'a 18 yıl 8 ay hapis, Serhan Bolluk'a 7 yıl 6 ay hapis, Turan Özlü'ye 9 yıl hapis, Güler Kömürcü'ye 7 yıl 6 ay hapis, Özlem Usta'ya 6 yıl 3 ay hapis, Bekir Öztürk'e 12 yıl hapis, Ergün Poyraz'a 29 yıl 4 ay hapis, Emcet Olcay'a 13 yıl 2 ay hapis, Fatma Cengiz'e 11 yıl hapis, Fikret Emek'e 41 yıl 4 ay hapis, Gürbüz Çapan'a 1 yıl 3 ay hapis, Hikmet Çiçek'e 21 yıl 9 ay hapis, Hayrettin Ertekin'e 12 yıl hapis, Levert Temiz'e 10 yıl hapis, Boğaç Kaan Murathan'a 17 yıl hapis, Adnan Akfırat'a 19 yıl hapis, Mehmet Ali Çelebi'ye 16 yıl 6 ay hapis, Mehmet Demirtaş'a 22 yıl hapis, Deniz Yıldırm'a 16 yıl 10 ay hapis, Mehmet Zekeriya Öztürk'e 19 yıl 6 ay hapis, Erdal Şenel'e 7 yıl 6 ay hapis, Nusret Senem'e 20 yıl 3 ay hapis, Ünal İnanç'a 19 yıl hapis, Kemal Aydın'a 8 ay hapis cezaları[1203] verilmişti. Bu da gösteriyordu ki yargıya birileri hakim. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın tutuksuz yargılansın dediği, ona terörist muamelesini yapılmasını istemediği Genelkurmay başkanı İlker Başbuğ Müebbet hapisle cezalandırılmıştı. Bu olacak bir iş değildi. Sanki Kel Ali, Kılıç Ali, Ali Saip gibi kişilerin başkanlığını yaptığı İstiklal Mahkemeleri 83 yıl sonra Özel Mahkemeler adıyla yeniden zuhur etmiş, Savcı Necip Ali'nin 3-10 yıl arası Kürek cezası istediği İskilipli Atıf Efendi'ye Kel Ali, Kılıç Ali ve Reşit Galip tarafından verilen idam cezası gibi, yahut 10 hapisle cezalandırılan Sivas milletvekili Halis Turgut'a bu cezaya itiraz ettiği için Mahkeme başkanı Kılıç Ali tarafından idam cezası verilmesi gibi, 4 yıllık bir süre sonra aynı durum meydana gelmişti. Bereket versin ki idam cezabı kalkmıştı. Yoksa idam cezaları bile verebilirdiler.

G) ÇETELEŞEN CEMAAT:

Said-i Kürdi, Rumî 1293 yılında Bitlis Vilâyetine bağlı Hîzan kazası, İsparit nahiyesi Nurs köyünde babası Mirza, anası Nuriye'den dünyaya gelmiştir. Dokuz yaşında İsparit'in Tağ köyünde Molla Mehmed Emin Efendi'den Arapça alfabeyi ve Kuran okumayı öğreniyordu. Burada pek fazla kalmadı, tekrar Nurs'a döndü. Bir süre

1203 Haber Ajansı, İşte Ergenekon Davası'nda Veriler cezalar, 5 Ağustos 2013, Hürriyet Gündem, http://www.hurriyet.com.tr/gundem/24461529.asp

sonra Pirmis karyesine, oradan Hîzan şeyhinin yanına vardı. Burada da duramadı. Dört talebeyle sürekli münakaşa ediyorlardı. Buradan da ayrıldı. Abisi Molla Abdullah'ın yanına geldi. Onunla da münakaşa etti. Tâgî köyü hocası Mehmed Emin Efendi, abisiyle kavga etmesi nedeniyle onu uyardı. Said, Nurşin'e gidip orda bir süre kaldıktan sonra Hizan'a döndü. Babasının yanında Bahar mevsimine kadar kaldı. O burada bir rüya gördüğünü anlatmaya başlar. Güya, Kıyamet kopmuş, kâinat yeniden kurulmuş. Ama o, Peygamberi ziyaret etmeyi düşünmekte. Sırat köprüsüne varıp girişinde bekler. Peygamberler gelir, onlarla tanışır, sıra Hazreti Muhammed'e gelince uyanır. Arvâs nahiyesine varır. Molla Mehmed Emin Efendi'den okumak ister. Hoca ona ders vermek istemez, bir talebesini gösterip ondan oku der. Said, bir az burada kalır, tahammül edemez, ayrılır. Mir Hasan-ı Veli Medresesine gider. Orada Sekizinci ders kitabından başlamak ister. Tabi ki bu kabul edilmez. Birkaç gün sonra yola çıkıp Vastan kasabasına orada bir ay kalır. Molla Mehmed isminde birinin refakatinde Beyazit'e varır. Şeyh Mehmed Celâlî'nin müderrisliğinde devam eden tahsili ancak üç ay sürer.[1204] 4 Ocak 1878'de dünyaya gelen Said-i Kürdi'nin tahsili bu kadardır. En fazla okuduğu yer Doğu Beyazıt'ta bulunan medresesidir. O burada ancak üç aya kadar okumuştur. Olay kitapta şöyle açıklanır:

Onbeş sene tahsil edilmesi lâzım gelen ilmi Bediüzzaman Said-i Nursi'nin bunu üç ayda elde etmesi gaybtan gelen bir işarettir ki: "*Bir zaman gelecek, onbeş sene değil, bir sene bile ilm-i iman dersini alacak medreseler ele geçmeyecek. İşte o zamanda müştaklara on beş senelik dersi on beş haftada ellere verebilecek Kur'anî bir tefsir çıkacak ve Said onun hizmetinde bulunacak.*"[1205] Risale-i Nur'lar bu kısım herhalde Said-i Nursi'nin ölümünden çok sonra eklenmiş, Nur talebelerine söz konusu sözler birileri tarafından sürekli tekrar edilmiş ve onların beyinlere çıkmayacak bir biçimde kazınmıştır.

1204 Risale-i Nur Müellifi Bediüzzaman Said-i Nursi(nin) Tarihçe-i Hayatı, Envar Neşriyat, İstanbul, s. 30-33, www.nurunsozu.com/rsm/risaeli nurpdf/tarihce_1_hayat.pdf

1205 Risale-i Nur Müellifi Bediüzzaman Said-i Nursi(nin) Tarihçe-i Hayatı, a.g.e., s. 33

27 Nisan 1941'de Ramiz ve Refia'dan dünyaya gelme Fethullah Gülen[1206] Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmasına rağmen okul yüzü görmemiş, Taş Mescid'e giderken Mescit imamının baskısı ile karşılaşıp,[1207] Said-i Nursi gibi medreselerden kovulmuş biriydi. Onun "*Benim ilk Kur'an hocam validemdir. Kendi anlattığına göre bana dört yaşında Kur'an okumayı öğretmiş. Bir ay içinde de hatmettiğimi söyler. Ben, hatmettiğimi hatırlamıyorum*"[1208] sözleriyle Müçük Dünyam adlı kitabında "*dört yaşında gizli gizi Kur'an okuyayı öğrendiği*" belirtmesi çelişkidir. Ayrıca o bu kitapta 6-7 yaşında okula gittiğini, ama kaç yıl devam ettiğini bilmediğini, okuldan ne nedenle kavulduğunu da hatırlamadığını söylemesi[1209] daha büyük çelişkidir. Herkes 6-7 yaşından sonra başından geçenlerin çoğunu hatırlar. Fethullah ne hikmetse bunu bir türlü hatırlamaz. Ama o, 4 yaşında namaza başladığını, yanlış kıldığında ise kaza namazıyla bunu telafi ettiğini, namazı hiç bırakmadığını[1210] çok iyi hatırlar. Oysa en cahil Müslüman bile bilir ki, namaz ancak baliğ olduktan sonra bir Müslümana farzdır. Baliğ olmadan, sırf alışmak niyetiyle kılanan namazların yanlış kılınmasında kazana namazı diye bir şey söz konusu olamaz.[1211] Görülüyor ki, o da üstad-ı azamının bir eşi, bir versiyonudur. Kim bilir Fethullah Gülen ve cemaati belki de Said-i Kürdi'nin gelecekle ilgili sözlerin ürünüdür.

Nur Risaleleri'ndeki ayak izlerini çok iyi bir biçimde takip ettiğimizde bu izler bizi başka bir yere; hane halkının müfrit, müfsit, gizli, mistik ve müptedi gibi dinî akımların oluşturduğu bir eve götürmektedir.[1212]

Yine birçok sapık akımın ortak özelliğinden biri de, dinleri birleştirme, çeşitli dinleri bir din haline getirme iddiası ve gayretidir. Bu akımların liderleri ve mensupları

1206 Ergün Poyraz, Amerika'daki İmam, Togan yayıncılık, Kasım 2009, İstanbul, s. 61-62

1207 E. Poyraz, a.g.e., s. 30-31

1208 E. Poyraz, a.g.e., s. 78

1209 E. Poyraz, a.g.e., s. 82

1210 E. Poyraz, a.g.e., s. 83

1211 E. Poyraz, a.g.e., s. 84

1212 A. Tekhafızoğlu, a.g.e., s.. 602

bir nevi ruh hastası gibidirler. Taktındıkları tevazu maskesiyle gerçek yüzlerindeki o müthiş kibri ve narsisizmi ne kadar gizlemek isteseler de tamamen yok edemezler. Onların dinleri birleştirme gayretlerinin altında megalomanilik yatar. Bunlar kendilerini öylesine ulu, öylesine yüce, öylesine büyük görmektedirler ki, dinleri birleştirme gibi çok büyük bir işi kendilerinden başkası başaramaz. Mensuplarının peşlerinden sürekli koşacağından da emin olmak isterler. Çünkü onların bu davaları asla yok olmaz, ölümlerinden sonra da devam ettirilmesi gerekir. Ancak bunların bütün dinleri birleştiremeyeceklerini çok iyi bildiklerinden içlerinde akıllı olanları seçicilik yapar. Kimi Yahudiliği, Hristiyanlığı ve İslâmiyeti birleştirmek isterken kimi de bu dinlerden sırf ikisini birleştirme amacı güder.

Said Nursî'nin hedefinde Hristiyanlık ile İslâmiyeti birleştirmek vardır. Onun ve mensuplarının tevhidi ulûhiyet tevhidi değil, rububiyet tevhididir. Her şeyin Allah tarafından yaratıldığının kabul edilmesi Nurcuların davasına yetmektedir. Çünkü, onlar kanaatlerince Hristiyanlar ve Müslümanları başka türlü birleştiremezler.[1213] Fethullah Gülen Simavi dinler temsilcileriyle "Dünya Dinler Birliği" gerçekleştirmek için başlattığı diyalogda bir İslam temsilicisi sıfatını kendince üstlenmiştir.[1214] Bu da gösteriyor ki, Nurcular hakkında yukarıda şıklar halinde ileri sürülen iddialar doğrudur. Çünkü söz konusu iddialar 613 sayfalık ilmi bir çalışmanın ürünüdür ve sonuç olarak söylenen sözlerdir.

H) CEMAAT VE AKP'NİN KAPIŞMASI:

Nur Cemaati'nin tek lideri hale gelmiş Fethullah Gülen, 28 Şubat Süreci sonrasında ABD'ye giderek oraya yerleşmiş, AKP'nin 2002 yılında seçimleri kazanması ile Terörle Mücadele Kanunu'nda 2006 yılında yapılan bir değişiklikle davası yeni-

1213 A. Tekhafızoğlu, a.g.e., s.. 602-603

1214 Fethullah Gülen İddianamesi, Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığı, Hazırlık No: 1999/420, Esas No: 2000/, İddianame No: 2000/, Ankara 2000, s.. 10

den görülüp berat etmişti. Gülen, Türkiye Cumhuriyeti'ni devirmek amacı ile yasadışı terör örgütü kurmak ve bunu yönetmekten suçlanmıştı. AKP'yle Gülen Cemaati 2002 yılından beri bir anlaşma ve ittifak içindeydiler. Bunu devam ettiriyorlardı.[1215]

1) Krizler:

AKP'yle Gülen Cemaati arasında ilk gerginlik Mavi Marmara kriziydi. Gülen Gazze'ye yardım götürülmesi için İsrail'den izin alınmasını söylemiş, ilk kriz böyle patlak vermişti. İkinci gerginlik, ÖSYM'de yaşandı. 2010 yılında KPSS soruları bu gerginliği ikinci kriz vakası haline getirdi. Üçüncü gerginlik 7 Şubat 2012'da Hakan Fidan'la baş gösterdi. Başbakan Erdoğan, Hakan Fidan'ı bir yasayla koruma altına aldı. Baştaki iki kriz vakası yine de AKP'ye Gülen Cemaati'nin tam anlamıyla ayrıştırmamış, birbirine düşman yapmamıştı. Ancak üçüncü krizle AKP bu müttefikine karşı dikkatli olmaya başladı. Daha Balyoz ve Ergenekon davaları sonuçlanmamıştı. AKP bu davalar üzerinden siyaset üzerindeki askeri vesayeti sona erdirdiğinin bilincindeydi. Bir çıkar çatışmasında Gülen Cemaati köstek olabilirdi. Beklemeye başladı. Dördüncü gerginlik AKP'nin Dersaneleri Kapatmak istemesiyle 2013 yılında patlak verdi.[1216] Bu dördüncü kriz önceki kirizler gibi hasır altı edilecek gibi değildi. Çünkü Balyoz ve Ergenekon davaları sonuçlanmış, hakimler kararlarını vermiştiler.

Dördüncü kriz 17 (ve 25) Aralık'ta başlayan Yolsuzluk Operasyonları'yla alevlendi. AKP ve Gülen Cemaati birbirine girdiler. Gülen Cemaati sermayesine, AKP ise Yasama ve Yürütme'deki gücüne güveniyordu. İki grup arasındaki bu kavga para kazanma, yolsuzluk ve nüfuz etme gibi dünyevi meselelerden çıkmış, Türki-

1215 Ayşe Çavdar, Gülen Cemaati: Devlet niyet, Sermaye Kısmet, Perspekctives Siyasi Analiz ve Yorum, Henrich Böl Stıftung Derneği Yayını, Sayı 8, Nisan 2014, İstanbul, s.. 11

1216 A. Çavdar, a.g.m, s.. 12

ye'deki İslamcılık profanlaşmaya yüz tutmuş, böylece her iki tarafta da Tarihi İslamcılık akımı rafa kaldırılmıştı.[1217] Ancak her ne kadar böyle dense de, adı geçen Yolsuzluk soruşturmalarını yürüten savcı görevden el çektirilen Ergenekon savcısı Zekeriya Öz'dü. Bu operasyonlar bir nevi AK Parti ve hükümete tahakküm etme niteleği taşıyor gibiydi.

2) Ergenekon Tahliyeleri:

Haşim Kılıç başkanlığında toplanan Anayasa Mahkemesi üyeleri İlker Başbuğ'a tahliye yolunu açmış,[1218] Avukat İlkay Sezer İstanbul nöbetçi 18. Ağır Ceza Mahkemesi'ne dilekçesini vermiş, mahkeme dosyayı tevzi ederek bunu İstanbul 20. Ağır Ceza Mahkemesi'ne göndermiş, söz konusu mahkeme kararı 7 Mart Cuma günü 17.00'den sonra açıklamıştı. Bu karar onun tahliyesiydi. İlker Başbuğ, 6 Ocak 2012'den beri tutukluydu.[1219] Balyoz davasından yargılananlar ve hüküm alanlar dışında bütün Ergenekon tutukluları, Hırank Dink, Danıştay ve Zirve Yayınevleri cinayetleri dahil yargılanan ve ceza alanlar da tahliye edildi, İlker Başbuğ'un Levent Kırca ile buluşmasında söylediği gibi, Silivri'de bir kişi bile kalmamıştı.[1220]

Bu durum, Başbakan Erdoğan'ın Gülen Cemaati'yle giriştiği kavgada, hele ki 27 Aralık Operasyonları ile çok zor durumda kalması, ona yıllardır Kürtlerle yapmış olduğu ittifak ve birkaç yıldır PKK'yla yapmış olduğu barış antlaşması kafi gelmemiş olacak ki, bilhassa Gülen Cemaati'nin bir numaralı düşmanlarından Ergenekon'a zeytin dalı uzatması demekti. Erdoğan'dan böyle bir tavır beklemeyen aydınlar arasında meydana gelen karışıklık ve şaşkınlık normaldi. Onlar daha neyin ne olduğunu idrak edememiştiler. Ergenekon tahliyelerini mantıkları almadığı gibi izah

1217 A. Çavdar, a.g.m, s.. 12

1218 A.A. Haberi, Radikal Gazetesi, 07/03/2014, Radikal.com.tr>Haber>İlker Başbuğ için tahliye kararı, Türkiye, http://www.radikal.com.tr/turkiye/ilker_basbug_icin_tahliye_karari-1180082

1219 A.A. Haberi, İlker Başbuğ'a tahliye, 7.03.2014 17: 27, Sabah gazetesi, Haber, 7 Mart 2014 Cuma, http://www.sabah.com.tr/Gundem/2014/03/07/ilker-basbuga-tahliye

1220 Kadıköy Gazetesi,47. Yıl, Yaşayan Kadıköy'ün Nabzı, Kırca İle Paşa Silivri'de buluştu, 25 Mart 2014, http://www.kadikoygazetesi.com/38009-kirca-ile-pasa-silivride-bulustu/

da edemiyorlardı. Kemalist bürokrasiye karşı son 12 yıldır Erdoğan'la kazandıkları siyaset sahnesinde zafer ve onların bunu devrim olarak nitelemeleri yavaş yavaş bir hayale dönüşmeye başlamıştı. Kaderciler olayı kendi akışına bırakmıştılar. Bunun Ergenekon'la bir ittifak değil, Cemaat belasından kurtulmak için geçici bir hamle olarak düşünenler bile vardı. Onlar "*Ergenekon generalleri beraat etmedi, sadece tahliye oldular!*" diyorlardı. Erdoğan'in talimatıyla serbest bırakılsalar da, Ergenekoncular bu durumda bile Erdoğan'ınkini değil, kendilerinin oyununu oynayacaklardır. Erdoğan'ın kafasında, Cemaat'le işi bittikten sonra Ergenekon'la yeniden hesaplaşma fikri dolaşıyor olabilir. Ancak bu fikrin mevcut güç dengeleri içinde gerçekleşebilmesi çok zordur, hatta imkansızdır. O nedenle Erdoğan'ın Ergenekon'la yeniden hesaplaşması boş bir umudun hayal olarak kalması demektir.

Ergenekoncuların iktidar oyunlarına yeniden dahil olduklarını ileri sürmek, Türkiye'yi eski Kemalistlerin yöneteceği anlamına da gelmez. Son gelişmeler, buna Ordu da dahil, bütün güçlerin ve örgütlerin görünümünde bazı değişiklikler yapacaktır. Ordu daha önceki günlere göre rahatlayabilir. Bu ise eski Kemalistlerin yeniden iktidar olması demek değildir. Yani Kemalistler Türkiye'yi tek başlarına yönetemez. Bunun nedeni ülkede oluşan toplumsal yarılmalardır. Son iki ayda meydana gelen gelişmelerde de çok iyi gördüğümüz gibi, toplumsal yarılmalara yeni fay hatları eklenmekte, toplumsal yarılmalar böylelikle daha da genişlemektedir. "*AKP seçimlerde % 50'den fazla oy alsa dahi Türkiye'yi eskisi gibi yönetemez diyenler haklıdır.*"[1221]

Ergenekon tahliyeleri yerinde bir karardı. Bu davanın hakimi Köksal Şengün bile, tahliyelerden önce, Şubat ayında açıklama yapmış. Yargılama sürecinde bir dizi hata yapıldığını, Sıkıyönetim Mahkemelerindeki hakimlerin Ergenekon Mahkemesi hakimlerine göre daha demokrat olduklarını belirtmiş, hatta Ergenekon İddianamesi'ni tam okumadan kabul etmek zorunda kaldıklarını söylemiş, demişti ki*: "Ne yanlış anlaşılmaya sebebiyet vermek isterim, ne de başkalarını suçlamak. Yargılama benden sonra yaklaşık iki sene daha devam etti, sonra karar verildi. Yani, "delil*

1221 Cemil Gündoğan, Erdoğan-Ergenekon İttifakı mı, Kızılbaş Dergisi, Sayı 37, Nisan 2014, s, 8-9

değerlendirmesi"nin de yapıldığı iki sene içerisinde olanları bilmiyorum, sadece televizyonlara yansıyan bağırmalar, çağırmalar... Ancak şimdiki gelişmeler de gösteriyor ki, bu deliller irdelenmemiş."[1222] Köksal Şengün bu açıklamayı T24 TV'de Hazal Özvarış'a yapmıştı.[1223]

İ) 30 MART 2014 YEREL SEÇİMLERİ:

29 Mart 2009 Pazar günü yapılan Türkiye'deki Yerel Seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan genel başkanlığındaki AKP 7.672.280 (% 42.19) oy almış, 10 Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı kazanmış, Deniz Baykal genel başkanlığındaki CHP 5.896.884 (% 32.43) oy almış, 3 Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı kazanmış, Devlet Bahçeli genel başkanlığındaki MHP 2.249.039 (12.37) oy almış, 1 Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı kazanmış, Ahmet Türk genel başkanlığındaki DTP 780.176 (% 4.29) oy almış 1 Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı kazanmıştı. Yine bu seçimlerde AKP 12.449.187 (% 38.64) oy almış, 1442 Belediye Başkanlığı kazanmış, CHP 7.960.562 (% 24.70) oy almış, 503 Belediye Başkanlığı kazanmış, MHP 5.315.180 (% 16.50) oy almış, 483 Belediye Başkanlığı kazanmış, DTP 1.661.117 (% 5.16) oy almış, 96 Belediye Başkanlığı kazanmıştı.[1224]

30 Mart 2014 Pazar günü yapılan Türkiye'deki Yerel Seçimler'de Recep Tayyip Erdoğan genel başkanlığındaki AKP 15.898.025 (% 45.54) oy almış, 18 Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı kazanmış, Kemal Kılıçdaroğlu genel başkanlığındaki CHP 10.835.876 (% 31.04) oy almış, 6 Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı kazanmış, Devlet Bahçeli genel başkanlığındaki MHP 4.764.833 (% 13.65) oy almış, 3 Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı kazanmış, Selahattin Demirtaş genel başkanlığındaki

---

1222 T24, Ergenekon Hakiminden Bomba İtiraf! 03 Şubat 2014/16:55, Haber 3, Anasayfa, Güncel, http://www.haber3.com/ergenekon-hakiminden-bomba-itiraf-haberi-2464776h.htm#ixzz33jHvvIKy

1223 Haber, Ergenekon Hakiminden Şok İtiraf! 03 Şubat 2014 Pazartesi-21:11, Vatan/Gündem, Son Dakika, http://haber.gazetevatan.com/eski-ergenekon-hakiminden-sok-itiraf/606305/1/gundem

1224 2009 Türkiye Yerel Seçimleri, Vikipedi

BDP 817.494 (% % 2.34) oy almış, 2 Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı kazanmıştır. Yine bu seçimlerde AKP 17.952.504 (43.13) oy almış, 800 Belediye Başkanlığı kazanmış, CHP 11.008.961 (26.45) oy almış, 226 Belediye Başkanlığı kazanmış, MHP 7.391.458 (17.76) oy almış, 166 Belediye Başkanlığı kazanmış, BDP ise 1.738.372 (4.18) oy almış, 97 Belediye Başkanlığı kazanmıştır.[1225]

CHP Ankara Büyükşehir Belediye başkanı adayı Ülkücü kökenli Mansur Yavaş, % 49 oy oranıyla % 42 oy oranı bulunan AKP Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı adayını geçip Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı olduğunu bir basın toplantısı düzenleyerek açıkladı.[1226] CHP sırf Ankara'da bulunan 12.334 seçim sandığının 6.240'nda hatalı işlem yapıldığını ve usulsüzlükler bulunduğunu tek tek tespit edip bunları tutanaklarıyla İlçe Seçim Kurullarına ve Ankara YSK'na başvurdu, [1227] ama dikkate alınmadı. CHP Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı % 43.9 oy alan Mansur Yavaş'a karşı AKP Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek % 44.5 oyla yeniden seçilmiş oldu.[1228] Böylece 30 Ekim 2014 Yerel Seçimleri'nin tek kurbanı Mansur Yavaş olmuştu. Ancak durum bununla bitmiyordu. Bu iş bir oldu bittiy-

1225 2014 Türkiye Yerel Seçimleri, Vikipedi

1226 Mansur Yavaş açıklama yaptı: Ankara'yı kazandık. Aydınlık, 30 Mart 2014 Pazar, 20:48 http://www.aydinlikgazete.com/mansetler/36940-mansur-yavas-aciklama-yapti-ankarada-kazandik.html

1227 Aslıhan Bozkurt, Seçsis'te "Hile", sandık kontrolüyle zorlaşır, Dosya: Seçim güvenlmiği, seçim sisteminin açıkları, Bilişim Dergisi, Mayıs 2014, http://www.bilisimdergisi.org/s165/pdf/52-57.pdf, s. 2

1228 Ankara Yeniden Melih Gökçek dedi, Polatlı'nın Sesi İstiklal gazetesi, 01 Aprıl 2014, http://www.polatliistiklal.com/index.php?option=com_content&task=view&id=21115&Itemid=99999999

le geçiştirilemezdi. CHP ve Mansur Yavaş, olayı Anayasa Mahkemesi'ne iletti. Oraya başvurdular.[1229] AYM onlardan gerekli ek belgeleri hazır etmelerini istedi. Onlar du bunu yaptılar. Şimdiki halde AYM olayı inceliyor.[1230]

J) SOMA FACİASI:

Bilim Akademisi Soma Maden faciası ile ilgili bir duyuru yapmış bu duyuruya göre,13 Mayıs 2014'te Soma Maden Ocakları'nda meydana gelen faciada 300 kişinin üzerinde çalışan tahilye edilmiş, 300 kişiye yakın çalışan da hayatını kaybetmiştir.

XVIII. Yüzyıl Sanayi devrimiyle birlikte Dünya kömür üretiminde ABD ve Çin gibi ülkelerde 2008 yılında üretilmiş milyon ton kömür başına meydana gelen ölüm sayısı oranı ABD'de 0.02, Çin'de 1.26 iken Türkiye Taşkömürü Kurumu'nda bu oran 4.41. Özel söktörde ise 11.50'dir. Söz konusu oranlara bakıldığında meydana gelen facia kaza nedenleriyle açıklanamaz.

Sanayi Devrimi'nin başladığı ülke olan İngiltere'de 1800 yılından beri kömür madenleri kazalarını önlemek amaçlı bilimsel olduğu kadar hukuksal çalışmalar da yapılmış, 1807 yılında hava pompası, 1815'te ise emniyet lambası geliştirilimiş, çalışanların hizmetine verilmiştir. Bu önlemlere rağmen İngiliz parlamentosu 1842 yılında Madenciler raporu hazırlayarak, kömür madenciliğini gündeme getirmiş, aynı yıl Madenler yasası yürürlülüğe sokulmuştur. 1900 ve 1960 yılında meydana gelen Maden kazalarında görüldüğü gibi, son yarım asırdır artık ölümler yüzlerce kişiyle sonuçlanmıyordu.

1229 Ankara Seçimlerinde flaş gelişme, OdaTV, http://www.odatv.com/n.php?n=mansur-yavas-aymye-basvurdu-2104141200

1230 Ankara seçimleri iptal mi oluyor? OdaTV, 11/06/2014, http://www.odatv.com/mob_n.php?n=ankara-secimleri-iptal-mi-oluyor-2605141200

2014 yılı Soma Maden faciası sadece kaza ve iş gereği normal bir durum olarak geçiştirilemez. Bunun sebebi her geçen gün bilime ve hukuka verilen önemin gittikçe azalması nedeniyledir. Dolayısı ile emekçinin hayatı da gittikçe değersizleşmektedir.

Türkiye Uluslararası Çalışma Örgütü, 1995 tarihli 176 numaralı Madenlerde Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesi'ni şimdiye kadar imzalamamıştır. Bunun bir an önce imzalanıp TBMM tarfından onaylanması bundan sonra meydana gelecek olan Madenci ölümlerini çok, çok daha azaltacaktır.

Bilim Akademisi Kurulu[1231]

A) HALK TARAFINDAN CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ

10 Ağustos 2014'te halk oylaması ile ilk kez yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan, rakibi Ekmellettin İhsanoğlu'nun almış olduğu % 38.6 oya karşılık % 51.7 oy alarak, bu seçimde cumhurbaşkanı seçildi. Üçüncü aday Selattin Demirtaş ise % 9.7 oy aldı. Ekmelettin İhsanoğlu'nu CHP, MHP ve BBP desteklemişti. SP'nin seçmeninin önemli bir kısmının Recep Tayyip Erdoğan'a oy verdiği görülüyor. MHP seçmenin 4.4 milyonluk oyunun en az 1 milyonu Recep Tayyip Erdoğan'a gitmiş gibi. Selahattin Demirtaş'ın 6.5'lik oyunu 9.7'ye yükseltmesine bakılır ise Kürt seçmenleri Erdoğan'a pek oy vermemişe benziyor. Bu artışta AKP'li ve CHP'li Kürt seçmenleri Demirtaş'ı desteklemiş gibi. Ayrıca CHP Ekmelettin İhsanoğlu'nun destekleme kararı almasına rağmen, CHP seçmeninin bir kısmının sandığa gitmediği görülüyor.[1232] Ekmelettin İnsanoğlu'na yönelik CHP'de çok aleyhte propaganda yapanlar olmuştu. Bunlar Süheyl Batum, Nur Serter, Emine Ülker Tarhan ve Muharrem İnce adlı CHP milletvekilleriydi. Adı geçen milletvekilleri

1231 Soma Maden Faciasına İlişkin Duyuru, Klimik, Haberler, Türk Klinik Mikrobiyoloji ve İnfeksiyon Hastalıkları Derneği,

1232 Seyfetin Gürsel-Mine Durmaz, İl Düzeyinde Yerel Ve Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin Karşılaştırması, Katılım ve Oy Transferi, Betam, Araştırma Notu 14/170, 13 Ağustos 2014, İstanbul; http://betam.bahcesehir.edu.tr/tr/wp-content/uploads/2014/08/ArastirmaNotu1705.pdf

Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra yaptıkları ilk iş Kemal Kılıçdaroğlu'nun istifasını ve kurultay taleplerini dile getirdiler.[1233] CHP genel merkezi onların kongre isteğine evet dedi. 4 Eylül 2014'te yapılan CHP'nin 18'nci Kurultay'ı Ankara'da yapıldı ve Kemal Kılıçdaroğlu 1181 delegenin 740 oyunu alarak yeniden CHP genel başkanı seçildi. 26 delegenin oyu geçersiz kabul edildi.[1234]

B) IŞİD TERÖRÜ

Rusya'ya sığınan ve halen Rusya'da bulunan ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı ve ABD ulusal güvenlik dairesi eski çalışanı Edward Snowden, IŞİD'in arkasında ABD, İngiltere ve İsrail istihbaratının bulunduğunu, Işid militanlarının söz konusu ülkeler tarafından eğitildiklerini iddia etti.[1235] Snowden, Işid lideri Ebubekir Bağdadi'nin MOSSAD tarafından yetiştirildiğini[1236] de ileri sürdü. Ancak söz konusu haberi yapan site, aynı yazıda, "Wikileaks twitter hesabından 9 Ağustos'ta yapılan açıklamada haberin asparagas olduğu belirtildi" diyerek, haberin asılsız olduğunu, uydurma mahiyetinde bulunduğunu da belirtti. Yine bir gazete de, Snowden'i kaynak göstererek, Işid'in İsrail tarafından kurulduğunu[1237] öne sürdü. Hatta Işid'in İsrail'e saldırmadığını, şimdilik İsrail'i düşman olarak görmediklerini[1238] öne süren ga-

---

1233 Ercan Sarıkaya, Kılıçdaroğlu, Kurultaya gidip 2015 öncesi temizlik mi yapacak? Radikal Gaztesi, 13 Ağustos 2014, http://m.radikal.com.tr/politika/adaylik_icin_20_imzayi_bulamadilar_591i_bulabilirler_mi-1206559

1234 Kemal Kılıçdaroğlu yeniden genel başkan seçildi, CNNTÜRK.com, Haberler, 5 Eylül 2014 Cuma, http://www.cnnturk.com/video/turkiye/kemal-kilicdaroglu-yeniden-genel-baskan-secildi

1235 Edward Snowden: IŞİD'in arkasında ABD ve İsrail var, Milliyet Gazetesi, Milliyet.com.tr Dünya haber, 17.08.2014 Pazar -09:38, Son Güncelleme: 17.08.2014 Pazar-9:40 http://www.milliyet.com.tr/edward-snowden-isid-in-arkasinda/dunya/detay/1926807/default.htm

1236 Snow'den: Işid'in lideri Bağdadi'yi Mossad yetiştirdi, Sendika.org (E Hareketinin Gündemi), 24/7/2014, http://www.sendika.org/2014/07/snowden-isid-lideri-bagdadiyi-mossad-yetistirdi/

1237 Işid'i İsrail kurdu, Takvim gazetesi, Güncel, http://www.takvim.com.tr/Guncel/2014/08/18/isidi-israil-kurdu

1238 İsrail şaşkın: IŞİD neden bize saldırmıyor? Posta Gazetesi, Dünya ana sayfa, , Posta.com.tr, 23 Temmuz 2014, http://www.posta.com.tr/dunya/HaberDetay/Israil-saskin--ISID-

zeteler bile var. Öyle ki, Irak Meclisi Güvenlik ve Savunma Komisyonu Başkan Yardımcısı İskender Vetut, Işid'e yapılan operasyonlarda pek çok İsrail yapımı silahların ele geçirildiğini açıklayıp, "IŞİD ve el-Kaide, İsrail yapımı gelişmiş silahlara sahip, bu silahlar Türkiye ve Suriye üzerinden onlara ulaşıyor. Suudi Arabistan, Katar ve Türkiye, Irak'taki siyasi süreci baltalamak için teröristlere mali yardımda ve silah desteğinde bulunuyor" dedi.[1239] Hüseyin Vodinalı, OdaTV haber sitesinde, Gazeteci-yazar William Engdahl'ı da kaynak gösteren bir yazı kaleme almış, Işid'in ABD ve İsrail kuruluşu olduğunu[1240] iddia ederek, tam gaz gidiyor. Ancak bütün bu iddialara karşılık, Işid'in ABD ve İsrail tarafından kurulduğuna ve Işid militanlarının ABD ve İsrail tarafından eğitildiklerine dair elde herhangi bir somut delil yok, hepsi varsayım; yani olabilirlik düşüncesi. Yahut yönlendirme, yani dikkatleri asıl kurucu-lardan başka taraflara çekme ve asıl kurucuları gizleme metodu.

Yine Ebubekir Bağdadi hakkında gazetelerde ve internet sitelerinde çok yoğun haberler çıkarılmakta, bu kişi hakkında abartılı söylentiler gündemi işgal etmektedir. Onun 2005-2009 arasında Irak'ın Um Kasr şehrinde bulunan Buca kampında tutuklu bulunduğuna dair söylentiler var. Ancak ABD, Ebubekir Bağdadi'nin 2004 yılında tutuklanıp, bir süre gözaltına alındıktan sonra serbest bırakıldığını açıkladı.[1241] Bu bilgileri veren yazar diyor ki: "Bizi ilgilendiren kısmı, malum şahsın bir

---

neden-bize-saldirmiyor%20.htm?ArticleID=237481

1239 IŞİD'e İsrail yapımı silahlar nereden geliyor, YDH (Yakın Doğu Haber), Haberler-Irak, 28/05/2014-13:36; http://www.ydh.com.tr/HD12869_iside-israil-yapimi-silahlar-nereden-geliyor.html

1240 Hüseyin Vodinalı, Bu yazı okunmadan Işid-ABD bağlantısı anlaşılmaz, OdaTV, 19.08.2014-18:32; http://www.odatv.com/n.php?n=bu-yazi-okunmadan-isid--abd-baglantisi-anlasilamaz-1908141200

1241 Memed Onur Özkök, ABD IŞİD lideri El-Bağdadi'yi neden serbest bıraktı, 12.08.2014 03:11, OdaTV haber sitesi; http://www.odatv.com/n.php?n=abd-isid-lideri-el-bagdadiyi-neden-serbest-birakti-1208141200

süreliğine de olsa Bucca Kampı'nda bulunmuş olması."[1242] Ancak Ebubekir Bağdadi, tutuklandığı ve gözaltına alındığı zaman Samarra'da bir camide imam.[1243] Yani o, tutuklandığı sırada herhangi bir örgüt mensubu değil, normal bir vatandaş. Yine yazar diyor ki: Bundan sonra, "onun önlenemez yükselişi başlıyor. İşgal sonrası, bir takım İslami örgütlerin kurulmasında yer aldıktan sonra Mücahit Şura Konseyi'ne katıldı. Bu konsey birden fazla Sünni (Vahhabi/Selefi) örgütün birleşmesinden oluşan cihadçı bir konseydir. 2006 yılında ise bu grup Irak İslam Devleti'ne çevrildi ve başında Ebubekir El-Bağdadi vardı."[1244] İmam Ebubekir Bağdadi gözaltına alınmış, sorgulanmış, hatta işkencelere maruz kalmış, günlerce tutuklu kalmış, aç-susuz bırakılmış, suçsuz olduğunu anlaşılınca da serbest bırakılmış. Ancak o kendisine yapılan bu eziyeti kabullenememiş, işin içine Vahhabi-Selefi örgütler girmiş, Samarralı bir imam olduğu için, kullanmaya çalışmışlar, onu 2006 yılında cihatçı örgütün başına getirmişler. Bu daha başka ne türlü anlaşılabilir ki. Neymiş efendim, "El Kaide liderleri öldürülürken Bağdadi Buca kampında saklanmış."[1245]

Işid, 22 Kasım 2012'de 5 yıldır Ortadoğu'da haber muhabiri olarak görev yapan Amerikalı gazeteci James Foley'i kaçırmıştı. Işid militanları bu gazetecinin başının kesilerek öldürüldüğüne dair bir video görüntüsü yayınladılar.[1246] Demek ki, söz konusu iddialar doğru değil. Işid ne ABD ne de İsrail tarafından kurulmuş, ne de bu ülkelerin istihbarat birimleri tarafından eğitilmişlerdir.

8 Ağustos'tan bugüne, yani 21 Ağustos'a kadar, ABD uçakları Işid'e karşı tam 90 hava saldırısı düzenlemiş, pek çok Işid mevzisi bombalanıp vurulmuş,[1247] pek

---

1242 Memed Onur Özkök, a.g.y.

1243 Memed Onur Özkök, a.g.y.

1244 Memed Onur Özkök, a.g.y.

1245 Memed Onur Özkök, a.g.y.

1246 BBC TÜRKÇE, Haberler, IŞİD ABD'li gazetecinin 'başını kesti', Son güncellenme: 20 Ağustos 2014-TSİ 01:29; http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/08/140820_isid_foley.shtml

1247 ABD IŞİD'e karşı 6 yeni hava saldırısı düzenledi, TRT.TÜRK, Dünya, 21 Ağustos 2014 20:55; http://www.trtturk.com/haber/abd-isid-e-karsi-6-yeni-hava-saldirisi-duzenledi-81241.html

çok Işid savaşçısı öldürülmüştür. ABD, Musul'un Işid tarafından işgalinden ve Türk Konsolosluğu'na el konulmasından beri, Işid'e karşı tutumunu sürekli dile getirmiş, hatta Türkiye'yi Işid'e karşı operasyona çağırmış, bu operasyonda Türkiye'ye gerekli her türlü desteğini vereceğini belirtmiş,[1248] ancak AKP hükümeti buna yanaşmamış, Dışişleri bakanı Ahmet Davutoğlu NTV ekranlarında, Şii Türkmenlerle Sünni Türkmenlerin birbirlerini öldürdüklerini söylemiştir.[1249] Olayın doğrusu ise, Irak Türkmen Cephesi Telafer sorumlusu Ahmet Haşim Muhtaroğlu'na göre: *"Musul'u işgal eden ve Tikrit kasabasını da ele geçiren IŞİD, 15 Haziran 2014'te 400 bin Türkmenin yaşadığı Telafer kentine de saldırı düzenlemiş, 6 bin kadar silahlı Türkmen saldırılara ateşle karşılık vermiş, ancak Işid militanları şehre girmeyi başarmış, kentten çekilen Irak Hükümeti polisi ise çekilmeden önce hapishanede tutuklu bulunan 60 kadar Türkmeni katletmiştir*"[1250].

Davutoğlu, 27 Ağustos 2014'teki Olağanüstü Kongre'yle AKP genel başkanı,[1251] 28 Ağustos'ta Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığını resmen devralması ile, 26'ncı T. C. başbakanı oldu. Erdoğan ABD'de, terör örgütü IŞİD'le mücadelede Türkiye olarak IŞİD karşı ABD'ye her türlü desteği vereceklerini belirtti.[1252] IŞİD, 20 Eylül 2014'te esir aldığı 49 konsolosluk görevlisini serbest bırakmıştı.[1253]

1248 ABD ve Türkiye Arasında Telefon Trafiği, Amerika'nın sesi, Türkiye, 11.06.2014 21:09; http://www.amerikaninsesi.com/content/kerry-ve-davuto%C4%9Flu-telefon-g%C3%B6r%C3%BC%C5%9Fmesi-yapt%C4%B1/1934722.html

1249 Ahmet Davutoğlu: Telafer'de Türkmenler birbirini vurdu, 7 Ağustos 2014; http://www.youtube.com/watch?v=dqqMAXsoWiQ

1250 Fahrettin Öztoprak, Işid'in Sosyo-Psikolojik Analizi, Academia.edu, 9 Ağustos 2014, İstanbul; https://www.academia.edu/7921100/ISIDIN_SOSYO-PSIKOLOJIK_ANALIZI

1251 Tarihi kongrede Ahmet Davutoğlu Genel Başkan seçildi, 27Ağustos 2014 Çarşamba-07:00-Akşam.com.tr.; http://www.aksam.com.tr/siyaset/tarihi-kongrede-ahmet-davutoglu-genel-baskan-secildi/haber-334404

1252 Sedat Laçiner, Türkiye'nin IŞİD'e karşı tavrı değişiyod mu? İnternet Haber, Yazarlar, 25 Eylül 2014 Perşembe, http://www.internethaber.com/turkiyenin-iside-karsi-tavri-degisiyor-mu-16673y.htm

1253 Son Haberler, IŞİD 49 konsolosluk görevlisini serbest bıraktı, Siyasi Haber, 20 Eylül 2014.

SONUÇ

Osmanlı Devleti olarak biz Birinci Dünya Savaşı'na Almanların yanında katılmıştık. Bu Türklere karşı büyük bir oyundu. Amaç Osmanlıyı mağlup ettirmek ve topraklarını paylaşmaktı. Enver Paşa gibi akıldan ve düşünceden yoksun birini bulmuşlar, onun vasıtası ile bu işi bir oldu bittiye getirmişlerdi. Talat Paşa bu kurulum robotunu bir noktaya kadar kontrol edebiliyor, iş rayından çıktıktan sonra da kaderine razı oluyordu. Enver Paşa sırf Osmanlıyı yıkmakla ve Türk topraklarını yabancılara peşkeş çekmekle kalmadı. Aynı haltı Türkistan'da da yaptı. Oysa Ahmet Zeki Velidi, Türkistan'da güçlü bir yer altı devleti kurmuştu. Enver Paşa geldi, her şeyi karıştırdı. Ayrıca bütün ikazlara rağmen Lakay İbrahim'e esir duştu, kurtulunca bile pervasız davrandı, kendini gizlemedi. Sonuç ise belliydi, ihbar. Pamir dağlarında 40 atlı asker ve subayıyla birlikte şehit oldu.

Milliyetçilerinde, yani Türkçülerde korkunç bir Enver Paşa hayranlığı vardır. Oysa bu paşa İslamcı bir paşaydı.

Ziya Gökalp ve Yusuf Akçora bile eserlerini yazarlarken ne zaman Türkleşmektan, İslamlaşmaktan ve Batılaşmaktan bahsetmişlerse muhakkak işin içinde Enver Paşa'dan Türk toplumuna sirayet eden hastalık vardır. Bu hastalığın adı Üç Tarz-ı Siyaset. Yani, Türkleşmek, İslamlaşmak ve Batılılaşmak. Osmanlı ve MHP'deki üç hilal de budur. Söz konusu hastalık Türkçülüğün fikir babası Ziya Gökalp'ı bile delirtecek, onun 48 yaşında Fransız Lape Hastanesi'nde ölümüne neden olacaktır.

Şimdi ben bunları yazdım diye birileri kalkıp "Ne diyor lan bu?" der, biliyorum. Oysa ben de Türkçüyüm ve Turancıyım. Yaşım 63. Ömrüm Enver Paşa'ya hayranlıkla geçti. Kimse benden daha ileri Türkçü ve Turancı olamaz. Kellemi koltuğumun altına alıp verdiğim mücadeleler dışında, 25 yıl da Türk dünyasına hizmette bulunup Türk Dünyası'ndan emekli oldum. Demek ki bir şeyler biliyorum ve öyle söylüyorum.

Ben Türkçü ve Turancı olsun da, kabulüm, ayırıma tabi tutmam. Bir komünist Türkçü ve Turancı ise, onu da kabul ederim. Hatta İslamcısını bile. Türkçülüğün ve Turancılığın kuralları budur demem. Benim için önemli olan çeşitlilik ve farklılıktır.

Ben doğaya bakarım ve doğa anlayışı ile düşünür ve hareket ederim. Doğada çeşitlilik ve farklılık var mı, var. Öyleyse gerisi önemli değil derim.

Vahdet, yani bir olma yönüne pek meyletmem. Çünkü bilirim ki, bu vahdet bana hiçbir şey vermez. Ama çeşitlilik ve farklılık çok şeyler verir. Vahdet insanı körcüktürür, gelişmesini engeller. Oysa çeşitlilik ve farklılık insana geniş ufuklar açar, onu alabildiğine geliştirir.

Aslında vahdet parçaları yeri yerine yerleştirmek ve oturtmak demektir, her şeyi bir olmaya, aynı düşünceye sahip olmaya zorlamaktan daha çok. Yani, belirli bir sınırı vardır. Daha ileri geçilemez. Tamircilik ve montaj sanayinde kendini gösterir. Pek yeni şeyler üretmeye ve icat etmeye gelmez. Çeşitlilik ve farklılık ise, müşteriye sunacağı malı çok olan bir mağazaya ve markete benzer. Bundan yeni yeni şeyler meydana çıkarılabilir. Yeni yeni şeyler ise, üretim ve icat, fabrikaya geçiş demektir.

Mustafa Kemal Paşa Enver Paşa'ya nazaran akıllıydı. Onda da cesaret ve atılganlık vardı. Ancak bu kontrollüydü. Yani bir başkası tarafından değil, aklı ve iradesi tarafından. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa başardı. Enver Paşa başaramadı.

Enver Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapacağı tek bir şey vardı, Süleyman Askeri gibi, eline tabancasını alıp alnına sıkmak. Eğer o bunu yapsaydı, hem 4 yıl daha fazla yaşamaz, hem bu millete pek fazla zarar verip de bir şeyler yapanları engellemezdi.

Aslında Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'nda mağlup değildi. Çanakkale'de iki zaferle galipti. Doğuda Ruslara karşı yenilmişti. Ancak Tanrı'nın bir lütfu Bolşevik ihtilali çıkmış, Rus ordusu çekilmiş, Türkler kaybettiği yerleri, hatta Batum da dahil, bir fazlasını ilde etmişti. Dahası Azerbaycan'a, Bakü'ye bile girmişti.

Mustafa Kemal Çanakkale'de olmasaydı Türk ordusu bırak burada iki zafer kazanmayı, 18 Mart 1915 tarihinde o gün, Alman generallere rağmen kaybedecekti. Bu nedenle Mustafa Kemal'siz bir Çanakkale düşünülemez. Birinci Dünya Savaşı çıkmadan önce her şey masada konuşulmuştu. O masada Alman yöneticiler de

vardı. Osmanlı muhakkak yenilecekti. Alman generaller bunu kabul etmişti. Tek bir şeyi hesaba katmamıştılar. Mustafa Kemal.

Enver Paşa Sarıkamış'ta olmasaydı, doğuda Ruslar o kadar fazla ilerleyip Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgelerini tamamen işgal edemezlerdi. Zaten bu yerleri kaybetmek demek Anadolu'yu kaybetmek demekti. Yine ki Bolşevik İhtilali çıktı. Bu Bolşevik İhtilali Allah'ın Türklere bir rahmetiydi. Rus orduları geldikleri gibi çekildiler.

Irak Cephe'sinde Kutü'l Emare zaferiyle İngilizlere karşı Çanakkale dışında da üstün gelmiştik. Bu zaferi kazanan ne Halil Paşa ne de başka biriydi. Bu savaşı kazanan Yakup Cemil ve onun Anadolu'dan hapishanelerden çıkarıp getirdiği üç bin kadar mahkumdu. Evet, Kuran'da söylendiği gibi Allah üç bin melekle yardım etmişti. Yakup Cemil alel acele İstanbul'a postalandı. Ona Almanların Hindistan Seferi için ordu kurma görevi Enver Paşa tarafından verildi.

Yakup Cemil, Kutü'l Emare zaferinde adının geçmemesi, zaferin Halil Paşa'ya mal edilmesini pek kaldıramadı. Hindistan Seferi için hapisten çıkardığı adamlarla Beyazıt ve çevresini sardı. Amacı Talat Paşa'yı sadrazamlıktan alaşağı etmek, onun yerine Mustafa Kemal'i getirmekti. Ancak bu Mustafa Kemal bizim Mustafa Kemal miydi, yoksa İttihatçı Kara Kemal mi, bu belli değil. Onun da adı Mustafa Kemal'di.

Şimdi İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu merkez bina Osmanlılar zamanında Harbiye Nezareti binasıydı. Yakup Cemil'e, "Gel burada konuşalım" dediler. O da kendine çok güvenen bir tipti. İçeri girince onu tutukladılar. Girmeseydi, içeride bulunanları teslim olmaya zorlasaydı, başaracaktı. 11 Eylül 1916 tarihinde idam edildi. Onun ölümü ile Hindistan Seferi kumandanlığına Ali İhsan Sabis Paşa getirildi. Irak ordusu lağvedilip bütün ordu Hindistan Seferi'ne hazırlandı. Bu ordu İran içlerinde ilerlemeye başlamıştı ki, 10 Aralık 1916'da İngilizler Basra'dan 160 bin kişilik ordularla taarruza geçtiler. Halil Paşa İran'da bulunan orduyu acilen geri çağırdı ama, vakit çok geçti. 11 Mart 1917 tarihinde Türkler Bağdat'tan çekildiler.

Türkler Filistin Cephesi'nde 19 Nisan 1917'de kazanılan Gazne zaferiyle üstündüler. İngilizler devreye Osmanlı ordusunda bulunan Cevat Rıfat ve Muhammet Emin el-Hüseyni'yi sokmuşlardı. Bunlar rütbeleri küçük ama etkin kişiydiler. İşi

biliyorlardı. Muhammet Emin el-Hüseyni Araplara ilişki kurarken, Cevat Rıfat Yahudilere işkencelerini fazlalaştırdı. Filistin'de Yahudi nüfusu az değildi. Bu nüfus yabana atılamazdı. Cevat Rıfat'ın Yahudilere yaptığı işkenceler halk içinde yayıldı. Dolayısı ile Yahudiler Türklere destek vermekten vazgeçtiler. Mustafa Kemal Paşa da böyle bir vahşetten yana alamazdı. Halep'te bulunan 7. Ordu komutanıydı ama, bu ordu ve 8. Ordu Yıldırım Orduları grubuna dahil edilip Filistin Cephesi'ne taarruz için görevlendirilmişti. Şartlar aleyhteydi. Almanlar Türkleri felakete sürüklüyordu. Taarruz bir felaketle bitebilirdi. Doğru düşünmüştü. Amaç iki orduyu Filistin Cephesi'nde yok etmekti.

Çanakkale'de iki zafer, Irak'ta iki zafer, Filistin'de iki zafer kazanan, Rusların Bolşevik İhtilali ile Anadolu'daki işgal ettikleri yerden çekilmesi üzerine bu yerlere hakim olan Türkler Alman komutanlara ve Enver Paşa'ya rağmen neredeyse galip duruma geçmiştiler. İşte böyle bir zamanda ABD başkanı Wilson, kendi adıyla yayınlanan prensiplerini Bu Almanlara savaşı bırakmaları için bir çağrıydı. Oysa İngilizler Filistin'de bile üstün duruma geçmemiş, hatta 1917 yılının Mart ve Nisan aylarında Türkler karşısında yenilmiştiler. İşte böyle bir zaman ABD Birinci Dünya Savaşı'na dahil oldu. Ancak askerlini cepheye sürmesi 1918 yılının başlarını buldu.

"1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak" adlı 20-21 Kasım 2014 tarihinde gerçekleştirilen Sempozyum Açış Konuşması'nda İlber Ortaylı, "…Kut'ül Ammare'dir. Maalesef çok iyi yazmadığımız bu savaşı ve zaferi doğrudan doğruya son bir haftada buraya komutan olan Halil Paşa'ya mal etmemiz aceleciliktir" derken çok doğru bir tespitte bulunmuştu. Bu savaşta birilerinin uydurduğu gibi Kel Ali de yoktu. Ancak Yakup Cemil vardı.

Almanlar 1918 yılında teslim bayrağı çektiler. Ancak onların bir karış toprakları bile işgal edilmedi. Güya zafer kazananlar Osmanlı İmparatorluğu topraklarının paylaşılması üzerinde yoğunlaşmıştılar. Aynı durumu Batı İkinci Dünya Savaşı'nda Hitler ile denemek istedi. Hatta 3 Mayıs 1944 olaylarına sebebiyet veren, işkencelere maruz kaldılar denen, hiçbir suçları yokmuş gibi sütten çıkmış ak kaşık olarak nitelendirilmek istenen Türkçüler Enver Paşa gibi Almanlardan yanaydı ve bu olayları Türkiye'nin Almanya'nın yanında yer almaları için çıkarmıştılar. Ama maalesef

söz konusu olayları yazanlar buna hiç temas etmezler. İşin içinde Sovyetlere teslim edilen mülteciler ve onların kurşuna dizildiğine dair söylentiler vardı.

Ankara hem Almanlara hem de onlara karşı olan müttefiklere mesafeliydi. Bir oldu bittiyle tuzağa düşmek istemiyordu. Hükümet Alman subaylarla ve yetkileriyle konuşuyor, onlara temasa geçiyordu ama, bu durum onların yanında yer almak demek değildi. Olayların çıktığı Mayıs ayı Almanya için çok kritik bir zamandı. Çok geçmeden 6 Haziran'da İngiliz ve Amerikan birlikleri Normandiya kıyılarına çıkacaktılar. 6 Kasım 1943 tarihinde Sovyetler Kiev'i Almanlardan almıştı. Eğer Türkiye bu savaşa girerse, Ruslar fazla ilerleyemezdiler. Tabi bu görünürde böyleydi. Her halükarda Almanların yenilgisi mukadderdi. Türkiye Almanların yanında yer alsa bile yenilecektiler. Başka olur yönü yoktu.

Ama İsmet Paşa sayesinde Türkiye bu savaşta tarafsız kaldı. Peki, Türkiye Almanlardan yana olsaydı ne mi olacaktı? Anadolu ve Trakya'daki bütün Türkler vagonlarla doğru Sibirya'ya. Olan bu olacaktı. Atatürk'ün 29 Ekim 1923 yılında kurduğu Türkiye Cumhuriyeti aradan geçen, Muhammed'in Müslümanlığı yaydığı 22 yıllık bir sürede yok olup gidecekti. Bütün hesaplar tutmuştu ama bu tutmamıştı. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, "Kürdüm demek en tabi hakkındır, ama Kürtçülük yapmak hakkın değildir. Türküm demek en tabi hakkındır ama Türkçülük yapmak hakkın değildir. Çünkü bunlar bölücülüktür" demişse, ona karşı çıkmaktan ve eleştirmekten, hatta ona laf yetiştirmekten önce başımızı elimize alıp uzun süre düşünmemiz gerekir. Onun kastettiği Türkçülük bizim sözünü ettiğimiz Türkçülüktür. Yani Enver Paşa Türkçülüğü, Atatürk Türkçülüğü değil. Nasıl ki Kürtçülük Türkiye için yıkım demektir, söz konusu bu Türkçülük de Türkiye için bir yıkımdır.

Türklerin M.Ö. 220 yılından beri gelen Hunlar, Avrupa Hunları, Göktürkler, Gazneliler, Selçuklular ve Osmanlılar adlı tarihleri mi var? Bu tarihler okullarda, liselerde okutuluyor mu? Hemen devreye ya Sümerler'i, ya Hititleri veyahut ne olduğu bilinmeyen Etrüskleri devreye sokar, okullarda okutulan Türk tarihinden dikkatleri başka yöne çekmek isterler. Oysa Hittiler mevzuu Hitler'in Almanya'da iktidara gelişi ile ortaya atılmış, Murşil ve Şuppiluliuma gibi isimler de bunda rol oynamıştı. Söz konusu isimlerin Türkçeyle uzaktan ve yakından ilgisi yoktu. Hitler'in savaşı kaybetmesinden sonra bu tez rafa kaldırıldı. Hititlerin fiyaskoyla sonuçlanması üzerine,

Sümerlerin ve Etrüsklerin de Türk olma görüşü ortaya atıldı. Nasıl ve neyi Türkleştireceklerini pek bilmiyordular. Nedense kimse kalkıp da Trakların Türk olma mevzuuna eğilmiyor.

Yine Türkçülerin dört elle sarıldıkları Kürşad olayı, uzun süre İstanbul Üniversitesi Türkiyat başkanlığını da yapan Osman F. Sertkaya'nın yayınlanan araştırmasına göre, tam anlamı ile Türklüğe ve Türk devletine bir ihanet ve yıkım olayı. Bunun ihanet ve yıkım olduğunu Kürşad'ın fikir babası Atsız bile biliyor. Ama nedense susuyor. Çünkü Kürşad, abisi Tulu Han ile birlikte 627 yılında Çin sarayını Li Shimin'e sığınmış ve onun verdiği ordu ile amcaları kağanın ordusunu yenmişler. Böylece Doğu Göktürk Kağanlığı 630 yılında sona ermiş, Türkler de Çin'e tutsak olmuş. Ayrıca Kürşad denen kişi uçkuruna çok düşkün biri. Abisi onu bu nedenle çok defa azarlamış. Ama o söz dinlememiş. Abisi Tulu Han, Çin'e karşı 631 yılında isyan bayrağını açmak istemiş, Küşad varıp Çin imparatoruna durumu söylemiş. Yani, abisini ihbar etmiş, muhbirlemiş. Li SHimin de Tulu Han'ı idam ettirmiş. Ama Kürşad'a herhangi bir ödül vermeden onu sarayından kovmuş. Kürşad da buna çok kinlenmiş. 639 yılında 40 adamı ile birlikte bir gece Çin sarayını basmış, ama Çin imparatoruna ulaşmamışlar. Kürşad ve 40 adamı sarayı terk etmiş, Vey köprüsüne varmadan hepsi öldürülmüş. Olay bu. Oysa Türkçüler, hatta Ülkücüler bunu, 12 Eylül 1980'den önce, "Kürşad'ın narasıyla indik Tanrıdağı'ndan" diyerek marş haline bile getirmişlerdi.

Onlara söz konusu üç adet Çin kaynağını gösterip durum bu dendiği zaman, birine bile laf anlatamazsın. Çünkü şartlanmışlardır. "Çinliler düşmandır. Türkün ezeli düşmanıdır. Onlar yalan söylerler, Türkler hakkında iyi şeyi söylemezler" derler. Ama bilmezler ki, Çin kaynakları olmasaydı ne Hunlar olurdu, ne Göktürkler?. Oysa biz Tanrıkut Mete'yi ve babası Teoman'ı, dahası Çiçi Yabgu'yu tanımış isek, Çin kaynakları sayesinde tanıdık. Ne diyor peygamberimiz Hazreti Muhammet, "İlim Çin'de bile olsa alınız."

Kürşad hakkında bilgi veren Çin kaynakları birer ilimdir. Siz buna niye karşı çıkıyorsunuz. "Aya çıkılamaz, yalan" diyen yobazlar gibi, siz de bu kaynaklarda sarf edilen sözlere yalan diyorsunuz, farkınız mı var?

Yine Türkçüler arasında Göktürkçe yazmak son dönemlerde moda oldu. Sen Göktürkçeyi bile doğru dürüst bilmezken bu Göktürkçe yazmayı moda haline getirmenin anlamı nedir? Atatürk'ün getirdiği 29 harfli alfabeye karşı bir tutum mu? Peki, Göktürkçe harfler günümüz Türkçesini karşılıyor mu? F harfi nerede. H harfi nerede? V harfi nerede? C harfi nerede? J harfi nerede? Görüyorsunuz günümüzün Türkçesini ifade etmekte Göktürk alfabesi yetersiz. 5 harf eksiği var. "Niye Atatürk Göktürk yani Orkun alfabesini getirmedi de, Latin alfabesini getirdi" gibi sorular anlamsız. Önemli olan kolaylaştırmak. Millete kolayca okuma ve yazma öğretmek. Amaç bu.

Yine Türkçüler ve Ülkücüler içerisinde sarkık bıyıklar, şekilcilik. Ona göre muameleler, abi demeler.

Adamlar neredeyse "Atalaramız barut mu, tabanca, tüfek mi kullanmış, bize kılıç, mızrak ve ok yay yeter" diyecekler. Hani Mehdi hikayeleri anlatırlar ya. Neymiş efendim, Mehdi devrinde ateşli silahlar kalakacak, herkes yeniden kılıç, kalkan, mızrak ve ok yay ile savaşacakmış. Al sana bir softa yobaz. "Yeniden Altaylardan Tuna'ya at koşuturacağız" demiyorlar mı? Sen bunu diyene kadar "Altaylardan Tuna'ya tren rayları döşeyeceğiz" de. Yani, çağa ayak uydur.

Türkiye Cumhuriyeti günümüzden 94 yıl önce Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından kuruldu, bu doğru. Ancak araştırmamızda görüldüğü gibi başta Anzavur, Düzce, Kuva-yi İnzibatiye ve Yozgat isyanlarını bastıran Çerkez Ethem'di. Bu kadar emeği geçmiş birinin elinden Batı cephesi kumandanlığını alıp o güne kadar hiçbir savaşa iştirak etmemiş Albay İsmet'e bunu verirsen tabi ki adam isyanlara yatar. O Yunan tarafında geçti. Hem de Teşkilat-ı Mahsusa başkanı Kuşbaşı Eşref ile birlikte geçti. Kuşçubaşı Eşref İttihatçıydı, bu da doğru. Ancak her İttihatçı kötü demek değildi. Malta adasından serbest bırakılan Kuşçubaşı Eşref Milli Mücadele'ye katkım olsun diye gelmiş, Çerkez Ethem'in yanında hizmette bulunmuş, Yunanlılara kurşun sıkmıştı. Olay budur. Yunan'a yahut İngilizlere casusluk mu yapmıştı? Haşa! Kel Ali yapabilir ama, o yapmaz. Çünkü karakteri buna el vermez. Sırf Kuşbaşı Eşref'e kol kanat gerdi diye Çerkez Ethem'i dışlamanın bir alemi yoktu. Aynı durumda kim olsa bunu yapardı, hatta ben bile. Çünkü töredir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte çok geçmeden kurdun itlere boğduruluşu gibi, İstiklal Savaşı'nın zaferler kazanan kumandanları, başta Kazım Karabekir, Refet (Bele) ve Ali Fuat (Cebesoy), Cafer Tayyar (Eğilmez), Rüşdü Paşa (Paşa), Sakallı Nurettin Paşa, Rauf Orbay, Bekir Sami Kunduh, Vasıf Karakol idamlıkla yargılandılar. İçlerinde Rüşdü Paşa ve Vasıf Karkol ile birlikte 10 kişi idam edildi. İdam edilenler içinde Dr. Nazım Bey ve Maliyeci Cavit Bey de vardı. Oysa idam edilenlerden Eskişehir vekili Miralay Arif Bey Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıkarken onun yakınıydı, hatta gözü ve kulağıydı. Başbakan İsmet Paşa sanık sandalyesinde yerlerini almış kumandanları mahkeme başkanı Kılıç Ali'ye göstererek, "Pek sen bunların kim olduğunu biliyor musun?" dediğinde, o "Sen şu anca yüce mahkeme karşısındasın. Pek fazla ses çıkarırsan seni de bu sanık sandalyesine oturtur, yargılarım" demişti. Oysa Kılıç Ali Türk İstiklal Savaşı'na bir an bile katılmamış ve rütbesi de yüzbaşılıktan ileri gitmeyen biriydi. Mahkemenin ikinci üyesi Kel Ali, Milli Mücadele'de ancak Ayvalık Cephesi'nde bulunmuş, 4-5 ay geçmeden de istifa edip Meclis-i Mebusan'da mebus seçilmiş, Malta adasına sürgün edilmiş, sürgünden geldikten sonra TBMM'de Afyon milletvekili olarak yer almış biridir. Rütbesi yarbaylıktan ileri gitmemiştir. Meclis'in ikinci üyesi Dr. Reşit Galip, yine İstiklal Savaşı'nda yer almamış, Mustafa Kemal Paşa ile ancak Mart 1923'te Mersin'de tanışmış, 1925 yılında ara seçimlerde milletvekili olmuş, Deli Halit Paşa'nın ölümünde Kılıç Ali gibi parmağı bulunan biridir. Evet, maalesef kurtlar 1926 yılında İzmir Suikastı bahane edilerek itlere boğdurulmak istenmiştir. Bu itler kötü zağar köpekleri olur ya, aynı onlar.

1926 yılında idam sehpasında sallandırılanlardan Sivas milletvekili Halis Turgut son sözü olarak ne demiş, bir bakın:

"Yaşasın mefkûrem, payidar olsun Türklük."

Ondan sonra neymiş, "Bir Türk cihana bedel"miş. Halis Turgut ne yaptı? Eline silah alıp Mustafa Kemal Paşa'ya mı ateş açtı? İzmir Suikastının neresindeydi bu adam? Türk ya, İttihat ve Terakkici ya? Türk Ocakları mensubu ya, vur abalıya, acımayın. Peki, İttihat ve Terakkiciler içinde büyük adamlar ve faydalı adamlar yok muydu? İttihatçı diye illa asmak mı gerek?

Neymiş, Menemen olayında isyancıların baskısı ve silah zoruyla dükkandan sicim alıp getirmiş. Peki, bunun cezası idam mıdır? Menemen olayları nedeniyle idam edilen de Haim Josef adlı bir Yahudi. Peki bu Yahudi isyancıları isyana mı teşvik etmiş. Onlara silah mı sağlamış? Evinde mi barındırmış? Tek suçu zor ve sbaskı altında kalıp ölüm tehdiyle dükkandan sicim alıp getirmek. Hukukta bunun cezası idam mıdır? Onu idam edene kadar olay anında hükümet konağında bulunan ve Kubilay'ın girmemesi için Hükümet konağının kapılarını kiletlettiren kaymakamı ve alay kumandanını sorgulat, bunları idam ettir. Hükümet konağından jandarma camı kırıp tüfeğini Kubilay'ın başını kesmek üzere olan Derviş Mehmet'e doğrultan askere bu alay kumandanı, "Sen ne yapıyorsun öyle, kimden emir aldın?" deyip askeri ateş etmekten vazgeçiriyor. Alay kumandanınki can da, Haim Josef'inki batlıcan mı?

Yine 1926 yılında idam edilenlerden Maliyeci Cavit'in İspanya'dan gelen Yahudi Türklerden olduğu söyleniyor. Peki bu adamın suikastten en ufak bir haberi yoksa? Sırf İttihatçı diye Maliyeci Cavit'i idam etmek mi gerek? Ben nereden bileyim bu siakstın bir tertip olmadığını? Olayda 8'i milletvekili en az 10 kişi idam ediliyor. Hani, "Adalet mülkün temeli"ydi? Adalet olayla uzaktan ve yakından ilgisi bulunmayanları idam etmek mi?

Ya şapka giymedi diye idam edilen yüzlerce Türk insanı? Belirli bir sayı yok. Ama idam edilenlerin 500 kişiden az almadığı söyleniyor. Peki, başta Said-i Nursi olmak üezere sarık giyen ve şapka giymeyen Kürtler neden idam edilmemiş. Sarığını başından çıkarmayan Diyap Ağa neden idam edilmemiş? Gücü olan kimselere çıt yok. Şeyh Sait isyanını alevlendiren, köy köy gezip konuşmalar yapan kim? Said-i Nursi. Bu nedenle o Diyarbakır İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmadı mı? Ama hamisi var, Kel Ali. Mahkeme üyesi. Cezası ancak sürgünlük. Süngüne giderken Kel Ali'ye bu adam, "Aman İskilipli Atıf Efendi'yi Sinop İstiklal Mahkemesi serbest bırakcak, onun serbest bıraklmasını engelle, idam et" diyor. Emir büyük yerden, Bediüzzaman'dan. Devlet yıllarca Nurcu teşkilatlanmaların arkasında durup da onlara büyük destek vermedi mi?

Peki, Fethullah'a MİT mensubu Fuat Doğu'nun CIA bağlantılı örgütü kurdurması kaç yılındaydı. Söyleyeyim, 1971. Yani, 12 Mart Askeri darbesi akabinde. Peki, Haçlı komutanı Alman kralı Frederich Barbarossa'nın haykeli kaç yılında Silfke'ye

dikildi? Onu da söyleyeyim, 1971 yılında. Yani, 12 Mart Askeri darbesi akabinde. Bunların hepsi tesadüf müdür? Hadi diyelim Sadi-i Nursi mektep görmemiş bir cahil. Üç aylık bir medrese tahsili var. Ancak üç ay dayanabilimiş, üç ay sonra kirişi kırıp kaçmış. Ya Fethullah Gülen'in? Bunun herhangi bir tahsili var mı? İlkokul mezunu mu? Hayir! Medrese tahsili. O da tam değil. Yani üstadı Bediüzzaman Said-i Nursi'nin sünneti seniyesinde giden bir adam. Peki, Türkiye Cumhuriyeti'ni Atatürk ne için kurdu? Türk halkının mektep yüzü görmemiş adamların kul ve kölesi olması için mi? O bunun için mi kurdu? Ne oldu? Her şey ortada. Adamlar ta Hava Kuvvetleri'nin üst okumtanlığına kadar çıktılar. Misal mi, İlter Akın. "Biz Mehdi'nin ordusuyuz" diyen adam.

Hatta Aynı mahkeme üyeleri (Rize milletvekili Ali Zırh hariç), 32 sayfalık bir kitap yazdı diye (oysa bu kitap 1924 yılında Maarif vekaletinden gerekli izin alınıp yayınlanmıştı) İskilipli Atıf Efendi'yi idama bile mahkum etti.

82 yıl sonra aynı durum ikinci bir defa daha yaşandı. Ergenekon ve Balyoz soruşturmaları adı ile generaller ve TSK başta Genelkurmay başkanı İlker Başbuğ olmak üzere ordu kademesi birer birer toplandı, cemaat üyelerinden müteşekkil yargı mensupları önüne kandı. İskilipli Atıf Efendi gibi, Ahmet Şık da "İmamın Ordusu" adlı yazdığı bir kitaptan ODA-TV sanıklarından olarak tutuklanmıştı. Cemaat üyelerinden müteşekkil mahkeme sınıklara o güne kadar görülmeyen en ağır cezaları verdi. İdam 2002 yılında kalmasa idi, en az 100 kişiyi de idam edecektiler.

Yine ki, Recep Tayyip Erdoğan vardı. 1 Şubat 2013 tarihinde TV haberlerinde, "Biz bu süreç içerisinde başta Genelkurmay Başkanım olmak üzere diğer generallerimiz hiçbirisine, İlker Başbuğ'a kalkıp da alışılmış anlamda bir 'terör örgütü mensubu' demek çok ciddi bir yanlıştır. Bu affedilemez. Şu anda bulundukları makam itibari ile kendilerini sağlamda görseler bile tarih onları affetmez. Türk Silahlı Kuvvetleri bir örgüttür. Ama terör örgütü değildir" dedi. Onun bu sözlerine rağmen, Ergenekon davasında da sanıklara en ağır cezaları vermiştiler. Daha mahkeme gerekçeli kararını açıklamadan Anayasa Mahkemesi tarafından bu sanıklar birer birer tahliye edilmeye başlandı. Sanıklar tahliye olduktan sonra mahkeme gerekçeli kararını açıkladı. Peşinde Balyoz davası sanıkları birer birer tahliye edildiler.

Ergenekon soruşturmasının Kel Ali'si savcı Zekeriya Öz çok geçmeden soluğu yurt dışında, Ermenistan'da alacaktı.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile 10 yılda bir ülke kapısına dayanan askeri darbeler de böylece sona erdi. Bunlar 15 Eylül 2016 Cuma günü yaptıkları askeri darbe girişimini yüzlerine gözlerine bulaştırdılar. Bu başarısız darbeyle darbecilerin cemaat ilişkileri de tam anlamı ile gün yüzüne çıktı. Hepsi bir çeteydi. İzmir Suikastı İstiklal Mahkemesi de Dört Aliler çetesinden müteşekkildi. Çetenin dördüncü üyesi Ali Saip (Ursavaş) Konya İstiklal Mahkemesi başkanlığı yapmıştı.

Dikkat Edilirse Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa düşmanlıklara değil, dostluklara önem vermiş, araştırmamızda birer birer gördüğümüz üzere, başta Sovyetler olmak üzere, pek çok dostluk Antlaşmaları gerçekleştirmiştir. Yani, "Türkün dostu yine Türktür" diyen Türkçüler, Atatürk'ün bu tutumuna rağmen yine işin cılkını çıkarmıştılar. Diğer bir sloganları olarak "Bütün Türkler bir ordu" diyen Türkçüler, acaba kendilerine askeri darbelerin hangi konumunda yer bulmuşlardı? 18 aylık askerliğe insanın bütün ömrü heba edilemezdi. Biz millet olarak asker değil, sivil bir toplumduk.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Şubat 1925'ten beri vefat edene kadar hep köylüye önem verdi. Kaç defa toprak reformu çıkarın diye TBMM'ni sıkıştırmasına rağmen, ol görüp de bu reformu bir tülü gerçekleştirmediler. Ziraat Bankası ve Tarım Kooperatifleri sırf köylü için kurulmasına rağmen tek parti zihniyetiyle hareket eden CHP, bundan köylüyü çok az yararlandırdı. Daha çok büyük toprak sahipleri yararlandılar. Atatürk'ün 10 Kasım 1938 tarihinde vefatı ile, 1939 yılından itibaren 1946 yılına kadar, az değil, tam 7 yıl CHP savaşı bahane ederek köylüyü aç ve sefil bıraktı, onların elindeki mahsulün yarısını her yıl aldı. Kasaba açıkgözleri türedi. Bunlar köylünün ürünlerinin üçte birini devlete üçte birini kendilerine alıp üçte birini köylüye verdiler. Her kasabada, tren yolu istasyonlarında koca koca silolar vardı. Bu silolar köylüden her yıl alınan tahıllarla dolup taştı. Çoğu mahsul küflendi, bitlendi. Kasaba eşrafı 7 yıl boyunca yiyeceğini bedavaya köylüden karşıladı. Alınan üçte birlik tahıl vergisi kasabalarılar arasında pay ediliyordu. Hatta kasabalılar et ihtiyaçlarını bile köylünün hayvanlarından bedavadan temin ettiler.

Adnan Menderes ve Süleyman Demirel köylüyü adam yerine koydu, onlara değer verdi. İnsan olduklarını hatırlattı. Nasıl yıllarca jandarma dipçiği köylünün başında ise, asker dipçiği de Recep Tayyip Erdoğan'a kadar uzan yıllar hükümetlerin başında oldu. Buna kibarca Demokles'in kılıcı diyordular. AK Parti ile bu Demokles'in kılıcı kaldırılıp çöpe atıldı. Toplumun üzerinden ise asker baskısı kaldırıldı. Bunu yapanlardan Allah razı olsun.

Yıllarca "Yerli malı, herkes onu kullanmalı" dediler. Hatta yabancı malları kullanmayın dediler. Uyduruk bir Anadol adı verilen otomobil ürettiler güya. Diş kaplama hariç her şey, bütün parçaları bile dışarıdan. Biri bile yerli üretimi değil. Dış kaplama, yani kaporta ise sıkıştırılmış saman gibi bir şey. 1966 yılında üretilmeye başlandı. 26.800 liradan satıldı. 1984 yılına kadar 87 bin Anadol'u Türk insanına kakaladılar. Birileri böylece milli hisleri kullanarak çok zengin oldu. Devlet de buna çanak tuttu. Otomobil girişini serbest bırak. Vergisi neyse al ama, serbest bırak. Parçalarının yurda girmesini de serbest bırak. Bunu yap ki ülkede insanlar iş yapsın, helalinden para kazansın. Turgut Özal'ı bu yönden takdir ederim. Bülent Ecevit'e kalsa, herkes acından ölsün yaşamasından daha iyi. İşte bu zihniyet ülkeyi geri bıraktı, sanayileştirmedi. Milliyetçilik adına gayrimüslimleri ağır vergilere boğup da ülkeden uzaklaştırdıkları gibi, hastalıklı bir zihniyet ülke yönetimine uzun yıllar hakim oldu. Sırf bu ağır vergiler koymakla kalsa, 1934 yılında Trakya olayları ile Yahudileri, 6-7 Eylül 1955 tarihinde öldürmeye, yağmalamaya, hatta tecavüze kadar varan olaylarla Rum vatandaşları ülkemizde kaçırttılar. Ondan sonra de ki, biz niye sanayileşemedik? Sebep açık. Kör isen, bunu görmezsin tabi. Bizi uzun yıllar bakan körler yönetti.

Taksim Gezi Olayları bir başkaldırının olduğu kadar aydınlanmanın da miladıydı. Fetocuların ne olduğu bu olaylarla anlaşıldı. Gezi Olayları Fetocuların kimliğini ve niyetlerini açık olarak ortaya döktü. AK Parti Gezi olayları ile aklını başına alıp düşünmeye başladı, Feto ile ilişkilerini masaya yatırdı. Onun neler yapabileceğini gezi olayları ile anladı. Bu nedenle bir ay kadar süren gezi olaylarından sonra cemaat dershanelerinin kapanmasının düğmesine bastı. Cemaat de 2013 yılında 17 Aralık ve 25 Aralık Operasyonları ile Hükümete cevap vermeye kalktı, başaramadı.

Suçüstü yakalandı. Ondan sonra da bir daha kendine gelemedi. Zekeriya Öz ve cemaatin imamı Adil Öksüz kayıplara karıştılar.

Ülkemizde "**Kürt Sorunu yoktur**" diyemem, vardır. Zaten Osmanlıda da, Cumhuriyet dönemimizde de Kürtler sürekli sorun yaratmışlardır. Onların sorunu bir türlü bitmedi. Türk milleti yemedi, içmedi, giyinmedi, Kürtlere yedirdi, Kürtlere içirdi, Kürtlere giydirdi. Ama onlar bir an bile kalkıp Türklerden Allah razı olsun demediler. Kendilerine has dilleri varmış gibi, kalkıp uydurukça bir dil yarattılar. Bu dili Minorski biçimlendirmişti. Farsçadan, Arapçadan, bazı kelimeler Türkçeden, hatta Avrupa dillerinden… Misal mi, "Ui"… Bu Fransızcada "Evet" demektir. Kürtçede de var. Peki, bu "ui" kelimesi Kürtçe ne zaman girmiş, araştırsınlar bakalım. Şimdi de İsveççe kelimeler bile sokmaya başladılar. Bunu biz değil, Avrupa Birliği istiyor. Peki, ne için?

Adamlara her istediğini veriyoruz. Düne kadar Türkiye'de Kürtçe konuşmak yasaktı, şimdi onu da konuşuyorlar. Radyomuz olsun dediler, TRT onlara bir kanal tahsis etti. Orta öğretimde Kürtçe istiyoruz dediler, onu da verdik. Şimdi kalkmış, ben emniyette, adliyede Türkçe ifade vermem diyorlar. Onlara tercüman da tahsis edildi. Zaten Doğu Anadolu'daki birkaç il ve ilçenin, Güneydoğu Anadolu'daki altı il ve ilçelerin Belediye Başkanlıkları da ellerinde. Bunun adı özgürlük değil, bunun adı baskın çıkmaktır. Bir, bir buçuk yıl kadar bir barış dönemi yaşandı. Daha önce askerlerimiz ve güvenlik güçlerimiz öldürülüyor, yüzlerce Türk kadını dul, yüzlerce Türk evladı babasız kalıyordu. Bu yıl yine askere ve güvenlik güçlerine saldırmaya başladılar. Ecevit'in dedesi Çinli Hoca'nın Daday'daki mezar taşında "Kürtzadeler" yazıyormuş, rahmetli Musa Anter bunu fotoğraflamıştı. Sonradan bu mezar taşını kırmışlar. İsmet Paşa da Bitlis'li Kürtlerden, Kürümoğullarındandı. Kürtlerden başbakanlar yaptık, cumhurbaşkanları seçtirdik, bakan koltukları verdik, Türklerden daha fazla hakka sahip oldular. Onlara hem Anadolu Selçukluların, hem Osmanlı'nın hem Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Türkler olarak yine yaranamadık.

Özal'dan beri İstanbul sokaklarını tinerciler işgal etti. Hatta bu tinerciler Taksim Parkı'nda bir sat komandosunu bile bıçaklayıp öldürdüler. İstanbul'da apartman dairelerine hırsızlar dadandı, sokağı kapkaççılar ele geçirdi. Eroin ticareti yaptılar, hap satmaya başladılar. Yurt dışından Türkiye'ye fuhuş için gelen kadınların pe-

zevenkliğine soyundular. Bütün işleri Özal'ın başbakanlığından beri yapmaya başladılar. Türk insanı yine garip, yine çaresiz, yine mazlum kaldı. Türkiye'de hakları aranacak bir millet var ise, o millet Türk milletidir. Bir zaman birileri çıktı, Türkiye'de 36 etnik grup türettiler. Özbe öz Türk olan Avşarları, hatta Yörükleri bile bu etnik gruplar içine soktular. Coğrafi terimden başka bir şey olmayan Laz kelimesini, Karadenizlilerin tamamı için milliyet olarak kullanmaya başladılar. Oysa o Laz dedikleri insanların % 90'ı Türktü, Çepni Türkmeniydi. İşin öylesine cılkını çıkardılar ki, Avrupalı yandaşlarının emrine tabi kimseler Türkmenleri bile etnik gruba ilave etmek istedi.

Devletin kurucusu oldukları halde, Latinlerle, Alman şövalyeleriyle, Gürcülerle, Rumlarla, Pontuslularla, Ermenilerle, Kürtlerle, Araplarla işbirliği yapan Selçuklu nasıl 1239-1240 yıllarında Türkmenlerin tepesine çöktüyse, yine kurucusu oldukları halde, Osmanlı Yavuz'dan itibaren Türkmenlerin başına musallat oldu. Onları kafir ilan etti. Kızılbaş kanı helal diyerek fetvalar verip, fermanlar döşedi. Türklerin çektiğini bir Allah bilir. Ama Avrupa bunu bilmez. Türkleri ancak zaferleriyle, Hıristiyanları yenmeleriyle tanır. O nedenle Türk milletine düşmandırlar, Türk milletinin aleyhinde ne varsa onu desteklerler. Peki, onların bu yaptığı insanlığa yakışır mı? Türkler de ezilmiş, Türkler de acı çekmiştir.

Onlar Orhan Pamuk'un kitaplarını okuyacaklarına, Yaşar Kemal'i okusunlar, Türklerin, Türkmenlerin acılarını, dertlerini, çilelerini görsünler. O başta 4 ciltlik İnce Memet romanında, Akçasazın Ağaları'nda, Teneke adlı kitabında Çukurova ve Toros Türkmenlerinden bahseder. Onların yaşayışlarından, geleneklerinden, hayat şartlarından söz eder. Türkiye'de hakkıyla Nobel edebiyat ödülünü alacak insan Yaşar Kemal'di, ama o, Ermeni Andokyan'ın uydurma hikayesinden türetilmiş Ermeni Soykırımı'nın kurbanı yapıldı. Çünkü Avrupalıda, keza Amerikalıda da Allah korkusu yok, vicdan yok, hakikat yok… Onlarda tek bir şey, siyaset… Az kaldı unutuyordum.

Ancak şu bir gerçektir ki, PKK'nın ortaya çıkmasında Askeri Cunta'nın bir payı var. Bunu unutmamak lazım. Neden yaptılar, nasıl yaptılar, onu bilmiyorum. Belki Sağ-Sol çatışmasına karşı bir alternatif oluşturmak için. Yine PKK'nın güçlenme-

sinde Özal'ın da payı bulunabilir. Çünkü köyler onun zamanında zorla göç ettirilmeye, şehirlere, varoşlara yerleştirilmeye başlanmıştı. PKK; 1983-1984 yıllarında 300-400 kişiyle ifade ediliyordu. Bu sayı binlerle ifade edilmiyordu. Alt yapıdan yoksun PKK'lılar 1984 yılı ilk yarısında sınırı geçip Türkiye'ye girdiklerinde köylüler, aşiretler onlara destek vermedi. Barınamayıp geri çekildiler. Bu durum üzerine bir baktık, Güneydoğu Anadolu'daki ve Doğu Anadolu'daki kimi köyler askerler tarafından boşaltılmaya başlandı. Oysa köylüler toprağa bağlıydılar, hayvancılık yapıyorlardı. Onlar geçimlerini böyle temin ediyor, yor yoksul düşmüyordular. Yukarıdan emir gelmişti. Askerlerin başındaki subaylar da bunu uyguluyorlardı. Peki, onlara bu emri kim vermiş olabilir? Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve Başbakan Özal. Emri uygulayan subayların biri bile, bu nedir deyip düşünmedi. Çünkü o verilen emre tabiydi. Ama yaptıklarından dolayı yine de suçluydular. Ergenekon işin görünür kısmı. O subayların içinde bu emri uygulayanlar var mı, buna bakmak lazım.

1984 yılından 1990 yılına kadar köylerinden apar-topar varoşlara yerleştirilen köylülere, alın, bir süreliğine idare edin diye onlara para da verilmedi. Öylece kaderlerine terk edildiler. Bir yıl değil, üç yıl değil, beş yıl değil, ta ki süre tamam olana kadar, onlar Kürtçe öğrenene, aralarına sızan örgüt elemanları tarafından eğitimleri tamamlana kadar. Zaten varoşlara bırakıldıkları ilk günden itibaren devlet düşmanı, Türk düşmanı olmuştular. 1997 yılından itibaren köylerine dönme izni verildi. Böylece PKK siyasallaştı.

Recep Tayyip Erdoğan, Aralık 1997'de o şiiri boşuna okumamıştı. Okuduğu şiir Ziya Gökalp'ındı. Seçimini çok güzel yapmıştı. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan beri, hatta Halk Fırkası'nın programını Ziya Gökalp kaleme almış olsa bile, o bir İttihat ve Terakkiciydi. Mustafa Kemal'in çevresinde bulunan insanlar, başta Ali Fuat Cebesoy olmak üzere, Hüseyin Rauf Orbay, Ali Fethi Okyar, Cafer Tayyar Paşa, hatta Kazım Karabekir bile ittihatçı olmasına rağmen, onlar sürekli geri planda tutulmuş ve ön plana çıkarılmamış, Albay İsmet gibi kongrelerden sonra İstanbul'dan Ankara'ya gelen biri muteberler sınıfının başına getirilmişti. Devleti yönetenler bilmese de halk bunu biliyordu. Çünkü halkımız, okumamış olsa bile, feraset sahibiydi. Ona bu yetenek genlerinden intikal etmişti. Ancak Kazım Karabekir sandığımız kadar iyi niyetli biri değildi. Onun Mustafa Suphi'ye yaptıkları, Ankara'ya

gelip Atatürk'ün kurdurduğu Türkiye Komünist Partisi'nin başına geçmesinin engellemesi, sonra Trabzon'daki mülki amirleri arayıp onlara kışkırtıcı talimatlar vermesi hiç yakışık almaz. Şimdi birileri kalkıp diyecek ki, Kazım Karabekir Kayıkçılar kahyası Yahya'yı mahkemeye vermiş yargılatmıştır. Peki, yargı sonucu ne oldu? O serbest bırakılmadı mı? Peki, Mustafa Suphi'nin yanında bulunan hanımını Kayıkçılar kahyası Yahya'nın kapatmasına ne demeli? Bu Türk töresinde var mıdır? Doğru dürüst insan buna müsaade eder mi? Ya da Mustafa Suphi'den gasp edilen o altınlar?

Hepimiz biliyor. Ergenekon Soruşturması bahane edilerek, Gareth H. Jenkins, "Gerçek ile Fantezi Arasında: Türkiye'nin Ergenekon Soruşturması" adlı raporunda belirttiği gibi, ilgili veya ilgisiz çok kimsenin telefonu dinlendi, özel hayatlarına girildi. Toplum bir nevi psikolojik rahatsızlığa sürüklendi. Aynı durum Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın başına da geldi. AKP kurulmadan önce, onun bir konuşmasını dinleyenler, söz konusu konuşmayı basına sızdırdılar. Zaten o dinlemeyi yapanlar medyayla içli dışlıydılar.

Recep Tayyip Erdoğan'a soruyorlar:

Bir Türkçü parti mi kuralım, yoksa bir İslamcı parti mi…

Recep Tayyip Erdoğan'ın kurmuş olduğu Ak Parti, ne bir Türkçü partiydi, ne de İslamcı bir partiydi. Bunu zaman gösterdi. Ama ivme Türkçülükle İslamcılık arasında gidip geliyordu. Acaba Recep Tayyip Erdoğan bu ivmeyi sabitleştirmek için Muasırlaşmak kavramını ve fikrini de, aynen Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura gibi, getirtip yerine oturtmak mı istemiş, bu şekilde o, partisine bir üçüncü boyut mu kazandırmıştı? Bunu bilemiyoruz. Halkın nazarında Ak Parti'yi o, 15 yıldır zihinde düşünülür, gözle görülür ve elle tutulur bir hale getirdiği belli, ancak her şey bitmiş değil, zaman çok şeyi değiştirebilir.

Operasyonlarda, iş kanuna, nizama, usuller neyse ona göre yapılmalı, yargı bir an olsun şüphe altında bırakılmamalı. Misal, Zekeriya Beyaz'ın evinin aranması. Bu adamı tanırım. Onunla çok konuşmuşluğum, sohbet etmişliğim var. Kendi halinde biri. Hatta onunla doktorasını yaparken, ben o zaman yüksek lisans yapıyordum. Sosyal Yapı Sosyal Değişme Bölümü'nde Enis Öksüz'ün bir dersinde birlikte

ders gördük. Peki, onun evinde suç teşkil edecek ne buldular? Hiçbir şey. Yine misal, Teğmen Mehmet Ali Çelebi. Bu teğmen iki buçuk yıl, polisin onun telefonuna yüklediği bir yanlış mesajın kurbanı olarak hapis yattı. Sonunda gerçek anlaşıldı da, berat etti. Bu insan da bizim vatandaşımız, Türk. Onun vatanını ve milletini sevmekten başka bir suçu yok. Kindar ve intikam alıcı bir tutum ülkeye ve o ülkenin insanlarına zarar verir. Zaten vermeye de başlamıştır. Recep Tayyip Erdoğan 2012 yılının başında TV'de açık açık savcılara ve hakimlere seslendi, Ergenekon'u kast ederek, bu işi bitirecekseniz bitirin bir an önce tamamlayın, uzadı dedi. Aradan 8 ay geçti, tık yok. Eylül 2012'de Mahkeme Balyoz kararını verdi, Yargıtay da bu kararları onadı. Bir bir buçuk yıla yakın zaman daha geçti, Ergenekon davasında yine tık yok. Taksim Gezi Olayları başladı, bir aya kadar devam etti, bu olaylar 2 Haziran'dan itibaren Yurt çapına yayıldı, Gezi Eylemleri'ne üç buçuk milyon kadar vatandaş destek verdi, bu olayların üzerine Mahkeme Temmuz ayında Ergenekon kararını verdi ve 275 sanıklı davada 23 kişiyi berat ettirerek diğerlerini ağır bir biçimde cezalandırdı.

Bizim bir ülke ve bu ülkenin vatandaşları olarak her zaman birlik ve beraberliğe ihtiyacımız var. Ama bir kişi öldü veya öldürüldü diye, yeri göğü yırtarcasına hareket etmek de doğru değil. Suçlular bulunmuş, adalete sevk edilmiş, cezaları ne ise almışlar. Öyleyse daha ne istiyorlar? Bunu topluma aşırı bir biçimde yansıtmak doğru değil. Türkiye'de Ermeniler yok değil, 20-30 bin civarında olsa bile varlar. Onlara ülkemizde öte git diyen de yok. İşleri ve konforları yerinde. Birkaç kişinin ferdi hareketi toplumu bağlamaz. Toplum birkaç kişiden değil, binlerden, on binlerden, yüz binlerden oluşuyor. Ama o kişinin öldürüldüğü gün bir anda 40 bin kişinin "**Hepimiz Ermeniyiz**" diye Osmanbey'den Kumkapı'ya kadar yürümesi de, azınlık haklarının toplum haklarının çok, çok daha üzerine çıkması, hatta ön planda, bir numarada tutulması demektir. Düşünebiliyor musunuz, ülkede o azınlığın misli misli üstünde bir kalabalığın devlete meydan okurcasına yürümesini. Oysa devletin adı Türkiye… Lafın özü kimse şımartılmamalı. Bugün şımaran yarın daha büyük belalara meydan verebilir.

Hrant Dink'e Ergenekon mu katletti? Hayır! Suçlular belli. Bunların her birinin siyasi görüşü de belli. Kemalistlerle ve askeriyeyle uzaktan ve yakından alakaları yok. Ama emniyetten biriyle irtibatları var. Hatta bu dava sanıklarından biri de polis

muhbiri. Danıştay olayı ve Danıştay üyesinin katili. O kişi de seçilmiş. Üstelik bu kişi avukat. Dink katilleri gibi Danıştay üyesi katili de Ülkücü camiadan gelmiş ama, şimdi farklı kulvarda. Yani Nizam-ı Alemci veyahut İla-yı Kelimetullahçı. Bunlar Cemaat tarafından özellikle seçilmiş ve meydana gelen öldürme olaylarında kullanılmış. Keza, Zirve Yayınevi cinayetlerini işleyen 18 yaşından küçük çocuklar, gençler. Bunlar da cemaat tarafından özellikle seçilmiş. Amaç nedir? Ergenekon soruşturması için zemin hazırlamak ve Medya'yı yargısız infaz için hazır hale getirmek. Bunu Medya'da bütün detayları ile gördük.

Ne oldu? Sarmaş dolaş oldukları, bir dediğini iki etmediği Gülen Cemaati ile AKP Mavi Marmara gemisiyle ters düşmeye başladı. Peşinden ÖSYM ve KPSS soruları. Peşinden Hakan Fidan meselesi. Nihayet, Dersaneler… İpin uçları koptu. 17 Aralık ve 25 Aralık, bunlar AKP'yi zor durumda bıraktı. Savcılar değiştirildi, emniyette yeni atamalar yapıldı. HSYK toplantılarına Adalet Bakanlığı dahil edildi. 30 Mart 2014 seçimlerine 22-23 gün kala İlker Başbuğ ve bütün Ergenekon tutukluları tahliye edildi. Çünkü Ergenekon soruşturmasını başlatan, Medyasıyla bu davayı alevlendiren Gülen Cemaati'ydi. Ancak Başbakan Erdoğan Ergenekon tahliyeleri nedeniyle büyük puan topladı. Aslında tahliyeyi başlatan Anayasa Mahkemesi'ydi. O bu davayı sanıklara ağır cezalar veren 13. Ağır Ceza Mahkemesi dışındaki mahkemelere tahliye kararları için sevk etmişti. Hükümet engel olabilirdi. Ama olmadı. Çünkü işine geliyordu. Cemaatle başka türlü mücadele edemezdi. Desteğe ve sevgiye ihtiyacı vardı. Yerel Seçimler'den önce bunu yapması AKP için çok akıllı bir hareketti. Ancak Ergenekon'dan tahliye olanlar Cemaate karşı gereken tavrı koyacaklardı ama, AKP'ye karşı da mesafeli duracaklardı. Bu belliydi. Çünkü onlar bir fikrin ve düşüncenin mensubuydular. AKP'yle kolay kolay uzlaşamazlardı. Ancak bunlar tahliyelerini de asla unutmayacaktılar. AKP'ye karşı tavırları eskisinden çok farklı olacaktı. Nedeni de kadirşinastılar. Karakterlerinde bu vardı. Ancak Ergenekon suçluları içinde 25 Ağustos 2001'de Yahudi iş adamı Üzeyir Garih cinayetini işletenler de vardı. O öldürülürken oğlu kaçırılıps ailesinden fidye alınmış, sonra tehdit edilmiş ve "babanın ölüm işi senin üzerine kalır, bunu unutma" denilmişti Ergenekon soruşturması bu karanlık olayı az buçuk ortaya çıkarmıştır. Ama suçlular belliyken yine de bir şey yapılmadı, Ergenekon tutuklularıyla birlikte onlar da salıverildi.

Ama adalet er geç onların yakasına yapışacaktır. Çünkü Üzeyir Garih cinayeti üzerinde 16 yıl geçmiş olmasına rağmen, bu dava kapandı kabul edilemez.

Halkın kahramanları vardır. Bu bir değil, beş değil, on değil, yüzlerce. Mesela, Kasımpaşalı Recep. Buna bir Yılmaz Güney filmi diye bakmayalım. Kasımpaşalı Recep, yaşamış bir kimsedir. Kabadayıdır. Ama halkı, fakiri, esnafı zorbalara, onlardan faydalanmak isteyenlere karşı korur. Halk, Yılmaz Güney çevirmiş olsa bile, Kasımpaşalı Recep'i sevmiştir, ondan vazgeçmez. Recep Tayyip Erdoğan da Kasımpaşalıdır. Bu onun, yani halkın şuuruna işlenmiştir. Keza, Keşanlı Ali Destanı. Tam Recep Tayyip Erdoğan'lık bir öykü. Çünkü günümüz halkı Kenan Evren ve Turgut Özal'dan beri o evreleri bir bir geçirmiş, yaşamıştır. Halkın oylarıyla seçilen en büyük yerel yönetiminin başındaki kişinin siyasi hakları gasp edildiği gibi, yerel seçimlerde Türkiye'nin en büyük merkezinin başına geçen kişi bir şiir yüzünden hapse atılmıştır. Keşanlı Ali Destanı'nda mahalle halkı nasıl suçlu Keşanlı Ali'ye sahip çıktıysa, Recep Tayyip Erdoğan'a da halk 2002-2003 yıllarında ve daha sonraları bile, sahip çıkmıştır. Şimdiye kadar öyle, ya sonra… Halk bunu bilir, çünkü Keşanlı Ali Destanı'nı hafızasına işlemiştir, ondan bir an olsun vazgeçmez. Keza, Tatar Ramazan… Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi, bunu bilmemiş, bir an dahi düşünmemiştir. Bir kahraman yarattığının farkında değildir. Recep İvedik komedi filminin bile Recep Tayyip Erdoğan'ın şöhret kazanmasında rolü vardır.

Demiş diyorlar, Bülent Arınç basın açıklamasında yemin ederek demedi diyor, ileri sürülenleri yalanlıyor. Kim doğru, bilmiyoruz. Ancak Bülent Arınç her zamanki efendiliğiyle söylüyor. Yere düşmüş adama tekme atan Başbakanlık Müşaviri Yusuf Yerkel'i de kınadı. Bu yapılır mı dedi. Tekmelenen kişi Erdal Kocabıyık, ileri sürüldüğü gibi provakatör değil, Soma'da çalışan madenciydi. Ayrıca Enerji Bakanı Taner Yıldız da, basın toplantısı yaptı, gazetecilerin sorularını cevapladı. Faciaya neden olan sorumluların üzerine gideceklerini, bundan sonra böyle kazalar olmayacağını, gereken önlemleri alacaklarını söyledi. Bir gazeteci madenlerde 100 kadar Suriyelinin çalıştırıldığını, facia anında tünellerde bulunduklarını, kaza sonrası bu tünellerin betonlanıp kapatıldığını söyleyince, hükumetin bir bakanı olarak gerekli cevabı verdi, "*ben neden cevap vereyim, aksine onlar bunu ispat etsinler*" dedi. Haklıydı.

Halkı tanımak gerek. Halkı tanıdığımızda Recep Tayyip Erdoğan'ı tanırız, başka türlü tanıyamayız. Bu nedenle halkın psikolojik durumunu bilmek lazım. Salih Kapusuz çok güzel belirtmiş, AKP'nin 2002 seçimlerinde birinci parti çıkmasında, son koalisyon hükümeti döneminde yaşanan ekonomik krizlerin büyük rolü vardır, inkar edilemez. Ancak bunun payı % 20-25 civarındadır, bunu kendisi de söylüyor. Peki, diğer paylar neydi? İşte, bu paylardan biri halkın psikolojisiydi. Herkes yanılabilir, hatta liderler bile yanılabilir ama, halk yanılmaz. Ancak halkın ne yapacağı da belli olmaz, bunu da unutmamak lazım. Çünkü halkın kendine göre bildiği doğrular vardır. Halkı dikkate almayan fikirler kalıcı olmaz, ANAP gibi iki dönem başa geçer, sonra çözülür. Ama Recep Tayyip Erdoğan genel başkanlığındaki AKP 3. Genel seçimlerini bile atlattı, 7 Haziran ve 1 Kasım genel seçimleri de oldu, halen başta.

Neyin ne olacağını zaman gösterir. Zaten göstermeye başladı bile. Dün Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika'da meydana gelen Arap Baharı'na dair olaylar bugün ters tepmeye başladı. Dün mazlumu ve ezilenleri oynayanlar bugüne ellerinde her türlü silah ve roket atarlarla ABD konsolosluklarını basıyor, bir elçiyi ve iki elçilik görevlisini öldürebiliyorlar. Gözlerini kan bürümüş bir halde, her tarafa saldırıyorlar. Oysa filmi çeken ABD değil, bir Yahudi. Bu film Youtube'de yayınlanmış. ABD'de kimse kimseye karışamaz. ABD, Youtube'ye o filmi "**yayından kaldır**" dedi, Youtube de "ben kaldırmam" dedi, olay bu kadar basit. Şimdi de Kaliforniya'da bulunan filmin çekim yapanı sorgulanıyor. Nedeniyse Müslümanlar arasında, dünya çapında ABD'ye karşı bir ayaklanma var. Her zaman her yerde bir provakasyon olabilir. Ama ABD ya da BM ne yaptı? 11 yıl önce birinin başını yedi, sonra da Hüsnü Mübarek'in ve Kaddafi'nin. Peki, bunların başına gelen Esat'ın başına geldikten sonra ne yapacaksın, nasıl dizginleyeceksin onları?

Önemli olan Allah'ın işine karışmamaktır. Çünkü o her şeyi bizden daha iyi bilir. Dün Mısır'da iktidara gelen Müslüman Kardeşler yarın, bir gün Türkiye'de de güçlü bir duruma gelerek, iktidara oynayabilirlerdi. Bereket ki, Mısır'da el-Sisi Askeri darbesi oldu da, Mursi iktidardan düşürüldü. Çünkü Müslüman Kardeşler Mısır'da görüldüğü gibi iktidar olsalar bile gayrimeşru örgüt niteliğinden kurtulamazlar. Gayrimeşru örgütün ise dini imanı olmaz..

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- Abdullah Tekhafızoğlu, Nur Risaleleri'ne Eleştirel Bir Yaklaşım (Risale-i Nur'un İçyüzü), İlmi Eserler Kitabevi, Ankara 2005,
- Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku Pratik Çalışmaları, Bursa 2010
- Ali Aktan-Ayhan Öztürk-Hasan Ali Şahin, Doç. Dr. Remzi Kılıç'ın Bildirisi: Milli Mücadele'de Gizik Duran ve Faaliyetleri, IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu, (10-11 Nisan 2003), Kayseri 2003,
- Ali Fuat Cebesoy, Siyasi Hatıralar (Büyük Zaferden Lozan'a, Lozan'dan Cumhuriyete) I-II. Cilt, Üçüncü Baskı, Temel Yayınları/157, İstanbul 2011,
- Ali İhsan Gencer-Sabahattin Özel, Türk İnkılap Tarihi, Der Yayınları 87, İstanbul 2011,
- Araştırma Raporu, Türkiye'nin Ulusal Güvenliğine Yönelik Etnik Ayrılıkçı Terör Tehdidinin Analizi ve Irak'ın Kuzeyinde Bir Kürt Devleti Kurulmasına İlişkin Değerlendirme, T.C. Bahçeşehir Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul 2008,
- Atilla Atilhan, 73. Eser, Yaylacık Matbaası, Aykurt Neşriyatı, İstanbul 1968
- Atsız, Çanakkale'ye Yürüyüş ve Türklüğe Karşı Haçlı Seferi, Baysan Yayınları, İstanbul 1992,
- Atsız, Makaleler II, Mehmet Akif, Baysan Yayınları, İstanbul 1992
- Atsız, Makaleler III, Baysan Yayınları, İstanbul 1992
- Baskın Oran, Kenan Evren'in Yazılmamış Anıları, İletişim Yayınları/1146, İstanbul 2006,
- Ayşe Çavdar, Gülen Cemaati: Devlet niyet, Sermaye Kısmet, Perspekctives Siyasi Analiz ve Yorum, Henrich Böl Stıftung Derneği Yayını, Sayı 8, Nisan 2014, İstanbul
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi (IV.'ncü Cilt I.'nce Kısım-Sina-Filistin Cephesi (Harbin Başlangıcından İkinci Gazze Muharebeleri Sonuna Kadar), Ankara 1979,
- Cemal Kutay, Atatürk'ün Son Günleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1981,

- Cengiz Çandar, Dağdan İniş-PKK Nasıl Silah Bırakır? Kürt Sorunu'nun Şiddetten Arındırılması,TESEV Yayınları, İstanbul 2011,
- Dr. Tahsin Ünal, Atatürk ve Milli Mücadele, Berikan Yayınları, Ankara 2001,
- Enis Berberoğlu, Susurluk (20 Yıllık Domino Oyunu), 3. Baskı, İletişim Yayınları/427, İstanbul 1998,
- Enver Behnan Şapolyo, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Refet Zaimler Kitabevi, İstanbul 1965,
- Fahrettin Öztoprak, Babailer, Balkan Türkleri ve Şeyh Bedrettin, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı/245 İstanbul 2010,
- Fahrettin Öztoprak, Oğuzların İsyanı ve Babai Türkmenler, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı/261, İstanbul 2012,
- Falih Rıfkı Atay, Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri, Kültür Bakanlığı Yayınları/398, Ankara 1981,
- Fatih M. Şeker, Cumhuriyet İdeolojisinin Nakşibendilik Tasavvuru (Şerif Mardin Örneği), Dergah Yayınları, İstanbul 2007,
- Gareth H. Jenkins, Gerçek ile Fantezi Arasında: Türkiye'nin Ergenekon Soruşturması, Birleşik Transatlantik Araştırma ve Politika Merkezi, Türkçesi: Mart 2010,
- Gn. Kenan Esengin, Milli Mücadelede Ayaklanmalar, Kamer Yayınları/97, İstanbul 1998,
- Gn. Kenan Esengin, Orgeneral Muğlalı Olayı ve 33 Kişinin Ölümü, Yenilik Basımevi, İstanbul 1974,
- Gotthard Jaeschke, Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri, Çeviren: Cemal Köprülü, Ankara 1991, Türk Tarih Kurumu Yayınları,
- Gregory Ebu'l-Farac (Trc. Ömer Rıza Doğrul), Abu'l-Farac Tarihi Cilt 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987,
- Hakan Türk, Susurluk Labirenti, Akademi TV Programcılık Reklam, Filim Yapım ve Yayın Pazarlama A.Ş. Araştırma Yazı Dizisi/34, 2. Baskı, Ekim 2005, İstanbul.,
- Hasan Basri Gürses, Sosyalist Turan ve Doğu Birliği, Doğu Kitabevi, Sosyalist Yayınlar, Kasım 2010, İstanbul,

- Hasan Zeki Sungur, Atatürk Devrimleri ve Karşı Devrim, Araştırma, PDF dosyası, Alaşehir 2010,
- Hatem Mete-Coşkun Taştan, Kurgu İli Gerçeklik Arasında Gezi Eylemleri, Seta Yayınları XXVII, Ankara 2013,
- Hrant D. Andreasyan, Urfalı Mateos Vekayi-namesi (952-1136) ve Papaz Gregory'un Zeyli (1136-1162), TTK Yayınları, Ankara 1987, 84
- Hulusi Turgut, Türkeş'in Anıları: Şahinlerin Dansı, ABC Ajansı Yayınları, İstanbul 1995,
- İbnü'l Esir (Çev. Dr. Abdülkerim Özaydın), el-Kamil Fi't-Tarih 9. cilt, Bahar Yayınları, İstanbul 1987, s 294
- Kadir Aslan, Milli Mücadelede İlk Kurşun ve Dörtyol, Dörtyol Belediyesi Kültür Yayınları, Hatay 2008,
- Kemal Cabıoğlu Ekonomide Kurtuluş Savaşı, Genişletilmiş 2. Baskı, Pamer Yayınları/3 Mart 2010, İstanbul,
- Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 4. Baskı, Bursa Ekin Kitabevi, Bursa 2007,
- Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu: Kentleşme Şurası 2009, T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Ankara-Nisan 2009,
- Komisyon (Prof. Dr. Refik Turan, Prof. Dr. Mustafa Safran, Prof. Dr. Necdet Hayta, Doç. Dr. M. Ali Çakmak, Doç. Dr. Cengiz Dönmez, Yrd. Doç. Dr. Muhammet Şahin,), Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 18. Baskı, Okutman Yayıncılık, Ankara 2011,
- Kurt Steinhaus (Çeviri: M: Akkaş), Atatürk Devrimi Sosyolojisi (Sosyo-ekonomik Yönden Az Gelişmiş Ülkelerde Burjuva Toplumunun Gelişmesi Sorunu Üzerine Bir Araştırma), Sander Yayınları, İstanbul 1973,
- Kutlay Doğan, Turgut Özal Belgeseli, PDF, http://www.tha.com.tr/turgutozal/sayfa88.htm
- Mahmut Goloğlu, Devrimler ve Tepkileri (1924-1930), Ankara 1972,
- Mehmet Özdemir, Milli Mücadele'de Develi, Sümer Matbaası, Kayseri 1973,
- Milli Eğitim Komisyonu (Salih Omurtak, Hasan Ali Yücel, İhsan Sungu, Enver Ziya Karal, Faik Reşit Unat, Enver Sökmen, Uluğ İğdemir), Atatürk, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, İstanbul 1970,

- Mithat Sertoğlu, Mufassal Osmanlı Tarihi (Resimli-Haritalı) V. Cilt, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları IV/A-2-2.11.Dizi-Sa.8, Ankara 2011,
- Mithat Sertoğlu, Mufassal Osmanlı Tarihi Resimli-Haritalı VI. Cilt, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları IV/A-2-2.11.Dizi-2a.8, Ankara 2011,
- Muhsin Kızılkaya-Halil Nebiler, Dünden Yarına Kürtler, Yurt Yayınevi, Ankara 1991,
- Müfid Yüksel, İdris-i Bitlisi ve Eyüp'teki Eserleri, Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sempozyumu VI, Tebliğler, Eyüp Belediyesi, 10-12 Mayıs 2002, İstanbul,
- Mükerrem Kamil Su-Kamil Su, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul 1975,
- Naci Kasım, Gazi'nin Hayatı (Büyük Gazi'nin Çocukluğundan İtibaren Ölümüne Kadar Bütün Hayatı), İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1981,
- Necmettin Sefercioğlu, 3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayını/43, Ankara 2009,
- Ord. Prof. Dr. Ömer Celal Sarc, Prof. Dr. Macit Gökberk, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Dr. Bülent Daver, Prof. Dr. Şerif Mardin, General Muzaffer Özsoy, Prof. Dr. Metin Heper, Doç. Dr. İzzettin Doğan, Doç. Dr. Sina Akşin, Doç. Dr. Metin Tapan, Doç. Dr. Ünsal Yücel, Prof. Dr. J.C. Hurewitz, Dr. Klaus Kreiser, Dr. N. Akmal Ayyubi, Prof. Dr. Ali A. Mazrui, Çağdaş Düşünce Işığında Atatürk, Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1986,
- Orhan Tüleylioğlu, Kahramanmaraş Katliamı, Uğur Mumcu Vakfı Yayınları, İstanbul 2010,
- Özhan Eren, Sarıkamış'a Giden Yol (Rehin Alınan İmparatorluk), 5. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2006,
- Özhan Eren, Sarıkamış'a Giden Yol, Alfa Yayınları 5. Baskı İstanbul 2006.,
- Prof. Dr. Adurrahman Güzel, Mustafa Kemal Atatürk'te Milli Birlik ve Beraberlik, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü, Çanakkale 1996,
- Prof. Dr. Ali Sevim, Azimi Tarihi, Selçuklular Tarihi İle İlgili Bölümler (H. 430-536=1038/39-1143/44), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006,

- Prof. Dr. Cemalettin Taşkıran, Milli Mücadele'de Kazım Karabekir Paşa, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008,
- Prof. Dr. Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999,
- Prof. Dr. Feridun Ergin, K. Atatürk, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları/5, İstanbul 1978,
- Prof. Dr. Hamza Eroğlu, Atatürk'ün Hayatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları/703, Ankara 1986,
- Prof. Dr. Hikmet Özdemir, Türk-Ermeni İhtilafı (Makaleler), TBMM Türk Sanat ve Yayın Kurulu/122, Ankara 2007
- Prof. Dr. Nasır b. Abdülkerim el-Akl, (Terc: M: Beşir Aryarsoy), Sünnet ve Cemaat Kavramı, Rebva Semti İslami Davet Bürosu, Riyad 2009
- Prof. Dr. Osman Akandere-Doç. Dr. Yaşar Semiz, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Eğitim Akademi Yayınları, Konya 2011,
- Prof. Dr. Turgut Göksu, 1 Mayıs 1977: Gösteri Yürüyüşünün Krize Dönüşmesi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü., Şubat 2011, İstanbul,
- Prof. Dr. Yavuz Abadan, Mustafa Kemal ve Çetecilik, Varlık Yayınevi/1699, İstanbul 1972,
- Prof. Dr. Yücel Özkaya, Milli Mücadelede Ege Çevresi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/1619, Ankara 1994,
- Prof. Zeki Velidi Togan, Hatıralar (Türkistan ve Diğer Müslüman Doğu Türklerinin Milli Varlığı ve Kültür Mücadeleleri, Hikmet Gazetecilik Ltd. Şti. İstanbul 1969,
- Renad Muhammedi, Sırat Köprüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1993,
- Rıza Zelyut, Dersim İsyanları ve Seyit Rıza Gerçeği, Kripto Kitaplar/26, Ankara 2010,
- Soner Yalçın, Siz Kimi Kandırıyorsunuz, İnceleme-Araştırma, Doğan Kitap, İstanbul 2008,
- Soruları ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci, Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi, Tanıtım ve Medya Başkanlığı, Ocak 2010,
- Süleyman Kocabaş, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 2 (Atatürk ve İnkılaplar Dönemi 1923-1938), Vatan Yayınları/38, İstanbul 2006,

- Şamil Tayyar, Operasyon Ergenekon (Gizli Belgelerde Karanlık İlişkiler), Timaş Yayınları, İstanbul 2008,
- Şems-i Tebrizi, Konuşmalar (Makalat) Birinci Kitap, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1975,
- Şevket Süreyya Aydemir İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali, 7. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000,
- Şükrü Aslan, Herkesin Bildiği Sır. Dersim (Tarih, Toplum, Ekonomi, Din ve Kültür), İletişim Yayınları/1481, İstanbul 2010,
- Taksim Gezi Parkı Eylemleri Raporu (Gezi Parkı Etrafında Yaşanan Toplumsal Olaylara İlişkin İzleme ve Değerlendirme) Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE), Haziran 2013, Ankara,
- Seyfetin Gürsel-Mine Durmaz, İl Düzeyinde Yerel Ve Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin Karşılaştırması, Katılım ve Oy Transferi, Betam, Araştırma Notu 14/170, 13 Ağustos 2014, İstanbul; http://betam.bahcesehir.edu.tr/tr/wp-content/uploads/2014/08/ArastirmaNotu1705.pdf
- Tunceli Valiliği, Tunceli İl Yıllığı, Tunceli 2012,
- Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –I- (Durmuş Yalçın, Prof. Dr. Yaşar Akbıyık, Prof. Dr. Dursun Ali Akbulut, Prof. Dr. Mustafa Balcıoğlu, Prof. Dr. Nuri Köstüklü, Prof. Dr. Azmi Süslü, Prof. Dr. Refik Turan, Prof. Dr. Cezmi Eraslan, Prof. Dr. Mehmet Akif Tural, Doç. Dr. Cemal Avcı), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Ankara 2011
- Türkiye Cumhuriyeti Tarihi –II- (Durmuş Yalçın, Prof. Dr. Yaşar Akbıyık, Prof. Dr. Yücel Özkaya, Prof. Dr. Gülnihal Bozkurt, Prof. Dr. Dursun Ali Akbulut, Prof. Dr. Erdinç Tokgöz, Prof. Dr. Refik Turan, Prof. Dr. Nuri Köstüklü, Prof. Dr. Mustafa Balcıoğlu, Prof. Dr. Mehmet Akif Tural, Prof. Dr. Cezmi Eraslan, Doç. Dr. Cemal Avcı,), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011
- Uğur Mumcu, Kürt-İslam Ayaklanması (1919-1925), Tekin Yayınevi, İstanbul 1991,
- Vakıf Komisyonu (Ord. Prof. Dr. Ömer Celal Sarc, Prof. Dr. Macit Gökberk, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Dr. Bülent Daver, Prof. Dr. Şerif Mardin, General Muzaffer Özsoy, Prof. Dr. Metin Heper, Doç. Dr. İzzettin Doğan, Doç. Dr. Sina

Akşin, Doç. Dr. Metin Tapan, Doç. Dr. Ünsal Yücel, Prof. Dr. J.C. Hurewitz, Dr. Klaus Kreiser, Dr. N. Akmal Ayyubi, Prof. Dr. Ali A. Mazrui), Çağdaş Düşünce Işığında Atatürk, Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1986,

- Yrd. Doç. Dr. Ali Güler, Karaman'dan Kocacık'a, Oğuzlar, Atatürk'ün Soyu, Ankara 2001,
- Ergün Poyraz, Amerika'daki İmam, Togan Yayıncılık, Kasım 2009
- Cemal Kutay, Çerkez Ethem Dosyası 1-2 cilt, 3. Baskı, Boğaziçi Yayınları/84. İstanbul 1989,
- Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri (1920-1927), Cilt:1-2, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1988,
- Sina Akşin, 31 Mart Olayı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları/305, Ankara 1970

TEZLER

- Burak Çınar, İkinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi ve Türkiye, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2007,
- Çağdaş Görücü, Zeki Velidi Togan. Milliyetçilik ve Tarih Yazımı, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009,
- Emin Kırman, Çok Partili Döneme Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946-1950), T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2006,
- Emine Kılıçarslan, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2008,
- Ferit Sami Sanlı, Türkçülük Akımında Din Olgusu Üzerine Aykırı bir Yaklaşım: Hüseyin Nihal Atsız ve Fikirleri, T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010,
- Hakan Pala, İsmet İnönü Dönemi İktisat Politikaları (1938-1950), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2010,

- Hidayet Ünlü Keskin, Ekonomik Krizlerde Küresel Güçler: 2001 Türkiye Ekonomik Krizi, TC Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2004,
- Kadir Şeker, İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950), T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Isparta 2006,
- Mustafa Türközü, Bilecik Vilayeti Yer Adları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Mezuniyet Tezi 1966-1967, İstanbul 1967
- Necmi Uzun, Türkiye'de İslamcı Hareket Gelişimi, İlişkileri, Ayrılıkları ve Dönüşümü, T.C. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011,
- Nevin Yazıcı, Petrol Çerçevesinde Musul Meselesi (1926-1955), T.C. Ankara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2007
- Seçil Özyanık, Refahyol Hükümeti'nin Dış Politikası, T.C. Ankara Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Siyaset Bilimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005,
- Sonay Üçüncü, Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'in TBMM'nin Birinci Dönemdeki Faaliyetleri, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2012, Afyonkarahisar,
- Süleyman Arıoğlu, İslamcı Basının En Çok Satan Gazetesi: Zaman Örneği, T.C. Marmara Üniversitesi İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008,
- Şeyda Çelik, Türk Ocakları ve Eğitim, TC Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Adana 2010
- Türkmen Töreli, PKK Terör Örgütü (Tarihsel ve Siyasal Gelişim Süreci Bakımından İncelenmesi) 1978-1998, TC. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Isparta 2002
- Zeynep Çamsoy, Milli Mücadele Dönemi'nde Kürdistan Teali Cemiyeti (1918-1927), T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007,

- Zeynep Karaş, Ermeni Terör Örgütü: Asala, T.C. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007,

MAKALE-DERGİLER

- Altay İsmayılov-Ayaz Zeynalov, Gelişmekte Olan Ülkelerin İktisadi Kalkınmasında İthalat-İhracat İlişkisi: Azerbaycan İçin Ekonometrik Model, Ajerbaycan Araştırmaları Dergisi, Journal of Azerbaijani Studies, Hazar Üniversitesi Edebiyat ve Sosyal Bilimler, Bakü 2009,
- Arş. Gör. Salih Çift, 1826 Sonrasında Bektâşilik ve Bu Alanla İlgili Yayın Faaliyetleri, TC Uludağ Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 2003/1, Bursa 2003,
- Arş. Gör. Selami Kılıç, Şapka Meselesi ve Kılık Kıyafet İnkılabı, Ankara Üniversitesi Tiirk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Cilt IV, Sayı 16, Ankara 1995,
- Arş. Gör. Şakire Çelik, Yezidilerinin Yaşam Pratikleri ve Kimlik Algısı, Mukaddime, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 4, Mardin 2011,
- Arş. Grv. Yusuf Ziya Bölükbaşı-Gökberk Yücel, Cumhuriyetin Ötekisi Olarak Geleneksel Milliyetçilik ve Türk Ocaklarının Kapatılması, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 26, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını, Eylül-Ekim 2011, Celalabat,
- Aslı Özkaya, Medya ve körfez Savaşı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi, Cilt 52, Sayı 1997/1-4, Ocak-Aralık 1997,
- Aslıhan Bozkurt, Seçsis'te "Hile", sandık kontrolüyle zorlaşır, Dosya: Seçim güvenliği, seçim sisteminin açıkları, Bilişim Dergisi, Mayıs 2014,
- Atsız, Türkçülüğün Önemli Meseleleri, Orkun Dergisi, Sayı 68, 18 Ocak 1952,
- Ayşenur Arslan-Hıdır Göktaş-Nadire Mater-Mahmut Övür-Seral Özzeybek, Nokta Dergisi, Yıl 5, Sayı 25., 28 Haziran 1987,
- Aziz Aşan, Mardin Artuklu Üniversitesi, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Sayı 7, Nisan 2012, Diyarbakır Şarkiyat İlmi Araştırmalar Derneği, Diyarbakır,

- Burhan Kocadağ, Doğu Anadolu'da Yer AlanAlevi/Türkmen Kökenli (Loulan)-Lolan Oymağı'nın Etimolojik Araştırma Raporu, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Yaz Dönemi, Sayı 26, Ankara 2003,
- Bülent Akkaya, İnönü Dönemi Kültür Politikalarında Hümanizm, History Studies Dergisi, -International Journal of History-, Ondokuz Mayis University, Faculty of Education, Cilt 4, Sayı 2012/1, Samsun,
- Bülent Akkaya, Türkiye'nin Nato Üyeliği ve Kore Savaşı, Akademik Bakış Dergisi, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını, Sayı 28, Ocak-Şubat 2012, Celalabat,
- Cemal A. Kalyoncu, Ergenekon'u da Taşoronlara Yıkacaklar, Aksiyon Dergisi, Sayı 731, 8 Aralık 2008, İstanbul 2008,
- Cemil Gündoğan, Erdoğan-Ergenekon İttifakı mı, 18 Mart 2014 Salı, 15: 40; Kızılbaş Dergisi – Sayı 37 – Nisan 2014
- Cengiz Özakıncı, Özgün Belge ve Bilgilerle Dersim Dersi, Bütün Dünya Dergisi, Başkent Üniversitesi Kültür Yayını, Sayı 2010,/1 Ankara 2010,
- Dilşad Türkmenoğlu, Tek Parti Döneminde Ulus İnşa Politikalarının Eğitim Boyutu, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Cilt 5, Sayı 2007/1, Kış 2007, Ankara,
- Doç, Dr. Osman Aydınlı, Mutezili Siyaset Düşüncesinde Değişim Süreci: Kadı Abdülcabbar'ın İmamet Anlayışı, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt V, Sayı: 2005/1, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Samsun 2005,
- Doç. Dr. Fahri Sakal, Tek Parti'nin Vatandaşları ve Ötekileştirdikleri, Histories Stidues Dergisi, Ondokuz Mayis University, Faculty of Education, Cilt 1, Sayı 1, Samsun 2009,
- Doç. Dr. Harun Yıldız, Amasya Yöresi Alevi Ocakları, Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi, Cilt, 4, Sayı 19, Güz 2011, Ordu
- Doç. Dr. Mehmet Dursun ERDEM-Ar, Gör. Esra KİRİK, Turkish Studies Dergisi, Cilt 7, Sayı 2012/1 Kış 2012, Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,, Erzincan,
- Doç. Dr. Seçil Akgün, Şapka Kanunu, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı 25, Ankara 1981, s

- Dr. Ali Dikici, Millî Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 42, Kasım 2008, Ankara
- Dr. Diren Çakmak (Çankaya Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler), Türkiye'de Asker-Hükümet İlişkisi: Albay Talat Aydemir Örneği, Akademik Bakış. Cilt 1/Sayı 2, Yaz 2006, Celalabat,
- Dr. İbrahim İnci, Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Tarımsal Kredi Konusundaki Gelişmeler (1923-1938), Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi, Cilt 12, Yıllık Sayı 1, Samsun 2010
- Dr. İkram Çınar, Avrasya'nın Geleceği. Sultan Galiyev'i Anlamak. Eğitişim Dergisi, Üç Aylık, Sayı 6, Mayıs 2004, Kars,
- Dr. İlhan Özgel, Türk Dış Politikasında Sivilleşme ve Demokratikleşme Sorunları: Körfez Savaşı Örneği, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi, Cilt 53, Sayı 1998/1-4, Ocak-Aralık 1998
- Dr. Mehmet Atalan, Hz. Muhammed'in Vefatından Sonraki Hilafet Tartışmaları, Fırat Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı, 9, Cilt 2, Elazığ 2004,
- Dr. Mücahit Özçelik. İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 29, Yıl: 2010/2, Ankara,
- . Mustafa Murat Çay, Milli Mücadele Döneminde Cevat Rıfat Atilhan, Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5. cilt, 10. sayı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Konya 2013
- Dr. Neslihan Çelik, SSCB Sonrası Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde Endüstriyel Performans ve İnovasyon Politikaları, Marmara Üniversitesi İ.İ.S. F. Dergisi, Cilt XXIII, Sayı 2007/2, İstanbul 2007,
- Dr. Sedef Bulut, (Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü), 27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılamayan Demokrat Parti Mirası, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 19, Mayıs 2009, Isparta,
- Dr. Yeşim Demir, Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD), V. Cilt, Sayı 12, Bahar 2006, İzmir,
- Durdu Mehmet Burak, Enver Paşa'nın Haşatı ve İngiliz Belgelerindeki Düğün Raporu, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:13 No:2005/1, Mart 2005, Kastamonu,

- Ejder Agayev-İbrahim Kurt, Türk Cumhuriyetleri Münasebetlerinin Gelişmesinde Eğitimin Rolü., Azerbaycan Araştırmaları Dergisi, Journal of Azerbaijani Studies, Hazar Üniversitesi Edebiyat ve Sosyal Bilimler, Bakü 2009,
- Enver Çakır-Füsun Kara, 17. Yüzyılın Ortalarında Arapgir Sancağında İskân ve Nüfus (1643 Tarihli Avârız-hane Defterine Göre), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 15 Sayı 2005/2, Elazığ 2005,
- Ercan Gümüş (Mardin Artuklu Üniversitesi),, İbnü'l-Ezrak ve Eseri "Meyyâfârikîn ve Amîd Tarihi" Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar Işığında Bir Değerlendirme, Kürtlerin Tarihi üzerine ve Günümüz, , e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Sayı 7, Nisan 2012,
- Eriman Topbaş-Hüseyin Salih Baran, Türk Dünyası Coğrafyasında Yer Alan Ülkeler Arasındakı Kültürel İlişkilerin Güçlendirilmesinde Eğitim Kurumlarının Rolü, Azerbaycan Araştırmaları Dergisi, Journal of Azerbaijani Studies, Hazar Üniversitesi Edebiyat ve Sosyal Bilimler, Bakü 2009,
- Ertuğrul Akçaoğlu, Ankara Hukuk Fakültesi'nin Kuruluşu ve İlk Günleri, TBB Dergisi, Sayı 80, 2009,
- Esra Sarıkoyuncu Değerli, Amerikan Basınında Doğu İsyanları 1925-1938, Akademik Bakış, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını ,Cilt 3, Sayı 6, Yaz 2010, Celalabat
- Fahrettin Altun, 22 Temmuz'dan 29 Mart'a Siyasal Partiler, Değişim ve Statüko Kıskacında Ak Parti, Seta Analiz, Sayı 6, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Mart 2009, Ankara,
- Fikret Elma, Sovyet Sonrası Rusya ve Orta Asya, Ajerbaycan Araştırmaları Dergisi, Journal of Azerbaijani Studies, Cilt 12, 2009/1-2, Hazar Üniversitesi Edebiyat ve Sosyal Bilimler, Bakü 2009,
- Gülsüm Tütüncü Esmer, Propaganda, Söylem ve Sloganlarla Ortanın Solu, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 10, Sayı:2008/3, 2008, İzmir 2008,
- Hüseyin Çavuşoğlu, Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 19, Sayı 2009/2, Elazığ 2009
- Hüseyin Nihal Atsız, Kurtarılmamış Türkler, Ötüken Dergisi, 1975/7, İstanbul 1975,

- Hüseyin Tosun, Montrö Boğazlar Sözleşmesi (Boğazlar Sorununda Son Aşama), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Cilt 4, Sayı 13, Ankara 1994,
- Kadir Şeker, Tek Parti Dönemi Ekonomik Politikaları ve Özel Teşebbüs Yatırımlarına Bir Örnek: Nuri Demirağ Tayyare Atölyesi, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 23, Isparta 2011,
- M. Serhat Yücel, Menderes Dönemi (1950-1960) -Demokrasinin Gelişimi/Ekonomik Büyüme/Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Politikalar-. Yayınlayan: Uludağ Üniversitesi Öğrencileri, Yıl 4, 18 Haziran 2011, Bursa,
- Mehmet Alkan, Osmanlı'dan Günümüze Seçimlerin Kısa Tarihi, Görüş Dergisi, Sayı 39, Mayıs 1999, İstanbul,
- Mehmet Gürbüz-Murat Karabulut, SSCB'nin Dağılmasıyla Bağımsızlığına Kavuşan Ülkelerde Sosyo-Ekonomik Benzerlik Analizi, Bilig, Sayı 50. Yaz/2009, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Ankara 2009,
- Mehmet Kapusuzoğlu, Ekonomik Kriz, 2002 Seçimleri ve Seçmen Tercihi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD) Yayını, Cilt 3, Sayı 20011/1 Ankara 2011,
- Mehmet Kara, Yasin Şehitoğlu, Ömer Çağrı Özdemir, Türk Dünyası İçin Mevcut Pazar Fırsatlarına Yönelik Sanayi Stratejilerinin Belirlenmesi, Azerbaycan Araştırmaları Dergisi, Journal of Azerbaijani Studies, Khazar University Press, Bakü 2009.,
- Mihat Sancar, Darbe Nedir, Birikim Sosyalist Kültür Dergisi., Ordu ve Siyaset Sayfası, Birikim Yayınları, Sayı 219, 10 Mayıs 2007, İstanbul,
- Natig Abdullayev- Fikret Elma, Sovyetler Birliği'nde Reform Sürecinin Başlangıcı ve Gorbaçov Dönemi, Kafkas Üniversitesi (Journal of Qafqaz University) Dergisi, Sayı 26, Kars 2009,
- Nermin Fenmen, Kurtuluştan 12 Eylül'e Yakın Tarihimize Kısa bir Bakış, ODTÜ'lüler Bülteni'nin Eylül 2005 Sayısının Eki, Ankara 2005,
- Nuran Yıldız (A.Ü. İletişim. Fakültesi), Demokrat Parti İktidarı (1950 - 1960) ve Basın, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi, Cilt 51, Sayı 1, Ankara 1996,
- Ömer Çaha-Ömer Demir-İbrahim Dalmış, 18 Nisan Seçimleri: Kaybedenler ve Kazananlar, Liberal Düşünce, Sayı 14, Cilt 4, Bahar 1999, Ankara,

- Prof. Dr. Ahmet Buran, Türkçede ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında s/ş Meselesi, Turkish Studies Dergisi/Türkoloji Araştırmaları, Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Cilt 2, Sayı 2007/2, Erzincan 2007,
- Prof. Dr. Ahmet Turan, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 9, Samsun 1997,
- Prof. Dr. Geybulla Geybullayev-Yrd. Doç. Dr. Erol Kurubaş, Türk Cumhuriyetleri Entegrasyonu: Fırsatlar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 2002/1, Isparta 2002,
- Prof. Dr. Hasan Koni, Hatay Sorununa Yeni Bir Bakış, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Estitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Cilt 1, Sayı 4, Ankara 1989,
- Prof. Dr. Kemal Çiçek, Osmanlı Ermenilerinin 1915'teki Tehciri:Bir Değerlendirme, Akademik Bakış, Cilt 3, Sayı 6, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi–Türk Dünyası Kırgız–Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yaz 2010, Celalabat/Kırgızistan,
- Prof. Dr. Kemal Kocabaş, Köy Estitüleri Düşüncesi, Eylemini Günüme Taşımak…, Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Elektronik Dergisi (DEUHYO Yıl 3, 2010/4, İzmir 2010,
- Prof. Dr. Seçil Karal Akgün, Ellinci Yılına Yaklaşırken 27 Mayıs ve Getirdiği Anayasa, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Bahar 2009, Ankara,
- Ramazan Hurç, Siyaset Bilincinin Oluşumu Bağlamında Dört Halifenin Seçim Sistemi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 1, Elazığ 2003,
- Rüya Kılıç, Osmanlı Devleti'nde Gülşeni Tarikatı (Genel bir Yaklaşım Denemesi), Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı 15, Ankara 2004,
- Rüya Kılıç, Osmanlı Devleti'nde Yönetim-Nakşbendi İlişkisine Farklı Bir Bakış: Hâlidî Sürgünleri, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, İstanbul Gelişim Akademisi Eğitim ve Danışmanlık Hizmetleri A. Ş., Yıl: 7, sayı: 17, 2006,
- Sadettin Korkmaz, Doğal Kaynakları Açısından Yeni Türk Devletleri, Jeoolji Mühendisliği Dergisi, TBMMOB _Jeoloji Mühendisleri Odası Yayını, Sayı 40, Mayıs !992, Ankara.

- Saime Selenga Gökgöz, Sultan Galiyev ve 1917-1923 Milliyetler Siyaseti, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Kasım 2004, Ankara,
- Sait Dinç (Çukurova Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü Okutmanı), Atatürk Sonrası Türkiye'de İç ve Dış Politikada Gelişmelere Genel Bir Bakış (1938 - 1965), Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırma Merkezi, Atatürk Araştırmaları Dergisi, 10 Temmuz 2008, Adana,
- Tanel Demirel.12 Eylül'e Doğru Ordu ve Demokrasi, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. Cilt, 56 Sayı 2001/4 Ankara 2001
- Tunay Karakök, Menderes Dönemi'nde (1050-1960) Türkiye'de Eğitim, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayını, Cilt 1, Sayı 2, Ağustos 2011, Zonguldak,
- Yard. Doç. Dr. Fahri Sakal, Şapka İnkılabının Sosyal ve Ekonomik Yönü Destekler ve Köstekler, Turkish Studie Dergisi (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Cilt 2, Sayı 4, Erzincan 2007,
- Yard. Doç. Dr. Mustafa Arıkan, 27 Mayıs'a Damgasını Vuran Söz ve Beyanlar, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayını, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 4, Konya 1997
- Yard. Doç. Dr. Şayan Ulusan, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-i Akvam) Girişi (Öncesi ve Sonrası) Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD), VII. Cilt, 16-17, Sayı, Bahar-Güz 2008, İzmir 2008,
- Yaşar Baytal, Demokratik Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 40, Kasım 2007, Ankara,
- Yrd. Doç Dr. Yelda Sevim, Terör Mağdurları: Geriye Göç Çözüm mü?, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi • Cilt: 1, Sayı 1, Ankara 2009,
- Yrd. Doç. Dr, Erol Seyfeli, Milli Mücadele'nin İlk Kurşununun Hatay'da Atılması ve Mustafa Kemal Paşa. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt XII, Sayı 35, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları, Temmuz 1996, Ankara

- Yrd. Doç. Dr. Aytekin SIR-Dr. Yener BAYRAM-Mustafa ÖZKAN, Zoraki İç Göçün Ruh Sağlığına Etkileri Üzerine Bir Ön Çalışma, Klinik Psikiyatri, 1998/2, Ankara 1998,
- Yrd. Doç. Dr. D. Ali Arslan, Türk Dünyasında Toplumsal Değişme ve Modernleşmenin Tarihsel-Toplumsal Temelleri: Bir Örnek Model, Akademik Bakış, Sayı 6, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi–Türk Dünyası Kırgız–Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2005, Celalabat/Kırgızistan,
- Yrd. Doç. Dr. Ercan Alkaya, Eski Türkçe -qıña Ekinin Türk Lehçelerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Kullanımı Üzerine, Turkish Studies Dergisi, Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Cilt 3, Sayı 2008/4, Yaz 2008, Erzincan,
- Yrd. Doç. Dr. Hayri Çapraz, Çarlık Rusyası'nın Türkistan'da Hâkimiyet Kurması. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:24, Aralık 2011, Isparta,
- Yrd. Doç. Dr. Osman Cilacı, Anadolu'da Kızılbaşlık Hareketlerine Dair Meçhul Kalmış Bir Eser, Selçuk Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 3, Konya 1994,
- Yrd. Doç. Dr. Süleyman İnan, Toprak Reformunun En Çok Tartışılan Maddesi: 17. Madde, Journal of Historical Studies, 3(2005), Ondokuz Mayıs Üniversity, International Jornal of History, Samsun 2005
- Yusuf Çınar, Turgut Özal ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Teorik Bir Bakış Örneği: Liberal Düşüncenin Türk Dış Politikasına Etkisi, Akademik Bakış, Sayı 6, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi–Türk Dünyası Kırgız–Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sayı 26, Eylül-Ekim 2011, Celalabat/Kırgızistan
- Yusuf Şanlı, AKP ve Müslümanlar (AKP'nin Tarihçesi), Arge Analiz Dergisi, Arge Enstitü Yayınları, Mart 2012, Ankara,

GAZETE ve HABERLER

- A.A. Haberi, İlker Başbuğ'a tahliye, 7.03.2014 17: 27, Sabah gazetesi, Haber, 7 Mart 2014 Cuma, http://www.sabah.com.tr/Gundem/2014/03/07/ilker-basbuga-tahliye

- A.A. Haberi, Radikal Gazetesi, 07/03/2014, lker Başbuğ için tahliye kararı, Türkiye, http://www.radikal.com.tr/turkiye/ilker_basbug_icin_tahliye_karari-1180082
- ABD IŞİD'e karşı 6 yeni hava saldırısı düzenledi, TRT.TÜRK, Dünya, 21 Ağustos 2014 20:55; http://www.trtturk.com/haber/abd-isid-e-karsi-6-yeni-hava-saldirisi-duzenledi-81241.html
- ABD ve Türkiye Arasında Telefon Trafiği, Amerika'nın sesi, Türkiye, 11.06.2014 21:09; http://www.amerikaninsesi.com/content/kerry-ve-davuto%C4%9Flu-telefon-g%C3%B6r%C3%BC%C5%9Fmesi-yapt%C4%B1/1934722.html
- Ankara yeniden Melih Gökçek dedi, Polatlı'nın Sesi İstiklal g.z.tesi, 1/32014, http://www.polatliistiklal.com/index.php?option=com_content&task=view&id=21115&Itemid=99999999
- Arslan Bulut, Stockholm'den Oslo'ya, Camp David'den Buckingham Sarayı'na Büyük Resim-1-(Büyük Resim 21 Yıl Önce Çizildi), Dizi-Ropörtaj, Yeniçağ Gazetesi, 14 Şubat 2012,
- Ayşe Hür, Osmanlı'dan Bugüne Kürtler ve Devlet, Kürt Milliyetçiliğinin 'Geç' Doğumu, Taraf Gazetesi, İstanbul, 20.10.2008
- BBC TÜRKÇE, Haberler, IŞİD ABD'li gazetecinin 'başını kesti', 20/8/2014-01:29; http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/08/140820_isid_foley.shtml
- Can Dündar, Milliyet Gazetesi, 29 Aralık 2005,
- Edward Snowden: IŞİD'in arkasında ABD ve İsrail var, Milliyet Gazetesi, Milliyet.com.tr Dünya haber, 17.08.2014 Pazar -09:38, http://www.milliyet.com.tr/edward-snowden-isid-in-arkasinda/dunya/detay/1926807/default.htm
- Enginyurt: Fırın küreği gibi tokatım var, Sabah gazetesi, Politika, 27 Nisan 2000 Perşembe, http://arsiv.sabah.com.tr/2000/04/27/p01.html
- Ercan Sarıkaya, Kılıçdaroğlu, Kurultaya gidip 2015 öncesi temizlik mi yapacak? Radikal Gazetesi, 13 Ağustos 2014, http://m.radikal.com.tr/politika/adaylik_icin_20_imzayi_bulamadilar_591i_bulabilirler_mi-1206559
- Gökhan Özdağ, Yargıtay Balyoz Davası Kararlarını onadı-Yargıtay Kararı, 10 Ekim 2013 Perşembe, Bugün Gazetesi,

- Haber Ajansı, İşte Ergenekon Davası'nda Veriler cezalar, 5 Ağustos 2013, Hürriyet Gündem,
- Haber, Böyle olur MHP'nin töresi, 27 Nisan 2000 Perşembe, Milliyet gazetesi, http://www.milliyet.com.tr/2000/04/27/haber/hab000.html
- Haber, Ergenekon Hakiminden Şok İtiraf! 03 Şubat 2014 Pazartesi-21:11, Vatan/Gündem, Son Dakika, http://haber.gazetevatan.com/eski-ergenekon-hakiminden-sok-itiraf/606305/1/gundem
- Haber, Köse, Atıf Hoca İle İlgili İddialarını İspat Etmelidir, Tek Yıldız Günlük Siyasi Bağısız Gazete 3 Mart 2012, Cumartesi
- Hergün Gazetesi 04/04/1980
- Hüseyin Vodinalı, Bu yazı okunmadan Işid-ABD bağlantısı anlaşılmaz, Oda.TV, 19.08.2014-18:32; http://www.odatv.com/n.php?n=bu-yazi-okunmadan-isid--abd-baglantisi-anlasilamaz-1908141200
- IŞİD'e İsrail yapımı silahlar nereden geliyor, YDH (Yakın Doğu Haber), Haberler-Irak, 28/05/2014-13:36; http://www.ydh.com.tr/HD12869_iside-israil-yapimi-silahlar-nereden-geliyor.html
- Işid'i İsrail kurdu, Takvim gazetesi, Güncel, http://www.takvim.com.tr/Guncel/2014/08/18/isidi-israil-kurdu
- İsrail şaşkın: IŞİD neden bize saldırmıyor? Posta Gazetesi, Dünya ana sayfa, , Posta.com.tr, 23 Temmuz 2014, http://www.posta.com.tr/dunya/HaberDetay/Israil-saskin--ISID-neden-bize-saldirmiyor%20.htm?ArticleID=237481
- Kadıköy Gazetesi,47. Yıl, Yaşayan Kadıköy'ün Nabzı, Kırca İle Paşa Silivri'-de buluştu, 25 Mart 2014, http://www.kadikoygazetesi.com/38009-kirca-ile-pasa-silivride-bulustu/
- Kaynak: Haber7- Yenişafak-Hürriyet, 2001'den Anayasa fırlatma manşetleri, Haber 7 Com, http://www.haber7.com/medya/haber/714139-2001den-anayasa-firlatma-mansetleri
- Mansur Yavaş açıklama yaptı: Ankara'yı kazandık. Aydınlık, 30 Mart 2014 Pazar, 20:48 http://www.aydinlikgazete.com/mansetler/36940-mansur-yavas-aciklama-yapti-ankarada-kazandik.html

- Memed Onur Özkök, ABD IŞİD lideri El-Bağdadi'yi neden serbest bıraktı, 12.08.2014 03:11, OdaTV haber sitesi; http://www.odatv.com/n.php?n=abd-isid-lideri-el-bagdadiyi-neden-serbest-birakti-1208141200
- Milliyet Gazetesi, 04/07/1979
- Milliyet Gazetesi, 25/05/1980
- Milliyet Gazetesi, 31/07/1980
- Rahşan Hanım'ın MHP feryadı, "Sayısız canlar aldılar. Çetelerle kucaklaştılar. Bunlar unutulur mu?" Milliyet Gazetesi, 15 Mayıs 1999 Cumartesi,
- Ruşen Çakır; Nereye Gitti Bu Ülkücüler? Son makaleler, 26.07.2003 Vatan, http://rusencakir.com/Nereye-Gitti-Bu-Ulkuculer-14/33

BELGELER

- ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 1135; D.:1; F.:2-263/410
- ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.: 2-414,
- ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.: 2-520,
- ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.:1-48,
- ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.:1-48,
- ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.:1-49,
- ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.:1-50,
- ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.:1-51,
- ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.:1-51/2-414/1-14,/D.:2; F.:2-535
- ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.:2-409/2-63,
- ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:1; F.:2-409/2-64,
- ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:8; F.: 1-30/31
- ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:8; F.: 1-36/37
- ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:8; F.: 2-260/261
- ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:8; F.:1-26/27
- ATASE Arşivi, CDİ Koleksiyonu; Kls.: 135; D.:8; F.:1-45
- Balyoz İddianamesi Tam Metni, Ergenekon, Vikipedi Özgür Ansiklopedi, http://www.ergenekonteror.com/readfile.php?id=108 İndir

- Ergenekon iddianamesi/BÖLÜM V ŞÜPHELİLERİN BİREYSEL DURUMLARI İKİNCİ GRUPTAKİ KİŞİLERİN BİREYSEL DURUMLARI 28 - ŞÜPHELİ VELİ KÜÇÜK,
- Fethullah Gülen İddianamesi, Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığı, Hazırlık No: 1999/420, Esas No: 2000/, İddianame No: 2000/, Ankara 2000
- Hazırlayanlar: Pınar Doğan-Dani Rodrik, 23 Mayıs 2012. http://www.balyozdavasıve gerçekler.com, 10 Soru İle Balyoz, http://cdogangercekler.files.wordpress.com/2012/05/10_soru_balyoz_mayis2012 2.pdf,
- Kayseri Cumhuriyet Başsavcılığı Soruşturma No: 2007/22684, Karar No: 2007/14419, Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar, "Soruşturma Evrakı İncelendi"
- Soma Maden Faciasına İlişkin Duyuru, Klimik, Haberler, Türk Klinik Mikrobiyoloji ve İnfeksiyon Hastalıkları Derneği
- Soyadı Kanunu, Kanun Numarası: 2525, Yayımlandığı Resmi Gazete: Tarih. 2/7/1934 Sayı 2741, Yayınlandığı Düstur Tertip: 3 Cilt: 15 Sayfa: 506 a.g.e., s. 224, Ankara 1934,
- T.C. ANKARA CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI (CMK 250. MADDE İLE YETKİLİ VE GÖREVLİ) Soruşturma No: 2011/646 Esas No : 2012/2 İddianame No: 2012/2

DİNLENEN KİŞİLER:

- Kozan eşrafı Yarımoğulları ailesinden Yarımoğlu Emin

İNTERNET GOOGLE.COM

- “Bahçeli’yi 5. Kattan atacağın Veli Küçük’ün gizli MHP planı” Medyafaresi, http://www.medyafaresi.com/haber/15802/guncel-bahceliyi-5-kattan-atacagim-veli-kucukun-gizli-mhp-plani.html
- 1. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti – Vikipedi

- 12 Mart 1971 Muhtırası Hakkında Faik Türün, Google.com 21 Kasım 1990 (PDF)
- 1914 Osmanlı İmparatorluğu nüfus sayımı, Vikipedi
- 2. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti – Vikipedi
- 27 Mayıs Darbesi – Vikipedi
- 3. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti - Vikipedi
- 4 Nisan 1997 – Başbuğ Alparslan Türkeş'in Vefatı, Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı Genel Merkezi İnternet Sitesi
- 4. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti - Vikipedi
- 5. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti-Vikipedi
- 6. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti - Vikipedi
- 7. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti - Vikipedi
- 8. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti - Vikipedi
- 9. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti - Vikipedi
- AA Haberi, Balyoz Davasında Gerekçeli Karar yazıldı. 6 Aralık 2012, Ankara Strateji Enstitüsü, Perşembe, http://www.ankarastrateji.org/haber/balyoz-davasinda-gerekceli-karar-yazildi-454/
- Abdullah Gül – Vikipedi
- Adnan Menderes – Vikipedi
- Ahmet Anaplı, İzmir Suikastı, Dünya Gerçekleri, http://dunyagerceklerim.blogspot.com/2012/12/izmir-suikast.html
- Ahmet Davutoğlu – Vikipedi
- Ahmet Davutoğlu: Telafer'de Türkmenler birbirini vurdu, 7 Ağustos 2014; http://www.youtube.com/watch?v=dqqMAXsoWiQ/
- Ahmet Seyrek, Çerkez Ethem'in Anıları, Nokta Yayınları, İstanbul 2008, Tanıtımı Yazısı. http://www.kitapyurdu.com/kitap/default.asp?id=434202
- Ahmet Yılmazer, Toplumcu Türk Kardeşlik Merkezi,www.tkm.org.tr/ahmet-yılmazer
- Ankara seçimleri iptal mi oluyor? OdaTV, 11/06/2014, http://www.odatv.com/mob_n.php?n=ankara-secimleri-iptal-mi-oluyor-2605141200

- Ankara seçimleri iptal mi oluyor? OdaTV, 11/06/2014, http://www.odatv.com/mob_n.php?n=ankara-secimleri-iptal-mi-oluyor-2605141200
- Ankara Seçimlerinde flaş gelişme, OdaTV, http://www.odatv.com/n.php?n=mansur-yavas-aymye-basvurdu-2104141200
- Ankara Seçimlerinde flaş gelişme, OdaTV, http://www.odatv.com/n.php?n=mansur-yavas-aymye-basvurdu-2104141200
- Arif Oruç - Vikipedi.
- Atatürk'ün rüyası, Mustafa Kemal'in gizemi, Hakan İzzet Ünlü-Güncelite, 07 Ağustos 2012, http://hazzy-guncelite.blogcu.com/mustafa-kemal-in-gizemi-2/12861430
- Aysel Alp/Ankara, 14 Koca Yıl Geçti Kışlalı'nın Ardından, Hürriyet Gündem 21 Ekim 2013, http://www.hurriyet.com.tr/gundem/24950246.asp,
- Aziz Üstel, İskilipli Atıf Hoca, 3 Aralık 2011, Cumartesi, FrmTR, http://www.frmtr.com/guncel/4339437-iskilipli-atif-hocanin-iste-sicili-9.html
- Baba Mansur Ocağı, Genç Aleviler Harekatı, http://www.gencalevilerharekati.de/Inanc/ocaklar.htm
- Baki Sarısakal, Tarihte Dersim Ayaklanmalı ve Seyit Rıza, http://www.bakisarisakal.com/tarihtedersimayaklanmalariveseyitriza.pdf
- Balyoz (darbe planı), Vikipedi
- Balyoz davasında gerekçeli karar açıklandı, 07 Ocak 2013, son güncel: (08 Ocak 2013), Milli Cumhuriyet, https://millicumhuriyet.wordpress.com/2013/01/07/balyoz-davasinda-gerekceli-karar-aciklandi/#more-2966
- Balyoz Davasında kararlar açıklandı! İşte 10. Ağır Ceza Mahkemesi'nin kararları, 21 Eylül 2012 Cuma, Haber Türk, (Gücü Özgürlüğünde), http://www.haberturk.com/gundem/haber/778340-balyoz-davasinda-kararlar-aciklandi
- Behçet Arslan, Gizik Duran'ın Oğlu Mustafa Ölmez'le Röportaj, Değirmen-taş köyü – Mustafa Ölmez, http://degirmentaskoyu.tr.gg/Mustafa--Oe-LMEZ.htm
- Behçet Kemal Gürsoy, Yarım Yüzyıldır Ayakta Duran Bir Bozkurt: "Fahrettin Öztoprak", Röportaj, Haberiniz.com, 28 temmuz 2011

- Birinci İnönü Savaşı - Vikipedi
- Cemal Madanoğlu – Vikipedi
- Cemal Şener, Alevilerin Etnik Kimliği (Aleviler Türk mü?) Kürt mü? http://www.altinicizdiklerim.com/ozetler/_AlevilerinEtnikKimligi.pdf
- Cengiz Özakıncı, Hitler'in İmamları,14/12/2010, http://www.hasturktv.com/anti_semitizm/1372.htm
- Cevdet Akçalı, Yeni Şafak Gazetesi, 4 Eylül 2011 Pazar, cekceli@yenisafak.com.tr.
- CHP Genel Başkan Yardımcısı Bülent Tezcan, Ergenekon davasında 44 gizli tanıktan birisinin Öcalan olduğunu iddia etti. 22 Kasım 2012, Radikal Türkiye. http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1108943&CategoryID=77
- Çerkez Ethem Ayaklanması-Vikipidi,
- Deniz Hakyemez, Murat Belge'yi Solcu mu Bilirdiniz, Oda TV. 01/03/2009. Siyaset Sayfası
- Doç. Dr. Hanım Halilova, Türklüğün Unutulmaz Askeri Ebulfez Elçibey, 23 Haziran 2008, Türk Ocakları Genel Merkezi İnternet Sitesi
- Dr. Hikmet Aytek, Genç ülkücüler Teşkilatı Anıtkabir'e Giderken – 1968, 17 Mayıs 2010. hikmetaytek.com
- Dr. Seyfi Say, İbnü'l Arabi'nin ehl-i Sünnet'ten Ayrıldığı Bir Noktadaki Yanılgısı, Ağustos 2012, http://beyanname.blogcu.com/ibnu-l-arab-nin-ehl-i-sunnet-ten-ayrildigi-bir-konu/12854167
- Dr. Yaşar Kalafat, Sarı Saltuklular, Dr. Yaşar Kalafat İnternet Sitesi, http://www.yasarkalafat.info/index.php?ll=newsdetails&w=1&yid=135
- Ergenekon'un "gizli" tanığı PKK'lı Şimdin Sakık, gazete başlıklarında nasıl yer buldu? Milliyet Blog, 7 Kasım 2012, http://blog.milliyet.com.tr/Ergenekon_un_%E2%80%9Cgizli__tanigi_PKK_li_Semdin_Sakik__gazete_basliklarinda_nasil_yer_buldu_/Blog/?BlogNo=386477
- Ergun Hiçyılmaz, Deli Halit Paşa'nın II. Meclis'te Öldürülmesi, 2001 yılı, Karanlığı Aydınlatan ışık, Jan 24 2012; http://www.arastiralim.net/deli-halid-pasanin-ii-mecliste-oldurulmesi.html
- Ermeniler – Vikpedi

- Esin Ayral, Türk O....pusu ve Turgut Özal...!, http://elsissmila.blogcu.com/turk-o-pusu-ve-turgut-ozal/4116674
- Evin Esma Kısakürek-Arda Kısakürek, Bizimkiler 9. Kitap, Selçuklular (1030-1100), Anadolu Merkezli Dünya Tarihi, (e-kitap), İstanbul, 14 Aralık 2010,
- Fahrettin Öztoprak, Bedüzzaman'ın Akıllara Hayret Veren Bir Şeciyesi, Said-i Nursi'nin Rus başkomutanı karşısında namaz kılması, idam edilecekken affedilmesi de fos çıktı, Habererk, 10 Kasım 2011,
- Fahrettin Öztoprak, Ermeni Soykırımı Değil, Ermeni Tehciri, Adana-olayhaber, http://www.adanaolayhaber.com/2014/05/16/ermeni-soykirimi-degil-ermeni-tehciri/
- Fahrettin Öztoprak, Işid'in Sosyo-Psikolojik Analizi, Academia.edu, 9 Ağustos 2014, İstanbul; https://www.academia.edu/7921100/ISIDIN_SOSYO-PSIKOLOJIK_ANALIZI
- Fahrettin Öztoprak, Karadeniz'de Bölgesel Yapılanma ve Rusya'nın Ortadoğu Politikası, Acadamia.edu, İstanbul 2014, https://www.academia.edu/7231562/KARADENIZDE_BOLGESEL_YAPILANMA_VE_RUSYANIN_ORTADOGU_POLITIKASI
- Fahrettin Öztoprak, Türkçülerin Taksim Yürüyüşü 8 Haziran 2013, 8 Haziran 2013, Cumartesi, http://fahroz46.blogspot.com.tr/2013/06/turkculerin-taksim-yuruyusu-8-haziran.html
- Fevzi Pirinççioğlu – Vikipedi.
- Furkan Altınok, Haber, FrmTR, sayfa, 2, İskilipli Atıf Hoca Kuva-yı Milliye'ciydi, http://www.frmtr.com/guncel/4339437-iskilipli-atif-hocanin-iste-sicili-9.html
- Gizli tanık PKK'lı Sakık çıktı. Aksam.com.tr - 20.11.2012, http://www.aksam.com.tr/gizli-tanik-deniz-pkkli-sakik-cikti--147969h.html
- Haber Ajansı, Erdoğan: Ulusal Güvenliği Tehdit var, 12 Mart 2014 21:51, memurlar.net, Siyasi, http://www.memurlar.net/haber/460316/1.sayfa
- Haber, TBMM'nin Kabul Ettiği İlk Kanun, 23 Nisan 2005 10: 29, memurlar.net, http://www.memurlar.net/haber/20241/
- Halaçoğlu: Kürt Aleviler Ermenidir, demedim. NTV MSNBC, 21 Ağustos 2007 Salı. http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/417879.asp#storyContinues

- Halid Bağdadi – Vikipedi
- Halide Edip Adıvar – Vikipedi
- Hamdullah Suphi Tanrıöver, Vikipedi
- Hayri Başbuğ, İki Türk Boyu: Zaza ve Kurmanclar, http://turkcutoplumcu.org/dosya/ikiturkboyu.PDF
- http://atam.gov.tr/?p=1011
- http://bunduka.blogcu.com/1-dunya-savasi-sonundaki-anlasmalar-ve-cemiyetler/2967575
- http://ehmedkurdari.blogcu.com/kurtce-uzerine-analiz/6367683
- http://tuncayozenbas.blogcu.com/risale-i-nur-dedikleri-nedir/2874071, Tuncay Özenbaş, Risale-i Nur Dedikleri Nedir ? 2007,
- http://www.aguicendernegi.org/site/index.php?option=com_content&view=article&id=50&Itemid=29 Soy Şecere, Ağuiçen, Karadonlu Can Baba Kültür ve Yaşatma Derneği, 12 Şubat 2013 16:09,
- http://www.dindiyanet.net/egitim/secmeli-kurtce-ders-kitabini-pdf-olarak-indirmek-icin-tiklayiniz-h3444.html
- http://www.karakese.bel.tr/default.asp?islem=Sayfa&id=17
- http://www.karaman.gov.tr/default_B0.aspx?content=204
- http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1033069
- http://www.onkuzu.com/ardindan.html. Ertuğrul Dursun Önkuzu - Ülkücü Şehit – Ardından
- http://www.sabah.com.tr/Egitim/2012/10/17/ahmet-kayali-kurtce-ders-kitaplari-hazir
- http://www.salihli.bel.tr/upl/DERSİMLİ%20ANADOLU%20TÜRKMENLERi.pdf, Salihli Belediyesi, Salihli 2010 Yiğit Uysal, Dersimli Anadolu Türkmenleri ve Onların Tarihi Süreç İçerisindeki Yeri Proje Çalışması
- http://www.sonkale.org/habur-u-unutma-unutturma-h5694.html
- http://www.sonkale.org/mhp-habur-rezaletini-unutmadi-h160086.html
- http://www.turksolu.org/248/kahramanoglu248.htm
- http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/habergoster.php?haber=78684
- http://yenisafak.com.tr/yazarlar/default.aspx?i=15872&y=SalihTuna
- I. Dünya Savaşı – Vikipedi

- İbrahim Mavi, Sivil İtaatsizlik ve Bir Direnme Hareketi Olarak Gezi Parkı Direnişi, Academia.edu, s. 14 https://afyonkocatepe.academia.edu/ibrahimmavi
- İHA, Türk Ocakları Erzurum Şubesinden Kutlama Mesajı, Milliyet.cok.tr, 12 Mart 2014-11:52, http://www.milliyet.com.tr/turk-ocaklari-erzurum-subesinden-kutlama-erzurum-yerelhaber-76740/
- İkinci Cumhuriyetçiler – Vikipedi
- İskilipli Mehmet Atıf Hoca - Vikipedi
- İsmail Hakkı Küpçü, Kürtlerin Tarihi üzerine ve Günümüz,
- İşte "Modern" Cemaat'ın tarih anlayışı: Said-i Nursi Mustafa Kemal'in Yüzüne Kapıyı Çarpmış, OdaTV, 22 Aralık 2010, Saat: 13.02, http://www.odatv.com/n.php?n=said-i-nursi-mustafa-kemalin-yuzune-kapi-carpmis-2212101200
- Kadriye Önkuzu, Şehit Önkuzu Anılıyor, Haberiniz.com, Güncel Son Eklenenler, 23 Kasım 2011.
- Kartal Demirağ, Vikipedi
- Kayseri Sanayi Odası Tacikistan Ülke Raporu Nisan 2012, PDF,
- Kemal Bildirici, Kılıçdaroğlu Kemal Bey anlatıyor. 30 Haziran 2010, http://www.farukbildirici.com/index.php?Did=198
- Kemal Kılıçdaroğlu yeniden genel başkan seçildi, CNNTÜRK.com, Haberler, 5 Eylül 2014 Cuma, 09:42; http://www.cnnturk.com/video/turkiye/kemal-kilicdaroglu-yeniden-genel-baskan-secildi
- Mahmut Çetin, Çinli Hoca'nın Torunu Ecevit, Emre Yayınları, İstanbul 2006
- Mehmet Emin Yurdakul, Vikipedi
- MHP'den 'Gezi' çıkışı: Üç-beş çapulcu değil, çok kalabalıktık, Haber 5, 20 Ağustos 2013, Salı-14:47, http://www.haber5.com/guncel/mhpden-gezi-cikisi-uc-bes-capulcu-degil-cok-kalabaliktik
- Milliyetçi Hareket Partisi İzmir İl Başkanlığı, SES VER TÜRKİYE, Basında MHP, http://www.mhpizmir.org.tr/basindamhp/2008/2008ocak.htm
- Murat Bardakçı, Enver Paşa'dan Atatürk'e Mektup - Türkistan Türkistan - Blogcu
- Murat Belge – Vikipedi

- Mursi taraftarları da meydanda, “Cumhurbaşkanı Mursi'nin yetkilerini yargı denetimi dışında bırakma kararının ardından, yeni anayasanın apar topar hazırlanmasıyla muhaliflerin Tahrir'de düzenlediği gösterilerin ardından bugün de Mursi yakınları Kahire'de toplandı. Nahda Meydanı'nda toplanan Mursi destekçileri ise "Yasallık ve İslam yasaları" istedi.” 1 Aralık 2012, CNN TÜRK. Com, Dünya, Haber, http://www.cnnturk.com/2012/dunya/12/01/mursi.taraftarlari.da.meydanda/686874.0/index.html
- Müslüm Akalın, Urfa’da Kuvayı Milliye, ID 2001/03-04, 8 Temmuz 2008, http://www.as-add.de/Dosya/tarih/kurtulus/2440-urfada-kuvay-milliye-.html
- Orhan Seyfi Şirin, Efendi Barutçu’nun Hatıralar Işığında Seyid Ahmed Arvasi adlı İstanbul Maltepe Türk Ocağı’nda bir konuşma metni, 31 Aralık 2012
- Ozan Bodur, Namlunun Ardındaki Adam: Yakup Cemil –I; Türkyorum, 16 Mayıs 2012, http://www.turkyorum.com/namlunun-ardindaki-adam-yakup-cemil-1/
- Peygamber Teravi Namazını Yasakladı mı? Milliyet.com.tr Gündem Haber, 08 Ağustos 2011, 8:17, 16 Mayıs 2014
- Prof. Dr. Abdülkadir Özcan, Osmanlı Tarihçiliği ve Tarih Kaynakları,
- Prof. Dr. Ahmet Eyicil, Makaleler, Kahramanmaraş Valiliği, PDF Google, Kahramanmaraş 2009,
- Prof. Dr. Ekrem Buğra Ekinci, Mecliste Silahlar Konuşuyor, Dünden Bugüne, 19 Ekim 1911, Türkiye Gazetesi, http://www.turkiyegazetesi.com/makaledetay.aspx?ID=510718
- Prof. Dr. Metin Ayışığı, Milli Mücadelede Develi, http://www.develito.org.tr/index.php/tr/develi-tarihce/168-milli-mucadelede-develi
- Prof. Dr. Saadettin Gömeç, Türk Büyükleri XLVIII,
- Prof. Dr. Şener Üşenmezsoy, Kürt “Kim”ilği, İleri Yayınları, İstanbul 2006,
- Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu, Ermenilerin Suriye’ye Nakli: Sürgün mü, Soykırım mı?, Türk Tarih Kurumu Sitesi, Ankara,
- Prof. Şeyla Benhabib, Gezi Parkı Protestoları: Küresel Bağlam ve Türkiye’de Siyasetin Geleceği, bilimakademisi.org/.../Gezi-Partı-Protestoları_-Küresel-Bağlam-ve-Türkiye..., 25/08/2013,
- Ragıp Gümüşpala – Vikipedi
- Rauf Benli, Vikipedi

- Risale-i Nur Müellifi Bediüzzaman Said-i Nursi(nin) Tarihçe-i Hayatı, Envar Neşriyat, İstanbul, s. 30-33, www.nurunsozu.com/rsm/risaeli nurpdf/tarihce_1_hayat.pdf
- Said-i Nursi Mustafa Kemal'in Yüzüne Kapıyı Çarpmış, 22 Aralık 2010, Saat: 13.02, http://www.odatv.com/n.php?n=said-i-nursi-mustafa-kemalin-yuzune-kapi-carpmis-2212101200
- Sait Çetinoğlu, İstiklal Mahkemeleri, http://gelawej.net/pdf/Istiklal-Mahkemeleri--sait-cetinonoglu.pdf
- Salih Dilek, Milli Ülkü Dergisi, Ankara, Başyazı
- Samet Aksakal, Ali Balseven (Biber Ali) Hakkında Bilinmeyenler, Türklerin Tarihi, Facebook, 12 Temmuz 2013, 03.33
- Sedat Laçiner, Türkiye'nin IŞİD'e karşı tavrı değişiyor mu? İnternet Haber, Yazarlar, 25 Eylül 2014 Perşembe, http://www.internethaber.com/turkiyenin-iside-karsi-tavri-degisiyor-mu-16673y.htm
- Sinan Meydan, Atatürk'ün 1 Kasım 1937 Meclis Açış Konuşması Nasıl Cımbızlandı, Sinan Meydan internet Sayfası, Yazılar, 9 Ocak 2013,
- Sinan Meydan, Atatürk'ün Gizli Kurtuluş Planları, www.sinanmeydan.com - Atatürk İngiliz Valisi Olmak İstiyordu Yalanı
- Snowden: "IŞİD lideri Bağdadi'yi Mossad yetiştirdi, Sendika.org (Emek Hareketinin Gündemi), 24 Temmuz 2014, http://www.sendika.org/2014/07/snowden-isid-lideri-bagdadiyi-mossad-yetistirdi/
- Son Haberler, IŞİD 49 konsolosluk görevlisini serbest bıraktı, Siyasi Haber, 20 Eylül 2014, http://siyasihaber.org/haber/isid-49-konsolosluk-gorevlisini-serbest-biraktif
- Soner Yalçın, Zazaca Kürtçe Değildir, Hürriyet Gazetesi'nin 20 Aralık 2009
- Suriye uçağı düşürüldü, Sınır ihlali yapan Suriye uçağının TSK tarafından düşürüldüğü açıklandı,, 24.03.2014, mynet haber, http://www.mynet.com/haber/guncel/suriye-ucagi-dusuruldu-1133252-1
- Suriye uçağı işte böyle düşürüldü, izle, Milliyet.com.tr, 23.03.2014-16:14,
- Şükrü Alnıaçık, 17 Ağustos 1999, Haberiniz.com, 18 Ağustos 2010, 1327 kez okundu, http://www.haberiniz.com.tr/yazilar/koseyazisi17666-17_Agustos_1999.html

- T24, Ergenekon Hakiminden Bomba İtiraf! 03 Şubat 2014/16:55, Haber 3, Anasayfa, Güncel, http://www.haber3.com/ergenekon-hakiminden-bomba-itiraf-haberi-2464776h.htm#ixzz33jHvvIKy
- Tarihi kongrede Ahmet Davutoğlu Genel Başkan seçildi, 27Ağustos 2014 Çarşamba-07:00-Akşam.com.tr.; http://www.aksam.com.tr/siyaset/tarihi-kongrede-ahmet-davutoglu-genel-baskan-secildi/haber-334404
- Tesev, Türkiye'de Ülke İçinde Yerinden Edilme Sorunu: Tespitler ve Çözüm Önerileri,
- The Times İHH, Libya'dan gelen Silahları Müslüman Kardeşler'e verdi T24 Bağımsız İnternet Gazetesi, The Times gazetesinde yayımlanan habere göre; Libya'dan Türkiye'ye gelen bir kargo gemisinin Suriyeli mültecilere bugüne kadarki en büyük silah sevkiyatını yaptı, http://t24.com.tr/haber/the-times-ihh-libyadan-gelen-silahlari-musluman-kardeslere-verdi?213109
- Turgut Özal'ın dahiyane Ermeni Planı, 23 Nisan 2012 Pazartesi, Haber TE, Türkiye'nin te'si var. http://www.haberte.com/dis-politika/turgut-ozalin-dahiyane-ermeni-plani-h55974.html
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri Listesi - Vikipedi
- Türkiye'nin Haber Sitesi pressturk, 'Ellerini öpüp, üç kuruş harçlık alacaklardı' 5 Eylül 2012
- Yahya Düzenli Ali Şükrü Bey'i Anlamak ve Unutmamak. http://www.akasyam.com/kose-yazisi/122/ali-sukru-beyi-anlamak-ve-unutmamak.html
- Yrd. Doç. Dr, Erol Seyfeli, Milli Mücadele'nin "İlk Kurşun"unun Hatay'da Atılması ve Mustafa Kemal Paşa.
- Yrd. Doç. Dr. Ali Güler, Atatürk'ün Saklanan Doğum Tarihi ve Kayıtları, Haberiniz.com, 26 Eylül 2012
- Yusuf Akçura, Vikipedi
- Yusuf Halaçoğlu: PKK'lıların yüzde 80'i Ermeni, İstanbul HABER, 30 Mart 2010, Saat 15.55, http://www.istanbulhaber.com.tr/haber/ermenileri-soke-eden-pkk-iddiasi-33130.htm